

Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 2023

Het broedvogelonderzoek in 2023 werd mogelijk gemaakt door de inzet van de volgende waarnemers:

Robert Duijmelinck
Jos Geurts
Saskia Groenewegen
Cornell van der Heijden
Ton van Heugten
Toke Hulsebos
Gijs Janssen
Huibert Janssen
Huub Janssen
Diana Knapen
Thijs Loven
Mariet Mackus
John Maes
Cor de Nijs
Berno Ram
Frank van Sebille
Elly Sentjens
Ger Sentjens
Henk Vaes
Joost Verboogen
Rian Vergeer
Henk Verheijen
Toos Wijen
Michiel Zwaneveld

Met ondersteuning van de provincie Limburg: Ruud van Dongen, Boena van Noorden en Willem Steenge.

Rapportage : Thijs Loven
Foto omslag : Lepelaars. De Banen april 2024, foto: Ron de Wit
Vogelfoto's : Huub Janssen, Thijs Loven, Willem Maris, Maurice Sijben, Ron de Wit, Meinse van der Velde.
Landschapsfoto's : Thijs Loven, Dennie Joosten

Dit rapport kan als volgt worden geciteerd:

M. Loven, 2025. Zeldzame en schaarse broedvogels van Nederweert in 2023. Uitgave Vogelwerkgroep Nederweert, 2025.

Inhoudsopgave	Pag.
1.0 Inleiding	4
2.0 Telgebieden	4
2.1 Toponiemen	5
3.0 Methodiek	6
3.1 Opzet onderzoek	6
3.2 Volledigheid onderzoek	7
3.3 Waarneming.nl	8
3.4 Gebruik geluidsnabootsing	8
3.5 Gebruik geluidsherkenning	9
3.6 Aantal soorten	9
4.0 Weersomstandigheden	9
4.1 Het weer in 2023	9
5.0 Biotopen	12
6.0 Toelichting soortteksten	13
6.1 Verspreidingskaarten	13
6.2 Grafieken	13
6.3 Status	14
7.0 Dankwoord	14
8.0 Soortteksten	15
9.0 Literatuurlijst en internetbronnen	261

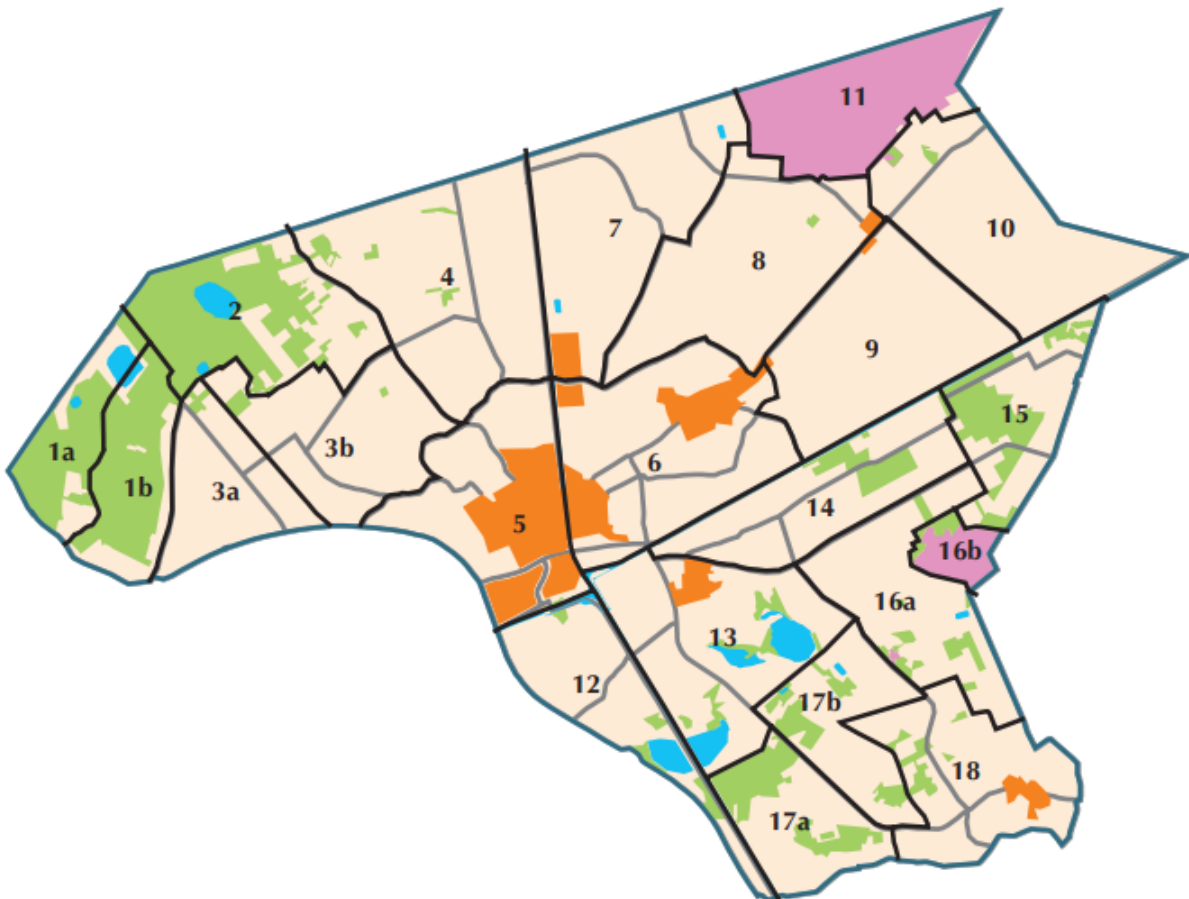
1.0 Inleiding

In de gemeente Nederweert is in de periode 1994-2023 onderzoek gedaan naar het voorkomen van kolonievogels en zeldzame en schaarse broedvogels. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens een landelijk gestandaardiseerde methode, zoals die wordt gehanteerd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. In Nederweert verzamelde gegevens kunnen daardoor met andere onderzoeksgebieden in Nederland vergeleken worden. Door het gebruik van één methode is het mogelijk opeenvolgende jaren met elkaar te vergelijken en kunnen aantalsontwikkeling, verandering in verspreiding en verschuiving binnen biotopen worden vastgesteld.

2.0 Telgebieden

In 1994 werd het onderzoeksgebied (9759 ha) in 19 telgebieden opgedeeld [figuur 1]. Deze gebieden worden begrensd door natuurlijke grenzen zoals harde en onverharde wegen, kanalen, sloten en de gemeentegrens. De grootte van de telgebieden ligt globaal tussen de 84 en 750 hectare [figuur 2]. De eenheden worden per fiets en/of te voet onderzocht.

In 1995 en 1996 werden de telgebieden 1, 3 en 17 opgesplitst in respectievelijk 1a en 1b, 3a en 3b en 17a en 17b. Het totaal aantal telgebieden kwam hiermee op 21. In enkele andere grote telgebieden werd het onderzoek door waarnemers over 2 ochtenden verdeeld, waardoor het eigenlijke aantal telgebieden nog groter werd. De Grote Peel (opgenomen als telgebied 11) wordt niet onderzocht. Onderzoek in dit gebied is zeer tijdrovend en de menskracht om het gebied jaarlijks te onderzoeken ontbreekt.

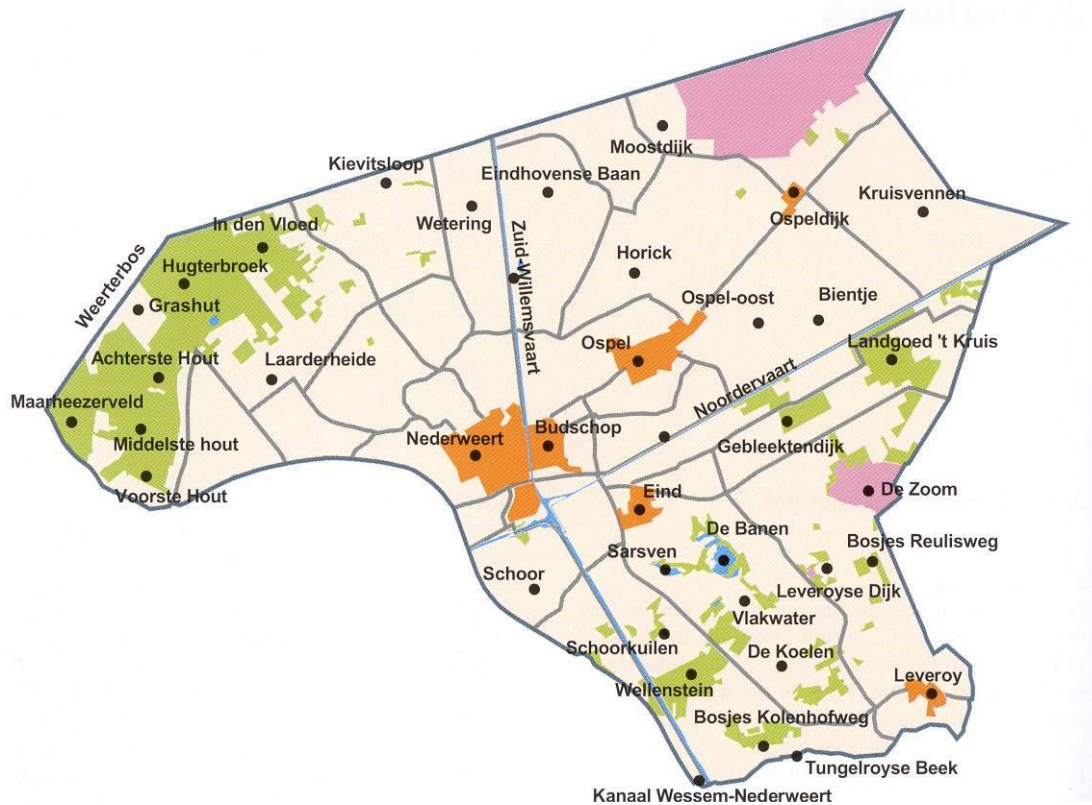
Figuur 1. 1a: Weerterbos Maarheezerveld, 1b: Weerterbos Hoogbosdijk, 2: Weerterbos, In den Vloed, 3a: Laarderheide, 3b: Laarderheide, 4: Wetering & Kievit, 5: Nederweert, 6: Budschop, 7: Eindhovense Baan, 8: Horick, 9: Ospel-Oost, 10: Kruisvennen, 11: Grote Peel, 12: Schoor, 13: De Banen & Sarsven, 14: Gebleektendijk, 15: landgoed 't Kruis, 16: De Zoom, 16a: Zoom agrarisch, 17a: Wellenstein, 17b: Vlakwater, 18: Leveroy.

Telgebied	Omschrijving	Biotoop	Oppervlakte
01a	Weerterbos Maarheezerveld	Bos	257 hectare
01b	Weerterbos Hoogbosdijk	Bos	307 hectare
02	Weerterbos In den Vloed	Bos, halfopen cultuurland	546 hectare
03a	Laarderheide	Open cultuurland	307 hectare
03b	Laarderheide	Open cultuurland, agrarisch bebouwd en open water	457 hectare
04	De Wetering & Kievit	Open en halfopen cultuurland, moeras	750 hectare
05	Nederweert	Stedelijk en agrarisch bebouw gebied	536 hectare
06	Budschop	Stedelijk en agrarisch bebouwd gebied	707 hectare
07	Eindhovense Baan	Open cultuurland	666 hectare
08	Horick	Open cultuurland, agrarisch bebouwd	634 hectare
09	Ospel-Oost	Open en halfopen cultuurland	600 hectare
10	Kruisvennen	Open cultuurland, agrarisch bebouwd	630 hectare
12	Schoor	Halfopen cultuurland, agrarisch bebouwd, open water	368 hectare
13	De Banen & Sarsven	Bos, halfopen cultuurland, agrarisch en stedelijk bebouwd gebied, open water	626 hectare
14	Gebleektendijk	Bos, halfopen cultuurland, agrarisch bebouwd gebied, open water	430 hectare
15	Landgoed 't Kruis	Bos, halfopen en cultuurland, open water	339 hectare
16a	De Zoom	Moeras	84 hectare
16b	Zoom agrarisch	Bos, open en halfopen cultuurland, open water	495 hectare
17a	Wellenstein	Bos, halfopen cultuurland, open water	315 hectare
17b	Vlakwater	Bos, open en halfopen cultuurland	312 hectare
18	Leveroy	Bos, halfopen cultuurland, agrarisch en stedelijk bebouwd gebied, open water	464 hectare
			9550 hectare

Figuur 2. Telgebieden Nederweert; omschrijving, biotoop en oppervlakte.

2.1 Toponiemen

De soortteksten worden verduidelijkt door het gebruik van toponiemen [figuur 3]. Uitgangspunt zijn de toponiemen zoals op onderstaande kaart weergegeven. In bosgebieden wordt een onderscheid gemaakt tussen grote en kleine bosgebieden. Tot de grote bosgebieden worden gerekend het Weerterbos, landgoed 't Kruis en Wellenstein/Houtsberg. Tot de kleine bosgebieden worden gerekend de bossen Gebleektendijk, de bossen Kolenhofweg, de bossen Reulisweg en de bossen rond De Banen/Sarsven. In de teksten wordt de Kievitsloop als 'De Kievit' omschreven.

Figuur 3. Toponiemenkaart.

3.0 Methodiek

Tijdens het veldbezoek wordt speciaal gelet op:

1. Individuen in geschikt biotoop tussen de datumgrenzen
2. Paren in geschikt biotoop tussen de datumgrenzen
3. Territorium-indicerende waarnemingen zoals zang, balts en paring
4. Nest-indicerende waarnemingen zoals voedselvluchten en alarmeren
5. Nestvondsten

Bij het onderzoek ligt de nadruk op het verzamelen van waarnemingen uit de eerste 4 categorieën. Naar nesten wordt alleen gezocht bij roofvogels, kolonievogels en de gierzwaluw. De gegevens van de onderzochte soorten worden per telgebied op een veldkaart genoteerd en vervolgens overgezet op een soortkaart.

Om het aantal territoria te bepalen worden gegevens van de soortkaarten geïnterpreteerd volgens vaste criteria. In de onderzoeksperiode werden de criteria een aantal malen herzien. De interpretatie van de gegevens werd niet herzien volgens de nieuwe geldende normen. Hierdoor zijn voor sommige soorten kleine verschillen in interpretatie tussen de verschillende periodes.

3.1 Opzet onderzoek

Bezoekschema: Ieder broedseizoen wordt een bezoekschema opgesteld met daarin de data voor 8 bezoekrondes. Aan iedere bezoekronde is een uitwijkdatum gekoppeld.

In de meeste telgebieden wordt in de tweede of derde week van maart met het onderzoek begonnen. Door klimaatverandering begint het broedseizoen echter steeds vroeger en zijn in de handleiding Sovon Broedvogelmonitoring (2023) en eerdere versies, de datumgrenzen van veel soorten vervroegd. Met ingang van 2023 wordt in de meeste telgebieden in de eerste en tweede week van maart met de tellingen begonnen. De laatste volledige bezoeken vinden uiterlijk in de derde week van juni plaats. In telgebieden met bos, moeras of vennen worden

ochtendbezoeken nog eerder gepland en worden na het laatste ochtendbezoek in juni een beperkt aantal aanvullende bezoeken gebracht (uiterste data 15 januari en 15 augustus). Ochtendbezoeken worden gebracht vanaf een half uur vóór zonsopgang tot circa 6 uur daarna.

Ochtendbezoeken: Het aantal bezoeken per telgebied wordt afhankelijk gesteld van een aantal factoren namelijk: de aanwezige biotopen, de ervaring van de waarnemer én de aan te treffen soorten. Het aantal ochtendbezoeken per telgebied kan als volgt worden gekwalificeerd: bos en halfopen gebieden 5 tot 8 ochtendbezoeken, open gebieden 5 tot 7 ochtendbezoeken en telgebieden met veel bebouwing 4 tot 5 ochtendbezoeken. Tussen de ochtendbezoeken ligt een periode van ten minste 7 dagen.

In de periode 1994-2019 is Nederweert jaarlijks vlakdekkend onderzocht en zijn per telgebied ten minste 4 ochtendbezoeken gebracht. Telgebied 15 werd in 1996 niet onderzocht en aan telgebied 8 en 15 werden in 1998 niet meer dan 3 bezoeks rondes gebracht. Vanaf 2020 zijn onvoldoende waarnemers beschikbaar om Nederweert volledig te onderzoeken. Gebieden die niet meer werden onderzocht zijn: telgebied Laarderheide (3a), telgebied Nederweert (5), telgebied Ospel-Oost (9), telgebied de Kruisvennen (10) en telgebied Leveroy (18).

In verband met de uitbraak van Mond- en Klauwzeer (MKZ) in 2001 waren natuur- en bosgebieden eind maart en begin april niet toegankelijk. Deze onvoorziene omstandigheden hadden geen noemenswaardige invloed op de volledigheid van de inventarisatie.

Door de plotselinge opkomst van het Coronavirus waren in 2020 in de volgende gebieden geen waarnemers beschikbaar: telgebied 4 (Wetering & Kievit), telgebied 12 (Schoor) en telgebied 16a (Zoom agrarisch).

Avondbezoeken: Er wordt naar gestreefd om per telgebied ten minste 2 volledige avond- of nachtbezoeken te brengen. De bezoeks rondes vinden plaats vanaf een half uur voor zonsondergang tot circa 2 uur daarna.

Omdat de telgebieden te groot zijn om in 1 ronde te onderzoeken, worden in de meeste telgebieden deelbezoeken gebracht om de trefkans zo groot mogelijk te maken. Hoewel dit in de meeste telgebieden is gelukt, zijn er ook telgebieden waar in sommige jaren slechts 1 avondbezoek is gebracht. Aan enkele telgebieden werden 3 of meer avond/nachtbezoeken gebracht.

Aanvullende bezoeken: om een zo volledig mogelijk overzicht te verkrijgen is het voor bepaalde soorten noodzakelijk om naast de reguliere ochtendbezoeken aanvullende bezoeken te brengen. Het gaat om soorten die zich laat in het broedseizoen kunnen vestigen zoals kleine plevier, boomvalk, wespendif, gierzwaluw, huiszwaluw en grauwe klauwier. In andere gevallen gaat het om soorten die voornamelijk in de avonduren actief zijn zoals woudaap, porseleinhoen, kleinst waterhoen, waterral, houtsnip, patrijs, kwartel, steenuil, bosuil, ransuil en oehoe.

3.2 Volledigheid onderzoek

Het onderzoek in Nederweert richt zich op soorten die volgens de BMP-methodiek worden onderzocht. Door de omvang van de telgebieden, de vele soorten die onderzocht worden en de lokaal hoge dichtheden is het niet mogelijk om alle soorten meer dan 1 keer binnen de periode dat de trefkans het grootst te inventariseren. Vooral soorten die in mei en juni zeer vroeg actief zijn of soorten met een korte zangpiek worden verhoudingsgewijs minder volledig onderzocht. In 1994-2023 zijn extra soorten aan het onderzoek toegevoegd en is in 1992-2018 in 12 van de 21 telgebieden grootschalig natuurherstel uitgevoerd. Hierdoor werd de telinspanning in die gebieden nog groter. Dit werd opgelost door ochtendbezoeken van telgebied 2, In den Vloed en telgebied 13, De Banen & Sarsven over 2 ochtenden te verdelen. In sommige telgebieden waar meerdere waarnemers actief zijn wordt een deel van het telgebied tijdens een ochtendbezoek opgesplitst: Maarheezerveld 1a, Zoom agrarisch 16a, Wellenstein (17a).

Het onderzoek in Nederweert begint tijdens zonsopgang of een half uur daarvoor. In een enkel telgebied wordt later begonnen. Soorten met een zeer vroege zangpiek worden daardoor minder volledig in kaart gebracht. Dit zijn onder andere bosrietzanger, kleine karekiet, en gekraagde roodstaart. Omdat de telgebieden jaarlijks op hoofdlijn op dezelfde wijze worden onderzocht zijn de vastgestelde trends reëel.

Omdat de gemiddelde leeftijd van de tellers toeneemt kan een afnemend gehoor van invloed zijn op de resultaten. Dit speelt vooral bij frequenties waarop sprinkhaanzanger en vuurgoudhaan zingen. Ook de weinig opvallende zang van goudvink en appelvink kan worden gemist. De aantallen van appelvink, bonte vliegenvanger en gekraagde roodstaart liggen in een enkel telgebied te laag omdat de zang niet altijd wordt herkend.

Waarnemers: Om betrouwbare gegevens te kunnen presenteren is een goede vogelkennis van de waarnemer van groot belang. Uiterlijke kenmerken, zang en broedgedrag dienen bij de waarnemer voldoende bekend te zijn om het veldwerk uit te kunnen voeren. In alle telgebieden is ten minste 1 ervaren waarnemer actief. Afhankelijk van het kennisniveau lopen nieuwe waarnemers eerst een onderzoeksjaar mee of worden deze steeds begeleid door een ervaren waarnemer. Het aantal waarnemers per telgebied varieert van 1 tot 4 personen. Een aantal waarnemers telt in meerdere telgebieden. De telgebieden worden zo veel mogelijk door dezelfde waarnemer(s) onderzocht.

Onderzoek provincie Limburg 2023

In 2023 werd door waarnemers van de provincie Limburg in het zuidoosten van Nederweert 1 extra ochtendbezoek gebracht. Onderzocht werden de vennen en bossen in landgoed 't Kruis, de bossen Gebleektendijk, de Kwegt, het Sarsven, De Banen, Wellenstein/Houtsberg, de bossen Kolenhofweg, de bossen Ingstraat, de Leegde en Het Vlakwater. Deze tellingen begonnen vanaf half uur tot 1 uur voor zonsopgang en werden uitgevoerd op 8 mei en tussen 25 mei en 2 juni.

De telgebieden die de provincie Limburg hanteert zijn veel kleiner en worden tijdens een bezoekeronde intensiever onderzocht. Deze extra gegevens zijn aan het onderzoek in Nederweert toegevoegd waardoor het aantal territoria van meerdere soorten hoger uitviel. In een aantal van deze gebieden werd opnameapparatuur geplaatst om de nacht-actieve soorten te onderzoeken. Deze extra gegevens zijn niet aan het onderzoek in Nederweert toegevoegd.

Toegang gebieden: De omgeving van het ven in landgoed 't Kruis (circa 30 ha) was in de beginjaren van het onderzoek niet vrij toegankelijk en is tot en met 2022 niet onderzocht. Vanaf 2023 wordt alleen de directe omgeving van de woningen en het ven niet onderzocht. Het natuurgebied de Groote Moost ligt voor een klein deel op het grondgebied van de gemeente Nederweert. Alleen de zone ten zuiden van het ven met bos en vochtige heide wordt onderzocht. Enkele noemenswaardige grotere particuliere terreinen kunnen eveneens niet worden onderzocht. Dit betreft het meest westelijke deel van De Kievit met visvijvers en aangrenzende bospercelen en omheinde terreinen in het Weerterbos langs de Booldersdijk, Heugterzijweg en Onderstalweg.

3.3 Waarneming.nl

In Nederweert wordt veel naar vogels gekeken. Invoeren van waarnemingen op de populaire site Waarneming.nl wordt veel toegepast. De resultaten in dit verslag zijn een uitkomst van reguliere inventarisaties en aanvullende bezoeken. Bij het bepalen van de territoria wordt naar een zo hoog mogelijke broedcode gestreefd. Waarnemingen op Waarneming.nl worden soms als aanvulling op het reguliere broedvogelonderzoek gebruikt indien voor een vastgesteld territorium een hogere broedcode kan worden opgevoerd dan tijdens de reguliere tellingen is vastgesteld. Dit geldt met name voor zeldzame broedvogels, eenden, weidevogels, roofvogels en uilen.

3.4 Gebruik geluidsnabootsing

Om een aantal soorten tot roepen te stimuleren wordt gebruik gemaakt van middelen met geluidsnabootsing. Wordt in een telgebied eenmaal van geluidsnabootsing gebruik gemaakt dan gebeurt dit in de meeste gebieden ook in de jaren daarna. Verschil in onderzoeksmethodiek wordt hierdoor zoveel mogelijk beperkt. Het gebruik van geluidsnabootsing wordt tot een minimum beperkt om verstoring te voorkomen.

Soorten die volgens deze methode worden opgespoord zijn: waterral, bosuil, steenuil, oehoe, patrijs en nachtzwaluw. De draaihals, middelste bonte specht, porseleinhoen, kwartelkoning en rietzanger zijn in een aantal onderzoeksjaren op deze wijze onderzocht. De grondslag

hiervoor is de aanwezigheid van tijdelijk geschikt biotoop, invasiejaren of areaaluitbreiding waardoor de mogelijkheid bestond dat de soort zich kon vestigen.

3.5 Geluidsherkenning

Door de voortschrijdende techniek zijn voor de mobiele telefoon apps ontwikkelt waarmee vogelgeluiden herkend kunnen worden. Deze apps worden steeds meer als hulpmiddel ingezet. In de praktijk blijkt echter dat de opgenomen geluiden soms foutief door de app worden geïnterpreteerd. Om misverstanden te voorkomen worden waarnemers verzocht om bij gebruik de soort ook visueel te controleren, dan wel het geluid op te nemen zodat controle, zeker bij zeldzaamheden, achteraf kan plaatsvinden.

3.6 Aantal soorten

In 1994 en 1995 werden 97 zeldzame en schaarse broedvogelsoorten onderzocht. Aan deze lijst werden 6 facultatieve soorten toegevoegd. Tevens werd onderzoek gedaan naar soorten die in het onderzoeksgebied weinig algemeen, karakteristiek of sterk bedreigd zijn:

Fuut, knobbelzwaan, wintertaling, zomertaling, kuifeend, slobbeend, krakeend, tureluur, watersnip, grutto, wulp, scholekster, veldleeuwerik, gele kwikstaart, grasmus, bonte vliegenvanger, boomklever en goudvink.

In 1996 werd de lijst van verplichte en facultatieve soorten uitgebreid. De meeste soorten die aan deze lijst werden toegevoegd, werden al vanaf 1994 onderzocht. In de onderzoeksperiode werden de volgende soorten toegevoegd:

1997: Turkse tortel, zwarte roodstaart, boompieper, grote lijster en zomertortel

1999: gierzwaluw, bosrietzanger en kleine karekiet

2001: graspieper

2002: gekraagde roodstaart, braamsluiper en rietgors

2023: koekoek

De boompieper, grasmus, kleine karekiet en bosrietzanger zijn niet jaarlijks in alle telgebieden onderzocht. In de grafieken worden de aantallen voor die jaren weergegeven dat het hele onderzoeksgebied werd onderzocht. In grafieken die naar een specifiek gebied verwijzen en waar een soort al eerder in het onderzoek werd meegenomen worden de aantallen vanaf het eerste jaar getoond.

4.0 Weersomstandigheden

Het weer kan van grote invloed zijn op de onderzoeksresultaten. Strengere winters, neerslagrijke periodes, langdurige droogte, harde wind en aanhoudend hoge of lage temperaturen verhogen of verkleinen de kans om bepaalde soorten aan te treffen.

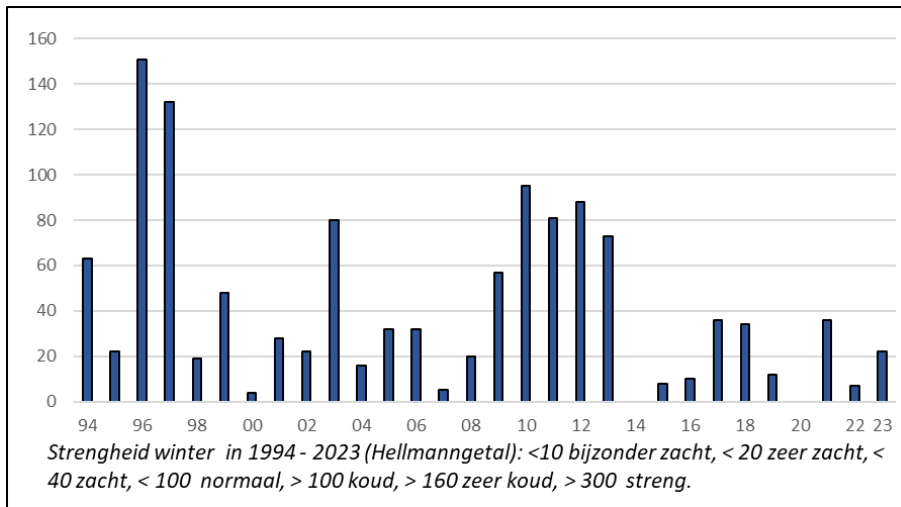
Hogere temperaturen, veel zon en weinig wind hebben een positieve invloed op de (zang-) activiteit van vogels. Een ochtend met regen en harde wind daarentegen vermindert niet alleen de kans om vogels aan te treffen, maar is ook van invloed op de motivatie van de waarnemer. Het zijn enkele voorbeelden die aangeven dat weersomstandigheden een belangrijke rol kunnen spelen bij het vaststellen van broedvogels.

Alle weersgegevens hebben, tenzij anders vermeld, betrekking op het landelijk maand/jaargemiddelde volgens het KNMI in de Bilt. Bij het categoriseren van de strengheid van de winter wordt het Hellmanngetal gehanteerd.

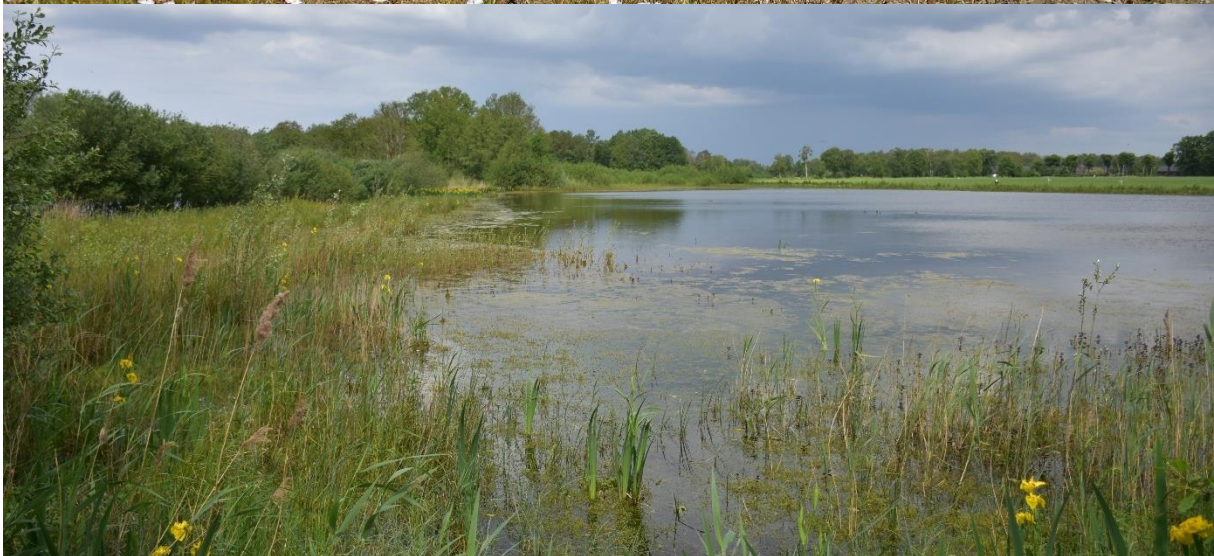
4.1 Het weer in 2023

In 2023 waren de telomstandigheden in de periode maart tot half mei vaak matig. Het was erg nat en in april was het ook veel te koel. Na half mei brak een droge periode aan met gunstige weersomstandigheden. De winter van 2022/2023 wordt volgens de koudegetallen van Hellmann als een zachte winter gekwalificeerd [figuur 4]. Er waren 0 ijsdagen tegenover 8 normaal (max temp. lager dan 0,0 °C) en er werden 41 vorstdagen geregistreerd tegenover 53 normaal (min. temp. lager van 0,0 °C). Er viel in het onderzoeksgebied amper sneeuw. Alleen op 8 maart viel een dun laagje dat tijdelijk bleef liggen. De winter van 2023 was de tiende

zachte tot bijzonder zachte winter op rij sinds de laatste normale winter in 2012/2013 [figuur 4].

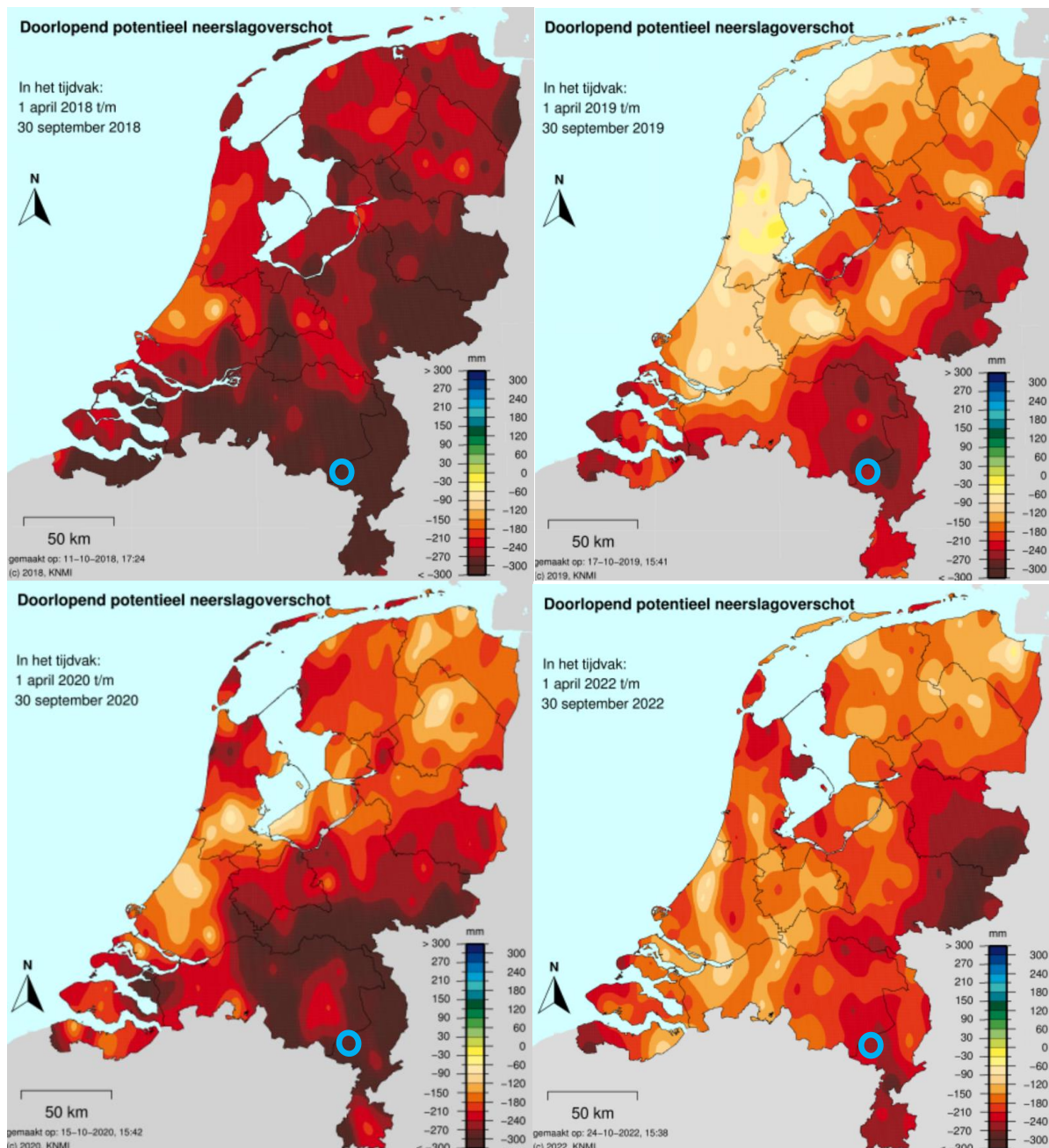

Figuur 4: strenghed van de winters in 1994-2023 volgens het Hellmanngetal.

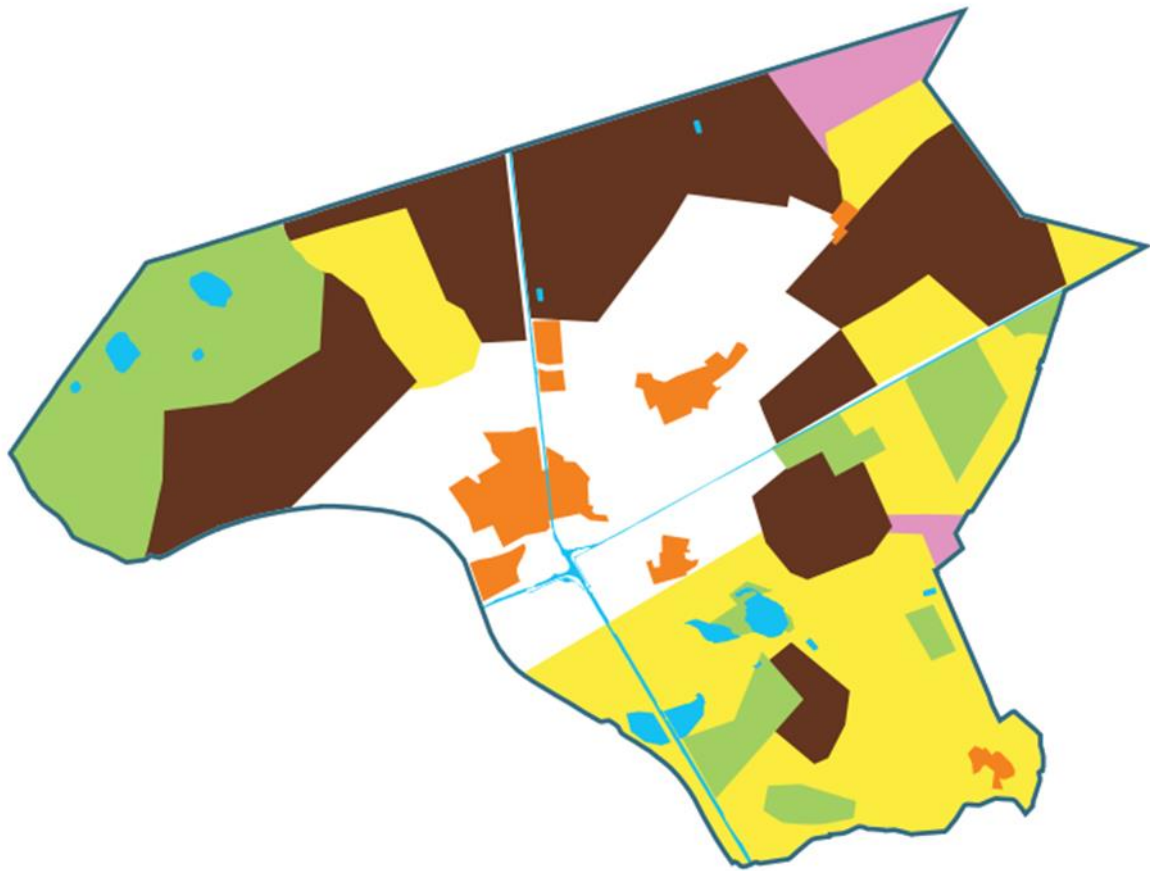
Droge en natte periodes zorgen in de heidevennen voor de nodige dynamiek. De Kweg 16 september 2018 (boven) en 16 mei 2022 (onder), foto's: Thijs Loven.

2023 was een kletsnat jaar. Normaal gesproken valt landelijk gemiddeld 795 millimeter in een jaar. In 2023 werd een record van liefst 1060 millimeter gemeten. Hierdoor waren de vennen na een reeks droge jaren weer op een redelijk niveau gevuld. Met name de droge zomers in 2018, 2019, 2021 en 2022 [figuur 5] zorgden in Nederweert voor een enorm neerslagtekort (240 tot 270 millimeter per jaar). Hierdoor vielen vennen (deels) droog en daalde het grondwaterpeil sterk. Het onderzoeksjaar was door een gemiddelde temperatuur van 11,6 °C het warmste jaar ooit. Er waren 117 warme dagen (max. temp. 20 °C of hoger) tegen 93 normaal en 38 zomerse dagen (max. temp. 25°C of hoger) tegen 28 normaal. Het aantal tropische dagen (max. temp. 30 °C of hoger) lag met 5 dagen op een gemiddeld niveau (www.knmi.nl).

Figuur 5. Doorlopend potentieel neerslagoverschot in 2018, 2019, 2021 en 2022 in de periode 1 april t/m 30 september. ○ = Nederweert (www.knmi.nl).

5.0 Biotopen

Figuur 6. Biotopenkaart gemeente Nederweert. Stedelijke bebouwing (oranje); agrarisch bebouwd gebied (wit); open cultuurland (bruin); halfopen cultuurland (geel); bos (groen); moeras (roze); open water (blauw).

Het studiegebied is ingedeeld in biotopen. Indien landschappelijke veranderingen plaatsvinden worden waar nodig aanpassingen van een biotoopcategorie doorgevoerd. De biotoopcategorieën en de daaraan gekoppelde gebieden op hoofdlijn zijn:

Open water: kanalen (Zuid-Willemsvaart, Noordervaart, Kanaal Wessem-Nederweert), heidevennen in bos (Groot- en Kleinven, laagte Grashut, laagte Mussenbaan, Laagte de Leegde, Koolespeelke, de Slenk, vennen In den Vloed), hoogveenrestanten (Sarsven, De Banen, de Schoorkuilen: deelgebieden Schoordijk en Kwegt), vijvers (Krommedijk, Stokershorst en overige), retentiebekkens (Eindhovense Baan, Laarderheide, Busweg, Wessemerdijk) en watervoerende beken (Oude Graaf, Bossche Vaart, Rosveldlossing, Kievitsbeek, Neerpeelbeek, Rietbeek, Visschensteert, Tungelroyse Beek).

Moeras: verlande en verruigde moerasgebieden. Open water is niet of nauwelijks aanwezig (De Zoom, de Kievit).

Bos: aaneengesloten bossen en bossen met landbouwenclaves (Weerterbos, landgoed 't Kruis, bossen Gebleektendijk, bosrand De Banen en Sarsven, Houtsberg, Wellenstein, bossen Kolenhofweg, bossen Reulisweg).

Halfopen cultuurlandschap: cultuurland met een afwisseling van bosjes, landschapselementen en wegbeplanting (Grote Heide, Bientjesrandweg, Leivers Peelke en een groot deel in het zuidoosten van Nederweert vooral de omgeving van Leveroy, De Zoom, Kwegt, Schoordijk, de Mildert).

Open cultuurlandschap: cultuurland met een grote mate van openheid. Wegbeplanting (20 - 65 jaar) langs bermen met of zonder struweel is vrijwel overal aanwezig (Laarderheide,

Wetering, Eindhovense Baan, Frenkenbaan, Moostdijk, de Kruisvennen, Kruisvennendijk, de Koelen, gebied tussen Gebleektendijk en De Zoom).

Agrarisch bebouwd gebied: cultuurland in de overgang van stedelijk bebouwd gebied naar open en halfopen gebieden. Relatief kleinschalig landschap. Grondgebruik: overwegend bouwland. Kenmerkend zijn bolle akkers, oude buurtschappen, lintbebouwing, intensieve veehouderij en clusters van (agrarische) bebouwing. (Tolheuvel, Boeket, Bosserstraat, Nieuwen Winnerstraat, Horickheide, Kreijel, Waatskamp, Hulsen, de Riet, Kraan, Roeven en Schoor).

Stedelijk bebouwd gebied: aaneengesloten bebouwing, hoofdzakelijk woonkernen (Nederweert, Budschop, Ospel, Ospeldijk, Nederweert-Eind, Leveroy) en industrieterreinen (Pannenweg I en II, Hulsenweg, Aan Veertien, Gebbelsweg).

6.0 toelichting soortteksten

In deze rapportage worden alle soorten besproken die in 1994-2023 zijn onderzocht en als broedvogel zijn vastgesteld.

De soortteksten hebben een vaste opbouw 'verspreiding en biotoop', 'onderzoek 1994-2022' en 'onderzoek 2023'. Informatie is samengevat ontleend aan de uitgave 'Broedvogels van Nederweert, onderzoek naar zeldzame en schaarse soorten in 1994-2018' (Loven *et al.*, 2018). De teksten zijn aangevuld met de bevindingen over 2019-2022 en nieuwe inzichten of onderzoeksgegevens die voor 2019 niet bekend of gepubliceerd waren. De resultaten van 2023 worden apart beschreven.

In de soortteksten wordt regelmatig verwezen naar de onderzoeksgegevens van de provincie Limburg (www.natuurgegevensprovincielimburg.nl). De provincie Limburg heeft in Nederweert broedvogeltellingen uitgevoerd in 1991, 1992, 2006 en 2016. De gegevens van 1991 en 1992 zijn als referentie van groot belang voor het onderzoek dat vanaf 1994 door de vogelwerkgroep werd uitgevoerd. De resultaten kunnen dan nog beter in perspectief worden geplaatst en een bijdrage leveren om ontwikkelingen te duiden. De onderzoeksjaren van de provincie Limburg zijn bij tal van soorten aan de grafieken toegevoegd. Afhankelijk van de verspreiding over Nederweert of de locatie van een gebied waar een grafiek van wordt getoond, worden gegevens van 1991 en 1992 per jaar of van beide jaren gezamenlijk weergegeven.

6.1 Verspreidingskaarten. De verspreidingskaarten zijn gebaseerd op de topografische kaart van Nederweert. Iedere stip op een kaart betekent een territorium op basis van het veldonderzoek in het aangegeven jaar. Bij sommige soorten wordt een vergelijking gemaakt met een ander onderzoeksjaar of worden territoria van meerdere jaren cumulatief weergegeven. Hierdoor kunnen de veranderingen in verspreiding en het aantal territoria beter inzichtelijk worden gemaakt. Bij soorten waar territoria over een reeks van jaren cumulatief worden weergegeven, kunnen kerngebieden nog beter van de minder geschikte of ongeschikte gebieden onderscheiden worden.

In vergelijking met eerdere rapportages worden de kaarten paginabreed weergegeven. Het is dan veel duidelijker waar de gevonden territoria zich bevinden.

6.2 Grafieken. In een aantal grafieken worden de resultaten van het onderzoek in Nederweert vergeleken met de landelijke trend: de Broedvogel Monitoring Projectindex (BMP-index). De BMP-index wordt op de secundaire as weergegeven. De index loopt van 1990 tot en met 2023. Het jaar 1990 geldt als nuljaar (100) en dient als referentie voor de landelijke toe- of afname. De BMP-index wordt gebruikt om de trend in Nederweert met de landelijke trend te kunnen vergelijken.

In eerdere rapportages werd de aantalsontwikkeling van de meeste soorten in gegroepeerde kolomgrafieken weergegeven. In deze kolomgrafieken werden de resultaten van een reeks onderzoeksjaren afgebeeld. Bij sommige soorten werd de aantalsontwikkeling in Nederweert in een gestapelde kolom weergegeven. Het nadeel van deze weergave is dat de ontwikkeling binnen de verschillende gebieden niet goed valt af te lezen. In deze rapportage is een begin gemaakt om van relevante soorten en gebieden, een grafiek per gebied op te maken waardoor veranderingen binnen die gebieden meer inzichtelijk worden gemaakt. Voor ontwikkelingen

die op het hele onderzoeksgebied van toepassing zijn blijven de gegroepeerde grafieken in gebruik.

De grafieken in dit rapport hebben betrekking op de onderzoeksresultaten van het vlakdekkende onderzoek in 1994-2019. Door een tekort aan tellers was het in 2020-2023 niet meer mogelijk om alle telgebieden in Nederweert jaarlijks te onderzoeken. Om voor Nederweert toch een representatief beeld van de ontwikkelingen in het landschap te kunnen geven werd de keuze gemaakt om telgebied 03a, 05, 09, 10 en 18 niet meer te onderzoeken. Door de opkomst van het coronavirus konden in 2020 ook de telgebieden 04, 12 en 16a niet worden onderzocht. Omdat van deze telgebieden een lange reeks gegevens beschikbaar is zijn voor de genoemde gebieden schattingen gemaakt op basis van historische gegevens over 2014-2019. Bij de schattingen is rekening gehouden met de onderzoeksresultaten in het betreffende onderzoeksjaar. Was dit veel beter of slechter dan in een gemiddeld jaar dan werd gekeken naar een vergelijkbare jaar in de tijdreeks. Voorbeelden zijn de grasmus en boompieper die in 2011 een zeer goed jaar hadden. In de grafieken worden deze schattingen weergegeven als 'schatting niet onderzocht'. Aangenomen wordt dat bij algemene en vrij algemene soorten de foutmarge van de schatting groter is dan bij soorten die schaars of zeldzaam zijn. Dat geldt ook voor soorten waarbij het aantal jaarlijks sterk kan fluctueren zoals kwartel, fluitier en kruisbek.

6.3 Status: om de status van het aantal paren in Nederweert aan te geven is gebruik gemaakt van de volgende indeling:

Incidenteel	: 1-3 x vastgesteld in de onderzoeksperiode
Onregelmatig	: 4-15 x vastgesteld in de onderzoeksperiode
Regelmatig	: 16-25 x vastgesteld in de onderzoeksperiode
Jaarlijks	: 31 x vastgesteld in de onderzoeksperiode

1 - 5 paren	: zeldzaam
6 - 25 paren	: vrij schaars
26 - 100 paren	: schaars
101 - 500 paren	: vrij algemeen
> 500 paren	: algemeen

7.0 Dankwoord

Tijdens 30 jaar onderzoek is ontzettend veel materiaal verzameld. De onderzoeksresultaten geven een goed beeld van de veranderingen die onder de onderzochte soorten én in het landschap van Nederweert hebben plaatsgevonden. Een unieke reeks. Dit rapport wordt opgedragen aan de waarnemers die in 2023, maar ook in de jaren daarvoor aan het onderzoek een bijdrage hebben geleverd. Heel veel dank voor jullie niet aflatende inzet.

De waarnemers van de provincie Limburg, Ruud van Dongen, Boena van Noorden en Willem Steenge worden bedankt voor het aanleveren van hun onderzoeksgegevens in 2023. Door deze gegevens met de resultaten van de vogelwerkgroep te vergelijken kunnen de bevindingen beter op hun waarde worden geschat en kunnen waar mogelijk verbeteringen worden doorgevoerd.

Boena van Noorden was bereid om de jonge oehoes te ringen en verschaftte aanvullende informatie. Huub Janssen, Willem Maris, Maurice Sijben, Ron de Wit en Meinse van der Velde stelden foto's uit hun archief beschikbaar waardoor de vormgeving van het rapport kon worden verfraaid.

Verder is veel dank verschuldigd aan de coördinatoren van de werkgroepen die aanvullende informatie leverden: Har Luyten (coördinatie steenuilenwerkgroep), Peter Ekers (coördinatie kerkuilenwerkgroep) en Willem Maris (coördinatie weidevogelbescherming).

Staatsbosbeheer (De Zoom) en Stichting Het Limburgs Landschap (Weerterbos, De Kievit, De Banen/Sarsven, Het Vlakwater, Houtsberg, de Leegde, Wellenstein en de Schoorkuilen) verleenden ontheffingen waardoor de genoemde gebieden goed onderzocht konden worden.

8.0 Soortteksten

Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*)

De Grootte Peel Meerbaansblaak 16 augustus 2022, foto: Meinse van der Velde.

Verspreiding en biotoop

De dodaars heeft het verspreidingsgebied dankzij grootschalig venherstel flink uitgebreid. Ze broeden in ondiepe, voedselarme tot matig voedselrijke laagtes en heidevennen (Weerterbos, Schoorkuilen, De Banen, Mussenbaan, de Leegde), en in voedselrijke retentiebekkens (Laarderheide). Incidenteel worden territoria in kleine plasjes en poelen gevonden. De Zoom is door verdroging en verruiging vanaf 2000 verlaten.

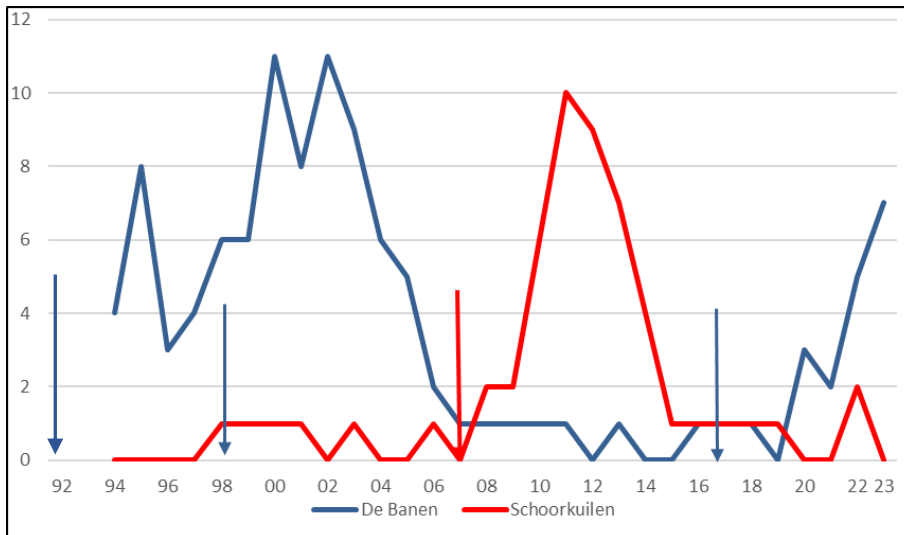
Territoria worden gevonden in open water met een dichte oeverbegroeiing, maar ook meer besloten water met riet en wilgenvegetatie wordt soms bezet. In broedbiotopen waar de vispopulatie sterk toeneemt verdwijnt de dodaars. De zonnebaars zou daar in sommige vennen wel eens een bovengemiddelde rol in kunnen spelen. Zonnebaarsen gedijen het beste in ondiepe vennen met een zandige bodem met waterplanten en macrofauna (www.ravon.nl). Deze situatie doet zich na venherstel in alle heidevennen voor. De impact van de zonnebaars en andere vissen op de macrofauna heeft vermoedelijk gevolgen voor het voedselaanbod van de dodaars.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de dodaars werd in de periode 1994-2022 bepaald door venherstel, koude winters (1995/96 en 1996/97), het waterpeil in de broedgebieden en veranderingen in het visbestand.

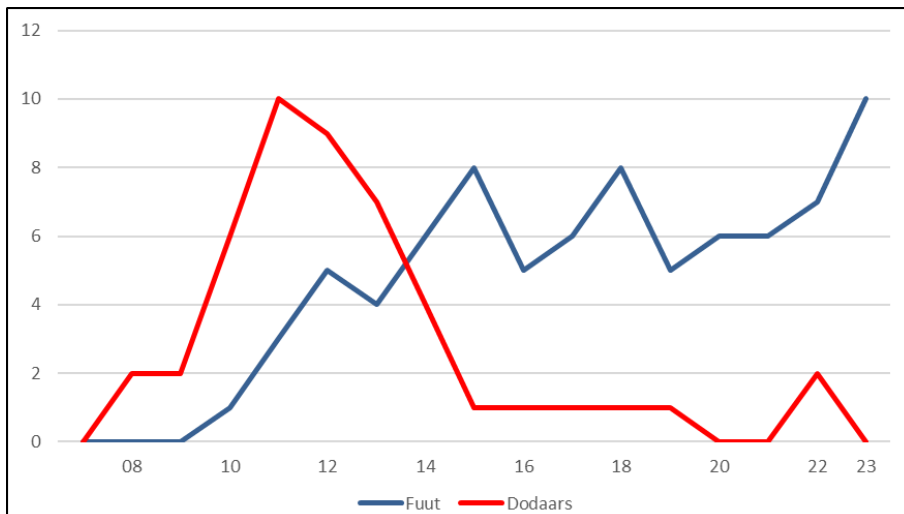
Tijdens het onderzoek is vastgesteld dat de populatie 1 tot 2 jaar na venherstel sterk toeneemt, na circa 5 jaar weer afneemt en daarna kan verdwijnen. Deze ontwikkeling is vastgesteld in gebieden waar venherstel is uitgevoerd, die niet droogvallen en waar permanent vis aanwezig is (Schoorkuilen, Sarsven). In de broedgebieden die wel droogvallen kan de cyclus zich herhalen (De Banen, vennen Weerterbos) [figuur 7].

Door het vele venherstel werd het verspreidingsgebied vergroot, nam het aantal territoria toe en werd de populatie minder kwetsbaar als een gebied minder geschikt werd. Het aantal territoria blijft voornamelijk op een hoog niveau [figuur 10].

Figuur 7: Dodaars: aantalsontwikkeling in De Banen en Schoorkuilen in relatie tot aanvang venherstel in 1991-2023 (blauwe pijl: De Banen, rode pijl: de Schoorkuilen).

Voor de dodaars is de vestiging van de fuut een kantelpunt. Dodaarzen foerageren vooral op kleine visjes, waterdierpjes en waterplanten. Futen voeden zich vooral met vissen met een afmeting van 2-10 centimeter (www.natura2000.nl). Door de sterke opkomst van het visbestand neemt het voedsel voor de dodaarzen af, zorgen karpers voor vertroebeling van het water en is er een reële kans op predatie door snoeken. Futen en dodaarzen zijn enkele jaren naast elkaar aanwezig, maar uiteindelijk delft de dodaars het onderspit. Bij de dodaarzen die nog enige jaren territoria vestigen worden geen jongen meer grootgebracht. In de laatste fase worden ze onregelmatig vastgesteld of verdwijnt de soort [figuur 8].

Figuur 8. Dodaars: aantalsontwikkeling in de Schoorkuilen in relatie tot de aantalsontwikkeling van de fuut in 2007-2023.

Paaiende schubkarpers. Een te sterke toename van de karper kan tot vertroebeling van het water leiden; een ongunstige ontwikkeling voor zichtjagers. De Kwegt 30 mei 2021, foto: Thijs Loven.

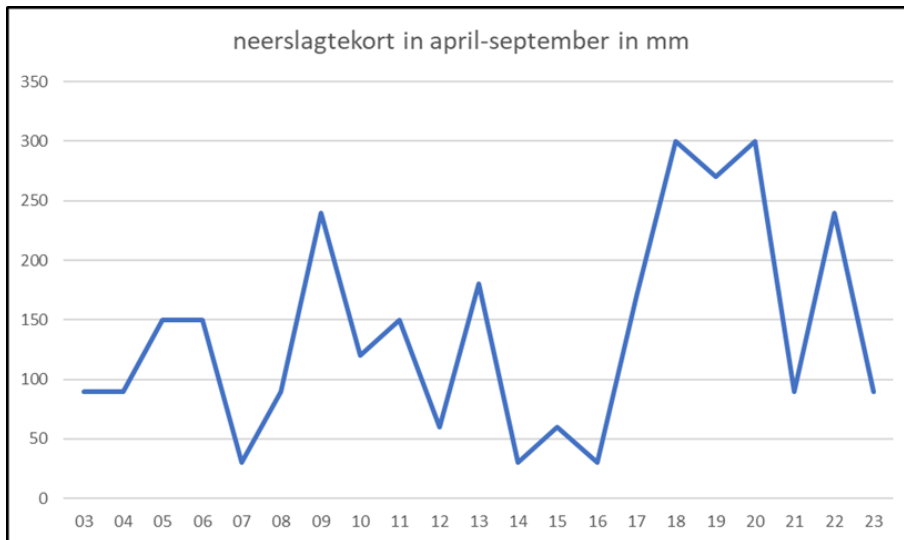
School jonge blankvoorns. De Kwegt 30 mei 2021, foto: Thijs Loven.

De signalen van een opwarmend klimaat worden steeds duidelijker. Lange, droge periodes en hittegolven met extreem hoge temperaturen treden vaker op en worden het nieuwe normaal. Deze veranderingen zijn van invloed op de aanwezigheid van de dodaars. In Nederweert was in 2018-2023 van 1 april tot 30 september in 4 van de 6 jaren sprake van een flink neerslagtekort [figuur 9]. In 2 jaren bedroeg het tekort zelfs 270-300 millimeter (www.KNMI.nl). Hierdoor vielen een aantal vennen en laagtes vanaf eind mei (deels) droog. Dit was het geval in De Banen, de Mussenbaan, sommige vennen in het Weerterbos en enkele compartimenten in de retentiebekkens op de Laarderheide. Een neerslagtekort op die schaal deed zich in de periode 1994-2017 bij benadering niet voor.

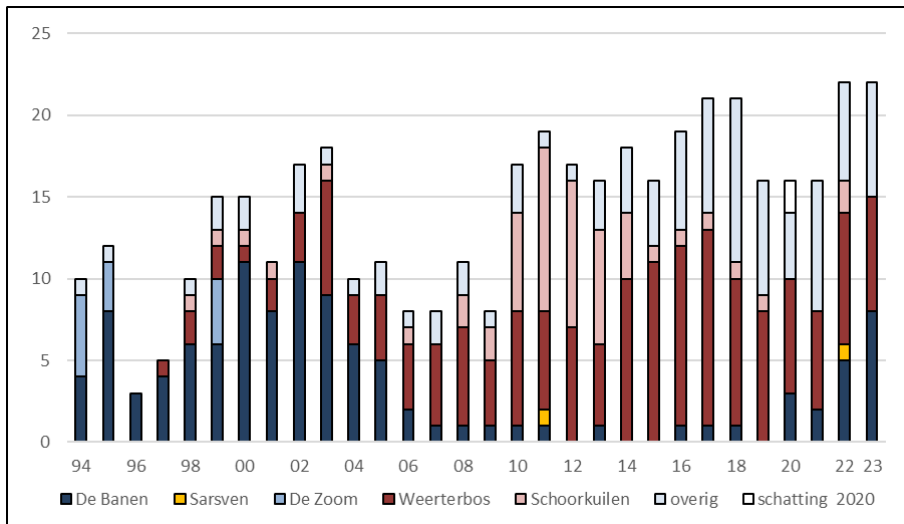
Dat in 2018 toch een respectabel aantal territoria (20) werd vastgesteld in Nederweert, kwam door een hoog waterpeil in april waardoor een behoorlijke buffer aanwezig was. Door extreme droogte en hoge temperaturen daarna daalden de waterstanden snel en werden gebieden ongeschikt. Het aantal paren dat jongen grootbracht was zeer beperkt. Gunstig voor de dodaars was dat het visbestand door de droogte werd gedecimeerd of verdween. Hierdoor ontstond op een aantal plaatsen een nul-situatie wat tijdelijk gunstig is. Door de lage waterstanden werden in 2019-2021 minder territoria vastgesteld [figuur 10]. In De Banen werden in 2018-2021 maar 0-3 territoria gevonden en werd het herstel van dodaars vertraagd. In 2022 was het waterpeil weer enigszins op peil en werden 5 territoria geregistreerd.

Droogvallende vennen of te lage waterstanden zijn ongunstig voor het broedsucces van de dodaars. Opschoning van het visbestand is een bijkomende gunstige factor. Weerterbos, In den Vloed 20 september 2020, foto: Thijs Loven.

Figuur 9. Neerslagtekort in Nederweert van april t/m september in 2003-2023.

Figuur 10. Dodaars: aantalontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

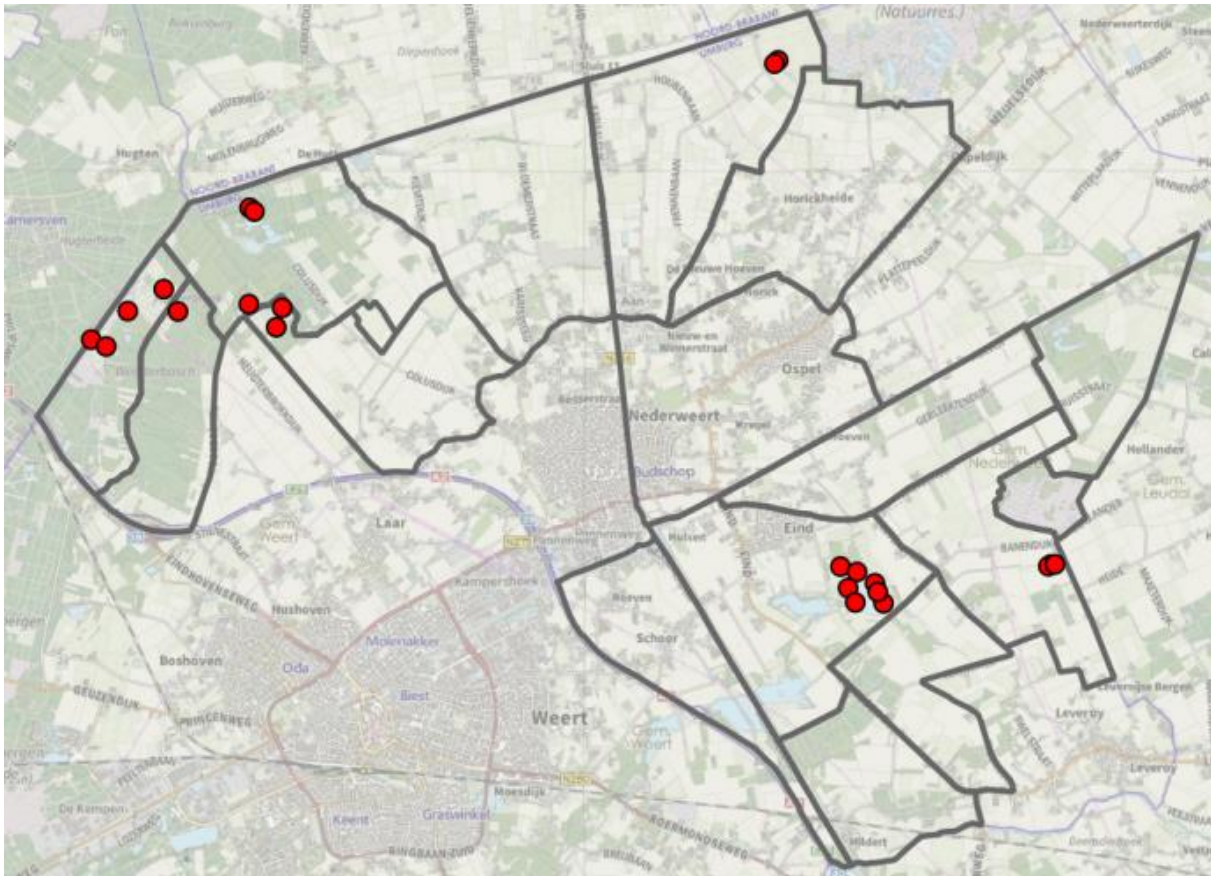
In 2023 werden territoria geregistreerd in het Weerterbos (8), de retentiebekkens Laarderheide (2), de Mussenbaan (2), De Banen (7) en de laagte in de Leegde (3) [figuur 11].

Door het deels of geheel droogvallen van De Banen was dit ven een aantal jaren amper geschikt. In 2022 werd een sprong gemaakt naar 5 territoria en in 2023 werden 7 territoria gevonden. Bij enkele paren werden jongen gezien. Door venherstel en droogte in 2018-2021 was amper vis in De Banen aanwezig en ontbrak de fuut. In 2023 ging 1 paar futen over tot nestbouw; een signaal dat de visstand aan het herstellen is. Voor de dodaars is dat op basis van ervaringen uit het verleden een slecht voorteken.

In het Weerterbos blijft de populatie op een relatief hoog niveau. De vennen en laagtes zijn vrij ondiep en een deel daarvan viel de afgelopen jaren droog. Dat geldt ook voor de Mussenbaan. De laagte droogt snel op en valt vanaf juni geregeld droog. De laagte in de Leegde is relatief klein van oppervlak maar belangrijk voor de dodaars. Er werden 3 territoria vastgesteld, waarvan 1 paar met zekerheid heeft gebroed. De Leegde ligt in een laagte waar ook de Visschensteert stroomt en kan water, ondanks de ondiepte, relatief lang vasthouden.

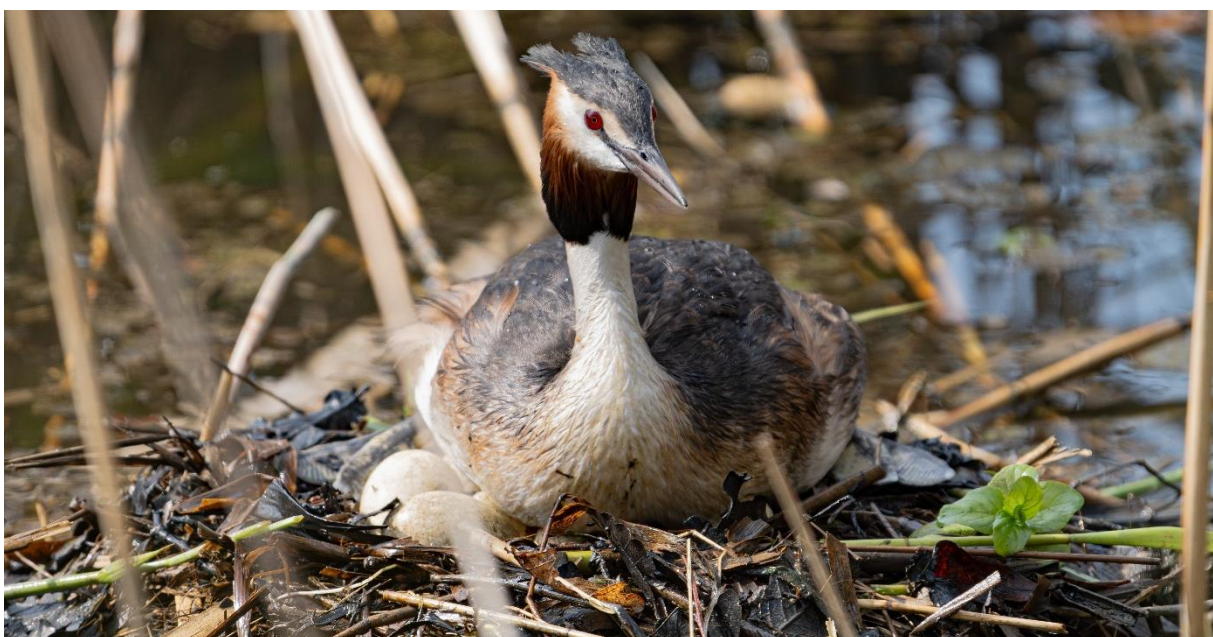
Voor de dodaars en andere watervogels ziet de toekomst er allesbehalve rooskleurig uit. In een groot aantal vennen in Nederweert is de invasieve waterplant crassula gesignaleerd. Deze exoot woekert vooral in de Schoorkuilen, maar is ook in De Banen en in het Weerterbos waargenomen. Hoe deze waterplant bestreden kan worden is nog niet bekend. Voor de

karacteristieke inheemse flora en fauna is dat een tamelijk rampzalig vooruitzicht. Daarbovenop wemelt het van de zonnebaarden, komen diverse exotische soorten schildpadden voor en is ook de Amerikaanse rivierkreeft inmiddels opgedoken; een enorme uitdaging voor de terreinbeheerder om deze problematiek te beheren.

Figuur 11. Dodaars: verspreiding in Nederweert in 2023.

Fuut (*Podiceps cristatus*)

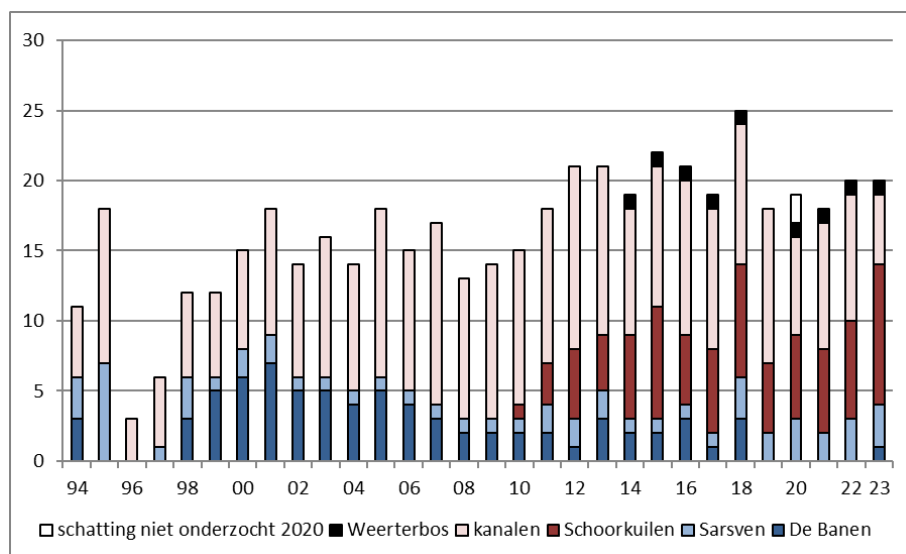
De Kwegt april 2023, foto: Ron de Wit.

Verspreiding en biotoop

In Nederweert is de fuut broedvogel van voedselrijke kanalen (Kanaal Wessem-Nederweert, Noordervaart, Zuid-Willemsvaart) en voedselarme tot matig voedselrijke heidevennen en laagtes (De Banen, Sarsven, de Schoorkuilen, de Grashut). Door venherstel heeft ze het verspreidingsgebied uit kunnen breiden. Nesten worden gebouwd langs rietkragen, tussen wilg en pitrus en op drijftillen. Door de natuurvriendelijk ingerichte oostelijk oever met afgeschermd inhammen is het Kanaal Wessem-Nederweert het meest geschikte kanaal in Nederweert. De Zuid-Willemsvaart is volledig beschoeid, wordt druk bevaren en is amper geschikt. De Noordervaart wordt vanaf 2017 niet meer bevaren. Territoria worden gevonden in de rietkragen, bij niet beschoeide oevers en ter hoogte van Sluis Hulsen.

Onderzoek 1994-2022

Het aantal territoria is in 1994-2022 licht toegenomen [figuur 12]. Door grootschalig venherstel in de periode 1991-2018 nam de broedbiotoop voor de fuut aanzienlijk toe in Nederweert. In De Banen fluctueert het aantal territoria door meerdere factoren. Ze zijn afwezig in jaren dat het ven droogvalt en vis, de belangrijkste voedselbron, verdwijnt (1996, 1997, 2019-2021). Als de vispopulatie zich na enkele jaren heeft hersteld keert de fuut weer terug. In 1998-2001 nemen ze op De Banen toe van 3 naar 7 territoria om daarna geleidelijk af te nemen (2002-2007: 3-5; 2008-2018:1-3). Vermoedelijk spelen de veranderingen in het visbestand een grote rol. De Banen werd in 2016 vlak voor het venherstel leeggevisd. Onder de gevangen vis werden relatief veel roofvissen geteld (snoek, baars en zonnebaars) en waren plantenetende vissen (hondsvij, ruisvoorn, zeelt) ondervertegenwoordigd.

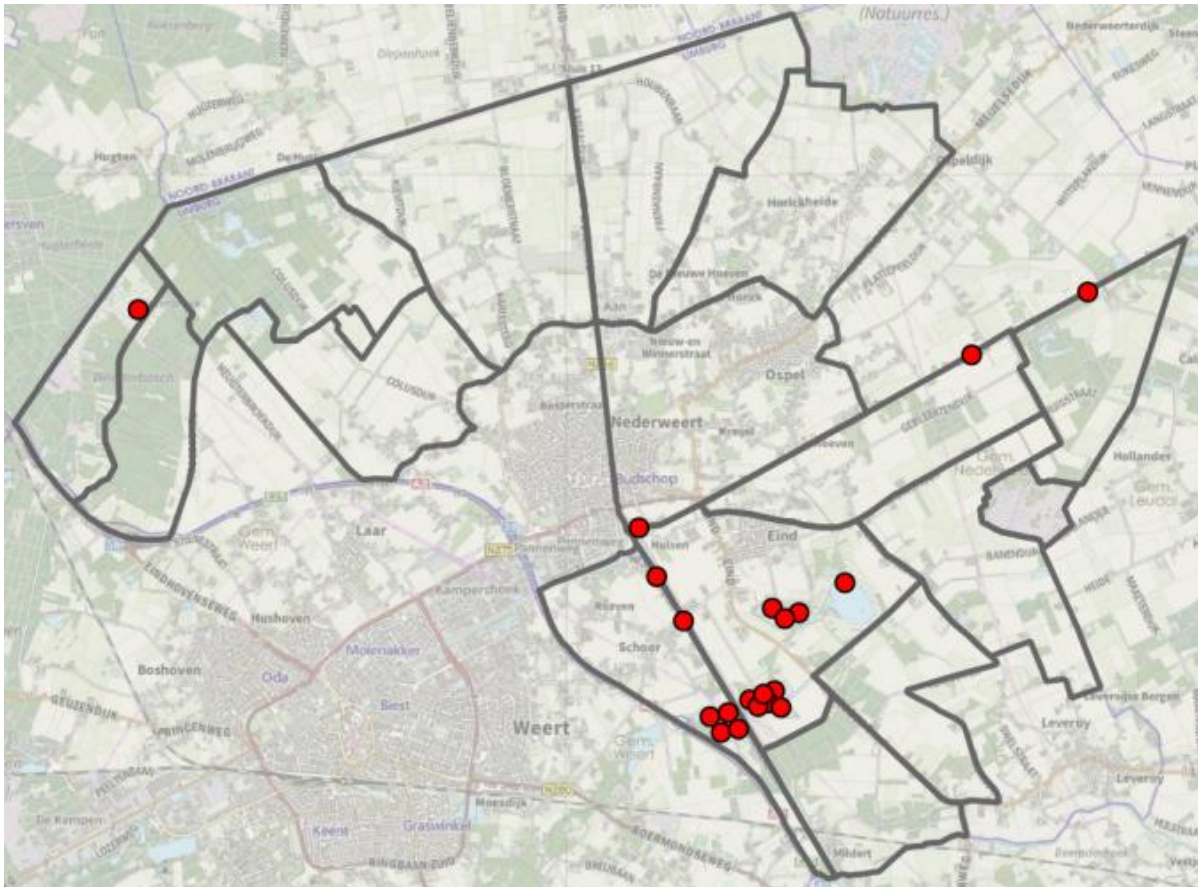
Figuur 12. Fuut: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

In de periode 1994-2009 was het Sarsven voedselrijk. Het ven werd tijdens het broedseizoen steeds meer door lelies en kroos bedekt. De fuut was jaarlijks aanwezig, maar het aantal territoria (3-1) nam, een uitschieter in 1995 (7) daargelaten, wel af. Na het venherstel in 2009 waarin naar voedselarme waarden wordt gestreefd neemt de populatie langzaam toe en worden 1-3 territoria gevonden.

De Schoorkuilen en de laagte in de Grashut zijn nieuwe broedgebieden waarbij de Schoorkuilen een toplocatie in Nederweert werd (2010-2022:1-8). Bij de vennen kan voor de fuut op termijn overigens een probleem ontstaan door de welig tierende crassula. De Schoorkuilen en het Sarsven zijn minder droogtegevoelig dan De Banen. Hierdoor blijven de basisvoorwaarden intact en blijft de populatie zelfs in de droogste jaren op peil.

In de Grashut in het Weerterbos wordt vanaf 2014 bijna jaarlijks een territorium vastgesteld. De laagte is hooguit een halve meter diep en gevoelig voor droge periodes. De nestlocaties in

de randzone vallen dan droog en worden ongeschikt. Predatie van het broedsel kan dan ook een rol spelen. Zekere broedgevallen worden amper vastgesteld. In de zwak stromende kanalen is de populatie min of meer constant en zijn in 2003-2022 9-13 territoria aanwezig waarvan de meeste op het Kanaal Wessem-Nederweert.

Figuur 13. Fuut: verspreiding in 2023.

Onderzoek 2023

De Schoorkuilen zit als broedgebied duidelijk in de lift en is momenteel het kerngebied in Nederweert. Territoria werden gevonden op de 2 vennen langs de Schoordijk en op het ven de Kwegt. In 2023 ging het om ten minste 10 territoria; een record. In heel Nederweert werden 20 territoria vastgesteld. Daarmee is 2023 een gemiddeld jaar over de periode 2012-2023. Opmerkelijk was de situatie op het Kanaal Wessem-Nederweert. In de regel worden hier ten minste 4-5 territoria geregistreerd, maar in 2023 werden er slechts 2 vastgesteld. Aanvankelijk waren meer paren aanwezig, maar waarschijnlijk is een aantal naar het ven de Kwegt vertrokken. Hier werden vanaf half mei juist meer paren waargenomen. In het Sarsven werden 3 territoria vastgesteld, die allen succesvol hebben gebroed. Ook in De Banen zijn er weer kansen voor de fuut. Op het ven was een paar aanwezig en werd tot nestbouw overgegaan, maar niet succesvol gebroed. Indien het waterpeil de komende jaren op niveau blijft en het visbestand herstelt zal het aantal territoria toenemen.

Sarsven 10 juni 2009: voedselrijk (boven), Sarsven 20 mei 2020: voedselarm tot matig voedselrijk (onder), foto's: Thijs Loven.

Geoorde fuut (*Podiceps nigricollis*)

Verspreiding en biotoop

De geoorde fuut heeft een zeer beperkte verspreiding in Nederweert. Territoria worden alleen in ondiepe voedselarme heidevennen gevonden. Vestiging vindt plaats als de oevervegetatie zich voldoende heeft ontwikkeld en geschikt is om te nestelen. In de broedgebieden De Banen en de Schoorkuilen was binnen de territoria pitrus, riet en wilg aanwezig.

Onderzoek 1994-2022

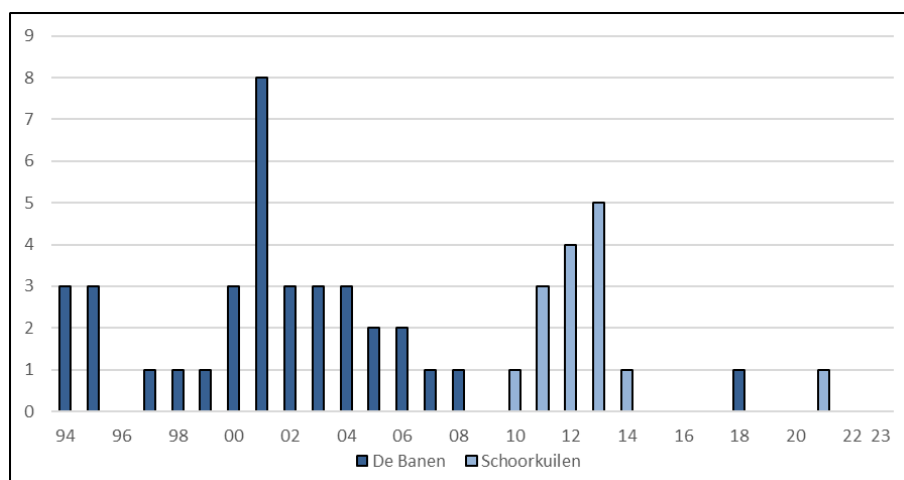
Territoria van de geoorde fuut zijn alleen in De Banen en de Schoorkuilen vastgesteld. De aanwezigheid is meestal tijdelijk van aard en het aantal zekere broedgevallen is beperkt. In De Banen werden territoria vastgesteld in 1994-1995 (3), in 1997-2008 (1-8) en in 2018 (1). Het uitzonderlijk hoge aantal van 8 territoria in 2001 viel samen met de beste periode van de

geoorde fuut in Nederland in de afgelopen 30 jaar (Boele *et al.*, 2024). In de Schoorkuilen werden territoria geregistreerd in 2010-2014 (1-5) en in 2021 (1). In deze gebieden vielen de beste jaren van de geoorde fuut samen met de beste jaren van de dodaars. Beide soorten hebben overlap wat betreft voedsel en voorwaarden waar de nestplaats aan moet voldoen. De opkomst en afname van beide soorten versterkt het vermoeden dat voedselaanbod en de opkomst van vispopulaties van grote invloed zijn op de aanwezigheid als broedvogel. Het laatste zekere broedgeval in De Banen werd in 2002 opgemerkt, in de Schoorkuilen in 2021. Bij de afname van het aantal territoria spelen ook landelijke ontwikkelingen een rol. De soort is bekend van invasiejaren waardoor het aantal territoria behoorlijk kan fluctueren (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018).

Vestiging van de geoorde fuut wordt vaak in verband gebracht met de aanwezigheid van broedende kokmeeuwen. Geoorde futen zouden profiteren van de beschermende paraplu van kokmeeuwen die fel op een predator reageren. Bij de territoria in De Banen is geen relatie vastgesteld met een kokmeeuwenkolonie. Bij de vestigingen in de vennen langs de Schoordijk werd in 2013 (1) en 2014 (3) wel door kokmeeuwen gebroed. De aantallen (1, 3) zijn in die jaren dermate laag dat het niet waarschijnlijk is dat een verband kan worden gelegd. In 2021 werd na 7 jaren afwezigheid plotseling succesvol gebroed en was ook een kokmeeuwenkolonie met ten minste 140 nesten aanwezig. Mogelijk was dit broedgeval wel aan de kokmeeuwen te danken.

Onderzoek 2023

Geoorde futen zijn in het broedseizoen in 2020-2023 kortstondig waargenomen op de Mussenbaan, de Kwegt en De Banen. Het verblijf was te kort om als territorium aan te merken. Na de landelijke hoogtijdagen vlak na de eeuwwisseling nemen de aantallen drastisch af en wordt de kans kleiner dat in Nederweert een territorium wordt gevestigd.

Figuur 14. Geoorde fuut: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Aalscholver (*Phalacrocorax carbo sinensis*)

Verspreiding en biotoop

De verspreiding van de aalscholver is beperkt tot het ven de Kwegt. Paren broeden op een eilandje met berken en elzen. Nederweert is een aantrekkelijk broedgebied door de aanwezigheid van visrijke kanalen, heidevennen en visvijvers.

Onderzoek 1994-2022

De aalscholver heeft zich pas recent in Nederweert gevestigd. In 2014 werd in de Kwegt het eerste broedgeval vastgesteld. Na enkele jaren afwezigheid was in 2018 opnieuw 1 broedpaar aanwezig en werden in 2019 en 2021 2 paren geteld. In 2022 krijgt de broedplaats steeds meer de allure van een echte kolonie en worden 6 nesten geteld. Nederweert is een van de weinige plaatsen in het zuidoosten van Nederland waar deze soort tot broeden komt. Deze

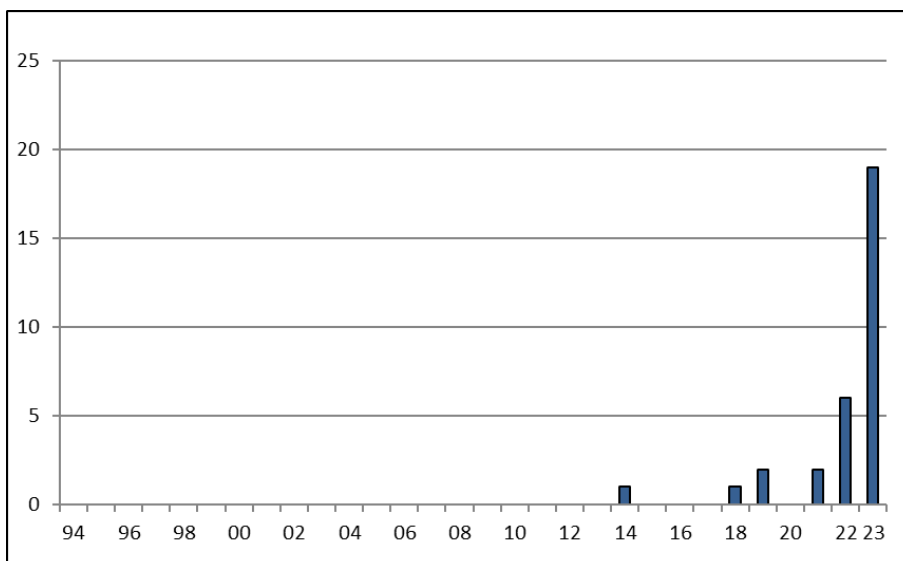
vestiging past in een proces waarbij aalscholvers de grote kolonies verlaten en zich meer verspreid over het land en in kleinere kolonies zijn gaan vestigen (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2024).

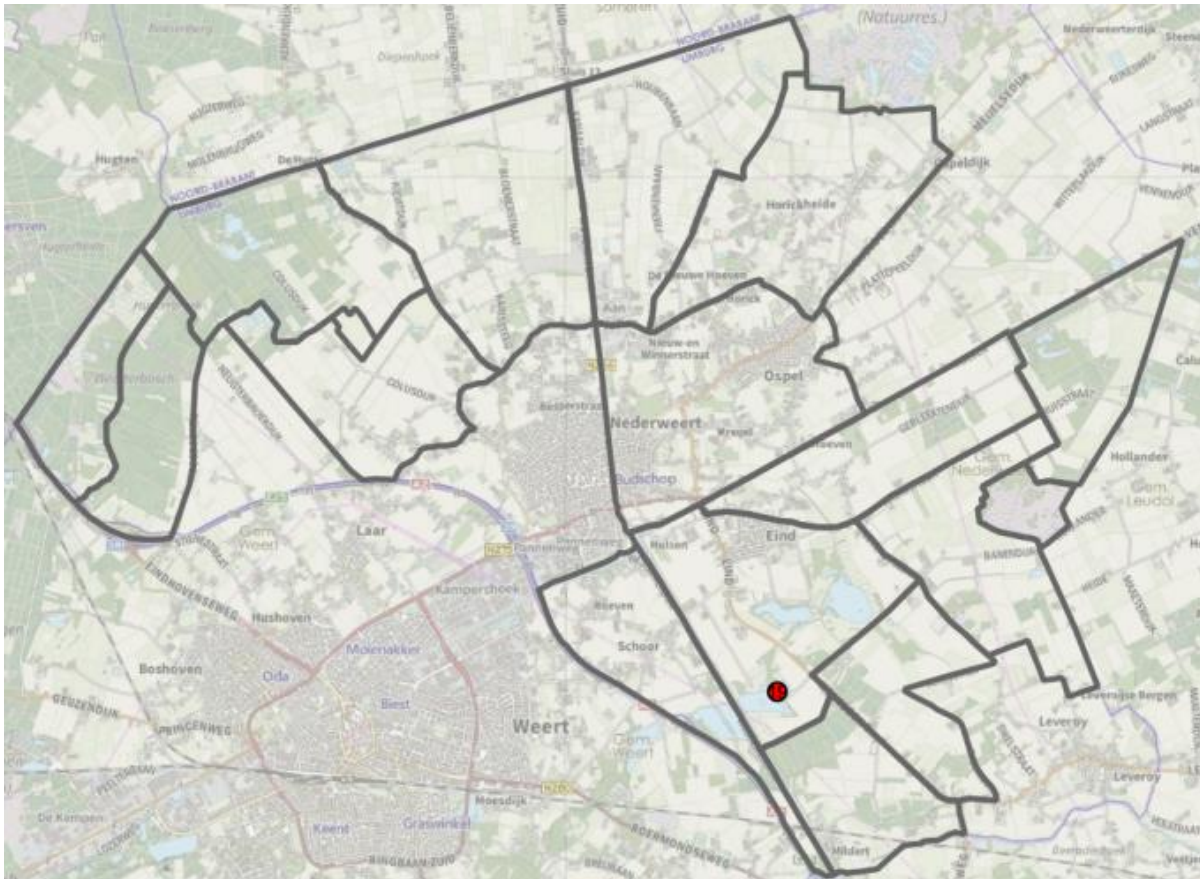
De Kwegt 9 juni 2023, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

De aalscholverkolonie in de Kwegt werd in 2023 flink uitgebreid. In de kolonie waren liefst 19 bezette nesten aanwezig. Het bosje waar de nesten zich bevinden dient door het jaar heen ook als rust- en slaappleaats. Door de grote hoeveelheid uitwerpselen kwijnen de bomen langzaam weg. Hierdoor zullen de aalscholvers op termijn gedwongen worden om een nieuwe locatie te zoeken.

Figuur 15. Aalscholver: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 16. Aalscholver: verspreiding in 2023.

Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

Verspreiding en biotoop

De verspreiding van de Roerdomp is beperkt tot heidevennen in het zuidoosten van Nederweert (De Banen, Sarsven, De Zoom, de Kwegt en de Schoordijk), vennen in het Weerterbos (Groot- en Kleinven, vennen In den Vloed) en de retentiebekken Laarderheide. In het territorium van de roerdomp is altijd riet aanwezig. Riet is belangrijk voor de dekking en als nestplaats. Naast riet wordt ook lichte opslag van wilg of gagel verdragen. Door verdroging en verruiging van de heidevennen ging de kwaliteit van de broedgebieden hard achteruit. Venherstel heeft het tij gekeerd. Roerdampen vestigen zich enkele jaren nadat de werkzaamheden zijn afgerond en riet in de oeverzone tot ontwikkeling komt. Voormalige broedgebieden (De Zoom, De Kievit, landgoed 't Kruis) waar geen venherstel is uitgevoerd en waar het proces van verdroging en verruiging doorzet mogen als verloren worden beschouwd.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de roerdomp kan in 2 tijdvakken worden opgedeeld; de periode 1994-2013 en de periode 2014-2022. In het eerste tijdvak waren er sterke aanwijzingen dat de roerdomp uit Nederweert zou verdwijnen. Er werden steeds minder territoria vastgesteld en het aantal geschikte gebieden nam af. Deze trend werd ruim vóór 1994 al ingezet. Broedgebieden verdroogden of werden te ruig (De Zoom, De Kievit, landgoed 't Kruis) of werden na natuurherstel minder geschikt (Sarsven, De Banen). Bovendien nam de broedzekerheid af omdat de territoria vooral op eenmalige waarnemingen zijn gebaseerd. De afname in Nederweert viel samen met een flinke afname in het zuidoosten van Nederland. Het venherstel in Nederweert leek aanvankelijk aan de roerdomp voorbij te gaan. De oevers van de pas herstelde vennen en laagtes waren schaars begroeid en het ontbrak aan de noodzakelijke dekking voor deze schuwe rietvogel.

Laarderheide retentiebekkens 29 juni 2019, foto: Meinse van der Velde.

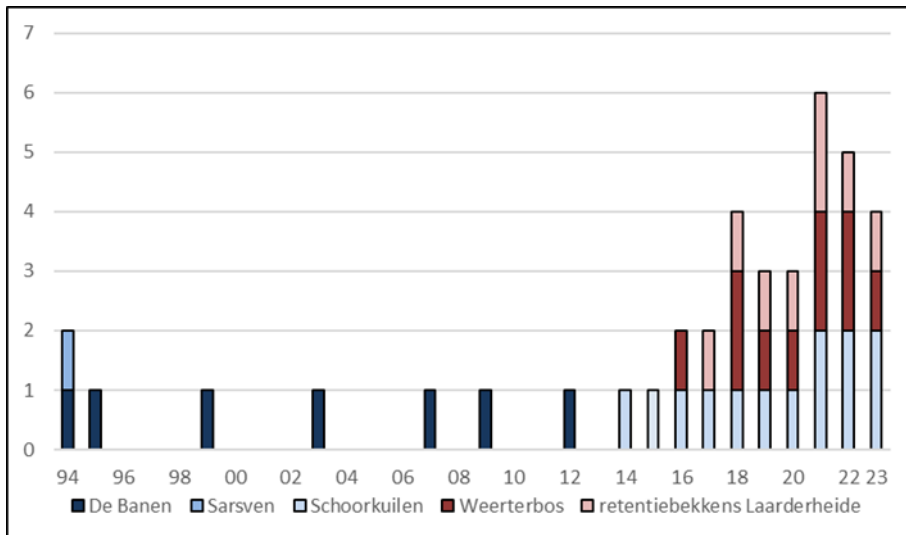
Hoewel terreinbeheerders voedselarme waarden in de vennen nastreven nam het areaal riet na enkele jaren zienderogen toe. Deze situatie doet zich voor in de vennen aan de Schoordijk en Kwegt, vennen en laagtes in het Weerterbos en de laatste jaren ook in het Sarsven. Daarnaast ontstonden nieuwe mogelijkheden door de aanleg van retentiebekkens in de Laarderheide. Deze 'klimaatbuffer' wordt gevoed met voedselrijk water uit het achterliggend agrarisch gebied. De oevers raakten in enkele jaren dicht begroeid met riet, lisdodde en wilg; een ideaal kruipdoor-sluipdoorbiotoop voor de roerdomp.

De nieuwe mogelijkheden werden door de roerdomp snel ontdekt en vanaf 2014 is een duidelijke kentering zichtbaar (2014-2017: 1-2; 2018-2020; 3-4; 2021-2022; 5-6). Geschikte locaties bleken de vennen in de Schoorkuilen, de retentiebekkens Laarderheide en het Groot- en Kleinven en de vennen In den Vloed in het Weerterbos. Naast venherstel heeft de roerdomp ook baat bij een opwarmend klimaat. De frequentie waarin koude en strenge winters gemeten worden neemt af en daarmee ook de winterverliezen onder de roerdomp.

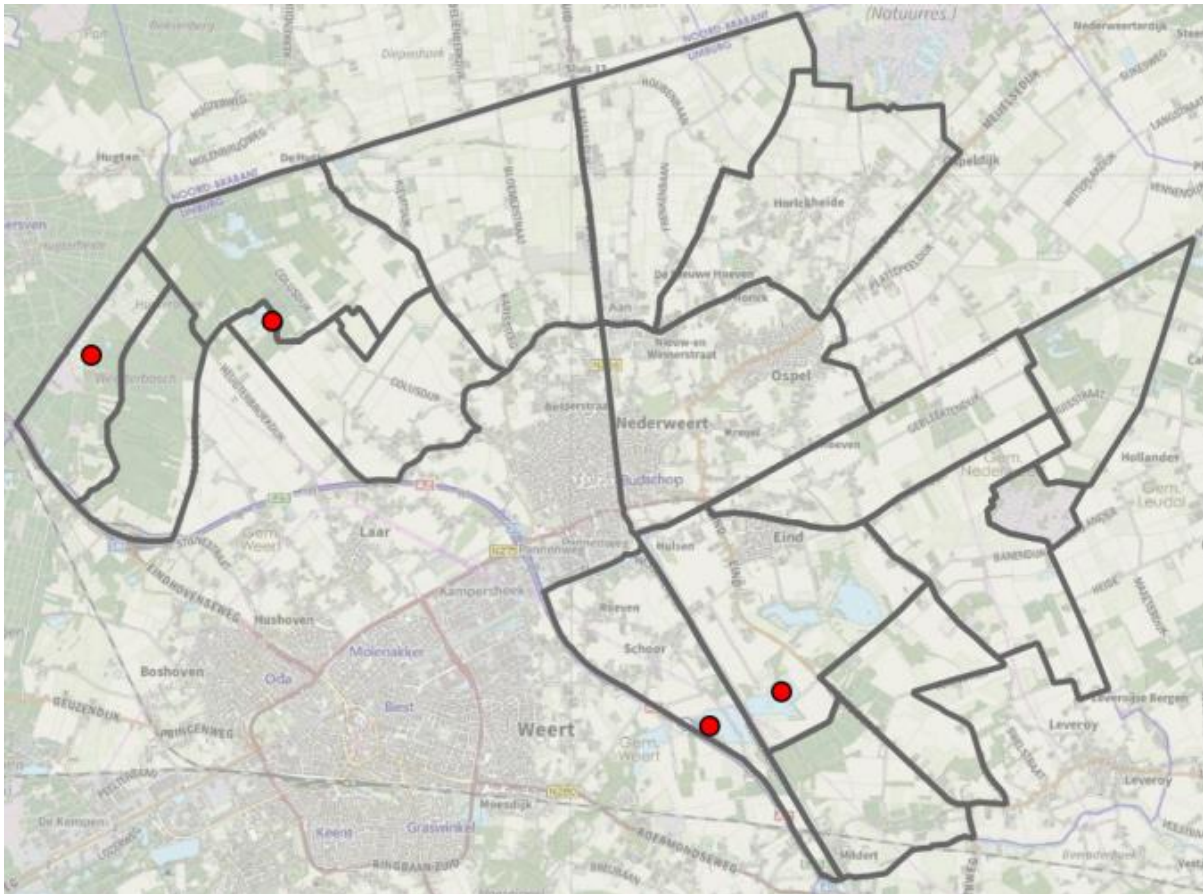
Onderzoek 2023

In 2023 was de roerdomp opnieuw goed vertegenwoordigd in Nederweert en werden 4 territoria vastgesteld. Bij het Groot/Kleinven in het Weerterbos vertoeft de roerdomp meestal in een rietveld met gagel en een paar wilgen. De overige 3 territoria werden vastgesteld bij de retentiebekkens Laarderheide, de Kwegt en de Schoordijk.

De huidige situatie in Nederweert was rond de eeuwwisseling ondenkbaar. De vestiging van deze echte 'moerasvogel' toont aan dat natuurherstel loont en soorten die verdwenen zijn of op het punt staan om te verdwijnen herstellen, mits aan de vestigingsvoorwaarden wordt voldaan. Het is niet uitgesloten dat de roerdomp ook in De Banen en het Sarsven als broedvogel gaat terugkeren. In het Sarsven neemt het rietareaal na het venherstel in 2009 snel toe. Een voorbode is een roepende Roerdomp die in 2022 en 2023 bij het Sarsven werd gehoord. Omdat het gebied door veel vogelaars wordt bezocht en er geen vervolgwaarnemingen werden gedaan, ging het mogelijk om een verplaatsing van de roerdomp die in de Kwegt een territorium had gevestigd. Dat geldt ook voor de eenmalige waarneming die in De Banen werd gedaan. In De Banen is in 2017 grootschalig natuurherstel uitgevoerd en zijn de oevers opgeschoond. Alleen in het verborgen, meest noordelijk gelegen ven, is geschikt riet aanwezig. De overige oevers zijn (nog) te schaars begroeid.

Figuur 17. Roerdomp: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

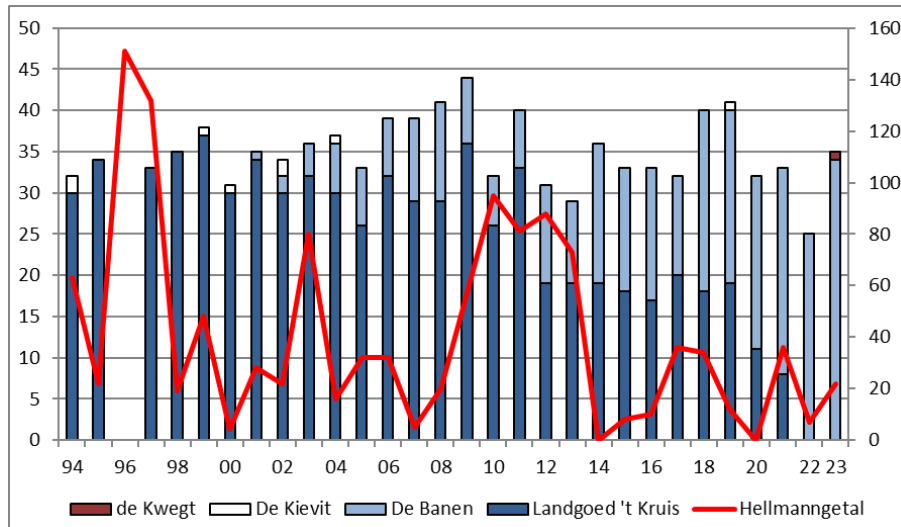
Figuur 18. Roerdomp: verspreiding in 2023.

Blauwe reiger (*Ardea cinerea*)

Verspreiding en biotoop

In de onderzoeksperiode werd gebreed in De Banen, landgoed 't Kruis, De Kievit en de Kwegt. De kolonie in De Banen bevindt zich in een groot dicht wilgenbos en in een klein wilgenbosje op geringe afstand daarvan. Beide locaties zijn omgeven door water. In landgoed 't Kruis werd gebreed in de kronen van een grove dennenbos. In de omgeving van De Kievit werden nesten gevonden in een wilg of grove den. In de Kwegt werd 1 territorium gevonden in een dicht wilgenbos. Nederweert werd door venherstel vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw een

stuk aantrekkelijker voor de blauwe reiger. Vennen werden vergroot of uitgegraven en de brede glooiende oevers zijn een ideaal jachtgebied. Daarnaast beschikt het onderzoeksgebied over 3 kanalen en een uitgestrekt agrarisch gebied met volop mogelijkheden om te foerageren.

Figuur 19. Blauwe reiger: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de strengheid van de voorafgaande winter (Hellmanngetal). Opmerking: in 1996 werd de kolonie in landgoed 't Kruis niet onderzocht.

Onderzoek 1994-2022

In de periode 1994-2009 worden tussen de 31-44 paren gevonden, in de periode daarna neemt het aantal licht af en worden 25-41 paren vastgesteld.

De kolonie in landgoed 't Kruis bereikte in 1999 de top, toen 37 nesten werden geteld. De koude winters van 1995/96 en 1996/97 hadden tegen de verwachting in geen meetbare invloed op de kolonie. Na 1999 fluctueert het aantal en worden steeds minder nesten geteld. De klap die in de winters van 2009/10-2012/13 werd uitgedeeld kwam de kolonie niet meer te boven [figuur 19]. In 2013-2019 waren 17-20 nesten aanwezig en in 2020 werden slechts 11 nesten geteld. In 2021 werd voor de laatste keer gebroed en werden 8 nesten gevonden. De kolonie was vanaf 1985 in gebruik.

Vermoedelijk heeft de populatie van landgoed 't Kruis zich verplaatst naar De Banen waar in 2001 het eerste broedpaar werd ontdekt. In de jaren daarna nam het aantal langzaam maar gestaag toe naar 25 nesten in 2021. Alleen de winters van 2009/10-2012/13 zorgden voor enige stagnatie.

In De Banen broeden meer paren dan tijdens het onderzoek is vastgesteld. De nesten van invallende reigers die in het brede middenstuk van het wilgenbos broeden zijn namelijk lastig te lokaliseren.

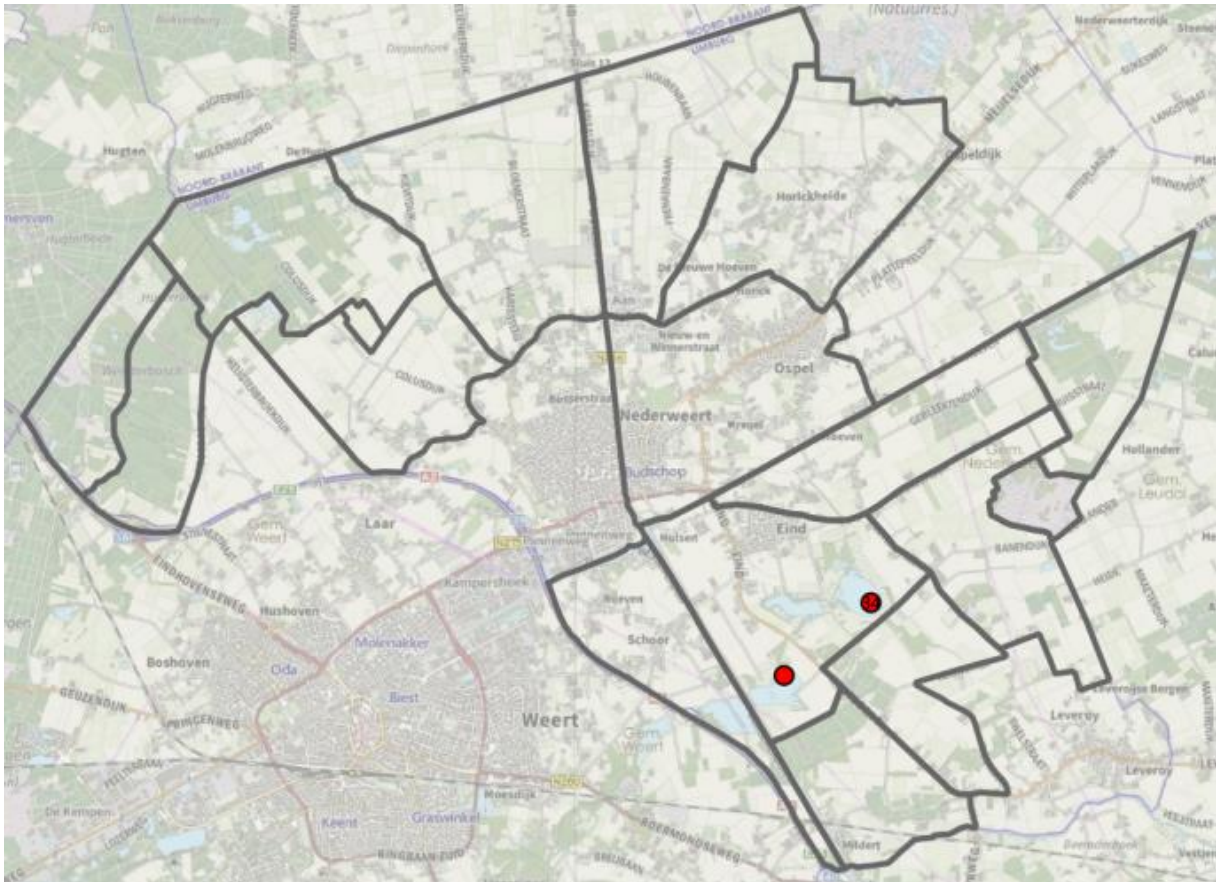
De Kievit is van geringe betekenis. In de omgeving van het moerasgebied is slechts in 6 jaren gebroed en zijn niet meer dan 1-2 nesten vastgesteld. De laatste keer was in 2019.

Onderzoek 2023

In De Banen werd een opvallende stijging vastgesteld en werden 34 nesten geteld. In de kolonie wordt het steeds drukker en is het in maart-juni een drukte van jewelste als de lepelaars arriveren die zich recent hebben gevestigd. Een nieuwe locatie werd ontdekt in de Kwegt. In een ontoegankelijk wilgenbos werd eind mei een fel alarmerende blauwe reiger waargenomen (mededeling Ruud van Dongen). De verlaten kolonie in landgoed 't Kruis werd gecontroleerd, maar was niet bezet. Ook in de omgeving van De Kievit zijn geen waarnemingen gedaan die op broeden kunnen duiden.

Door op eierschalen en uitwerpselen te letten kan het aantal bewoonde blauwe reigernesten in kaart worden gebracht. Landgoed 't Kruis 1 mei 2021, foto: Thijs Loven.

Figuur 20. Blauwe reiger: verspreiding in 2023.

Heilige ibis (*Threskiornis aethiopicus*)

Verspreiding en biotoop

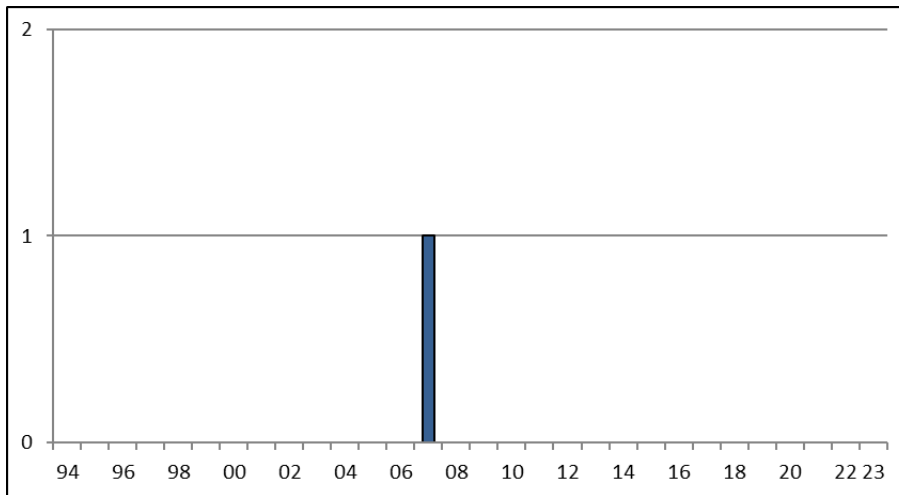
In 2007 heeft de heilige ibis mogelijk gebreed in een wilgenbosje in De Banen. De vogels hielden zich op bij een oud blauwe reigernest. Het broedproces is echter onvoldoende gedocumenteerd.

Onderzoek 1994-2022

De vestiging in 2007 in De Banen was het eerste territorium ooit in Nederweert en voorlopig ook het laatste. De verwilderde ibissen stammen waarschijnlijk af van een groep ontsnapte vogels van het vogelpark Avifauna in Alphen aan de Rijn. Om verdere expansie van deze exoot te voorkomen werd de populatie teruggedrongen. Hervestiging is niet waarschijnlijk.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 21: Heilige ibis: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Lepelaar (*Platalea leucorodia*)

De Banen 11 juni 2022, foto: Thijs Loven.

Verspreiding en biotoop

Lepelaars hebben zich gevestigd in een groot wilgenbos in De Banen. De kolonie is onder normale omstandigheden geheel omgeven door water. Vanaf 2001 is op deze locatie ook een blauwe reigerkolonie gevestigd. Lepelaars zoeken hun nestmateriaal aan de randen van het ven. De vele voedselvuchten wijzen erop dat een deel van de vogels buiten De Banen foerageert.

Onderzoek 1994-2022

De waarneming van een pleisterende of overvliegende lepelaar in Limburg was in het verleden een bijzonderheid. Hustings *et al.* (2006) beschrijven de soort voor de provincie als een

'onregelmatige gast'. Tot 2006 is in Nederweert slechts één waarneming bekend. In de Groote Peel werden op 10 oktober 1988 tussen een groep overvliegende aalscholvers ook lepelaars waargenomen. Waarnemingen vanaf 2008 op de website waarneming.nl geven een beeld van de opkomst van de lepelaar in Nederweert. In 2008-2014 worden vooral individuele vogels waargenomen. In de jaren daarna loopt het aantal waarnemingen op en worden steeds vaker kleine groepen gespot. Lepelaars verbleven ook steeds langer in Nederweert en werden in het tijdvak april-oktober regelmatig waargenomen. De belangrijkste pleisterplaatsen waren de laagte in de Mussenbaan en de heidevennen De Banen, de Schoordijk en de Kwegt. Later kwam daar de Grashut in het Weerterbos bij.

De waarnemingen in Nederweert waren een gevolg van een sterk groeiende Nederlandse broedpopulatie. De uitbreiding vond vooral plaats in de meest westelijke helft van het land en op de Waddeneilanden. De toename is één groot succesverhaal: 1973-1977: 190-240; 1998-2000: 1008-1270; 2013-2015: 2530-3050; 2022: 3600-3750 (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2002; Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018; Boele *et al.*, 2023).

Lepelaars broeden meestal in zelfstandige kolonies maar deinzen er niet voor terug om ook in een blauwe reigerkolonie te nestelen. Omdat in De Banen een blauwe reigerkolonie gevestigd is, de landelijke populatie sterk toenam en steeds vaker overzomerende groepjes werden waargenomen, werd een broedkolonie in Nederweert niet uitgesloten. Deze mogelijkheid werd versterkt door een eerste vestiging in Limburg in 2015. Bij de kasteeltuinen in Arcen werd toen in een blauwe reigerkolonie gebroed (Ovaa *et al.*, 2015) en in 2016 was een kolonie aanwezig in de Maria Peel (www.stats.sovon.nl).

Op 8 april 2021 werd in De Banen een broedende lepelaar gevonden. In het wilgenbos, waar ook de blauwe reigers broeden, waren ten minste 12 nesten aanwezig. Omdat geen zicht is op het middelste deel van het wilgenbos hebben vermoedelijk meer paren gebroed. De meeste nesten bevonden zich aan de noordzijde van het wilgenbos. De struwelen zijn hier minder dichtbegroeid en er zijn verschillende lagen aanwezig die goed bereikbaar zijn. De zuidzijde is vrij stijl en daardoor minder geschikt.

De vestiging van de lepelaar werd niet door alle reigers gewaardeerd. Er waren voortdurend conflicten tussen de verschillende paren, vooral als bij een buurman nestmateriaal werd 'geleend'. Later in het seizoen werden in de kolonie bedelende jongen gezien en gehoord.

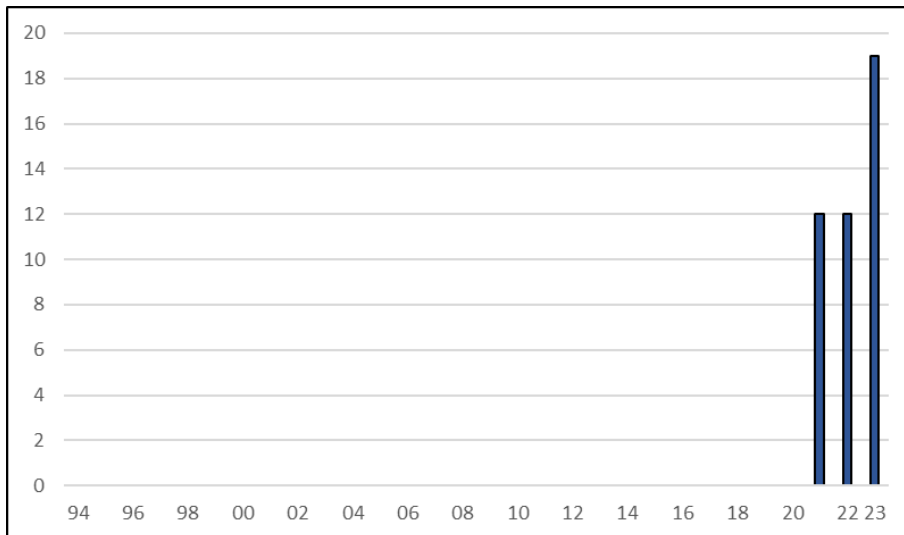
In 2022 waren de lepelaars opnieuw aanwezig en werden wederom ten minste 12 nesten geteld.

Mogelijk is een eerdere vestiging in Nederweert in 2019 en 2020 vertraagd. In die jaren stond het ven rond de kolonie grotendeels droog. De nesten lagen daardoor binnen het bereik van de vos. Lepelaars en vossen gaan niet goed samen. Met name de laaggelegen nesten zijn gevoelig voor predatie en versterking.

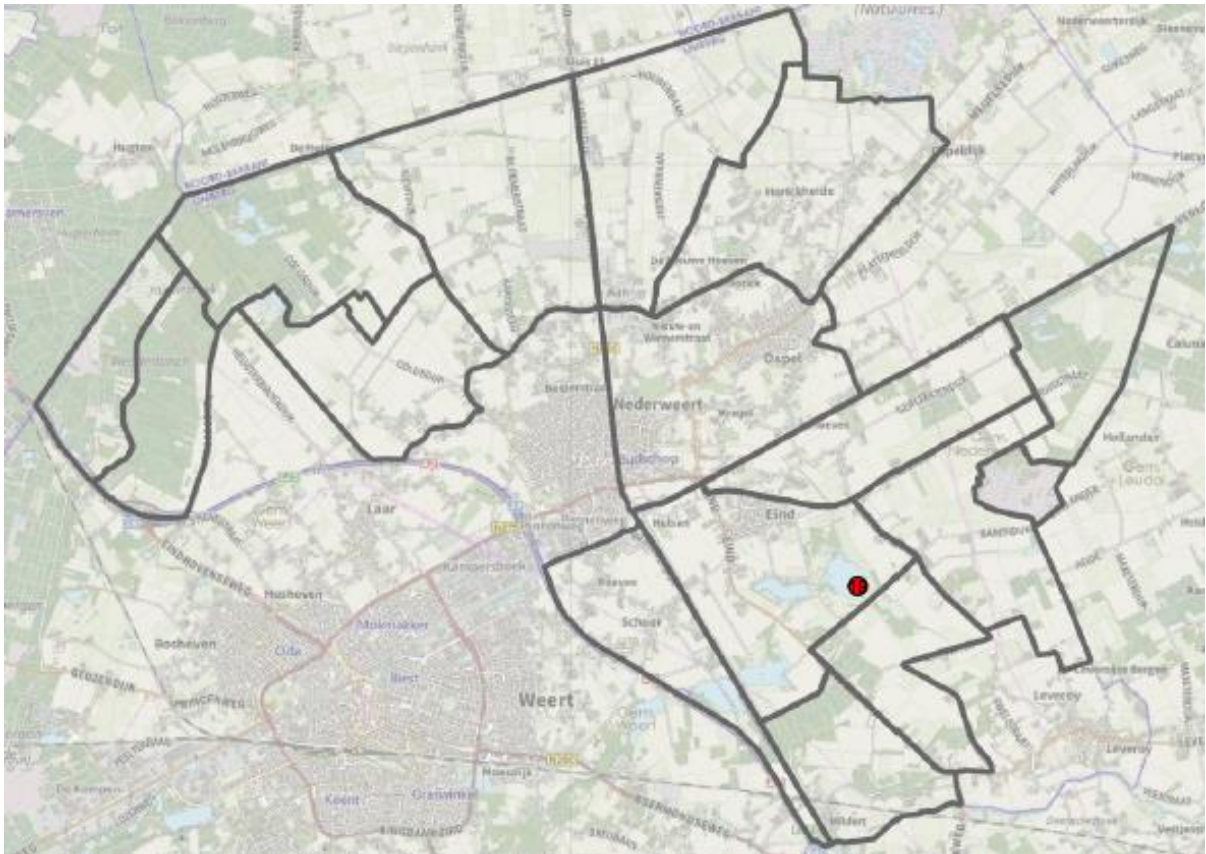
De vestiging in De Banen blijft bijzonder en is een van de weinige plekken in het zuidoosten van Nederland waar tot nu is gebroed. Kleine kolonies worden regelmatig snel verlaten. Of ze ook op de langere termijn in De Banen blijven is dus allerminst zeker.

Onderzoek 2023

Voor het derde jaar op rij waren de lepelaars aanwezig. Door meer aandacht te besteden aan invallende vogels die in het niet zichtbare middenstuk verdwijnen, werd het aantal op ten minste 19 nesten geschat. De kolonie in De Banen was de enige in het zuidoosten van Nederland (Boele *et al.*, 2024).

Figuur 22. Lepelaar: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 23. Lepelaar: verspreiding in 2023.

Knobbelzwaan (*Cygnus olor*)

Verspreiding en biotoop

Knobbelzwanen broeden in heidevennen, vijvers, laagtes, retentiebekkens en soms langs een beek. De waterkwaliteit varieert van voedselarm tot voedselrijk. De kanalen worden meestal gemeden. Door grootschalig venherstel is geschikt broedbiotoop flink toegenomen en heeft de knobbelzwaan het verspreidingsgebied uitgebreid. De nesten liggen vaak verborgen tussen het riet en soms in pitrusvelden of tussen wilgenstruwelen. Een enkele keer wordt gebroed op het talud van een beek of in een bosrand.

Laarderheide retentiebekkens 5 juni 2023, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

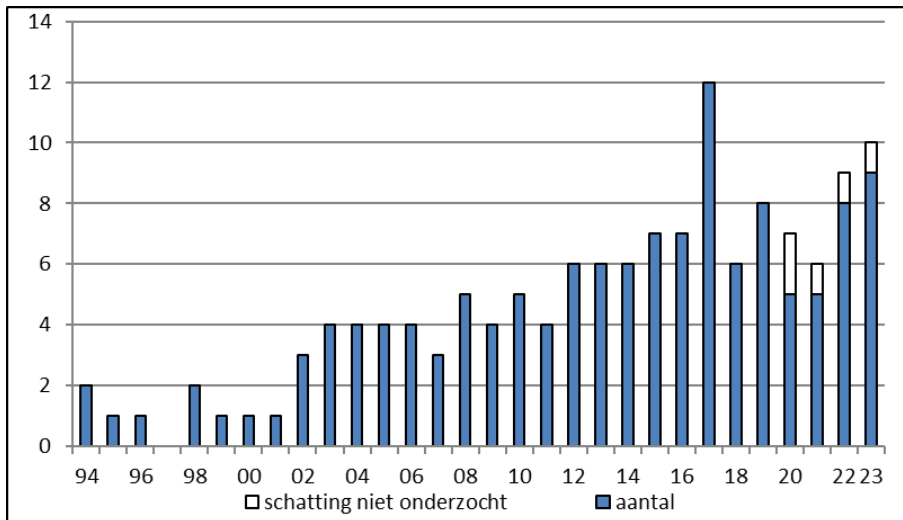
De Knobbelzwaan heeft zich pas begin jaren negentig van de vorige eeuw in Nederweert gevestigd. Het eerste broedgeval werd in 1993 gevonden. Daarna worden jaarlijks territoria vastgesteld en neemt het aantal vooral door verherstel toe (1994-2001: 0-2; 2002-2022: 3-12). Het succesverhaal werd alleen onderbroken door de koude winter van 1996/97. In het daaropvolgende voorjaar ontbrak de soort in Nederweert. Voor de uitschieter van 12 territoria in 2017 is geen verklaring. De toename in Nederweert past voor een deel in de landelijke trend. Landelijk is de populatie vanaf 2005 vrij stabiel (Boele *et al.*, 2023), terwijl in Nederweert nog ruimte is voor uitbreiding.

De Banen, de Schoorkuilen, het Sarsven, de visvijvers Stokershorst en de omgeving van landgoed 't Kruis waren aanvankelijk de kerngebieden. Vanaf 2015 wordt de Grashut in het Weerterbos ontdekt en is de soort jaarlijks met 1-2 territoria aanwezig. Paren komen echter niet verder dan nestbouw in deze ondiepe laagte. De besloten gelegen vennen in In den Vloed zijn minder geschikt. Hier werd alleen in 2022 een territorium gevonden. De retentiebekkens Laarderheide worden vanaf 2015 permanent bezet. Meestal wordt 1 territorium vastgesteld, soms zijn 2 territoria aanwezig. In 2018 werd het eerste zekere broedgeval ontdekt. In de bekkens is voedselrijk open water aanwezig, geven de rietkragen dekking voor het nest en in de omgeving fungeert grasland als foerageergebied. Het enorme neerslagtekort in 2018-2021 had vooral gevolgen voor De Banen waar 3 jaar op rij geen territoria werden vastgesteld.

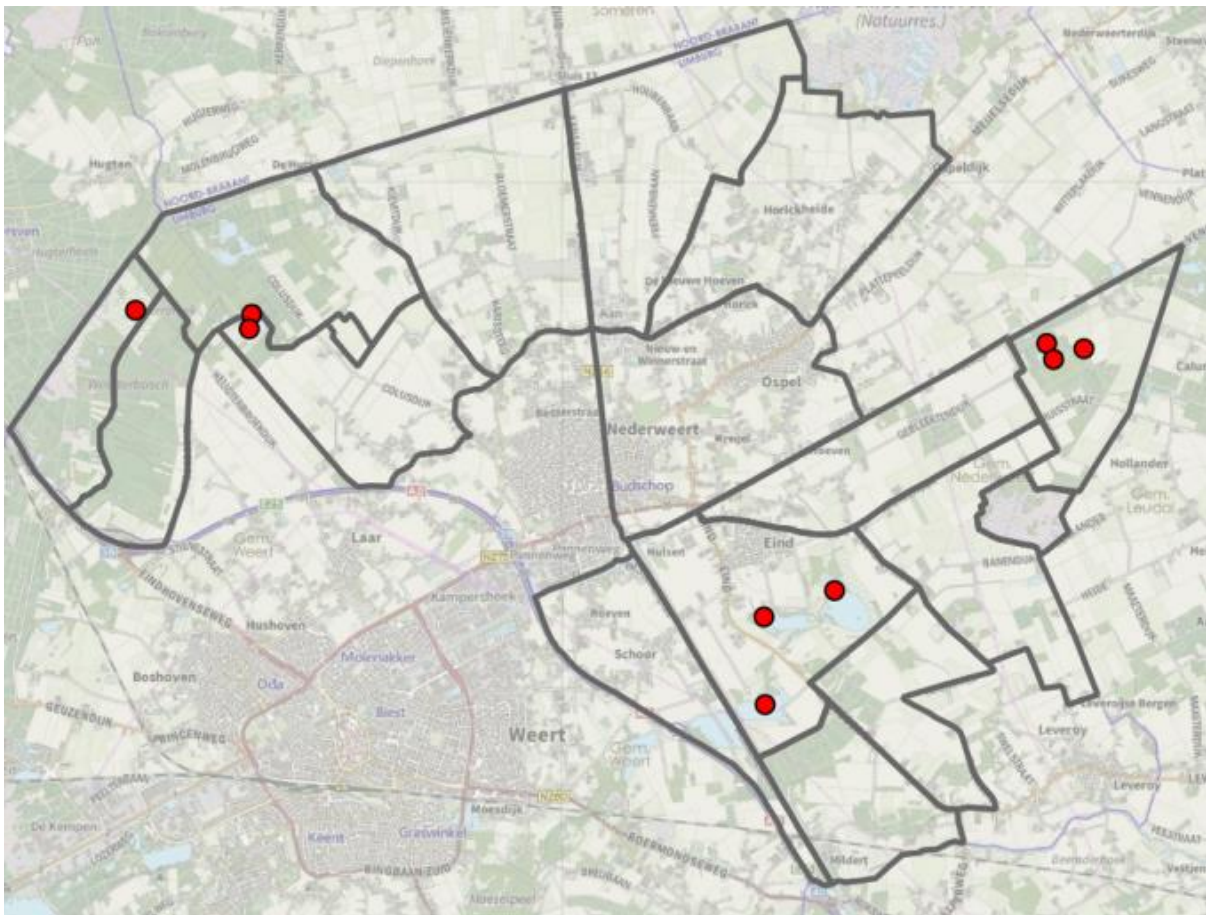
Bij de helft van het aantal paren worden jongen gezien. Met name in De Banen, het Sarsven en de Schoorkuilen is het aantal mislukte broedsels groot. Mogelijke oorzaken zijn menselijke verstoring en predatie door vos en wild zwijn.

Onderzoek 2023

In 2023 werden 8 territoria vastgesteld. Het aantal zekere broedgevallen was erg mager. Jongen werden alleen waargenomen in de retentiebekkens Laarderheide en bij een ven in landgoed 't Kruis. In de Schoorkuilen, het Sarsven en De Banen werden nesten gebouwd, werd gebroed, maar was geen enkel paar succesvol. Dat gold ook voor een tweede paar in de retentiebekkens Laarderheide en 2 andere paren aan de rand van landgoed 't Kruis.

Figuur 24. Knobbelzwaan: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 25. Knobbelzwaan: verspreiding in 2023.

Grauwe gans (*Anser anser*)

Verspreiding en biotoop

Grauwe ganzen broeden in heidevennen, laagtes, retentiebekken, vijvers, poelen, de kanalenviersprong en langs beken met een natuurlijke oever. De waterkwaliteit varieert van voedselarm tot voedselrijk. De aanwezigheid van voedsaam grasland in de directe nabijheid van deze gebieden is belangrijk voor paren die daadwerkelijk tot broeden overgaan. Paren met niet-vliegvlugge jongen foerageren bij voorkeur in de directe omgeving van open water.

Bij onraad vluchten de vogels gezamenlijk het water op en zijn ze veilig voor verstoring en predatie. Broeden op honderden meters afstand van deze foerageergebieden komt echter ook voor. Er is een vermoeden dat sommige paren met jongen gebruik maken van het uitgebreide sloten- en bekenstelsel om zich zo te verplaatsen naar geschikte gebieden.

De belangrijkste broedgebieden zijn het Weerterbos, de retentiebekkens Laarderheide, de Mussenbaan, De Banen, het Sarsven, de Schoorkuilen, de visvijvers Stokershorst en landgoed 't Kruis. Enkele paren vestigen zich langs de Tungelroyse Beek.

Nesten liggen verscholen in dichte begroeiing, meestal in riet, maar ook in gagel, braam en onder wilg. Eilandjes in de Kwegt, in In den Vloed, het Sarsven, landgoed 't Kruis en de visvijvers Stokershorst bieden meer garantie tegen predatie en worden maximaal bezet. Eén keer is een nest op een takkenbos gevonden aan de rand van een poel.

Mussenbaan april 2023, foto: Ron de Wit.

Onderzoek 1994-2022

Het aantal territoria van de grauwe gans nam in 1994-2014 langzaam toe (1-37) en is daarna explosief gestegen tot ten minste 235 territoria in 2022. De toename in Nederweert is vooral te danken aan het venherstel in 1992-2018. Vanaf 2021 worden enkele nieuwe gebieden bezet. Behalve territoriale paren worden hier ook succesvolle broedsels vastgesteld (de kanalenviersprong 2020-2022:1-2; de Leegde ter hoogte van de Reulisweg: 2020-2022: 1-2; Het Vlakwater: 2021-2022: 1-2). Grauwe ganzen zoeken duidelijk de grenzen op en worden ook in de omgeving van bebouwing aangetroffen. In 2021 en 2022 waren alarmerende paren aanwezig op een vijver langs de Waatskamp en in een helofytenfilter bij Schans.

De Kievit behoort eveneens tot de broedgebieden van de grauwe gans. In 2021 en 2022 werden respectievelijk 5 en 6 territoria geregistreerd. Zekere broedgevallen werden niet vastgesteld. De soort is hier vermoedelijk al langer aanwezig maar niet eerder opgevoerd. De vogels verblijven op de niet-toegankelijke particuliere visvijvers die deels met riet zijn omzoomd. Vermoedelijk ligt het aantal paren nog hoger.

Gebieden met weinig grasland in de omgeving van de nestplaats zoals de vennen In den Vloed in het Weerterbos, het Sarsven, de vennen in de Kwegt en de Schoordijk en de Tungelroyse Beek worden vooral door niet-broedende paren bezet. Op locaties met voldoende grasland

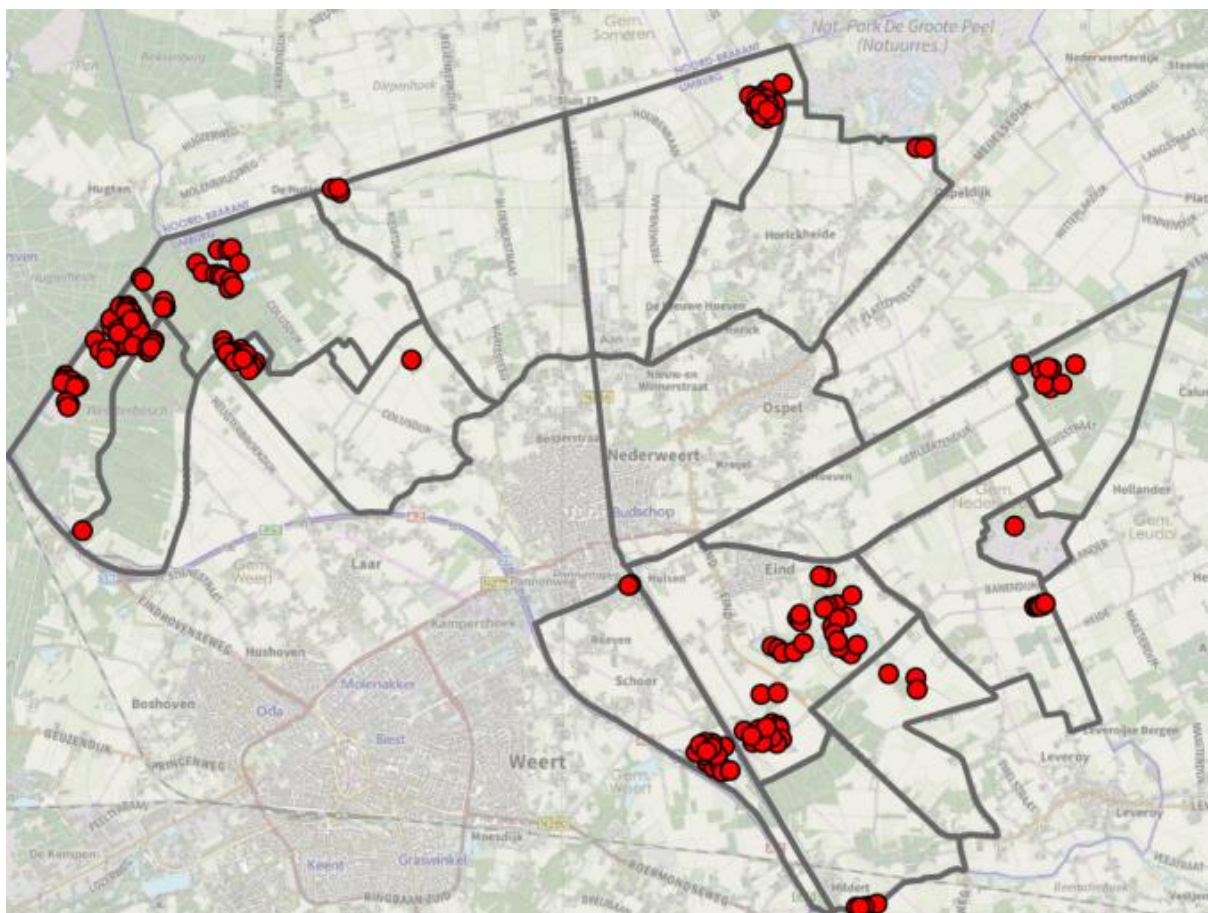
zoals de Grashut, de Mussenbaan, de visvijvers Stokershorst en De Banen worden in april en mei per locatie talrijke paren met jongen waargenomen.

Hoe de aantalsontwikkeling er de komende jaren gaat uitzien is onzeker. Voor de vogels die tot broeden overgaan is voldoende dekking voor de nestplaats cruciaal. Binnen de herstelde vennen is de dynamiek in de oeverzone vrij groot door beheer, veranderingen in de vegetatie, en sterk wisselende waterstanden. Daarnaast kan in de meeste broedgebieden predatie van de nesten door het overal aanwezige wild zwijn een rol spelen en op sommige plaatsen is mogelijk sprake van opzettelijke verstoring (De Banen/Sarsven). Nog onzekerder is de ontwikkeling van het grootste deel van de broedpopulatie, de niet-broedende paren. Jachtdruk voor paren die zich buiten de natuurgebieden begeven kan op termijn een rol spelen.

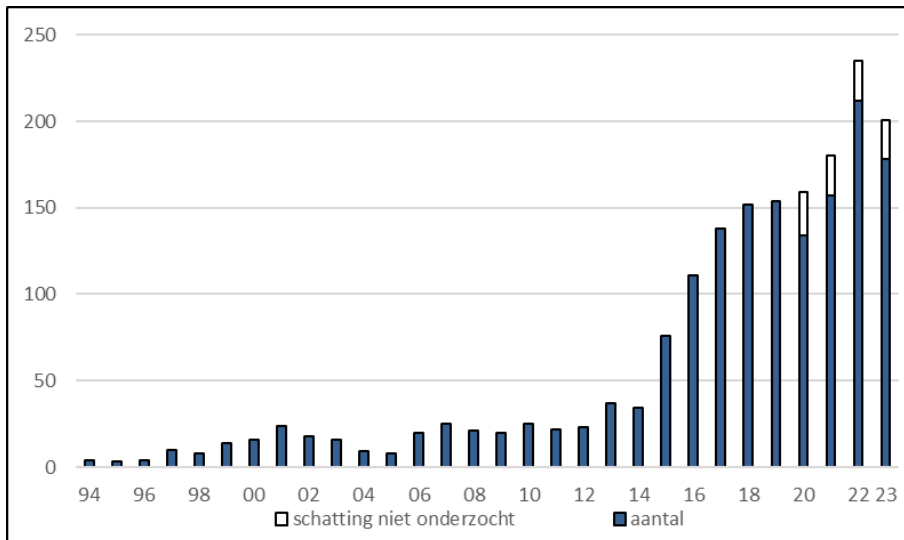
Onderzoek 2023

In 2023 werden binnen de onderzochte gebieden 178 territoria vastgesteld en werd de populatie daarbuiten op tenminste 23 territoria geschat. Het aantal ligt daarmee lager dan in 2022 toen een record werd geregistreerd.

Bij de visvijver Krommedijk werd voor de eerste keer een territorium vastgesteld en werd meteen succesvol gebreed. In Het Vlakwater werden 3 paren geregistreerd waarvan 2 nestindicatief gedrag vertoonden. Jongen werden niet waargenomen. Vanaf 2021 zijn in de omgeving van de kanalenviersprong 1-2 paren aanwezig en wordt incidenteel gebreed. Dat geldt ook voor de laagte, de Leegde. Deze laagte werd in 2017 hersteld en vanaf 2021 worden territoria vastgesteld. In 2023 hebben 3 paren succesvol gebreed.

Figuur 26. *Grauwe gans: verspreiding in 2023.*

Figuur 27. *Grauwe gans: aantalsontwikkeling in 1994-2023.*

Grote Canadese gans (*Branta canadensis*)

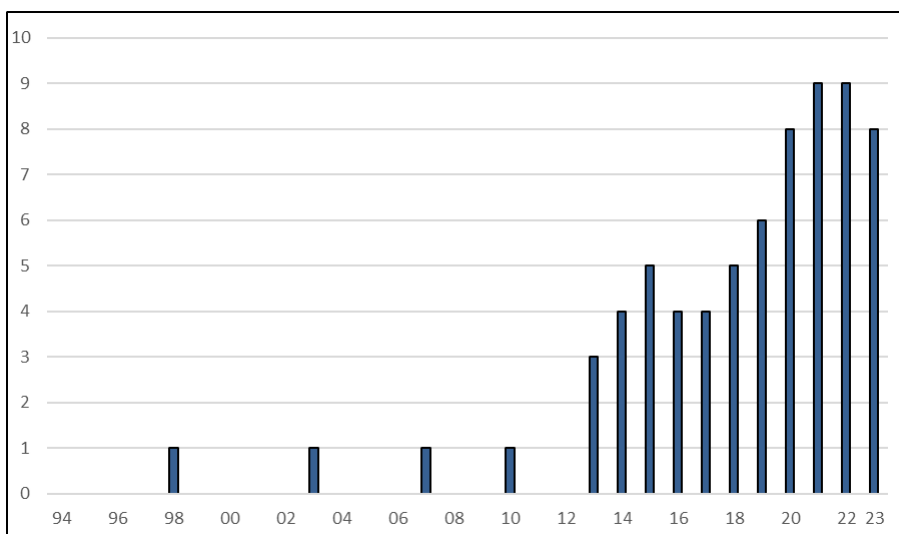
Verspreiding en biotoop

De grote Canadese gans broedt vooral in heidevennen in het Weerterbos, landgoed 't Kruis, De Banen en de Schoorkuilen. Paren broeden op eilandjes en langs ven- en bosranden met onder andere gagel, riet, wilg of pitrus.

Onderzoek 1994-2022

De galmende roep van de grote Canadese gans wordt op steeds meer plekken gehoord in Nederweert. In 1994-2012 is de soort een onregelmatige broedvogel (0-1). Het eerste succesvolle broedgeval werd pas in 2010 vastgesteld. Vanaf 2013 is de vestiging definitief en neemt het aantal territoria toe van 3 in 2013 naar 9 in 2022. De Grashut en omgeving in het Weerterbos is het kerngebied met maximaal 6 territoria. De overige locaties worden vanaf 2016 bijna jaarlijks bezet (0-2). Het aantal zekere broedgevallen is beperkt en soms wordt geen enkel paar met jongen gezien.

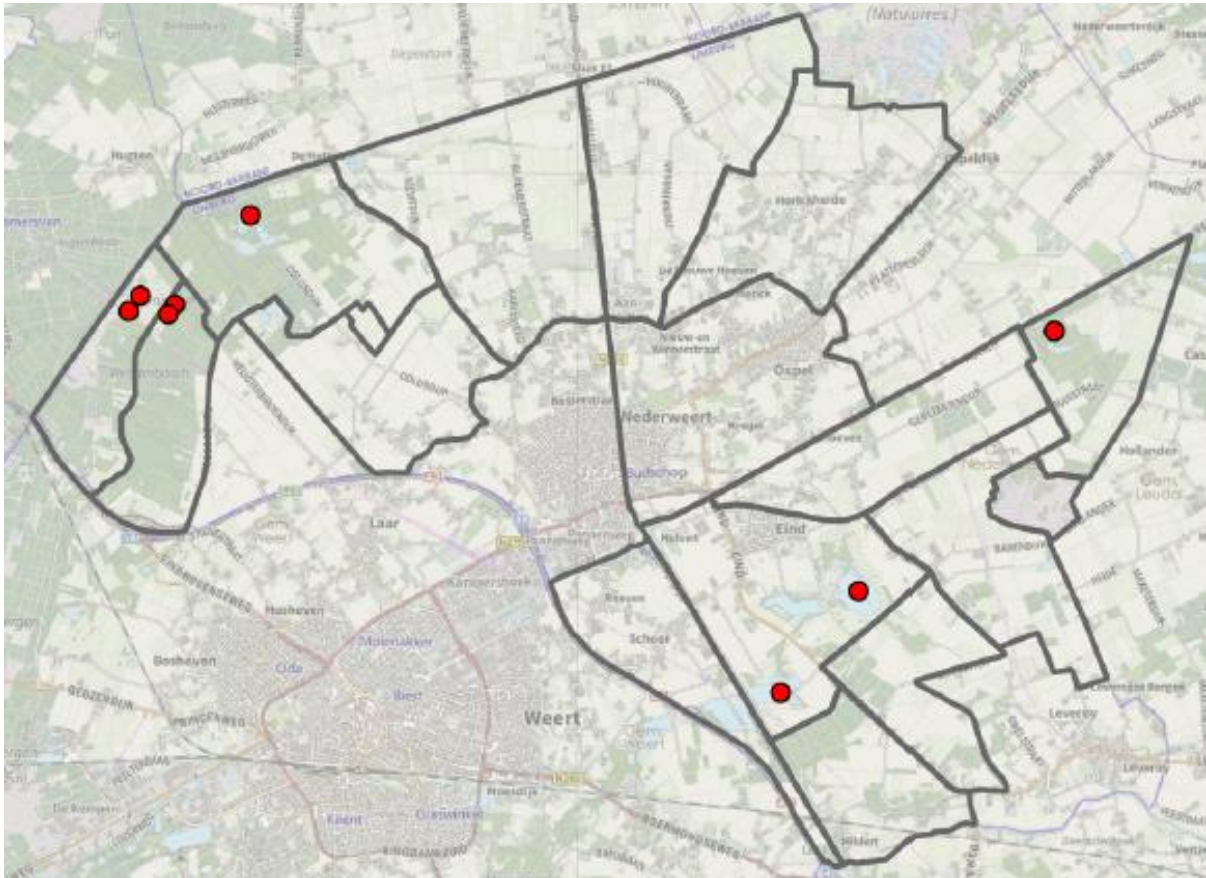
De toename in Nederweert is een flauwe afspiegeling van de landelijke populatie die na een afvlakking in 2021 en 2022 in 2023 verder is toegenomen. De laatste schatting uit 2018-2020 met 12.000-16.000 paren is inmiddels achterhaald (Boele *et al.*, 2024).

Figuur 28. *Grote Canadese gans: aantalsontwikkeling in 1994-2023.*

Onderzoek 2023

De trend van de grote Canadese gans in Nederweert lijkt te stabiliseren. In 2023 werden 8 territoria vastgesteld waarvan 5 in het Weerterbos. De Grashut was met 4 territoria het belangrijkste broedgebied. Het aantal zekere broedgevallen was overigens erg mager. Paren met jongen werden alleen waargenomen in Grashut (4 jongen) en in landgoed 't Kruis (2 jongen).

Figuur 29. Grote Canadese gans: verspreiding in 2023.

Brandgans (*Branta leucopsis*)

Verspreiding en biotoop

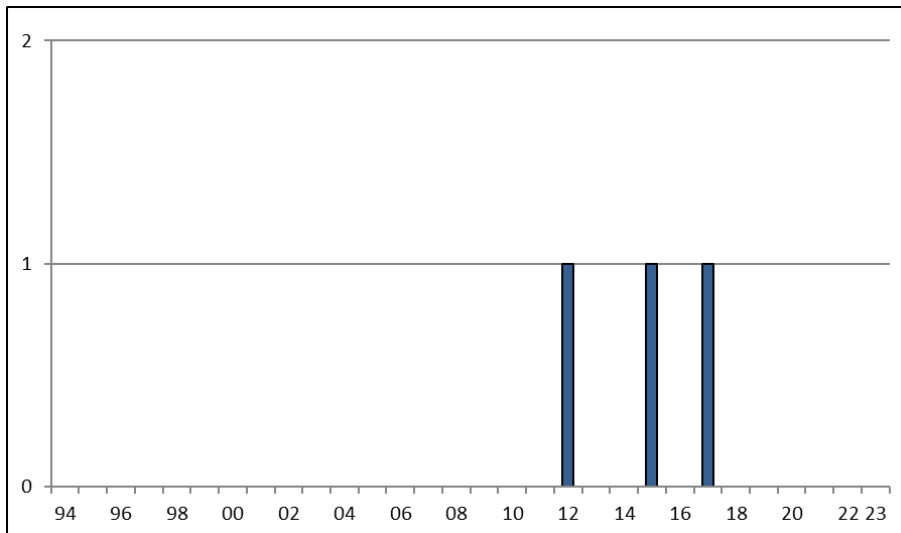
De brandgans heeft een zeer beperkte verspreiding en is alleen in de heidevennen De Banen en de Schoordijk, in het zuidoosten van Nederweert vastgesteld.

Onderzoek 1994-2022

De brandgans is in Nederweert een incidentele broedvogel. Territoria zijn alleen vastgesteld bij De Banen (2012, 2015) en de Schoorkuilen (2017). Bij de vennen aan de Schoordijk ging het mogelijk om een mengpaar brandgans x grauwe gans en werd op 14 mei 2017 een donsjong waargenomen. De brandgans is vanaf 1982 sterk toegenomen in Nederland waarbij de populatie in 2018-2020 op 14.000-20.000 paren wordt geschat. Het incidentele voorkomen in Nederweert past in het landelijke verspreidingsbeeld waarbij het zuidoosten van Nederland dunnetjes is bezet. (Boele *et al.*, 2024).

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 30. Brandgans: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*)

Verspreiding en biotoop

De nijlgans heeft een beperkte verspreiding in Nederweert. Ze broeden vooral bij heidevennen en laagtes, retentiebekkens, brede watervoerende sloten, beken en visvijvers. De nestplaats ligt meestal in de directe omgeving van struwelen en bomen. Paren schromen niet om op enige afstand van open water te broeden.

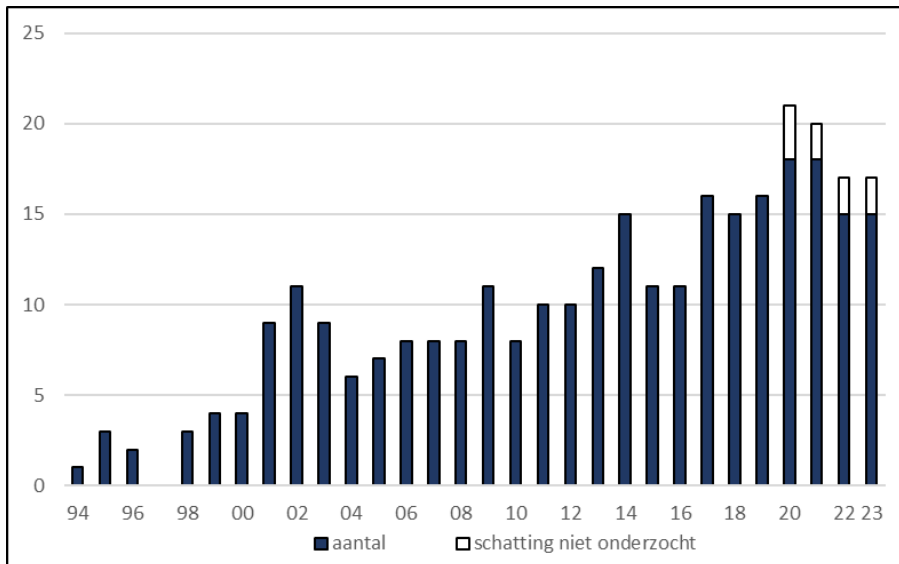
De belangrijkste broedgebieden zijn het Weerterbos, de Schoorkuilen, De Banen, het Sarsven, landgoed 't Kruis en de Tungelroyse Beek. In het cultuurland worden vooral niet-broedende paren vastgesteld. Nijlganzen zijn opportunistisch als het om de nestplaats gaat en broeden in roofvogel- en kraaiennesten, boomholtes, bosuilen- en torenvalkenkasten en op eilandjes.

Onderzoek 1994-2022

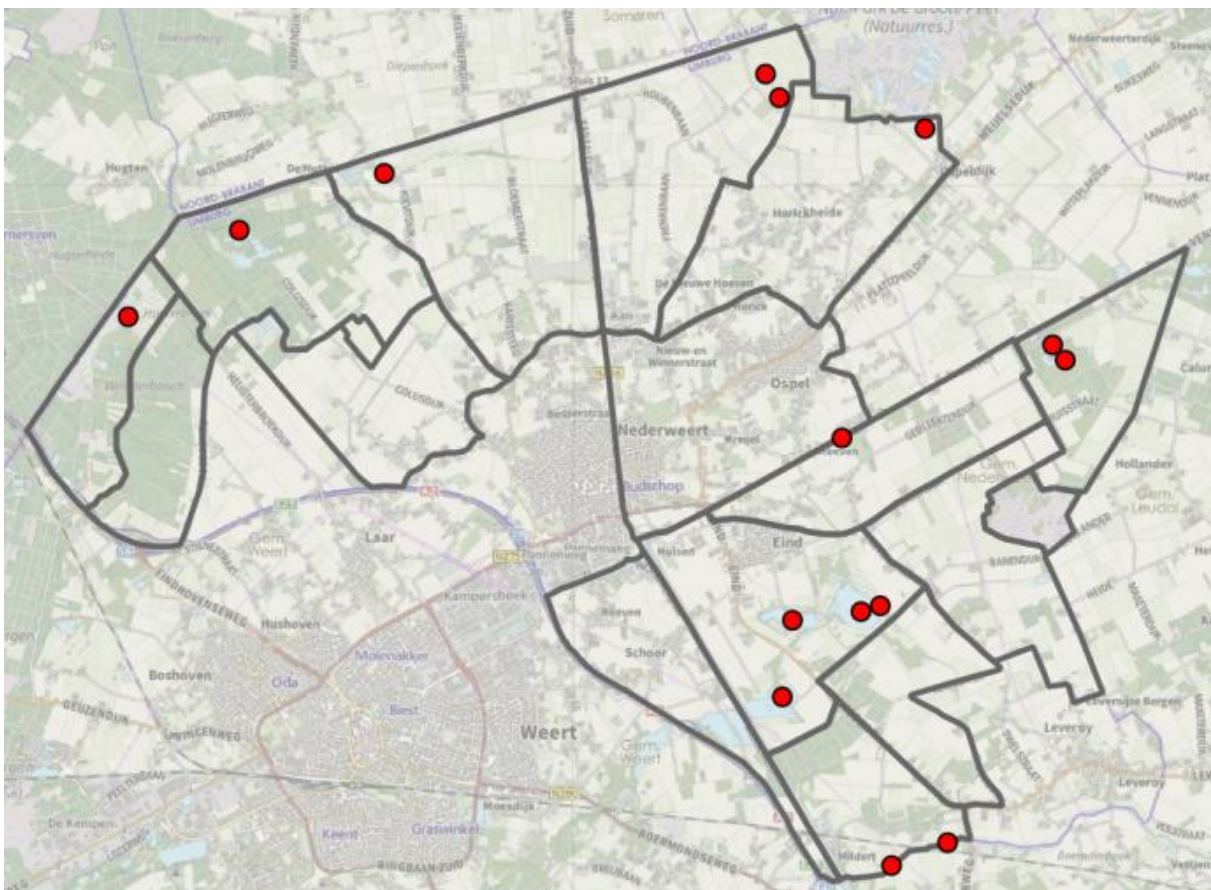
De nijlgans is pas vanaf 1993 als broedvogel in Nederweert bekend. In de onderzoeksperiode heeft ze steeds meer vaste voet aan de grond gekregen. In 1994-2000 worden 1-4 territoria vastgesteld, in 2001-2022 neemt de populatie toe naar maximaal 21 territoria (waarvan 3 geschat in niet onderzochte gebieden). De toename zet nog steeds door en is een gevolg van grootschalig venherstel in combinatie met een sterke landelijke toename. Paren met donsjongen kunnen tot laat in het broedseizoen, laatste datum 20 augustus, worden waargenomen. Bij minder dan de helft van het aantal broedparen worden jongen gezien. Omdat na 1 juli weinig bezoeken worden gebracht wordt vermoedelijk een aantal zekere broedgevallen gemist.

Onderzoek 2023

In 2023 werden 15 territoria vastgesteld en werd het aantal voor heel Nederweert op 17 territoria geschat. Bij slechts 4 paren werden jongen waargenomen (Mussenbaan, Noordervaart, De Banen en Tungelroyse Beek). In De Banen werd in een kraaiennest in een eik succesvol gebroed.

Figuur 31. Nijlgans: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 32. Nijlgans: verspreiding in 2023.

Casarca (*Tadorna ferruginea*)

Verspreiding en biotoop

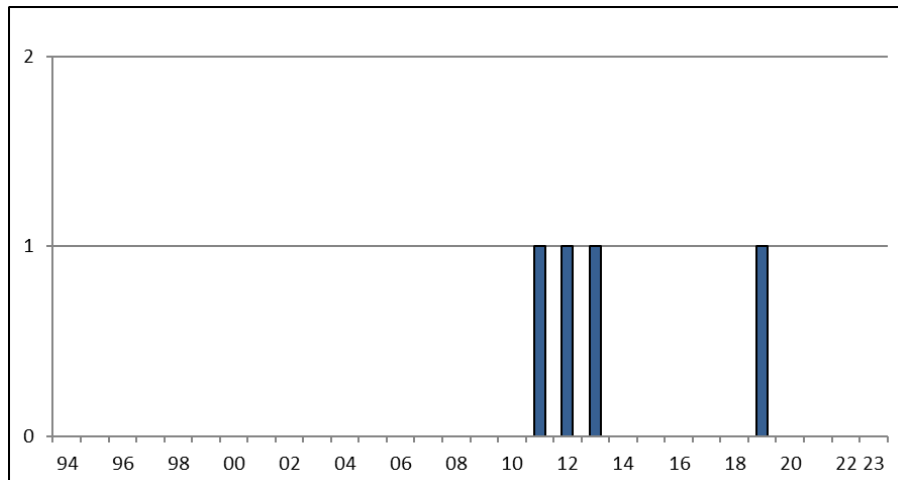
De Casarca heeft een zeer beperkte verspreiding in Nederweert en is alleen in de heidevennen De Banen en de Kwegt vastgesteld. Op deze locaties was langs de waterkant plaatselijk een dichte oevervegetatie aanwezig.

Onderzoek 1994-2022

De Nederlandse broedpopulatie van deze exoot is klein en werd in 2013-2015 op niet meer dan 10-30 territoria geschat (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018). In Nederweert is de Casarca een zeldzame broedvogel. Territoria zijn vastgesteld in De Banen (2013, zeker broedgeval: 7 jongen) en in de Kwegt (2011, 2012, 2019). Na 2019 worden geen territoria vastgesteld.

Onderzoek 2023

De kans op hervestiging is nog steeds erg klein. Binnen de gebieden die in 2023 landelijk werden onderzocht werden 10 territoria bekend, waarvan slechts 1 broedgeval (Boele *et al.*, 2024).

Figuur 33. Casarca: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Bergeend (*Tadorna tadorna*)

Verspreiding en biotoop

Territoria worden vastgesteld in ondiepe heidevennen (De Banen, Schoorkuilen) laagtes (Mussenbaan) en retentiebekkens (Eindhovense Baan, Laarderheide). De Mussenbaan is de laatste jaren de meest kansrijke locatie. De ondiepe laagte is het meest aantrekkelijk als de watervoorraad in de winter maximaal wordt aangevuld. Bij optredende droogte ontstaan vervolgens modderige oevers waar ze foerageren.

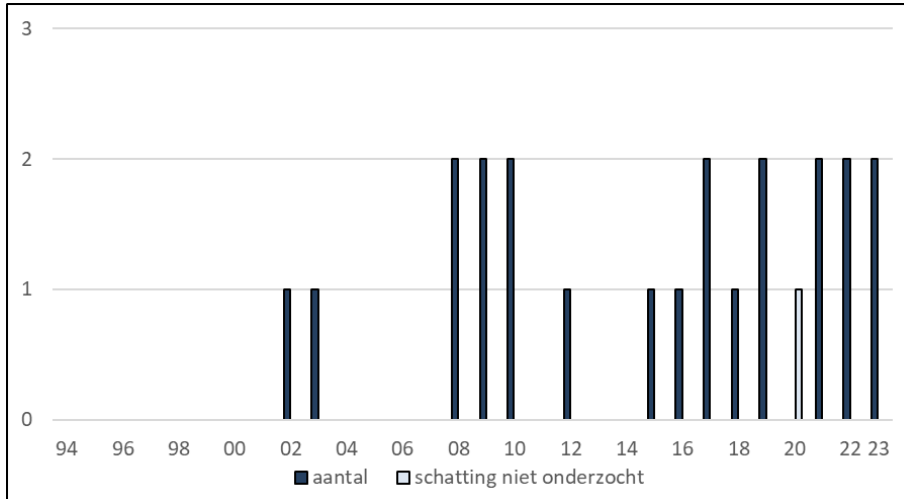
De opschoning van de peelrestanten in 1992-2018 was een gunstige ontwikkeling voor de bergeend. Deze gebieden werden na het natuurherstel geschikt door de aanleg van zandige en schaars begroeide oevers. De meeste oevers verruigen na enkele jaren en worden ongeschikt. Door beheer blijven delen van de venoevers bij de Schoordijk, de Kwegt en De Banen schaars begroeid. Wil de bergeend succesvol kunnen broeden, dan is een geschikte nestholte een cruciale voorwaarde. Door de al jaren kwakkelende konijnenpopulatie is het aanbod aan geschikte hollen echter flink afgenomen.

Onderzoek 1994-2022

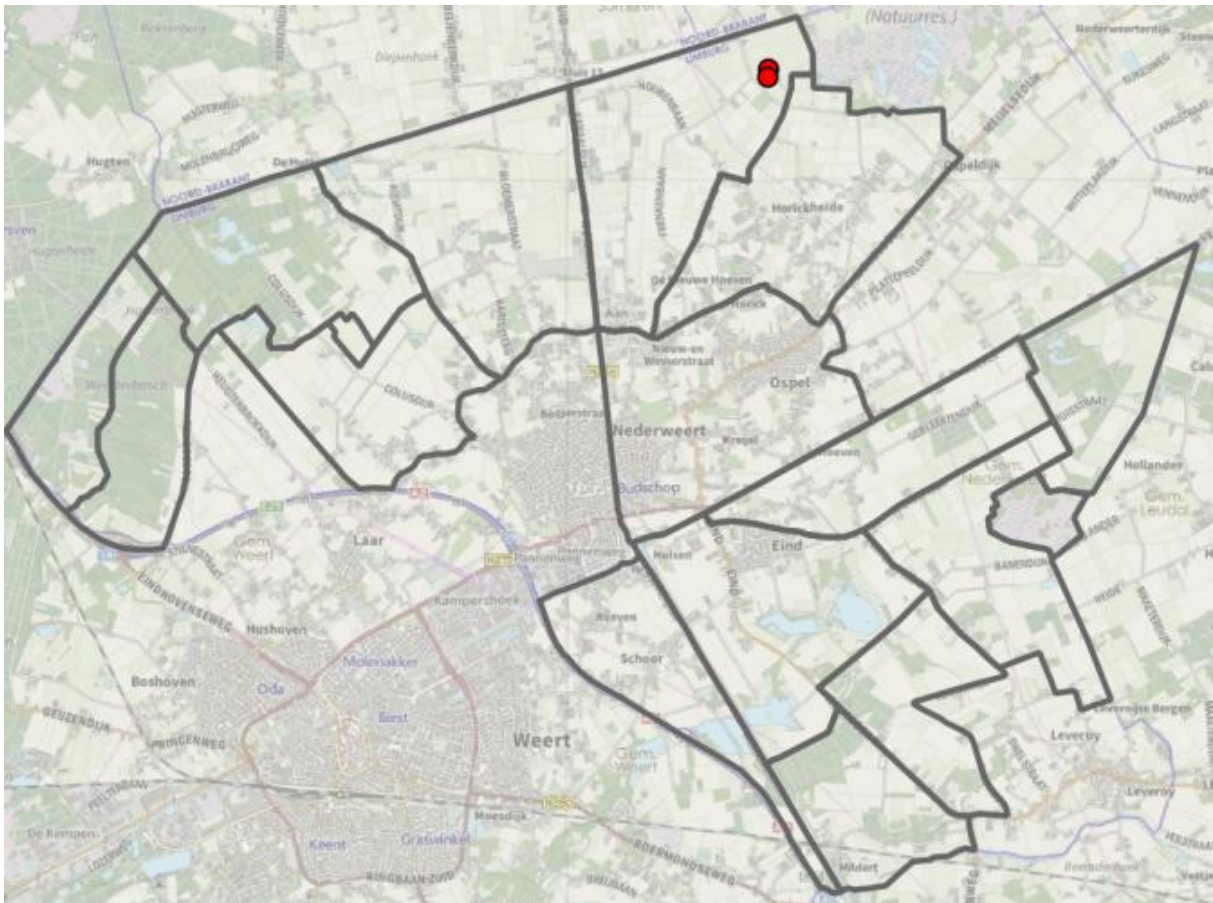
De bergeend is een zeldzame en onregelmatige broedvogel in Nederweert. In 2002 werd de soort voor de eerste keer als broedvogel opgevoerd. De meeste territoria zijn bij de Schoorkuilen vastgesteld (2008-2010, 2018-2021). Waarnemingen die op een (mogelijk) zeker broedgeval duiden zijn zeldzaam. Het enige zekere broedgeval werd in 2015 in de Mussenbaan geregistreerd. In de laagte werd destijds een vrouwtje met 8 jongen waargenomen. De nestplaats lag vermoedelijk in de Groote Peel. In 2017 en 2020-2021 was de bergeend hier ook aanwezig en zijn geen nestindicerende waarnemingen gedaan.

Onderzoek 2023

De laagte in de Mussenbaan is het beste weidevogelgebied in Nederweert en waarschijnlijk van heel Limburg. De laagte was in het voorjaar goed gevuld en zeer geschikt voor water- en weidevogels. De bergeend was voor het derde jaar op rij aanwezig en er werden 2 territoria vastgesteld.

Figuur 34. Bergeend: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 35. Bergeend: verspreiding in 2023.

Mandarijneend (*Aixgale riculata*)

Verspreiding en biotoop

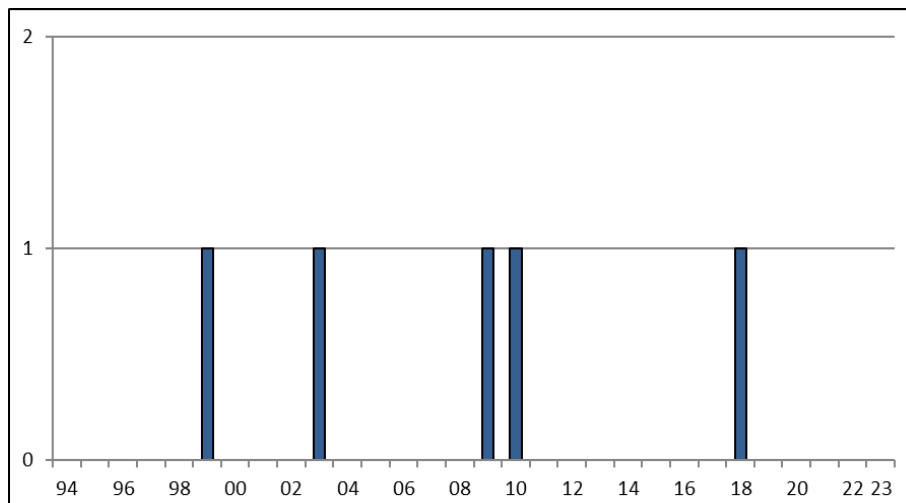
De mandarijneend heeft een zeer beperkte verspreiding in Nederweert. Territoria zijn vastgesteld in agrarisch bebouwd gebied en bij open water, mits iets van bos in de nabijheid lag. Mandarijneenden zijn holenbroeders. Ze maken onder andere gebruik van spechtenholen en grote nestkasten. Bij enkele territoria in het onderzoeksgebied waren bosuilenkasten en nestholtes van de zwarte specht in de buurt aanwezig.

Onderzoek 1994-2022

De mandarijneend is een zeldzame en onregelmatige broedvogel in Nederweert. Ook deze eend is een exoot die zich in het wild vermeerderd heeft. In Nederweert zijn territoria vastgesteld in het Weerterbos, in de omgeving van bebouwing ter hoogte van de Bloemerstraat en langs de Tungelroyse Beek. Alleen in 2003 en 2009 werden zekere broedgevallen geregistreerd. Territoria met broedverdachte waarnemingen werden gedaan in een sparrbosje langs de Oude Graaf in het Weerterbos en langs de Tungelroyse Beek ter hoogte van de Mildert.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 36. Mandarijneend: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Krakeend (*Anas strepera*)

Verspreiding en biotoop

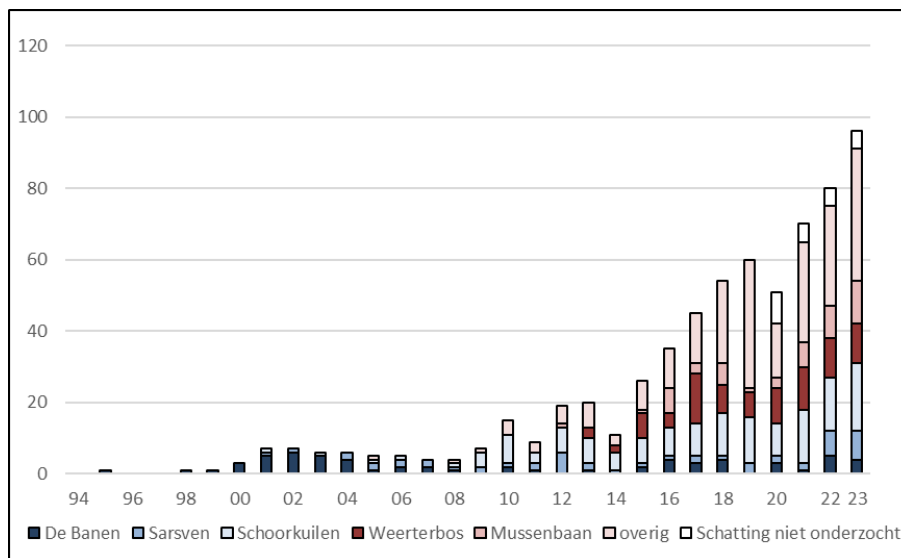
De krakeend heeft het verspreidingsgebied flink uitgebreid en de expansiedrift lijkt nog niet gestopt. Tot en met 2004 kwamen ze in alleen in enkele heidevennen voor. Door venherstel en de aanleg van retentiebekkens werd het verspreidingsgebied uitgebreid. Territoria werden ook steeds vaker gevonden bij sloten en beken in het agrarisch gebied, kleine plasjes, visvijvers en de kanalen.

Krakeenden zijn planteneters. Ze hebben een voorkeur voor voedselrijk water, maar ook matig voedselrijk en voedselarm water wordt bezet. Dichte oevervegetatie is een belangrijke voorwaarde voor de nestplaats.

Onderzoek 1994-2022

Het broedvogelonderzoek in Nederweert heeft de opkomst van de krakeend nauwkeurig vastgelegd. In 1994-2000 is de soort een onregelmatige broedvogel (0-3) en worden alleen in De Banen territoria gevonden. Het onregelmatige voorkomen was in die periode terug te voeren op de landelijke verspreiding waarbij ze in het oosten en zuiden van het land

grotendeels ontbraken. In 2001-2009 nam het aantal voorzichtig toe en worden behalve De Banen ook het Sarsven en de Schoorkuilen bezet. Daarna komt de opmars in een stroomversnelling en neemt de populatie sterk toe naar 75 territoria in de onderzochte gebieden (2022). Het aantal voor de hele gemeente wordt op ten minste 80 territoria geschat. De Banen, het Sarsven, de Schoorkuilen en de heidevennen in het Weerterbos waren in eerst instantie de belangrijkste broedgebieden. De verhouding met de populatie die daarbuiten broedt is aan het verschuiven. In de heidevennen wordt uitbreiding van de populatie geremd door de minder voedselrijke omstandigheden. De soms besloten ligging in bos en de beschikbaarheid van geschikte oevers om te nestelen kan per ven behoorlijk verschillen en is eveneens van invloed op het aantal territoria. Krakeenden zijn vrij late broeders. Paren die in het cultuurland broeden lopen een grote kans om uitgemaaid te worden. In de heidevennen worden tot eind april vaak meer paren waargenomen dan in de periode daarna. Er is een vermoeden dat op de vennen de paarvorming plaatsvindt waarna een deel naar geschikte aangrenzende gebieden vertrekt.

Figuur 37. Krakeend: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

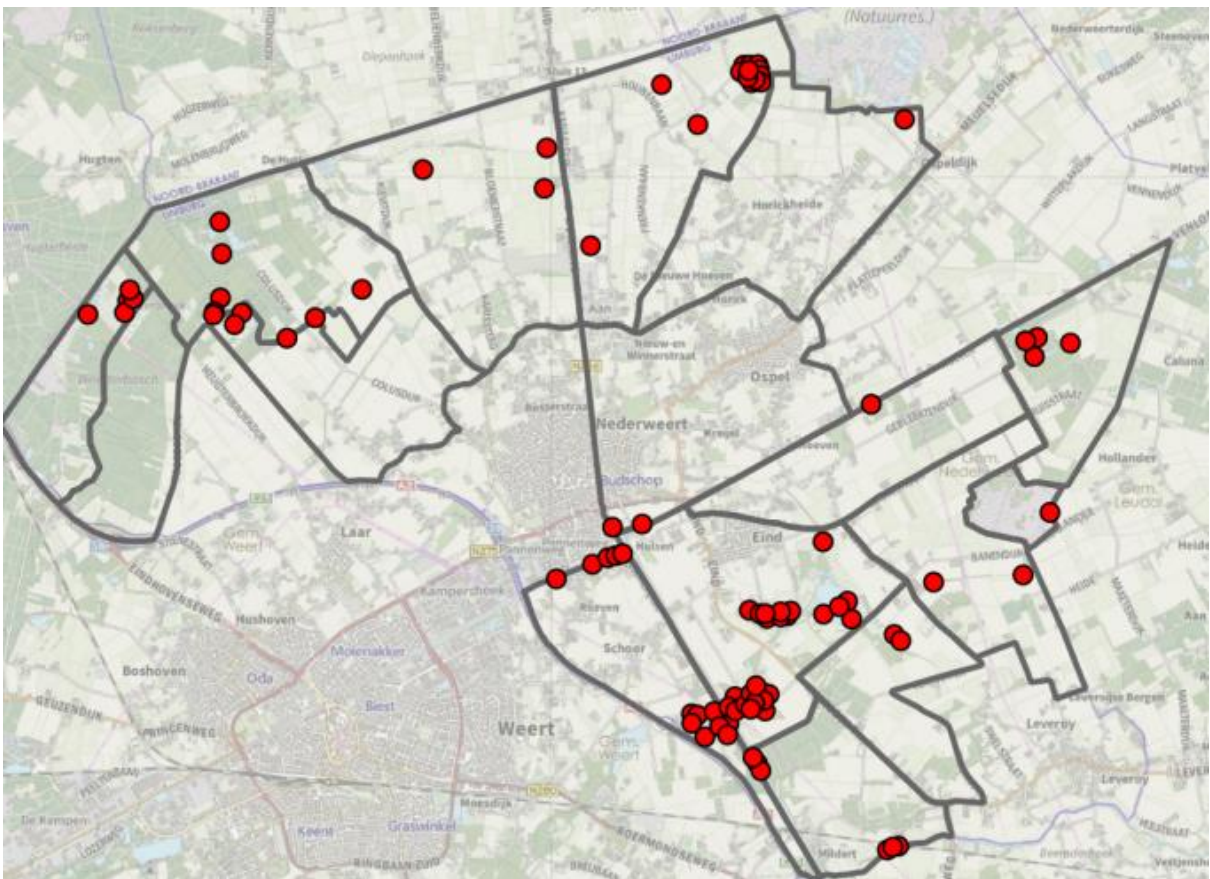
De positieve trend van de krakeend zet onverminderd door. In de onderzochte gebieden werd een record van 91 territoria vastgesteld. Potentiële broedgebieden zoals de visvijvers Stokershorst en de Tungelroyse Beek onder Leveroy werden niet onderzocht. Voor de hele gemeente wordt het aantal op ten minste 96 territoria geschat.

Op de verspreidingskaart springen de clusters in de kerngebieden eruit [figuur 38]. In de natuurgebieden werden fraaie aantallen vastgesteld in het Weerterbos (11), de Schoorkuilen (19), het Sarsven (8) en de Mussenbaan (12). In het cultuurland (11) waren de omstandigheden gunstiger dan in de kurkdroge jaren 2018-2021 toen veel sloten in het broedseizoen droogvielen. Daarnaast is de kans op succesvol broeden toegenomen door uitgestelde maaidatums langs delen van de Rosveldlossing, Aa-beek en Bientje.

Het lage aantal in De Banen is goed te verklaren. Het ven stond in 2018-2021 in het broedseizoen deels droog. De potentiële nestplaatsen lagen daardoor op een erg grote afstand van het water. In een ven met een voedselarme waterkwaliteit was voor een planteneter als de krakeend waarschijnlijk ook te weinig voedsel aanwezig. Indien het venpeil de komende jaren op niveau blijft kunnen de omstandigheden voor de krakeend verbeteren en kan het aantal net als bij de Schoorkuilen en het Sarsven toenemen.

Door de maaidatum langs een aantal beektrajecten uit te stellen is er een grotere kans dat krakeenden en andere watervogels succes kunnen broeden. Aa-beek 11 juli 2021, foto: Thijs Loven.

Figuur 38. Krakeend: verspreiding in 2023.

Wintertaling (*Anas crecca*)

De Kwegt april 2022, foto: Ron de Wit.

Verspreiding en biotoop

De wintertaling heeft een beperkte verspreiding in Nederweert en wordt vastgesteld in ondiepe heidevennen en laagtes. Ze zijn erg schuw en broeden in dichte oevervegetatie. De belangrijkste broedgebieden zijn de Banen, het Sarsven, de Mussenbaan en vennen en laagtes in het Weerterbos. De Kievit is verdroogd en verruigd en werd in de onderzoeksperiode ongeschikt. In De Zoom worden alleen territoria gevestigd bij hoge waterstanden rond de 29 m/NAP. In het cultuurland waar het waterpeil sterk is verlaagd, komt de soort niet voor.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de wintertaling verloopt bijzonder grillig. De oorzaken hiervan zijn divers. Afname of het uitblijven van vestiging wordt veroorzaakt door zeer droge jaren, het verdwijnen van dichte oevervegetatie na venherstel en veranderingen in het visbestand waardoor het aanbod van kleine waterdiertjes sterk kan afnemen. Al deze factoren waren op De Banen van toepassing. Hierdoor werden steeds minder territoria vastgesteld en was ze in 2008-2022 meer af- dan aanwezig [figuur 40]. De Schoorkuilen zijn zelfs nog minder geschikt. Alleen in 2019 werd een territorium vastgesteld. Droogte speelt hier veel minder een rol, maar er is wel een aanzienlijk visbestand aanwezig. Dat blijkt uit een flinke toename van de fuut, de vele jagende aalscholvers, in de trektijd tijdelijk pleisterende visarenden en groepen paaiende karpers. In het gebied werd in de periode 2007-2017 venherstel uitgevoerd waardoor de oevervegetatie maar langzaam op gang kwam. Na afronding van het project worden delen als vochtige heide beheerd. Weelderige oevervegetatie, belangrijk voor de wintertaling, is bij beide vennen beperkt aanwezig. Naast lokale problematiek heeft de soort het ook landelijk zwaar en is de langjarig trend flink negatief (Boele *et al.* 2024).

Het is echter niet overal kommer en kwel. Nieuwe mogelijkheden ontstonden in de laagtes in het beheergebied de Mussenbaan, langs de Moostdijk ter hoogte van Ospeldijk en in het Weerterbos. Bij voldoende neerslag lopen de laagtes vol en neemt het wateroppervlak flink toe. Wintertalingen foerageren in de plasdrassituaties in de oeverzone. De aanwezige dichte

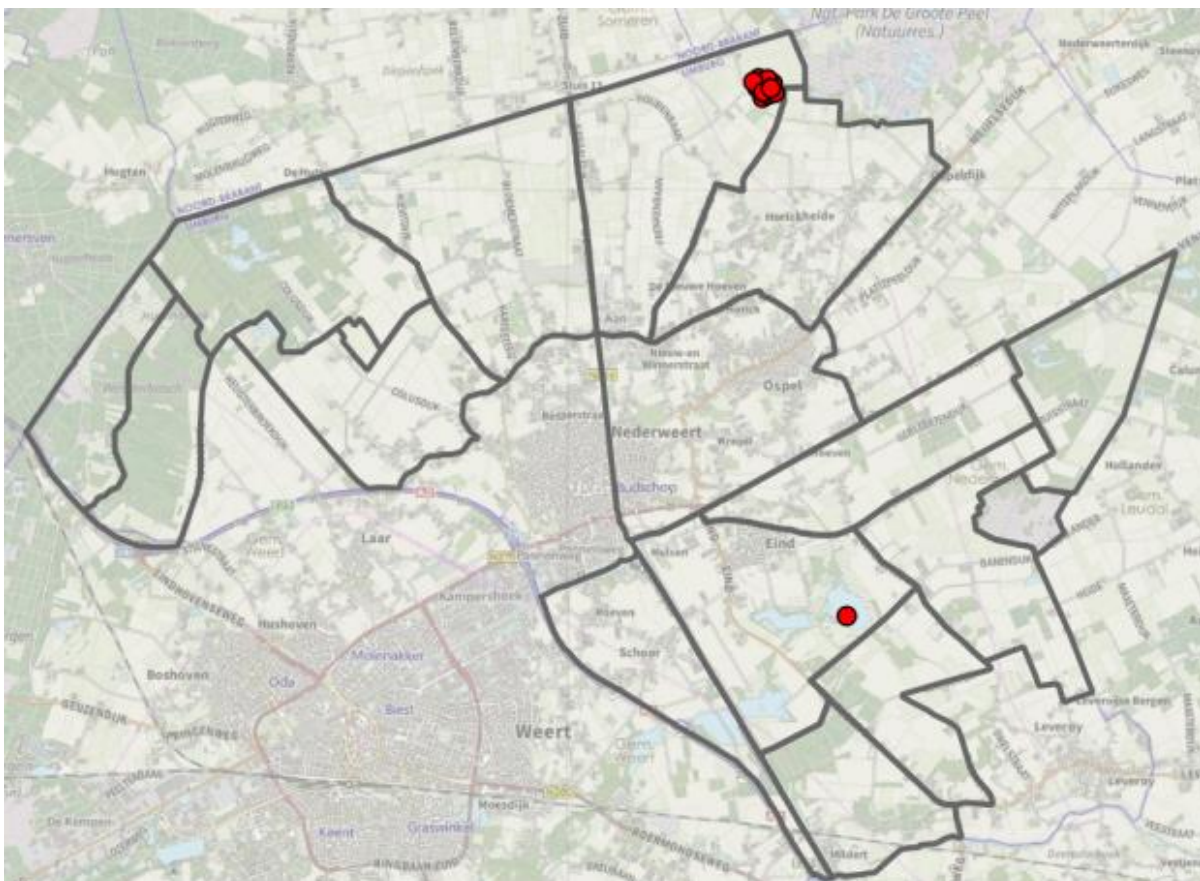
pitrusvegetatie is geschikt om te nestelen. In de Mussenbaan werden in 2016 en 2021, jaren met een hoog waterpeil, respectievelijk 6 en 10 territoria vastgesteld. Door de geringe diepte is de laagte zeer gevoelig voor droogvallen. Bij te weinig neerslag in het broedseizoen zijn de talingen alsnog genoodzaakt om te vertrekken. In jaren met een lager peil werden 0-2 territoria geregistreerd. In het Weerterbos worden de vennen in In den Vloed en de Grashut onregelmatig bezet (0-2). Vooral de Grashut heeft mogelijkheden, maar ook deze laagte is ondiep en gevoelig voor droogte.

In het voormalige kerngebied De Zoom is het laatste territorium in 2003 gevonden. De waterplassen die eerder aanwezig waren zijn verdroogd en verruigd en hooguit bij een extreem peil mogelijk nog geschikt (zoals in 2024 zou blijken).

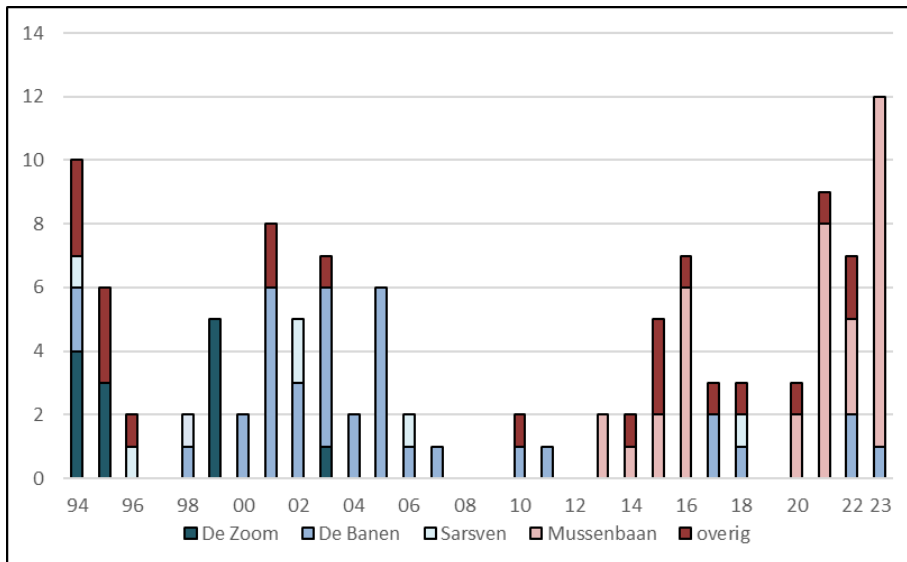
Onderzoek 2023

Door een gunstig waterpeil in de Mussenbaan werden liefst 11 territoria vastgesteld in het weidevogelgebied van Nederweert. In De Banen werd 1 territorium geregistreerd.

In de Grashut en vennen in den Vloed in het Weerterbos was de soort aanwezig maar te kort om als territorium aan te merken.

Figuur 39. Wintertaling: verspreiding in 2023.

Figuur 40. Wintertaling: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

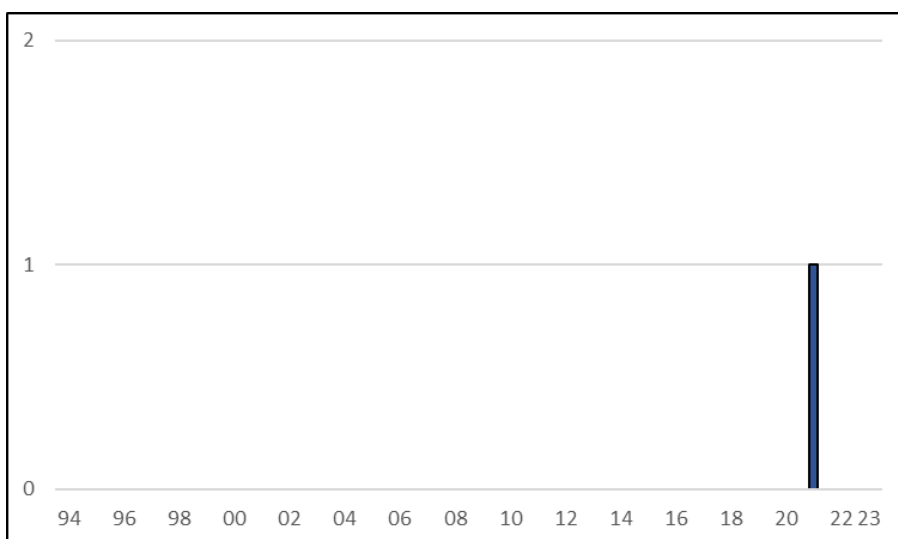
Pijlstaart (*Anas acuta acuta*)

Verspreiding en biotoop

De pijlstaart is één keer met een territorium opgevoerd. Het territorium werd gevonden in De Banen. De vogel hield zich met name op langs de schaars begroeide oostelijke oever.

Onderzoek 1994-2022

In 2021 was een behoorlijke influx van pijlstaarten. De meeste exemplaren werden in de Mussenbaan waargenomen, waarbij het soms om tientallen exemplaren ging. Op De Banen was van 18 mei tot en 8 juni een mannetje aanwezig. Tijdens een van de waarnemingen trok de vogel samen op met een vrouwtje wilde eend. Er werden geen vervolgwaarnemingen gedaan. Gezien de aard van de waarnemingen is sprake van een marginaal territorium. De pijlstaart is een zeer zeldzame broedvogel in Nederweert. Historische gegevens gaan terug naar de eerste helft van de 20e eeuw. In 1925 werd in een onontgonnen gebied in de gemeente een nest met eieren gevonden en in 1926 werd in De Zoom een vrouwtje met jongen waargenomen. Waarnemingen van mogelijke broedgevallen zijn bekend van De Banen in 1933, 1942 en 1943 en De Zoom in 1943. Bij een waarneming in 1966 in De Zoom van een vrouwtje in de broedtijd is mogelijk sprake geweest van een territorium.

Figuur 41. Pijlstaart: aantalsontwikkeling in 1994-2023

De kans op een nieuw (zeker) broedgeval in Nederweert is erg klein. In 2018-2020 wordt de Nederlandse populatie op hooguit 5-15 territoria geschat, terwijl in 2018-2022 landelijk niet meer dan 5 zekere broedgevallen werden gevonden (Boele *et al.*, 2024).

Onderzoek 2023
Niet vastgesteld.

Zomertaling (*Anas querquedula*)

Verspreiding

De zomertaling heeft een zeer beperkte verspreiding in Nederweert. Ze worden in heidevennen, laagtes en retentiebekkens vastgesteld en prefereren niet al te dichte oevervegetatie. Rust is voor deze verstoringgevoelige eend een belangrijke voorwaarde, evenals voldoende openheid van het terrein. De Banen en de laagte in de Mussenbaan zijn de belangrijkste broedgebieden. De Kievit, de Schoorkuilen, het Sarsven en de retentiebekkens Laarderheide en bij de Eindhovense Baan worden incidenteel bezet.

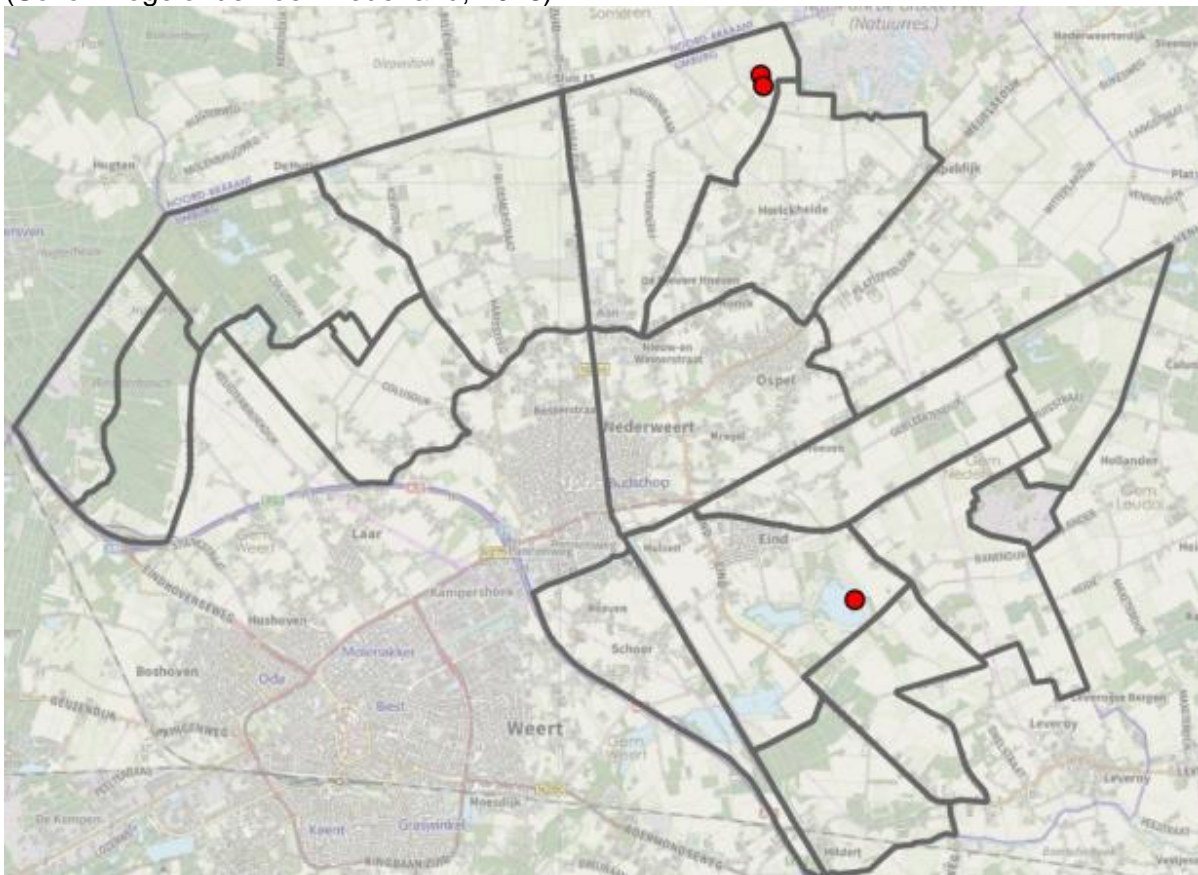

De laagte in de Mussenbaan: een dynamisch broedgebied, voor zomertaling, wintertaling en slobeend. 23 april 2021, foto: Thijs Loven.

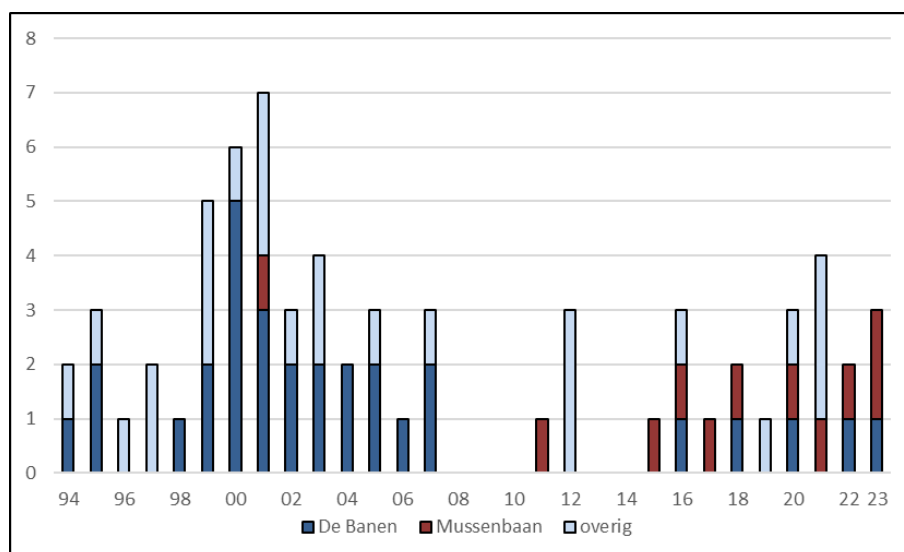
Onderzoek 1994-2022

De zomertaling heeft het moeilijk in Nederland en ook in Nederweert is deze trend, ondanks het vele venherstel herkenbaar. De Zoom, werd vanaf de eeuwwisseling, ongeschikt door verdroging en verruiging met de laatste territoria in 1999. In De Banen werden in 1994-2007 (0-5) regelmatig territoria gevonden. In de periode daarna was ze alleen 2016, 2018 en 2022 aanwezig en werd telkens 1 territorium gevonden. De afwezigheid in 2008-2015 valt samen met de afname of zelfs het verdwijnen van dodaars, geoorde fuut en andere soorten eenden. Zoals eerder beschreven speelt toename van vis en afname van klein dierlijk voedsel waarschijnlijk een rol. Afwezigheid in 2019-2021 viel samen met enkele zeer droge jaren en oevers die voor het grootste deel schaars begroeid waren. In het Weerterbos is in de tijdreeks geen enkel territorium vastgesteld. Een deel van de vennen ligt te besloten, maar de Grashut met ondiepe vennen, plekken met pitrusvegetatie en open grasland lijkt geschikt. Zomertalingen worden in de trektijd meestal tijdelijk waargenomen.

In de Mussenbaan ontstonden vanaf 2013 meer mogelijkheden. Vooral na een natte winter is de laagte een ideaal broedgebied als overtollig water vanuit de Groote Peel via stuwbeheer naar de laagte wordt geleid (0-2). Slechts één keer werd een zeker broedgeval vastgesteld (Mussenbaan, 2018: 7 jongen). De afname in het onderzoeksgebied is ook in de aangrenzende Groote Peel vastgesteld. In het Nationaal Park waren in 1999 12 territoria aanwezig, in 2016 nog maar 4 (van Noorden, 2017). De afname of het uitblijven van territoria in ogenschijnlijk geschikte gebieden speelt ook elders in Nederland. Als oorzaak wordt gewezen op veranderingen in de Afrikaanse overwinteringsgebieden en jachtdruk. Ook achteruitgang van de biotoop in eigen land door intensivering van de landbouw speelt een rol (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018).

Figuur 42. Zomertaling: verspreiding in 2023.

Figuur 43. Zomertaling: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

De Banen (1) en de Mussenbaan (2) blijven de favoriete broedgebieden in Nederweert. Op beide locaties was sprake van een gunstig waterpeil, vooral in de Mussenbaan. Zomertalingen werden in het vroege voorjaar ook waargenomen in de Schoorkuilen, het Sarsven en vennen in het Weerterbos. Het verblijf was zoals zo vaak van korte duur en betrof vogels op doortrek.

Slobeend (*Spatula clypeata*)

De Grootte Peel Meerbaansblaak 23 juni 2017, foto: Meinse van der Velde.

Verspreiding en biotoop

De slobeend heeft een beperkte verspreiding in Nederweert. Ze worden vrijwel zonder uitzondering in ondiepe heidevennen en laagtes vastgesteld. De waterkwaliteit varieert van voedselarm tot voedselrijk. Slobeenden behoren net als de zomertaling tot de weidevogelgemeenschap. Ze voeden zich met plantaardig en dierlijk voedsel (kleine waterdierpjes) in bij voorkeur voedselrijker water. Ook slobeenden stellen voor de nestplaats een dichte oevervegetatie op prijs.

De belangrijkste broedgebieden zijn De Banen, het Sarsven en de Mussenbaan. De Schoorkuilen, het Weerterbos en de retentiebekkens (Eindhovense Baan) zijn van geringe betekenis. De Zoom werd door verdroging en verzuivering vrijwel ongeschikt. Het cultuurland in Nederweert is zover bekend nooit een geschikte plek geweest.

Onderzoek 1994-2022

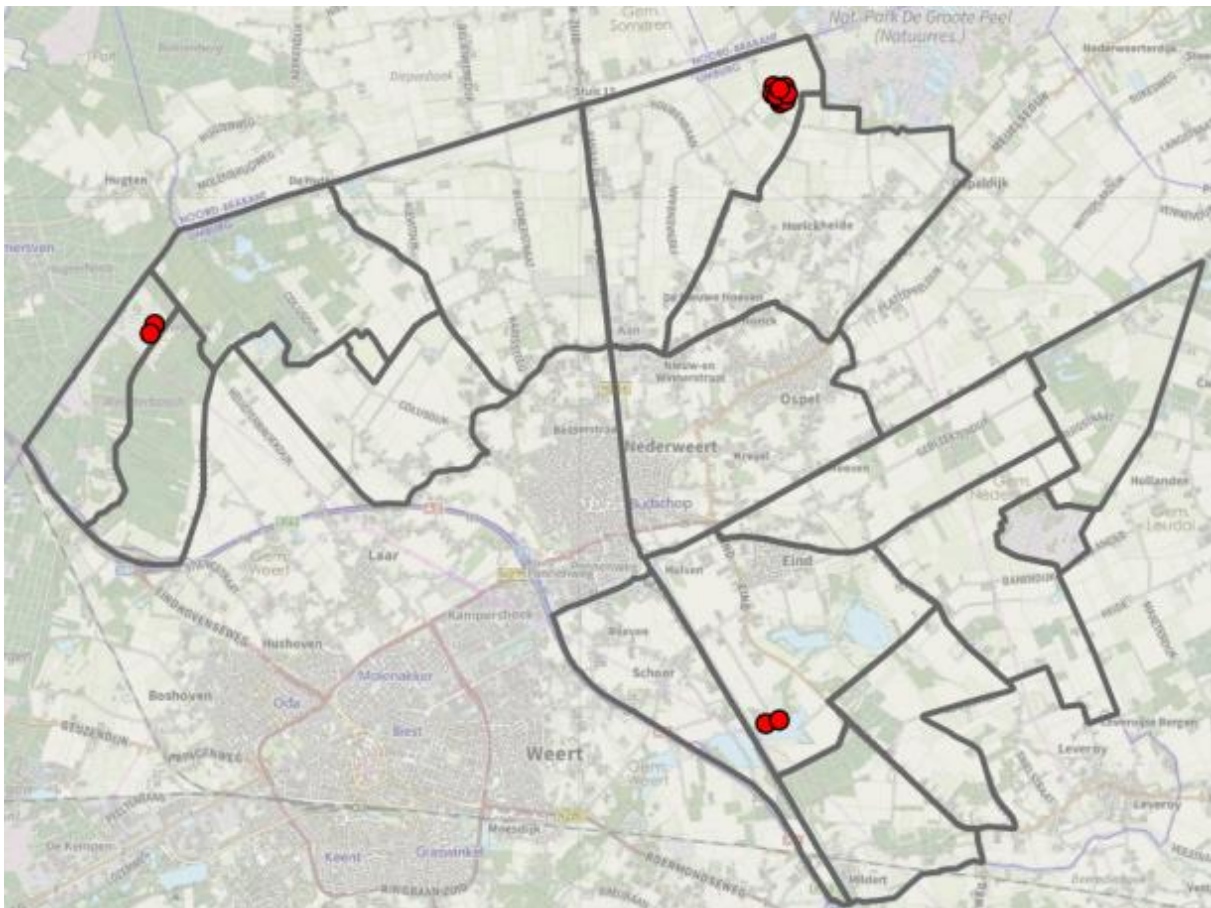
De aantalsontwikkeling van de slobeend is aan fluctuaties onderhevig. Herstel van natte natuur heeft nauwelijks voor een opleving gezorgd, maar ze bleef hierdoor wel in klein aantal voor Nederweert behouden. Het natuurgebied De Zoom is een historisch belangrijk broedgebied voor de slobeend. Door verdroging en verzuivering en het uitblijven van venherstel gingen de karakteristieke eigenschappen van dit peelland verloren. Een vroeger florerend heideveen werd een verland moeras met pijpenstrootje, pitrusvelden, berken en wilgen. De laatste 2 territoria werden in 1999 geregistreerd een jaar met hoge waterstanden in De Zoom. Eigenlijk is De Zoom een slachtoffer van het waterbeheer in het aangrenzende cultuurland. De meeste landbouwgronden rondom De Zoom zijn gedraineerd en water wordt via een fijnmazig slotenstelsel richting de Neerpeelbeek en Visschensteert geleid. Omdat grasland is omgezet naar akkerland waar een lager grondwaterpeil wordt gehanteerd dalen de grondwaterstanden. Hierdoor ontvangt De Zoom te weinig water waardoor het gebied verdroogt en verzuivert. De

bijzondere natuurwaarden die in het verleden aanwezig waren zijn gedegradeerd tot 2 plekken met vochtige heide, maar ook deze terreinen gaan in kwaliteit hard achteruit.

In de onderzoeksperiode worden in De Banen en de Mussenbaan de meeste territoria vastgesteld. Afwezigheid in De Banen in 2018-2021 is terug te voeren op lage waterstanden in het broedseizoen, maar ook de voedselarme omstandigheden. Daarnaast zijn de oevers voor een groot deel schaars begroeid, terwijl slobenden juist een weelderige vegetatie prefereren. Het Sarsven is van geringe betekenis. Dit heideven dient in 1994-2009 als uitwijkgebied van De Banen als de omstandigheden daar te ongunstig werden. Na het venherstel in 2009 werd ze alleen in 2012 en 2015 vastgesteld. Het ven is vermoedelijk te voedselarm voor de slobend.

Vanaf 2013 speelt de laagte in de Mussenbaan een steeds grotere rol in Nederweert (0-6). De ondiepe laagte met in de oeverzone drassig grasland komt dicht in de buurt van de ideale broedbiotoop voor deze soort. De overige vennen in Nederweert worden zeer onregelmatig bezet en zijn kennelijk marginaal broedbiotoop.

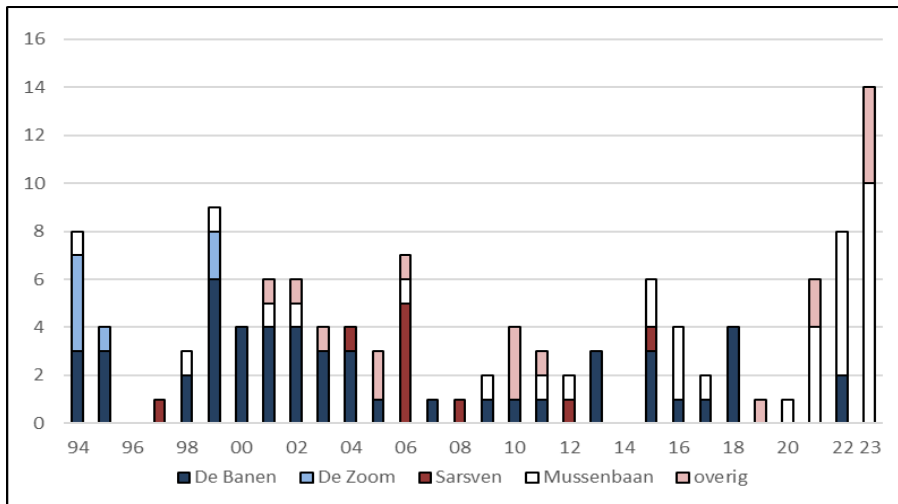
In het voorjaar kunnen in Nederweert behoorlijke aantallen van de slobend worden waargenomen. In april zijn flinke groepen aanwezig met een overtal aan mannetjes. In de loop van de maand begint de paarvorming waarbij de mannetjes elkaar flink uitdagen. De meeste paren zijn eind april gevormd en vertrekken naar gebieden elders.

Figuur 44: Slobend: verspreiding in 2023.

Onderzoek 2023

In 2023 werd een recordaantal territoria (14) vastgesteld. De aantallen zijn te danken aan 10 territoria die in de Mussenbaan werden gevonden. Ook in de Grashut (2) en in de Schoorkuilen (2) waren paren in het broedseizoen aanwezig. Ondanks het hoge aantal werden geen zekere broedgevallen gevonden. Het relatief hoge waterpeil tot in mei zal de soort in vergelijking met de periode 2018-2021 ongetwijfeld in de kaart hebben gespeeld.

Figuur 45. Slobbeend: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Krooneend (*Netta rufina*)

Verspreiding

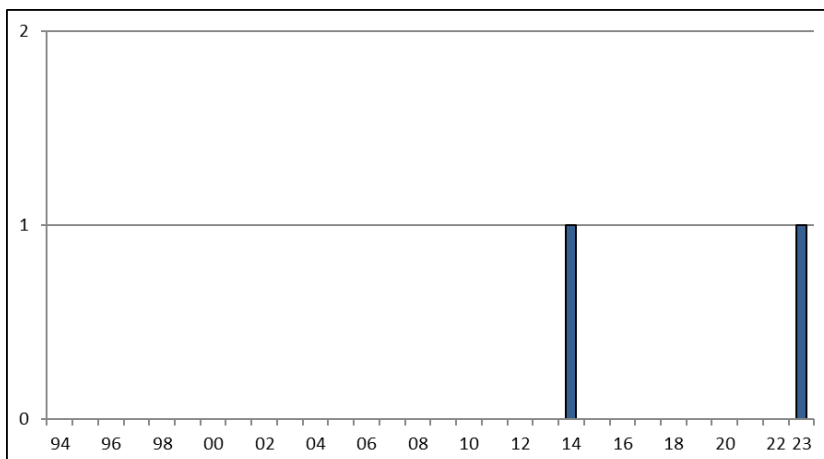
De krooneend is een vrij zeldzame broedvogel en wordt vooral op meren en plassen in het westen van het land en rondom de IJsselmeerpolders vastgesteld. In het zuidoosten van Nederland is de soort een zeldzaamheid. In Nederweert werd de soort alleen in de Schoorkuilen vastgesteld. De toename van kranswieren die hier is vastgesteld is gunstig voor een planteneter als de krooneend.

Onderzoek 1994-2022

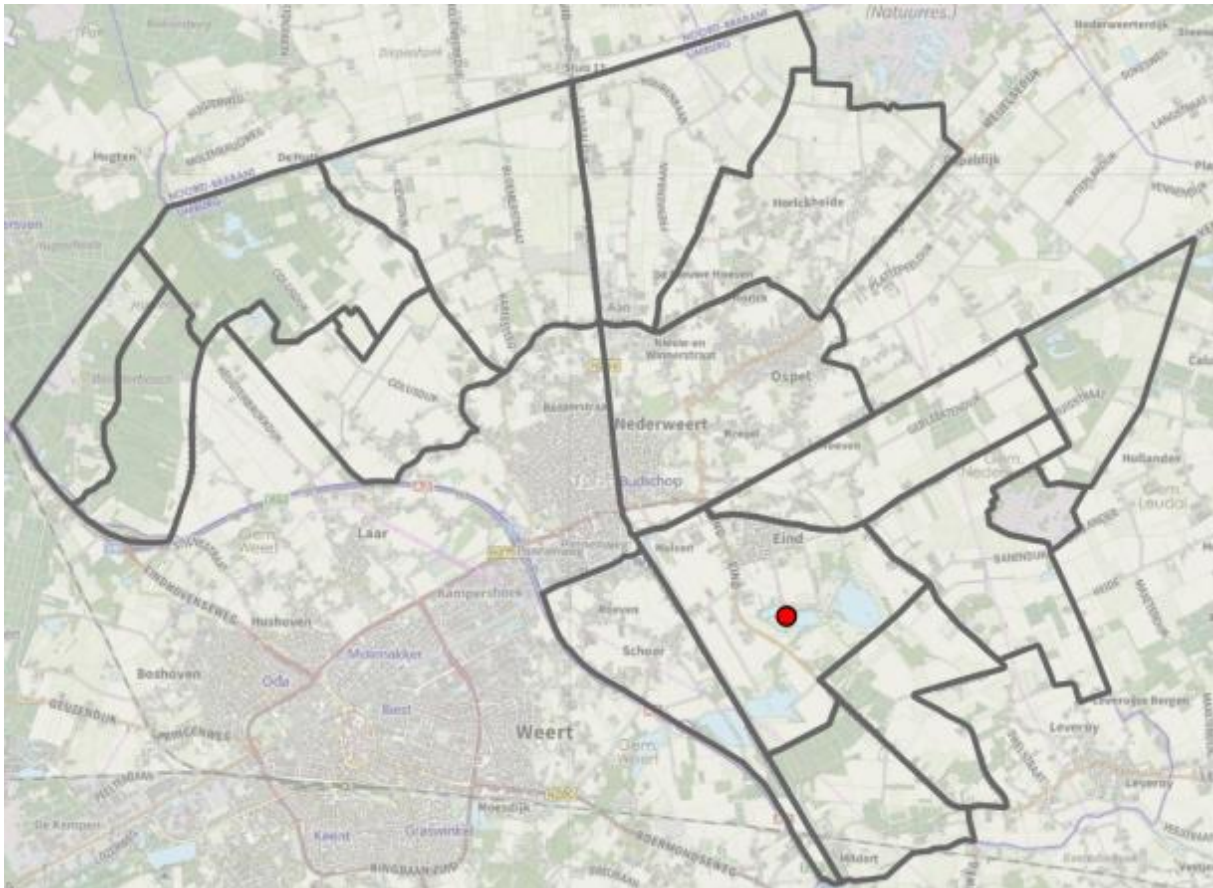
De krooneend is over de periode 1990-2022 in Nederland behoorlijk in aantal toegenomen waarbij vanaf rond 2010 een afvlakking is vastgesteld. De laatste landelijke schatting uit 2016 komt uit op 440-520 paren (Boele *et al.*, 2024). Hoewel het zuidoosten van Nederland dun is bezet is de kans op een territorium in Nederweert door grootschalig venherstel gestegen. Tussen 24 mei en 18 juni 2014 werd in de Schoorkuilen een marginaal territorium vastgesteld op basis van waarnemingen van een solitair mannetje.

Onderzoek 2023

In het broedseizoen was een solitair mannetje aanwezig. De vogel werd van 23 april tot en met 24 mei op het Sarsven waargenomen. Hoewel ook dit jaar sprake is van een marginaal territorium is een tweede vestiging in 10 jaar opvallend. In de periode daarvoor zijn geen territoria geregistreerd.

Figuur 46: Krooneend: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 47: Krooneend: verspreiding in 2023.

Tafeleend (*Aythya ferina*)

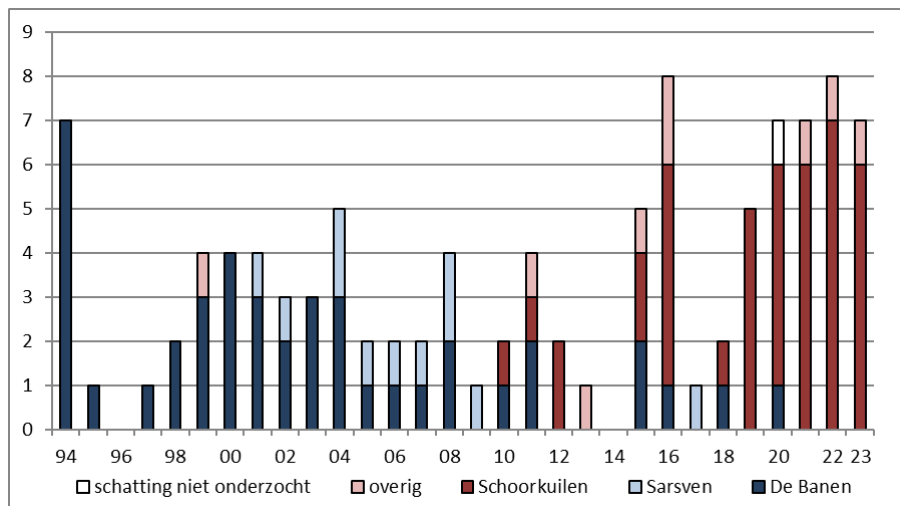
Verspreiding en biotoop

De tafeleend wordt in Nederweert zowel op zowel voedselarme als voedselrijke wateren aangetroffen. De belangrijkste broedgebieden zijn De Banen, het Sarsven en de Schoorkuilen. Plaatsen waar incidenteel territoria werden vastgesteld zijn de visvijvers Stokershorst, de kanalenviersprong, de vennen In den Vloed, de Grashut en de laagte in de Mussenbaan. Nesten zijn aangetroffen in dichte vegetatie met riet en pitrus.

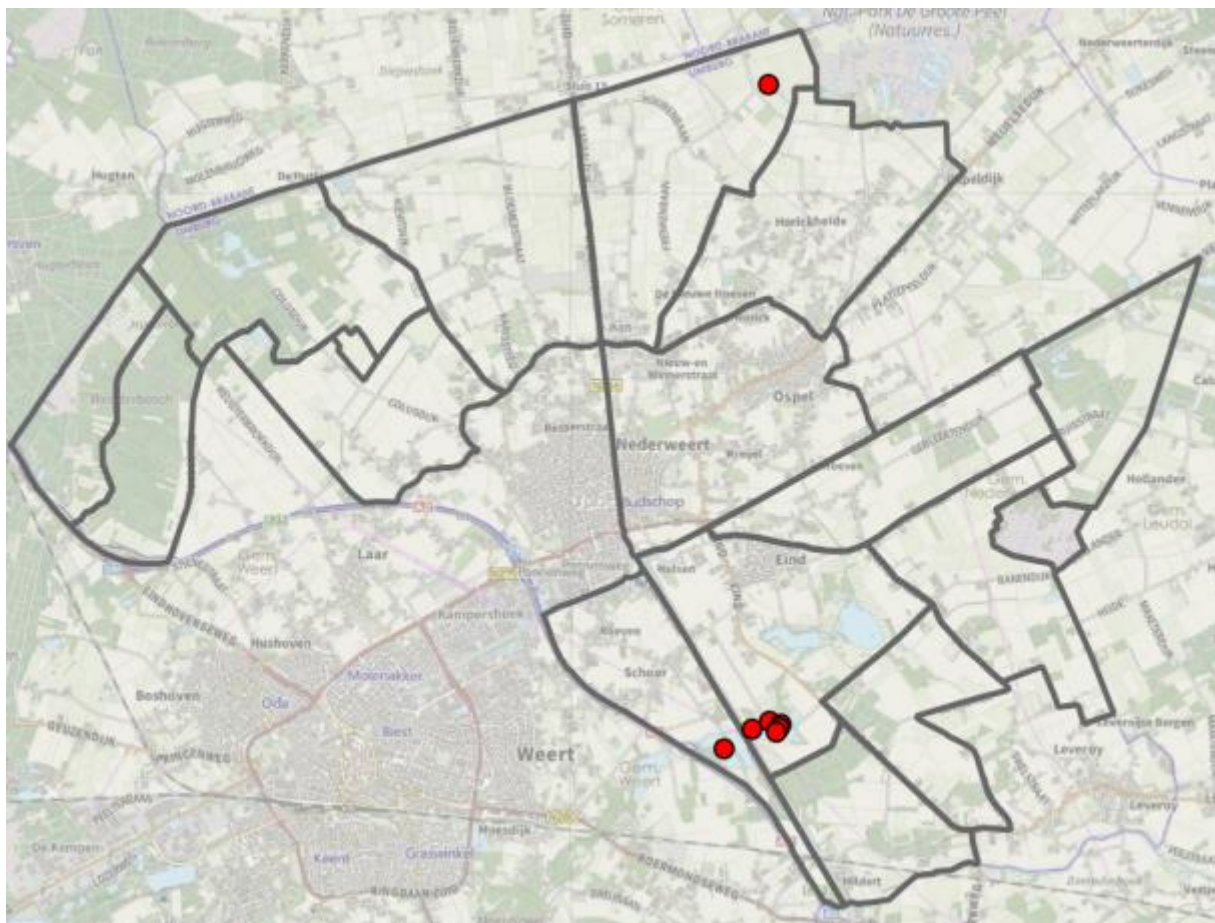
Onderzoek 1994-2022

De tafeleend is een regelmatige broedvogel in Nederweert waarbij de aantalsontwikkeling wisselvallig verloopt. Venherstel is waarschijnlijk cruciaal geweest om ze voor Nederweert te behouden. In de tijdreeks is De Banen in 1994-2011 de enige plek waar tafeleenden regelmatig werden vastgesteld, met de aantekening dat de aantallen een afnemende tendens vertonen. In 2012-2014 waren ze zelfs afwezig. In De Banen is het beheer gericht op voedselarme omstandigheden. Hierdoor en door een flinke populatie roofvis die in het ven aanwezig was, werden de omstandigheden ongunstiger. In 2017-2022 waren de broedcondities verre van ideaal voor de tafeleend. In verband met venherstel werd De Banen in 2017 opnieuw drooggelegd. Door voldoende neerslag in het vroege voorjaar van 2018 was het ven tot in mei redelijk gevuld en werd nog net 1 territorium vastgesteld. Door een droge periode daarna en ongunstige neerslagcijfers in 2019-2021 stond het waterpeil erg laag en ontbrak de soort. Of de tafeleend weer terugkeert naar De Banen hangt af van ontwikkelingen in en aan de randen van het ven. Door het verleggen van de Rietbeek, het afgraven van voedselrijke lagen en een ruimere bufferzone aan de oostzijde van het gebied zijn de voorwaarden voor voedselarme omstandigheden beter geborgd dan vóór 2017. Dat is in het nadeel van de tafeleend die voedselrijke omstandigheden preferiert.

Het Sarsven was vóór 2010 voedselrijk en de oeverzone bestond uit een dichte rietkraag en wilgenstruwelen. In 2001-2009 werden jaarlijks 1-2 territoria vastgesteld. Na het venherstel in 2009 werd de biotoop veel minder geschikt door de voedselarme omstandigheden en het opschonen van de oevers. In 2010-2022 werd alleen in 2017 een territorium vastgesteld. De afname in De Banen en het Sarsven werd gecompenseerd door venherstel in de Schoorkuilen [figuur 48]. In 2010-2022 worden de vennen het kerngebied in Nederweert en regelmatig bezet. Het aantal territoria loopt langzaam op naar maximaal 7 in 2022. Enkele keren werden paren met jongen waargenomen. De overige gebieden in Nederweert worden onregelmatig bezet. Meestal gaat het om 1 territorium per locatie.

Figuur 48. Tafeleend: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 49. Tafeleend: verspreiding in 2023.

Onderzoek 2023

De Schoorkuilen was ook in 2023 het beste broedgebied voor de tafeleend. In de vennen bij de Schoordijk werd op 17 juni een vrouwtje met 5 donsjongen waargenomen, in de vennen bij de Kwegt werden 5 territoria gevonden. De laagte in de Mussenbaan was goed gevuld en er werd 1 territorium vastgesteld. In De Banen was voor het eerst sinds 2017 sprake van een redelijk waterpeil maar werden geen territoria vastgesteld.

Kuifeend (*Aythya fuligula*)

De Kwegt, foto: Ron de Wit.

Verspreiding en biotoop

De kuifeend heeft het verspreidingsgebied flink uitgebreid. Ze zijn op veel plekken in Nederweert te vinden en worden vastgesteld in heidevennen, laagtes, de kanalen, visvijvers, brede watervoerende beken en retentiebekken. De belangrijkste broedgebieden zijn de vennen in het Weerterbos, De Banen, het Sarsven en de Schoorkuilen. Territoria worden zowel in voedselarm als voedselrijk water vastgesteld. Gebroed wordt in dichte oevervegetatie of op eilandjes.

Onderzoek 1994-2022

De sterke toename in Nederweert past binnen de trend die landelijk wordt vastgesteld. Het vele venherstel in Nederweert vanaf begin jaren negentig van de vorige eeuw was een gunstige ontwikkeling voor de soort. Hierdoor ontstonden nieuwe broedgebieden en verbeterden de omstandigheden in sommige bestaande gebieden.

In 1994-2006 (0-10) was De Banen het enige kerngebied. Daar kwam verandering in na venherstel in de Schoorkuilen (2007-2022: 0-22) en in het Weerterbos 2009-2022 (0-14) [figuur 51].

In 2017 (52) wordt het hoogste aantal vastgesteld. Daarna vakt de toename af naar rond de 40 territoria. De terugval in 2019 en 2020 (31-33) werd veroorzaakt door de droogte waardoor sommige broedlocaties droogvielen.

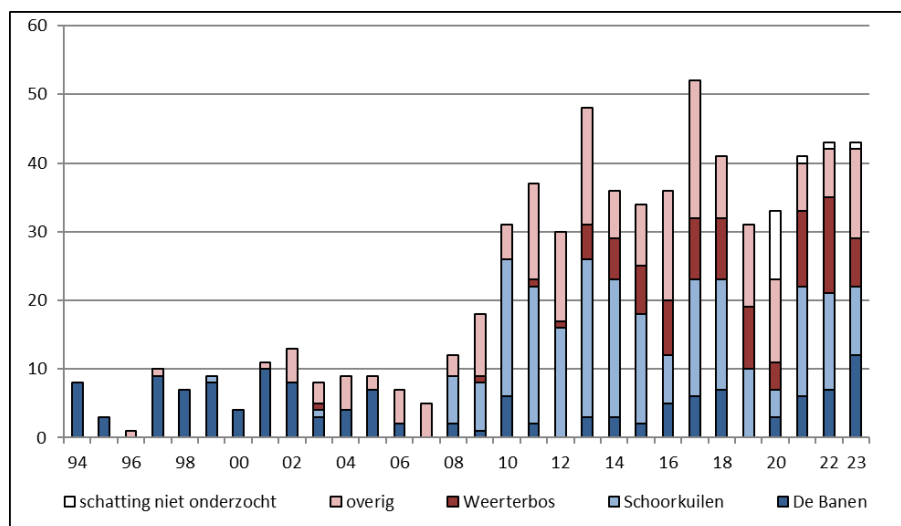
Het wordt spannend wat De Banen de komende jaren nog voor de kuifeend gaat betekenen. Vestiging na afronding van het venherstel in 2018 werd vertraagd door enkele droge jaren met lage waterstanden. In 2021 en 2022 werden respectievelijk 6 en 7 territoria gevonden.

Landelijk heeft de kuifeend de top bereikt en is de trend vanaf 2010 negatief. Uit onderzoek blijkt dat ze steeds later broeden en dat het nestsucces, ondanks een stabiel aantal eieren per nest, is afgenomen. In 2010 was circa 80% van de broedsels succesvol, in 2018 slechts 46% (Boele *et al.*, 2024).

De uitkomst van de broedsels wordt in Nederweert niet systematisch onderzocht en de onderzoeksintensiteit in de periode dat de jongen uit het ei komen is laag. Kuifeenden broeden laat. In de periode 1994-2018 zijn paren met jongen (leeftijd < 1 week) tussen 10 mei en 20 augustus waargenomen (N=65). De piek lag inclusief de extra informatie via waarneming.nl op 52 zekere broedgevallen tussen 20 juni en 20 juli. Na 2018 worden tijdens het reguliere onderzoek amper jongen waargenomen. Ondanks de onvolkomenheden is er een duidelijke trend dat het broedsucces van kuifeend flink is afgenomen.

Uit het broedvogelonderzoek blijkt dat omstandigheden voor de kuifeend enkele jaren na het venherstel vermoedelijk optimaal zijn; er is voldoende aanbod aan klein dierlijk voedsel en de predatiedruk door roofvis, vooral snoek is laag. In alle gebieden werden in die fase de meeste paren met jongen gezien. De concurrentieslag om het dierlijke voedsel zou voor de kuifeend wel eens nadelig uit kunnen pakken. Volwassen kuifeenden foerageren op schelpdieren en waterdierpjes, maar nuttigen ook waterplanten. Jonge kuifeenden voeden zich in de eerste levensfase vooral met klein dierlijk voedsel. De terreinbeheerder streeft binnen het vensysteem naar voedselarme waarden. In combinatie met een toenemende vispopulatie neemt het voedsel voor de kuifeenden mogelijk zodanig af dat dit een verklaring is voor een afname van het aantal jongen én het aantal territoria. Deze ontwikkeling is vooral in De Banen en de Schoorkuilen vastgesteld.

De Mussenbaan (0-2) en de vennen in het Weerterbos zijn ondiep en erg gevoelig voor droge periodes waardoor het peil snel kan dalen. In het Weerterbos worden territoria meestal vastgesteld in de Grashut (2013-2022: 3-9) en de vennen In den Vloed (2009-2022: 0-5). Paren met jongen zijn waargenomen in 2014-2016 en 2018-2019. Van de kanalen is de Noordervaart het meest interessant (0-4). Territoria worden ook regelmatig gevonden bij de kanalenviersprong en het retentiebekken Wessemerdijk (0-4).

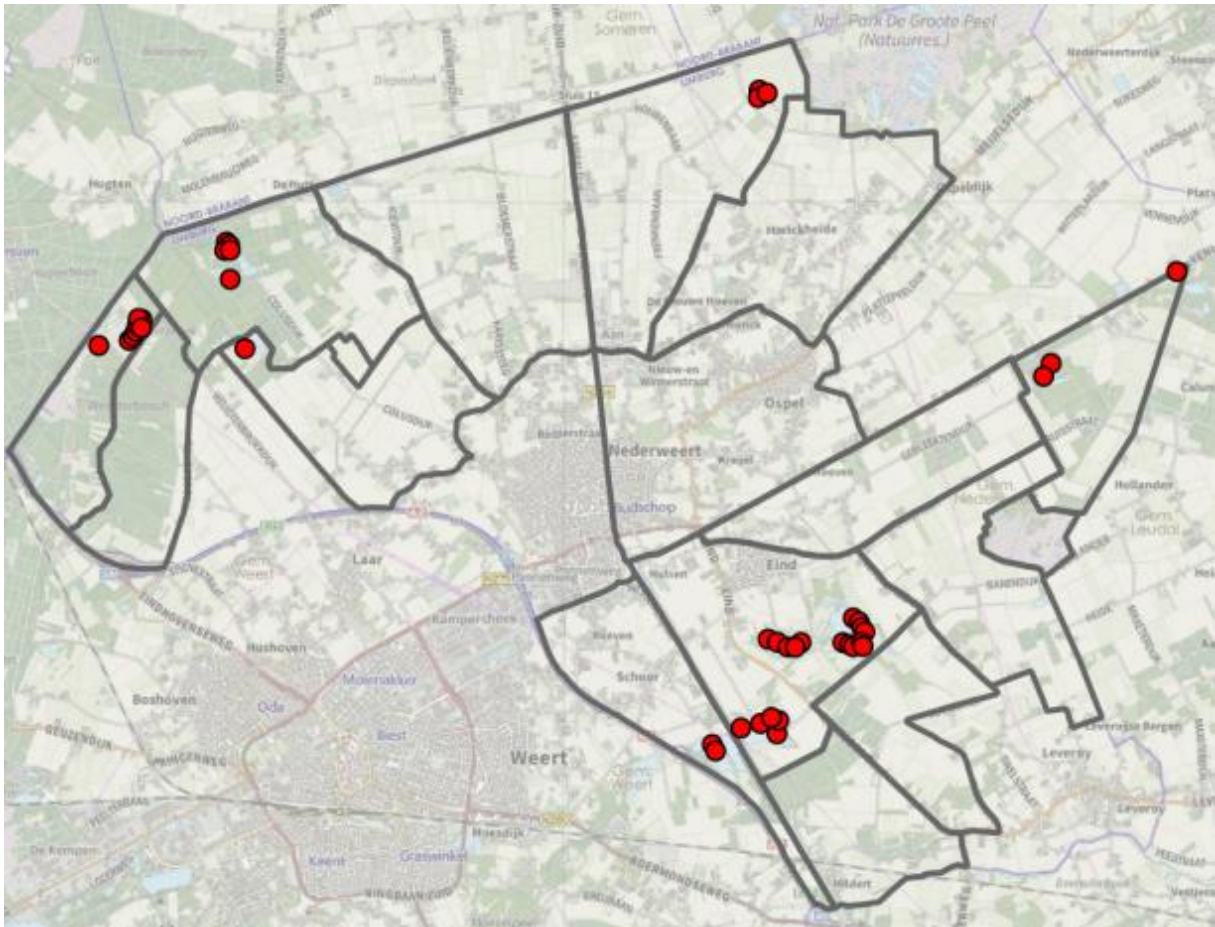

Figuur 50. Kuifeend: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

Met het afronden van de venherstelprojecten lijkt de top van het aantal territoria bijna bereikt. De trend vanaf 2010 is nog licht positief, maar vlakt af. In 2023 werden 42 territoria vastgesteld. Tijdens de reguliere en aanvullende bezoeken werden geen jongen waargenomen en ook in waarneming.nl zijn geen zekere broedgevallen opgevoerd. De ontwikkelingen in De Banen worden daarom extra interessant. In verband met venherstel werd het gebied in 2017/18 drooggelegd. In de jaren 2019-2021 viel het ven door een enorm neerslagtekort deels of helemaal droog. In 2019 werden geen territoria vastgesteld, maar in 2020-2022 (3-6) vindt

herstel plaats. De omstandigheden worden kennelijk nog steeds gunstiger. In 2023 werden 12 territoria gevonden.

Figuur 51. Kuifeend: verspreiding in 2021.

Brilduiker (*Bucephala clangula*)

Verspreiding en biotoop

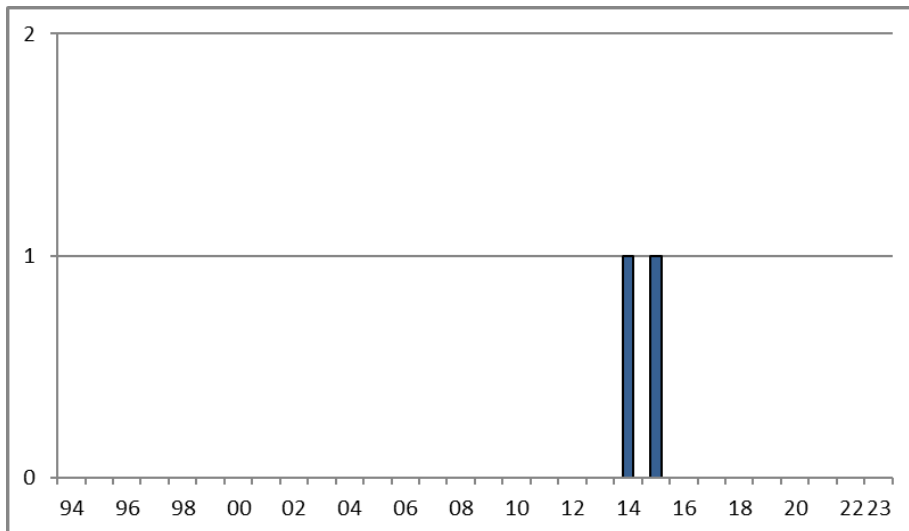
De brilduiker is alleen in de vennen van de Schoorkuilen als broedvogel vastgesteld. Brilduikers hebben een voorkeur voor weelderig begroeide wateren (Voskamp, 2003). Deze omstandigheden waren in de vennen waar nog volop aan natuurherstel werd gewerkt marginaal aanwezig.

Onderzoek 1994-2022

In 2014 en 2015 werden territoria van de zeldzame brilduiker geregistreerd. In beide jaren werd in de Schoorkuilen een territorium vastgesteld en werd balts en paring waargenomen. De vogels werden zowel in de Kwegt als bij de Schoordijk waargenomen. Om de kans op een zeker broedgeval van deze holenbroeder te vergroten werd bij de Kwegt een speciale nestkast geplaatst, helaas zonder succes. Rond de eeuwwisseling werd het aantal landelijk op 15-20 territoria geschat. In 2018-2020 wordt de populatie op hooguit 2-6 territoria geschat (Boele *et al.*, 2024). Hervestiging in Nederweert op korte termijn is niet waarschijnlijk.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 52. Brilduiker: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Wespendief (*Pernis apivorus*)

De Kwegt 12 augustus 2013, foto: Meinse van der Velde.

Verspreiding en biotoop

Territoria van de wespendif wordt vooral in de grote boscomplexen en bossen in halfopen cultuurland gevonden. Binnen deze biotopen heeft vochtig loofbos en gemengd bos de voorkeur. Het belangrijkste broedgebied is het Weerterbos, gevolgd door de grotere bossen in het zuidoosten van Nederweert zoals landgoed 't Kruis, Wellenstein en de omgeving van De Banen. Elders worden incidenteel territoria vastgesteld.

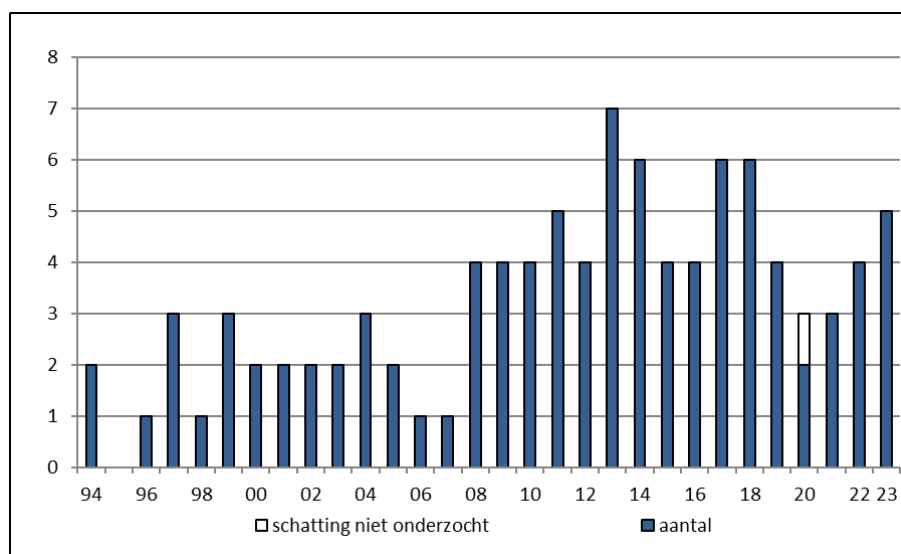
Uit onderzoek blijkt dat ongeveer 60 % van het menu uit ratten van de gewone wesp bestaat. Bruine kikker en in mindere mate groene kikker zijn belangrijk stapelvoedsel (circa 20-30%) en worden vooral door de mannetjes wespendif geconsumeerd. Wespendifeuten foerageren vooral in bos. Het aantal foerageermomenten per type bos varieert per maand (mei-augustus) waarbij veranderingen in het voedselaanbod (natte/droge periode, minder/meer wespen) voor een andere strategie kan zorgen. Daarnaast foerageren ze ook in het cultuurland waarbij het aandeel voedselvluchten in de loop van het seizoen een toename laat zien. In het cultuurland wordt gefoerageerd in gras- en akkerland en zijn taluds van sloten belangrijke elementen. Sommige wespendifeuten kijken zelfs uit naar industrieterreinen en de rand van bebouwing (van Diermen *et al.*, 2016).

Onderzoek 1994-2022

De trend in 1994-2022 lijkt positief, maar is terug te voeren op betere kennis van het broedgebied en intensief onderzoek in het Weerterbos in 2013-2017. Voor de wespendif is onderzoek van half juni tot half augustus noodzakelijk om de populatie goed te kunnen onderzoeken. In de meeste jaren werd niet aan deze voorwaarde voldaan.

De meeste territoria van de wespendif komen tot stand op basis van waarnemingen van individuele vogels, paren of baltsvluchten. Specifiek nestonderzoek is zeer tijdrovend en wordt soms gedaan. Hierdoor zijn in 29 jaar onderzoek slechts 15 nesten gevonden, veel minder dan bij andere roofvogels. Als nestboom viel de keuze op berk, Corsicaanse den, grove den, populier, zomereik en zwarte els.

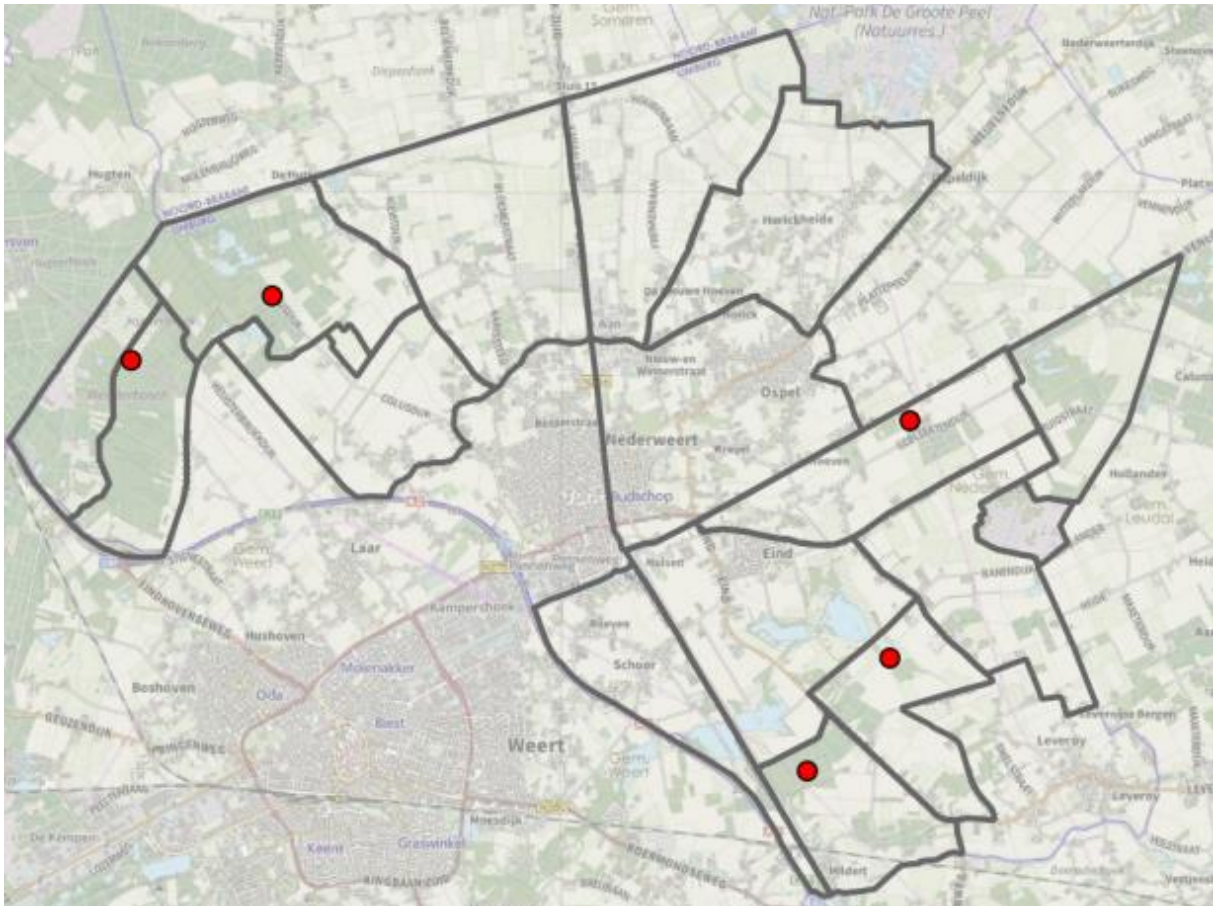
In het Weerterbos waren in 2013-2017 jaarlijks 2-4 territoria aanwezig. In het zuidoosten van Nederweert gaat het jaarlijks vermoedelijk om 2-3 territoria. Predatie van de jongen door met name havik is vastgesteld. De buizerd moet als predator eveneens niet worden uitgesloten (van Diermen *et al.*, 2016). Dat geldt ook voor de boommarter waarvan het aantal waarnemingen verspreid over het Weerterbos toeneemt (waarneming.nl).

Figuur 53. Wespendif: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

In 2023 werden 2 territoria vastgesteld in het Weerterbos en 3 territoria in het zuidoosten van Nederweert. Door waarnemingen tijdens het reguliere onderzoek en aanvullende waarnemingen via de provincie Limburg is voor het zuidoosten van Nederweert een vrij goed overzicht verkregen. In juli werd op basis van de waarnemingen in kansrijke bossen naar de nestplaatsen gezocht, maar werd niets gevonden. Met de komst van de oehoe in dit deel van Nederweert heeft de wespindief er overigens een vijand bij gekregen.

Figuur 54. Wespindief: verspreiding in 2023.

Bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*)

Verspreiding en biotoop

De bruine kiekendief had een beperkte verspreiding in Nederweert en is in de loop van het onderzoek uit Nederweert verdwenen.

In de onderzoeksperiode werden territoria gevonden in De Banen, het Sarsven, De Zoom en De Kievit. De nesten bevonden zich in rietveldjes en dichte rietkragen. Door venherstel is riet in De Banen zo goed als verdwenen. In het Sarsven was dat na het venherstel in 2009 ook het geval, maar kwam de rietvegetatie enkele jaren later weer terug. In de huidige situatie is de rietkraag nog te smal en te ijl en daarom (nog) niet geschikt. De terreinbeheerder streeft in beide vennen naar voedselarme omstandigheden waarbij riet feitelijk ongewenst is.

De Zoom werd door verdroging ongeschikt. Riet was hier al sterk afgenomen en is na de zeer droge jaren in 2018-2021 amper te vinden. De Kievit is voor een groot deel ongeschikt, met uitzondering van een rietveld in de meest oostelijke helft van het gebied.

Onderzoek 1994-2022

De territoria die vanaf 1994-2000 in het onderzoeksgebied zijn vastgesteld zijn de laatste vestigingen van een karakteristieke roofvogel die in de periode daarvoor tot de regelmatige broedvogels werd gerekend.

Het laatste broedgeval in De Zoom werd in 1994 vastgesteld. Dit peilrestant heeft een lange historie als geschikt broedbiotoop, maar verloor deze status door aanhoudende verdroging en verruiging. Hierdoor werden nestplaatsen ongeschikt en nam het prooiaanbod (water- en moerasvogels) zeer sterk af. Door intensief grondgebruik werd het prooiaanbod in het aangrenzende cultuurland ook veel minder. De Banen was eveneens een bekende broedplaats in Nederweert. Het gebied werd na ieder venherstel in 1992, 1998 en 2018 minder geschikt door het afgraven van de oeverzone. Hoewel venherstel het proces van afname waarschijnlijk heeft versneld was ze, gezien de leegloop in het zuidoosten van Nederland, ook zonder deze werkzaamheden verdwenen. Het territorium dat in 2013 in De Banen werd vastgesteld was marginaal.

In 2021 werd het even heel spannend of de bruine kiekendief zich zou vestigen in Nederweert. In het broedseizoen werd enige tijd een paar waargenomen bij het grote eiland in de Kwegt. Waarschijnlijk hetzelfde paar werd ook bij het retentiebekken langs de Eindhovense Baan gezien. De oevers van het bekken zijn begroeid met riet en wilg. Op 9 mei werd het mannetje slepend met rietstengels waargenomen, en werd steeds op dezelfde plaats in het riet geland. Een dag later werd ook het karakteristieke baltsritueel tussen het mannetje en vrouwtje waargenomen. Helaas werd de euforie op een mogelijk broedgeval snel getemperd en werden na 16 mei geen activiteiten waargenomen.

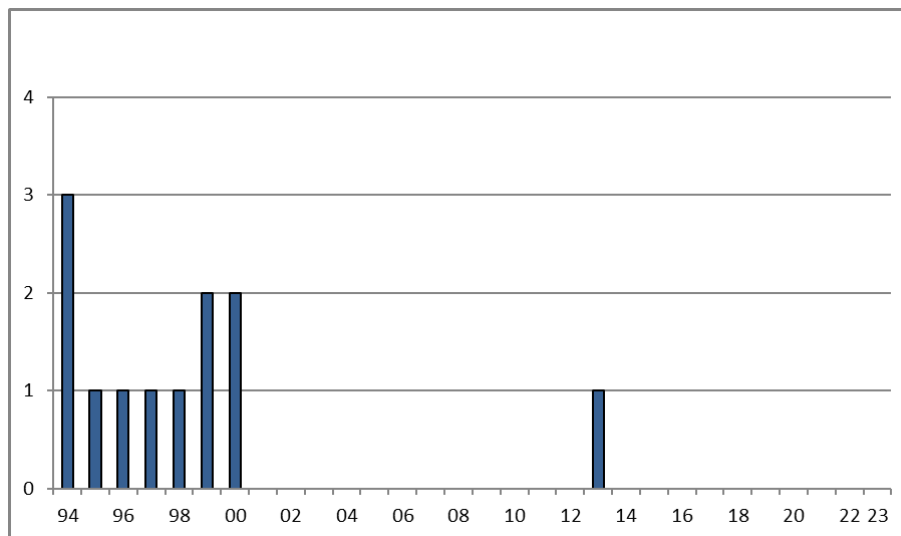

De Zoom omstreeks 1980-1985 van noordwest naar zuidoost. Destijds broedgebied van de bruine kiekendief, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

In 2023 werd geen territorium vastgesteld. Opvallend is dat in het broedseizoen steeds vaker een overzomerend mannetje en/of vrouwtje wordt waargenomen. Dat was ook in 2023 het geval. Waarnemingen werden vooral gedaan bij de Kwegt, de Mussenbaan en De Kievit.

Het blijft dus opletten of een paartje kiekendieven het aandurft om Nederweert weer als broedgebied op de kaart te zetten.

Figuur 55. Bruine kiekendief: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Havik (*Accipiter gentilis*)

Verspreiding en biotoop

In de onderzoeksperiode heeft de havik het verspreidingsgebied langzaam uitgebreid. Eerst werden territoria in de grote bosgebieden en bossen in halfopen cultuurland bezet. In de fase daarna werden zelfs territoria aan de rand van open cultuurland en in agrarisch bebouwd gebied gevonden.

De meeste paren broeden in het Weerterbos en omgeving en in bossen in het zuidoosten van Nederweert (landgoed 't Kruis, De Banen, Het Vlakwater, bossen Houtsberg, bossen Gebleektendijk, bossen Reulisweg, bossen Ingstraat, bossen Kolenhofweg en Wellenstein). Ook solitaire bosjes van minder dan 2 hectare (Grote Heide, Krommedijk) en een ecologische verbindingzone (de Wetering) worden bezet. De grove den is de favoriete nestboom. Nesten zijn ook aangetroffen in abeel, berk, eik, els, lariks en spar. Monotone voedselarme naaldbossen in het Maarheezveld en de populierenopstanden verspreid over het Weerterbos worden gemeden.

Onderzoek 1994-2022

Het begin van het onderzoek in 1994 viel midden in de periode waarin de havik sterk in aantal toenam in Nederweert. Deze toename vond plaats in het Weerterbos (1980: 2; 2002: 8) en het zuidoosten van Nederweert (1980: 1; 2003: 7). Het hoogtepunt was 2002 toen in totaal 15 territoria werden gevonden. In de periode 2005-2017 heeft de soort met een terugval te maken en worden 8-11 territoria gevonden. In 2018-2022 neemt het aantal weer toe naar 12-14 paren, waarbij vooral buiten het Weerterbos meer territoria worden geregistreerd [figuur 56].

In het Weerterbos zijn de veranderingen opvallend groot. In 1998 en 2002 werden liefst 8 territoria gevonden en in alle gevallen ging het om zekere broedgevallen, een schril contrast met de 2 territoria die in 2010 en 2013 werden vastgesteld. Het structureel lage aantal in het Weerterbos is vermoedelijk een gevolg van een afnemend voedselaanbod. Met name de exodus van de houtduif en de enorme afname van het konijn lijken een rol te spelen. Houtduiven hebben zich vooral in de dorpskernen en buurtschappen gevestigd en nemen daar sterk in aantal toe. Dat geldt ook voor de holenduiven die hier eveneens sterk zijn toegenomen. Een waarneming van de havik in deze gebieden was eerder vrij uitzonderlijk, maar is tegenwoordig geen bijzonderheid meer.

Vervolging wordt soms vastgesteld. Met name de omgeving van De Kievit had in het verleden een reputatie, maar ook in het zuidoosten van Nederweert zijn meermaals dode haviken

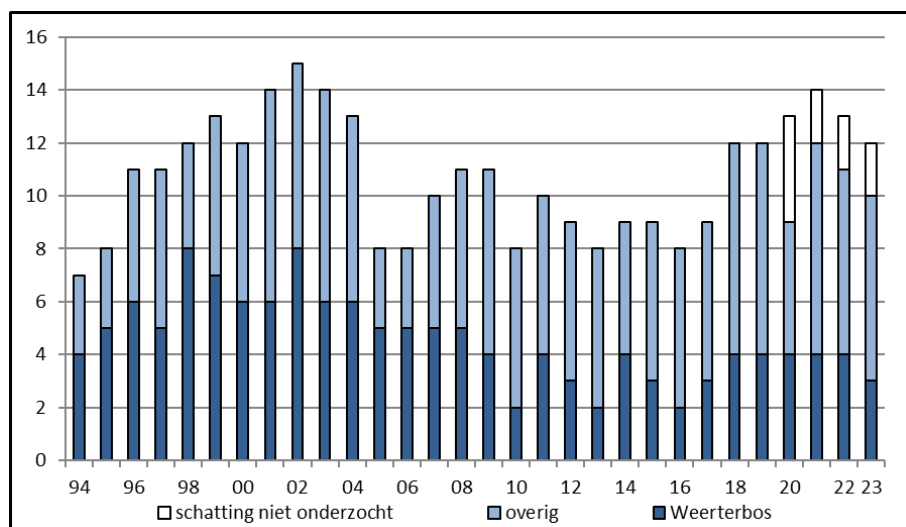
gevonden. Het laatst verdachte voorval vond plaats in 2022 in het Weerterbos. Niet ver van de nestplaats werden 2 pas uitgevlogen jonge haviken dood in een pool aangetroffen.

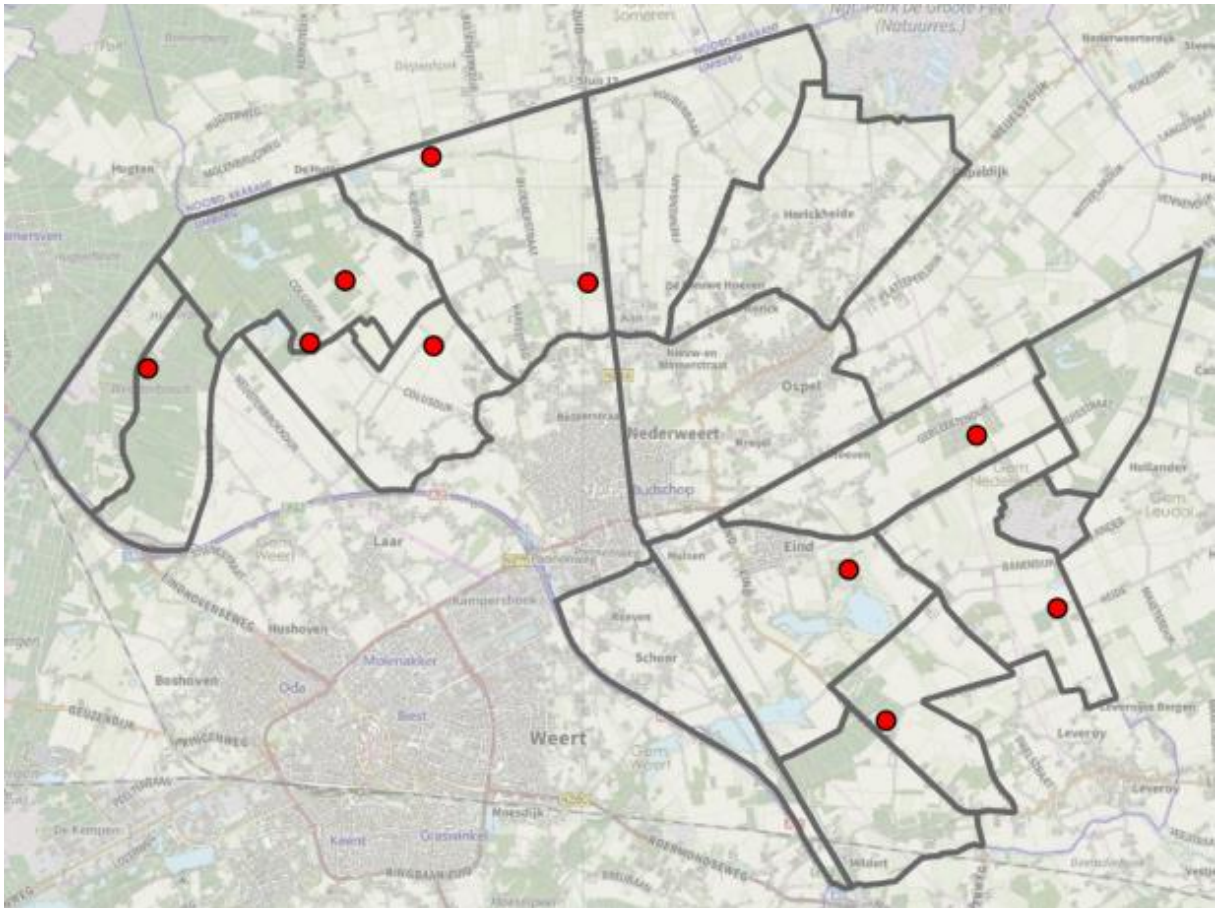
Havik: 2 juvenielen dood gevonden in een pool. In den Vloed juli 2022, foto Huub Janssen.

Onderzoek 2023

In 2023 werden in de onderzochte gebieden 10 territoria vastgesteld en werd op basis van historische gegevens de totale populatie op 12 territoria (telgebied Leveroy: 1, de Kruisvennen: 1). In landgoed 't Kruis werden onvoldoende waarnemingen verricht om een territorium op te voeren. Het territorium bij De Kievit heeft betrekking op een paar dat net buiten de gemeentegrens in een bosje op Brabants grondgebied heeft gebroed. Als nestboom werden gekozen abeel (1), eik (1), lariks (1) en grove den (3). In de bossen was de havik tot voor kort de alleenheerser onder de predatoren. Met de komst van de oehoe krijgen ze er een geduchte concurrent bij die bovendien in staat is om een havik te verschalken (zie soorttekst oehoe).

Figuur 56. Havik: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 57. Havik: verspreiding in 2023.

Sperwer (*Accipiter nisus*)

Weert Boshoverheide 13 april 2023, foto: Huub Janssen.

Verspreiding en biotoop.

Sperwers kunnen in alle landschapstypen worden aangetroffen. In de onderzoeksperiode broeden ze vooral in halfopen cultuurland en in de omgeving van dorpen, buurtschappen en agrarisch bebouwd gebied. Enkele territoria worden in de grote bosgebieden gevonden. Sparrenbosjes of boomgroepen met sparren zijn favoriete nestplaatsen. Door houtkap en stormschade zijn in de loop der jaren veel sparrenbosjes verdwenen. Droogte en opkomst van de letterzetter in 2018 en 2019 hadden een vernietigend effect op de overgebleven sparren waardoor amper nog vitale bomen overbleven in Nederweert. Nieuwe sparrenbosjes worden door zowel particulieren als de terreinbeheerders amper aangeplant. Wat overbleef zijn kleine boomgroepen of solitaire sparren. Sperwers zijn soms bijzonder plaatstrouw aan de nestplaats zoals aan de rand van de bebouwde kom van Ospel. Hier wordt regelmatig gebroed in een tuin met grote coniferen en verschillende soorten dennen.

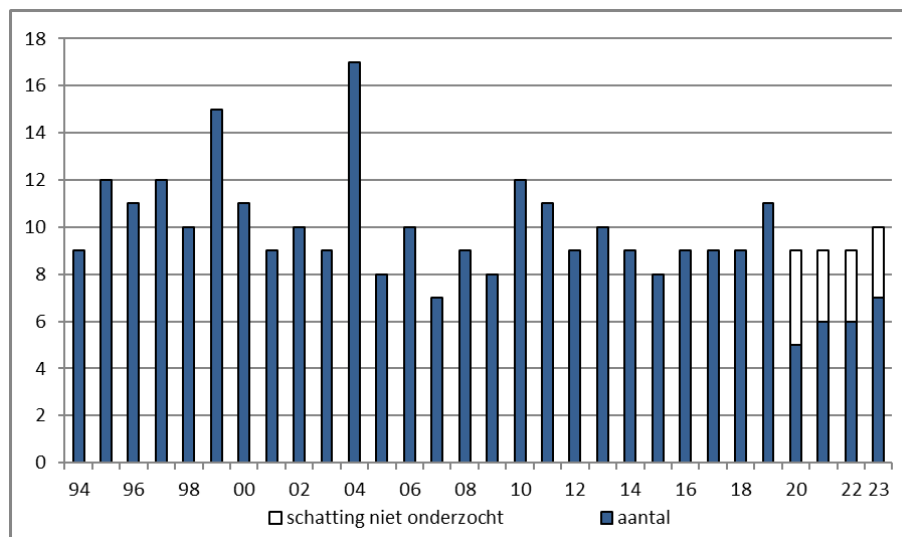
Onderzoek 1994-2022

In 1994-2022 werden meestal tussen de 8 en 12 territoria vastgesteld. De trend van de sperwer is licht negatief en volgt het landelijke scenario waarin vanaf 2000 een afname wordt vastgesteld (Boele *et al.*, 2023).

Vrijwel jaarlijks worden meerdere territoria gemist. De meeste telgebieden in Nederweert zijn erg groot, hierdoor is de tijdsbesteding voor de sperwer, die toch al lastig te onderzoeken is, aan de lage kant en worden meer territoria gemist dan bij andere roofvogels.

Door de opkomst van de havik broeden nog maar weinig sperwers in de bossen van Nederweert. Toch heeft een afname van de havik in het Weerterbos, (nog) niet tot een herstel van de sperwer geleid. Agrarisch bebouwd gebied en de dorpen en buurtschappen zijn aantrekkelijke broedgebieden voor de sperwer door de relatief hoge dichtheid aan zangvogels (boerenerven, tuinen, parken) en geringere predatiedruk door de havik.

Tot in 2019 werden eind juni en in juli sparrenbosjes extra bezocht om zekere broedgevallen te lokaliseren. Op deze wijze kwamen territoria in beeld die tijdens reguliere bezoeken gemist werden. Omdat de meeste sparrenbosjes zijn verdwenen zal een deel van de populatie zich op andere nestbomen moeten richten. Hierdoor wordt het een nog grotere uitdaging om het aantal territoria te bepalen.

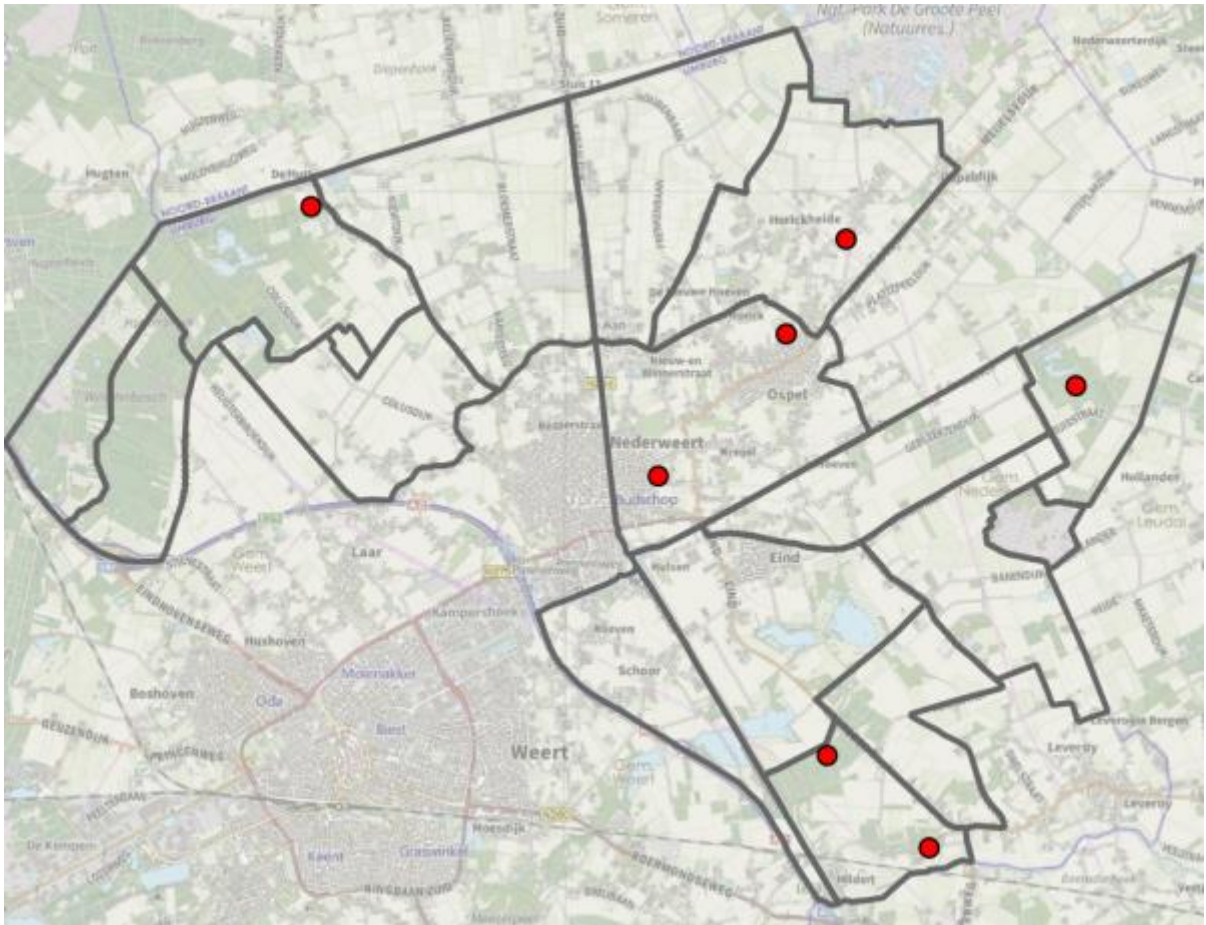

Figuur 58. Sperwer: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

In 2023 werd slechts 1 nestvondst gedaan. Het betrof een tuin aan de rand van Ospel die al jaren wordt bezet. Bij 4 territoria was sprake van nestindicerende waarnemingen waarbij vogels tijdens een prooivlucht werden waargenomen. Onderzoekers van de provincie Limburg vonden een vermoedelijke nestplaats in de bossen Kolenhofweg. Zeker broeden kon ook hier

niet worden aangetoond. Opmerkelijk is dat 4 van de 7 vastgestelde territoria in bos werden gevonden. In de gebieden die niet werden onderzocht, wordt het aantal op 3 territoria geschat.

Figuur 59. Sperwer: verspreiding in 2023.

Droogte en opkomst van de letterzetter in 2018 en 2019 betekende het einde van de sparrenbosjes in Nederweert. Weerterbos. In den Vloed 19 april 2019, foto: Thijs Loven.

Aangetast en gekapt sparrenbos < Gebleektendijk en landgoed 't Kruis >, 18 april 2020, foto's: Thijs Loven.

Buizerd (*Buteo buteo*)

Verspreiding en biotoop

De buizerd heeft het verspreidingsgebied flink uitgebreid. Ze werden midden jaren negentig van de vorige eeuw vooral in het Weerterbos en in de bossen in het halfopen cultuurland in het zuidoosten van de gemeente vastgesteld. In de periode daarna werd het verspreidingsgebied uitgebreid en werd ook open cultuurland en agrarisch bebouwd gebied bezet. Nesten worden hier aangetroffen in ruilverkavelingsbosjes, houtwallen, wegbeplanting, erfbeplanting en zelfs in solitaire bomen. De buizerd heeft een breed scala aan nestbomen. Ze broeden net als de havik vooral in de grove den, maar maken ook gebruik van abeel, acacia, berk, Corsicaanse den, eik, els, lariks, populier, spar en treurwilg.

Buizerds broeden regelmatig in weg- of erfbeplanting. Uitwerpselen op het wegdek in mei/juni, verraden de nestplaats. Ospel Frenkenbaan 23 juni 2023, foto: Thijs Loven.

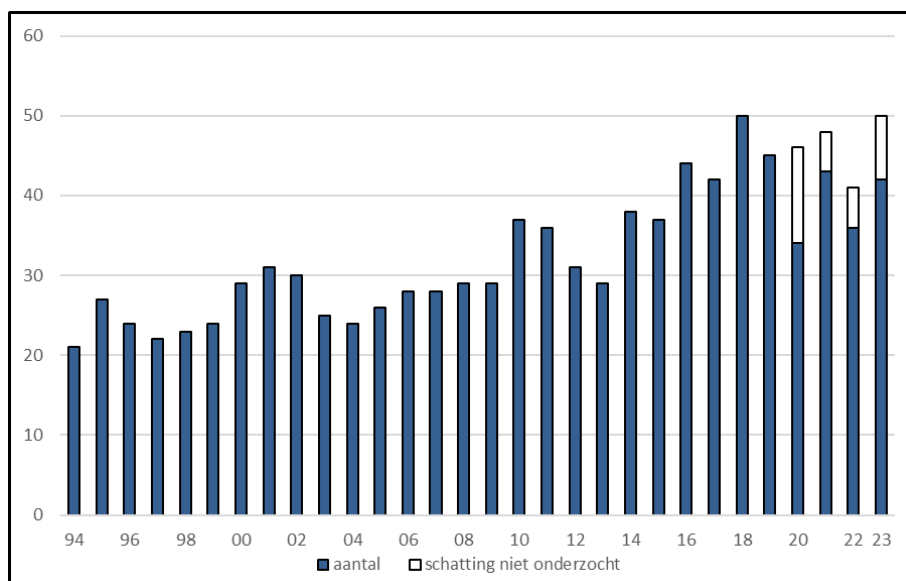
Onderzoek 1994-2022

De buizerd heeft de positie van meest algemene dagroofvogel stevig in handen. In 1994 werden 'maar' 21 territoria vastgesteld, in de jaren daarna nam het aantal in een gestage golfbeweging toe tot een maximum van 50 territoria in 2018. In periode 2019-2022 lijkt de populatie af te vlakken, met de aantekening dat in 5 niet onderzochte gebieden het aantal op basis van historische gegevens is geschat.

De golfbeweging in de grafiek [figuur 60] wordt veroorzaakt door voedselaanbod, waarbij vooral muizenrijke of muizenarme jaren de doorslag geven. De soort nam in alle landschapstypen in aantal toe. Paren zijn soms zeer tolerant en broeden op een paar honderd meter afstand van elkaar. De belangrijkste broedgebieden zijn nog steeds het Weerterbos en de bossen en het halfopen cultuurland in het zuidoosten van Nederweert. Vanaf de eeuwwisseling werd ook het open cultuurland en agrarisch bebouwd gebied bezet. Sindsdien worden de Kruisvennen en omgeving, de Grootte Heide, Horickheide, omgeving Broenenhoup en het cultuurland rond De Zoom standaard tot de broedgebieden gerekend. Buizerds schuwen bebouwing niet. Zo werd enkele jaren gebroed in de ligweide van het voormalige buitenbad op Budschop en worden regelmatig broedgevallen in erfbeplantingen gevonden.

Roofvogelvervolgning/vergiftiging is vastgesteld in het gebied tussen De Zoom, Leveroy en Het Vlakwater, de omgeving van De Kievit en het zuidelijke deel van het Weerterbos.

Door sommige buizerdparen wordt in de periode dat ze jongen hebben geen menselijke activiteit geaccepteerd. Dat kan bij een betrokken persoon tot een behoorlijk schrikmoment leiden als de oudervogels in duikvlucht rakelings langs scheren en soms zelfs contact maken. Dit gedrag is bekend van paren die in de Kruisvennen en langs de Banendijk ter hoogte van De Zoom hebben gebroed.

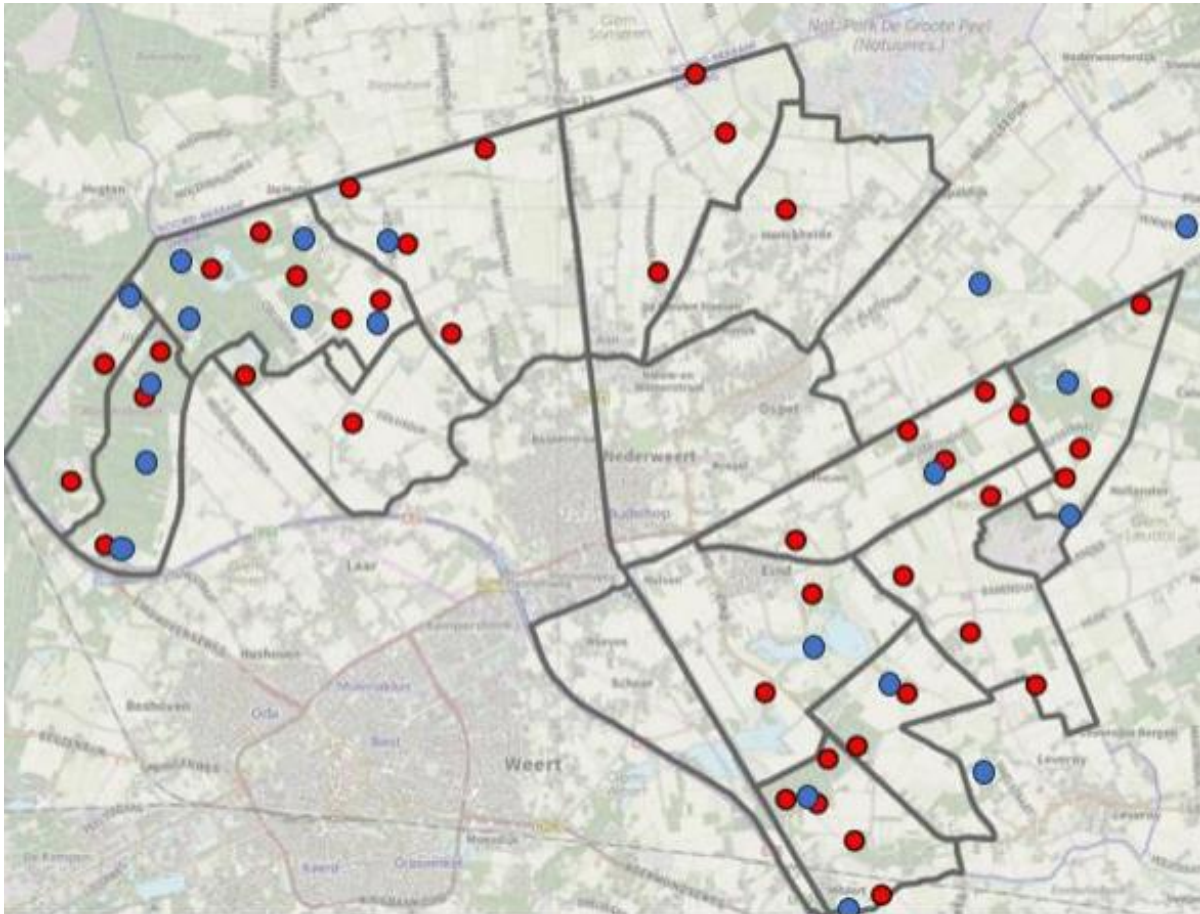
Figuur 60. Buizerd: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

De Buizerd blijft het goed doen in Nederweert. In 2023 werden in de onderzochte gebieden 42 territoria vastgesteld. Voor de hele gemeente wordt het aantal op 47 territoria geschat. Gezien de ontwikkelingen vanaf 2018 lijkt de top in Nederweert bereikt.

Het hoge aantal in 2023 is terug te voeren op een goed muizenjaar. Met name in het gebied landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk en Wellenstein/Houtsberg werden relatief veel territoria gevonden. In het halfopen cultuurland rond De Zoom blijft de buizerd het, ondanks grote veranderingen in de biotoop, opvallend goed doen en worden jaarlijks 4-6 territoria vastgesteld. Muizenarmer bouwland heeft de graslanden hier grotendeels verdrongen en bovendien liggen er grote percelen met graszoden, bloementeel en aspergevelden waar weinig prooi te halen valt.

Net als havik moet ook de buizerd op zijn hoede zijn voor de oehoe die zich in 2023 heeft gevestigd. Rond de nestplaats van de oehoe in landgoed 't Kruis werden restanten van ten minste 2 juveniele buizerds gevonden. Het bedelgedrag van jonge haviken en buizerds is op grote afstand te horen en voor een oehoe gemakkelijk te lokaliseren. Indien de oehoe tot de regelmatige broedvogels gaat behoren, kan dat op termijn gevolgen hebben voor roofvogels en uilen die in zijn jachtgebied verblijven.

Figuur 61. Buizerd: verspreiding in Nederweert in 1994 (blauwe stip: 21 territoria) en in 2023 (rode stip: 42 territoria exclusief telgebied 03a, 05, 09, 10 en 18).

Torenvalk (*Falco tinnunculus*)

Verspreiding en biotoop

De torenvalk is uit de grote bossen verdwenen en in halfopen cultuurland sterk afgenomen. Territoria worden vooral in open cultuurland en agrarisch bebouwd gebied vastgesteld. De meeste paren broeden in speciale nestkasten bij particulieren of op boerenerven. Sommige paren broeden op oude kraaiennesten in wegbeplanting, loofbosjes en hoogspanningsmasten of in gebouwen met geschikte openingen. In het onderzoeksgebied is een surplus aan torenvalkenkasten aanwezig. Als er meer dan voldoende nestgelegenheid is en zoveel kasten niet worden bezet dan is een gebrek aan voedsel (vooral muizen) waarschijnlijk de limiterende factor. Voor de torenvalk is in het zo belangrijke cultuurland veel in negatieve zin veranderd. Vooral het aanbod aan muizen is door teelt van andere gewassen, intensief grondgebruik en steeds minder rommelige overhoekjes bij woningen en bedrijven flink afgenomen. Een lichtpuntje zijn de kruiden- en zadenrijke akkervogelpercelen en weidevogelpercelen waarvan het areaal in recente jaren is uitgebreid. Torenvalken worden regelmatig 'biddend' boven deze muizenrijkere percelen waargenomen.

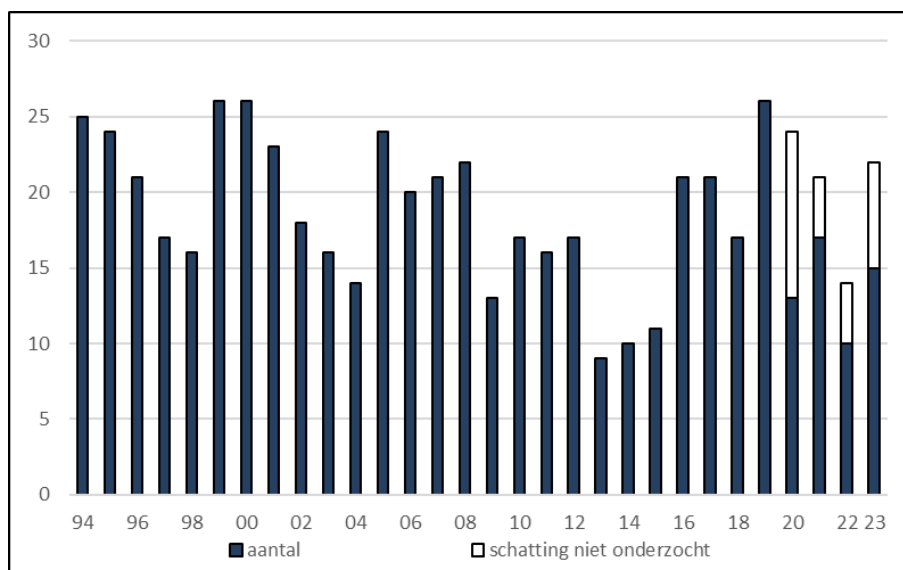
Onderzoek 1994-2022

De trend van de torenvalk over de periode 1994-2022 is vrij stabiel. Het aantal territoria wordt sterk bepaald door het aanbod aan muizen. In goede muizenjaren worden meer paren vastgesteld, in slechte jaren minder. De aantalsontwikkeling van de torenvalk heeft een sterke overeenkomst met de trend van de ransuil en kerkuil en in iets mindere mate de buizerd. Er is op hoofdlijn sprake van een 4 tot 6-jarige cyclus terwijl vroeger een 3-jarig patroon gangbaar was. Muizenplagen zoals die bij de oudere generaties bekend zijn, behoren tot het verleden. In slechte muizenjaren telt de populatie niet meer dan 9-16 territoria in goede jaren ligt het aantal tussen de 17-26 territoria. In de tijdreeks was 2013 een extreem slecht jaar met slechts 9 territoria [figuur 63]. Ook de kerkuil en ransuil hadden toen een bijzonder slecht jaar en werden in een zeer laag aantal vastgesteld.

Torenvalken waren voor aanvang van de tellingen in 1994 talrijker dan in de periode daarna. De achteruitgang wordt toegeschreven aan verslechtering van de biotoop in het cultuurland en opkomst van de havik in bos. De bossen waren vroeger een belangrijk broedgebied voor de torenvalk.

Sommige torenvalken maken gebruik van gebouwen. Ospel Hagelkruisbaan 23 juni 2023, foto: Thijs Loven.

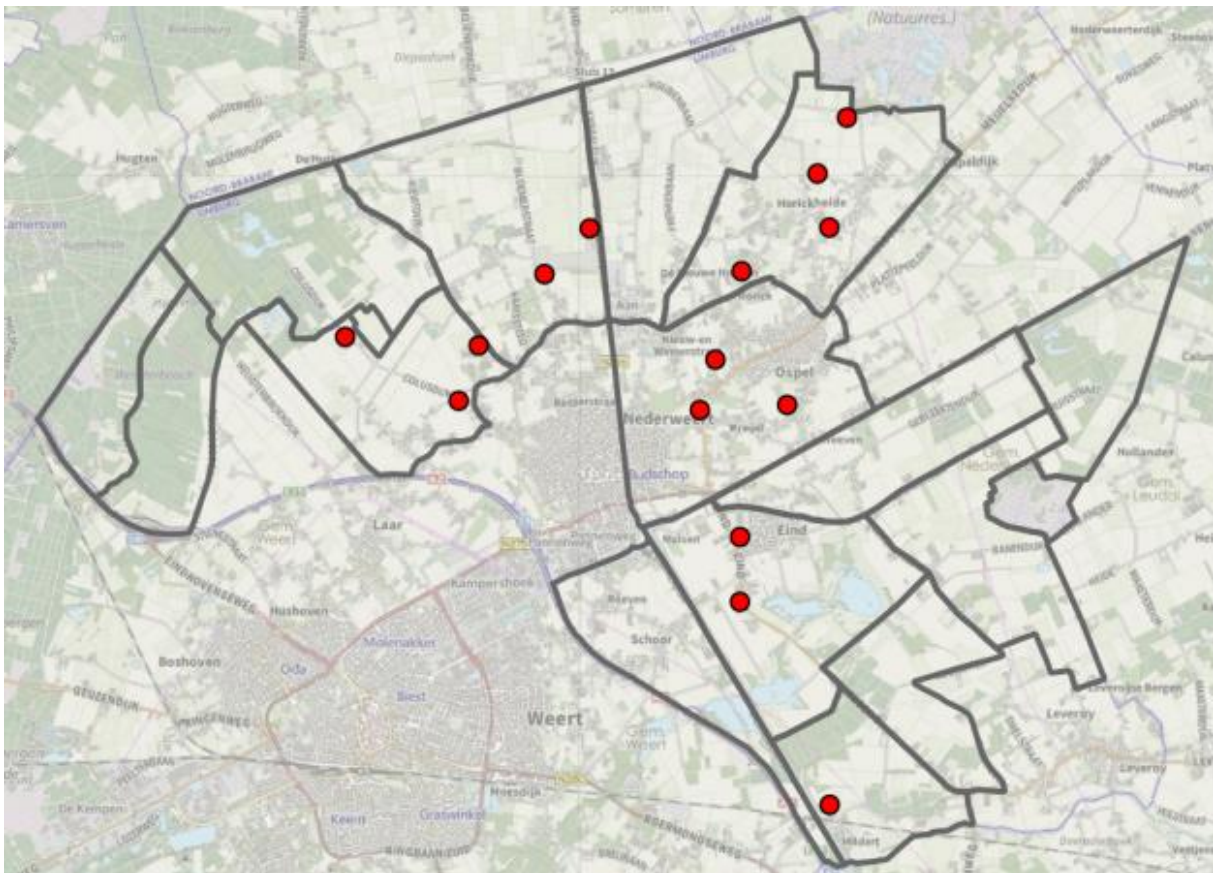

Figuur 62. Torenvalk: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

2023 was een goed muizenjaar. Binnen de onderzochte gebieden werden 16 territoria gevonden. Binnen de niet onderzochte gebieden wordt het aantal op ten minste 6 territoria geschat. De hoofdmoot werd in agrarisch bebouwd gebied vastgesteld. Eén paar heeft gebroed op een oud kraaiennest in een linde, 2 paren in Horick maakten gebruik van een gebouw. De overige 13 paren werden allen in een nestkast vastgesteld. In bos werd geen enkel territorium gevonden.

Opvallend is de afwezigheid in de omgeving van Schoor/Roeven en het open cultuurland tussen de weg Ommelpad en de Zuid-Willemsvaart. Dat geldt ook voor de telgebieden rond De Zoom. Hier werden verspreid over een groot gebied enkele losse waarnemingen gedaan, maar kon geen territorium worden opgevoerd. Vermoedelijk gaat het om waarnemingen van paren die buiten het onderzoeksgebied broeden zoals de Hollander, net over de gemeentegrens bij De Zoom.

Figuur 63. Torenvalk: verspreiding in 2023.

Boomvalk (*Falco subbuteo*)

Verspreiding en biotoop

De boomvalk heeft een zeer beperkte verspreiding en wordt vooral in bos en in open en halfopen cultuurland aangetroffen. Nesten worden gevonden in wegbeplanting, houtwallen, langs bosranden en in hoogspanningsmasten. Van de 37 nestvondsten werden er 18 in een hoogspanningsmast gevonden. In bomen viel de keuze op eik (9), grove den (5), berk (1) en populier (1). 3 nestvondsten zijn niet gedocumenteerd. In de periode dat de libellen massaal uitvliegen worden ze vaak jagend boven de heidevennen waargenomen.

Onderzoek 1994-2022

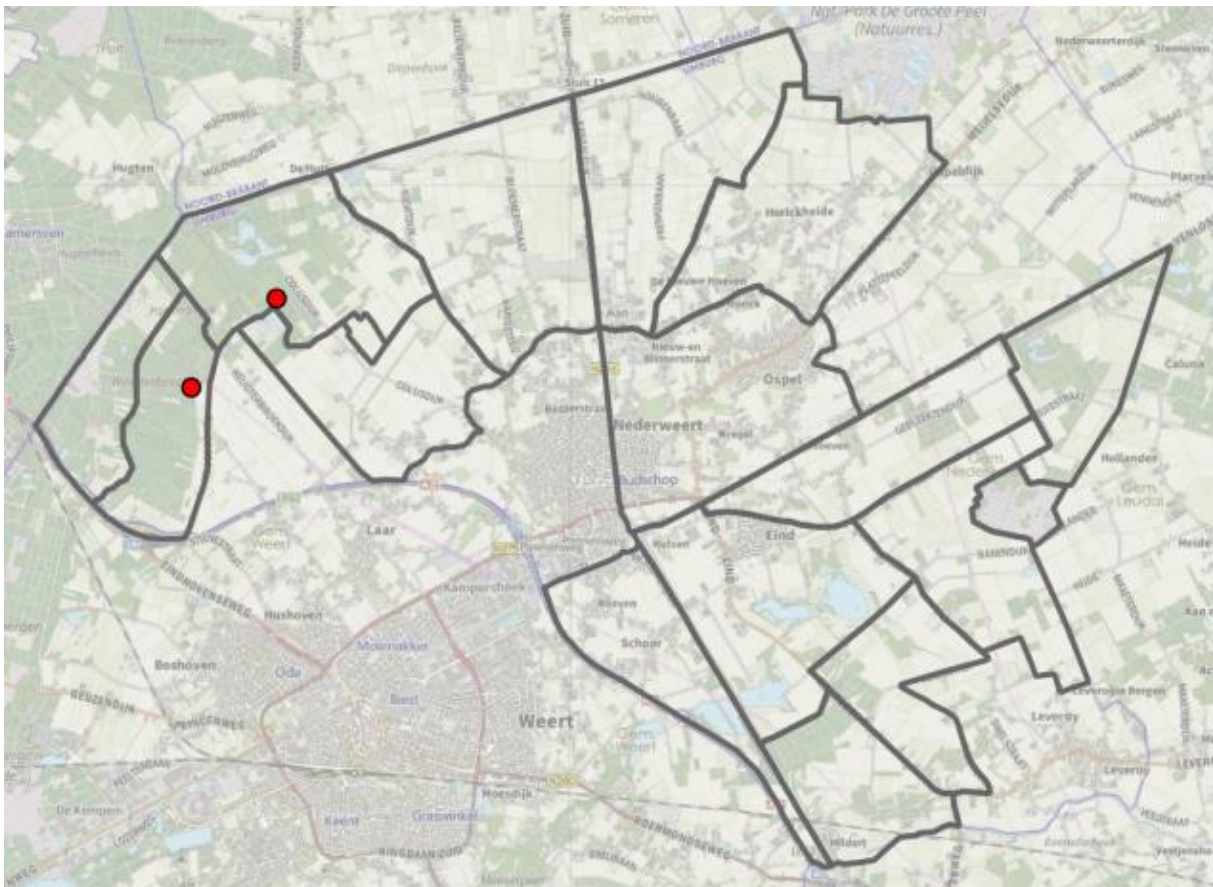
De populatie in Nederweert is redelijk constant en ligt gemiddeld tussen de 3 en 5 territoria. In 2016 werd slechts 1 territorium vastgesteld. Territoria zijn toen gemist door de zeer slechte

weersomstandigheden. Tussen eind mei en half juni viel meer dan 200 millimeter neerslag in Nederweert, net in de periode dat de valken broedden. De kans is groot dat een aantal broedsels toen zijn mislukt.

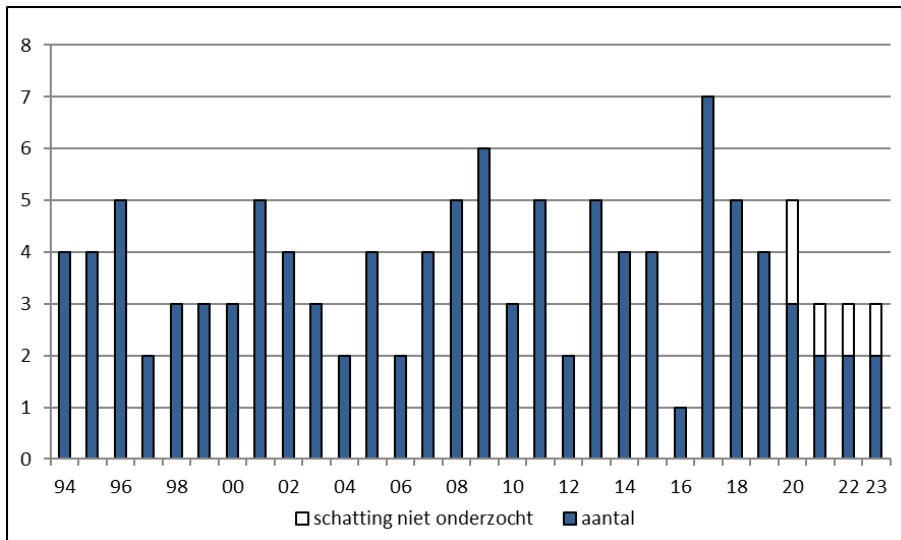
Vermoedelijk ligt het daadwerkelijke aantal iets hoger door onvolledig onderzoek in juli tot half augustus. In deze fase zijn door bedelgedrag van de jongen de zekere broedgevallen beter op te sporen. Of de opkomst van de havik van invloed is geweest op het aantal paren is onbekend, daarvoor is het proefvlak te klein. In Limburg lijkt de populatie stabiel, landelijk is de trend negatief.

Onderzoek 2023

Het onderzoeksresultaat was erg mager. Alleen in het Weerterbos werden op 2 locaties nest-indicatieve waarnemingen gedaan. Eén van de locaties was een populierenbos en vermoedelijk is hier ook gebroed. In het open cultuurland rond de Grote Peel werden geen waarnemingen gedaan. In de bossen Gebleektendijk werd een baltsend paar waargenomen. Ondanks gerichte bezoeken in juli/begin augustus ontbreken vervolgwarnemingen. In het gebied rond de Leveroyedijk, de Kwegt en de omgeving Kolenhofweg werden solitaire boomvalken waargenomen. De waarnemingen lagen te ver uit elkaar om als territorium op te kunnen voeren.

Figuur 64. Boomvalk: verspreiding in 2023.

Figuur 65. Boomvalk: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Slechtvalk (*Falco peregrinus*)

Verspreiding en biotoop

Slechtvalken worden in open en halfopen cultuurland vastgesteld. Paren maken meestal gebruik van een hoogspanningsmast. Ze broeden in speciale nestkasten op de Laarderheide en bij De Zoom of in oude kraaiennesten die op de constructie aanwezig zijn. Dit is vastgesteld in masten bij de Broenenhoup en de Platte Peeldijk. In 2023 werd de kerktoren in het centrum van Nederweert-dorp als vermoedelijk nestplaats toegevoegd.

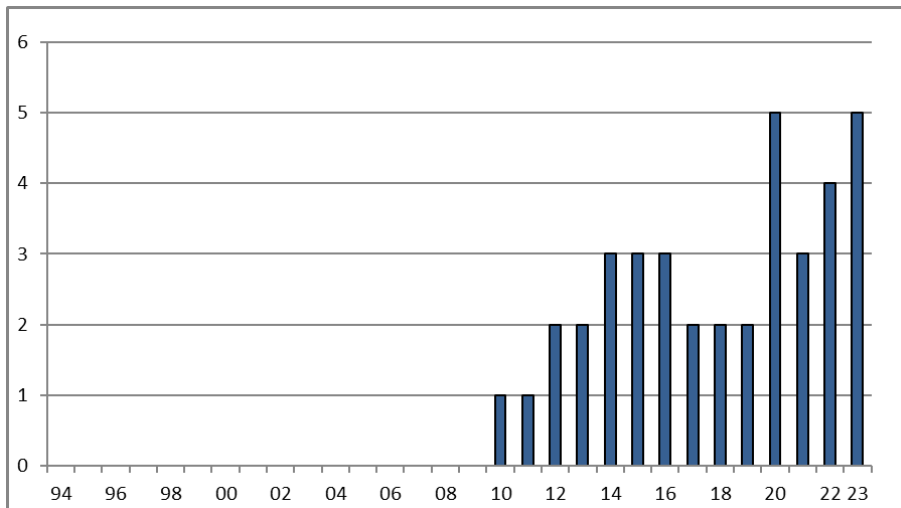
Onderzoek 1994-2022

In 1990 werd op de elektriciteitscentrale in Maasbracht het eerste zekere broedgeval in Limburg vastgesteld. Daarna neemt het aantal paren in Limburg snel toe. Aan de vestiging als broedvogel in Nederweert ging een lange aanloop vooraf. In de winter van 2001 was voor het eerst een slechtvalk aanwezig. In de winters daarna werden slechtvalken steeds vaker en op meer plaatsen in de gemeente waargenomen. Deze waarnemingen waren de opmaat naar het eerste zekere broedgeval op de Laarderheide in 2010. Het paar maakte gebruik van een speciale nestkast. In de onderzoeksperiode daarna is de soort een regelmatige broedvogel en neemt het aantal toe tot maximaal 5 territoria. Paren die in de 2 nestkasten broeden zijn vrijwel ieder jaar succesvol. Paren die op oude kraaiennesten broeden zijn minder beschermd en extra kwetsbaar. Met name bij stormachtige winden is de kans op een mislukking groot.

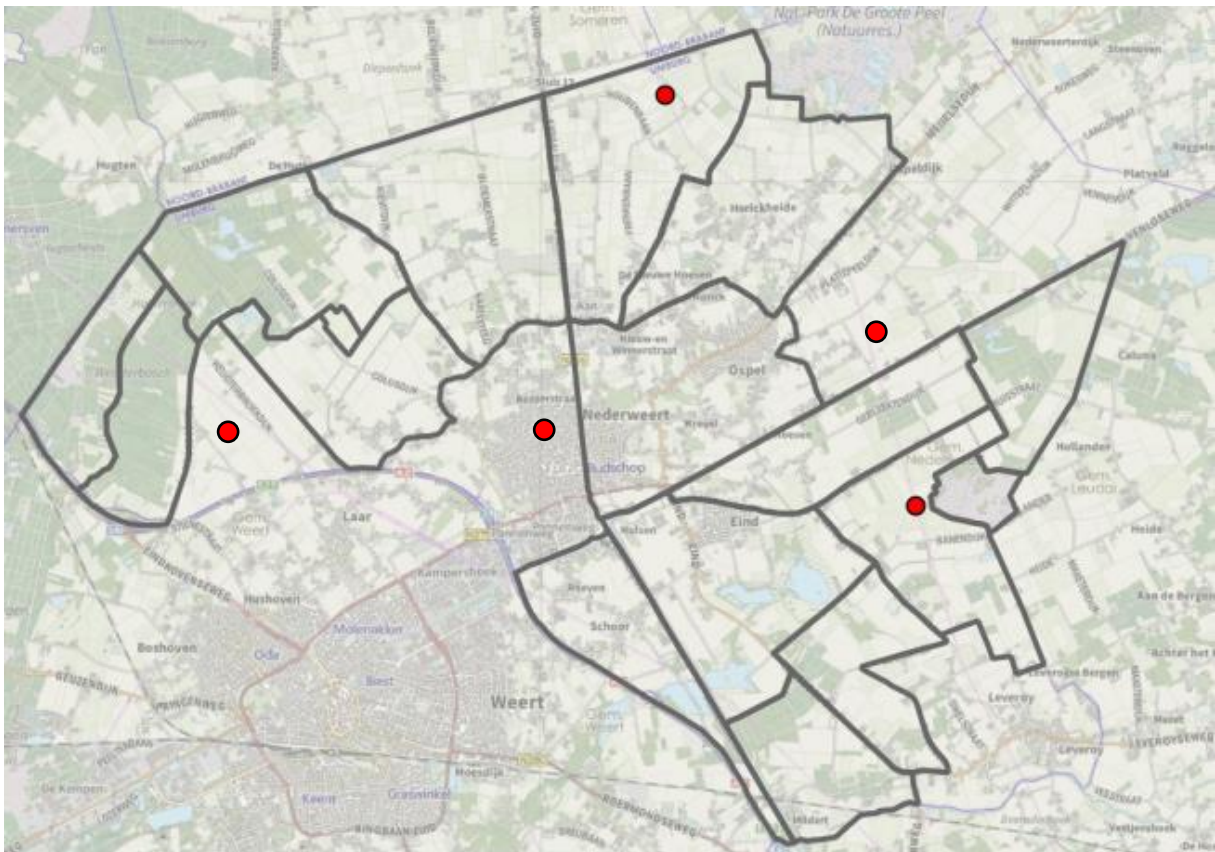
Onderzoek 2023

De Slechtvalk is niet meer weg te denken uit Nederweert. In 2023 waren voor de tweede keer 5 paren aanwezig. Zekere broedgevallen werden vastgesteld in de kasten op de Laarderheide en bij De Zoom. Bij een paar langs de Broenenhoup werd nestindicatief gedrag waargenomen en dat was ook het geval op de kerktoren in Nederweert-dorp. Ter hoogte van de Platte Peeldijk werd wederom in een hoogspanningsmast gebroed. Informatie over het broedsucces is niet bekend. Naast deze broedparen werd in de omgeving van Leveroy net over de gemeentegrens succesvol in een hoogspanningsmast gebroed. Als we daar een succesvol broedgeval op de Sint Martinuskerk in het centrum van Weert aan toevoegen, dan blijkt de regio een zeer aantrekkelijk broedgebied voor de slechtvalk.

Slechtvalken blijken behoorlijk last te hebben van de vogelgriep. Dit is vermoedelijk de verklaring waarom het aantal in 2023 landelijk (160-180 territoria) flink lager dan in 2021 (210-240 territoria). In 2023 werden 20 dode slechtvalken nader onderzocht. Bij 15 exemplaren werd het vogelgriepvirus aangetroffen (Boele *et al.*, 2024). De slechtvalken in Nederweert wisten hier kennelijk aan te ontkomen.

Figuur 66. Slechtvalk: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 67. Slechtvalk: verspreiding in 2023.

Patrijs (*Perdix perdix*)

Verspreiding en biotoop

Het verspreidingsgebied van de patrijs is in de periode 1994-2023 enorm geslonken. Patrijzen waren in 1994 in open cultuurland en in de agrarisch bebouwde gebieden ruim vertegenwoordigd en ook halfopen cultuurland was een relatief belangrijk biotoop. Dit beeld is sterk gewijzigd. Open tot vrij open gebieden als de Laarderheide en de Wetering worden amper of niet meer bezet en ook in halfopen cultuurland in het zuidoosten van Nederweert heeft de soort fors ingeleverd. De kern van de huidige populatie bevindt in het cultuurland tussen de Zuid-Willemsvaart en Noordervaart, al worden ook hier steeds meer plekken verlaten.

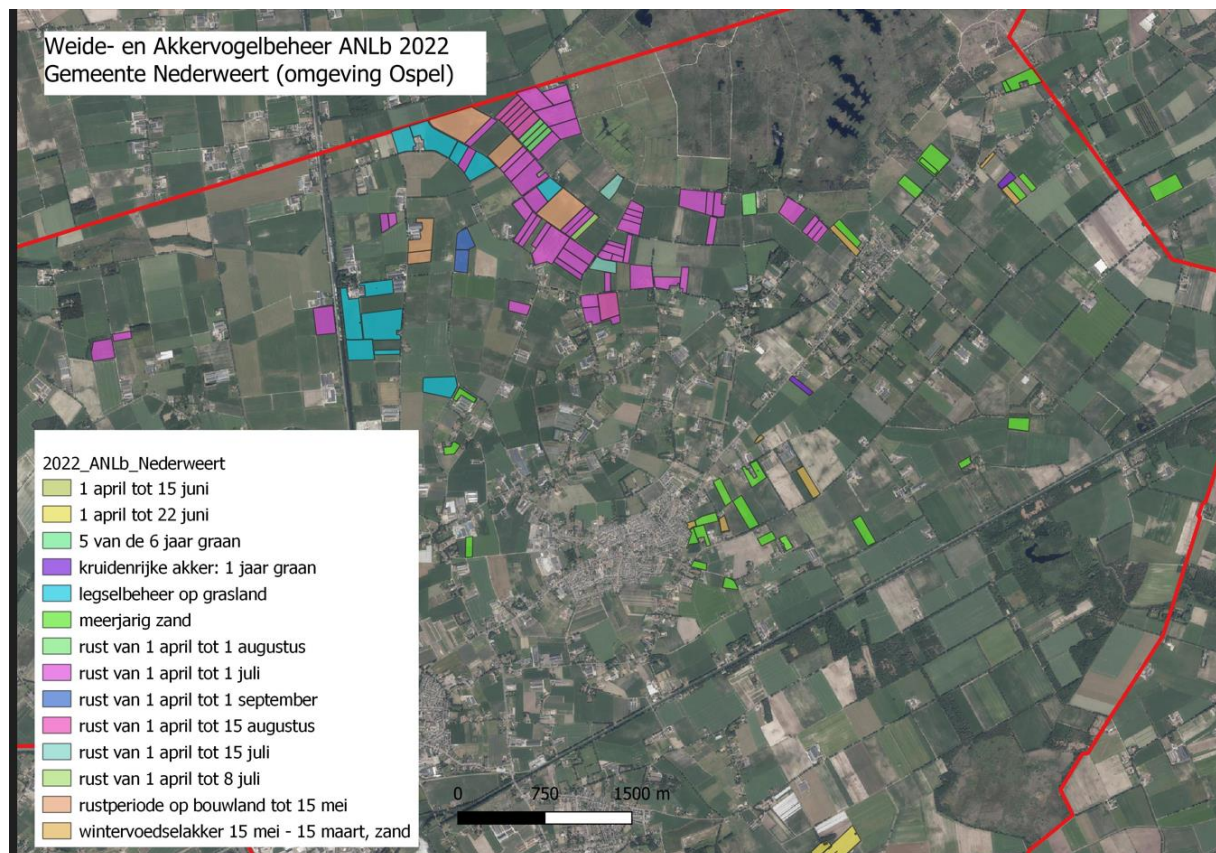
Patrijzen broeden op plaatsen waar voldoende dekking aanwezig is. Wegbermen, perceelsslotten, boomkwekerijen en percelen met weidevogelbeheer zijn als potentiële nestplaats belangrijk. Probleem voor de patrijs is de schaalvergroting die nog steeds doorzet en waarbij geen plaats is voor de noodzakelijke ruigte die als dekking kan dienen.

Aanbod van akkeronkruiden als voedselbron voor de kuikens is essentieel. Intensief grondgebruik en het maaien van bermen in het broedseizoen reduceren de kans op overleving aanzienlijk, maar ook predatie door roofvogels, kraaien, vos en marters is van invloed.

Zenderonderzoek in de omgeving van Ospel geeft meer inzicht in het terreingebruik. Uit het onderzoek blijkt dat ze in de nachtelijke uren buiten het broedseizoen vaak op akkers verblijven. Op deze wijze 'wapenen' de vogels zich tegen predatoren als vos en marterachtigen. Overdag is het net omgekeerd. Uit de talrijke data blijkt dat patrijzen zich dan vooral langs bermen, sloten en andere ruigte ophouden op zoek naar voedsel en als dekking tegen roofvogels en kraaiachtigen. Ook blijkt uit dit onderzoek hoe belangrijk de wegbermen zijn. Ten minste 50% broedt in deze biotopen. Daarbij wordt menselijke activiteit als wegverkeer en honden die worden uitgelaten verdragen. De overige territoria worden gevonden in graan, hooiland of grasland (Maris, 2023). Ondanks regelmatige aandacht via de media wordt ieder jaar een aanzienlijk areaal aan wegbermen en sloten in het broedseizoen gemaaid. Voor soorten als de patrijs is dat funest. Daarnaast neemt het areaal geschikt broedbiotoop af door aanleg van industrieterreinen en woonwijken.

In het onderzoeksgebied in Ospel is het areaal akkervogelpercelen het laatste decennium flink toegenomen [figuur 68]. Patrijzen gebruiken deze percelen echter niet als broedgebied. In de winter, als voedsel schaars is, worden de percelen soms door de patrijs benut.

De akkervogelpercelen hebben ook een positief effect op andere soorten. In de winter foerageren hier grote groepen putter, groenling, kneu, vink en keep en in het voorjaar broeden in de randzone roodborsttapuit, grasmus en fazant.

Figuur 68. Percelen met akker- en weidevogelbeheer in de omgeving van Ospel. ANLb 2022.

Ospel Hoge Kruisdijk 10 november 2024, foto: Willem Maris.

Onderzoek 1994-2022

Het is tegenwoordig nauwelijks voor te stellen dat in 1994, 220 territoriale patrijzen het cultuurland van Nederweert bevolkten. Dat was al veel minder dan in de periode daarvoor toen de patrijs op de Limburgse akkers nog veel talrijker was (Hustings *et al.*, 2006). Het patrijzenonderzoek kent weinig hoogtepunten. De aantalsontwikkeling kan in 4 tijdvakken worden samengevat: 1994-1998: 220-74; 1999-2006: 95-202; 2007-2015: 188-45; 2016-2022: 57-69.

In de koude winters van 1995/96 en 1996/97 liep de populatie, ondanks dat er niet veel sneeuwdagen waren, flinke averij op. De patrijs bleek echter over flinke veerkracht te beschikken. Er trad een krachtig herstel op waarbij in 2007 een fraaie populatie van 202 territoria in kaart werd gebracht. Dit herstel stond haaks op de landelijke ontwikkelingen van een gestaag afnemende populatie.

Vanaf 2007 volgt het onderzoeksgebied de landelijke trend en maakt de soort een vrije val die werd versterkt door de normale winters van 2008/09-2012/13. De winters van 2009/10 en 2010/2011 waren relatief sneeuwrijk, de winter van 2012/13 was sneeuwrijk en leverde vanaf 24 februari een dik pak sneeuw op. Landelijk bleef de sneeuw gemiddeld 18 dagen liggen tegenover 13 dagen normaal. Daarna volgde ook nog een zeer koude maand maart met een temperatuurgemiddelde van 2,5 Celsius tegenover 6,2 Celsius normaal, een van de koudste maartmaanden ooit (www.knmi.nl). In tegenstelling tot de periode na de koude winters eind jaren negentig van de vorige eeuw bleek de patrijs nauwelijks in staat te herstellen.

Na de warme en droge zomers in 2018-2021 is een lichte toename waargenomen waar een veel krachtiger herstel werd verwacht. In deze jaren waren de winters bovendien zacht tot zeer zacht wat gunstig is voor de overleving van de soort. Na de koude winters in 1995/96 en 1996/97 was de patrijs nog in staat om de verliezen te compenseren. De vooruitzichten voor de patrijs lijken dan ook niet gunstig. Bij een koude winter of zeer ongunstige condities in de zomer laat staan een combinatie van beide, zou de restpopulatie, alle inspanningen ten spijt, wel eens opnieuw flink uitgedund kunnen worden.

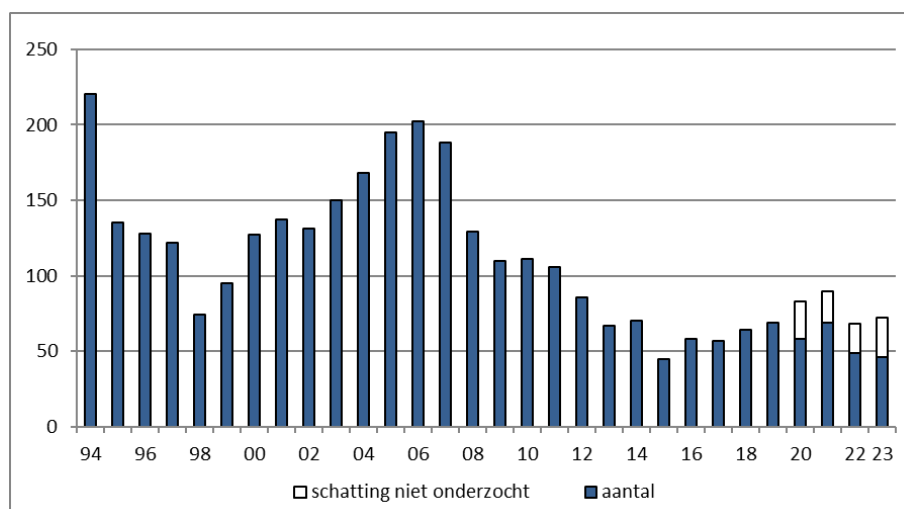
Onderzoek 2023

De periode half februari tot en met half april is een gunstige periode om tijdens de avondbezoeken roepende mannetjes te lokaliseren. Avondbezoeken zijn om de populatie in beeld te krijgen nog belangrijker dan de vroege ochtendbezoeken. De weersomstandigheden waren dit voorjaar door regen en veel wind vaak ongunstig. In de onderzochte telgebieden

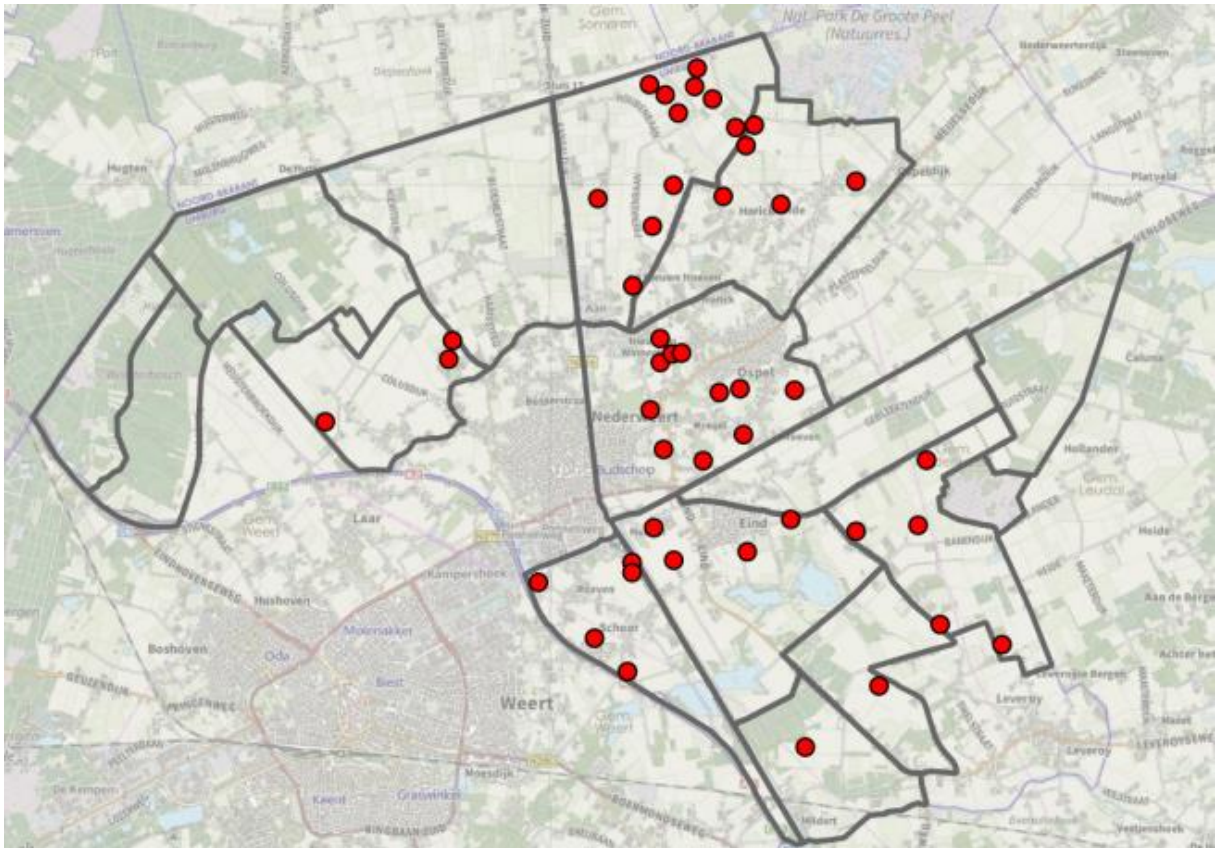
werden 46 territoria vastgesteld. Aangevuld met gegevens van de gebieden Kruisvennen en Ospel-Oost waar gezenderde patrijzen worden onderzocht (mededeling W. Maris) en schattingen voor de telgebieden Laarderheide-West, Nederweert-dorp en Leveroy wordt de totale populatie op 72 territoria geschat. Het onderzoeksjaar valt hiermee in de reeks zoals die vanaf 2016 wordt vastgesteld met zowel een lichte toename als afname. Opvallend was de afname in telgebied Horick. In 2022 werden 12 territoria gevonden, in 2023 slechts 5. Aanvullende deelbezoeken om uit te sluiten dat territoria waren gemist bleven zonder resultaat.

Bermen zijn belangrijke nestplaatsen voor de patrijs. Helaas wordt in het broedseizoen nog steeds te veel gemaaid. Colusdijk 4 juli 2019, foto: Thijs Loven.

Figuur 69. Patrijs: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 70. Patrijs: verspreiding in 2023.

Kwartel (*Coturnix coturnix*)

Verspreiding en biotoop

Kwartels worden vooral in open cultuurland vastgesteld en soms ook in de halfopen gebieden. Het belangrijkste broedgebied zijn de enigszins vochtige extensief beheerde hooilanden in de omgeving van de Mussenbaan en percelen met gesubsidieerd weidevogelbeheer ten zuiden van de Moostdijk. Extensieve percelen maken een fractie uit van het cultuurland in Nederweert, maar de betekenis voor de kwartel is vrij groot. In sommige jaren wordt de helft van de populatie in deze gebieden gevonden, soms zelfs meer. Territoria worden ook gevonden in de Laarderheide, de Wetering, de omgeving van De Banen, De Zoom en in Het Vlakwater/De Koelen. In intensief cultuurland worden territoria meestal in akkers met peen, aardappel, biet, graan en peulvruchten gevonden.

Aantalsontwikkeling 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de kwartel verloopt bijzonder grillig. 2011 was het beste jaar in de tijdreeks met 48 territoria, 2018 was een dieptepunt met slechts 2 territoria. Het grillige voorkomen is de kwartel niet vreemd en hoort bij het invasieve karakter waarbij top- en daljaren elkaar afwisselen.

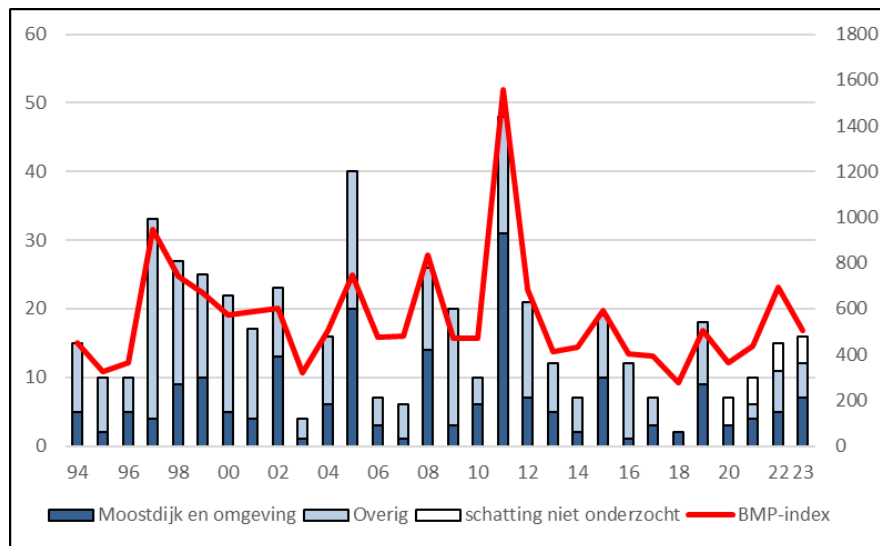
In hoeverre het beeld compleet is en de vastgestelde territoria echte broedvogels zijn blijft gissen. Het aandeel solitair roepende mannetjes met kortdurend verblijf is niet te bepalen en zorgt voor een behoorlijk grijs gebied. Daarbij zijn kwartels in de eerste twee uren voor zonsopkomst het meest actief. Het onderzoek in Nederweert begint een halfuur voor zonsopkomst waardoor territoria worden gemist.

Het lijkt erop dat kwartels in de periode 1994-2012 gemiddeld talrijker waren dan in de periode daarna. Of de oorzaak binnen het onderzoeksgebied of ver daarbuiten moet worden gezocht is niet bekend. Vast staat dat het areaal intensief grasland in de onderzoeksperiode is afgenomen en percelen met akker- en weidevogelbeheer zijn toegenomen. Deze toename lijkt niet op te wegen tegen de afname van grasland in de rest van het onderzoeksgebied. De

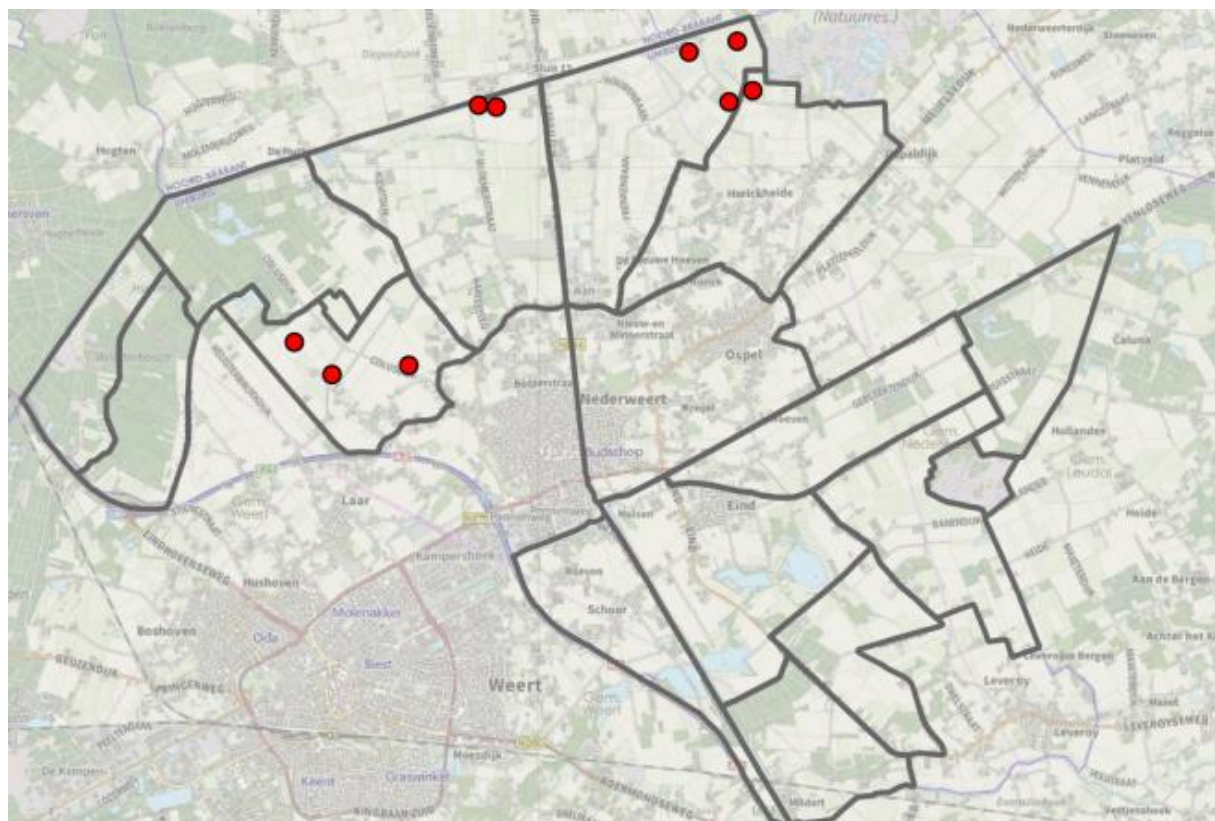
resultaten moeten worden geïnterpreteerd als een globale afspiegeling van de populatie die in Nederweert aanwezig is, waarbij de trend op hoofdlijn een weergave is van de landelijke bevindingen [figuur 71].

Onderzoek 2023

De uitkomst van het onderzoek in 2023 (9) was aan de magere kant, maar wel in de lijn van de laatste 10 jaren. In het Mussenbaangebied werden 2 territoria vastgesteld, in de weidevogelpercelen ten zuiden daarvan werden eveneens 2 territoria gevonden. De overige territoria werden vastgesteld in intensief cultuurland in de omgeving van De Kievit (2), en de Laarderheide (3).

Figuur 71. Kwartel: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de landelijke ontwikkeling (BMP-index).

Figuur 72. Kwartel: verspreiding in 2023.

Waterral (*Rallus aquaticus*)

Foto: Ron de Wit.

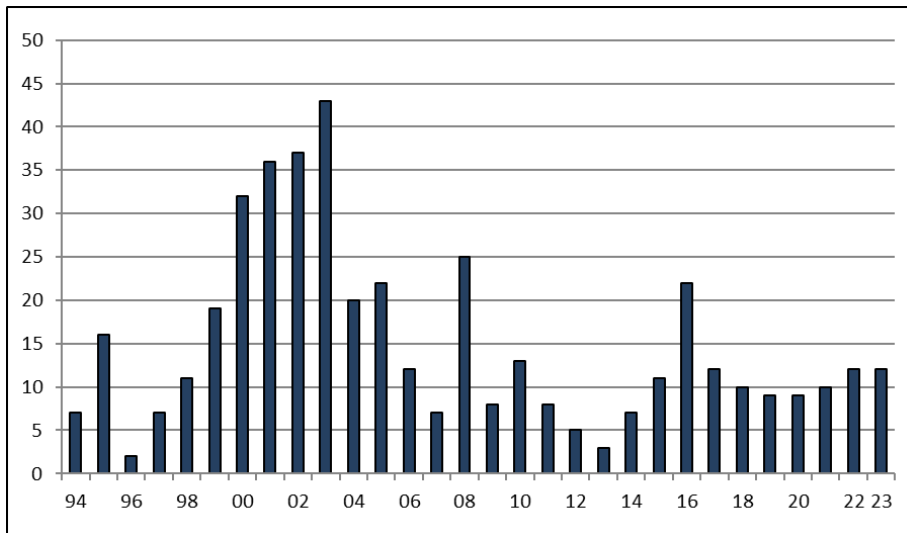
Verspreiding en biotoop

In de tijdreeks hebben in de broedbiotoop van de waterral grote veranderingen plaatsgevonden. Belangrijke wijzigingen zijn natuurherstel en verdroging en verruiging. Klimaatverandering met meer zeer droge of zeer natte periodes heeft ook invloed.

Na natuurherstel werden gebieden minder interessant door het opschonen van verruigde oevers en beheer dat op voedselarme omstandigheden is gericht (De Banen: 1992, 1998, 2017; Sarsven: 2009). Nieuwe mogelijkheden ontstonden door herstel van verdwenen vennen en laagtes en aanleg van retentiebekkens (Schoorkuilen: 2007-2017; Weerterbos: 1998-2012; retentiebekkens Laarderheide: 2012). De Zoom wordt door verdroging en verruiging steeds minder geschikt. Met name in droge periodes zakt het waterpeil tot ver beneden het maaiveld. Ook De Kievit is sterk verruigd. Dit langgerekte moerasgebied is echter minder droogtegevoelig door een permanente aanvoer van voedselrijk water uit de omliggende landbouwgebieden. Een bijzonder locatie ligt in het Weerterbos waar een rietveldje aan de rand van een populierenbos wordt bezet. Na neerslagrijke periodes en hoge waterpeilen worden ze in het onderzoeksgebied incidenteel ook op tijdelijk geschikte plekken gevonden. De meeste territoria worden in hennegras, pijpenstrootje en dichte riet- en pitrusvegetatie gevonden. Het terrein dient voldoende open te zijn waarbij struwelen tot op zekere hoogte worden getolereerd.

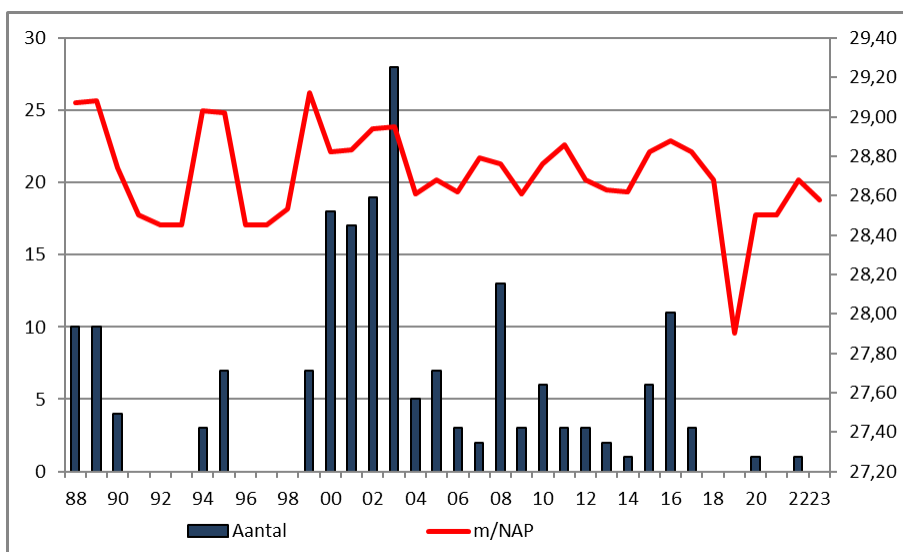
Aantalsontwikkeling 1994-2022

Venherstel, verruiging en verdroging, koude of zachte winters, droge of natte periodes met sterk wisselende waterpeilen en beheer zijn allemaal factoren die, vooral bij een samenloop, bepalen hoeveel territoria in Nederweert worden vastgesteld. Hierdoor is de populatie constant in beweging en kunnen de aantallen per gebied per jaar behoorlijk fluctueren [figuur 73]. De droogte in het broedseizoen in 2018-2021 heeft naast lokale impact vermoedelijk ook op landelijke schaal een nadelig effect gehad op het broedsucces van de waterral.

Figuur 73. Waterral: aantalsontwikkeling in Nederweert in 1994-2023.

De omstandigheden in De Zoom zijn van grote invloed op de broedpopulatie in Nederweert [figuur 74]. In jaren met een waterpeil tussen de 28.80 en 29.00 m/NAP worden de meeste territoria gevonden. In droge jaren met een peil tussen de 28.50 en 28.70 is het aantal zeer laag of ontbreekt de soort. In de zeer droge periodes in 2018-2022 werden maar 0-2 paren vastgesteld. Probleem voor De Zoom is dat water in droge periodes zover wegzakt dat een normale hoeveelheid neerslag het watertekort in een seizoen amper kan compenseren. Door de enorme opkomst van wilg, vuilboom, els en berk krimpt het areaal geschikt biotoop in De Zoom en wordt het gebied steeds minder geschikt.

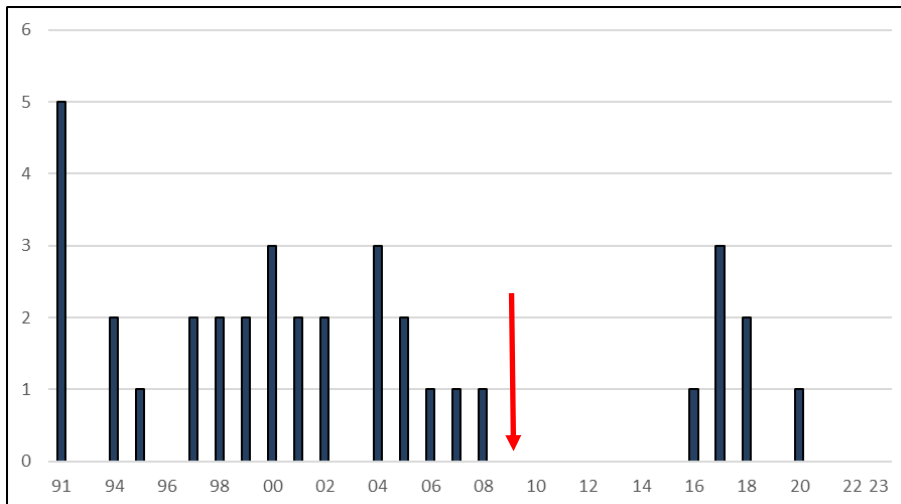

Figuur 74. Waterral: aantalsontwikkeling in De Zoom in 1988-2023 in relatie tot het waterpeil in maart (m./NAP).

De Banen en het Sarsven hebben ook met sterk wisselende aantallen te maken. In beide gebieden is venherstel van invloed op het aantal territoria.

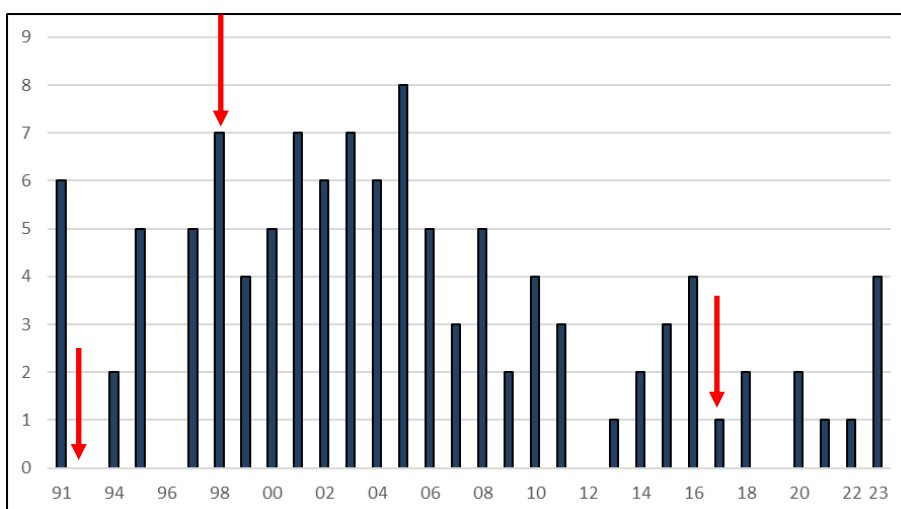
In 1991 werden door de provincie Limburg in het destijds voedselrijke Sarsven 5 territoria gevonden. Rond het ven was een dichte rietkraag met afwisselend wilgen aanwezig. In 1994-2008 werden 0-3 territoria vastgesteld. Afwezigheid in 1996 was een gevolg van de koude voorafgaande winter. Het ven werd door verruiging van wilg en opkomende bomen aan de buitenrand van de oever steeds minder aantrekkelijk voor de waterral. In 2009 werd het hele ven opgeschoond en werd vrijwel alle opslag verwijderd. Door aanpassing van de waterhuishouding werd het ven voedselarm in plaats van voedselrijk. In het ven werden in

2009-2015 geen territoria vastgesteld omdat geen geschikt broedhabitat aanwezig was. In 2016-2018 worden 1-3 territoria vastgesteld. Langs de oevers kwam riet inmiddels langzaam tot ontwikkeling en nam de dichtheid van de rietkraag toe wat gunstig is voor de waterral. In de droge jaren 2019-2021 werd slechts 1 territorium gevonden [figuur 75]. Het waterpeil in Sarsven is afhankelijk van neerslag, kwel en toevoer vanuit De Banen. Voor de waterral is naast voldoende dekking ook de hoogte van het waterpeil van invloed op het aantal territoria.

Figuur 75. Waterral: aantalsontwikkeling in het Sarsven in 1991 en 1994-2023 in relatie tot venherstel in 2009 (rode pijl).

De Banen werd na verschillende venherstelprojecten minder aantrekkelijk voor de waterral. Bij iedere ingreep werden nieuwe delen van de oever opgeschoond en verdween de dekking. Na het herstel in 1992 en 1998 bleef nog geschikt habitat aanwezig. Door de voedselarmere omstandigheden werd het overgebleven riet minder van kwaliteit, werd de dichtheid ijler en verdween het meeste riet. Bij de laatste opschoning in 2018 werd de hele venoever inclusief de wilgenstruwelen opgeschoond en werd de oostzijde bovendien 50-75 meter verbreed. Voor de waterral waren er daarna amper mogelijkheden. In 2018-2022 werden maar 0-2 territoria gevonden waarbij de droogte en lage waterstanden in die jaren ook van invloed zijn geweest [figuur 76].

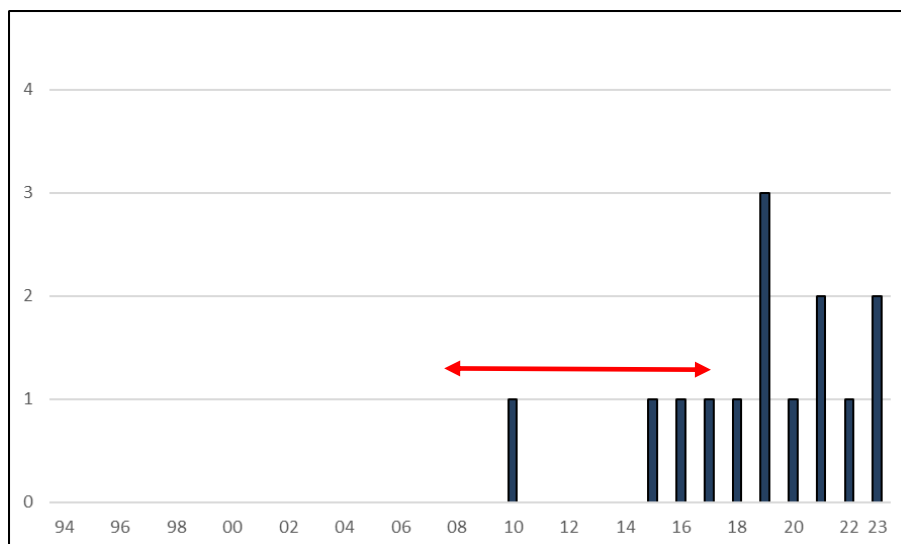

Figuur 76. Waterral: aantalsontwikkeling in De Banen in 1991 (provincie Limburg) en 1994-2023 in relatie tot venherstel in 1992, 1998 en 2017.

Tijdens het laatste venherstel is de Rietbeek in oostelijke richting verplaatst. Hierdoor werd de invloed van voedselrijk water uit deze beek op De Banen verkleind, waar juist een voedselarme

waterkwaliteit wordt nagestreefd. De Banen is na het venherstel in 2018 wat betreft vegetatie nog volop in ontwikkeling. De waterkwaliteit, de hoogte van het waterpeil en het toegepaste beheer in de oeverzone zijn van grote invloed hoeveel paren zich in de toekomst kunnen vestigen.

De Schoorkuilen is het grootste vennencomplex Nederweert, maar voor de waterral (nog) van geringe betekenis. Het omvangrijke venherstel begon in 2007 en werd in 2017 afgerond. In het hele projectgebied werden in die periode werkzaamheden uitgevoerd en kwam nauwelijks oevervegetatie tot ontwikkeling. In 2010 en in 2015-2017 werd hooguit 1 territorium gevonden. In 2018-2022 (1-3) blijft het aantal laag [figuur 77]. Ook in deze vennen is het beheer op voedselarme waarden gericht. Bij de Kwegt zijn de oevers die als natte heide worden beheerd grotendeels ongeschikt. Waterrallen worden vooral aangetroffen in riet en wilgvegetatie aan de oostzijde en in de brede oever aan de noordzijde. Deze brede oever wordt in het najaar gemaaid om dichtgroei met massaal uitschietende berk en wilg te voorkomen. Bij de vennen in de Schoordijk is vooral de rietkraag aan weerszijden van de weg geschikt. De overige oevers worden als natte heide beheerd, zijn erg smal of bebost en daardoor ongeschikt.

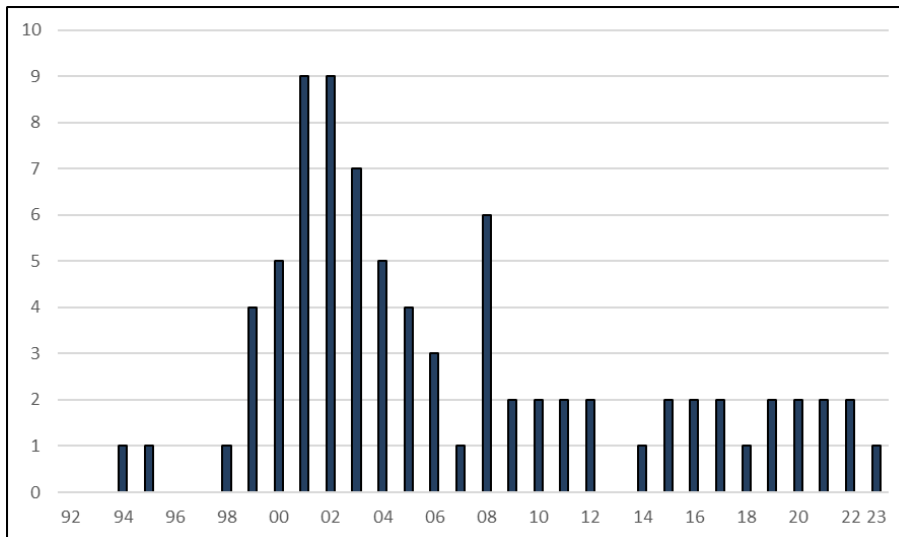
Figuur 77. Waterral: aantalsontwikkeling in de Schoorkuilen in 2007-2023 in relatie tot de periode van venherstel in 2007-2017 (↔).

In het Weerterbos waren voor het venherstel weinig mogelijkheden. Marginale biotopen waren aanwezig in sterk verruigde laagtes in In den Vloed en het Hugterbroek. In 1992 werd het gebied door de provincie Limburg geïnventariseerd en werd geen enkele waterral gevonden. In 1994, 1995 en 1998 werd jaarlijks 1 territorium vastgesteld. In 1998-2006 en in 2012 werden meerdere venherstelprojecten uitgevoerd. Tevens werden door stuwbeheer en het dempen en afdammen van sloten maatregelen getroffen om water langer in het gebied te houden. De waterral vestigde zich in de omgeving van het Grootven, Kleinven, Berkenven en Duuvelskuulke en in de vennen In den Vloed en de Slenk. Enkele territoria werden gevonden in rietveldjes in de wegwijnende natte populierenbossen. In 1999-2008 werden de meeste vestigingen vastgesteld (1-8). Daarna worden in de regel 1-2 territoria gevonden. Het relatief grote verschil is opvallend. Aan kansrijke gebieden worden voldoende avondbezoeken gebracht. Indien waterrallen niet spontaan roepen wordt gebruik gemaakt van geluidsnabootsing om de vogels tot roepen te stimuleren. Mogelijk is een te hoog peil in het begin van het broedseizoen of een te laag peil in de loop daarvan van invloed. De waterstanden in vennen en laagtes in het Weerterbos kunnen behoorlijk fluctueren waardoor het voor de waterral onzeker is of een locatie geschikt blijft. In de droge zomers in 2018-2021 was het peil laag en heeft de droogte zeker invloed gehad.

De laagte in de Grashut werd in 2012 hersteld. In de pitrusvegetatie aan de randen van de laagte zijn de mogelijkheden beperkt, maar werd nog geen territorium gevonden.

Het Weerterbos is vanaf 1998 flink vernat. De fluctuaties van de waterstanden zijn een uitdaging voor de waterral. Enkele maanden na de opname stond het gebied na een extreem droge periode zo goed als droog. Groot- en Kleinven 18 april 2018, foto: Dennie Joosten.

Figuur 78. Waterral: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023

Nieuwe inzichten met betrekking tot waterbeheer bieden nieuwe mogelijkheden voor de waterral. Om wateroverlast te beperken zijn in Nederweert meerdere retentiebekkens aangelegd. Voor de waterral zijn de grote bekkens aan de rand van het Weerterbos interessant door de aanwezigheid van een weelderige vegetatie met wilg, riet, pitrus, gele lis en lisdodde. Het waterpeil varieert per bekken en afhankelijk hiervan worden 2-4 territoria geregistreerd.

Onderzoek 2023

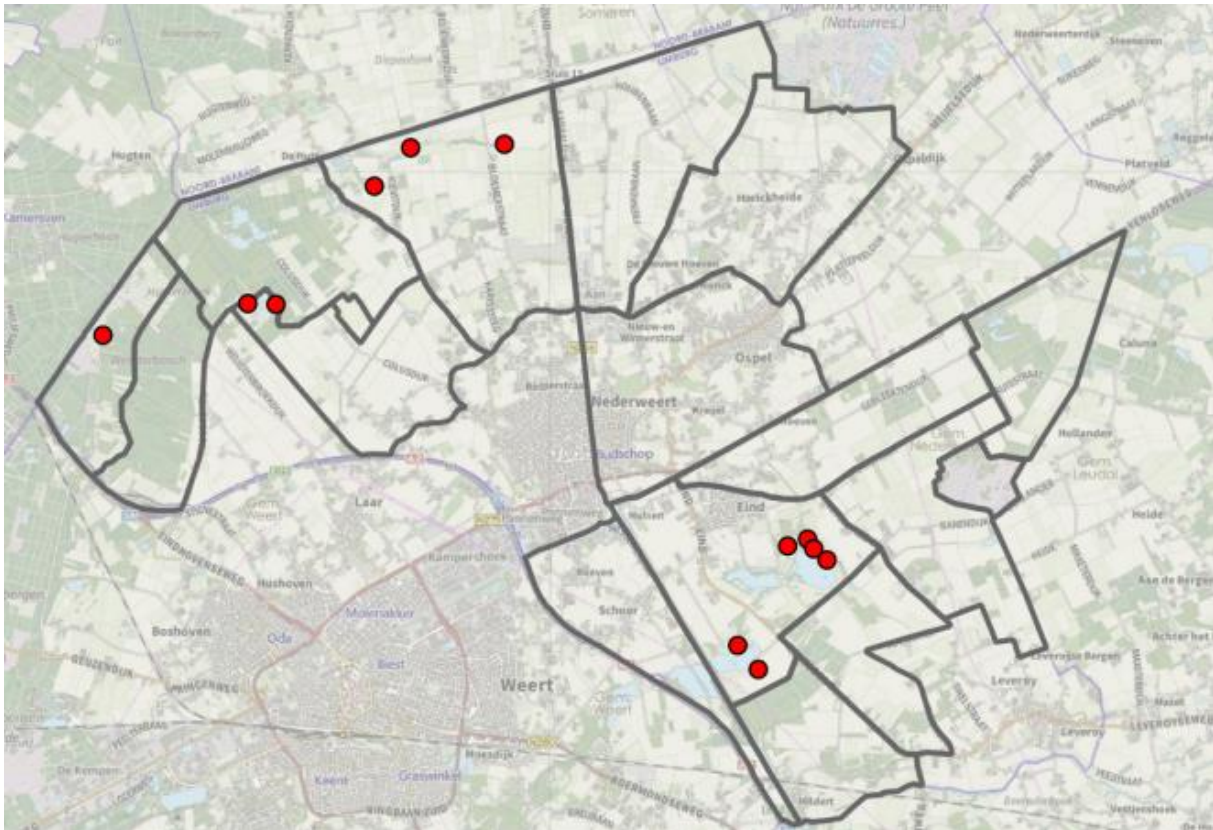
In 2023 werden 12 territoria vastgesteld. Gezien de gunstige waterstanden werden meer territoria verwacht. Mogelijk is dit nog een effect van de jaren 2018-2021 toen veel gebieden door droogte ongeschikt werden en de aanwas van jongen achterbleef.

In de meeste broedgebieden stond het waterpeil aan het begin van het broedseizoen hoger dan in de 4 jaren daarvoor. Voor de waterral was het peil in enkele vennen in het Weerterbos (1) en in de retentiebekkens (2) vermoedelijk te hoog. De Banen (4) bleek na het laatste venherstel in 2017/18 langs delen van oostelijke oever weer geschikt door de opkomst van pitrus en wilg. De Zoom kon niet profiteren van de neerslag in het winterhalfjaar. Het peil van 28.58 m./NAP in maart stond voor water- moerasvogels opnieuw te laag.

Vanaf 1994 werden langs De Kievit incidenteel 1-2 territoria vastgesteld. In 2022 en 2023 werden respectievelijk 4 en 3 territoria gevonden. In een groot deel van het gebied zijn de afgelopen decennia weinig veranderingen opgetreden. Vermoedelijk is de soort in de meeste jaren in klein aantal aanwezig geweest.

De vegetatie op de oostelijke oever in De Banen is nog volop in ontwikkeling. In 2023 werden 4 territoria gevonden. De verruiging hangt mede af van het toegepaste maaibeheer. 10 juni 2023, foto: Thijs Loven.

Figuur 79. Waterral: verspreiding in 2023.

Porseleinhoen (*Porzana porzana*)

Verspreiding en biotoop

De Banen en de retentiebekkens Laarderheide zijn de enige plekken in Nederweert waar territoria van het porseleinhoen zijn vastgesteld. De baltsende vogels hielden zich op in lage dichte vegetatie in de oeverzone en in een drassig deels ondergelopen perceel.

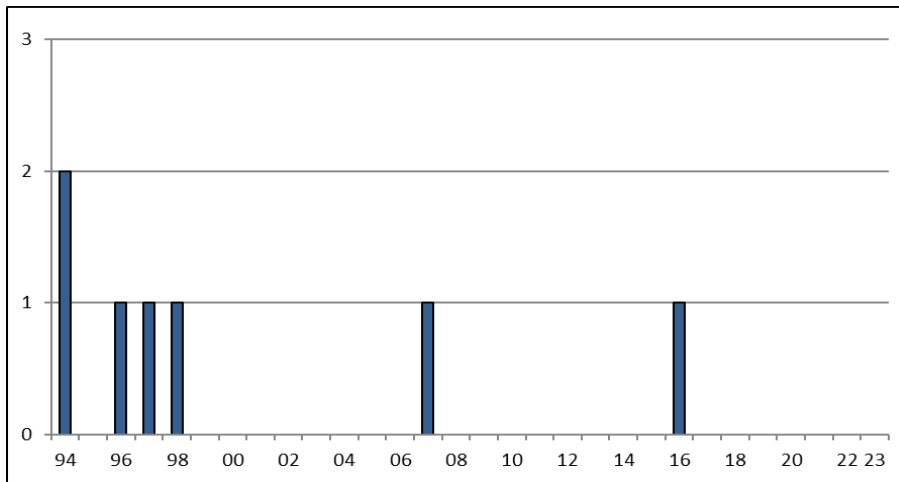
Onderzoek 1994-2022

Nederweert is een van de weinige plekken in de provincie waar territoria van porseleinhoentjes worden gevonden. De soort is een onregelmatige broedvogel en werd tot aan het venherstel in 1998 enkele keren in De Banen vastgesteld. Na het venherstel verdween een bekende plek aan de noordzijde van het ven. In de periode daarna werd alleen in 2007 een territorium gevonden. De retentiebekkens in de Laarderheide bieden vooral in wat drogere periodes kansen als vanuit het agrarisch achterland minder water wordt aangevoerd. In 2016 werd laat in het broedseizoen een territorium vastgesteld.

Alle territoria in Nederweert kwamen tot stand op basis van roepende mannetjes. De droogte van mei 2018 tot en met 2021 met veel te lage waterstanden was ongunstig voor het porseleinhoen. De landelijke trend vanaf 1990 is negatief, ondanks een kleine opleving in de afgelopen jaren. In 2022 werd de landelijke populatie op 120-160 territoria geschat (Boele et al., 2023).

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 80. Porseleinhoen: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Kleinst waterhoen (*Porzana pusilla*)

Verspreiding en biotoop

Het kleinst waterhoen is vastgesteld in een ondiep compartiment van de retentiebekkens op de Laarderheide. De vogel hield zich op in een weelderig begroeid bekken met weinig open water. De vegetatie werd gedomineerd door grote lisdodde, gele lis, pitrus en opkomend riet. De werkzaamheden in de bekkens werden in de winter van 2012 afgerond. De vegetatie waar het kleinst waterhoen zich ophield bevond zich nog in een pioniersfase.

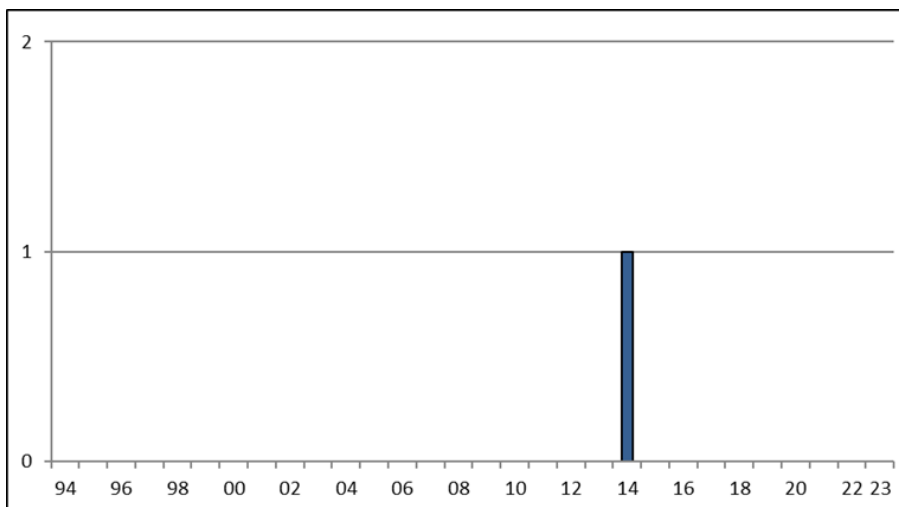
Onderzoek 1994-2022

Het kleinst waterhoen is een zeldzame broedvogel en werd alleen in 2014 vastgesteld. Tussen 25 mei en 1 juni werd een baltsend exemplaar gehoord. De ratelende roep was overigens niet gemakkelijk te lokaliseren door een overweldigend kikkerconcert. Het was het eerst bekende territorium in Nederweert en een van de weinige die in Limburg zijn vastgesteld.

Na een nacht met 40 millimeter regen steeg het waterpeil in het bekken en werd de locatie ongeschikt. Fluctuerende waterpeilen en kleinst waterhoentjes gaan niet goed samen. Ze prefereren lage en constante waterpeilen met een dichte moerassige vegetatie waarin ze zich permanent ophouden.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 81. Kleinst waterhoen: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Laarderheide retentiebekkens augustus 2014, foto: Thijs Loven.

Kraanvogel (*Grus grus*)

Verspreiding en biotoop

Territoria van de kraanvogel zijn vastgesteld in het Weerterbos en in de Mussenbaan waarbij gebroed werd in de aangrenzende Groote Peel. De locatie In den Vloed in het Weerterbos was een atypisch broedbiotoop bestaande uit loof- en gemengd bos met heidevennen en laagtes. In den Vloed is het meest rustige deel van het Weerterbos. Hier werd regelmatig een paar met een jong van een jaar eerder in de aangrenzende landbouwenclave waargenomen. De landbouwenclave bestond uit in- en extensief vochtig hooi- en grasland en akkers waarop mais werd geteeld. In de Groote Peel werd gebroed in een verdroogde open vlakte begroeid met pijpenstrootje. De Mussenbaan werd als foerageergebied benut. In dit gebied ligt een flink areaal vochtig extensief beheerd hooiland. In een aantal percelen vond begrazing plaats.

Onderzoek 1994-2022

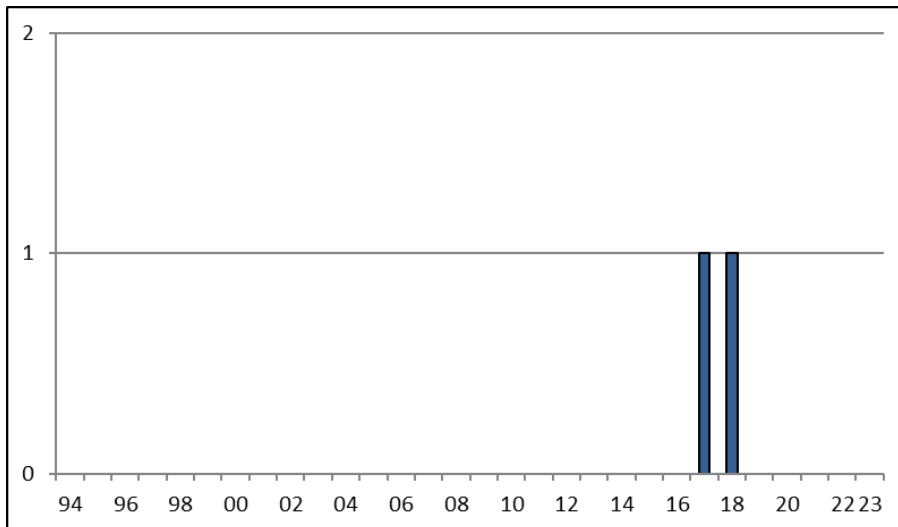
De kraanvogel heeft zich vanaf 2001 als broedvogel in Nederland gevestigd. Het aantal nam tot en met 2009 voorzichtig toe naar 3 territoria. Daarna groeit de populatie naar 49 territoria in 2023 waarvan 45 paren daadwerkelijk hebben gebroed (Boele *et al.*, 2024). Kraanvogels broeden vooral in de uitgestrekte heide- en veengebieden in het noordoosten van Nederland. Nederweert is door de ligging van de Groote Peel een potentieel broedgebied.

In 2017 werd in het Weerterbos een territorium vastgesteld. In 2018 werd opnieuw een territorium vastgesteld, ditmaal in de Groote Peel. Het gedrag van de oudervogels deed vermoeden dat daadwerkelijk werd gebroed, jongen werden echter niet gezien. De locatie van het nest is onder normale omstandigheden vrij nat. Door de extreme droogte in 2018 viel de plek droog en is het broedsel waarschijnlijk gepredeerd.

In de jaren daarna kwam het Weerterbos niet meer in beeld. In de Groote Peel werden territoria gevestigd in 2019, 2021 en 2022 waarbij in 2022 aanwijzingen zijn dat daadwerkelijk is gebroed (Boele *et al.*, 2021; mededeling Boena van Noorden).

De kans op een nieuwe vestiging in het Weerterbos is gezien de marginale biotoop niet erg groot. Bovendien wordt de druk van buitenaf op dit Natura2000 gebied steeds groter voor een soort waarvan bekend is dat ze verstoringsgevoelig is. Pal tegen de zuidoostzijde van In den Vloed verrijst een groot crematorium waardoor het aantal vervoersbewegingen flink zal toenemen.

Onderzoek 2023
Niet vastgesteld.

Figuur 82. Kraanvogel: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Scholekster (*Haematopus ostralegus*)

Verspreiding en biotoop

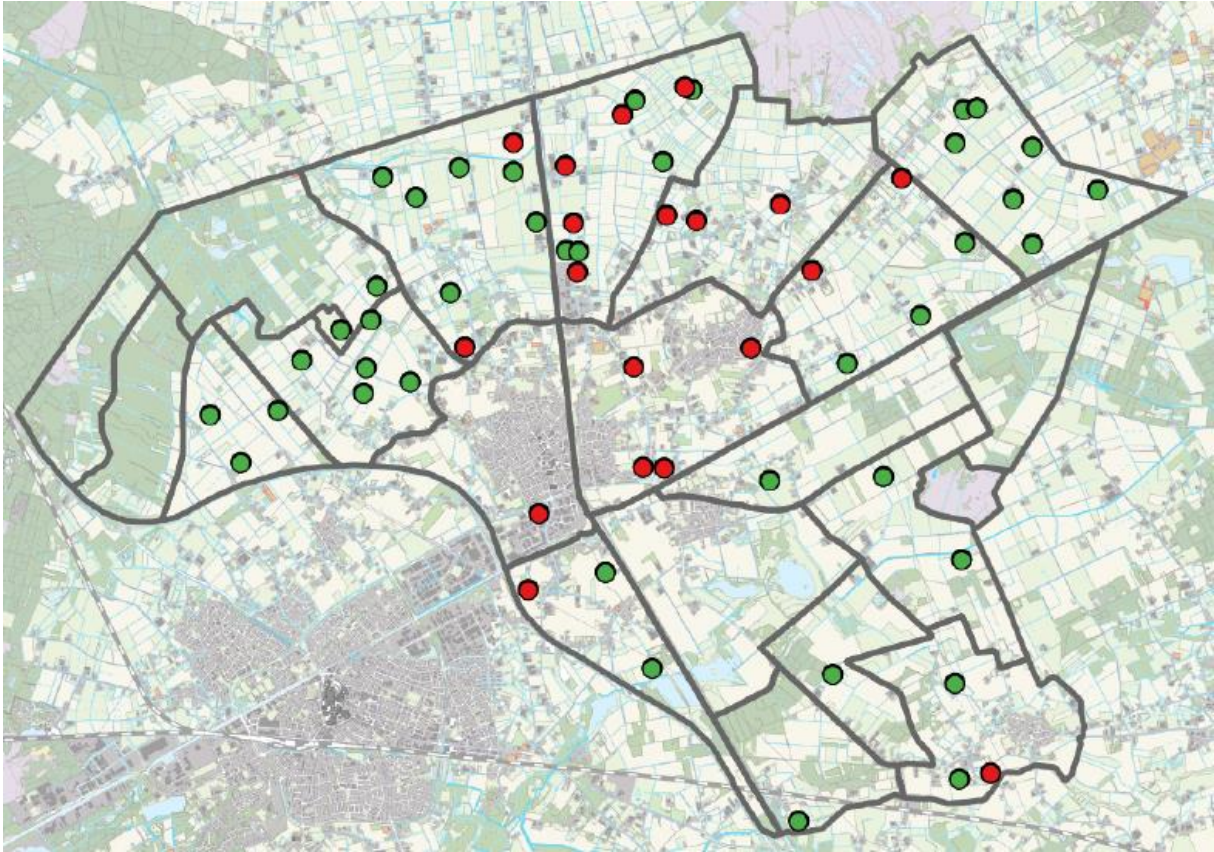
Scholeksters broeden in open en halfopen cultuurland en in agrarisch en stedelijk bebouwd gebied. In de tijdreeks zijn binnen de broedgebieden grote veranderingen vastgesteld. Het open en halfopen cultuurland is zo goed als verlaten. Het verlies in deze leefgebieden wordt voor een klein deel gecompenseerd door een lichte toename in de omgeving van bebouwing. In het cultuurland broeden ze vrijwel zonder uitzondering in akkerland. Mais is favoriet, maar er wordt ook gebroed in percelen met aardappel, suikerbiet, zomergraan, erwten en schorseneren. In het verleden werd incidenteel op een dak gebroed. De afgelopen 10 jaar neemt het aantal dakbroeders langzaam toe. Deze verandering van strategie is opmerkelijk maar onmiskenbaar en is momenteel typerend voor de ontwikkelingen op de zandgronden (Boele *et al.*, 2022). Door op daken te broeden is de kans kleiner dat de nesten worden gepredeerd. Dakbroeders zijn aangetroffen op platte daken in woonwijken, op industrieterreinen en bij stallen van agrarische bedrijven.

Akkervogel- en weidevogelpercelen worden door tal van weidevogels benut, maar scholeksters laten deze percelen links liggen. De structuur van de vegetatie is te grof en ook te hoog voor de scholekster die juist kale tot schraal begroeide bodems preferereert.

Onderzoek 1994-2022

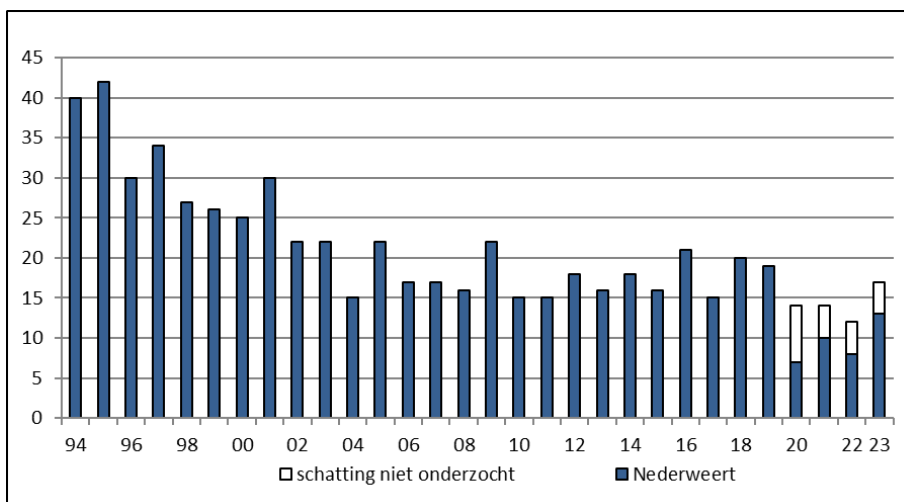
In 1962 werd in Nederweert het eerste broedgeval van de scholekster vastgesteld. Deze vestiging viel samen met een periode dat ze zich als typische kustvogel steeds meer richting het binnenland verplaatsten. De toename viel samen met het verdwijnen van de korenvelden en de opkomst van de maisteelt.

In 1991/1992 en in 1994 en 1995 werden respectievelijk 43, 40 en 42 territoria geteld. Het waren de hoogtijdagen van de scholekster in Nederweert. Daarna gaat de soort hard onderuit en neemt het aantal af naar 22 territoria in 2002. In de periode daarna is de populatie stabiel tot licht afnemend (2003-2019: 15-21; 2020-2022: 12-14). Het aantal territoria in het laatste tijdvak kwam tot stand op basis van onderzoek in 16 telgebieden, een schatting voor de telgebieden 3a, 5 en 18 en aanvullende gegevens van de weidevogelbeschermers in de telgebieden 9 en 10.

Figuur 83. Scholekster: verspreiding in 1994 (groene stip) en in 2019 (rode stip).

In 2019 werd Nederweert voor het laatst volledig op de soort onderzocht. In figuur 83 zijn de gegevens van 1994 en 2019 gecombineerd. Het verschil spreekt voor zich en is in de jaren daarna op basis van gegevens over 2020-2022 nog dramatischer. Afname van het voedselaanbod in steeds intensiever gebruikt cultuurland, (raai)grasland dat door de snelle en hoge groei ongeschikt is om te foerageren en predatie zijn vermoedelijk de belangrijkste oorzaken.

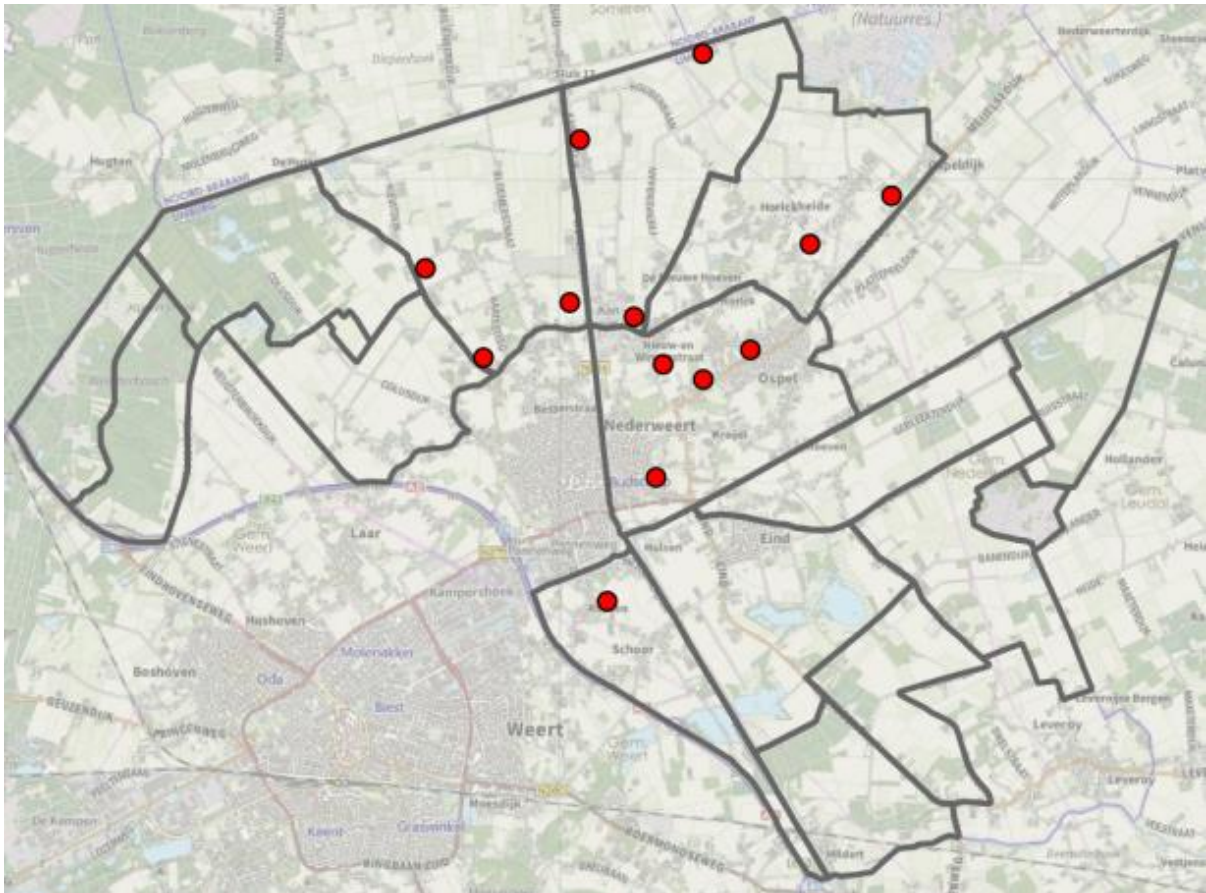
Figuur 84. Scholekster: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

Het aantal territoria lag iets hoger dan de afgelopen 3 jaar, maar het aantal blijft aan de lage kant. Vooral het open cultuurland moet het ontgelden en is op een enkele vestiging na verlaten. Eind jaren negentig van de vorige eeuw waren hier meer dan 25 territoria aanwezig. In 2023

werden in de onderzochte gebieden 13 territoria vastgesteld. In de niet onderzochte gebieden wordt het aantal op niet meer dan 3 territoria geschat. Bij de 9 territoria die door de weidevogelbeschermers werden gevonden werden slechts 2 jongen waargenomen; een bedroevend resultaat.

Dakbroeden werd vastgesteld in het centrum van Ospel en bij een agrarisch bedrijf langs de Bouldersdijk. Op het dak van een varkenshouderij langs de Hagelkruisbaan werden begin juni alarmerende vogels waargenomen en is waarschijnlijk ook gebroed.

Figuur 85. Scholekster: verspreiding in 2023.

Kleine plevier (*Charadrius dubius*)

Verspreiding en biotoop

De verspreiding van de kleine plevier komt grotendeels overeen met de gebieden waar in 1998-2018 venherstel is uitgevoerd. Territoria werden gevonden bij heidevennen, laagtes en retentiebekken, braakliggend industrieterrein, beekhersteltraject, zanddepot en soms op een kale akker. Tijdens venherstel en de eerste jaren daarna worden territoria gevonden op oevers, eilandjes of schaars begroeide plekken.

Terreinen waar natuurherstel is uitgevoerd worden na enkele jaren door opkomende vegetatie ongeschikt. Indien de broedtijd samenvalt met een droge periode zoals in 1996 en 2018-2021, bieden droogvallende venbodems en laagtes tijdelijk broedgelegenheid.

Onderzoek 1994-2022

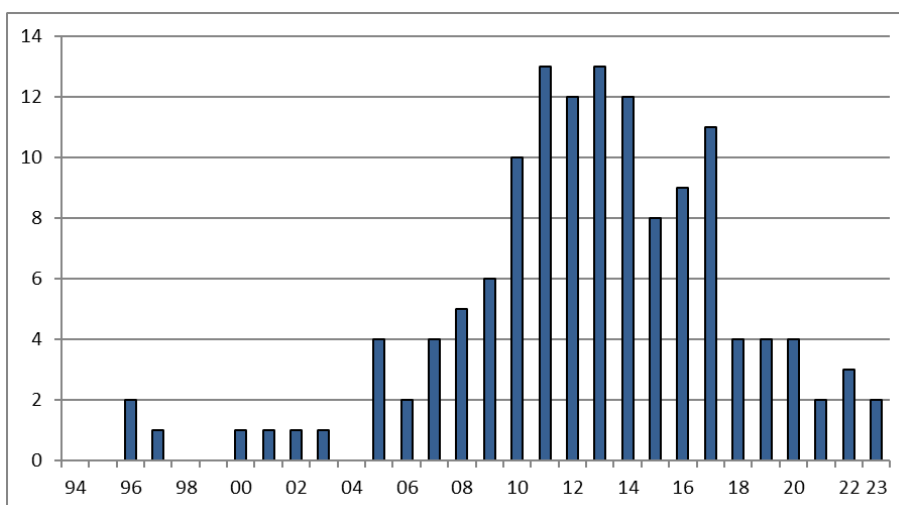
In de periode vóór 1994 werd de kleine plevier incidenteel als broedvogel vastgesteld in Nederweert. Onder normale omstandigheden biedt het onderzoeksgebied weinig mogelijkheden. In de periode 1994-2022 was de soort een regelmatige broedvogel met een hoogtepunt in 2011-2014 (12-13). Deze impuls was een gevolg van grootschalig herstel van natte natuur in het Weerterbos, de Mussenbaan, de Schoorkuilen, het Sarsven en De Banen.

De terugval vanaf 2017 (2-4) komt door de afronding van diverse projecten. De maagdelijke oevers raakten vervolgens snel begroeid en voldoen steeds minder aan de eisen van de kleine plevier. In 2019-2022 werden territoria gevonden in de Grashut, de vennen In den Vloed, de Mussenbaan, De Banen en de Schoorkuilen. Het zijn vaak late vestigingen op plekken die in de loop van het broedseizoen droogvallen.

Uitgezonderd verdere vernatting van de Mussenbaan staan geen grootschalige herstelprojecten in de planning. De verwachting is dat de kleine plevier in de toekomst in kleiner aantal en onregelmatiger als broedvogel zal worden vastgesteld.

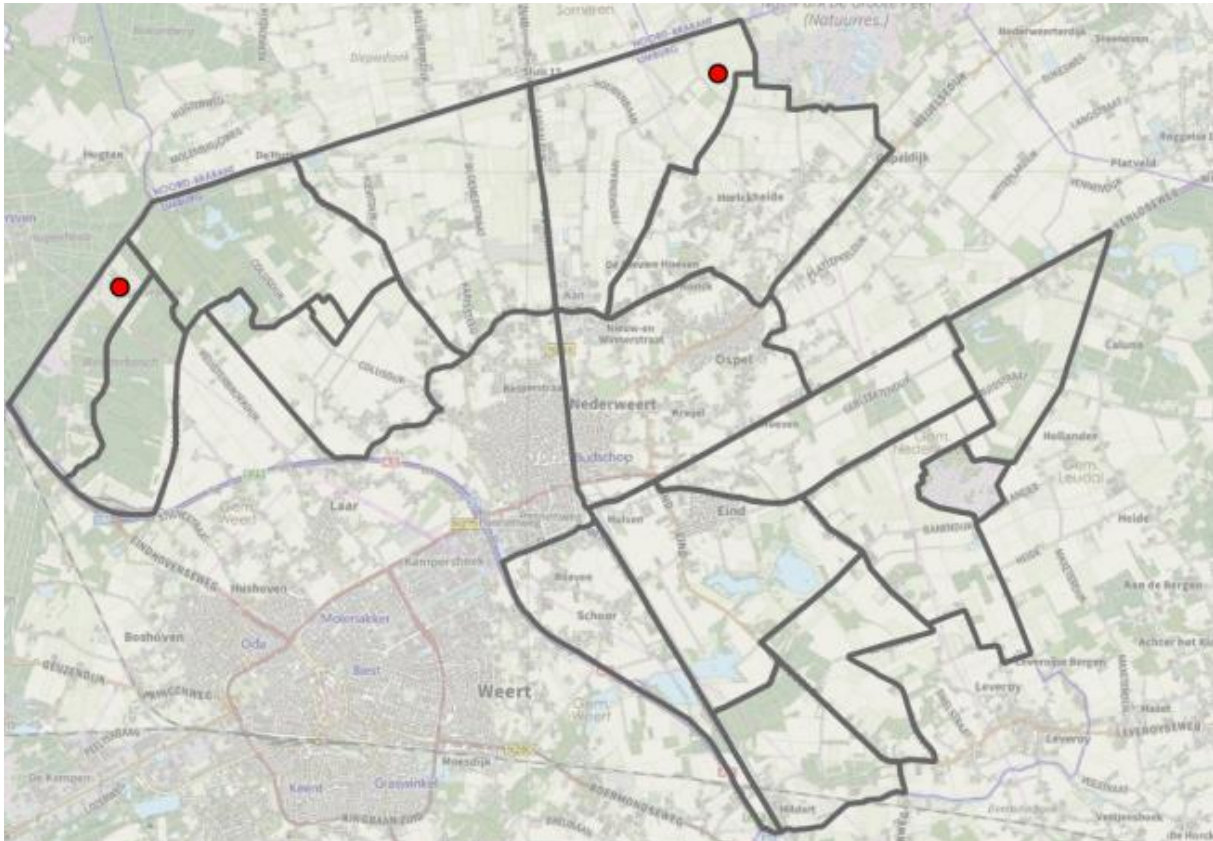
De retentiebekkens Laarderheide waren in 2011-2013 (2-4 territoria) tijdelijk geschikt voor de kleine plevier. April 2012, foto: Thijs Loven.

Figuur 86. Kleine plevier: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

In 2023 werd 1 territorium vastgesteld in de Grashut in het Weerterbos en 1 in de Mussenbaan ten zuiden van de Grootte Peel. Op beide locaties is een ondiepe laagte aanwezig. In een periode met weinig neerslag vallen deze gebieden (deels) droog en ontstaan mogelijkheden voor de kleine plevier.

Figuur 87. Kleine plevier: verspreiding in 2023.

Watersnip (*Gallinago gallinago*)

Verspreiding en biotoop

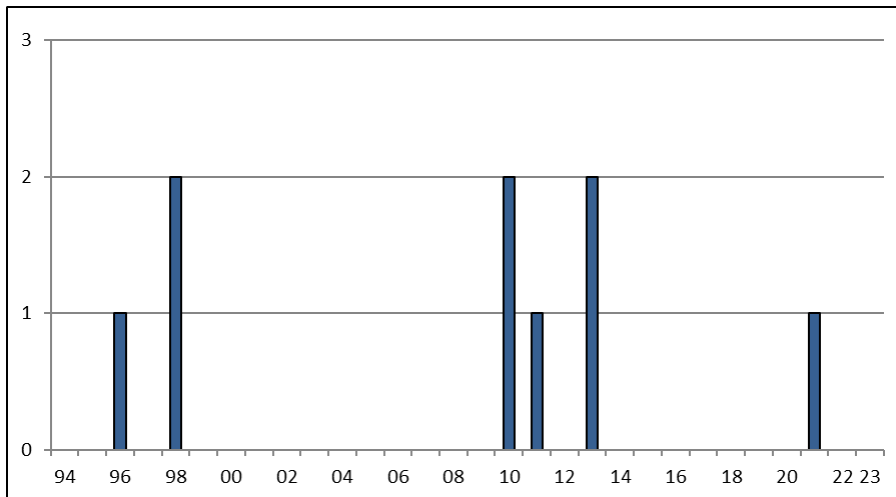
Watersnippen zijn in de onderzoeksperiode vastgesteld in de natuurgebieden De Kievit, de Mussenbaan, De Zoom en de Kwegt. Het enige territorium buiten de natuurgebieden werd gevonden in intensief vochtig grasland in De Koelen. De broedbiotoop dient voldoende open te zijn en bestaat uit vochtig tot drassig grasland en vochtige heide met afwisselend pijpenstrootje, riet, pitrus en wilgen. In het intensief gebruikte cultuurland waar ook het waterpeil flink is verlaagd zijn feitelijk geen mogelijkheden.

Onderzoek 1994-2022

De watersnip is een onregelmatige broedvogel in Nederweert en is 9 keer vastgesteld, waarvan 8 keer in een natuurgebied. De meeste territoria voldoen maar net aan de criteria. Het gaat om paren of individuen die in de broedtijd in geschikt biotoop aanwezig zijn. Territoria van baltende vogels, die als waarschijnlijk broedgeval worden gekwalificeerd, werden vastgesteld in De Zoom (2010, 2011, 2013) en in de Mussenbaan (2021).

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 88. Watersnip: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Houtsnip (*Scolopax rusticola*)

Verspreiding en biotoop

De houtsnip heeft zijn verspreidingsgebied in Nederweert flink uitgebreid. Territoria worden gevonden in het Weerterbos, de bossen van landgoed 't Kruis/Gebleektendijk, Wellenstein en omgeving, De Banen/Sarsven, Vlakwater/Houtsberg, bossen Ingstraat, bossen Reulisweg en de moerasgebieden De Zoom en de Kievit.

Houtsnippen hebben in Nederweert een sterke voorkeur voor vochtig loofbos en gemengd bos, maar ook verruigd moeras en heidevennen omgeven door bos zijn geschikt.

Onderzoek 1994-2022

Houtsnippen onderzoeken is geen eenvoudige klus. Het onderzoek is volledig afgestemd op het in kaart brengen van in de avondschemer baltzende mannetjes. Hierbij worden het tijdstip van de waarneming en de vliegrichting genoteerd. Omdat vooral niet uitsluitende waarnemingen worden vastgelegd, blijft het onderzoek met alle andere mitsen en maren die aan de soort kleven, onvolledig. De resultaten zijn dan ook richtinggevend voor wat betreft de aantalsontwikkeling en trend.

In het Weerterbos worden regelmatig simultaantellingen gehouden om beter zicht op het aantal territoria te krijgen. In de andere gebieden is dat zelden het geval. De bosgebieden in Nederweert worden jaarlijks op de soort onderzocht. Gelet op de vergroting van het verspreidingsgebied, dienen ook de minder met bos bedeelde delen onderzocht te worden om vast te stellen of de soort zich ook daar gevestigd heeft. Gebieden die daarvoor in aanmerking komen zijn delen van de Groote Heide, de omgeving van Leveroy en de ecologische verbindingzone op de Laarderheide en de Wetering.

De houtsnip is in de onderzoeksperiode toegenomen van 1-4 territoria in 1994-2004 naar 9-22 territoria in 2005-2022. De populatie in het Weerterbos lijkt redelijk constant en ligt in de periode 2005-2022 tussen 7-12 territoria, maar is vermoedelijk groter. Een deel van de toename is te verklaren door intensiever onderzoek.

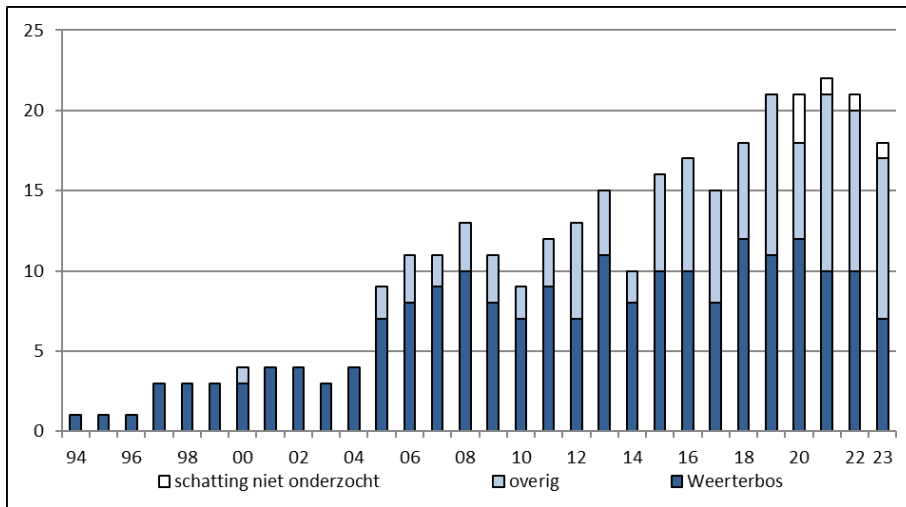
Onderzoek 2023

Het aantal territoria (17) lag iets beneden het niveau van de afgelopen jaren. Het verschil komt door een lager aantal in het Weerterbos. Hier werden aan de bossen in het Middelste Hout en delen van In den Vloed onder te ongunstige weersomstandigheden (veel wind en te laat in het seizoen) bezoeken gebracht en lieten houtsnippen zich amper zien of horen.

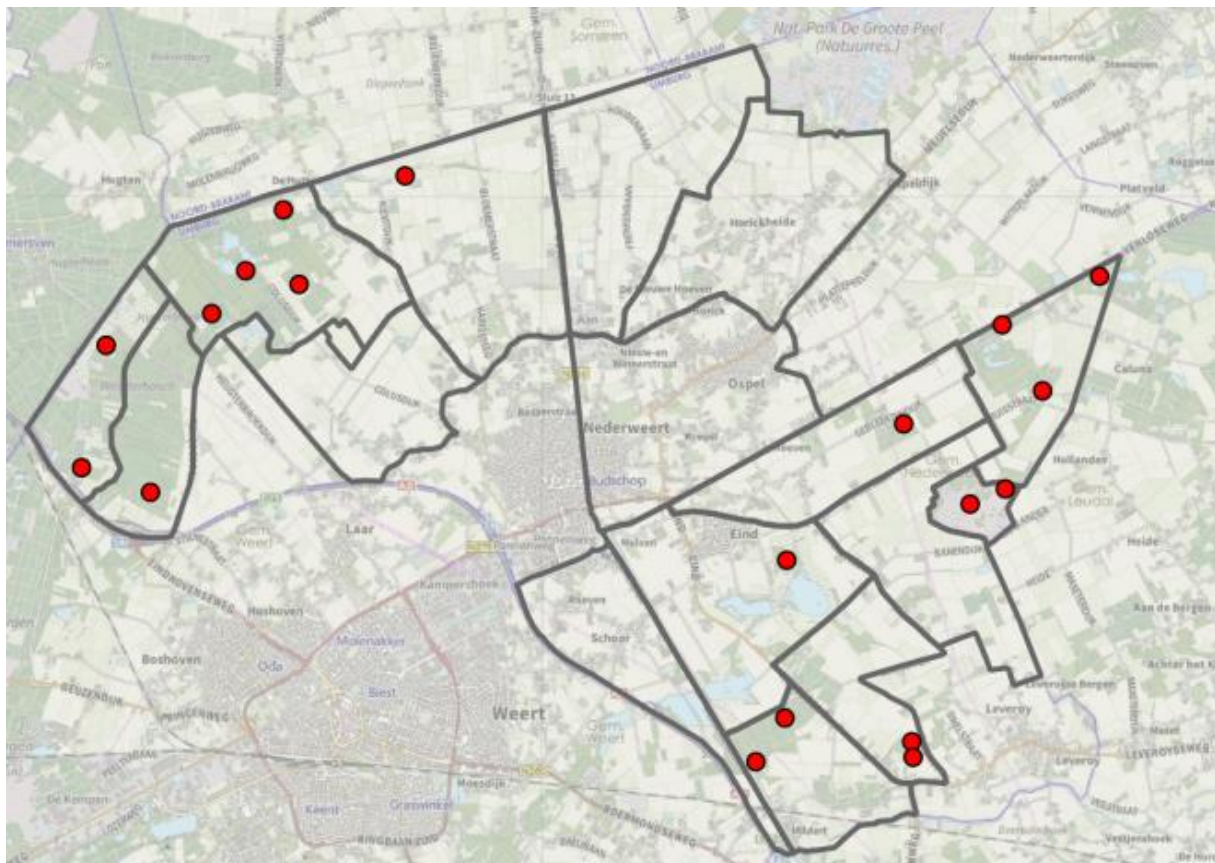
In De Zoom en de bossen Ingstraat konden door uitsluitende waarnemingen 2 territoria worden geregistreerd.

Om houtsnippen beter te kunnen onderzoeken zijn er technisch gezien steeds meer mogelijkheden. Het gaat om geluidsopnames waarbij baltzende mannetjes op basis van hun

onderling afwijkende roep onderscheiden kunnen worden. In 2023 werd deze apparatuur door onderzoekers van de provincie Limburg in de bossen rond Nederweert-Eind gebruikt. Deze wijze van onderzoek zal in de toekomst het werkelijke aantal territoriale mannetjes, vooral in gebieden met hogere dichtheden, nog beter kunnen bepalen.

Figuur 89. Houtsnip: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 90. Houtsnip: verspreiding in 2023.

Grutto (*Limosa limosa*)

Verspreiding en biotoop

Het verspreidingsgebied van de grutto is in de onderzoeksperiode steeds verder ingekrompen. Midden jaren negentig van de vorige eeuw werden territoria in vrijwel alle grote vochtige graslanden in open cultuurland vastgesteld. Enkele territoria werden zelfs in halfopen cultuurland gevonden. Broeden in akkerland werd enkele keren bevestigd. In de loop van het onderzoek werd het ene na het andere broedgebied verlaten. In 2023 zijn de weidevogelpercelen langs de Broenenhoup ten zuiden van de Grootte Peel het laatste 'bastion' [figuur 93].

In de onderzoeksperiode heeft een verschuiving plaatsgevonden van percelen met intensief grondgebruik naar weidevogelpercelen met een extensief beheer. In deze gebieden wordt in het broedseizoen geen mest uitgereden en worden uitgestelde maaidatums gehanteerd. Voor de jongen grutto's is de kans om hier te overleven groter dan in de intensief gebruikte percelen. Er is dekking tegen predatoren en er is meer aanbod van insecten dan in percelen met monotoon raaigras. De kans op een succesvol broedgeval wordt hierdoor vergroot. In regulier grasland zijn de grutto en andere weidevogels, indien ze niet worden beschermd, vrijwel kansloos door mestinjectie en steeds vroeger en frequenter maaien.

Figuur 91. De weidevogelpercelen langs de Broenenhoup; broedbiotoop voor patrijs, kwartel, grutto, wulp, veldleeuwerik en graspieper. 23 april 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

De grutto heeft in 2015 de status van Nationale Vogel verworven. Grutto's zijn het visitekaartje van het agrarisch gebied, maar hoe lang ze dat nog zijn, is zeer de vraag. De populatie staat landelijk al decennia onder druk en ook in Nederweert zijn de resultaten zeer zorgelijk.

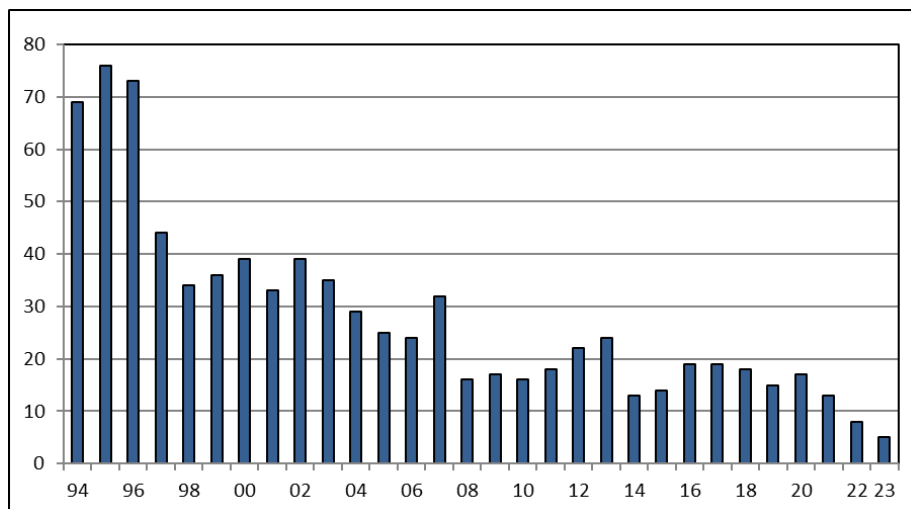
In het onderzoeksgebied is de populatie afgenomen van circa 300 territoria in de jaren zeventig/tachtig van de vorige eeuw naar 8 territoria in 2022. In 1994 kwamen grutto's nog tot broeden in de Laarderheide, de Wetering, het open cultuurland ten zuiden van de Grootte Peel, de Kruisvennen en de Koelen/Vlakwater. In de tijdreeks voltrok zich een proces waarbij de aantallen per locatie geleidelijk afnamen en ze uiteindelijk verdwenen. Grutto's konden het in

percelen met intensief grondgebruik niet meer bolwerken en de laatste populatie trok zich terug in percelen met gesubsidieerd weidevogelbeheer ten zuiden van de Grote Peel. Daarnaast is de predatiedruk van roofvogels, marterachtigen en vos op de steeds kleinere populatie relatief hoog om de situatie nog complexer te maken.

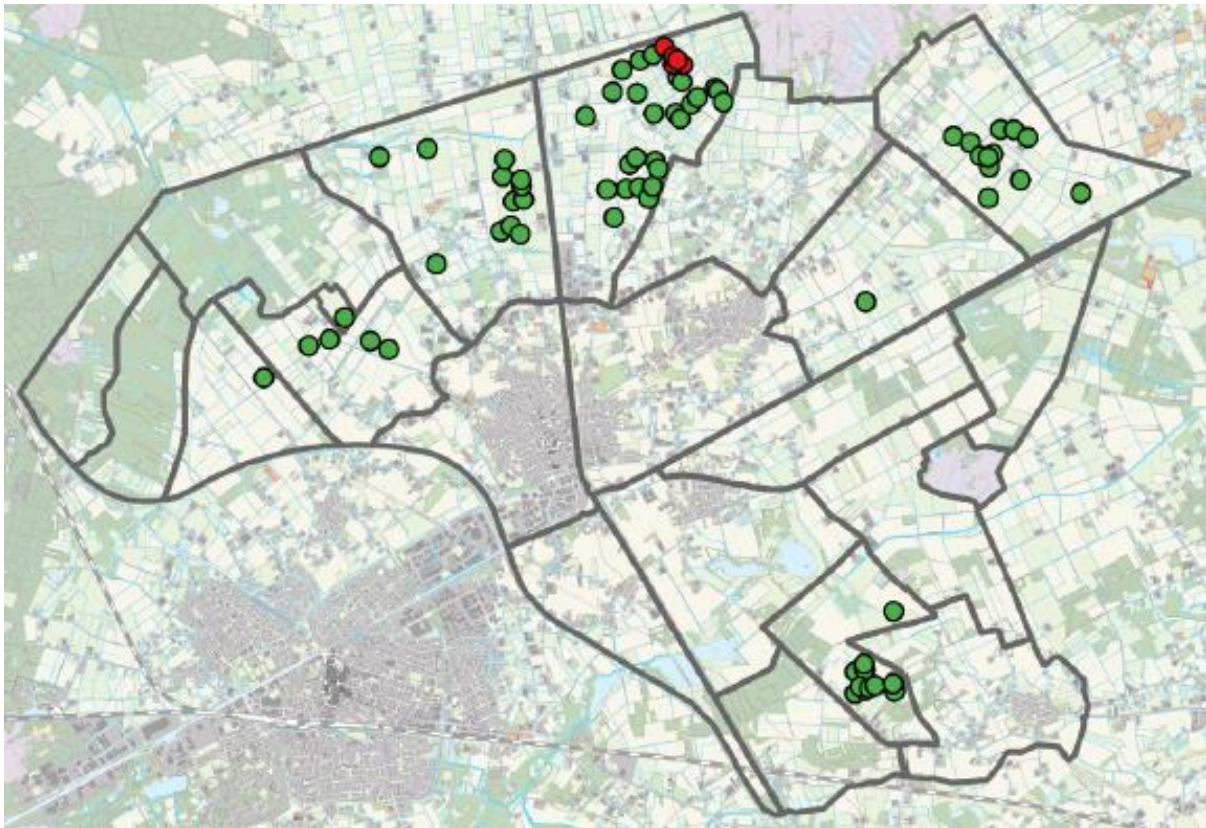
Het lage aantal in 2022 (8) is een gevolg van droge tot zeer droge voorjaren in 2018-2021. De verdroging van het broedgebied en daarmee samenhangend de afname van voedsel was zo ongunstig dat nauwelijks jongen werden grootgebracht. Hierdoor was de reproductie te laag om de populatie in stand te houden en wordt het wegvallen van de oude grutto's niet meer gecompenseerd. Landelijk brengen grutto's al jaren te weinig jongen groot; het nestsucces is te laag en de kuikensterfte is te hoog (Boele *et al.*, 2023).

Grutto's foerageren vaak bij de Mussenbaan. 7 april 2024, foto: Huub Janssen.

Figuur 92. Grutto: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 93. Grutto: verspreiding in 1994 (groene stip) en in 2023 (rode stip).

Wulp (*Numenius arquata*)

Verspreiding en biotoop

Het verspreidingsgebied van de wulp is de afgelopen decennia flink geslonken. De meeste territoria worden in open cultuurland vastgesteld. Halfopen cultuurland was tot eind jaren negentig van de vorige eeuw relatief belangrijk, maar is vrijwel verlaten. De meeste territoria worden in grasland gevonden, maar akkerland wordt soms ook bezet.

Wulpen waren in 1994, en zeker in de periode daarvoor, goed vertegenwoordigd in de Laarderheide, de Wetering/Groote heide, ten zuiden van de Groote Peel, de Kruisvennen/omgeving Platte Peeldijk, de omgeving van De Zoom en de Koelen/Het Vlakwater. In de onderzoeksperiode zijn de meeste gebieden verlaten en concentreren ze zich ten zuiden van de Groote Peel en in de Kruisvennen. Wulpen broeden meer verspreid dan de grutto die graag in clusters broedt en zijn daardoor minder kwetsbaar als het grondgebruik wordt gewijzigd.

Wulpen worden geholpen door actieve nestbescherming en gesubsidieerd akker- en weidevogelbeheer. Met name rond de Broenenhoup liggen fraaie aaneengeschakelde weidevogelpercelen die jaarlijks worden bezet. De nog niet vliegvlugge jongen zijn door het permanent hoge gras beter beschermd tegen predatie dan in het intensieve cultuurland waar in kale akkers en gemaaide graslanden nauwelijks dekking is. Het voedselaanbod in de vochtige niet gemaaide percelen is bovendien gunstiger.

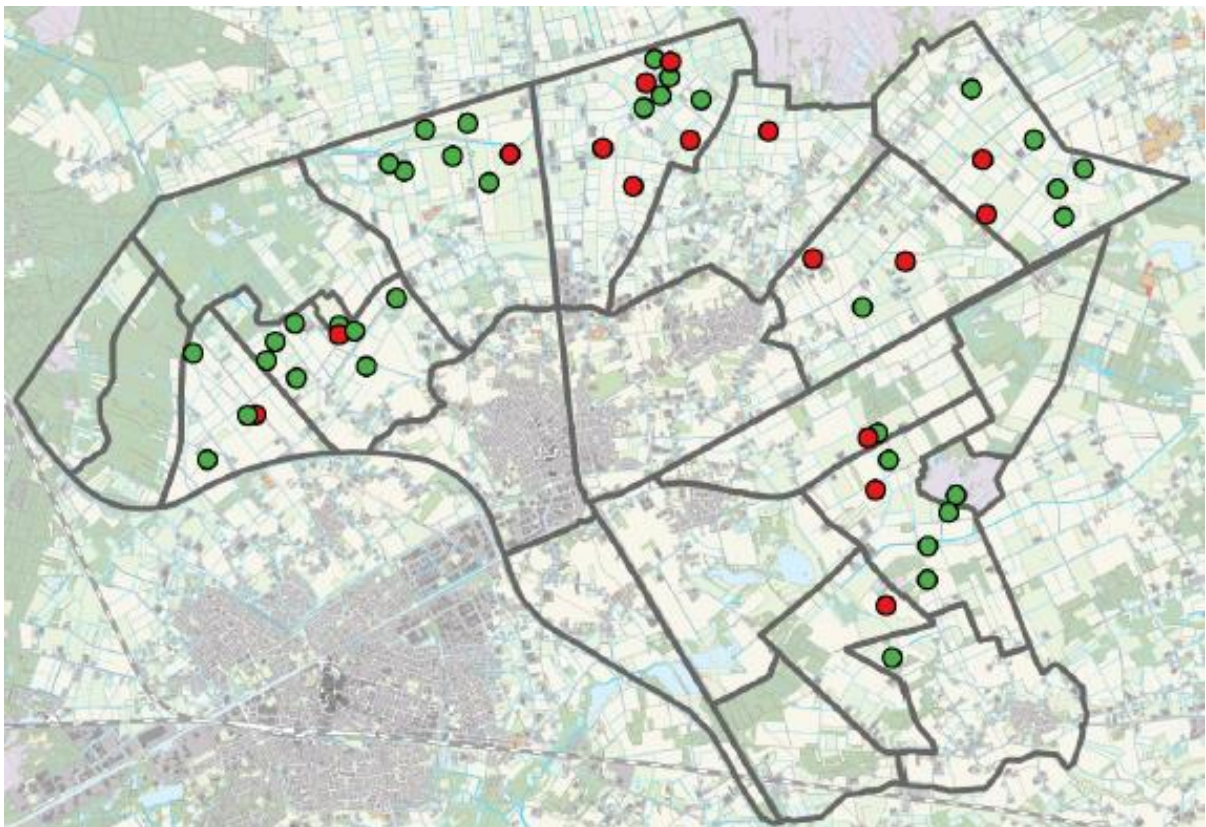
Onderzoek 1994-2022

De prachtige jodelende baltsvlucht van de wulp wordt steeds minder gehoord in Nederweert. Intensief grondgebruik, het verdwijnen van extensief grasland en predatie zijn belangrijke factoren die de teloorgang bepalen.

Wulpen hebben na de ontginning van de hoogvenen een geslaagde overstap gemaakt naar de destijds extensief gebruikte graslanden. Het optimaliseren van het intensieve grondgebruik bleef niet zonder gevolgen. De 72 territoria die in 1991/1992 door de provincie Limburg werden

vastgesteld zijn het laatste ijkpunt van een periode waarin de wulp nog goed vertegenwoordigd was in Nederweert. Na 1992 werd het alleen maar minder en daalde het aantal van 43-35 territoria in 1994-1996, naar 35-18 territoria in 1997-2015. In de periode daarna stabiliseert het aantal en worden 16-25 territoria gevonden. In de rest van Nederweert broedt nog een enkel paar in de Laarderheide, de Wetering en de omgeving van De Zoom [figuur 94]. Omdat bij deze paren zelden succesvolle broedgevallen worden vastgesteld lijkt een definitieve verdwijning slechts een kwestie van tijd.

Wulpen zijn, met hulp van beschermers en grondgebruikers, nog steeds in staat om in gangbaar boerenland te broeden. In 2022 werden zelfs meer nesten gevonden in regulier boerenland (5) dan in de weidevogelgebieden (2). In totaal werden 17 pullen geteld, maar is uiteindelijk niet een jong uitgevlogen. Ook in 2020 werden geen jongen grootgebracht (Maris, 2020-2022). De extreme droogte vanaf mei 2018 tot en met 2021 heeft zeker een rol gespeeld omdat voedsel in de uitgedroogde velden beperkt beschikbaar was.

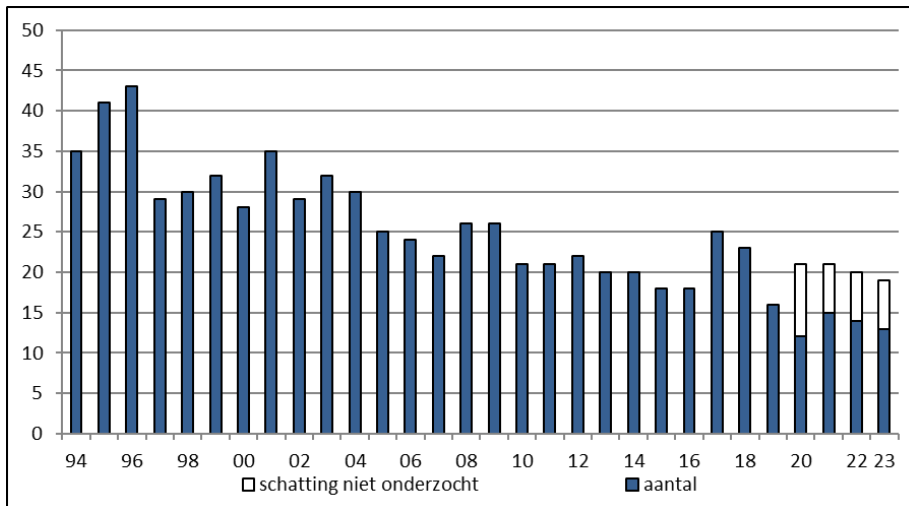

Figuur 94. Wulp: verspreiding in 1994 (groene stip) en in 2019 (rode stip).

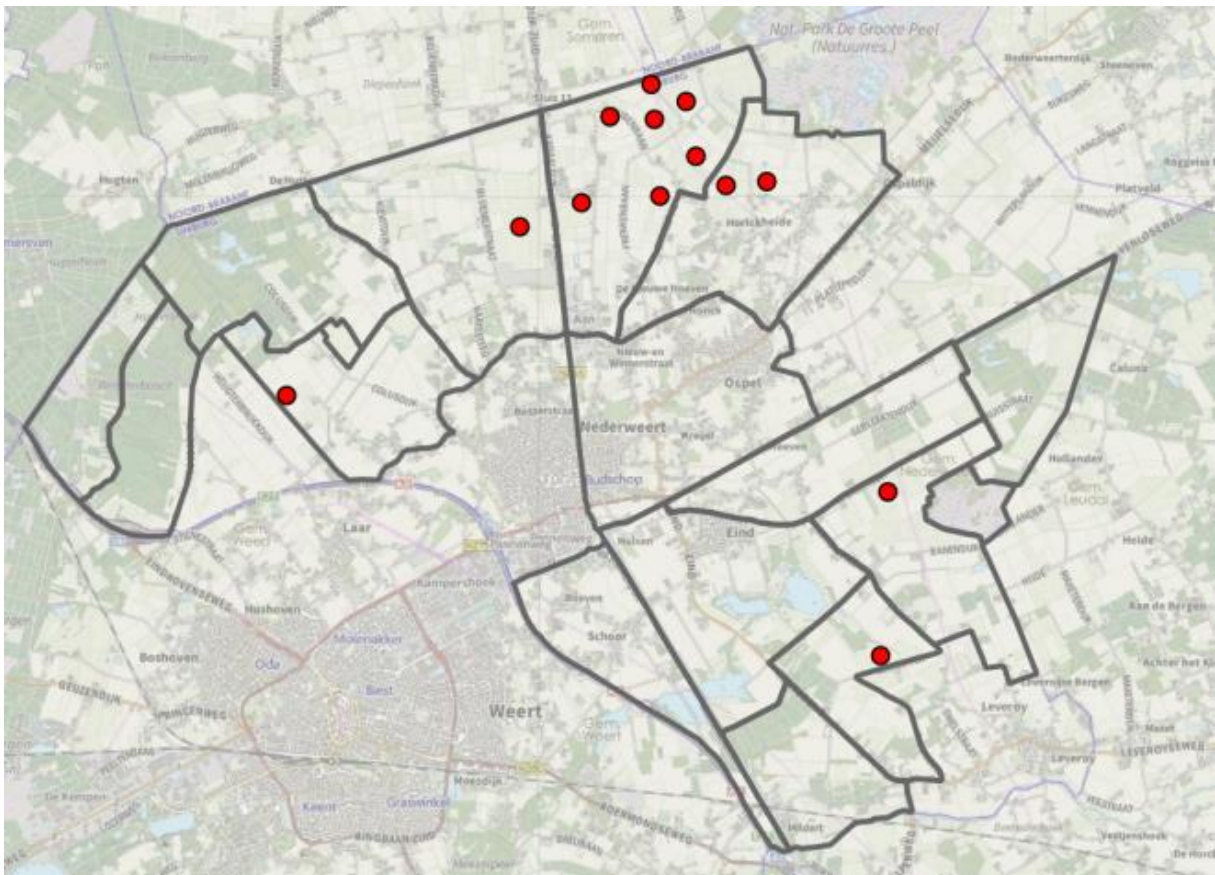
Onderzoek 2023

In het bolwerk ten zuiden van de Groote Peel werden 9 territoria geregistreerd, waarvan 5 territoria in of in de buurt van percelen met weidevogelbeheer.

Door de weidevogelbeschermers werden in de Kruisvennen en omgeving (niet meegenomen in het reguliere onderzoek) 6 territoria gelokaliseerd waarvan 1 paar succesvol jongen heeft grootgebracht (Maris, 2023). De overige solitaire paren waren aanwezig in de Laarderheide, de Wetering, ten westen van De Zoom en in Het Vlakwater. Op deze locaties was geen indicatie dat de wulpen succesvol hebben gebroed.

Figuur 95. Wulp: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 96. Wulp: verspreiding in 2023.

Kokmeeuw (*Chroicocephalus ridibundus*)

Verspreiding en biotoop

Kokmeeuwen zijn als broedvogel vastgesteld in de heidevennen De Banen, de Schoorkuilen en in een laagte in de Mussenbaan. Nesten zijn aangetroffen op eilandjes of langs oevers. De nesten liggen verscholen tussen wilgenstruweel, in pitrusvegetatie en soms aan de rand van een rietkraag. Vestiging is sterk afhankelijk van de hoogte van het waterpeil.

Onderzoek 1994-2022

Kokmeeuwen hebben Nederweert herontdekt en worden vanaf 2013 in sterk wisselend aantal als broedvogel vastgesteld. In de periode daarvoor was de soort vooral bekend als trekpleister van het Nationaal Park de Groote Peel met maximaal 8500 paren. Ook het heideveen De Zoom was in de vorige eeuw een belangrijk broedgebied met maximaal 1350 paren.

De nieuwe vestiging in 2013 kwam vrij onverwacht, zeker als naar de ijle verspreiding van de kokmeeuw in het zuidoosten van het land wordt gekeken. De meeste paren broedden in de vennen aan de Schoordijk en in de Kwegt. Op beide locaties is het aantal broedparen afhankelijk van de hoogte van het waterpeil. Is het peil nog net te hoog, dan staan de kokmeeuwen 'in de wacht' tot het moment dat met nestbouw kan worden begonnen. Dit wordt ook in de andere broedgebieden waargenomen. Bij een dalend peil komen eilandjes beschikbaar en afhankelijk van het beschikbare oppervlak worden nesten gebouwd. Met name aan de Schoordijk kan in korte tijd een flinke kolonie ontstaan (2013-2022: 0-170 nesten).

De eilandjes in de Kwegt liggen permanent boven de waterlijn en werden ongeschikt door de opkomst van wilgenstruweel. In de Kwegt werd gebroed vlak na het venherstel met in 2017 en 2018 respectievelijk 12 en 13 nesten. De Banen was in 2017-2022 (0-20) door enkele droge voorjaren onregelmatig bezet. In de Mussenbaan werd in 2014 de waterhuishouding hersteld en een laagte uitgegraven. Het waterpeil in de laagte fluctueert nogal waarbij de kans op verdroging met het vorderen van het broedseizoen in het nadeel is van de broedende kokmeeuwen. Door het opdrogen van de laagte komen de nesten binnen het bereik van predatoren en wordt de kolonie snel verlaten. In de periode 2014-2022 werd in 4 van de 9 jaren gebroed en werden 4-32 nesten geteld.

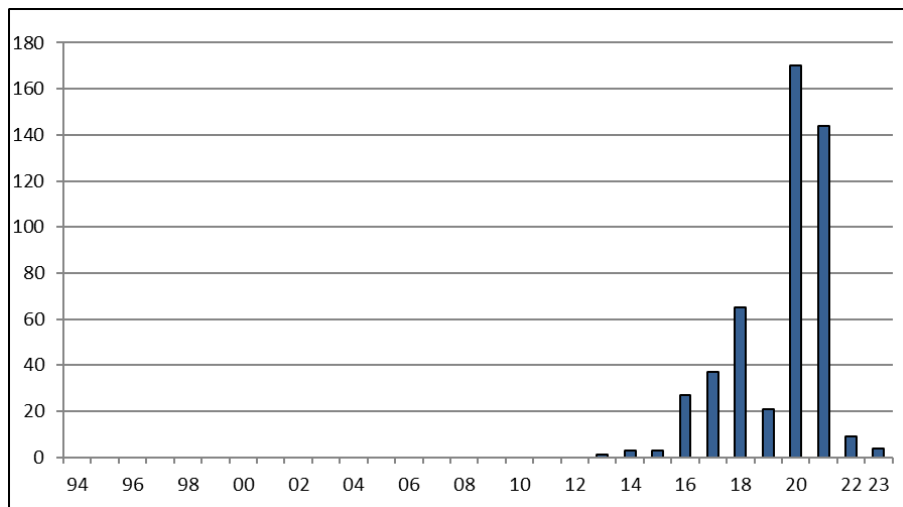

Hoeveel kokmeeuwen in Nederweert broeden is sterk afhankelijk van de hoogte van het waterpeil. De Schoordijk 13 mei 2021, foto: Thijs Loven.

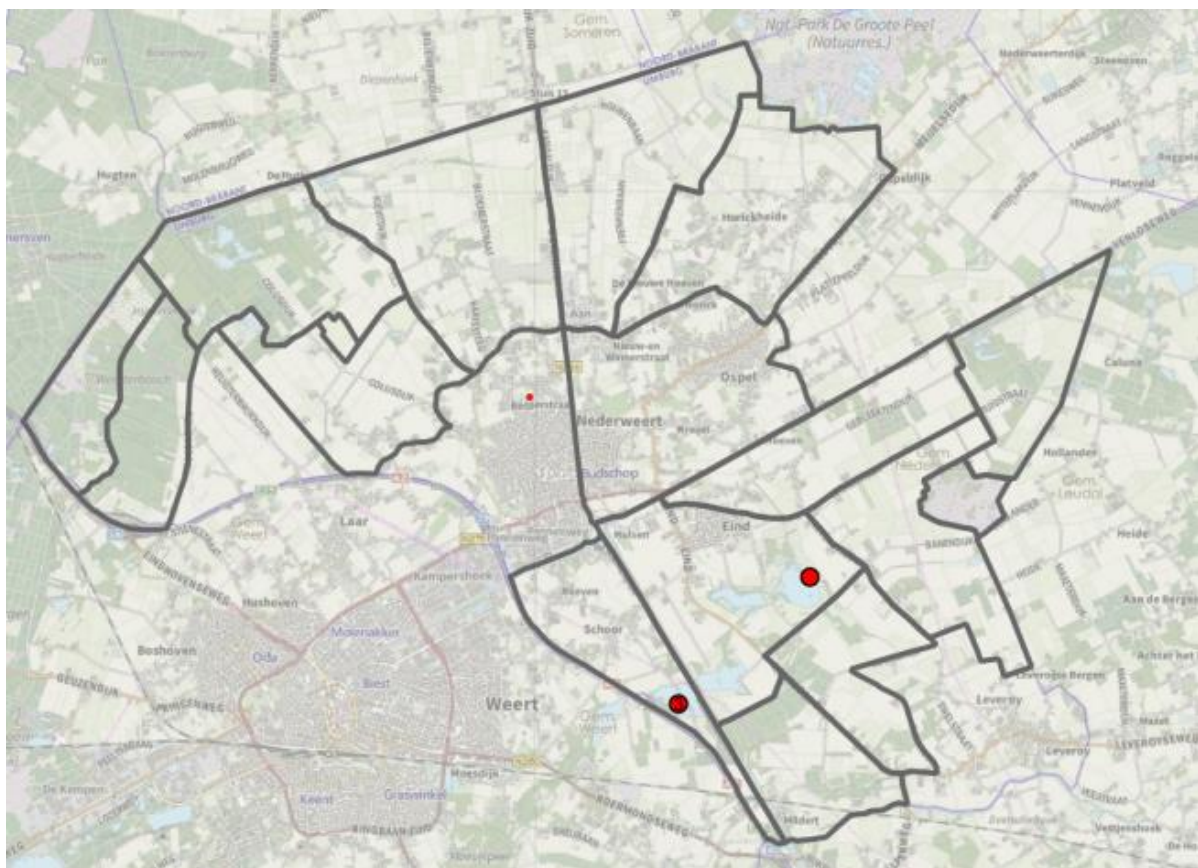
Onderzoek 2023

Het geduld van de kokmeeuwen bij de vennen aan de Schoordijk werd behoorlijk op de proef gesteld. Oorzaak was een te hoog waterpeil. Uiteindelijk hebben 3 paren een nest gebouwd, maar werd broeden niet waargenomen. Dit was ook het geval bij De Banen waar 1 nest werd

gevonden. Sterk fluctuerende waterstanden zijn van grote invloed op het aantal nesten en het aantal succesvolle broedsels.

Figuur 97. Kokmeeuw: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 98. Kokmeeuw: verspreiding in 2023.

Visdief (*Sterna hirundo*)

Verspreiding en biotoop

De visdief heeft geprofiteerd van het vele venherstel in Nederweert en is vastgesteld op de heidevennen De Banen, de Kwegt en de vennen langs de Schoordijk. De vennen zijn ongeschikt bij een te hoge waterstand als de zandplaten onder de waterlijn komen te liggen.

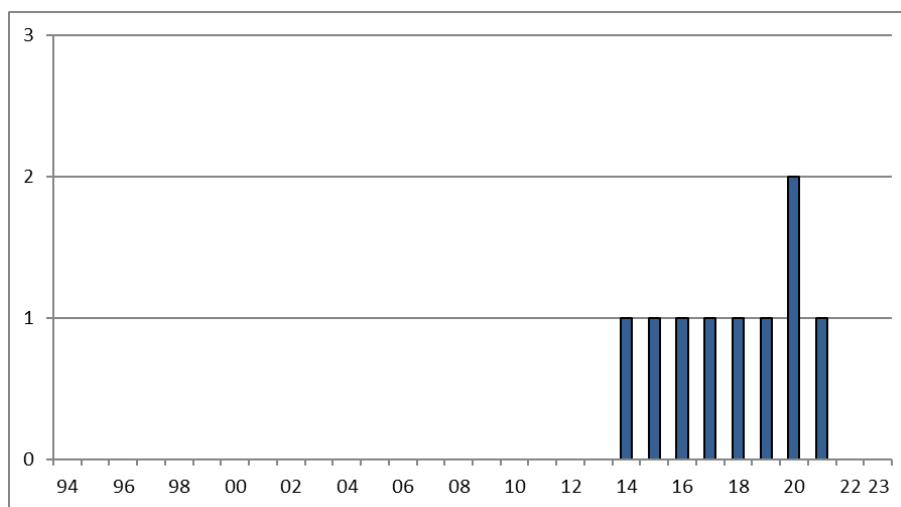
Bij extreme droogte is er kans op predatie door droogvallende venbodems. Zandplaten die langere tijd boven het waterpeil uitsteken worden door opkomende vegetatie ongeschikt.

Onderzoek 1994-2022

De visdief is een zeldzame broedvogel in Nederweert. In 2014-2021 wordt afwisselend gebroed in De Banen en de vennen in de Kwegt en de Schoordijk. Met uitzondering van 2016 en 2021 werd in alle jaren succesvol gebroed. In 2016 viel eind mei/ begin juni extreem veel regen (> 200 mm) en ging het nest verloren. Nederweert is een van weinige plekken in Limburg waar deze sierlijke stern tot broeden komt (Sovon Vogelonderzoek, 2018). In 2022 was de visdief tijdelijk aanwezig, maar voldeden de waarnemingen niet aan de criteria.

Onderzoek 2023

In het broedseizoen was enige tijd een paar bij de vennen in de Kwegt en de Schoordijk aanwezig. De waarnemingen voldeden wederom niet aan de criteria om als territorium aan te kunnen merken.

Figuur 99. Visdief: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Turkse tortel (*Streptopelia decaocto*)

Verspreiding en biotoop

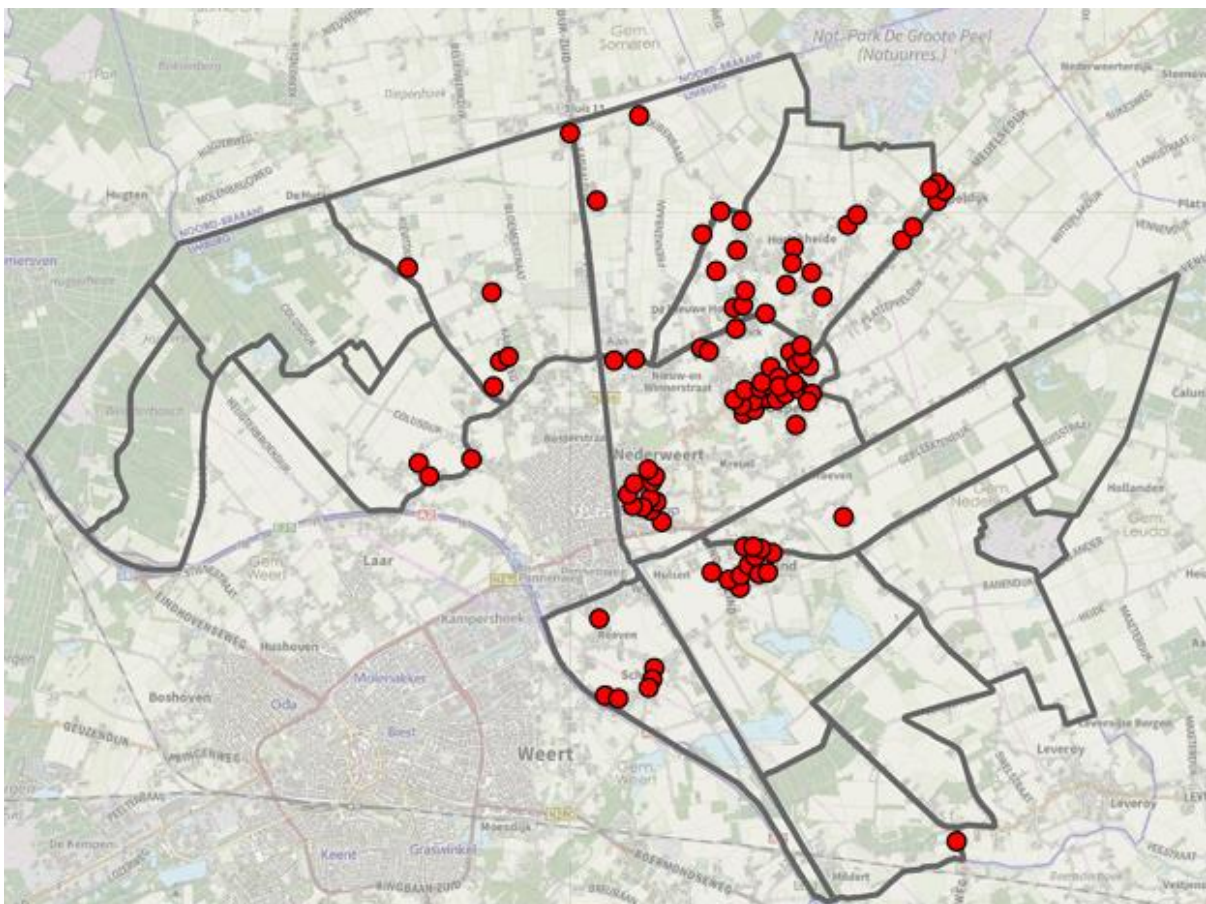
Turkse tortels broeden vooral in stedelijk en agrarisch bebouwd gebied. In het laatste decennium is het verspreidingsgebied van de Turkse tortel flink ingekrompen. De belangrijkste bolwerken zijn de woonkernen Nederweert, Budschop, Ospel, Ospeldijk, Nederweert-Eind en Leveroy. Ze houden zich vooral op in de oudere wijken met veel groen en grote tuinen. Nieuwbouwwijken zijn de eerste jaren ongeschikt door het ontbreken van nestgelegenheid. De huidige trend van meer steen en minder groen in de tuin helpt ze daarbij niet. In buurtschappen en rond agrarische bebouwing worden ook territoria gevonden maar is het voorkomen meer gefragmenteerd. Op industrieterreinen zijn ze in klein aantal aanwezig of ontbreekt de soort. Turkse tortels broeden in bomen, coniferen en struwelen en maken ook gebruik van materialen zoals de kappen van rolluiken. Bij onstuimige weersomstandigheden gaat menig nest verloren.

Onderzoek 1997-2022

Turkse tortels zijn relatief nieuwe broedvogels en worden vanaf 1950 in Nederland vastgesteld. Het eerste territorium in Nederweert werd in 1957 in Leveroy geregistreerd. De soort heeft waarschijnlijk geprofiteerd van de verstedelijking van het landschap.

De aantalsontwikkeling van de Turkse tortel kan in 2 periodes worden opgedeeld: 1997-2011 en 2012-2022. In het eerste tijdvak werden 414-351 territoria geteld in het tweede tijdvak zijn het er veel minder en worden 209-308 territoria geregistreerd. Het verval tekent zich af in het hele onderzoeksgebied. Vermoedelijk spelen meerdere factoren een rol.

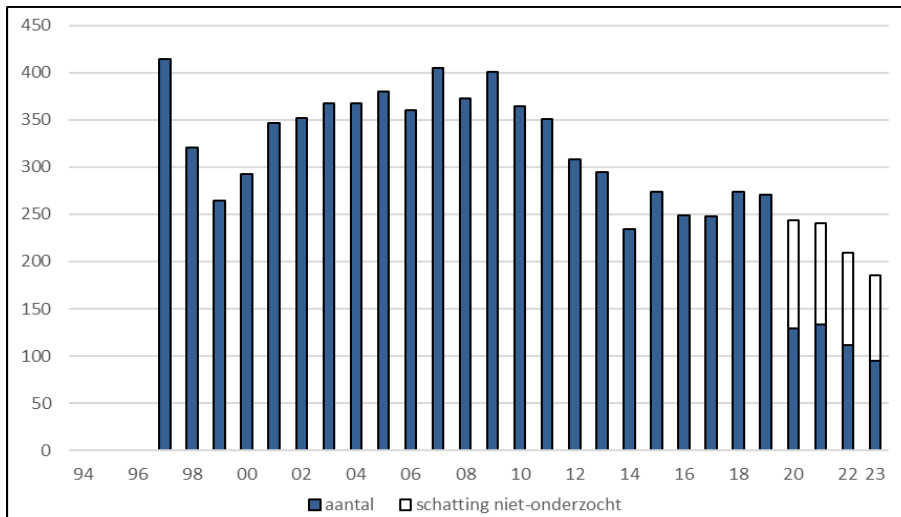
Binnen het leefgebied van de Turkse tortel heeft met name de houtduif een enorme opkomst doorgemaakt. Houtduiven zijn tegenwoordig in een veelvoud aanwezig ten opzichte van de Turkse tortels (2019: Nederweert-Eind postcode 6034 en Ospel postcode 6035, 20 telpunten: houtduif: 252 exemplaren, Turkse tortel: 36 exemplaren). De holenduif is de laatste decennia eveneens flink toegenomen, zowel rond agrarische bedrijven als binnen de bebouwde kom. Holenduiven maken voor hun nest handig gebruik van de ruimte onder zonnepanelen. De holenduif is minder algemeen dan de houtduif maar in recente jaren op sommige plaatsen duidelijk talrijker dan de Turkse tortel. Mogelijk dat de Turkse tortel de concurrentieslag met beide soorten verliest en terrein moet prijsgeven. Afname van de Turkse tortels speelt op meer plaatsen in Nederland. Boele *et al.* (2022) vermelden hierover dat er bij de tortels patronen bekend zijn van hoge dichtheden na hun vestiging en afname daarna. Daarnaast zijn de slecht beschermde broedsels van de Turkse tortel gevoelig voor periodes met slecht weer. Ze zijn ook een gemakkelijke prooi voor zwarte kraaien, kauwen en eksters die binnen de bebouwde kom maar ook rond de buurtschappen in flinke aantallen aanwezig zijn.

Figuur 100. Turkse tortel: verspreiding in 2023.

Onderzoek 2023

De achteruitgang van de Turkse tortel lijkt voorsnog niet te stoppen. In 2023 werden 90 territoria binnen de onderzochte gebieden vastgesteld en wordt het aantal in de niet onderzochte gebieden op 95 territoria geschat. Hoewel in de geschatte aantallen een behoorlijke onzekerheid schuilt (waaronder het niet onderzochte kerngebied Nederweert), past het verloop binnen het proces van achteruitgang en is de populatie ten opzichte van 2007 en 2009 ongeveer gehalveerd.

Figuur 101. Turkse tortel: aantalsontwikkeling in 1997-2023.

Zomertortel (*Streptopelia turtur*)

De Zoom 30 mei 2023, foto: Huub Janssen.

Verspreiding en biotoop

Het verspreidingsgebied van de zomertortel is vanaf 2009 flink gekrompen. Ze broeden in verruigd moeras, vochtige loofbossen, broekbosjes en landschapselementen in halfopen cultuurland. Dicht (wilgen)struweel en jonge sparrenopstanden, soms in combinatie met jong loofbos, zijn favoriete broedlocaties. Erfbeplantingen worden soms bezet. In stedelijk gebied zijn enkele territoria gevonden waaronder in een park en bij het kerkhof in het centrum van Nederweert.

De vochtige bossen van In den Vloed in het Weerterbos, de broekbossen in de Mildert en De Kievit zijn verlaten. Gebieden die in recente jaren nog met een territorium werden bezet zijn het moerasgebied De Zoom, de vochtige tot natte loofbossen in landgoed 't Kruis en de rand van De Banen.

Onderzoek 1997-2022

In 1991/1992 werd de zomertortel door de provincie Limburg onderzocht en werden in Nederweert 92 territoria vastgesteld. In die jaren waren er nog fraaie clusters in de Mildert (7), landgoed 't Kruis (19), in de oostelijke helft van het Weerterbos (11), maar ook in cultuurland was ze geen zeldzaamheid. Opvallend waren 10 territoria tussen Ospel en Ospeldijk en 5 territoria in Roeven. Deze werden gevonden in gevarieerde erfbeplantingen en bosschages rondom woningen. In 1997 werden slechts 28 territoria vastgesteld. Het is nauwelijks voor te stellen hoe ze in zo'n korte periode zo hebben kunnen afnemen.

Tot en met 2011 lag het aantal rond de 25-35 territoria. De beste periode was in 2005-2010 toen in 4 van de 5 jaren 39-44 territoria werden vastgesteld. Daarna neemt het aantal in Nederweert conform de landelijke trend flink af en worden in 2012-2022 19-3 territoria gevonden. Het laatste territorium in De Kievit werd in 2014 geregistreerd, in de Mildert in 2018 en in het Weerterbos in 2020. Zomertortels houden nog stand in loofbossen en wilgenstruwelen in landgoed 't Kruis en in De Zoom en worden soms in De Banen aangetroffen.

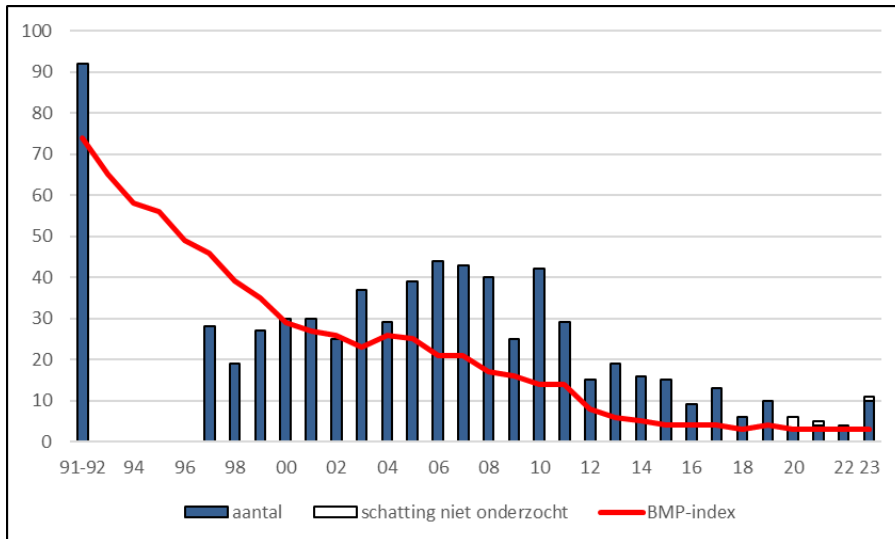

De vochtige bossen rond het ven op landgoed 't Kruis; een van de laatste bolwerken van de zomertortel in Nederweert. 4 mei 2023, foto: Thijs Loven.

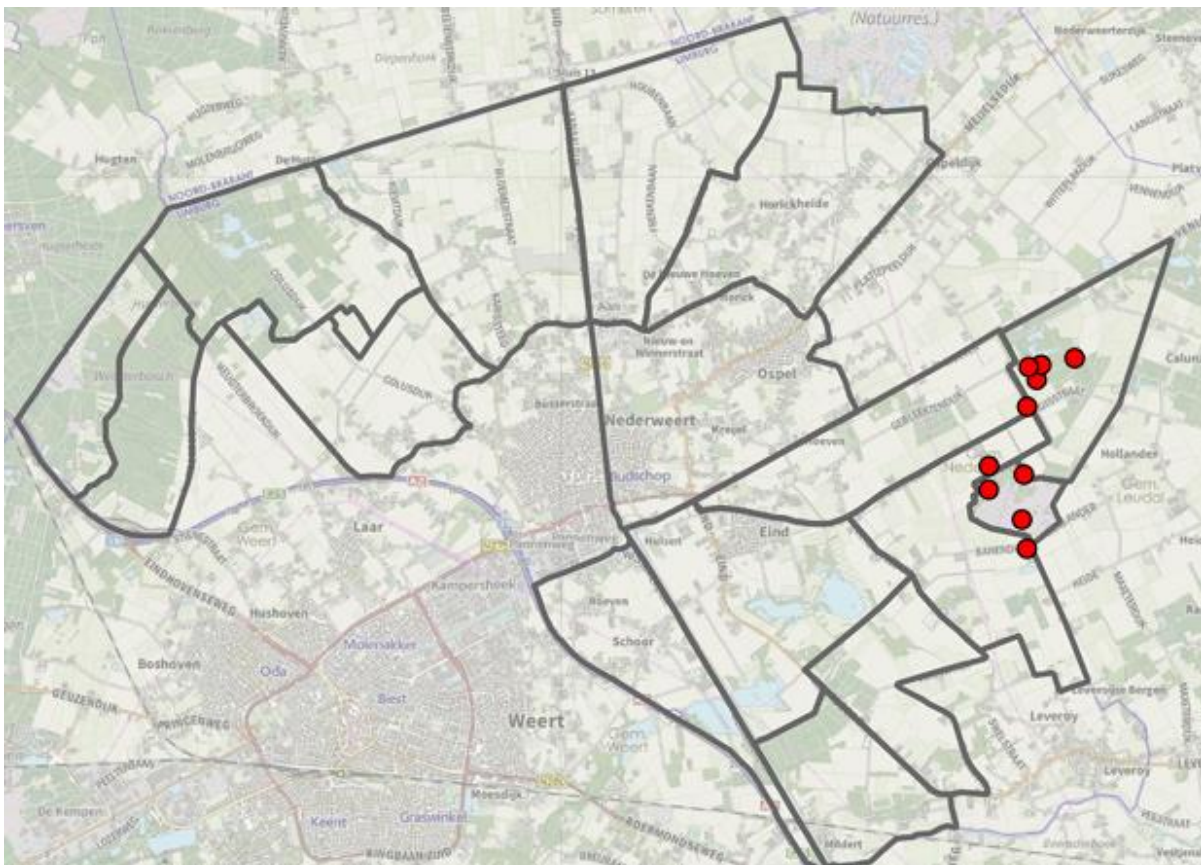
De achteruitgang van de zomertortel in Nederland wordt in verband gebracht met voedselgebrek. Zomertortels hebben een voorkeur voor een gevarieerd kleinschalig landschap met akkerranden of voedselveldjes. De structuur daarvan is van groot belang en bestaat uit een combinatie van maximaal 20 centimeter hoge kruiden en een bodem die voor 30-60% kaal dient te zijn. Daarnaast speelt in het overwinteringsgebied voedselgebrek door begrazing een rol en is een aanzienlijk deel van de populatie drager van een parasitaire vogelziekte, het Geel (Boele *et al.*, 2024). In het onderzoeksgebied maakten jonge sparrenbosjes in het verleden deel uit van de broedbiotoop. Vermoedelijk werd daar ook gebroed. Door het ouder worden van deze bosjes werden ze minder geschikt. Bovendien komt dit bostype na aantasting door de letterzetter in 2018 en 2019 amper meer voor. In de periode 1992-2017 heeft in Nederweert grootschalig natuurherstel plaatsgevonden van vooral natte natuur. In en aan de rand van deze gebieden zijn vochtige kruidenrijke percelen in beheer. Zomertortels lijken van deze ogenschijnlijk gunstigere omstandigheden niet te profiteren.

Onderzoek 2023

In 2023 werden 2 clusters met territoria vastgesteld die overduidelijk aangeven waar in Nederweert nog geschikt broedbiotoop aanwezig is. In en rond De Zoom werden 5 territoria vastgesteld, en ook in landgoed 't Kruis werden 5 territoria gevonden. Het hogere aantal ten opzichte van de laatste jaren is terug te voeren op volledig onderzoek rond het ven op het landgoed. Dit deel werd in het verleden door de beperkte openstelling niet onderzocht. Daarnaast speelt ook de vroegere start van het onderzoek door waarnemers van de provincie Limburg een rol. Hierdoor wordt de trefkans van deze vroeg-actieve soort vergroot.

Figuur 103. Zomertortel: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 1997-2023.

Figuur 104. Zomertortel: verspreiding in 2023.

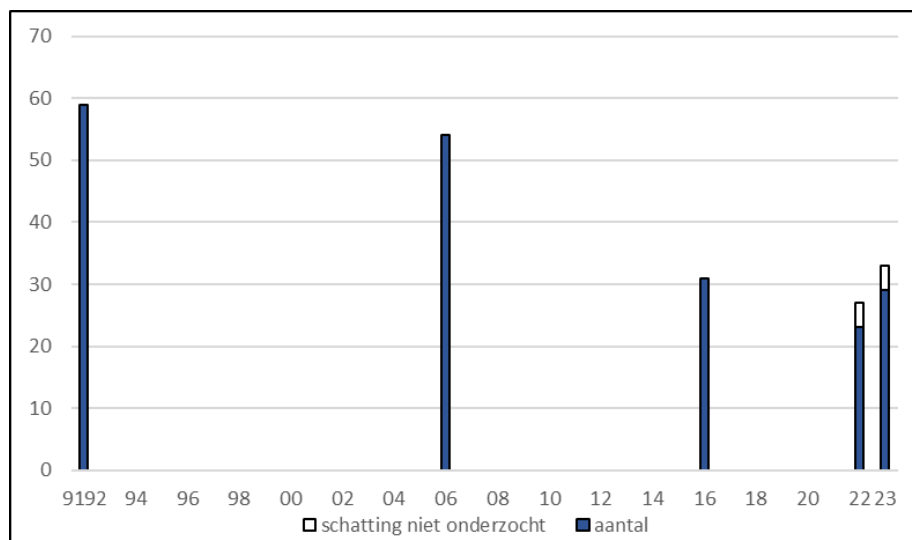
Koekoek (*Curculus canorus*)

De Kwegt 6 mei 2020, foto: Meinse van der Velde.

Verspreiding en biotoop

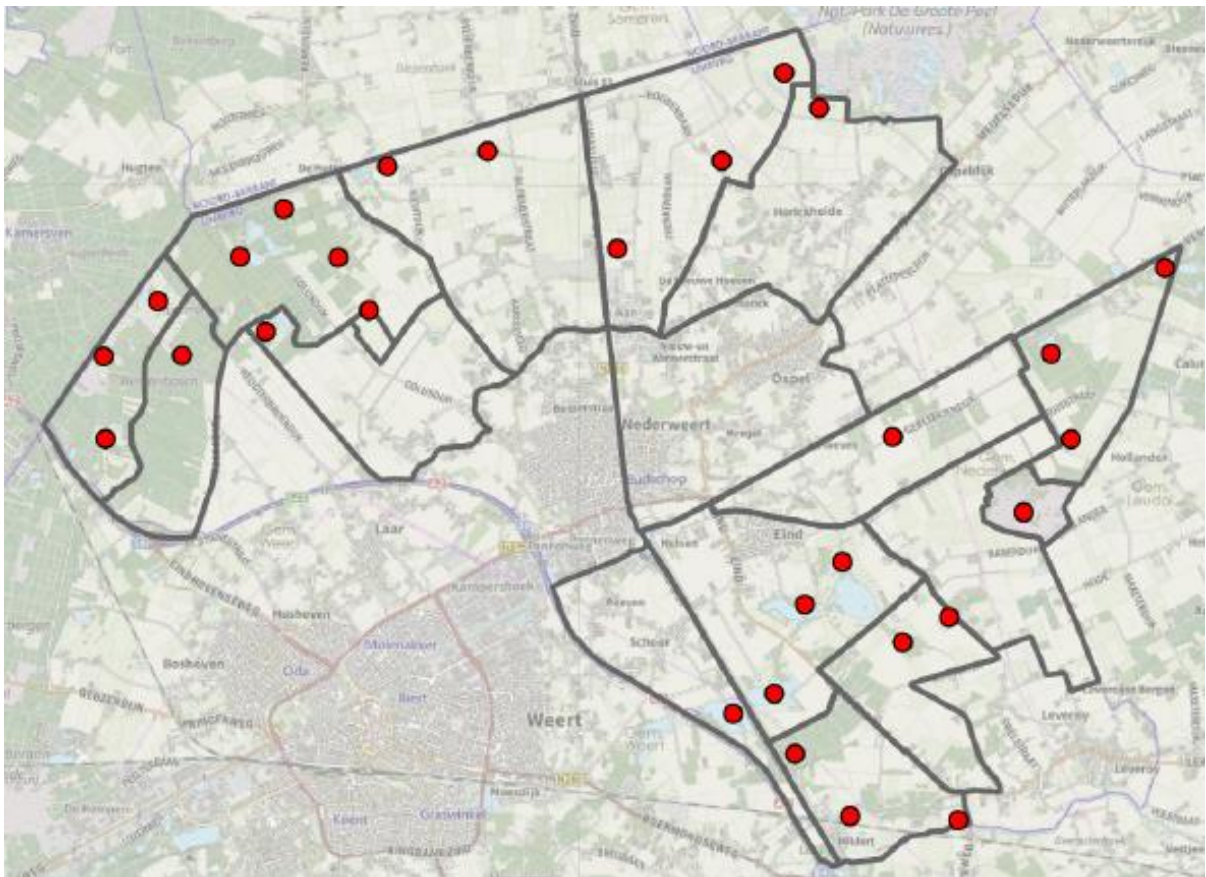
De koekoek heeft een beperkte verspreiding in Nederweert. De meeste territoria worden in of in de directe omgeving van de natuurgebieden gevonden. De belangrijkste biotopen zijn bos (Weerterbos, landgoed 't Kruis, Wellenstein), halfopen cultuurland (omgeving De Banen, het Sarsven, de Kwegt, Het Vlakwater) en moeras (De Kievit, De Zoom). In open cultuurland komen ze vooral voor in de omgeving van de Mussenbaan. In agrarisch bebouwd gebied is de koekoek tegenwoordig een zeldzaamheid. De helft van de territoria heeft overlap met gebieden waar ook de bosrietzanger en kleine karekiet worden vastgesteld. Beide soorten zijn bekend als waardvogel voor de koekoek die hun nesten parasiteert. Of dat in Nederweert ook echt het geval is, is onbekend, maar de relatie is wel frappant.

Figuur 105. Koekoek: aantalsontwikkeling in 1991-1992, 2006, 2016 (provincie Limburg) en in 2022-2023.

Onderzoek 2022

Het onderzoeken van de koekoek lijkt eenvoudig maar is geen gemakkelijke opgave. De vogels zijn erg mobiel, vliegen door elkaars territorium en roepende mannetjes die zich op grote afstand van de waarnemer bevinden zijn lastig te lokaliseren. Vrouwtjes worden veel minder waargenomen en zijn veel zwijgzamer. Uitsluitende waarnemingen zijn het beste middel om het aantal territoria te kunnen bepalen. Daarbij kan het ook helpen om de vlucht zoveel mogelijk op de veldkaart in te tekenen. De herkenbare en unieke roep kan overigens ook wel enige irritatie opwekken, met name op die plaatsen waar meerdere mannetjes een groot deel van de ochtend onophoudelijk zitten te 'koekoeken'.

Figuur 106. Koekoek: verspreiding in 2023.

De koekoek is in 1991-1992, 2006 en 2016 door de provincie Limburg in Nederweert onderzocht (www.natuurgegevensprovincielimburg.nl). De negatieve tendens in die jaren met 59, 54 en 31 territoria wordt in 2022 voortgezet, toen slechts 27 territoria werden gevonden (deels geschat). De tijd dat in mei een koekoek aan de randen van de woonkernen of bij de buurtschappen kon worden gehoord is al enige tijd voorbij. In 1991-1992 en 2006 werden in de nabijheid hiervan 10 territoria gevonden in 2016 nog 3 en in 2022 geen. Deze terugtrekkende beweging heeft ertoe geleid dat de populatie vooral nog rond de natuurgebieden te vinden is.

Voor de afname in het cultuurland zijn er volgens Sovon (2018) meerdere mogelijke oorzaken te benoemen; afname van waardvogels in agrarisch gebied (graspieper, witte kwikstaart, gele kwikstaart), afname van voedsel in de vorm van dag- en nachtvinders en het verdwijnen van landschapselementen. Los daarvan kunnen omstandigheden tijdens de trek ook van invloed zijn.

Het Weerterbos is veruit het belangrijkste broedgebied in Nederweert. In 2022 werden 8 territoria gevonden en bevond zich 1 territorium in de aangrenzende retentiebekkens. In de bossen en halfopen cultuurland in het zuidoosten van Nederweert hebben ze een ruime verspreiding (14). De omgeving van Nederweert-Eind en de buurtschappen wordt gemedend.

Het uitgestrekte open cultuurland in de Laarderheide en de Wetering moet het zonder de koekoek stellen. In het open cultuurland ten zuiden van de Groote Peel zijn 2 van de 3 territoria te herleiden tot de Mussenbaan en 1 territorium tot het retentiebekken bij de Eindhovense Baan. Hier broedt een kleine populatie kleine karekieten.

Onderzoek 2023

In 2023 werden 29 territoria vastgesteld en werd het aantal in de niet-onderzochte gebieden op 4 territoria geschat. In de verspreiding was weinig verschil met 2022.

Kerkuil (*Tyto alba*)

Verspreiding en biotoop.

In Nederweert broeden kerkuilen vooral in halfopen cultuurland en aan de rand van de dorpen en buurtschappen. Kerkuilen broeden vrijwel zonder uitzondering in speciaal daarvoor aangebrachte nestkasten. Deze kasten zijn geplaatst in loodsen, schuren en op zolders. Zonder deze kasten zou het aantal broedparen in Nederweert minimaal zijn.

Onderzoek 1994-2022

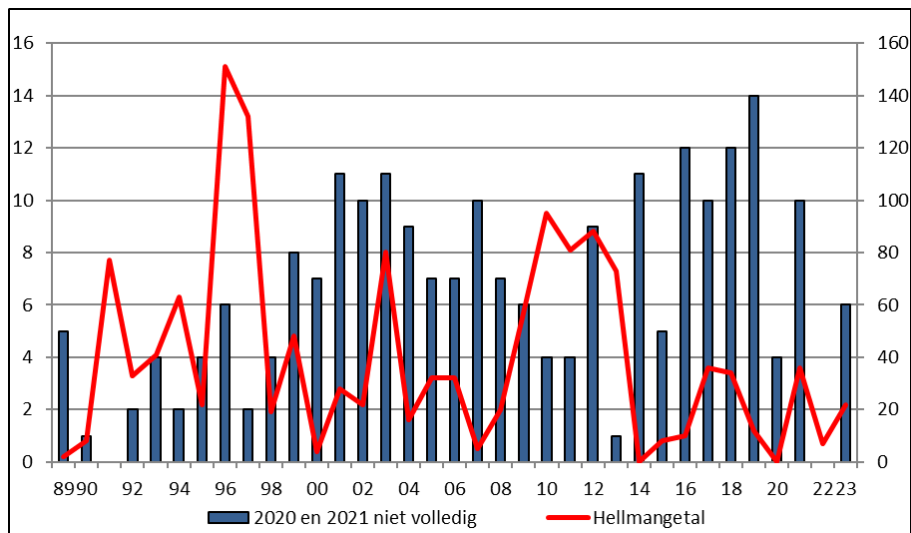
Zonder de inbreng van vrijwilligers van de kerkuilenwerkgroep is het onmogelijk om een goed overzicht van de kerkuil te verkrijgen. De werkgroep is vanaf 1989 actief en brengt de ontwikkeling van deze nacht actieve soort goed in beeld.

Kerkuilen zijn echte muizenspecialisten. Goede of slechte muizenjaren uiten zich in weinig of juist veel broedsels en kleine of grote legfels. Het aantal broedparen wordt daarnaast bepaald door de strengheid van de voorafgaande winter. Een winter met strenge vorst én langdurige sneeuwbedekking leidt tot grote sterfte. Als zo'n winter samenvalt met een slecht muizenjaar is het drama compleet. Een zachte winter heeft weinig gevolgen al kan 1 of 2 weken stevige vorst met sneeuw toch voor de nodige uitval zorgen. Door deze omstandigheden kunnen de fluctuaties per jaar groot zijn. Hoeveel niet broedende paren aanwezig zijn is onbekend. Kerkuilen zijn heimelijke nachtvogels die moeilijk te traceren zijn.

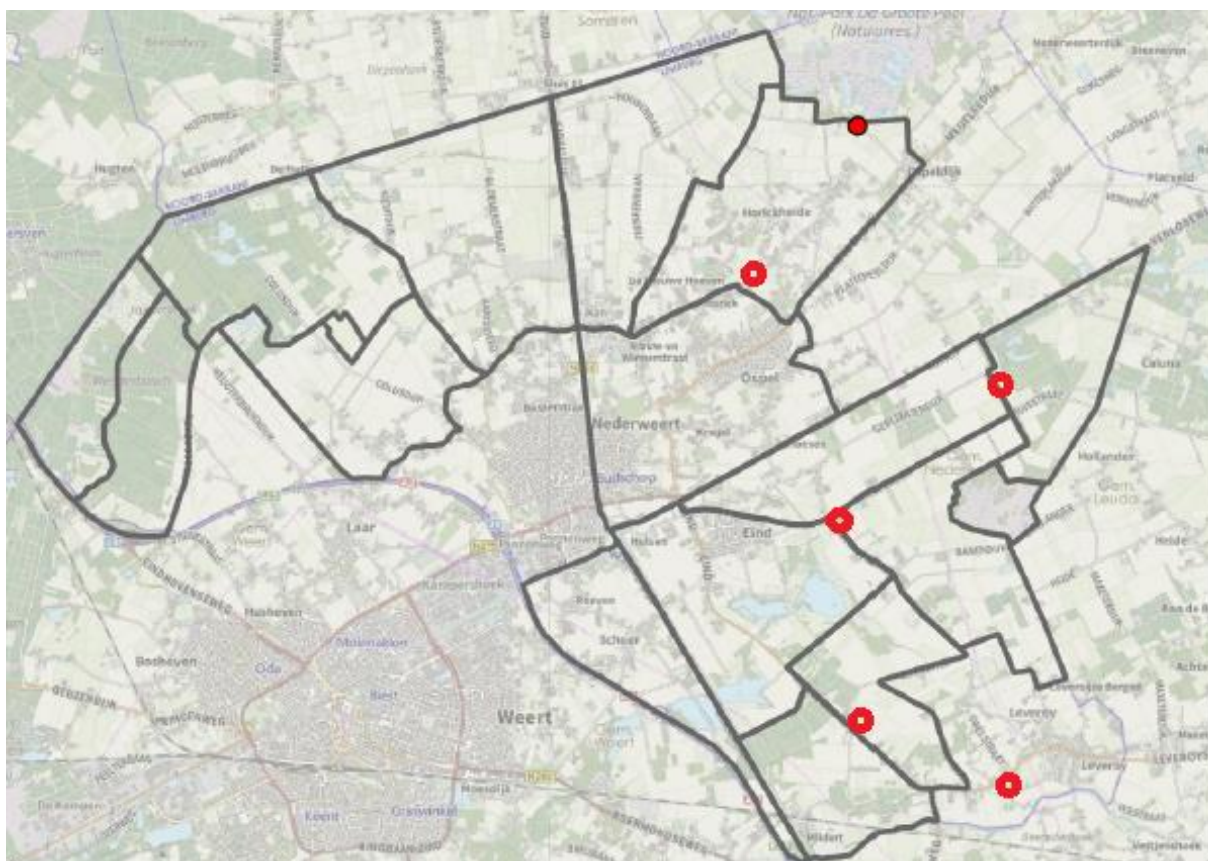
In de tijdreeks worden de signalen van een opwarmend klimaat steeds sterker. De kans op een strenge winter neemt af en zorgt voor meer stabiliteit binnen de populatie. Deze veranderende situatie is af te lezen in de bijgevoegde grafiek [figuur 108]. De lagere aantallen in 1989-1998 zijn de naweën van 3 strenge winters in 1985-1987 (Hellmanngetal 193, 149 en 151) en een strenge winter in 1995/96 en koude winter in 1996/97 (Hellmanngetal 151 en 132). In de periode daarna zijn de aantallen relatief gezien vrij hoog en worden vooral zachte tot zeer zachte winters geregistreerd. De dip in 2009/10- 2012/13 komt door 4 normale winters op rij met soms matige tot strenge vorst en vooral in februari 2013 een langdurig sneeuwdek. Het zeer lage aantal (1) in 2013 kwam daarnaast door een zeer slecht muizenjaar. Dat het in slechte muizenjaren nog slechter kan bleek in 2022 toen in de gemeente Nederweert in geen enkele kast een succesvol broedpaar werd aangetroffen. De kerkuil is echter in staat om in goede muizenjaren snel om te schakelen. Dat bleek in 2014 en 2019 toen respectievelijk 9 en 14 broedparen werden vastgesteld en 47 en 67 jongen werden geteld.

Onderzoek 2023

Na een bizar 2022 zonder jonge kerkuilen, was 2023 een beter jaar. Binnen de gemeente werden 6 succesvolle paren gevonden. In de kasten werden 22 jongen geteld. Opvallend is dat in het gebied tussen de autosnelweg A-2 en de Zuid-Willemsvaart in 12 geplaatste kasten geen enkel broedgeval werd vastgesteld [figuur 108].

Figuur 107. Kerkuil: aantalsontwikkeling in 1989-2023 gebaseerd op kastcontroles in de gemeente Nederweert. Opmerking: in 2020 en 2021 werden in verband met het coronavirus niet alle kasten onderzocht.

Figuur 108. Kerkuil: verspreiding van zekere broedgevallen in nestkasten in 2023.

Oehoe (*Bubo bubo*)

Verspreiding en biotoop

In Nederweert is de oehoe aangetroffen in relatief kleinschalig intensief cultuurland in de omgeving van de Lage kuilen/Bloemerstraat en in bos in landgoed 't Kruis. In landgoed 't Kruis werd gebroed in een perceel met grove dennen tussen de Noordervaart en de weg Aan 't Kruis. Er werd gebroed op een oud buizerdnest in de vork van een grove den. Het perceel

waar het nest werd gevonden grensde aan een kapvlakte (2019) met uitschietende spar, berk en Amerikaanse eik.

Landgoed 't Kruis 18 augustus 2023, foto: Huub Janssen.

Op basis van waarnemingen, prooiresten en een gevonden geruide borstveer werd gejaagd in het aangrenzende open cultuurland van de Kruisvennen, de bossen Gebleektendijk en in het moerasgebied De Zoom. De Oehoe heeft een enorm jachtgebied. In een straal van 2 kilometer ligt een gevarieerd landschap waar jaarrond voldoende grote prooien aanwezig zijn.

Onderzoek 1994-2022

De oehoe heeft zich pas vrij recent in Nederland gevestigd. In 1983-1996 zijn in Limburg meerdere territoriale exemplaren of paren geregistreerd. Eén keer werd een nest met eieren gevonden, maar bleef het resultaat onbekend (Hustings *et al.*, 2006). Het eerste zekere broedgeval werd in 1997 in Maastricht vastgesteld. Het bleek het startsein voor een spectaculaire uitbreiding die zich vooral op zandgronden in Nederland afspeelt, met Limburg als kerngebied. In 2023 werden in Nederland 84 territoria vastgesteld waarvan 35 in Limburg (Wassink, 2023).

In 2014 werd een territoriale oehoe vastgesteld in bosjes in de omgeving van de Bloemerstraat. Het ging om een roepende, vermoedelijk ongepaarde vogel die in maart en juni werd gehoord. Daarna bleef het stil in Nederweert ondanks dat de populatie in Nederland en vooral in Limburg sterk toenam.

Onderzoek 2023

Op 30 maart 2023 werd in een bosgebied op landgoed 't Kruis voor het eerst een broedende oehoe waargenomen. Er waren, gezien de staat van het nest, al snel twijfels of het broedsel een succes zou worden. Oehoes zijn grote, zware vogels. In combinatie met het aandragen van prooi wordt veel van de nestconstructie gevraagd. Uit landelijk onderzoek blijkt dat broeden in een nest regelmatig op een mislukking uitloopt. In 2023 werden landelijk 49 nesten gevonden waarvan 24 in roofvogelnest (Wassink, 2023).

Bij een nestcontrole op 27 april bleek dat het nest samen met de jonge oehoes uit de nestboom was gevallen. Verscholen achter een grove den werden 2 donsjongen gevonden. Gezien de omstandigheden zou het voor de 2 jongen een hele uitdaging worden om vliegvlug te worden. Met name in de eerste weken was de kans op predatie of verstoring door vos of een omnivoor als het wild zwijn niet uitgesloten. Het weer was de jongen door een koude april maand en de vele regen in juli ook niet bepaald gunstig gezind. (KNMI-weerstation Ell; april: gemiddeld temperatuur 8,9 Celsius tegen 10,3 Celsius normaal, juli: 114,5 millimeter neerslag).

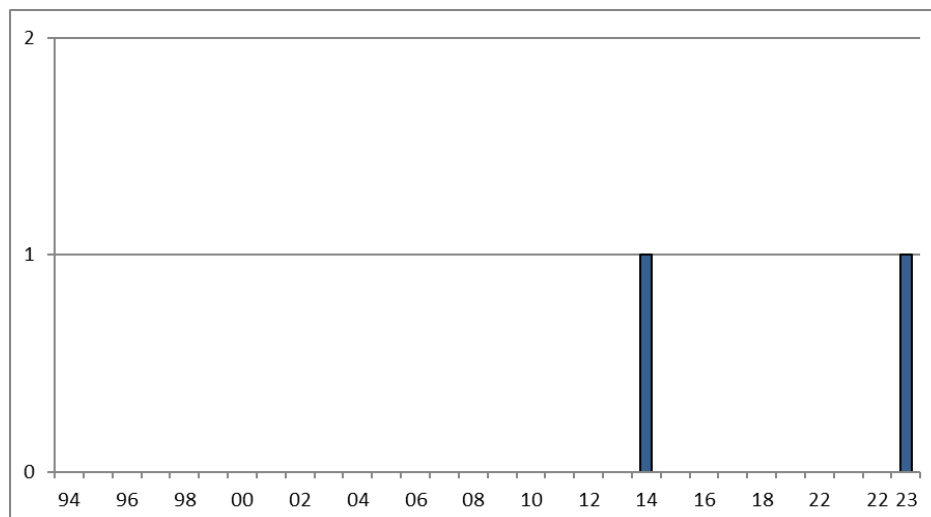
Op 3 mei werden beide jongen, 2 mannetjes, voor onderzoek geringd. De leeftijd van beide exemplaren werd op circa 42 en 47 dagen bepaald (mededeling Boena van Noorden). Dat betekent dat het eerste ei omstreeks 12 februari werd gelegd en het tweede ei omstreeks 17 februari.

De niet vliegvlugge jongen verbleven steeds op korte afstand van de nestboom. In het begin zaten ze gebroederlijk bij elkaar, bij latere bezoeken zaten ze gescheiden op enkele tientallen meters afstand. Ze zaten verborgen tussen struwelen of achter een takkenril aan de rand van een kapvlakte. Op 5 juni werd vastgesteld dat beide jongen konden vliegen.

Gedurende het broedseizoen werden prooiresten gevonden, zoals, poten, veren of een deel van een karkas. Braakballen lagen vooral rond de nestboom en zijn niet onderzocht. De aangetroffen resten concentreerden zich in een straal van circa 50 meter rond de nestboom.

De volgende prooien werden aangetroffen: havik (juveniel), buizerd (juveniel 2x) meerkoet, zwarte kraai, ekster, wulp, houtduif, Kievit en patrijs. Verder werden haas/konijn en egel aangetroffen. Resten van houtduif en zwarte kraai werden het meest gevonden. Egels werden 5 keer gevonden en verschenen vooral in juli/augustus op het menu. Dat geldt ook voor de juveniele buizerd en havik. Deze werden eveneens in juli /augustus gevonden, de periode dat de vraag naar voedsel van de jonge oehoes het grootst is. Jonge roofvogels bedelen in deze periode nog volop en zijn voor de jagende oehoes een gemakkelijk te traceren prooi.

De vestiging van de oehoe als broedvogel betekent dat er binnen de hiërarchie onder de roofvogels het een en ander gaat veranderen. De invloed op havik en buizerd is vooralsnog gering, maar kan veranderen als de soort een jaarlijkse broedvogel wordt en meer paren zich in Nederweert of in een buurgemeente gaan vestigen. Met name de omgeving van het Weerterbos lijkt zeer geschikt voor een tweede territorium.

Figuur 109. Oehoe: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

De jonge oehoe's slaagden erin om vliegvlug te worden ondanks dat ze in een vroeg stadium met nest en al uit de boom vielen. 23 april 2023, 18 mei 2023 en 5 juni 2023, foto's: Huub Janssen.

Steenuil (*Athene noctua*)

Verspreiding en biotoop

Met uitzondering van bos en moeras kan de steenuil in alle biotopen als broedvogel worden aangetroffen, mits bebouwing aanwezig is. De meeste paren broeden in relatief kleinschalig cultuurland tussen de kerkdorpen en aan de rand van de buurtschappen. Met name de omgeving rond Ospel, Ospeldijk, Nederweert, Nederweert-Eind en Leveroy is goed bezet. In deze gebieden zorgen woningen met (moes)tuinen en boerenerven, erfbeplantingen kortgrazig weiland en opslag van diervoeder voor voldoende voedsel in de vorm van muizen, kleine vogels en insecten. Open en halfopen cultuurland is eveneens van belang.

Steenuilen broeden onder daken van stallen van intensieve veehouderijen, schuurtjes, loodsen en woningen, in speciale nestkasten en meer recent ook onder zonnepanelen. Broeden in natuurlijke holtes zoals in sommige gebieden elders in Nederland is niet vastgesteld. Ongeveer de helft van het aantal territoria wordt in de nabijheid van intensieve veehouderijen gevonden.

Onderzoek 1994-2022

Nederweert is een goed leef- en broedgebied voor de steenuil. Tijdens een inventarisatieronde op een rustige, niet te koude avond eind februari/maart is het niet uitzonderlijk als meerdere steenuilen tegelijk hun (balts)roep laten horen.

De broedpopulatie is vrij constant en ligt meestal rond de 50-55 territoria. Het verlies aan nestplaatsen door de sloop van stallen en schuurtjes wordt vanaf 1995 gecompenseerd door het plaatsen van speciale kasten.

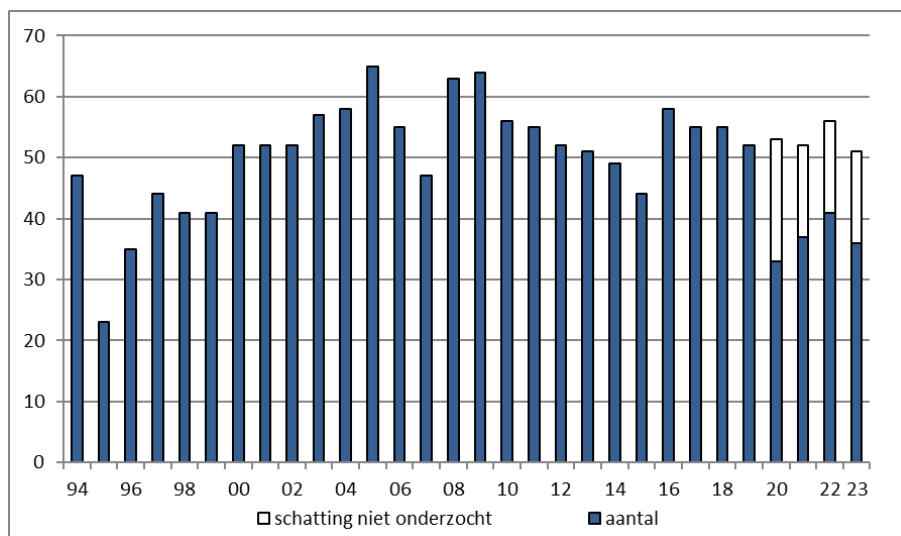
Steenuilen zijn wat betreft voedselaanbod breed georiënteerd. Dat maakt de soort minder afhankelijk van het muizenaanbod. Hierdoor zijn populatieschommelingen veel minder uitgesproken dan bij muizenspecialisten als kerkuil, ransuil en torenvalk en in mindere mate bosuil en buizerd. Binnen de schommelingen die worden vastgesteld zijn ongunstige weersomstandigheden of te weinig bezoeken in het vroege voorjaar eveneens van invloed op het aantal gevonden territoria.

In 2022 werden 115 kasten gecontroleerd. In 35 kasten werd gebroed en werden 102 jongen geteld (Luyten, 2022). Paren die in de kasten broeden en niet tijdens het onderzoek werden ontdekt, worden in verband met de systematiek niet aan het reguliere onderzoek toegevoegd. Op grond van het onderzoek, de ontbrekende paren die in kasten worden gevonden en een onbekend aantal dat jaarlijks aan het oog weet te ontsnappen wordt de populatie op ten minste 60-75 territoria geschat.

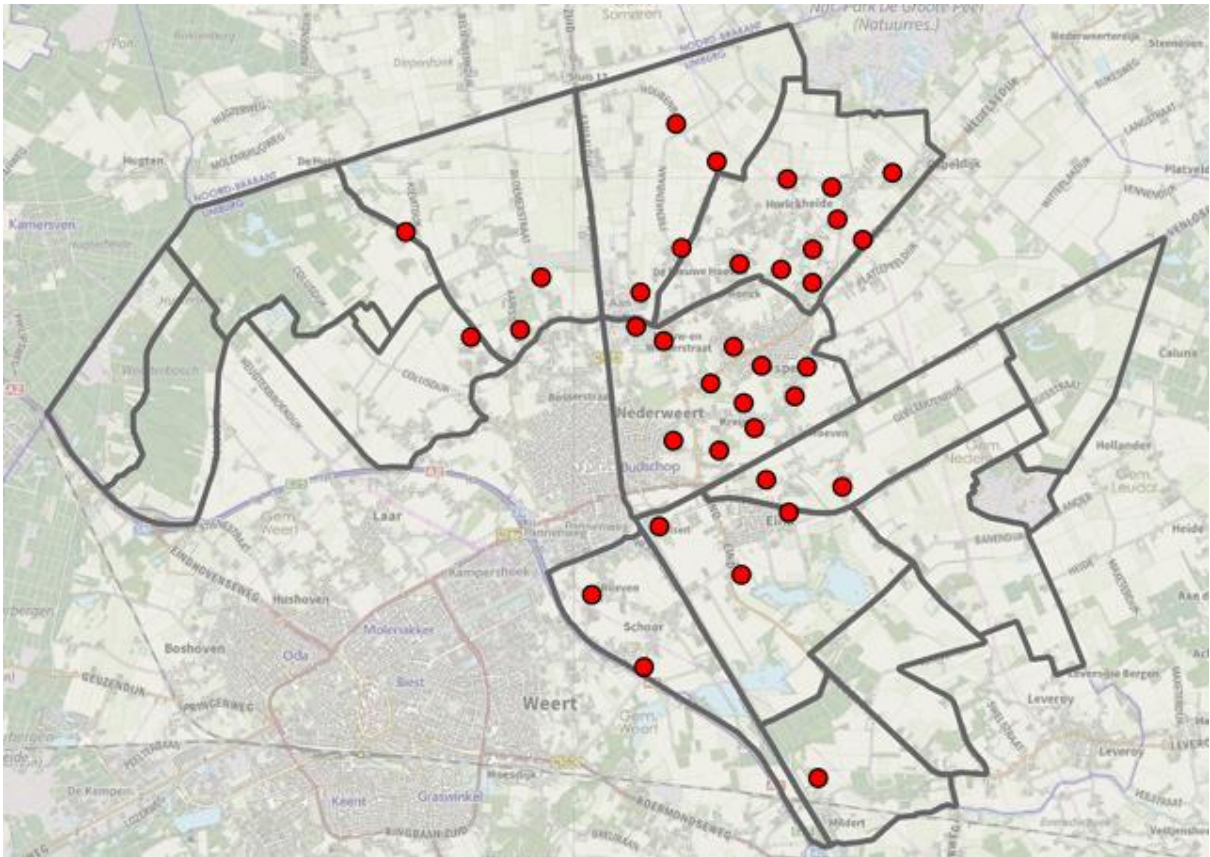
Onderzoek 2023

De reeks van de steenuil blijft vrij constant. Binnen de onderzochte gebieden werden 36 territoria vastgesteld. Met name de omgeving Ospel en Budschop herbergt een fraaie populatie [figuur 111]. Door ongunstige weersomstandigheden in de belangrijke periode eind februari/maart werden avondbezoeken uitgesteld of onder matige omstandigheden gebracht. Dit had in een aantal telgebieden zijn weerslag op de resultaten. Op basis van onderzoek in 1994-2019 werd het aantal in de niet onderzochte gebieden op ten minste 15 territoria geschat. Het aantal paren dat van steenuilenkasten gebruik maakt groeit. Binnen het werkgebied van de werkgroep in Nederweert werden 128 kasten gecontroleerd. Bij 43 kasten werd activiteit van een steenuil waargenomen, waarbij in 34 gevallen daadwerkelijk werd gebroed. In totaal werden 120 jongen geteld. Het aantal jongen per kast bedroeg: 1 (4x); 2 (8x); 3 (6x); 4 (10x); 5 (6x); 6 (2x). Het steenuilenproject is inmiddels een onmisbare schakel om de populatie in Nederweert op peil te houden.

Opvallend was een broedgeval op de Lemmenhoek binnen de bebouwde kom van Ospel. Hier werd gebroed onder de zonnepanelen op het dak van een woning. Volgens de bewoner was deze locatie ook in 2022 bezet.

Figuur 110. Steenuil: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 111. Steenuil: verspreiding in 2023.

Bosuil (*Strix aluco*)

Weerterbos In den Vloed 16 juni 2024, foto: Huub Janssen.

Verspreiding en biotoop

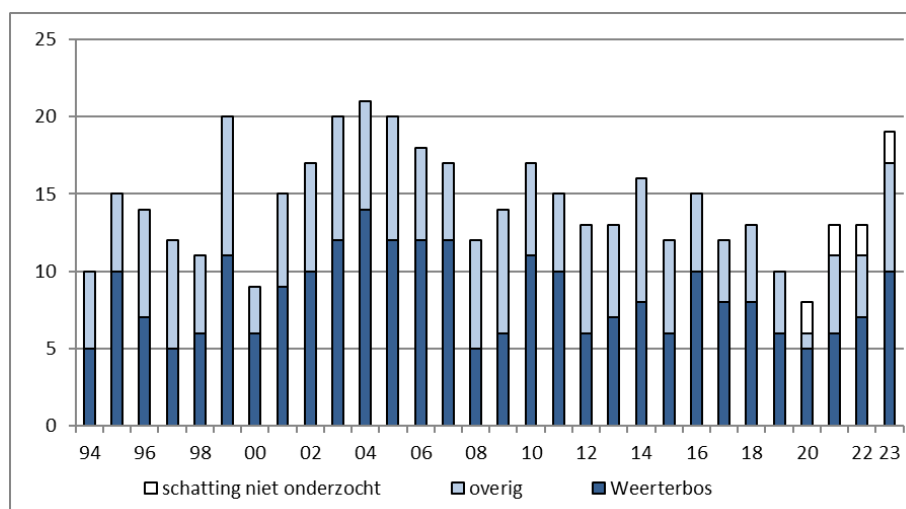
De kern van de populatie broedt in de grotere bossen van Nederweert (Weerterbos, landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk en Wellenstein/Houtsberg. Enkele territoria worden in halfopen cultuurland gevonden. Bosuilen mijden bebouwing overigens niet en maken hier gebruik van speciale nestkasten (omgeving Ospeldijk, Braakpeel, Philomenahoeve en Noordhoeve). Op die locaties zijn grote structuurrijke tuinen, erfbeplantingen of kleine bosjes aanwezig. Indien bosuilen niet spontaan roepen, wordt gebruik gemaakt van geluidsnabootsing om de vogels tot een reactie te bewegen. Deze wijze van onderzoek vindt plaats in de kerngebieden en op locaties waar ze eerder zijn aangetroffen.

In het Weerterbos werden vóór 1994 speciale kasten voor de bosuil geplaatst. Deze kasten waren regelmatig in gebruik en zorgden voor een hoger aantal territoria dan op basis van natuurlijke nestplaatsen aanwezig kon zijn. De meeste kasten worden niet meer onderhouden, waardoor het aantal geschikte nestlocaties afneemt. Voor de bosuil hoeft dat geen onoverkomelijke problemen op te leveren. Door het ouder worden van de bossen ontstaan vanzelf natuurlijke broedplaatsen en komt de populatie meer in evenwicht ten opzichte van de geschikte broedhabitat. Bosuilen broeden ook wel eens in oude roofvogelnesten. In het onderzoeksgebied is dat slechts 1 keer vastgesteld.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de bosuil verloopt nogal grillig met een hoogste aantal van 21 territoria in 2004 en een dieptepunt met slechts 8 territoria in 2020. Bosuilen hebben in muizenarme jaren een geringere baltsactiviteit dan in muizenrijke jaren. In muizenarme jaren is de soort vermoedelijk wel aanwezig maar zijn ze moeilijker op te sporen. De periode waarin de avondbezoeken gebracht worden speelt bij de trefkans een grote rol. Tijdens zachte winters zijn bosuilen vanaf januari actief en kunnen de vogels in februari al broeden. In de broedperiode neemt de baltsactiviteit flink af en wordt de kans om ze aan te treffen aanzienlijk kleiner. Periodes met slecht weer zijn eveneens van invloed op de baltsintensiteit, waardoor territoria worden gemist. Er zijn dus nogal wat factoren die de aantalsontwikkeling in de afgelopen 30 jaar hebben bepaald. Het meest waarschijnlijke scenario is dat de schommelingen binnen de populatie minder groot zijn dan wordt weergegeven [figuur 112]. Het is aannemelijk dat in Nederweert jaarlijks ten minste 15-20 territoria aanwezig zijn.

Het Weerterbos is het absolute kerngebied. Hier broedt ten minste de helft van de populatie, met 2004 als topjaar toen 14 territoria werden gevonden. In de overige bossen wordt niet meer dan 1 territorium vastgesteld. In de onderzoeksperiode zijn in het zuidoosten van Nederweert 2-7 territoria geregistreerd. Bekende plekken die in de tijdreeks zijn verlaten zijn de Leegde bij de Leveroyesdijk (kast vervallen) en de Kwegt (locatie na venherstel verdwenen).

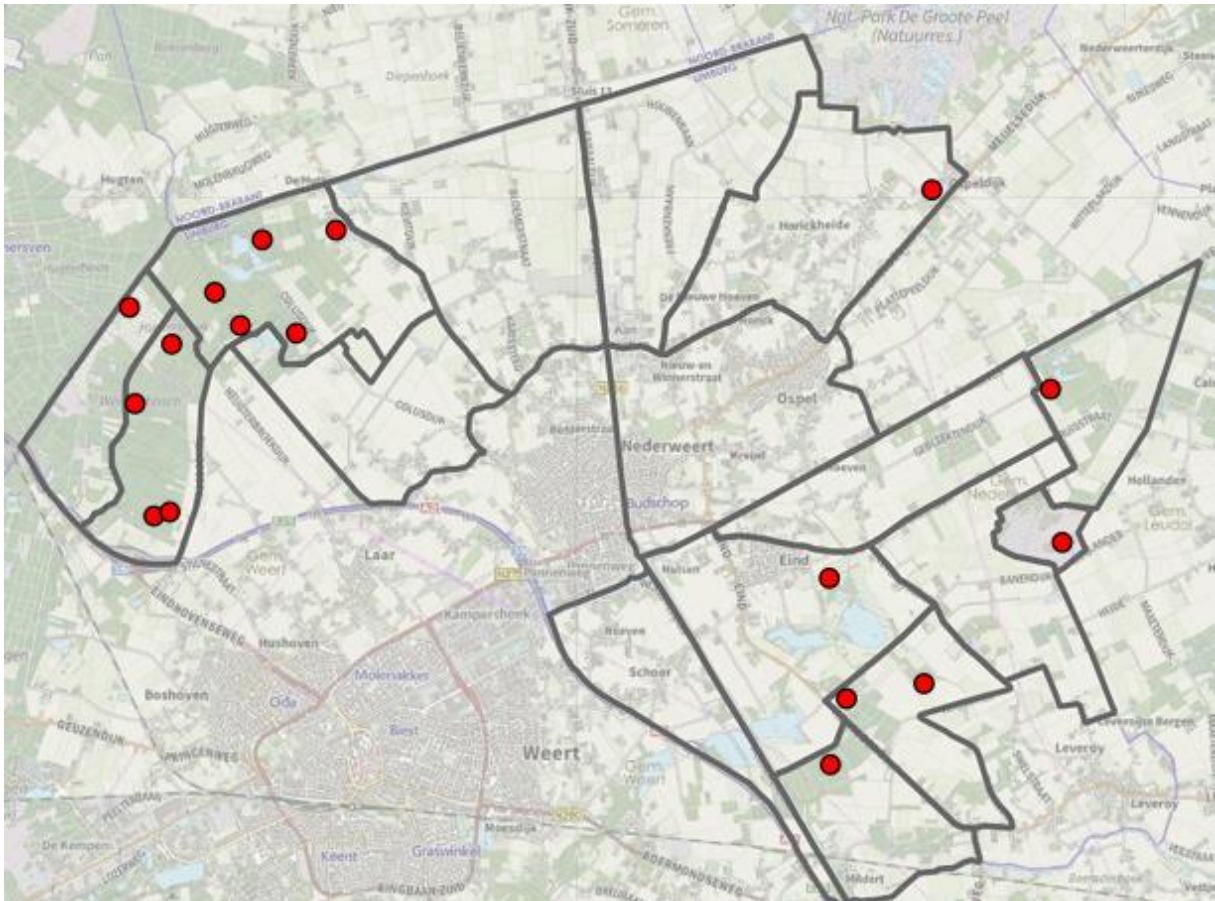

Figuur 112. Bosuil: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

In 2023 werden 17 territoria geregistreerd en wordt de populatie in de niet onderzochte gebieden op ten minste 2 territoria geschat. Het onderzoeksjaar komt hierdoor in de top 5 van de beste jaren in de tijdreeks. 2023 was een goed veldmuizenjaar en vermoedelijk waren ook bosmuizen goed vertegenwoordigd. Dat zou een verklaring kunnen zijn voor het relatief hoge aantal dat werd vastgesteld.

In het kerngebied het Weerterbos werden 10 territoria gevonden, met de aantekening dat in het zuidoostelijke deel van In den Vloed en in de omgeving van het Maarheezerveld een enkel territorium is gemist. De territoria in de rest van Nederweert werden vastgesteld op plekken waar in het verleden ook bosuilen werden aangetroffen.

Figuur 113. Bosuil: verspreiding in 2023.

Ransuil (*Asio otus*)

Verspreiding en biotoop

Ransuilen hebben in de onderzoeksperiode flink terrein verloren. Feitelijk is in Nederweert geen kerngebied meer aanwezig en worden territoria verspreid over het onderzoeksgebied vastgesteld. In de eerste helft van de tijdreeks werden ze vooral in bos en halfopen cultuurland gevonden. In de tweede helft worden territoria vaker rond de buurtschappen vastgesteld, in het bijzonder Horickheide ten noorden van Ospel. Broeden in stedelijk gebied (kern Leveroy, rand Ospel) komt incidenteel voor.

In het verleden waren de bossen van In den Vloed, kleinschalig cultuurlandschap ten noorden van Ospel en bosrijke delen in het zuidoosten van Nederweert de favoriete broedgebieden. Territoria werden gevonden in bosranden, kleine bosjes, landschapselementen, tuinen, erfbeplanting en solitaire vliegdennen.

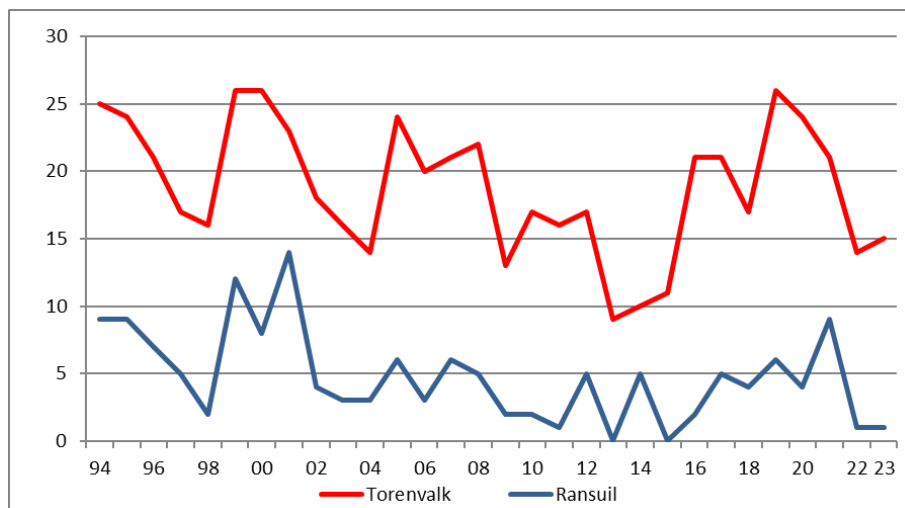
Onderzoek 1994-2022

Ransuilen worden steeds zeldzamer in Nederweert. In vergelijking met historische gegevens van vóór 1994 is de populatie flink afgenomen, en gaat de afname nog steeds door. In de periode 1994-2008 worden in het onderzoeksgebied 99 territoria vastgesteld. In de periode 2009-2022 niet meer dan 53 met de opmerking dat een aantal telgebieden niet werd onderzocht. Vermoedelijk gaat het om hooguit 1-3 gemiste territoria.

Ransuilen zijn in de baltstijd veel minder actief dan de steen- en bosuilen. De meeste territoria worden ontdekt aan de hand van bedelende jongen. Niet broedende paren of paren waarvan het broedsel is mislukt worden gemakkelijk gemist. Het onderzoek is daarom minder volledig, maar de trend is een goede weergave van de aantalsontwikkeling in Nederweert.

De resultaten van de ransuil komen sterk overeen met die van de torenvalk. Voor beide soorten zijn (veld)muizen een belangrijke voedselbron; in muizenrijke jaren levert dat meer territoria op, in muizenarme jaren minder [figuur 114]. In goed muizenjaren kan de soort nog steeds 'pieken' zoals 1999 (12) en 2001 (14) en meer recent in 2021 toen in de onderzochte gebieden 9 territoria werden gevonden.

Het proces van de voortdurende afname ligt besloten in veranderingen in het grondgebruik en predatie. Extensief gebruikte weilanden en graanteelt maakten vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw plaats voor monotone graslanden, mais-, aardappel-, bieten-, asperge- en sierbloementeelt en lokaal graszoden. Door deze vorm van landbouw is er weinig ruimte voor muizen, het belangrijkste voedsel voor de ransuil. Toename van percelen met akkervogelbeheer (30-50 ha) en weidevogelbeheer (120-150 ha) in 2013-2023 heeft vooralsnog geen meetbaar effect op de ransuil. Akkervogelpercelen die in open cultuurland liggen zijn bovendien minder geschikt gezien de afstand tot de reguliere broedgebieden. Predatie door opkomst van vooral de havik en mogelijk ook buizerd en bosuil is van invloed op de populatie. Dit is vermoedelijk de belangrijkste oorzaak dat ze in bos praktisch verdwenen zijn. Met name in de broedperiode werden in het verleden regelmatig geplukte ransuilen in de buurt van een havikshorst aangetroffen. Met de komst van de oehoe hebben de arme ransuilen nog een predator erbij gekregen en wordt de druk op de toch al kleine populatie alleen maar groter.

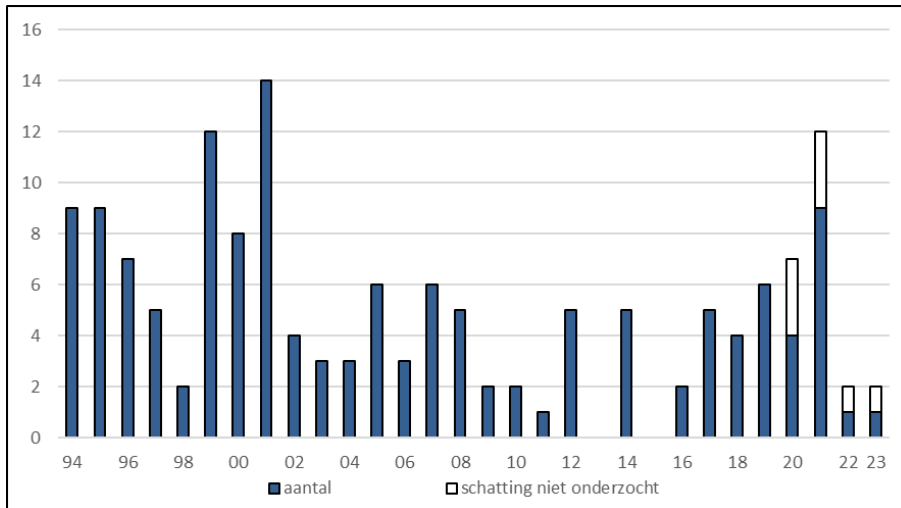

Figuur 114. Ransuil en torenvalk: aantalsontwikkeling in 1994-2023 (Opmerking: 2020, 7 telgebieden niet onderzocht, 2021-2023, 5 telgebieden niet onderzocht).

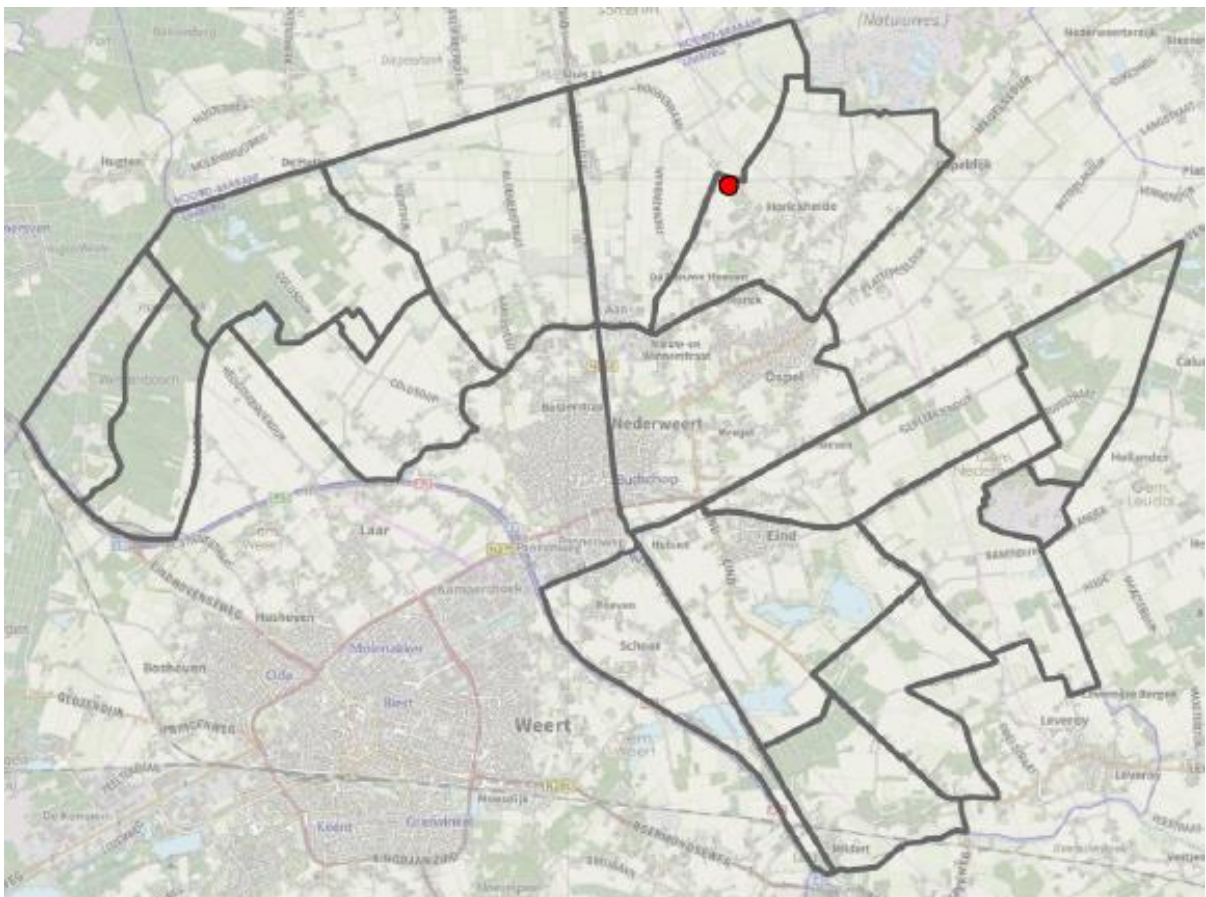
Onderzoek 2023

De ransuil leek in 2023 van de aardbodem verdwenen. Ondanks de vele avondbezoeken werd slechts 1 territorium gevonden. Door de provincie Limburg werd in De Banen, landgoed 't Kruis, Wellenstein en de Houtsberg met geluidsopnameapparatuur extra nachtelijk onderzoek gedaan (Ruud van Dongen; schriftelijke toelichting). Op geen van de locaties werd een ransuil gehoord, een extra bevestiging voor die gebieden dat de kans klein is dat ze wel aanwezig waren.

Ransuilen waren in 2023 vermoedelijk wel aanwezig maar zijn, op 1 territorium na, simpelweg niet ontdekt. In de slechte muizenjaren 2013 en 2015 werd zelfs geen enkel territorium ontdekt. Bij de Visdijk ter hoogte van De Banen werd begin april een complete vleugel van een ransuil gevonden. Gezien de werkwijze is de kans groot dat een oehoe die in landgoed 't Kruis broedde, de dader was.

Figuur 115. Ransuil: aantalsontwikkeling 1994-2023.

Figuur 116. Ransuil: verspreiding in 2023.

Velduil (*Asio flammeus*)

Verspreiding en biotoop

Territoriale velduilen zijn aangetroffen in het beheersgebied de Mussenbaan ten zuiden van het Nationaal park de Groote Peel en in het aangrenzende open cultuurland. De extensieve hooilanden en structuurrijke bermen in de Mussenbaan zijn veel gunstigere leefgebieden voor muizen dan het intensief gebruikte cultuurland. In intensief cultuurland werden ze waargenomen in percelen met akker- en weidevogelbeheer. Deze percelen worden in het broedseizoen minder intensief gebruikt en zijn muizenrijker dan gangbaar boerenland.

Onderzoek 1994-2022

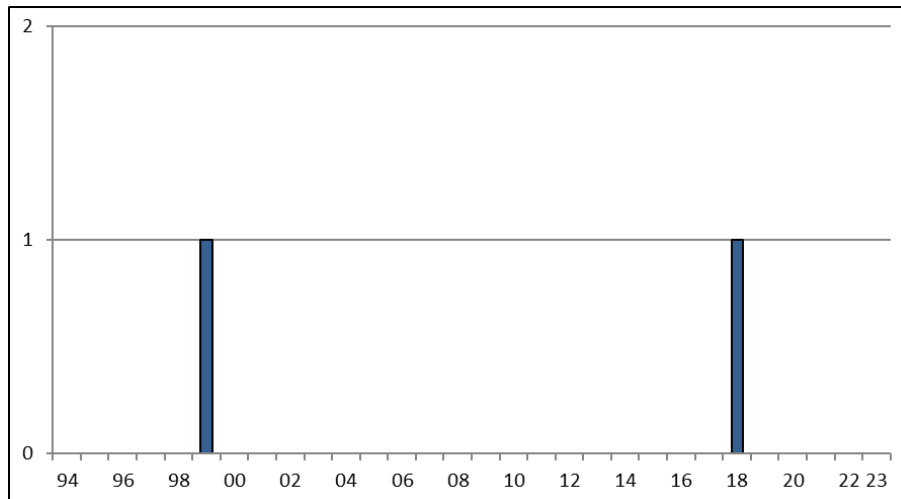
De velduil is alleen in 1999 en 2018 in Nederweert vastgesteld. In beide jaren was sprake van een goede muizenstand. Jagende velduilen werden toen waargenomen in de beheersgebieden ten zuiden van de Groote Peel en in het cultuurland tussen de Moostdijk en de Zuidhoeveweg. Hier liggen de meeste weidevogelpercelen en zijn enkele akkervogelpercelen aanwezig.

Op 18 juli 1999 werd een jonge velduil waargenomen en is waarschijnlijk in de Groote Peel gebroed. In 2018 werd van 27 april tot en met 23 mei een marginaal territorium vastgesteld op basis van een individu in geschikt biotoop.

De kans op een nieuwe vestiging is niet erg groot. Territoria van de velduil worden vooral in Friesland en op de Waddeneilanden gevonden. In matige jaren zoals 2021 en 2022 werd de landelijke populatie op niet meer dan 5-15 territoria geschat. In 2023, een goed veldmuizenjaar, werden 62 territoria gevonden waarvan 57 in Friesland en op de Waddeneilanden. Landelijk werd de populatie op 75-100 territoria geschat. In het oosten en zuidoosten van het land werden slechts enkele territoria bekend (Boele *et al.*, 2024).

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 117. Velduil: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*)

Verspreiding en biotoop

De Nachtzwaluw heeft een beperkte verspreiding in Nederweert. Territoria worden alleen in de natuurgebieden vastgesteld. Door heideherstel in met name het Weerterbos werden voormalige broedgebieden in ere hersteld. In de onderzoeksperiode zijn nachtzwaluwen op 8 verschillende locaties aangetroffen. Op al deze plekken is vochtige of droge heide aanwezig. Per gebied bepalen de volgende kenmerken de uitstraling van de biotoop:

- Maarheezerveld: geaccidenteerd terrein met overstaande grove dennen, zomereiken en vuilbomen;
- Peerkesbosch: kapvlakte met grassen en opkomende berken en struwelen;
- In den Vloed: brede open oevers ingeklemd tussen heidevennen en bosranden;
- Grashut en Gebleektendijk: hoogspanningstrajecten met periodiek gekapte stroken waardoor de vegetatie vrij open blijft;
- De Zoom: moeras met niet vitale heiderelicten en geplagde stroken, enkele oude grove dennen en uitbreidende vegetatie met vuilbomen en pijpenstrootje;
- De Leegde: kleinschalig landschap met schraal kruidenrijk grasland, bosjes en houtsingels;
- Mussenbaan: zandwegen met struwelen en vochtig hooiland met verspreide eikenboompjes.

Op alle plaatsen waar de nachtzwaluw zich vestigt is periodiek onderhoud nodig om de (heide)terreinen open te houden. In het Weerterbos, De Zoom en de Leegde spelen vrijwilligers hierin een belangrijke rol.

Zonder de inzet van vrijwilligers zouden de heidevelden binnen enkele jaren dichtgroeien. Maarheezerveld 7 augustus 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

In de periode 1994-2008 worden in Nederweert geen broedparen van de nachtzwaluw vastgesteld. De soort ontbrak in die jaren door het ontbreken van geschikt broedbiotoop en de slechte landelijke situatie. Veel leefgebied van de nachtzwaluw is de vorige eeuw verdwenen. Daardoor verdween op veel plaatsen ook de nachtzwaluw of namen bronpopulaties in gebieden die nog enigszins geschikt waren sterk af. Door heideherstel vanaf eind jaren negentig van de vorige eeuw kregen ze de wind in de zeilen en trad een krachtig herstel op. In het onderzoeksgebied nam het aantal territoria toe van 1 in 2008 naar maximaal 8 in 2019 en 2021. Het herstel kwam mede door een sterke toename van de nachtzwaluw in de Groot

Peel en de Weerter- en Budelerbergen. Deze gebieden kunnen als overloop dienen voor de omgeving.

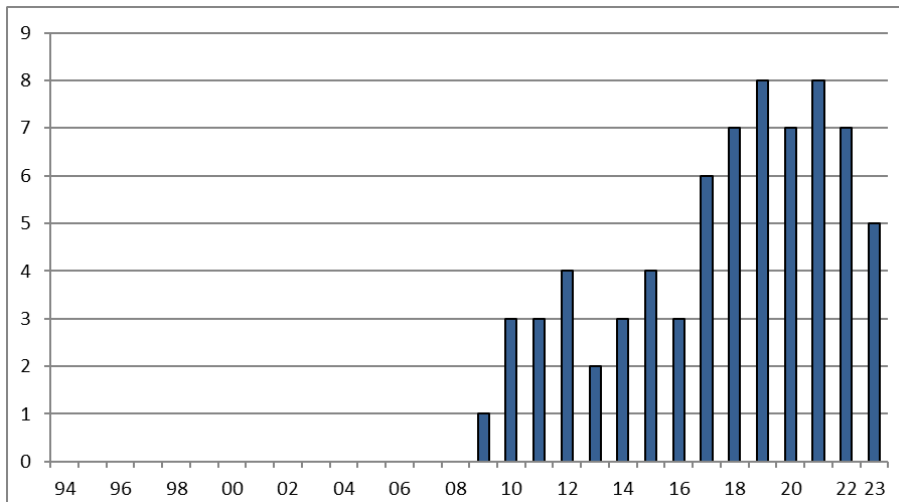
Het Maarheezerveld en omgeving is de beste plek in het onderzoeksgebied. Na het heideherstel in 2012 en 2017 werden jaarlijks 2-4 territoria vastgesteld. De locaties in In den Vloed (2017, 2019 en 2020) en Peerkesbosch (2017, 2018, 2020-2022) worden onregelmatig bezet. De Zoom (1-2) wordt vanaf 2018 ontdekt en beschikt over 2 heideveldjes. De kwaliteit van de heide gaat hard achteruit nadat beide percelen in 2021 werden geklepeld en maaisel maar deels werd afgevoerd. Op de dichtgeslagen bodem is de heide kansloos en krijgen pijpenstrootje en vuilbomen massaal de overhand. Of de nachtzwaluw zich hier kan handhaven is twijfelachtig. In 2019 werd eenmalig een territorium ontdekt in de Leegde. Het gebied wordt jaarlijks op de nachtzwaluw onderzocht en kan als marginaal broedgebied worden beschouwd. Een bijzonder biotoop zijn de territoria die bij hoogspanningsmasten worden vastgesteld. Nachtzwaluwen gebruiken de draagarmen als zangpost. De ondergroei wordt periodiek verwijderd, waarna de bodem geschikt is als nestlocatie. In het traject ter hoogte van de Grashut wordt vanaf 2012 vrijwel jaarlijks 1 territorium gevonden. Het traject bij de Gebleektendijk leverde alleen in 2020 1 territorium op nadat de ondergroei volledig was weggehaald. De 2 territoria in de Mussenbaan hoorden bij vogels die in de aangrenzende Grote Peel broedden. In de heidevegetatie in Wellenstein zijn beperkte mogelijkheden, maar is de nachtzwaluw nog niet gevonden.

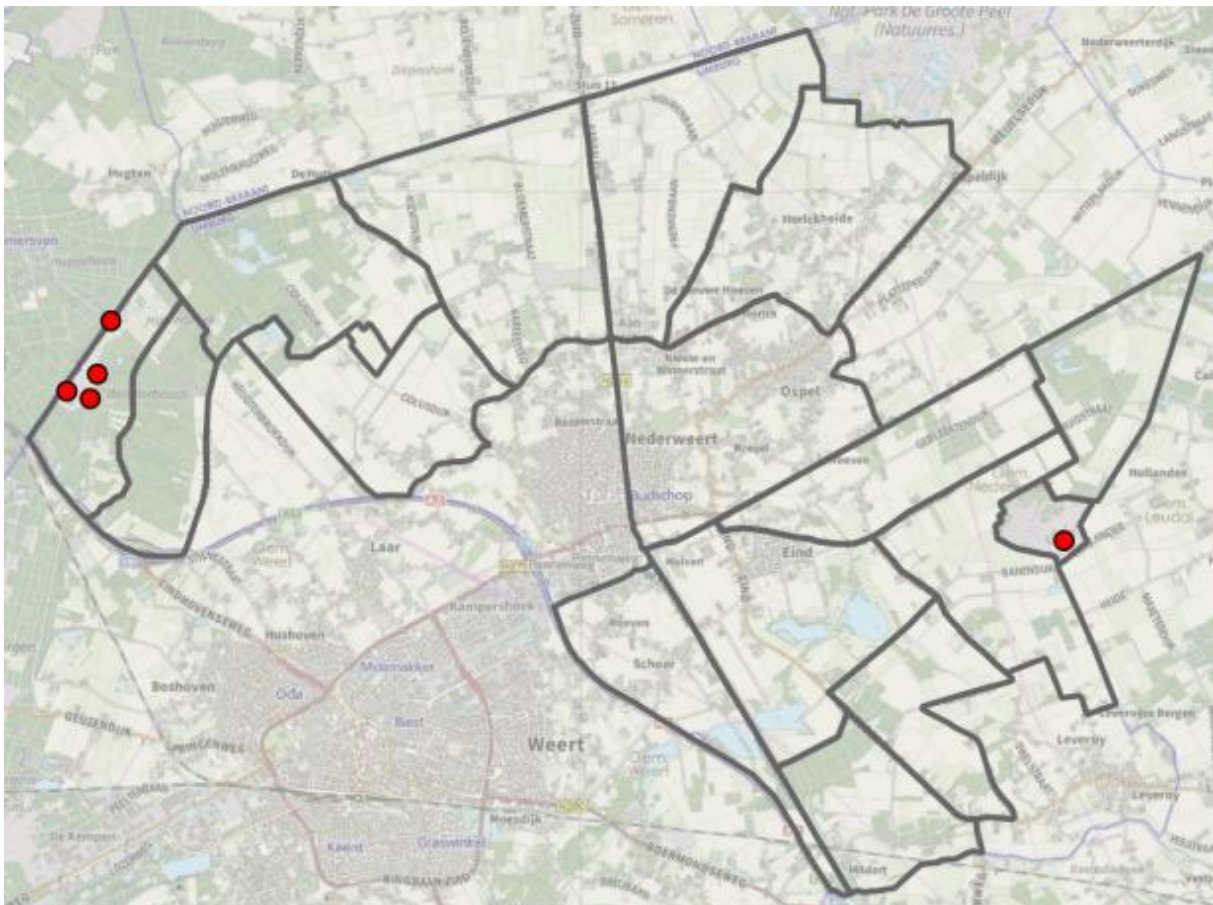
De nachtzwaluw vertrouwt volledig op zijn schutkleur. Ospeldijk Anselberg 7 juni 2024, foto: Maurice Sijben.

Onderzoek 2023

Het aantal territoria lag op een iets lager niveau dan de laatste jaren. Er werden territoria vastgesteld in het Maarheezerveld (3), de hoogspanningslijn ter hoogte van de Grashut (1) en in De Zoom (1). De locatie Peerkesbosch wordt door de opkomst van struwelen minder geschikt. In In den Vloed was het waarschijnlijk te nat.

Figuur 118. Nachtzwaluw: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 119. Nachtzwaluw: verspreiding in 2023.

Gierzwaluw (*Apus apus*)

Verspreiding en biotoop

Gierzwaluwen broeden alleen binnen de bebouwde kom van de dorpskernen. De vogels maken vooral gebruik van woningen uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw, of woningen uit de periode daarvoor. Deze woningen waren in de jaren van onderzoek nog niet optimaal geïsoleerd en boden geschikte broedgelegenheid. De aanvliegroete naar de nestplaats dient vrij te zijn. De meeste nesten bevonden zich onder een gevelpan of op de

hoek van een woning tussen het dak en de goot. Tweekappers en hoekwoningen bleken favoriet. Broeden onder dakpannen werd incidenteel vastgesteld.

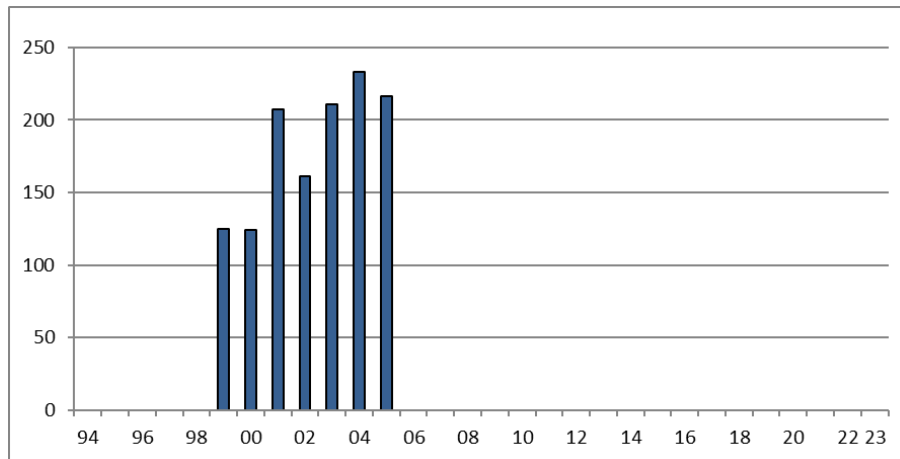
Onderzoek 1999-2005

In de 6 jaren dat de gierzwaluw werd onderzocht is een redelijk beeld vastgelegd van de gebieden waar in Nederweert werd gebroed. Het onderzoeken van de gierzwaluw vraagt een behoorlijke inspanning om de nestplaatsen in kaart te kunnen brengen. Op ochtenden met regen of lage temperaturen is de trefkans erg laag. De vogels trekken dan naar gebieden waar wel voldoende insecten zijn en blijven soms dagen achter elkaar weg. De meeste territoria werden vastgesteld in Nederweert-dorp (maximaal 150), Budschop (maximaal 48) en Ospel (maximaal 41). In de overige kernen werden maximaal 10-11 territoria gevonden.

Door het na-isoleren van woningen is het aannemelijk dat de aantallen na 2005 zijn afgenomen. Bij enkele woningen zijn door particulieren geschikte nestkasten geplaatst. Het is onbekend in hoeverre deze worden gebruikt.

Onderzoek 2023

Niet onderzocht.

Figuur 120. Gierzwaluw: aantalsontwikkeling in 1999-2005.

IJsvogel (*Alcedo atthis*)

Verspreiding en biotoop

De afgelopen 30 jaar werd Nederweert een stuk aantrekkelijker voor de ijsvogel door grootschalig ven- en beekherstel en de aanleg van retentiebekkens. Ondiepe heidevennen werden vergroot (De Banen en Sarsven) gedempte vennen werden hersteld (de Schoorkuilen) en dichtgegroeide of verdroogde laagtes werden opgeschoond (Weerterbos). Daarnaast werd de gekanaliseerde Tungelroyse Beek in zijn oorspronkelijke meanderende vorm hersteld en werden oevers van een aantal watervoerende beken minder intensief onderhouden (Oude Graaf, Neerpeelbeek, Rosveldlossing, Rietbeek, Einderbeek). Hierdoor nam begroeiing in de vorm van overhangend struweel toe; een ideale uitkijkpost voor een duik naar prooi.

De kanalenkruising is voor ijsvogels een favoriete plek in Nederweert. Door de aanwezigheid van een snelstromend voedingskanaal naar de Noordervaart en een natuurvriendelijk ingerichte oostelijke oever langs het drukbevaren Kanaal Wessem-Nederweert is tijdens vorstperiodes lange tijd open water aanwezig.

Het aanbod aan geschikte nestplaatsen is beperkt. IJsvogels broeden in Nederweert vooral in de wortelkruit van omgewaaide bomen en soms in een steile niet beschoeide oever (Sarsven, sluis Hulsen). Een aangebrachte steile wand bij het retentiebekken Wessemerdijk en een afgestoken wand bij een ven in de Houtsberg worden niet benut.

De Banen 2024, foto: Ron de Wit.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de ijsvogel is aan flinke schommelingen onderhevig (0-9). De strengheid van de winter voorafgaand aan het broedseizoen is van grote invloed op het aantal territoria. Strenge tot normale winters, maar ook zachte winters met een korte stevige vorstperiode hebben direct gevolgen. In 1994-1998 had de soort te maken met de naweeën van de vrij koude winters van 1984/85-1986/87 en de koude winters in 1995/96 en 1996/97. In die jaren broeden weinig ijsvogels in Nederland en in Nederweert was de soort meer af- dan aanwezig (0-2). Hetzelfde scenario overkwam ze in de normale winters van 2008/09-2012/13 (0-1). Tijdens zachte tot zeer zachte winters (1997/98-2007/08 en 2013/14-2021/22) trad herstel op en werden binnen enkele jaren gebieden die verlaten waren weer bezet. De flinke terugval in 2018 en 2021 komt in de koudegetallen niet goed naar voren, maar is te verklaren door korte vorstperiodes waarbij vennen en sloten enkele dagen tot een week dichtgevroren waren. Voedsel is dan amper bereikbaar en ijsvogels leggen massaal het loodje. Door het veranderende klimaat zullen koude en strenge winters minder vaak optreden. Hierdoor worden de schommelingen binnen de populatie minder uitgesproken en zullen periodes dat ze niet als broedvogel wordt vastgesteld minder worden.

Vermoedelijk zijn in Nederweert iets meer territoria aanwezig dan met het onderzoek wordt aangetoond. Omdat niet gericht naar nesten wordt gezocht zijn de waarnemingen tijdens het veldonderzoek leidend. Ijsvogels hebben grote territoria (fusieafstand 1500 meter) en kunnen flinke afstanden overbruggen. Waarnemingen die uitsluiting geven dat het om een ander paar gaat worden zeer zelden gedaan. Dit speelt in het Weerterbos, bij de heidevennen De Banen/Sarsven, de Kwegt/Schoordijk en de kanalenkruising. Meestal wordt 1 territorium opgevoerd maar kunnen meer territoria aanwezig zijn.

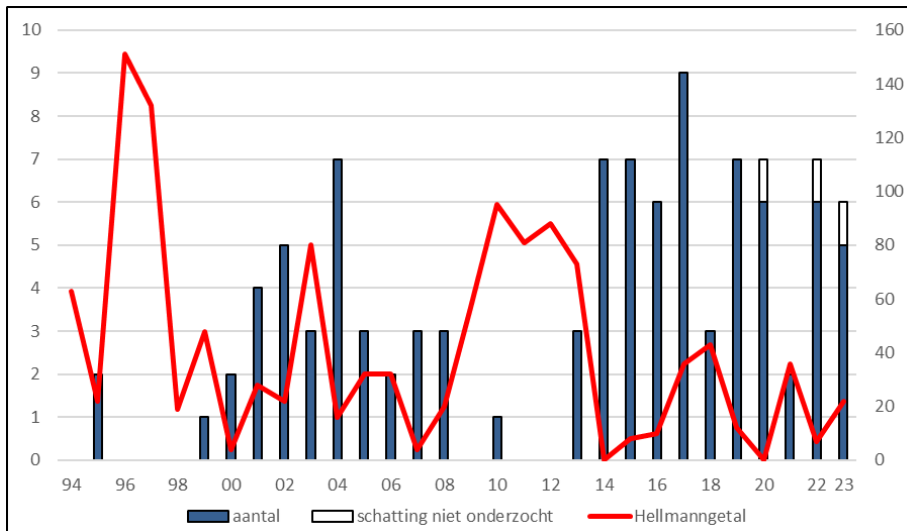
IJsvogels jagen in de vennen, maar ook in de ondiepe beken eromheen. Overhangende takken dienen als observatiepost op zoek naar prooi. Einderbeek 30 mei 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

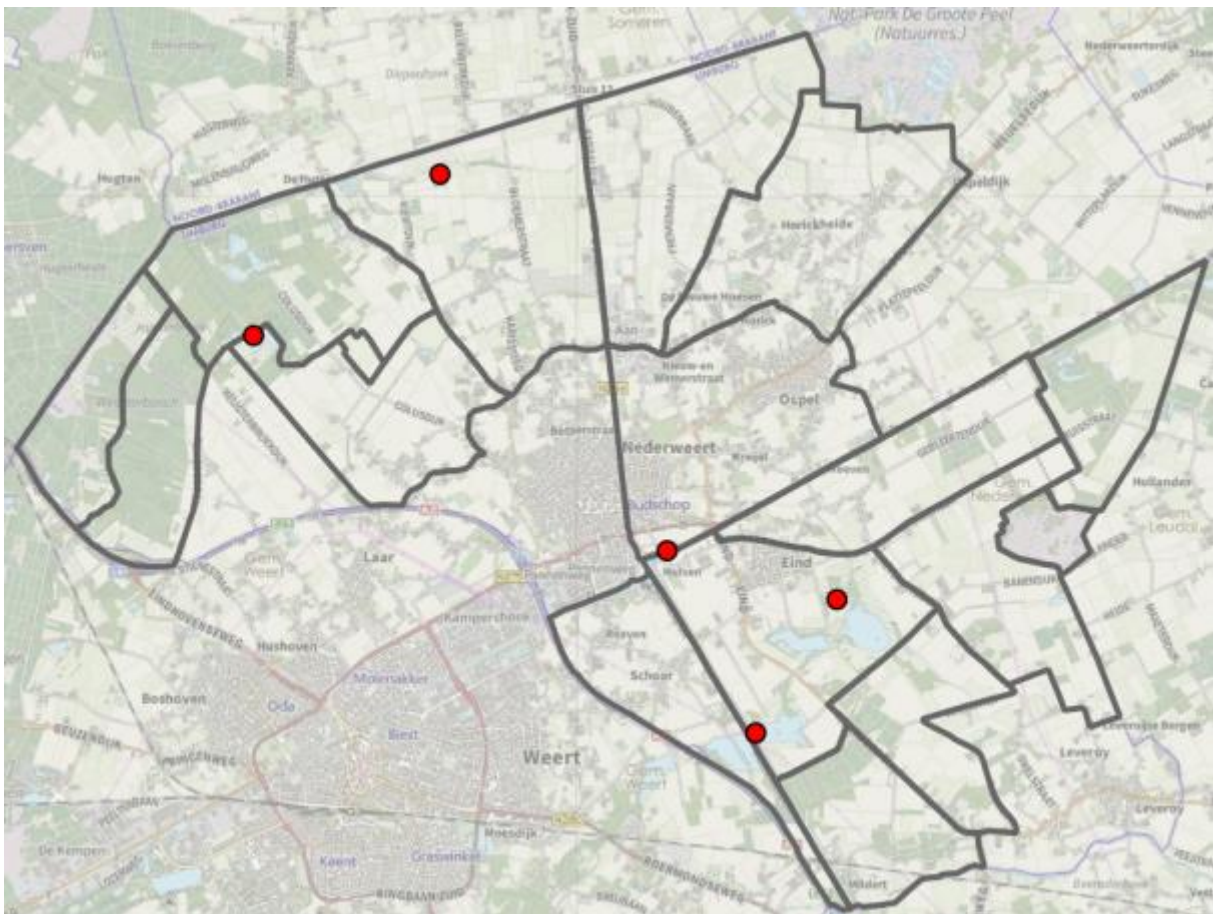
In 2023 werden 5 territoria vastgesteld en wordt het aantal in de niet onderzochte gebieden op ten minste 1 geschat. IJsvogels werden vastgesteld ter hoogte van de retentiebekkens Laarderheide, De Kievit, de Schoorkuilen en De Banen. Bij de sluis Hulsen werd op een bekende plek in een niet beschoeide oever gebroed.

Al is de ijsvogel nog zo snel..... Predatie op landgoed 't Kruis. 1 mei 2023, foto: Thijs Loven.

Figuur 121. Ijsvogel: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de strengheid van de winter (Hellmanngetal).

Figuur 122. Ijsvogel: verspreiding in 2023.

Draaihals (*Jynx torquilla*)

Verspreiding en biotoop

Territoria van de draaihals zijn aangetroffen in een grove dennenbos in het Maarheezerveld, en in een bosrand met schraal grasland in het Hugterbroek. Beide locaties liggen in het Weeterbos. De overige territoria werden gevonden in een zandpad met struwelen en

uitschietende berken en elzen in de Mussenbaan en in een geaccidenteerd bosperceel met afstervende berken in Het Vlakwater.

Draaihalzen prefereren onder andere heide met opslag, zandige bodems en kapvlaktes. In het onderzoeksgebied zijn weinig plekken die aan deze criteria voldoen. Een heideveld (circa 18 hectare) in het Maarheezerveld in het Weerterbos lijkt een kansrijke plek in Nederweert.

Maarheezerveld: heide, zandige bodems, overstaande grove dennen en zomereiken. Toekomstig broedbiotoop voor de draaihalzen? 31 augustus 2020, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

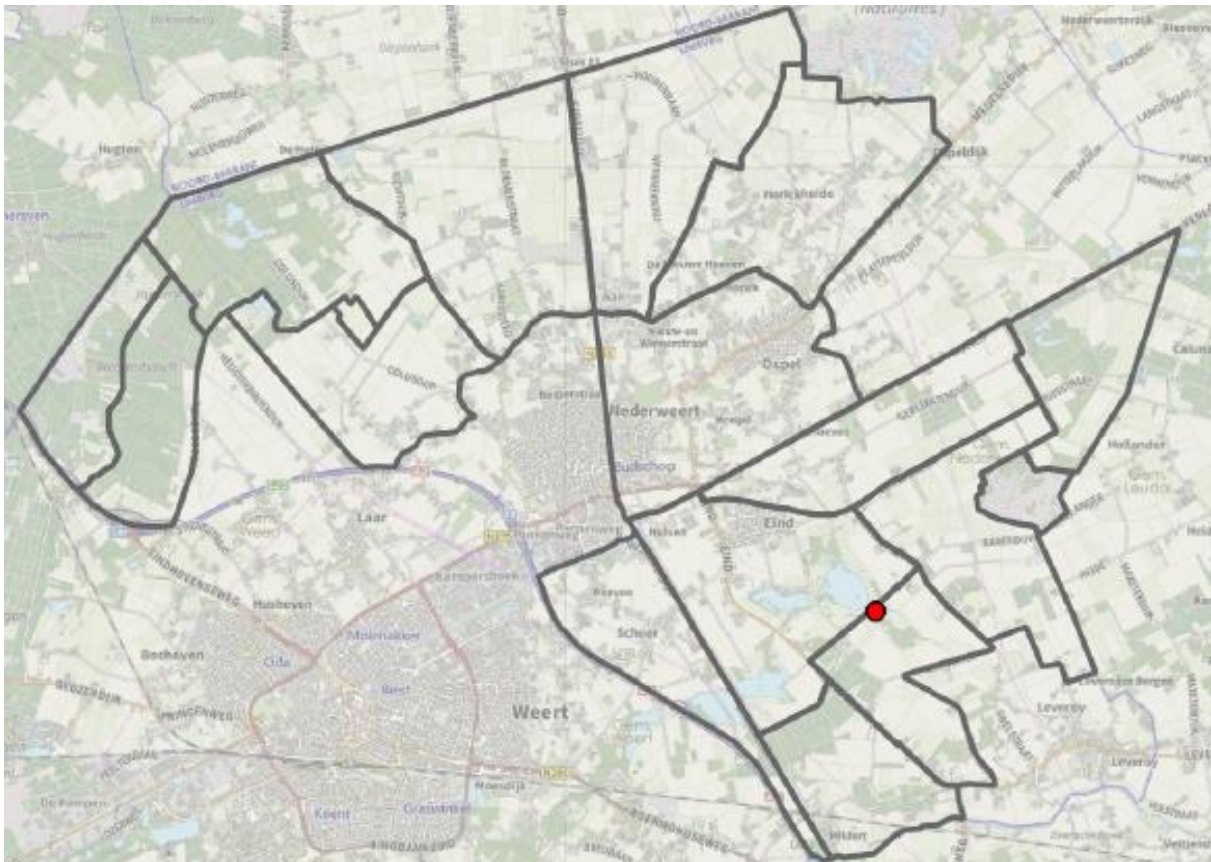
De draaihals is zover bekend altijd een zeldzame broedvogel in Nederweert geweest en ook in Limburg behoort de soort steevast tot de zeldzaamheden.

In de tijdreeks werd 3 keer een territorium vastgesteld. In alle gevallen ging het om marginale territoria op basis van eenmalige waarnemingen van een baltsend exemplaar. Nederweert heeft de draaihals ook weinig te bieden omdat geschikt broedbiotoop sporadisch aanwezig is. De achteruitgang van de biotoop en daarmee de afname van de draaihals vond vooral in de vorige eeuw plaats. Het heideareaal nam af door ontginningen ten behoeve van de landbouw of door massale bosaanplant met vooral grove den. Vergrassing door vermesting en verzuring maakten ook de laatste restanten uiteindelijk ongeschikt.

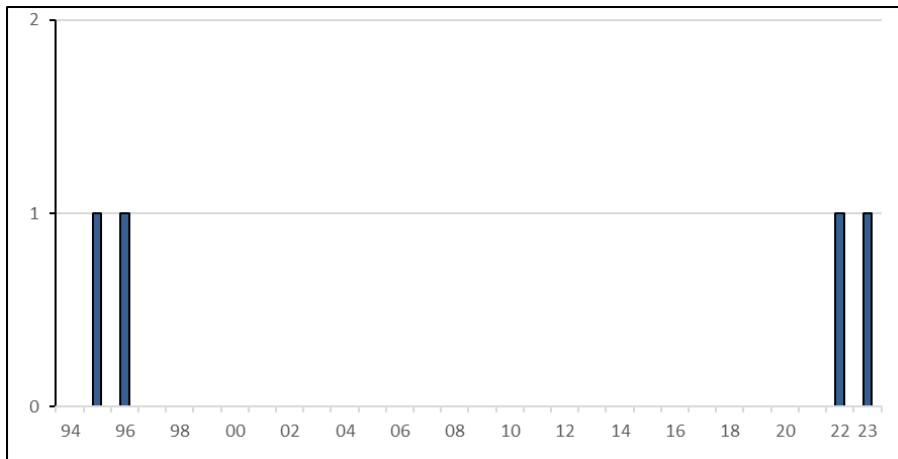
De territoria in het Weerterbos (1995, 1996) passen in het tijdsbeeld van een soort die destijds landelijk steeds meer terrein verloor. In Limburg wordt dat weergegeven door de afname van het aantal bezette atlasblokken (5x5 km; 1961-1975: 19; 1976-1990: 16; 1991-2004: 12). In 2006 werd het aantal territoria in Limburg in het meest gunstige geval op 3-4 geschat (Hustings *et al.*, 2006). Landelijk werd rond 2005 het dieptepunt bereikt met rond de 20 territoria. Daarna stabiliseert het aantal en nemen ze weer toe (2013-2015: 35-75; 2022: 175-220) (Sovon broedvogelonderzoek Nederland, 2018; Boele *et al.*, 2023). Limburg blijft achter met 0-5 territoria in 2019-2023 (Boele *et al.*, 2021-2023).

Onderzoek 2023

In een bosperceel in Het Vlakwater, recht tegenover De Banen werd binnen de datumgrenzen kortstondig een baltsende draaihals gehoord en gezien. De waarneming voldeed maar net aan de criteria en kan, net als eerder ontdekte territoria, ook als marginaal worden gekwalificeerd. Het territorium is toch opgevoerd omdat dit soort waarnemingen, net als het territorium in 2022, een opmaat kunnen zijn voor een toekomstige serieuze vestiging in Nederweert.

Figuur 123. Draaihals, verspreiding in 2023.

Figuur 124. Draaihals: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Groene specht (*Picus viridis*)

Verspreiding en biotoop

De groene specht wordt in een groot deel van het onderzoeksgebied aangetroffen. Bos, halfopen cultuurland en agrarisch bebouwd gebied zijn de meest geschikte biotopen. Sommige territoria worden aan de rand van stedelijke bebouwing gevonden. In open cultuurland is weinig geschikt biotoop en zijn ze nauwelijks aanwezig.

Bosranden, kleine bosjes, (eiken)wegbeplanting, houtsingels, oude erfbeplantingen, grote tuinen en (sport)parken zijn belangrijke elementen binnen de broedhabitat. Ze foerageren graag in berm, kortgrazige weiljes en, tot schrik van menige tuinliefhebber, ook in strakke gazons. In gesloten bos met een dichte ondergroei en in natte delen komt de soort amper voor. De bereikbaarheid van voedsel (mieren) voor deze op de grond foeragerende specht is cruciaal.

Onderzoek 1994-2022

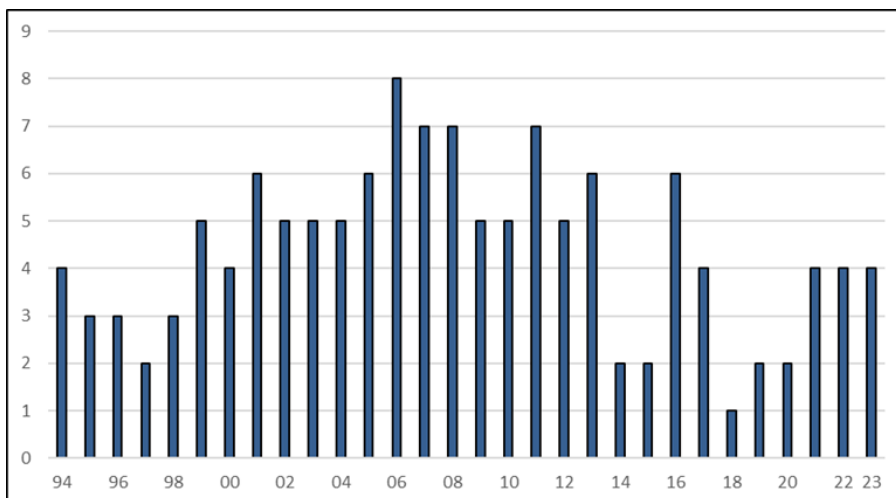
De groene specht is vanaf 1994 flink toegenomen in Nederweert. De (deels geschatte) territoria in 2017-2022 (33-40) geven het huidige plafond aan [figuur 126].

De toename die in de onderzoeksperiode is vastgesteld is deels een herstel van een populatie die door winters met stevige vorst en soms veel sneeuw flink was uitgedund. De 3 opeenvolgende koude tot strenge winters 1984/85-1986/87 waren waarschijnlijk van grote invloed. In telgebieden in oostelijk Zuid-Limburg werd het aantal territoria van de groene specht destijds gehalveerd (Hustings *et al.*, 2006). Een krachtig herstel werd waarschijnlijk tegengewerkt door een normale winter in 1990/91 met in februari strenge vorst en 2 weken sneeuwbedekking (www.knmi.nl).

In 1991-1992 bleek de groene specht een zeldzame broedvogel in Nederweert en werden door de provincie Limburg slechts 5 territoria gevonden. Na een reeks zachte winters klommen ze langzaam uit het dal en werden 1994 en 1995 respectievelijk 14 en 17 territoria vastgesteld. De opleving was echter van korte duur. Opeenvolgende koude winters in 1995/96 en 1996/97 toonden aan hoe kwetsbaar de soort onder deze omstandigheden kan zijn. In 1996 (7) en 1997 (11) werd opnieuw een terugval vastgesteld (Opmerking: in 1996 werd telgebied landgoed 't Kruis niet onderzocht en zijn mogelijk 1-2 territoria gemist). Groene spechten werden teruggedrongen tot de grote bosgebieden en het halfopen cultuurland. In 1998-2008 (15-31) is sprake van zachte winters en neemt het aantal flink toe. De gevolgen van de normale winters in 2008/09-2012/13 waren gering. Opvallend is dat in 2010 (40) en 2011 (41) zelfs de hoogste aantallen in de onderzoeksperiode werden vastgesteld.

Het herstel van de groene specht is in het hele onderzoeksgebied vastgesteld, maar vooral in het relatief kleinschalige landschap tussen de dorpen en buurtschappen. Het aanbod aan mieren en geschikte nestbomen is hier kennelijk gunstig.

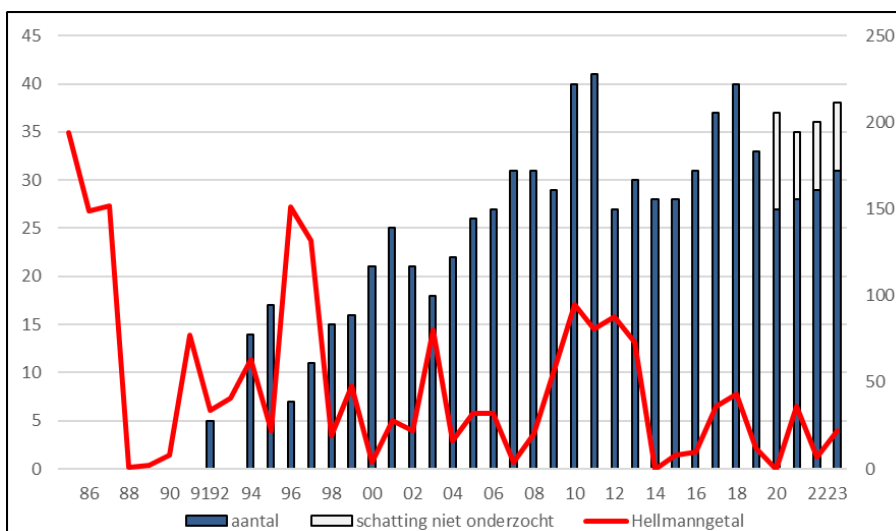
In het Weerterbos worden na 2011 duidelijk minder groene spechten vastgesteld [figuur 125]. Vernatting en veranderingen in de bosstructuur spelen mogelijk een rol. Vanaf 2012 zijn grote natuurherstelprojecten uitgevoerd in de omgeving van de Grashut en in In den Vloed waarbij vennen en laagtes werden hersteld en aangrenzende delen werden vernat. Daarnaast is bodemvegetatie flink aan het veranderen. In de vrij open populierenbossen bestond de bodem in het verleden vooral uit een vegetatie met gras en lichte opslag. Momenteel is de onderlaag afhankelijk van de locatie begroeid met varen, braam en andere struwelen, riet, wilg en opkomende eiken en elzen. Daarnaast worden bospercelen op grote schaal gedund waarbij vooral grove dennen worden geveld. Door de toename van het daglicht krijgen berk maar ook varen en braam in korte tijd de overhand en worden hele percelen overwoekerd. Het Weerterbos, en dat geldt ook voor andere bossen in Nederweert, werd daardoor op steeds meer plaatsen ongeschikt. Door al deze ontwikkelingen wordt aangenomen dat bosmieren, belangrijk voedsel voor de groene specht, waarschijnlijk ook zijn afgenomen.

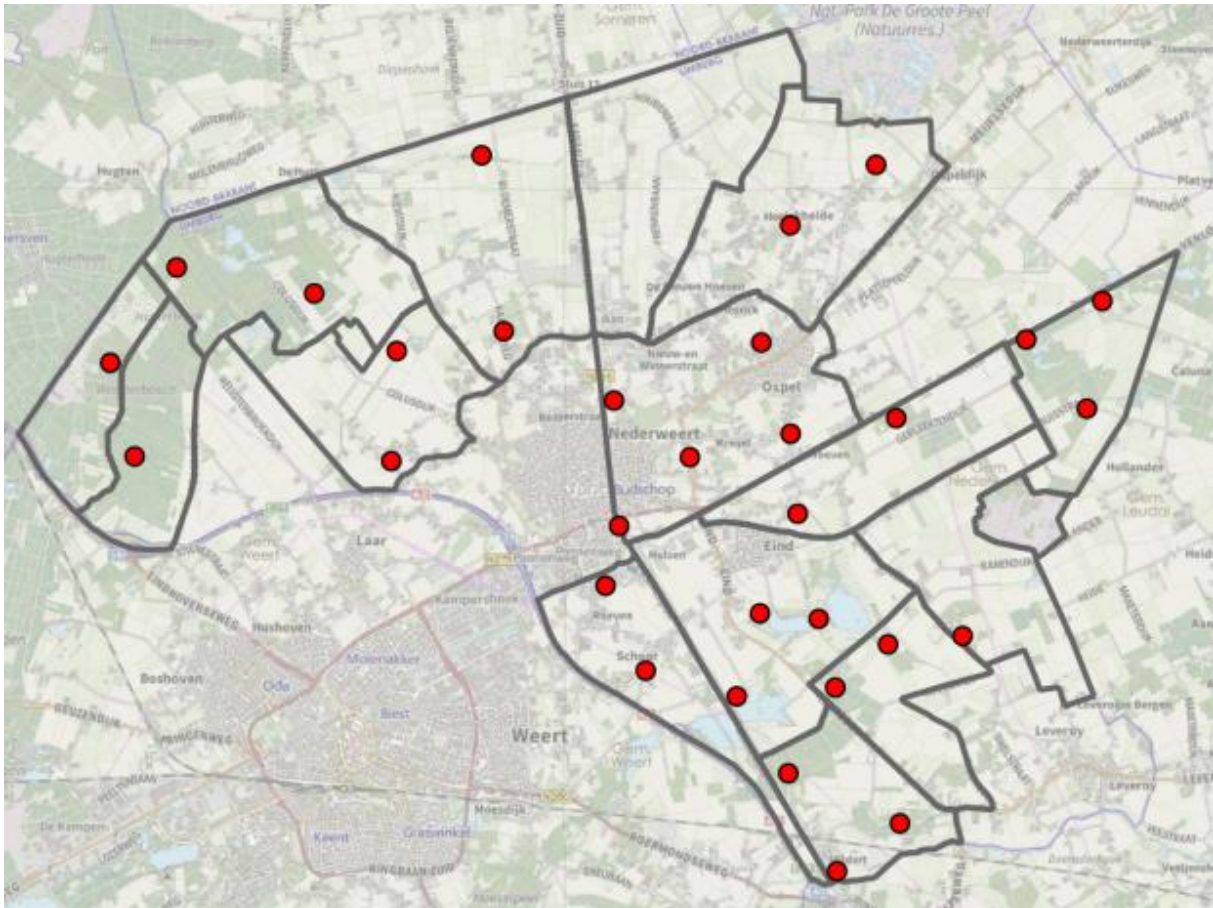
Figuur 125. Groene specht: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1994-2023.

Onderzoek 2023

Door het uitblijven van vorst en langdurig sneeuw blijft de populatie in Nederweert op een hoog niveau. In de onderzochte gebieden werden 31 territoria vastgesteld, in de niet onderzochte gebieden wordt het aantal op 7 territoria geschat. Onder de huidige omstandigheden lijkt de top bereikt.

Figuur 126. Groene specht: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023 in relatie tot de strengheid van de winter vanaf 1985 (Hellmanngetal).

Figuur 127. Groene specht: verspreiding in 2023.

Zwarte specht (*Dryocopus martius*)

Verspreiding en biotoop

Zwarte spechten zijn echte bosvogels. Ze worden vooral in de grotere bossen van Nederweert gevonden (Weerterbos, landgoed 't Kruis, Wellenstein/Houtsberg, bossen Kolenhofweg). In de kleinere bossen worden territoria onregelmatig of incidenteel vastgesteld (bossen Gebleektendijk, De Leegde, bossen Reulisweg, bossen Ingstraat, omgeving De Banen/Sarsven, bosjes in de Grootte Heide). De meeste territoria worden in loofbos en gemengd bos gevonden. Vooral populierenopstanden zijn favoriet.

Onderzoek 1994-2022

Het in kaart brengen van territoria van de zwarte specht is geen gemakkelijke opgave. Tijdens een ochtendbezoek kunnen binnen een telgebied meerdere waarnemingen worden gedaan die zich over een groot gebied uitstrijken. Het consequent intekenen van het gedrag en de vliegbewegingen helpt om het aantal territoria te bepalen.

De lichte toename in de periode 1994-2007 (8-13) is eigenlijk een voortzetting van een proces dat zich, op basis van historische gegevens, over een langere periode uitstrekt. Daarin speelt het ouder worden van de bossen een rol. In de periode 2009-2022 (12-7) ligt het aantal op een iets lager niveau. Vooral in het Weerterbos worden minder territoria gevonden.

De populatie in Nederweert leunt vooral op de ontwikkeling in de grotere bosgebieden (Weerterbos maximaal 9), landgoed t Kruis (maximaal 3), Wellenstein/Houtsberg en de bossen Kolenhofweg (maximaal 3). Op de overige locaties zijn ze onregelmatig aanwezig en wordt hooguit 1 territorium vastgesteld. De omgeving van De Banen en de Kwegt werd tijdens het venherstel in 2007-2017 minder aantrekkelijk door het kappen van geschikte bosjes.

De meeste populierenopstanden in Nederweert zijn rond de jaren zeventig van de vorige eeuw aangeplant. Een groot deel daarvan is kaprijp of inmiddels geveld. Het grootste areaal bevindt

zich in het Weerterbos. Deze percelen zijn voor de zwarte specht belangrijk als nestplaats en als foerageergebied. De populierenopstanden zijn echter in slechte staat en sterven steeds verder af. Niet vitale delen kunnen na een storm gemakkelijk tegen de vlakte gaan.

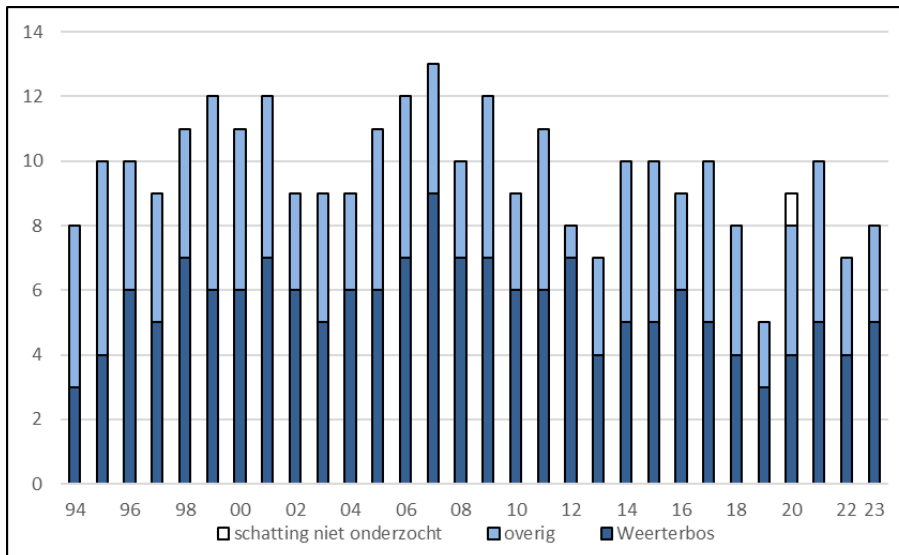

Ravage in een populierenbos na een zware storm op 18 januari 2018. In den Vloed 28 januari 2018, foto: Thijs Loven.

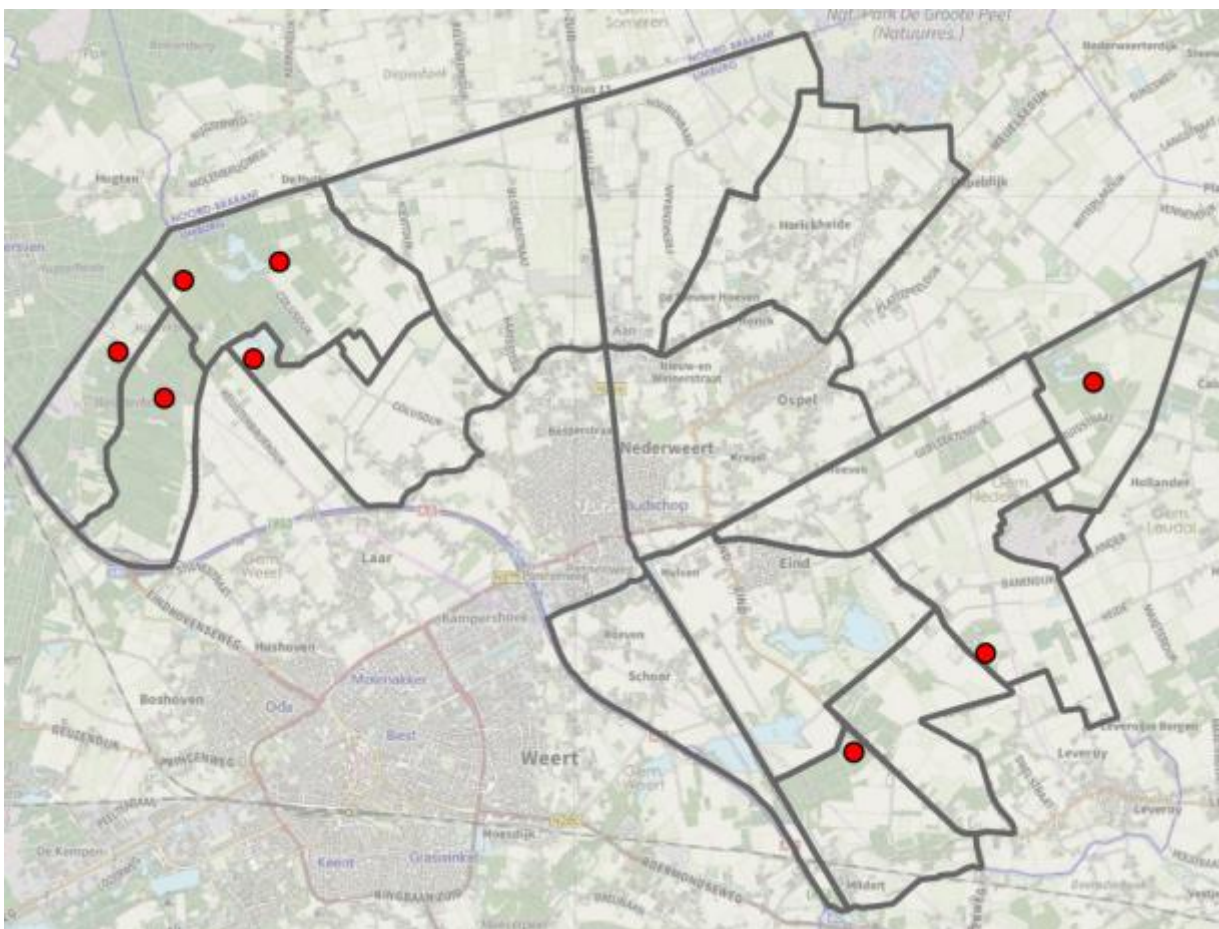
Welke gevolgen dit voor de zwarte specht en andere hollenbroeders heeft hangt mede af van andere ontwikkelingen die plaatsvinden en waarbij de voortekenen niet bepaald gunstig zijn. In de bossen is een sluipend proces aan de gang waarbij eiken door verdroging en een verstoorde mineralenhuishouding op grote schaal afsterven. De niet aflatende stikstofdepositie speelt hierin een belangrijke rol. Waren het eerst vooral de relatief jonge eiken die aangetast werden, het wordt steeds duidelijker dat ook de oude eiken het zwaar hebben en het loodje leggen. Bij de eik wordt het wortelsysteem aangetast, laat de bast los en sterft de boom af. Een windvlaag of storm is dan voldoende voor de laatste zet. In hoeverre dit proces nog omkeerbaar is, valt niet in te schatten. Het huidige beleid om de hoeveelheid stikstof terug te dringen verloopt zo traag dat de negatieve effecten eerder groter worden in plaats dat stabilisatie optreedt, laat staan de situatie verbetert. Als de eikensterfte niet wordt gestopt heeft dat grote gevolgen voor het hele bossysteem, zeker als ook andere (bepalende) boomsoorten worden aangetast.

Onderzoek 2023

In de tijdreeks is 2023 een van de mindere jaren voor de zwarte specht. In totaal werden 8 territoria gelokaliseerd. In het Weerterbos en een aangrenzend bosperceel werden 5 territoria gevonden. De overige territoria werden vastgesteld in Wellenstein (1), landgoed 't Kruis (1) en in een grove dennenbos in de Leegde langs de Leveroyse dijk (1). Op deze plek is vrijwel zeker gebroed.

Figuur 128. Zwarte specht: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 129. Zwarte specht: verspreiding in 2023.

Middelste bonte specht (*Dendrocopos medius*)

Verspreiding en biotoop

De middelste bonte specht heeft zich vanaf 2017 in Nederweert gevestigd en breidt het verspreidingsgebied langzaam uit. Territoria worden vooral in de grotere bosgebieden van Nederweert gevonden. Het Weerterbos is het kerngebied. Ook het zuidoosten van Nederweert wordt langzaam bezet. Territoria zijn gevonden in landgoed 't Kruis, de bossen Gebleektendijk,

de Houtsberg en De Banen. Binnen die gebieden zijn het steeds de oudere en vochtige delen waar ze worden aangetroffen. Loofhout heeft de voorkeur maar ook in gemengd bos worden territoria bezet. Boomsoorten met een ruwe bast zoals zomereik, zwarte, els, berk en populier zijn het meest geliefd. Vooral de 50-60 jaar oude populierenopstanden blijken aantrekkelijk.

Weerterbos 13 april 2023, foto: Huub Janssen.

Onderzoek 1994-2022

De Middelste bonte specht is een relatief nieuwe broedvogel binnen de Nederlandse avifauna en was voor de eeuwwisseling een zeldzaamheid. Kleine populaties waren aanwezig in de zuidelijke helft van Limburg en later ook in Twente en de Achterhoek. Na de eeuwwisseling wordt het verspreidingsgebied flink uitgebreid en worden steeds meer bossen in het zuidoosten en oosten van Nederland bezet (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018).

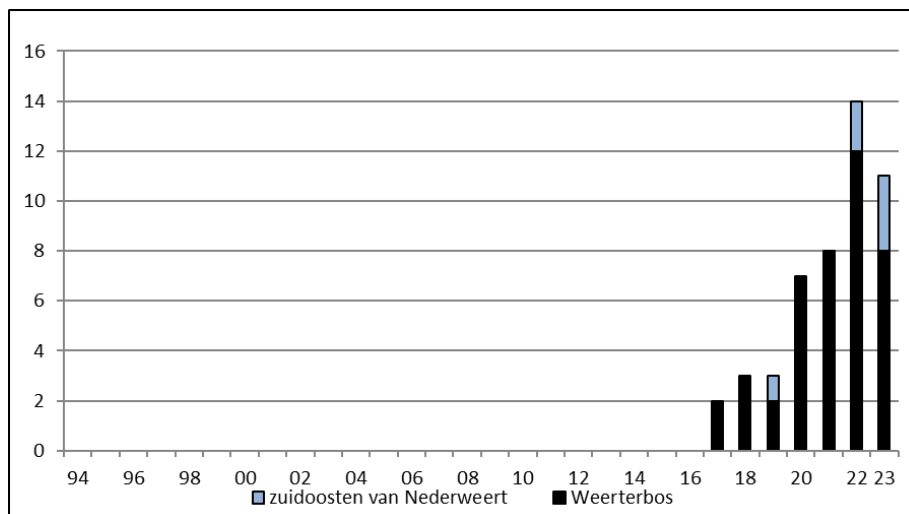
In de periode 2009-2015 werden in Nederweert steeds vaker waarnemingen buiten de broedtijd gedaan, een signaal dat een vestiging als broedvogel aanstaande was. In 2017 was de vestiging definitief en werden in In den Vloed in het Weerterbos 2 territoria vastgesteld. In 2018-2022 ligt het zwaartepunt nog steeds in In den Vloed (2022: 7), maar worden ook in het zuidelijke deel van het Weerterbos territoria (5) gevonden. Het accent ligt daar op de oudere opstanden in het Voorste en Middelste Hout. De bossen in het zuidoosten van Nederweert worden ook steeds vaker bezet. Het gaat om solitaire territoria in landgoed t Kruis (vanaf 2019), de Houtsberg (vanaf 2022) en een bosperceel aan de rand van De Banen (vanaf 2022). Om middelste bonte spechten goed te kunnen onderzoeken zijn ochtendbezoeken eind februari/begin maart een belangrijke aanvulling op de reguliere bezoeken. Omdat hier niet in ieder bosgebied aan wordt voldaan worden vrijwel zeker territoria gemist.

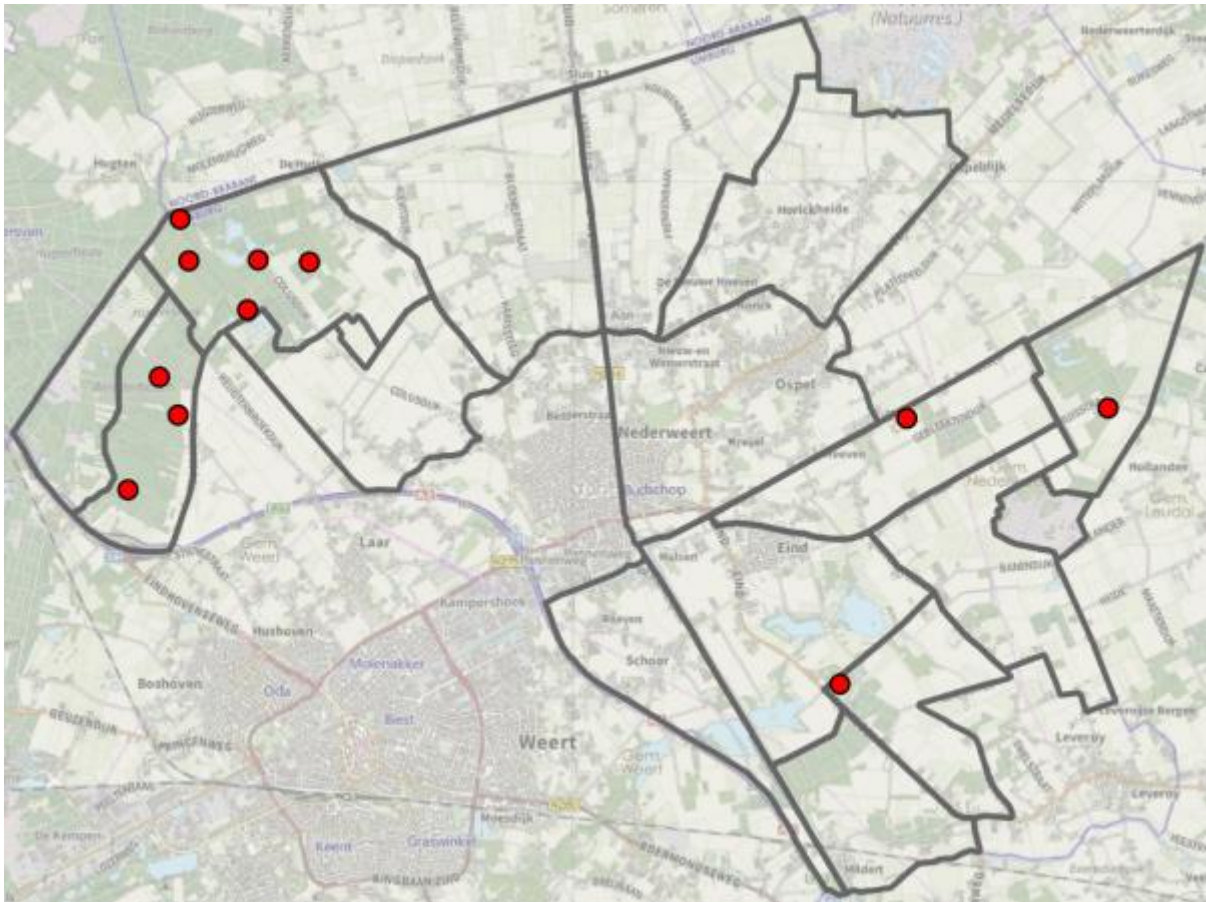
Populierenbossen behoren tot de broedbiotoop van de middelste bonte specht. Weerterbos 1 maart 2020, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

In 2023 lag het aantal territoria iets lager dan in 2022, het beste jaar tot nu toe. In het Weerterbos werden 8 territoria opgetekend, 4 minder dan een jaar eerder. Vermoedelijk is een aantal territoria gemist. In het zuidoosten van Nederweert werd de soort vastgesteld in landgoed 't Kruis (1) de Houtsberg (1) en de bossen Gebleektendijk (1). Op laatstgenoemde locatie werd een baltsend exemplaar waargenomen in een loofbos met kapitale oude eiken.

Figuur 130. Middelste bonte specht: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 131. Middelste bonte specht: verspreiding in 2023.

Kleine bonte specht (*Dryobates minor*)

Verspreiding en biotoop

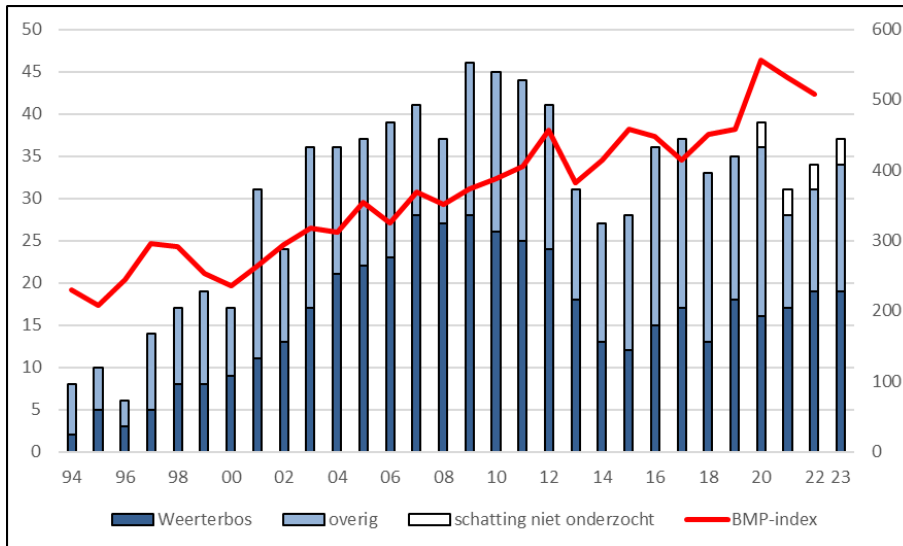
De kleine bonte specht heeft een beperkte verspreiding in Nederweert, maar heeft het verspreidingsgebied wel flink uitgebreid. Territoria worden gevonden in bos en halfopen cultuurland met een voorkeur voor de oudere en vochtige loofbossen en gemengde bossen. Binnen de broedgebieden zijn meestal eik, berk of populier aanwezig. Belangrijke broedgebieden zijn het Weerterbos, landgoed 't Kruis, de bossen Gebleektendijk, Wellenstein/Houtsberg en de bossen Kolenhofweg. De beboste delen van de peelrestanten De Banen, het Sarsven, de Kwegt en De Zoom zijn eveneens van belang.

Onderzoek 1994-2022

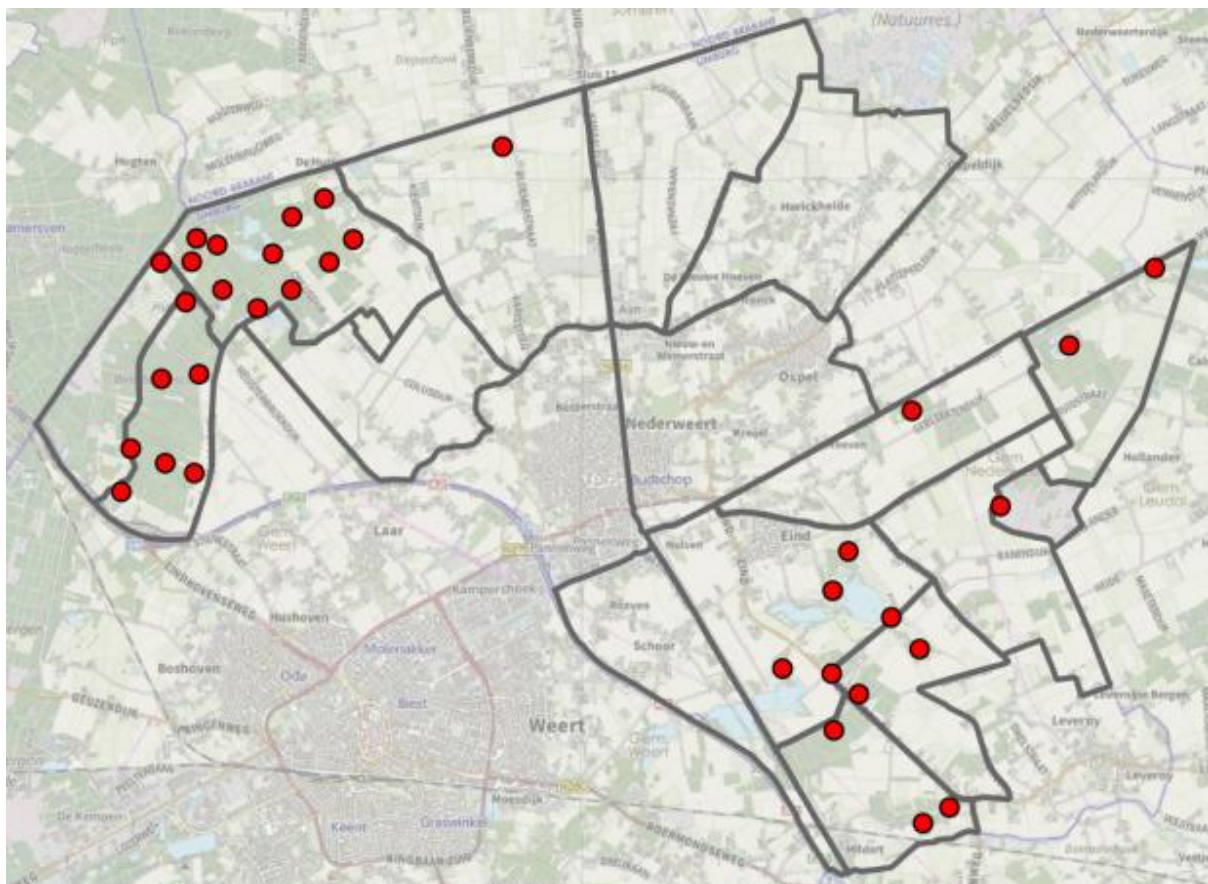
In 1994-1996 (6-10) was de kleine bonte specht een schaarse broedvogel in het onderzoeksgebied. Vanaf eind jaren negentig van de vorige eeuw namen ze sterk toe en werd in 2009 (46) de top bereikt. In 2013-2015 (27-35) volgde een onverklaarbare dip, die vooral in het Weerterbos werd vastgesteld. In de periode 2016-2022 (31-39) veert het aantal op en lijkt de populatie te stabiliseren.

De toename van de kleine bonte specht is terug te voeren op het ouder worden van de bossen en een gewijzigd bosbeheer waarbij dode bomen vaak niet worden verwijderd. Dode bomen zijn rijk aan insecten en belangrijk als voedselbron. Met name de deels vervallen populierenopstanden in het Weerterbos, waar circa de helft van de populatie wordt gevonden, zijn interessant. In landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk (1994-2022: 1-6) en Wellenstein/Houtsberg (1994-2022: 0-6) nam het aantal territoria eerst toe en treedt vervolgens stabilisatie op. Bij de peelrestanten De Banen/Sarsven/de Kwegt (1994-2006: 1-10; 2007-2022: 1-6) wordt eerst een toename vastgesteld en daarna een lichte afname. De afname is te herleiden tot het venherstel in 2007-2017 waarbij geschikte loofbosjes werden

gekapt. Vestiging buiten de kerngebieden komt soms voor. Zo werd in 2014 en 2015 een territorium vastgesteld in oude eikenbosjes ter hoogte van Sluis 15. Door de korte periode waarin territoriale activiteiten zoals roffel en baltsroep kunnen worden waargenomen worden jaarlijks territoria gemist. Dit speelt vooral in gebieden waar de concurrentiedruk laag is en de soort zich af en toe laat horen.

Figuur 132. Kleine bonte specht: aantalsontwikkeling in het Weerterbos en overig Nederweert in relatie tot de landelijke ontwikkeling (BMP-index).

Figuur 133. Kleine bonte specht: verspreiding in 2023.

Onderzoek 2023

In 2013 werden 34 territoria vastgesteld en wordt de populatie voor het hele onderzoeksgebied op ten minste 37 territoria geschat. Het aantal en de verspreiding lagen hiermee in de lijn van de constante reeks vanaf 2016. In het kerngebied het Weerterbos werden 19 territoria gevonden waarvan tenminste 10 in de populierenopstanden

Boomleeuwerik (*Lullula arborea*)

Verspreiding en biotoop

De boomleeuwerik heeft een beperkte verspreiding in Nederweert. De meeste territoria worden gevonden in het Weerterbos en in het zuidoosten van Nederweert, in het bijzonder het kleinschalige landschap tussen Wellenstein/bossen Kolenhofweg en De Zoom/Leveroy. In natuurgebieden worden territoria gevonden in heide, kapvlaktes en schraal grasland. In deze vrij open percelen staan solitaire bomen, struwelen en aan de randen ligt vaak bos. (Maarheezerveld, De Zoom, de Leegde, de Kwegt, De Banen, landgoed Philomenahoeve). Territoria die in akkerland in halfopen cultuurland worden aangetroffen hebben vaak een relatie met een natuur- of bosgebied. Elementen die hier de biotoop bepalen zijn vrij open schraal grasland, bosranden, houtwallen, houtsingels, zandige akkers en onverharde wegen.

Opvallend zijn de territoria bij percelen waar asperge, bloemen of bollen worden geteeld. Aan de perceelsranden liggen meestal meters brede zandige stroken die vaak aan een bosrand, landschapselement of natuurgebied grenzen.

Incidentele vestigingen elders werden vastgesteld aan de randen van het Weerterbos, de Kruisvennen, 't Bientje, de omgeving bossen Ingstraat en de beheersgebieden aan de rand van de Grootte Peel.

Onderzoek 1994-2022

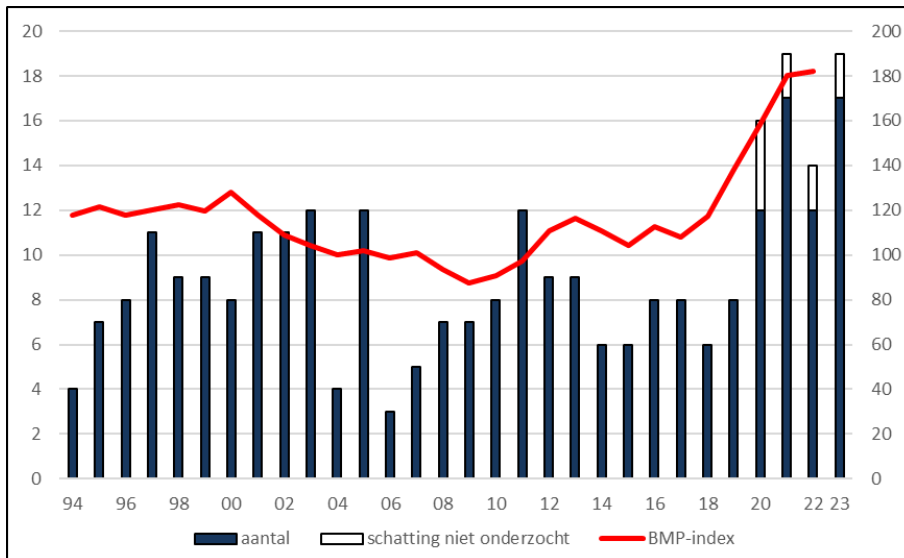
In de tijdreeks is steeds een kleine populatie aanwezig waarbij de aantallen per jaar behoorlijk kunnen verschillen (2004:4; 2005: 13; 2006: 3). In de periode 2020-2022 (14-16, deels geschat) liggen de aantallen op een hoger niveau dan gemiddeld.

Binnen de natuurgebieden zijn de wisselende aantallen deels te verklaren. Kapvlaktes zijn tijdelijk geschikt biotoop en kunnen voor een korte opleving zorgen (Maarheezerveld: 1994-1998: 2-5). Herstelde heidevegetaties bieden meer garanties en blijven, mits voldoende open, een permanent broedgebied (Maarheezerveld en omgeving: 2012-2022:1-5). Pas herstellende of droogvallende laagtes en oeverovergangen met voldoende openheid maken soms deel uit van het territorium (de Grashut, de Kwegt, omgeving De Banen).

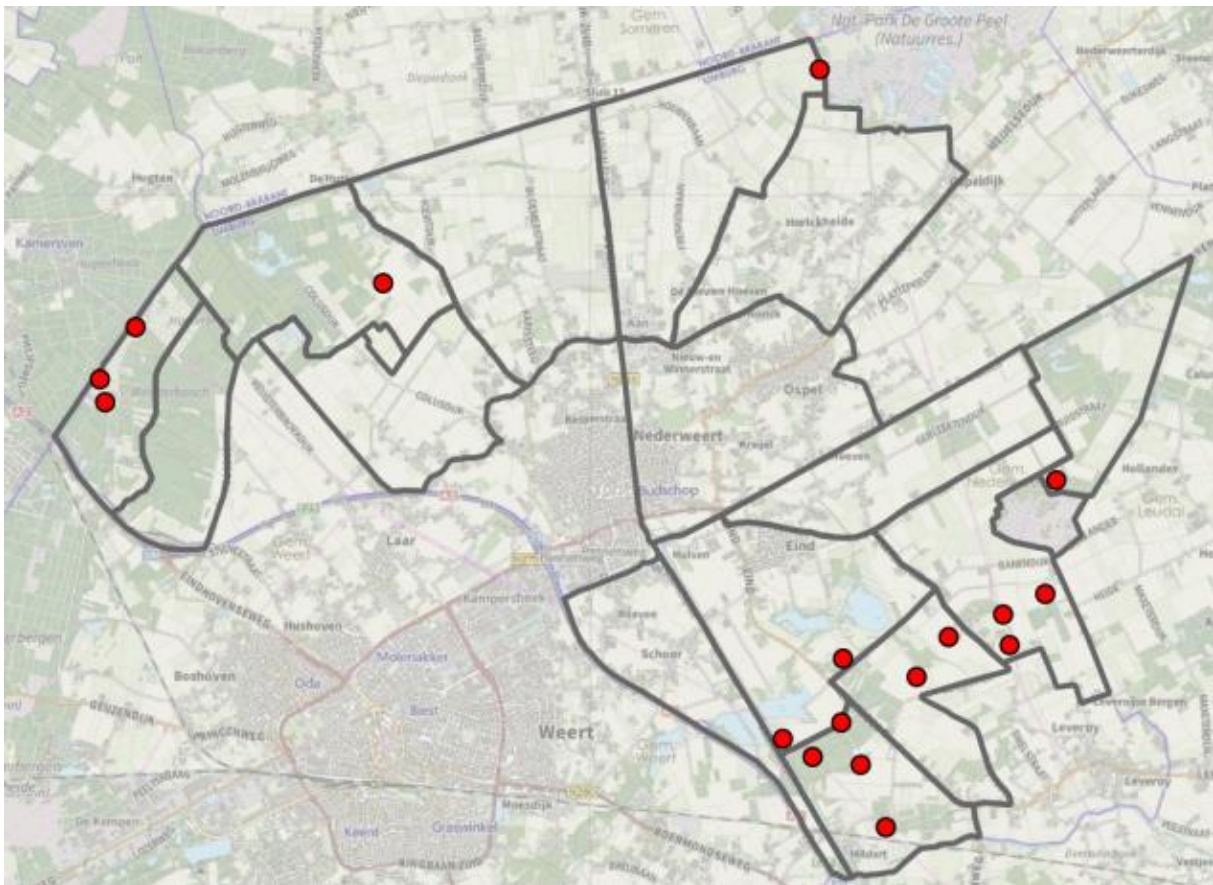
De grootste fluctuaties doen zich voor in het zuidoosten van Nederweert. In 1995 werd het eerste territorium gevonden en in 1996-2019 werden 0-5 territoria vastgesteld. In 2020-2022 neemt het aantal sterk toe en worden ten minste 7-13 territoria gevonden. (telgebied 16: 2020 niet onderzocht; telgebied 18: 2020-2022 niet onderzocht). Broeden in halfopen cultuurland is in landelijk perspectief vrij bijzonder en vooral een Limburgse en Brabantse aangelegenheid. Door natuurherstel nam geschikt biotoop hier toe. Met name de omzetting van bemeste landbouwgronden naar percelen die voortaan als extensief kruidenrijk grasland worden beheerd en versralen biedt mogelijkheden.

Onderzoek 2023

Voor het vierde jaar op rij was het een goed jaar voor de boomleeuwerik. In het Maarheezerveld/de Grashut waren 3 territoria aanwezig en liefst 12 territoria werden opgetekend in het zuidoosten van Nederweert. Waarnemers in die gebieden mochten het hele voorjaar genieten van de schitterende zang en baltsvlucht. De overige territoria werden vastgesteld in een akker grenzend aan het Weerterbos (1) en in de Mussenbaan (1) aan de rand van de Grootte peel. De opvallende toename in het onderzoeksgebied vanaf 2020 past in de landelijke trend die eveneens sterk oploopt.

Figuur 134. Boomleeuwerik: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de landelijke ontwikkeling (BMP-index).

Figuur 135. Boomleeuwerik: verspreiding in 2023.

Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*)

Verspreiding en biotoop

Het verspreidingsgebied van de veldleeuwerik is de afgelopen decennia flink gekrompen. In Nederweert worden veruit de meeste territoria in relatief vochtig open cultuurland vastgesteld. Kerngebieden zijn de Laarderheide, de Wetering, de Kruisvennen de omgeving van Het

Vlaktwater/Ingstraat en het gebied Mussenbaan/Broenenhoup/Eindhovense Baan. Halfopen cultuurland en agrarisch bebouwd gebied zijn duidelijk minder in trek.

Territoria worden gevonden in grasland, bouwland of een combinatie van beide. Grote aaneengesloten percelen met hoogproductief grasland worden amper bezet. Deze intensief bewerkte percelen zijn amper geschikt door de verschillende bewerkingen en frequente maaibeurten die tijdens het broedseizoen plaatsvinden. Te lage grondwaterstanden en daardoor te droge gronden hebben ook gevolgen voor een soort die juist vochtige gebieden prefereert. Mogelijkheden liggen in de aangrenzende bermen en perceelsslotten, mits deze niet gemaaid worden. Percelen met akker- of weidevogelbeheer zijn geschikt mits het ingezaaide mengsel of gras niet te hoog of te dicht is.

Delen van de Mussenbaan zijn geschikt als broedbiotoop voor de veldleeuwerik. 11 juli 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

Bij de start van het broedvogelonderzoek in 1994 was de teloorgang van de veldleeuwerik al een tijdje in volle gang. In 1994 werden 153 territoria vastgesteld terwijl in 1991-1992 door de provincie Limburg nog 214 territoria werden gevonden. De sterke achteruitgang in slechts 3 jaar tijd geeft aan hoe snel de veranderingen op het platteland plaatsvonden. Veranderingen die vooral een gevolg waren van ruilverkavelingen, grondwaterverlaging en intensivering van het grondgebruik. Het negatieve effect hiervan op flora en fauna was enorm.

De veldleeuwerik nam tot en met 2003 sterk af naar 74 territoria. In de periode 2004-2018 vertraagd de afname en worden op het dieptepunt niet meer dan 55 territoria vastgesteld. In 2021-2022 ligt het aantal op een iets hoger niveau en worden, deels geschat, 86-76 territoria vastgesteld. De verspreidingskaart van de veldleeuwerik laat in de verspreiding grote hiaten zien met in de meeste broedgebieden lage dichtheden van 1-2 territoria per hectare.

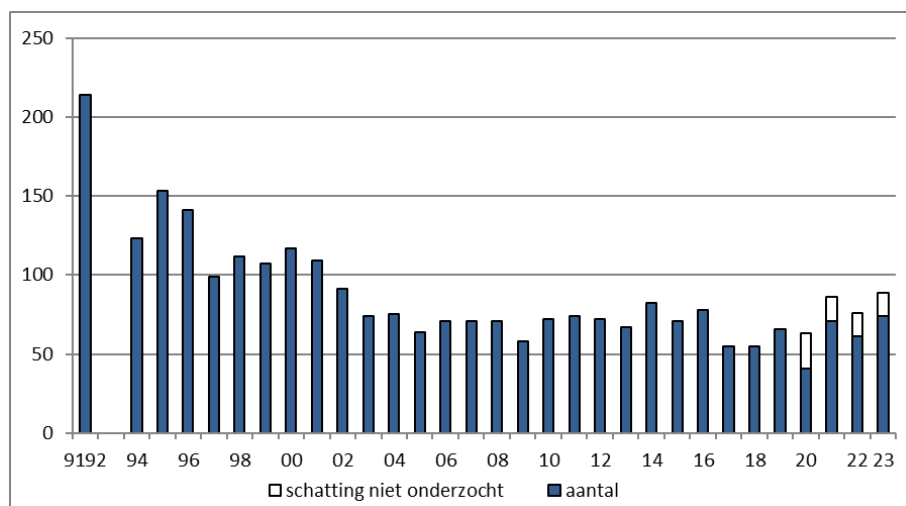
Binnen het onderzoeksgebied is alleen rond de Mussenbaan en de Broenenhoup ten zuiden van de Groote Peel nog een fraaie populatie aanwezig. In de Mussenbaan hebben inmiddels alle percelen een natuurbestemming gekregen. De uit productie genomen landbouwgronden werden vernat en het grondgebruik geëxtensiverd. Het gebied werd hierdoor op enkele plekken geschikt voor de veldleeuwerik. Dat geldt ook voor de vochtige percelen bij de

Broenenhoup ten zuiden hiervan. Hier liggen grote aaneengesloten weidevogelpercelen met uitgestelde maaidata. Daar waar het gras niet te hoog en te dicht is worden territoria gevonden. Veldleeuweriken kunnen in deze percelen meerdere broedsels grootbrengen; een vereiste om de populatie in stand te houden.

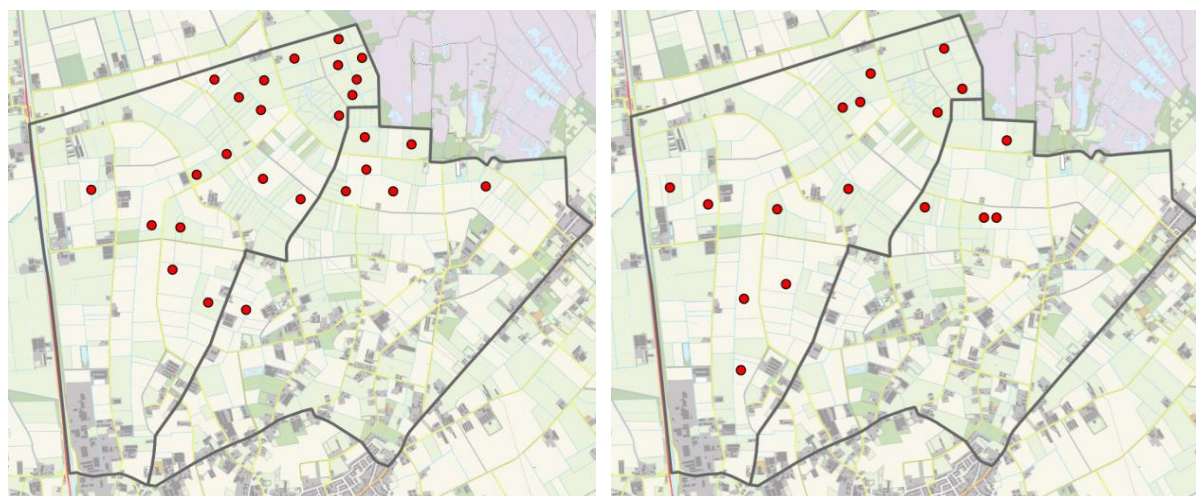
Onderzoek 2023

2023 was een van de betere jaren in de afgelopen 20 jaar. In de onderzochte gebieden werden 74 territoria vastgesteld, daarbuiten wordt het aantal op 15 territoria geschat. Met name de populatie ten zuiden van de Grootte Peel heeft een positief effect op het totaal. Ten minste 22 van de 27 territoria werden vastgesteld in percelen met weidevogelbeheer of een natuurbestemming [figuur 137]. De kans om binnen de onderzochte gebieden een veldleeuwerik aan te treffen is verder het grootst in de oostelijke helft van de Laarderheide (11) en de omgeving van de Wetering/Groote heide (11).

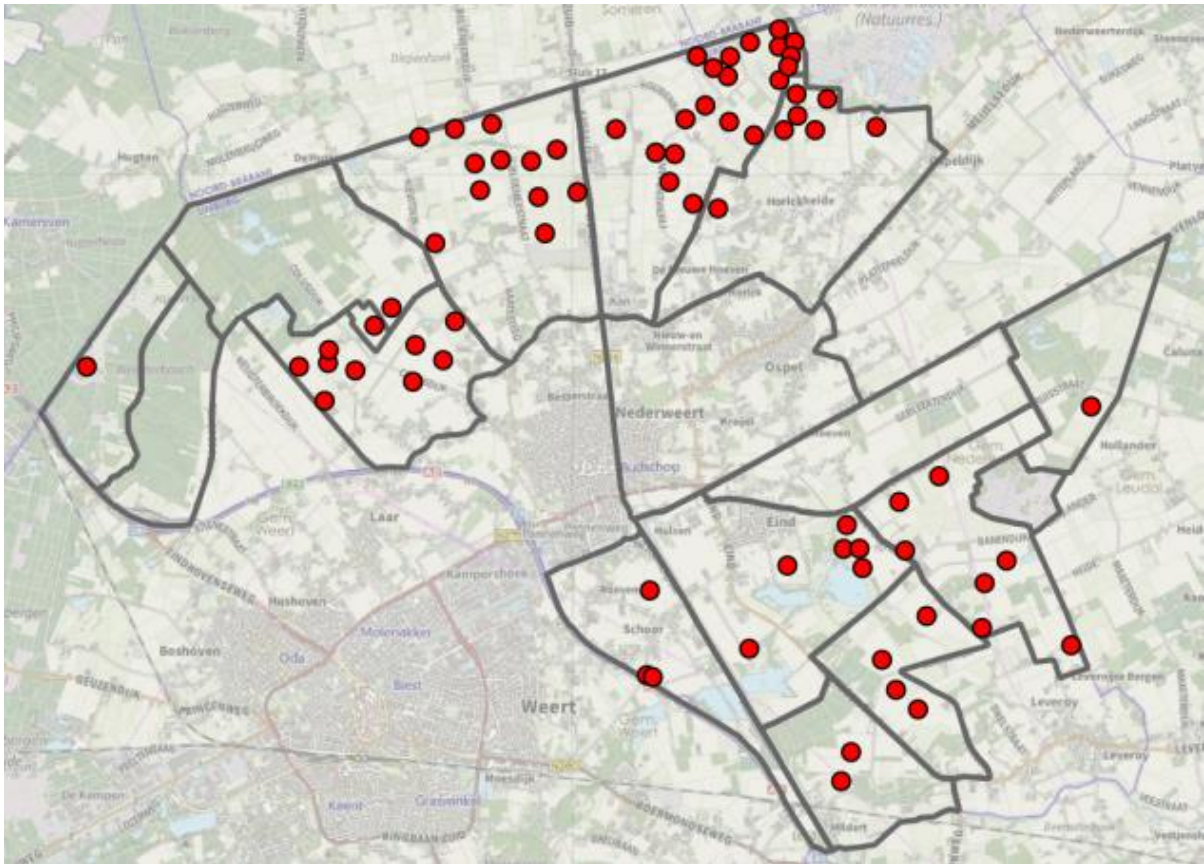
Bij De Banen was vanaf 2018 tijdelijk broedbiotoop beschikbaar. Door venherstel in 2017/2018 en daaropvolgende kurkdroge zomers bleef de brede oostelijke oever schaars begroeid en geschikt voor de veldleeuwerik (3). In de rest van het zuidoosten van Nederweert is weinig over van de ooit bloeiende populatie. Vermeldingswaard is 1 territorium in de heidevelden in het Maarheezerveld.

Figuur 136. Veldleeuwerik: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 137. Veldleeuwerik: verspreiding ten zuiden van de Grootte Peel in < 2023 en 2016 >.

Figuur 138. Veldleeuwerik: verspreiding in 2023.

Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)

Verspreiding en biotoop

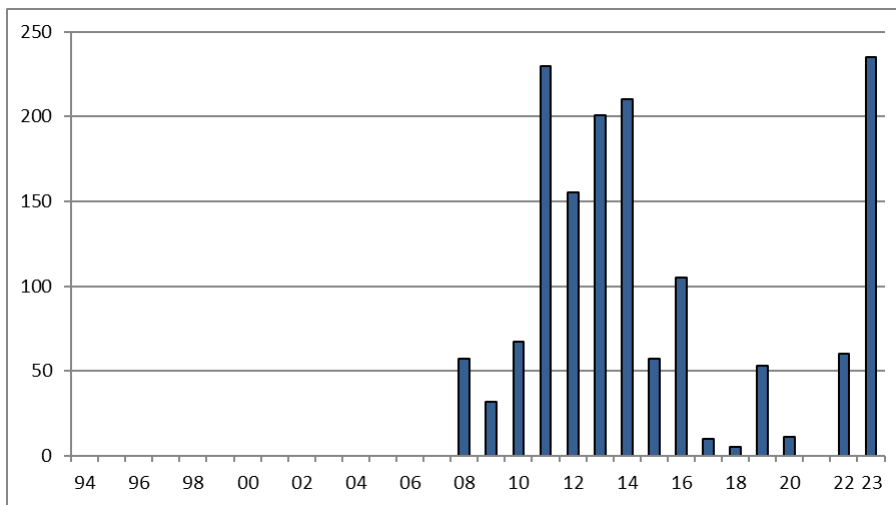
Oeverzwaluwen broeden van nature in steile wanden langs rivieren of snelstromende beken. In Nederweert is geen natuurlijk broedhabitat aanwezig. Kolonies die in het onderzoeksgebied werden aangetroffen bevonden zich in tijdelijke zanddepots. Deze depots kwamen beschikbaar tijdens de uitvoering van venherstelprojecten bij het Sarsven, de Schoorkuilen en de Leegde ter hoogte van de Reulisweg.

Vanaf 2014 worden verspreid over het cultuurland tijdelijke zanddepots bezet na de sloop van stallen of andere gebouwen. De grondsoort is van ondergeschikt belang, mits de structuur voldoende stabiliteit biedt om een nestpijp te kunnen graven. Kolonies worden meestal in de buurt van open water gevonden maar kunnen ook elders in het onderzoeksgebied worden aangetroffen.

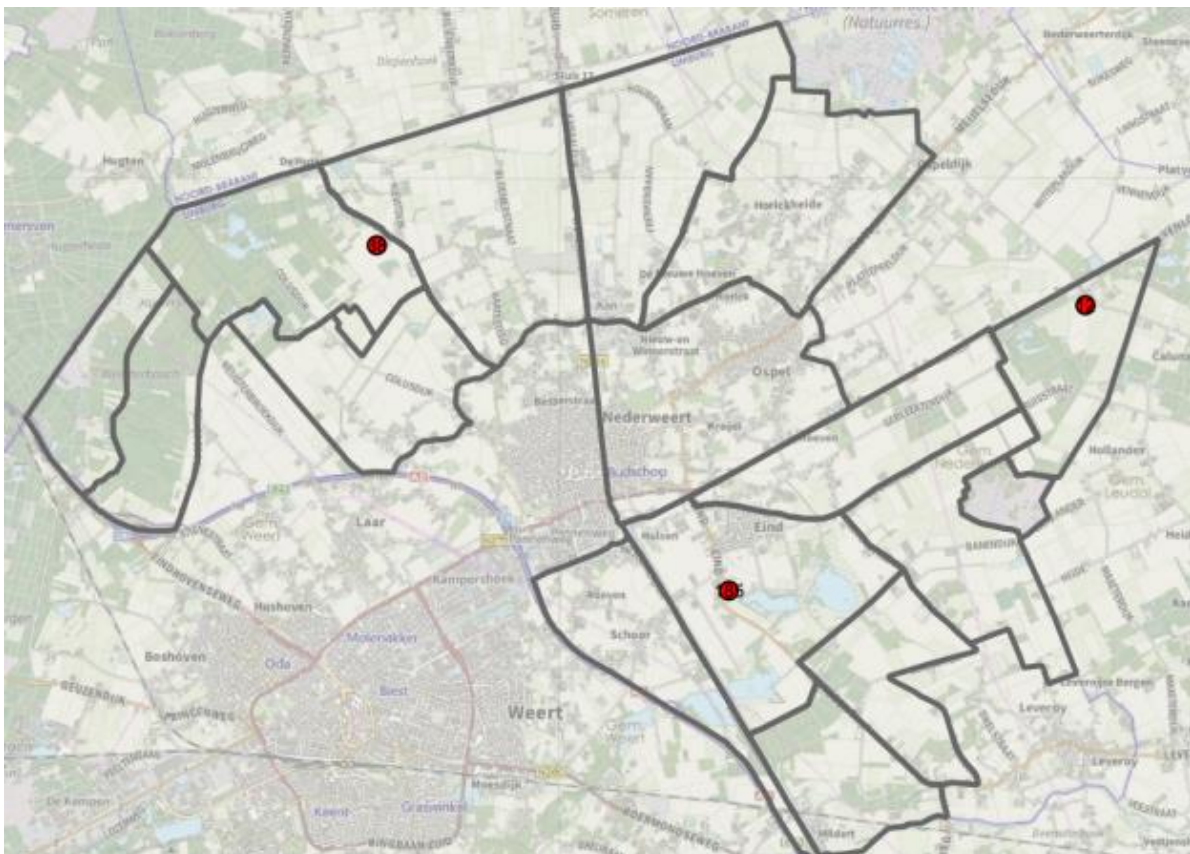
Onderzoek 1994-2022

In de periode 1994-2007 werden in Nederweert geen broedgevallen van de oeverzwaluw ontdekt. Vanaf 2008 is de soort vrijwel jaarlijks en in sterk wisselende aantallen (10-230 territoria) als broedvogel vastgesteld. De aanwezigheid viel samen met de beschikbaarheid van massieve zanddepots bij het Sarsven (2010), de Schoorkuilen (2008-2016) en de Leegde (2016). Het sterk wisselende aantal werd bepaald door de hoeveelheid vierkante meters geschikte steile wand die per depot, per jaar beschikbaar was. De grootste kolonie met 190 nesten in 2013, was aanwezig bij het enorme depot tussen de Schoordijk en autosnelweg A2. Met het afgraven van deze depots verdween ook de oeverzwaluw. In de periode 2014-2022 werd ook elders in het onderzoeksgebied gebroed. In de meeste gevallen betrof het zandhopen die ontstonden na sloop- of bouwactiviteiten bij intensieve veehouderijen. De grootste kolonie telde 68 nesten.

Nesten gaan soms verloren door verstoring (Schoordijk, 2007) of door enorme hoosbuien waardoor wanden verzakken en de vogels en hun jongen bedolven worden (de Leegde, 2016). Opportunistisch als de oeverzwaluw is worden daar waar het kan in een mum van tijd nieuwe nesten gegraven.

Figuur 139. Oeverzwaluw: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Oeverzwaluw 140: verspreiding in 2023.

Onderzoek 2023

Rondvliegende oeverzwaluwen in mei vragen extra aandacht, zeker als in de directe omgeving zandhopen aanwezig zijn. In 2023 waren liefst 3 kolonies aanwezig en werd een recordaantal nesten geteld. Kolonies werden gevonden in zanddepots van een rundveehouderij bij de Stokershorst (12 nesten) en bij een gesloopte rundveehouderij langs de Boldersdijk (38 nesten). De grootste kolonie werd geteld langs de Houtsberg in Nederweert-Eind (185 nesten).

Op deze locatie werd eerder een stal gesloopt en bleef een berg teelaarde achter. De locatie ligt op een steenworp afstand van het Sarsven. De eigenaar van de zandberg is zo gecharmeerd van 'zijn' oeverwaluwen dat verzakte delen worden afgestoken om de oeverwaluw nieuwe nestgelegenheid te bieden. In 2022 werden op deze locatie 30 nesten geteld.

Kolonie Houtsberg 4 juli 2023, foto: Thijs Loven.

Kolonie Stokershorst 11 juni 2023, foto: Thijs Loven.

Kolonie Booldersdijk 8 juli 2023, foto: Thijs Loven.

Huiszwaluw (*Delichon urbica*)

Verspreiding en biotoop

De huiszwaluw heeft een beperkte verspreiding en wordt alleen in de omgeving van bebouwing vastgesteld. Een steeds kleiner deel van de populatie broedt binnen de bebouwde kom. De meeste nesten worden gevonden bij geschikte woningen of veehouderijen in het cultuurland. Met name rundveehouderijen zijn interessante broedplaatsen. Nestmateriaal en insecten zijn hier kennelijk voldoende aanwezig.

Onderzoek 2000-2022

De aantalsontwikkeling van de huiszwaluw verloopt bijzonder wisselvallig en schommelt in de periode 2000-2019 tussen 94-220 nesten. Vanaf 2020 is het beeld minder volledig omdat een aantal telgebieden niet of tijdelijk niet zijn onderzocht.

De populatie die binnen de bebouwde kom wordt vastgesteld is een fractie van de populatie die in het cultuurland is gehuisvest. In de onderzoeksperiode neemt het aantal kolonies af. Binnen de bebouwde kom is de soort zo goed als verdwenen. De kernen Nederweert (19-0) en Ospel (34-0) zijn verlaten. Budschoop werd 2 keer bezet, en in Leveroy zijn geen nesten gevonden. Alleen binnen de kleine kernen Nederweert-Eind en Ospeldijk zijn nog kolonies aanwezig variërend van 1-9 nesten.

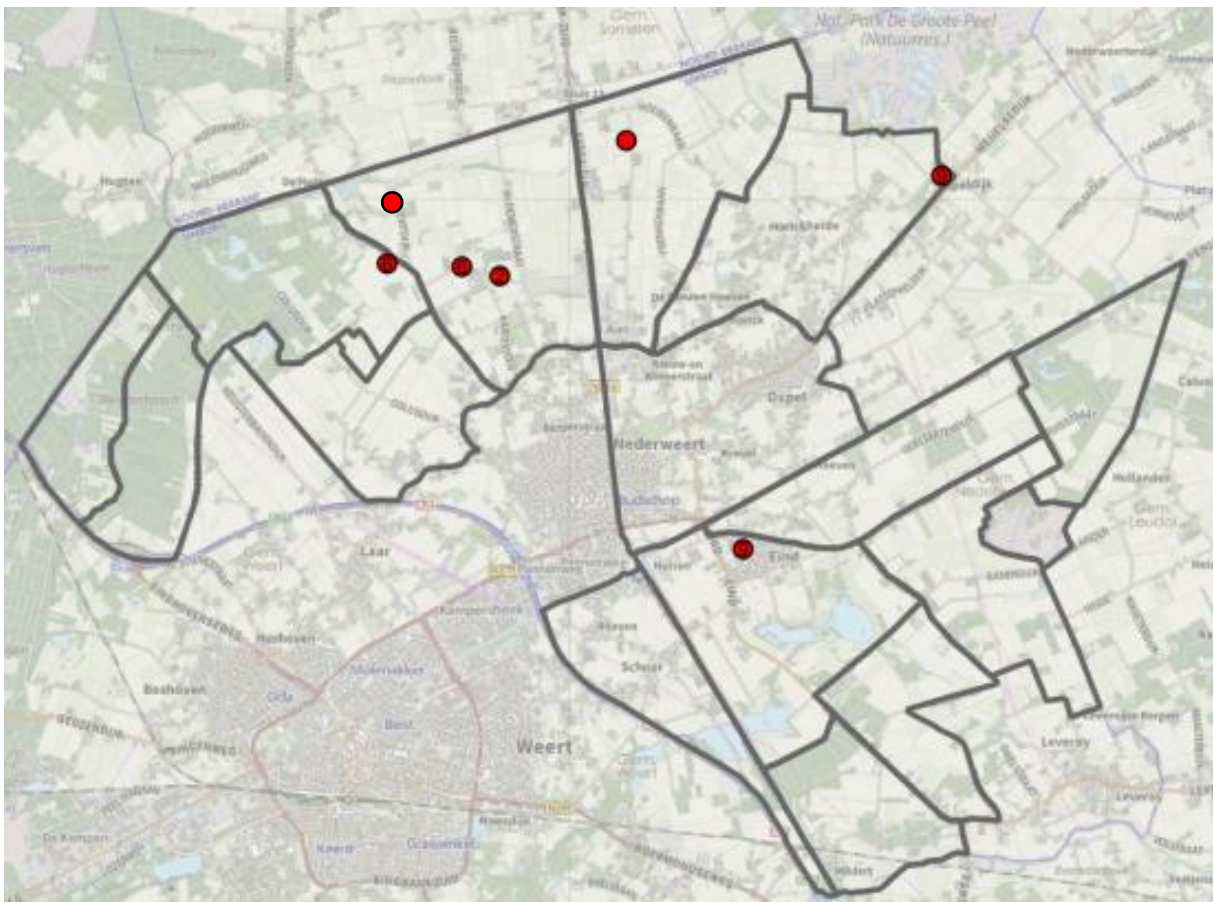
De hoofdmacht broedt in het cultuurland waar rundveehouderijen een belangrijke rol vervullen. In de jaren dat de soort werd onderzocht waren bij sommige bedrijven grote kolonies aanwezig. Met name een kolonie bij een bedrijf langs de Booldersdijk groeide aanzienlijk van 18 nesten in 2001 naar maximaal 94 in 2019. Het bedrijf werd in 2021/2022 gesloopt, waarna slechts enkele nesten bij de bedrijfswoning overbleven. Het verdwijnen van deze maar ook andere grote kolonies (sloop rundveebedrijf Gebleektendijk 2009: 40 nesten) is van grote invloed op het totaal en wordt niet gecompenseerd door vestigingen elders. Huiszwaluwtilen kunnen

succesvol zijn maar de 2 exemplaren die in Nederweert zijn geplaatst worden niet bezet. Daarnaast is de huiszwaluw bij menige huisbezitter niet geliefd en worden nesten regelmatig verwijderd.

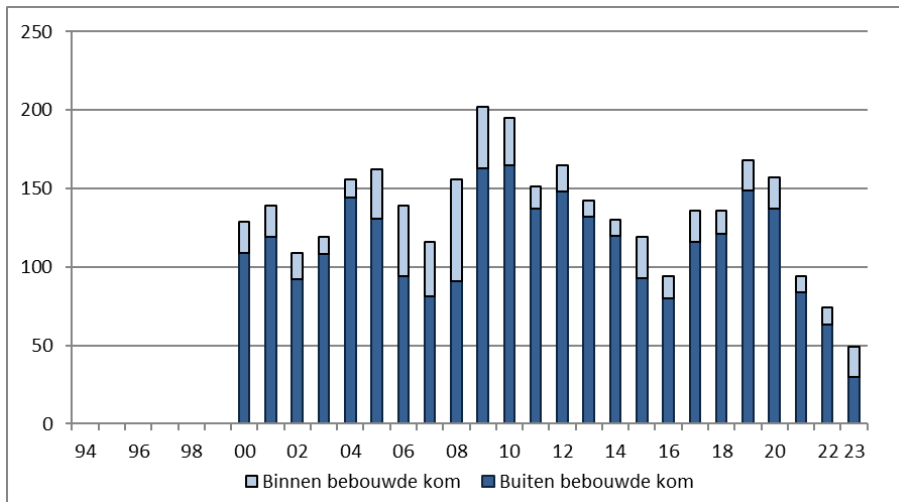
In de gebieden die in 2021-2022 werden onderzocht werden niet meer dan 50-70 nesten geteld. Bekende kolonies in de niet onderzochte telgebieden bij Vlakwater en Bientjesweg werden in die jaren niet geteld. Op basis van tellingen die in 2019 en eerder zijn uitgevoerd wordt het aantal op maximaal 20-30 nesten geschat. De totale populatie voor Nederweert wordt in die jaren op niet meer dan 70-100 nesten geschat. Gezien de te grote onzekerheid zijn in [figuur 142] voor de jaren 2020-2023 geen geschatte territoria voor de niet onderzochte gebieden toegevoegd.

Onderzoek 2023

Het aantal huiszwaluwen in Nederweert was bedroevend laag. Binnen de onderzochte gebieden werden 40 nesten geteld waarvan 9 binnen de bebouwde kom van Ospeldijk en 9 in Nederweert-Eind. Buiten de bebouwde kom werden 8 nesten geteld bij woningen in de Lage Kuilen/Carissteeg en 6 nesten bij de voormalige bedrijfswoning van een gesloopte rundveehouderij langs de Booldersdijk. Bij een woning langs de Kievitsdijk werden 16 nesten geteld. Nesten bij bekende kolonies in Vlakwater en bij de Bientjesweg werden niet onderzocht. Dat geldt ook voor een niet toegankelijk omheind terrein langs de Eindhovense Baan waar een onbekend aantal nesten aanwezig was. Vermoedelijk zijn in 2023 niet meer dan 80-90 paren in Nederweert aanwezig geweest.

Figuur 141. Huiszwaluw: verspreiding van de kolonies in 2023.

Figuur 142. Huiszwaluw: aantalsontwikkeling in 2000-2023. Opmerking 2020-2023: Eventuele kolonies in telgebied 05, 09, 10, 17b en 18 zijn niet onderzocht en niet geschat.

Boompieper (*Anthus trivialis*)

De Zoom 31 mei 2013, foto: Huub Janssen.

Verspreiding en biotoop

De boompieper heeft een vrij ruime verspreiding en heeft het verspreidingsgebied uitgebreid. De meeste territoria worden gevonden in bos, heide en in halfopen cultuurland. Plaatselijk worden ook delen van het open cultuurland bezet. Kerngebieden zijn het Weerterbos, landgoed 't Kruis, de peelrestanten De Zoom, De Banen en het Sarsven, Wellenstein/Houtsberg, de bossen Kolenhofweg, en het natuurgebied de Leegde langs de Leveroyse dijk.

De broedbiotoop bestaat overwegend uit structuurrijke bosranden, kapvlaktes, jonge bosaanplant, heide en open plekken met overstaanders en struwelen, landschapselementen en bermen met wegbeplanting.

Onderzoek 2002-2022

De boompieper is de afgelopen decennia flink toegenomen in Nederweert. De toename verloopt in een golfbeweging waarbij de trend onmiskenbaar positief is. Het onderzoek door de provincie Limburg in 1991-1992 (116 territoria) dient hiervoor als referentiemateriaal. In 2002-2011 nam het aantal flink toe (152-300 territoria), in 2012-2018 vindt een terugval plaats (283-195 territoria) om in 2019-2022 weer toe te nemen (195-275 territoria, deels geschat).

Een mix van factoren is van grote invloed op de aantallen die in Nederweert worden vastgesteld. Boompiepers reageren snel op, soms tijdelijke, veranderingen in het landschap. Positieve effecten zijn vastgesteld na heideherstel, veranderend bosbeheer met natuurlijke overgangen van opgaand bos naar aangrenzende extensief beheerde hooilanden en uitbreiding van geschikte bufferzones rondom de natuurgebieden. Verruiging en verdroging van een voorheen open en nat gebied als De Zoom heeft voor de boompieper ook een positief effect. Terreinbeheerders hebben binnen het bosbeheer bovendien een overstap gemaakt van houtkap op perceelsniveau naar het dunnen van bosbestanden. Een flinke toename op kapvlaktes wordt nu vertaald door vestiging op kleine open plekken, verdeeld over een groter gebied.

In 2018 en 2019 deed zich een bijzondere situatie voor waarbij sparrenopstanden door de letterzetter compleet werden vernietigd. In de jaren daarna werden de meeste afgestorven opstanden geruimd. Dit leidde plaatselijke tot een opleving van het aantal territoria. Na herplant of door spontane opkomst van vooral berk, werden deze plekken binnen enkele jaren ongeschikt.

De boompieper heeft ook delen van het cultuurland ontdekt waar ze eerder nauwelijks voorkwam. Dit proces vond plaats in de Kruisvennen (2000-2019 1-25), het cultuurland ten zuiden van de Groote Peel (2000-2022: 0-9) en de omgeving van De Kievit (4-11). Deze gebieden dienen waarschijnlijk als overloop wanneer de kerngebieden maximaal bezet zijn.

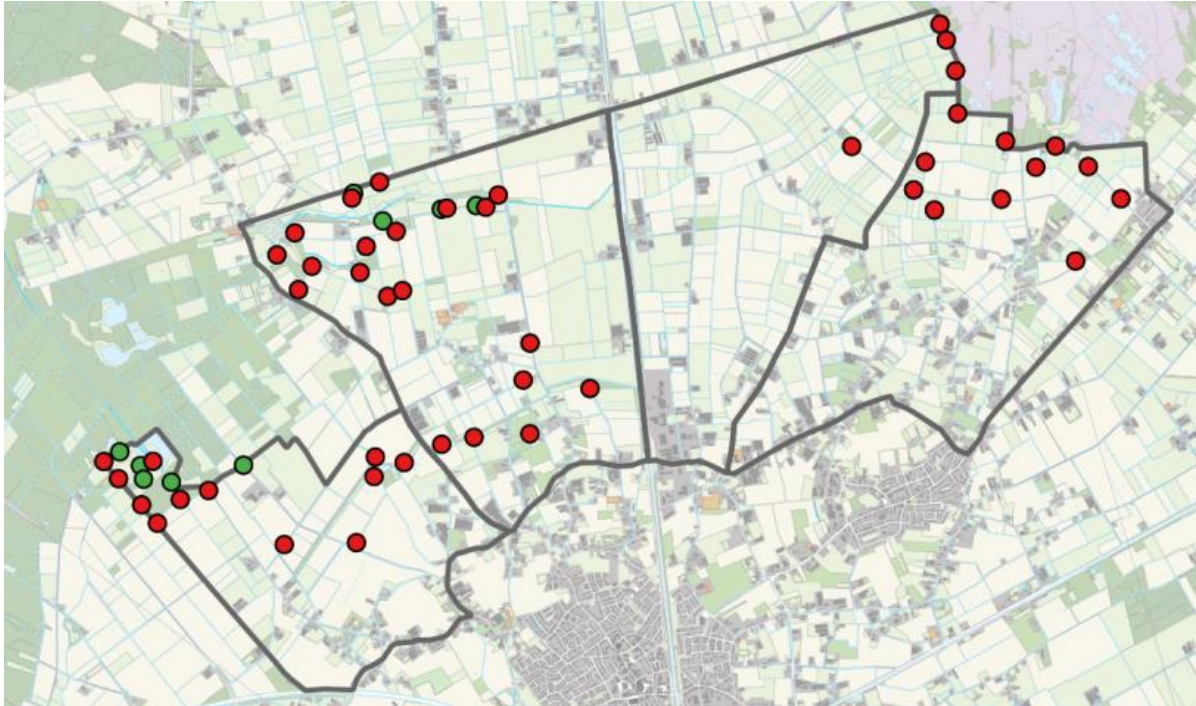
Hoeveel territoria in Nederweert worden vastgesteld, wordt ook bepaald door de omstandigheden in de Afrikaanse overwinteringsgebieden. In droge jaren worden minder boompiepers vastgesteld in natte jaren meer. Onder zeer gunstige omstandigheden kunnen de aantallen flink oplopen zoals in 2011 werd geconstateerd. Behalve bij de boompieper werden ook bij de grasmus en andere Afrikagangers hoge tot zeer hoge aantallen geregistreerd.

Onderzoek 2023

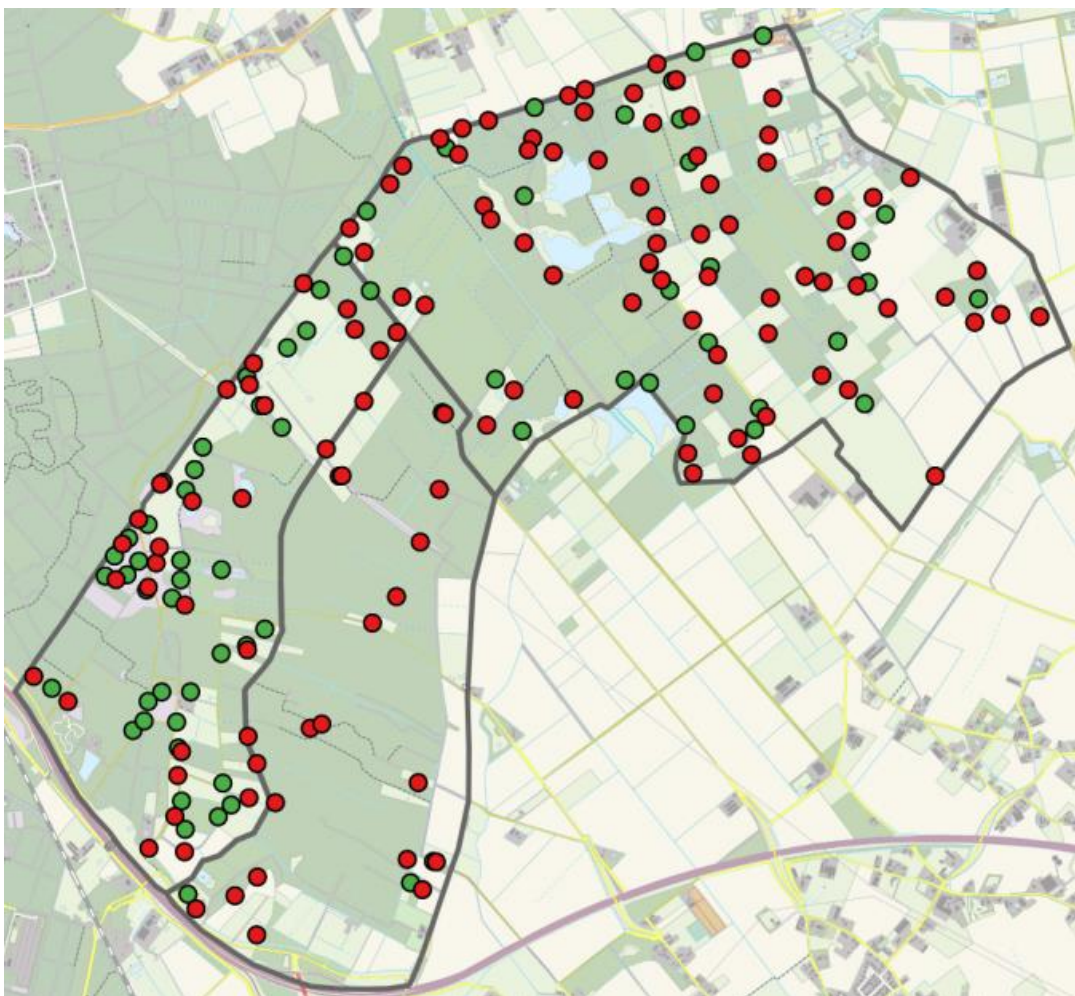
De goede omstandigheden in de overwinteringsgebieden hebben in 2023 (ten minste 368 territoria) tot een recordaantal territoria geleid, waarbij de 300 territoria in 2011, het vorige topjaar, verbleken. In figuur 143 en 144 wordt de verspreiding in 2 deelgebieden in het daljaar 2018 vergeleken met het topjaar 2023. De verschillen in aantal en verspreiding spreken voor zich.

De boompieper werd in alle telgebieden in flink hogere aantallen geregistreerd. In het kerngebied het Weerterbos werden 120 territoria vastgesteld, het hoogste aantal sinds de soort wordt onderzocht. Op de cumulatieve verspreidingskaart 2014-2023 [figuur 145] springen de meest geschikte boompieperterritoria eruit en wordt ook helder welke gebieden niet geschikt zijn zoals gesloten bos, vochtige populierenbossen en waterrijke delen.

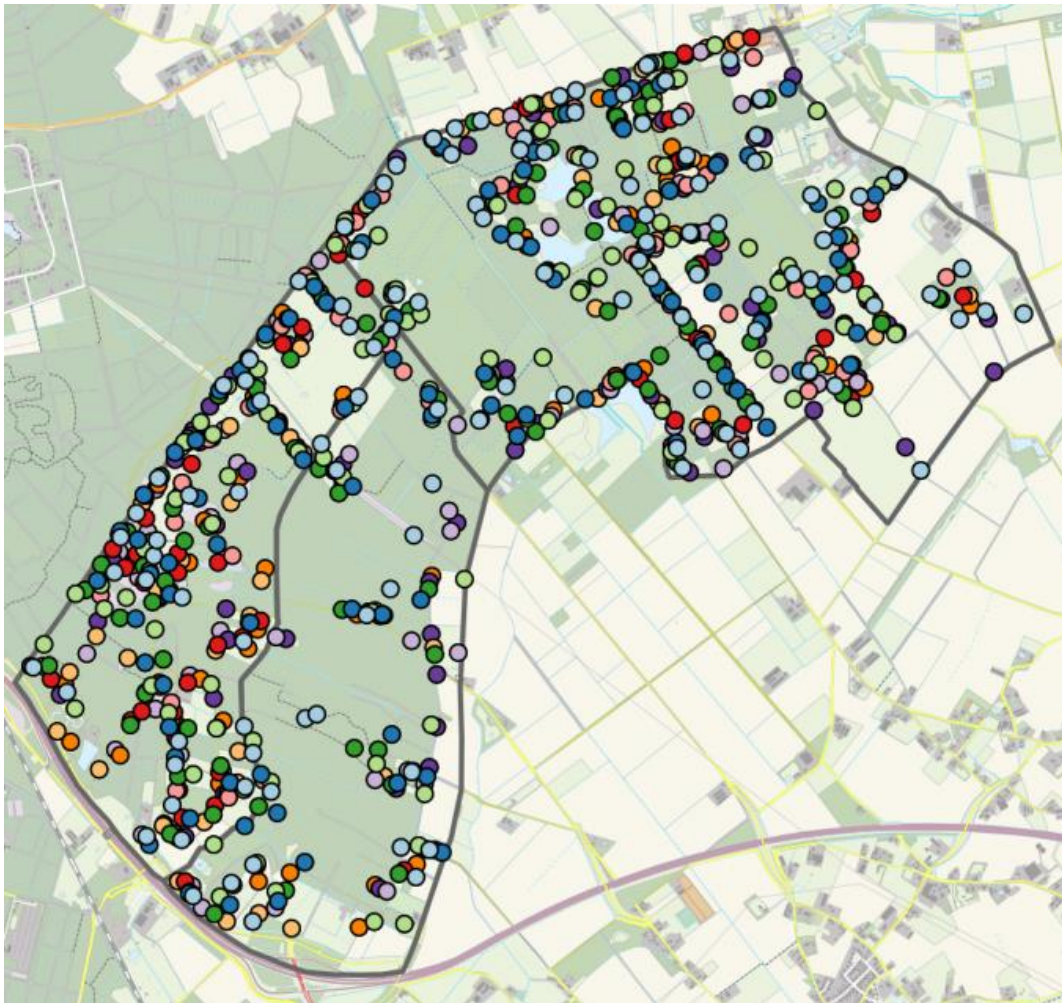
In 2023 waren de aantallen in Nederweert zelfs zo hoog dat binnen de kerngebieden zowat iedere geschikt plek bezet is geweest. Boompiepers werden daardoor ook op plaatsen waargenomen waar ze incidenteel of niet eerder als broedvogel werden vastgesteld. Dit komt fraai tot uiting in de ecologische verbindingszone die vanaf de Laarderheide naar de Wetering loopt. In 2000-2022 werd hier 1 keer een territorium vastgesteld in 2023 werden 9 territoria gevonden [figuur 148]. In de beheersgebieden en cultuurland ten zuiden van de Groote Peel 15) waren ook meer territoria aanwezig.

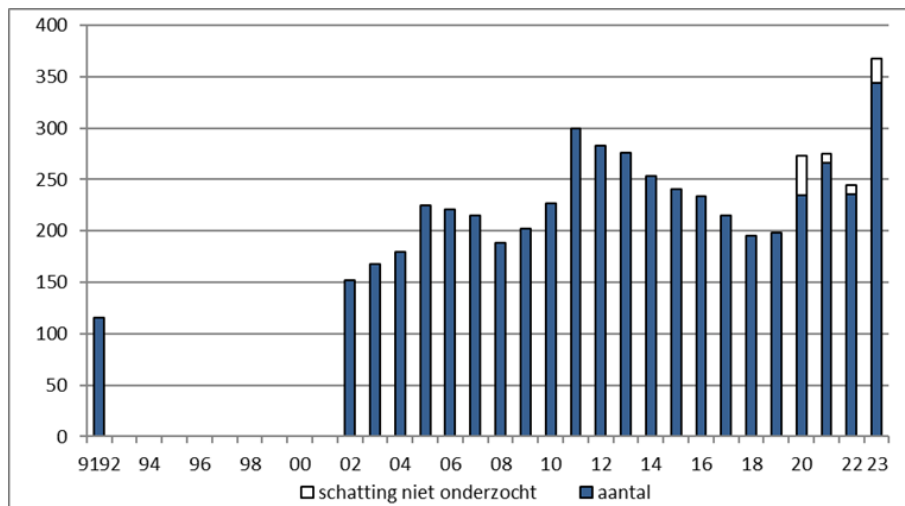
Figuur 143. Boompieper: verspreiding buiten de kerngebieden in een daljaar (2018: groene stip) en in een topjaar (2023: rode stip).

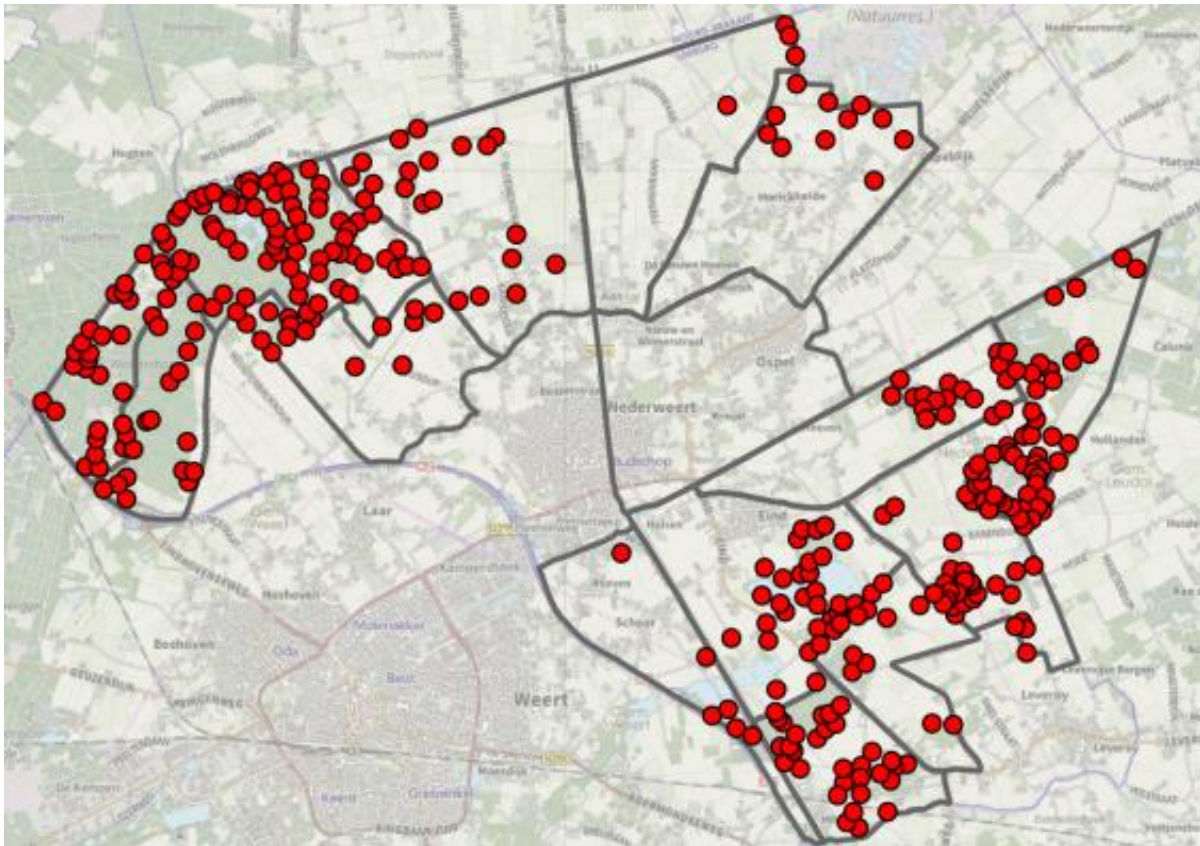
Figuur 144. Boompieper: verspreiding in het Weerterbos in een daljaar (2018: groene stip) en in een topjaar (2023: rode stip).

Figuur 145. Boompieper: cumulatieve verspreiding in het Weerterbos in 2014-2023.

Figuur 146. Boompieper: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 2002-2023.

Figuur 147. Boompieper: verspreiding in 2023.

Graspieper (*Anthus pratensis*)

Verspreiding en biotoop

Het verspreidingsgebied van de graspieper is sterk ingekrompen. De meeste territoria bevinden zich in de vochtige beheersgebieden in de Mussenbaan en in de aangrenzende weidevogelpercelen. Percelen met akkervogelbeheer zijn te ruig en nauwelijks geschikt. Extensief beheerde hooilanden bij de overige natuurgebieden worden incidenteel bezet (De Banen/Sarsven, Weerterbos, De Kievit) evenals heide in De Zoom. Intensief gebruikt cultuurland voldoet niet aan de eisen die worden gesteld en is zo goed als verlaten.

Onderzoek 2001-2022

De graspieper heeft net zoals andere weidevogels in Nederweert veel terrein prijs moeten geven. Graspiepers hebben hun broedgebied de afgelopen 100 jaar flink zien veranderen. De oorspronkelijke biotoop, de woeste gronden met uitgestrekte hoogvenen, is ontgonnen en in cultuur gebracht. De overstap naar het kleinschalig cultuurland met vochtige extensief gebruikte graslanden kon het verlies van het favoriete biotoop deels compenseren. Door intensief grondgebruik, lagere grondwaterstanden, de opkomst van snelgroeiende dichte raaigraslanden en steeds vroeger en vaker maaien werden ook deze gebieden ongeschikt en werd het cultuurland grotendeels verlaten.

In 1991-1992 werden door de provincie Limburg 68 territoria vastgesteld. Vanaf 2001 wordt de soort in het reguliere onderzoek meegenomen en worden 42 territoria gevonden. Alleen in het open cultuurland tussen de Zuid-Willemsvaart en Ospeldijk (16) hield de populatie stand. Daarna gaat de soort hard onderuit. In het gebied De Koelen werd nog lang standgehouden maar ook hier moest de graspieper uiteindelijk het veld ruimen (2001-2012: 10-1; 2013-2022: 0). Wat overbleef was een kleine populatie ten zuiden van de Groote Peel (2001-2012: 6-11). In de overige gebieden doofde de populatie uit en wordt ze soms nog vastgesteld.

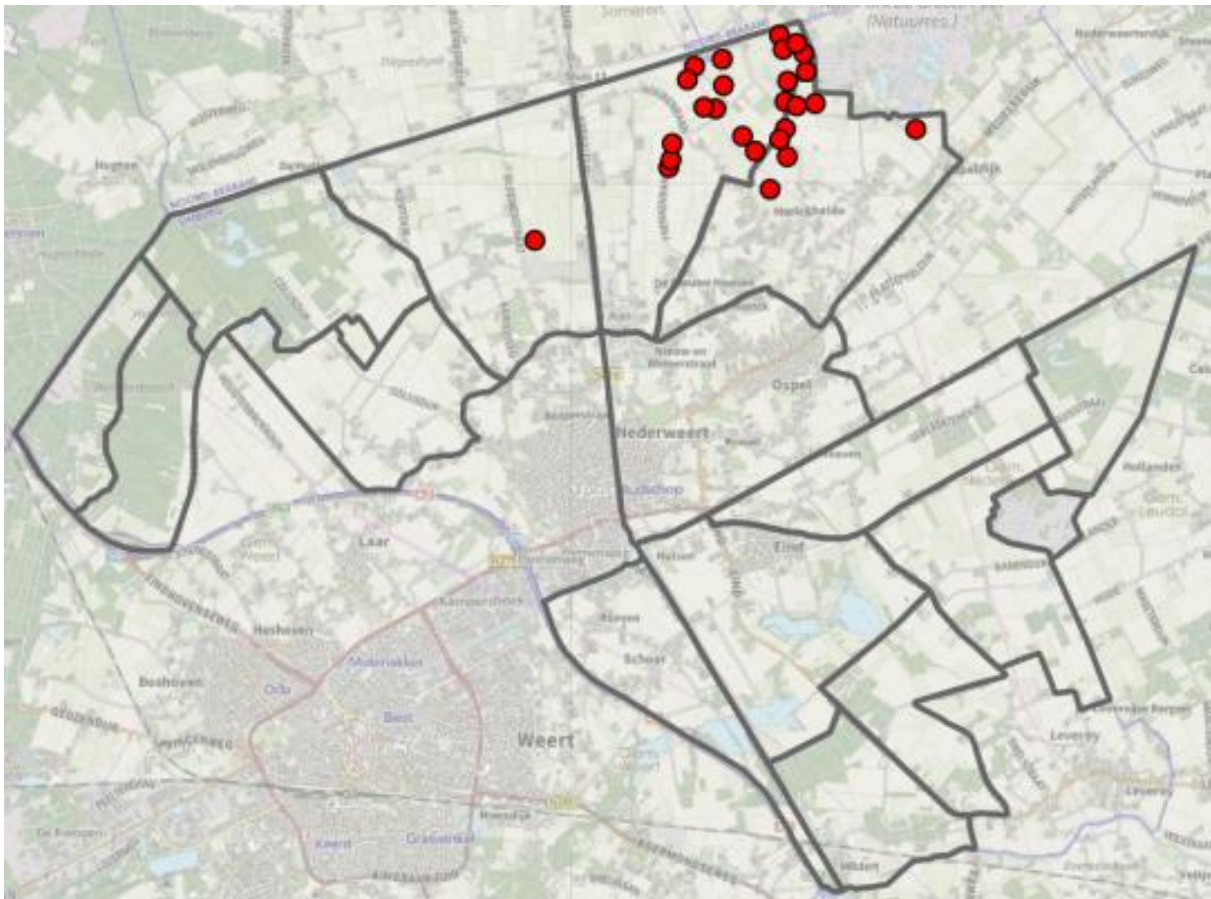
Door natuurherstel in de Mussenbaan en de opkomst van weidevogelbeheer vanaf 2012 kreeg de graspieper een nieuwe impuls. In de Mussenbaan werd door de terreinbeheerder steeds

meer grond verworven, het beheer geëxtensieerd en de grondwaterstand verhoogd. Daarnaast werd het voor agrariërs mogelijk om vanaf 2012 deel te nemen aan gesubsidieerd akker- en weidevogelbeheer. Hiervan werd vooral gebruik gemaakt in de percelen ten zuiden van de Mussenbaan.

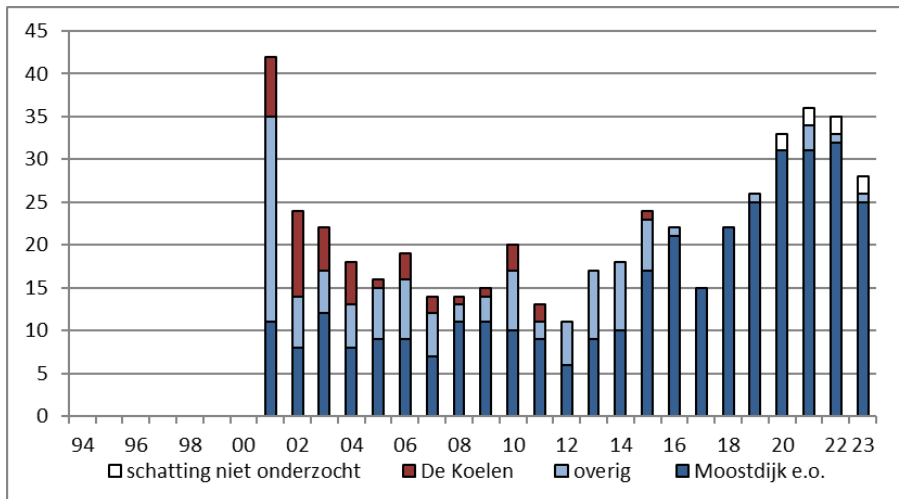
Beide initiatieven hadden een gunstig en elkaar versterkend effect waardoor het aantal territoria van de graspieper flink toenam (2012-2022:15-34 territoria). De Mussenbaan en de aangrenzende weidevogelpercelen is het enige gebied in Nederweert met een levensvatbare populatie. In de rest van de gemeente is de graspieper in 2016-2022 een zeldzaamheid. Territoria zijn alleen nog gevonden in De Zoom (2016: 1), de Laarderheide (2019: 1), Het Vlakwater (2021: 3) en De Kievit (2022: 1). In de niet onderzochte gebieden in 2020-2022 wordt het aantal op hooguit 2 territoria geschat.

Onderzoek 2023

In de verspreiding van de graspieper zit weinig beweging. Het laatste decennium is het de populatie in de Mussenbaan en omgeving die ervoor zorgt dat de soort voor Nederweert behouden blijft. In de Mussenbaan werden 9 territoria vastgesteld en in het beheersgebied ten westen van Ospeldijk werd 1 territorium gevonden. In de weidevogelpercelen ten zuiden van de Mussenbaan werden 15 territoria vastgesteld. Binnen de overige onderzochte gebieden werd alleen in de Wetering 1 territorium gevonden.

Figuur 148. Graspieper: verspreiding in 2023.

Figuur 149: Graspieper: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 2001-2023.

Engelse kwikstaart (*Motacilla flavissima*)

Verspreiding en biotoop

De Engelse kwikstaart is vastgesteld in open cultuurland tussen de Eindhovense Baan en de Zuid-Willemsvaart. In de directe omgeving was een retentiebekken aanwezig, omgeven door vochtig akkerland.

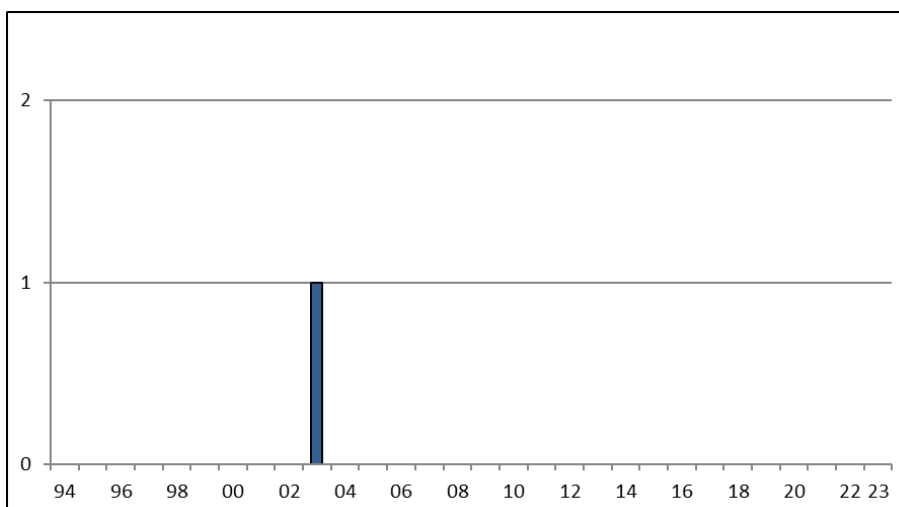
Onderzoek 1994-2022

De kans om de Engelse kwikstaart als broedvogel te registreren is erg klein. De soort is een zeldzame broedvogel in Nederland met in 2019 naar schatting 10-20 territoria. De meeste territoria worden in het westen van het land gevonden, meestal in de omgeving van de bollenvelden.

In 2003 werd in Nederweert het enige territorium tot nu toe vastgesteld. Het ging om een gepaarde vogel die tot 15 mei aanwezig was. Omdat de soort veel op de gele kwikstaart lijkt is het mogelijk dat vaker een territorium aanwezig is dan met het onderzoek wordt aangetoond.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 150. Engelse kwikstaart: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Gele kwikstaart (*Motacilla flava*)

Verspreiding en biotoop

De gele kwikstaart wordt in circa de helft van de kilometerhokken als broedvogel vastgesteld. Ze broeden vooral in relatief vochtig open cultuurland (Laarderheide, de Kruisvennen en het uitgestrekte landbouwgebied ten zuiden van de Grootte Peel), maar ook halfopen gebieden zijn belangrijk (Grootte Heide, omgeving De Zoom/De Banen/de Kwegt, Het Vlakwater en het beekdal van de Tungelroyse Beek). Lokaal worden ook in de omgeving van de woonkernen en buurtschappen territoria gevonden.

Gele kwikstaarten houden zich op in percelen met aardappels, granen en sierbloemen/bollenteelt, maar ook gewassen met suikerbiet, peulvruchten, peen, en schorseneren worden bezet. Bermen en sloten tussen of aan de rand van de landbouwpercelen zijn als nestplaats vermoedelijk van groot belang.

Vanaf 2012 is het areaal akker- en weidevogelpercelen met een beheersovereenkomst flink toegenomen. Of gele kwikstaarten hier territoria vestigen is afhankelijk van de hoogte en dichtheid van het gras en de samenstelling van de ingezaaide mengsels. In monotone graszodenpercelen, maisakkers en intensief gebruikt grasland worden weinig territoria gevonden.

Grote graslandpercelen zijn door de gele kwikstaart zo goed als verlaten. Laarderheide 2 november 2022, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

De negatieve teneur die bij meeste akker- en weidevogels wordt vastgesteld gaat aan de gele kwikstaart voorbij. In de tijdreeks is de populatie, met kleine golfbewegingen, tamelijk constant. In de regel worden tussen de 120-150 territoria vastgesteld. Door teeltwisselingen kunnen de aantallen per gebied per jaar behoorlijk fluctueren. Ook de situatie in de Afrikaanse overwinteringsgebieden in de Sahel is van belang. Dat bleek in 2011 (195) toen opvallend meer territoria werden gevonden en ook andere Afrikagangers als boompieper en grasmus een topjaar hadden.

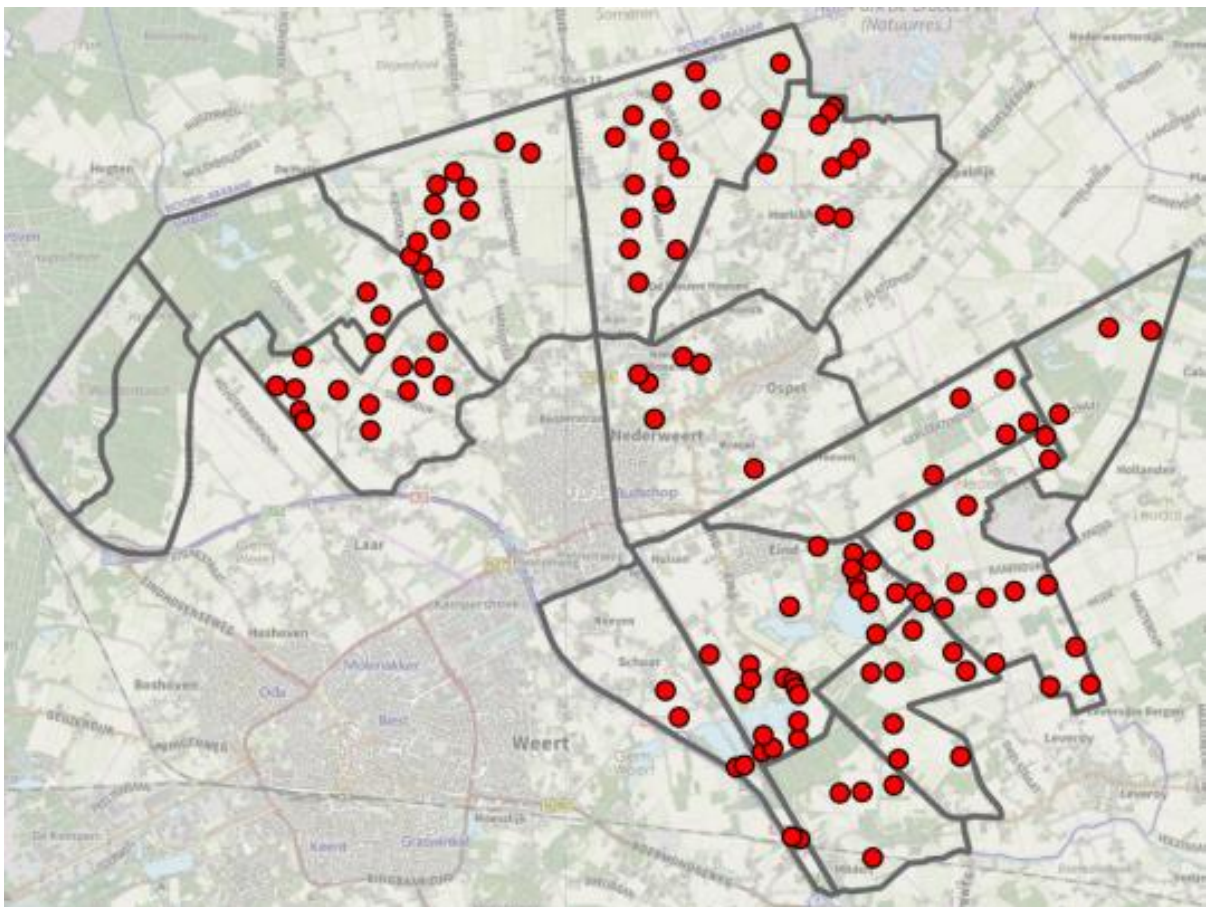
Gele kwikstaarten hebben een voorkeur voor de meer vochtige gebieden. In de periode 2018-2021 was sprake van een droog tot zeer droog broedseizoen. Voor de gele kwikstaart had dat, wat betreft het aantal gevonden territoria, geen gevolgen.

Hoewel in bouwland niet alle teelten door de gele kwikstaart worden benut is het veranderende grondgebruik mogelijk een verklaring waarom de aantallen niet afnemen, maar min of meer stabiel blijven. De verschuiving van het aantal territoria naar bouwland ging ten koste van de tegenwoordig weinig interessante graslanden waarvan het areaal in de onderzoeksperiode juist flink afnam (www.CBS.statline.nl). Uit onderzoek blijkt dat 70% van de gele kwikstaarten momenteel in bouwland broedt (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018).

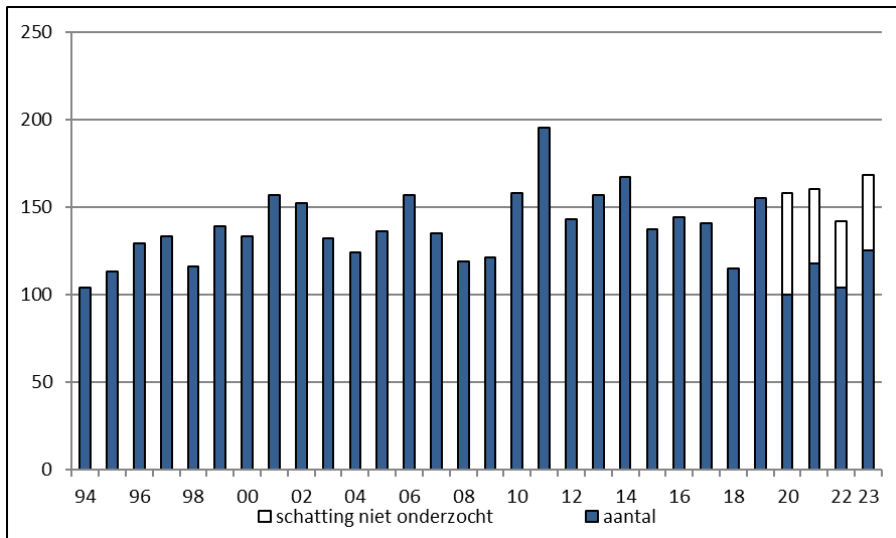
Hoe ongunstig de omstandigheden in grote aaneengesloten graslandpercelen zijn blijkt jaarlijks in de Laarderheide, langs de Eindhovense Baan en vooral de Wetering. Deze intensief gebruikte percelen zijn zonder uitzondering akker- en weidevogelarm. Een beperkt aantal soorten vestigt een enkel territorium. De agrarische werkzaamheden volgen elkaar zo snel op dat de kans om succesvol te broeden, uiterst klein is. Gele kwikstaarten maken ook gebruik van de akker-weidevogelpercelen maar minder dan de veldleeuwerik en graspieper. Vermoedelijk zijn de meeste percelen te ruig om te nestelen.

Onderzoek 2023

Afgaande op de resultaten in de permanent onderzochte gebieden, behoort 2023 tot de betere jaren voor de gele kwikstaart. Fraaie clusters werden vastgesteld tussen De Banen en de Leverosedyk en in de omgeving van de Kwegt. Gele kwikstaarten worden hier vooral in vochtige percelen met bloemeteelt gevonden waarbij regelmatig meerdere territoria in een perceel werden geregistreerd. In delen van de Laarderheide, Grote Heide en ten zuiden van de Hoebenbaan was ze eveneens goed vertegenwoordigd.

Figuur 151. Gele kwikstaart: verspreiding in 2023.

Figuur 152. Gele kwikstaart: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Grote gele kwikstaart (*Motacilla cinerea*)

Verspreiding en biotoop

De grote gele kwikstaart heeft een zeer beperkte verspreiding in Nederweert. Territoria worden gevonden bij zwak stromende beken en kanalen. Locaties die worden bezet zijn Sluis 15, Sluis Hulsen, bruggen over de Zuid-Willemsvaart en het Kanaal Wessem-Nederweert en stuwen in de Oude Graaf in het Weerterbos. Territoria worden ook gevonden bij duikers langs de Noordervaart, het voedingskanaal, de Tungelroyse Beek en bij gemalen in de Neerpeelbeek en Rietbeek. Door herinrichting van beken waarbij de oevers werden verbreed en meanders werden aangelegd nam het potentieel aan geschikt broedbiotoop toe. Broeden buiten de genoemde locaties komt sporadisch voor zoals in een vuurdoornstruik en kroonluchter bij een woning langs de Noordervaart.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de grote gele kwikstaart laat een positieve trend zien. Ze ontbraken tijdens en na de koude winters (1995/96, 1996/97). Omdat de soort toen landelijk flink terugviel duurde het enkele jaren voor er sprake was van herstel. In normale tot zachte winters met matige en soms strenge vorst (2009/10-2012/13) zijn de aantallen lager dan gemiddeld, maar bleef een bronpopulatie overeind (1-3). De winters van 2014-2022 worden als zacht tot zeer zacht gekwalificeerd. In die jaren nam de populatie toe en waren jaarlijks 3-5 territoria aanwezig. Sluis 15 is de meest favoriete plek in Nederweert. Op de overige locaties wordt onregelmatig een territorium vastgesteld.

Over het algemeen lijkt het veranderende klimaat waarbij winters minder koud worden een gunstig effect te hebben op de grote gele kwikstaart. Door het langer uitblijven van periodes met matig tot strenge vorst zijn ze minder kwetsbaar en zijn de verliezen waarbij de soort tot enkele kerngebieden in Nederland wordt teruggedrongen minder groot. In de onderzoeksperiode is beekherstel uitgevoerd en zijn in een aantal rechte beken grote stuwen aangebracht. De dynamiek rond die plaatsen heeft tot extra vestigingen geleid.

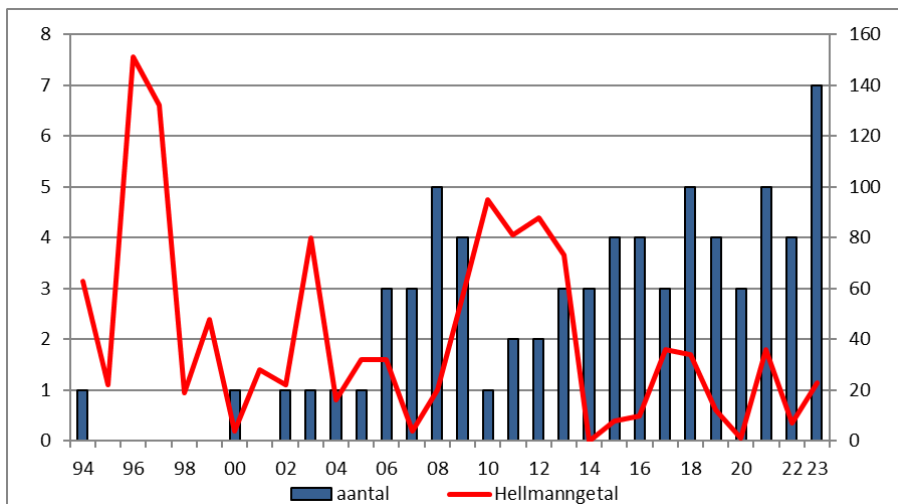
Onderzoek 2023

De winter van 2022/23 was de tiende winter op rij met bovengemiddelde temperaturen. In Nederweert gaat het de soort voor de wind en werd een record van 7 territoria vastgesteld. In het zuidoosten van de gemeente werden territoria bezet bij Sluis 15, langs de Tungelroyse Beek (duiker/stuw), langs de Noordervaart ter hoogte van Nederweert-Eind (duiker) en ter hoogte van de Schoorbrug bij het Kanaal Wessem-Nederweert. Een nieuwe plek werd ontdekt langs de Zuid-Willemsvaart ter hoogte van de Zuidhoeveweg. In het Weerterbos werden

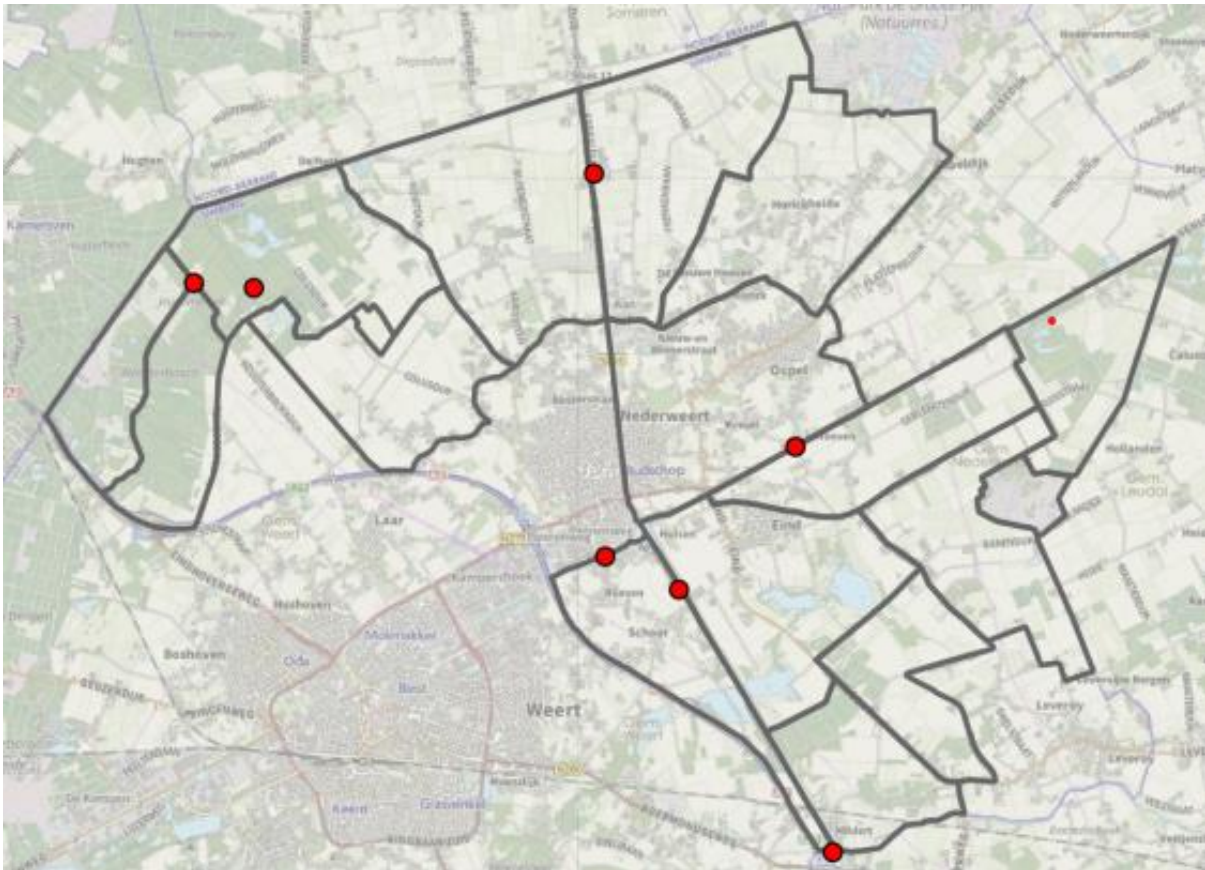
territoria bezet langs de Oude Graaf en langs de Rosveldlossing. Op beide locaties is een stuw aanwezig.

Grote gele kwikstaarten hebben recent de stuwen in het Weerterbos ontdekt. 19 september 2020, foto: Thijs Loven.

Figuur 153. Grote gele kwikstaart: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de strengheid van de winter (Hellmanngetal).

Figuur 154. Grote gele kwikstaart: verspreiding in 2023.

Nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*)

Verspreiding en biotoop

De nachtegaal heeft een beperkte verspreiding in Nederweert. De meeste territoria worden in het zuidoosten van het onderzoeksgebied gevonden. Ze worden vastgesteld in vochtige biotopen in bos, halfopen cultuurland en in moeras. Belangrijke broedgebieden zijn landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk, De Zoom, De Banen/Sarsven en de Tungelroyse Beek ter hoogte van de Mildert. Nachtegalen broeden graag in jong populierenbos, houtwallen, houtsingels en erfbeplanting met een onderlaag van struwelen. Territoria worden ook gevonden in bosaanplant en in verruigde wilgen- en broekbosjes.

Onderzoek 1994-2022

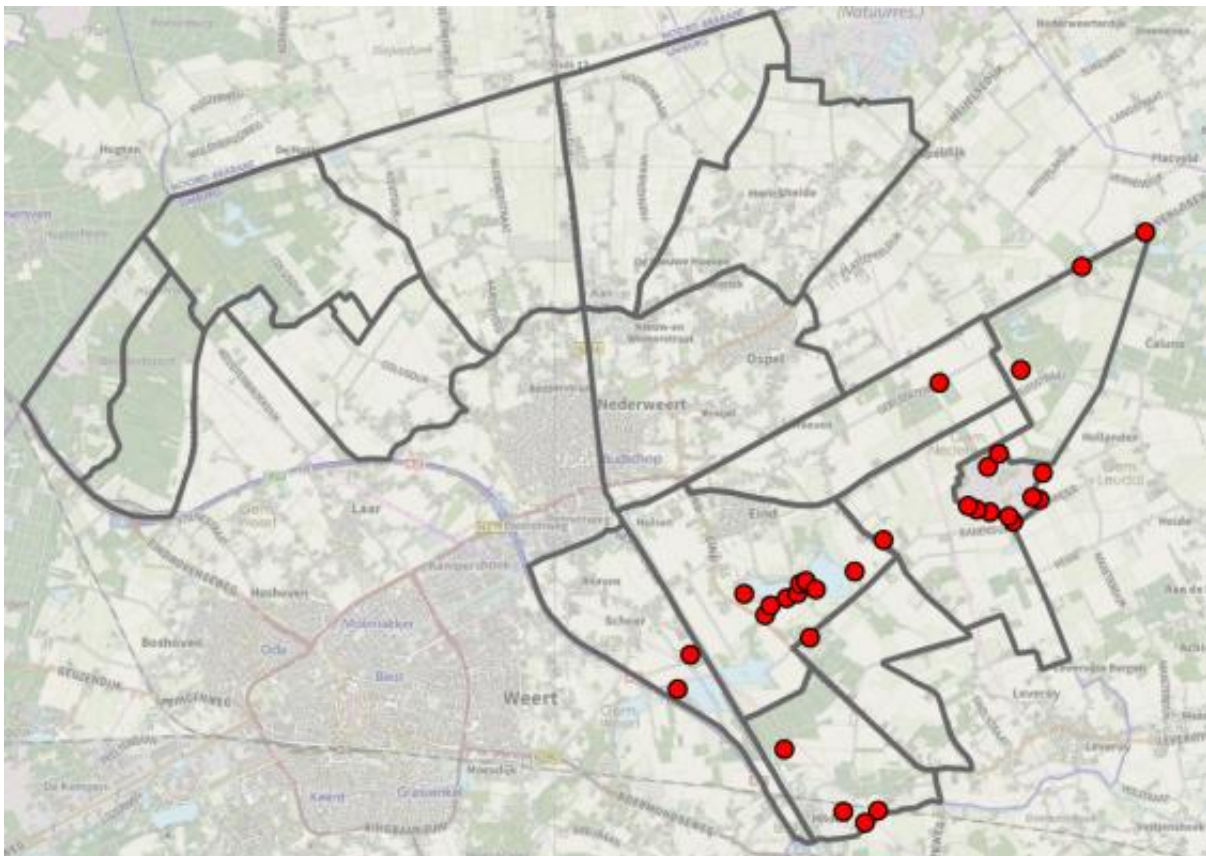
De aantalsontwikkeling van de nachtegaal laat een bijzondere ontwikkeling zien. Tijdens het onderzoek in 1994 werden in Nederweert 28 territoria vastgesteld, veel minder dan de 40 territoria die in 1991-1992 door de provincie Limburg werden geregistreerd. In de jaren daarna ging de afname in een golfbeweging gestaag door. De populatie in landgoed 't Kruis, voorheen een Limburgs bolwerk werd evenals de populatie in de andere kerngebieden gedecimeerd, waarbij 2008 (1) en 2009 (3) absolute dieptepunten waren. In die jaren werd er zelfs rekening mee gehouden dat de soort een onregelmatige broedvogel kon worden. Deze structurele afname werd in een groot deel van Nederland vastgesteld. Verdroging, veranderingen in de vegetatiestructuur in bos en verzuring werden als belangrijke oorzaken genoemd, zaken die ook in Nederweert spelen.

In 2010-2022 is de situatie omgekeerd. De aantallen nemen, in een golfbeweging, opnieuw toe (2010-15: 4-10; 2016-2022: 7-26 deels geschat). Net als aan het einde van de periode 1994-2009 blijft het aantal territoria in landgoed 't Kruis/Gebleektendijk (0-4) laag. Een opleving vond plaats in De Banen/Sarsven (maximum 2020: 7). Dit gebied is over de hele tijdreeks gezien de meest constante factor. De hier aanwezige houtwallen en houtsingels aan de rand

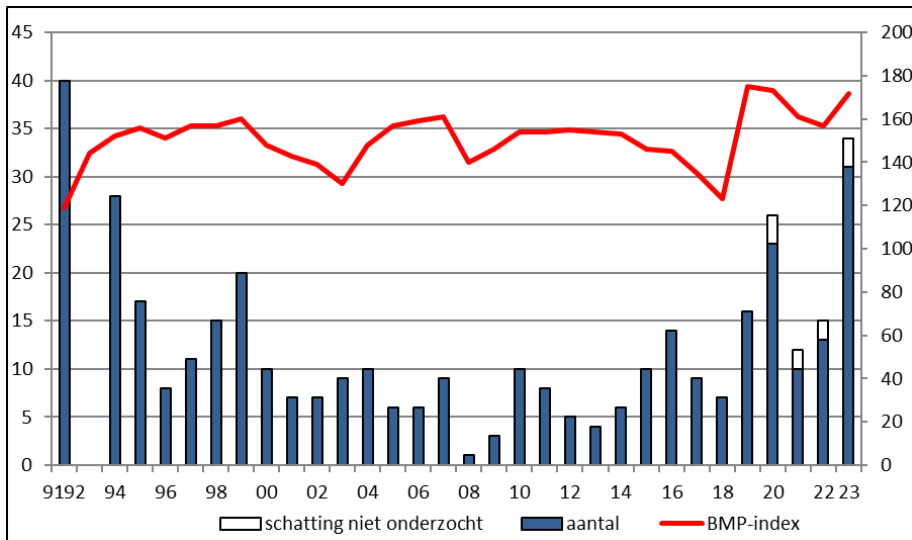
van de vennen zijn het meest in trek. In De Zoom (maximum 2020: 7) wordt eveneens een opvallende toename vastgesteld. In De Zoom worden territoria bezet in een smalle strook met opkomende zwarte els en wilg aan de rand van het natuurgebied. Deze situatie ontstond nadat omstreeks 2017 middeloude eiken werden gekapt om een kwelscherm te kunnen plaatsen. Nadat de eiken en andere opslag waren verwijderd werd dit plan uiteindelijk niet uitgevoerd. Hoelang de nachtegalen zich blijven vestigen hangt mede af van het toegepaste beheer. Vestiging buiten de genoemde gebieden komt sporadisch voor. Meest opvallend is dat het Weerterbos kennelijk weinig te bieden heeft. De nachtegaal is hier in de onderzoeksperiode een onregelmatige broedvogel. In de periode 1994-2022 werden slechts 7 territoria gevonden.

Onderzoek 2023

De nachtegaal blijft verrassen. In 2023 werden in de onderzochte telgebieden liefst 31 territoria vastgesteld. Voor het hele onderzoeksgebied wordt de populatie op 34 territoria geschat. Alle territoria bevonden zich in het zuidoosten van Nederweert. De meeste territoria werden gevonden bij De Banen/Sarsven (9) en aan de rand van De Zoom (10). De overige territoria werden bezet in de bossen landgoed 't Kruis/Gebleektendijk (4), in een smalle strook langs de Tungelroyse Beek (3), de omgeving van de vennen Schoordijk (2), Wellenstein (1), de Leveroyse dijk (1) en de Houtsberg (1). De opleving van de nachtegaal in Nederweert is al enige jaren aan de gang. De resultaten in Nederweert passen deels binnen de landelijke bevindingen [figuur 156].

Figuur 155. Nachtegaal: verspreiding in 2023.

Figuur 156. Nachtegaal: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023 in relatie tot de BMP-index.

Blauwborst (*Luscinia svecica*)

De Grootte Peel 9 april 2023, foto: Huub Janssen.

Verspreiding en biotoop

Natuurherstel heeft vanaf 1992 een grote invloed gehad op de verspreiding van de blauwborst. Gebieden werden hierdoor (tijdelijk) minder geschikt of er ontstonden nieuwe mogelijkheden door beekherstel en het uitgraven van dichtgegroeide of verdwenen vennen en laagtes. Veruit de meeste territoria zijn in de natuurgebieden gevestigd, enkele territoria worden in cultuurland gevonden. Vennen en beken met een niet te dichte oevervegetatie en verruigd moeras met plasdrassituaties zijn favoriet. Wilg, vuilboom, lisdodde, riet en uitschietende berken worden als zangpost gebruikt. Retentiebekkens en oevers van natuurlijke beken zijn geschikt afhankelijk van het stadium van de vegetatie en het toegepaste beheer. Territoria worden ook gevonden in drassig vrij open populierenbos, in verruigde sloten en in braakliggende akkers.

De belangrijkste broedgebieden zijn de Grashut in het Weerterbos, de retentiebekkens op de Laarderheide, De Kievit, De Banen/Sarsven, de Schoorkuilen, De Zoom en de Tungelroyse Beek. Enkele territoria worden gevonden in sloten op de Laarderheide en 't Bientje.

Onderzoek 1994-2022

Door natuurherstel en veranderingen in het waterbeheer zijn de omstandigheden voor de blauwborst sterk gewijzigd. De veranderingen in de broedbiotoop hebben meestal een positief effect (toename bestaande populatie, vestiging nieuwe populatie) en soms een negatief effect (afname door verdroging en overmatige verruiging). Per saldo nam het aantal toe van 23-37 territoria in 1994-2011 naar 45-63 territoria in 2012-2022.

De aantalsontwikkeling wordt bepaald door het aanbod aan geschikt broedbiotoop, het gevoerde (maai)beheer en de hoogte van het waterpeil in het broedseizoen. Door deze dynamiek kunnen de aantallen per jaar per gebied verschillen.

Nederweert kan op basis van geschikte broedbiotopen feitelijk in zes categorieën worden opgedeeld. De ontwikkelingen per gebied worden hieronder beschreven:

1) Verruigde peelrestanten zonder natuurherstel (De Kievit, De Zoom).

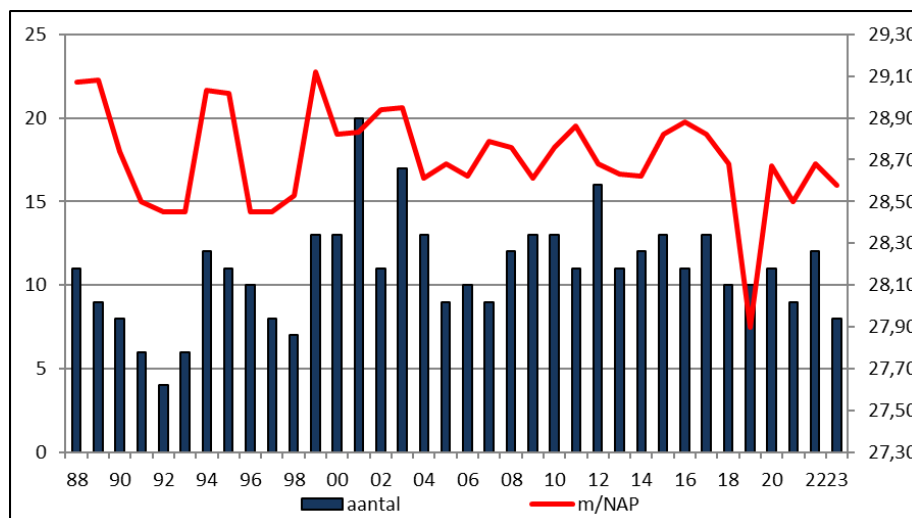
In De Zoom en De Kievit heeft in de onderzoeksperiode geen natuurherstel van betekenis plaatsgevonden. Beide gebieden zijn sterk verruigd. De omstandigheden in De Kievit en aangrenzende geschikte percelen zijn in de hele onderzoeksperiode tamelijk stabiel. In het laagste deel van deze smalle strook stroomt de Kievitsbeek, een beek met voedselrijk water. Het waterpeil is vrij stabiel. Bij veel neerslag kan de beek tijdelijk buiten de oevers treden. De oeverzone bestaat voornamelijk uit riet, wilg, berk en els en gaat over in een bufferzone met vochtige extensief beheerde hooilanden. In het verlengde van De Kievit ten oosten van de Bloemerstraat liggen 2 grote wilgenbossen en een rietveldje. Beide locaties worden omgeven door intensief gebruikt gras- en bouwland. In De Kievit en aangrenzende percelen worden meestal 3-6 territoria gevonden, met uitersten van 2 en 8 territoria.

In De Kievit en omgeving worden jaarlijks territoria van de blauwborst vastgesteld. 3 mei 2023, foto: Thijs Loven.

In De Zoom is veel veranderd. Dit voorheen open en waterrijke hoogveenrestant is sterk verdroogd en verruigd. De verruiging van het gebied met vooral wilg, maar ook berk, els en vuilboom verloopt in een razend tempo. Hierdoor wordt De Zoom aantoonbaar minder geschikt voor water- en moerasvogels. Tot en met 2003 was er een relatie tussen de aantallen territoria van de blauwborst en de hoogte van het waterpeil. In de periode daarna kan deze relatie steeds minder worden gelegd. Waterstanden boven de 28.90 m/NAP (peil in maart) werden

na 2003 niet meer vastgesteld. Met name de jaren 2019-2022 waren zeer ongunstig door een enorm neerslagtekort. In de periode 1994-2003 werden 4-20 territoria vastgesteld, in 2004-2022 lag het aantal tussen 9-16 territoria.

Figuur 157. Blauwborst: aantalsontwikkeling in De Zoom in 1988-2023 in relatie tot het waterpeil in maart.

Indien de waterhuishouding rondom De Zoom niet wordt verbeterd en er geen venherstel wordt uitgevoerd zal het gebied steeds meer verbossen en gaan de karakteristieke eigenschappen definitief verloren. Blauwborsten zullen het nog wel een tijdje kunnen volhouden in De Zoom, maar het aantal territoria zal ongetwijfeld gaan afnemen.

2) Vennen met natuurherstel (De Banen, Sarsven).

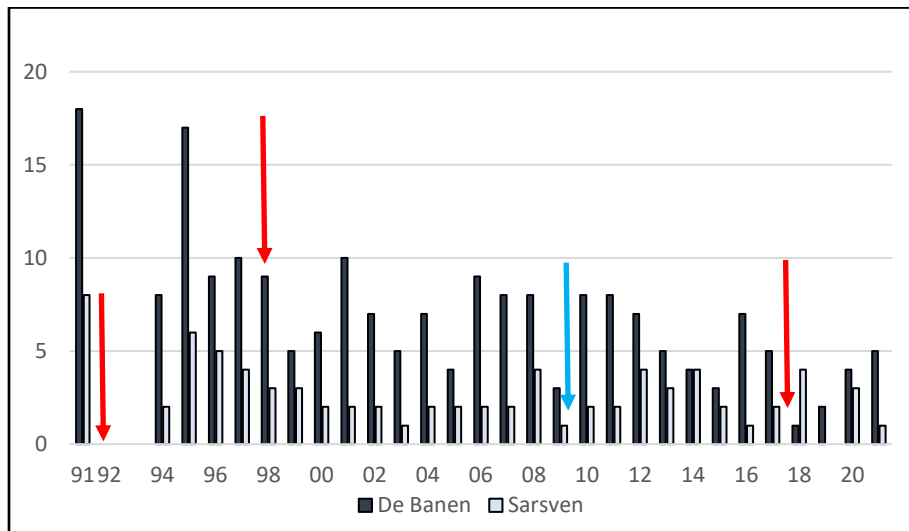
In 1991 vlak voor het eerste natuurherstel in De Banen werden door de provincie Limburg 18 territoria vastgesteld. In het Sarsven waren toen 8 territoria aanwezig. De blauwborst nam hier over een langere periode waarschijnlijk toe door verdroging, vermessing en de daarmee gepaard gaande verzuivering. In beide gebieden waren langs de oevers brede rietkragen en wilgenbossages aanwezig.

In De Banen werd in 1992, 1998 en in 2017/18 venherstel uitgevoerd en in het Sarsven in 2009. De vennen werden tijdens deze werkzaamheden uitgebaggerd en vergroot waarbij riet, wilgen en andere opslag werd verwijderd. Deze ingrepen hadden gevolgen voor de blauwborst. In De Banen nam het aantal geleidelijk af: 1991-1997 (18-8); 1998-2017 (3-10); 2017-2022 (1-6). Blauwborsten broedden na het laatste venherstel vooral op de oostelijke oever van het ven. Deze oever beschikt afhankelijk van het waterpeil over plasdras-situaties met struwelen en open vlaktes. Delen van deze oever worden gemaaid om de openheid te waarborgen.

In het Sarsven nam de soort af door het volledig dichtgroeien van de oeverzone. Het Sarsven werd vóór 2009 gevoed met voedselrijk kanaalwater en bij stortbuien diende het ven als overstort voor het riool van Nederweert-Eind. In 1991 en in 1994-2008 werden in afnemend aantal 8-1 territoria vastgesteld. Na grootschalig venherstel in 2009 werd de oeverzone volledig opgeschoond. In 2009-2022 (1-4) wordt een kleine populatie in het ven vastgesteld.

Na het venherstel in 2009 is in het Sarsven een kleine populatie blauwborsten aanwezig. 1 juli 2020, foto: Thijs Loven.

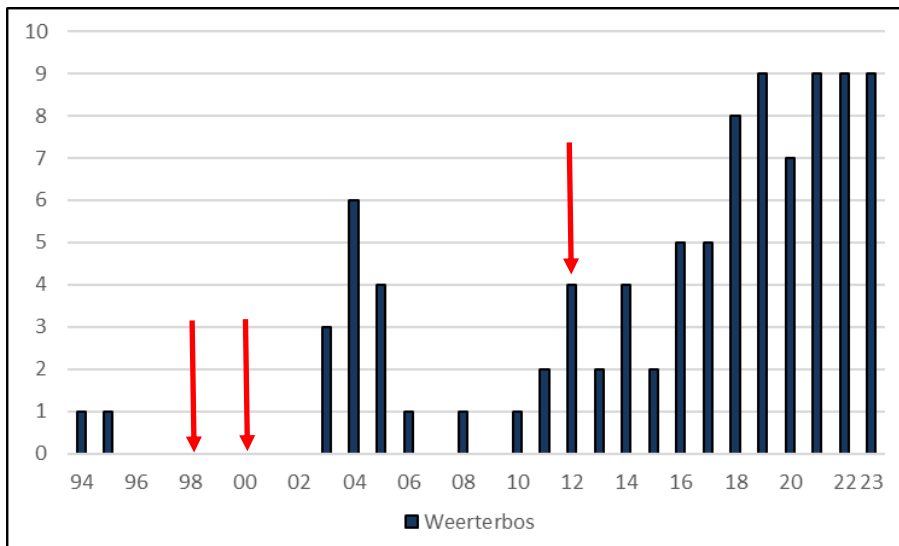
Figuur 158. Blauwborst: aantalsontwikkeling in De Banen en Sarsven in 1991 (provincie Limburg) en in 1994-2023 in relatie tot natuurherstel (De Banen: rode pijl; Sarsven blauwe pijl).

3) Herontwikkeling van verdwenen vennen en laagtes (Weerterbos en Schoorkuilen).

Het Weerterbos is van oorsprong een nat tot vrij nat bosgebied. Door verdroging, verruiging en ontginning ten behoeve van de landbouw zijn laagtes en vennen verdwenen of groeiden ze dicht met wilg, berk en grove den. In 1996, 2000, en 2012 werden meerdere projecten uitgevoerd waarbij het herstel van voedselarme natte natuur centraal stond. Door het afvoeren van opslag en voedselrijke bagger en het verhogen van het waterpeil werd het watersysteem lokaal hersteld. Voor de blauwborst ontstonden nieuwe mogelijkheden. Met name de voormalige landbouwenclave de Grashut is geschikt (2012-2022: 1-4) Blauwborsten hebben hier territoria in slootjes met ruigte en in struwelen langs de Oude Graaf. Bij de vennen in In den Vloed en het Koolespeelke (0-3) zijn ze meer af- dan aanwezig. Deze vennen liggen waarschijnlijk te besloten en de oevers zijn vrij open. Bij het Grootven en Kleinven (1-3) worden regelmatig territoria bezet. Daarnaast worden territoria vastgesteld in nat populierenbos met wilg of riet en in drassige graslanden met opslag. Door natuurherstel werd de blauwborst van een onregelmatige broedvogel in 1994-2009 (0-6) een regelmatige broedvogel in 2010-2022 (1-9).

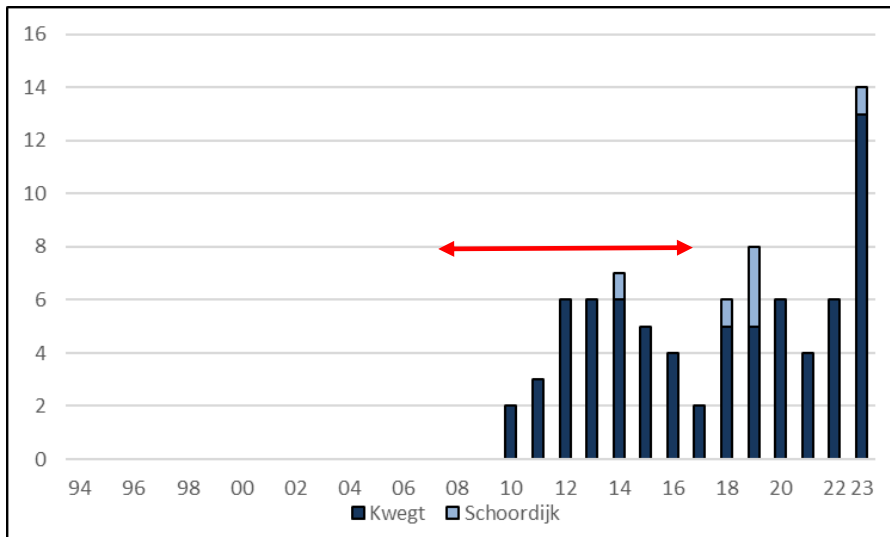
In struwelen in de Grashut langs de Oude Graaf worden jaarlijks territoria van de blauwborst ontdekt. 27 april 2021, foto: Thijs Loven.

Figuur 159. Blauwborst: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1994-2023 in relatie tot natuurherstel (rode pijl).

In 2007-2017 werd herstel van het vennencomplex de Schoorkuilen uitgevoerd. Deze vennen werden tijdens het graven van het Kanaal Wessem-Nederweert in de jaren twintig van de vorige eeuw gedempt. In de Kwegt werd een klein peelrestant gespaard. In 1998 werd sterk verruigde vennetje opnieuw uitgegraven. De resultaten waren veelbelovend en in 2007-2017 werd in fases een enorm project uitgevoerd met als eindresultaat een groot aaneengesloten ven in de Kwegt en twee aparte vennen langs de Schoordijk. Met name de brede oevers rond het ven de Kwegt zijn voor de blauwborst geschikt (struwelen met open plekken en plasdrassituaties). De vennen aan de Schoordijk liggen ingeklemd tussen de autosnelweg A2

en het Kanaal Wesseem-Nederweert en hebben veel smallere oevers met minder geschikt biotoop. Het gebied de Schoorkuilen is volop in ontwikkeling. Gefaseerd maaibeheer aan de rand van de vennen is noodzakelijk om opkomende dennen, berken en wilgen in toom te houden. Hierdoor blijft het gebied geschikt voor soorten als de blauwborst. In 2007-2009 was nog geen geschikt biotoop aanwezig. In 2010-2022 is ze bij de Schoordijk een onregelmatige broedvogel (0-3) en in de Kwegt een regelmatige broedvogel (2-6). De dip in 2017 in de Kwegt is te verklaren door de laatste werkzaamheden die toen werden uitgevoerd. De asfaltweg die het ven doorsneed werd verwijderd en daarmee ook de struwelen die zich langs de oevers bevonden. De extreem droge jaren in 2018-2021 hebben de doorontwikkeling van het gebied mogelijk getemperd.

Figuur 160. De Schoorkuilen: aantalsontwikkeling in 2007-2023 in relatie tot natuurherstel in 2007-2017 (rode pijl). In 2020 werd de Schoordijk niet onderzocht.

De Kwegt, vóór het afgraven van de weg en bijbehorende struwelen. 13 mei 2016, foto: Thijs Loven.

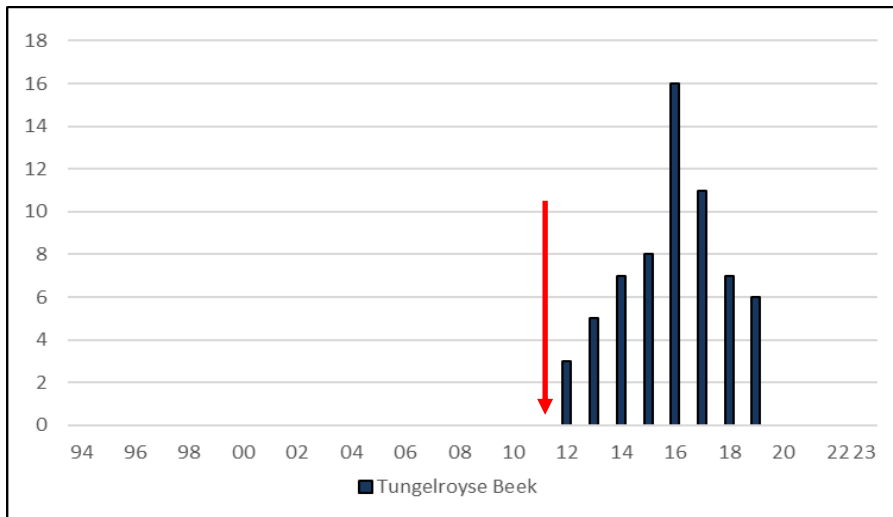
4) beekherstel;

In de periode vóór 2011 was de Tungelroyse Beek vanuit natuuroogpunt van geringe betekenis. De enige laaglandbeek in het onderzoeksgebied werd in de jaren zestig van de vorige eeuw gekanaliseerd en de bodem en taluds werden intensief onderhouden. Vanaf 1999 is over de hele lengte van de beek natuurherstel uitgevoerd waarvan vanaf 2011 op het traject in Nederweert (Akkermans *et al.*, 2022). Hierbij werd het beekprofiel verbreed, werden meanders aangelegd en werd het beheer minder intensief. Delen van de oever werden aangeplant met zwarte els, terwijl op veel andere plekken vooral wilg maar ook berk en riet spontaan tot ontwikkeling kwamen. In combinatie met de schaars begroeide delen langs de oplopende oever kregen de natuurwaarden een flinke impuls.

De gevarieerder oevers werden voor onder andere blauwborst, grasmus, kleine karekiet, bosrietzanger en rietgors een belangrijk nieuw broedgebied. In 2012 worden de eerste blauwborsten vastgesteld. Door de dynamiek in het stroomgebied van de beek, zoals de opkomst van struwelen, nam het aantal toe tot een record van 16 territoria in 2016. Met name het traject tussen de Ellerweg en Leveroy was zeer geschikt. In 2017 werd de oever, midden in het broedseizoen, over de gehele lengte geklepeld/gefreesd. Deze ingreep was een reactie op de extreme wateroverlast in mei/juni 2016. In 2017 werden nog 11 territoria gevonden. Daarna nam het aantal verder af door de opkomst van beek begeleidend bos en de verdichting van de oevers met struwelen. Maaibeheer in het broedseizoen en plaatselijke begrazing heeft ongetwijfeld ook een negatief effect. In 2019 werd hele traject in Nederweert voor de laatste keer volledig onderzocht en werden slechts 6 territoria gevonden. In de Neerpeelbeek is eerder een soortgelijk herstel uitgevoerd. Dit herstel heeft de blauwborst nauwelijks iets opgeleverd.

Een deel van de oevers langs de Tungelroyse Beek wordt nog steeds in het broedseizoen geklepeld/gefreesd. 15 juni 2019, foto: Thijs Loven.

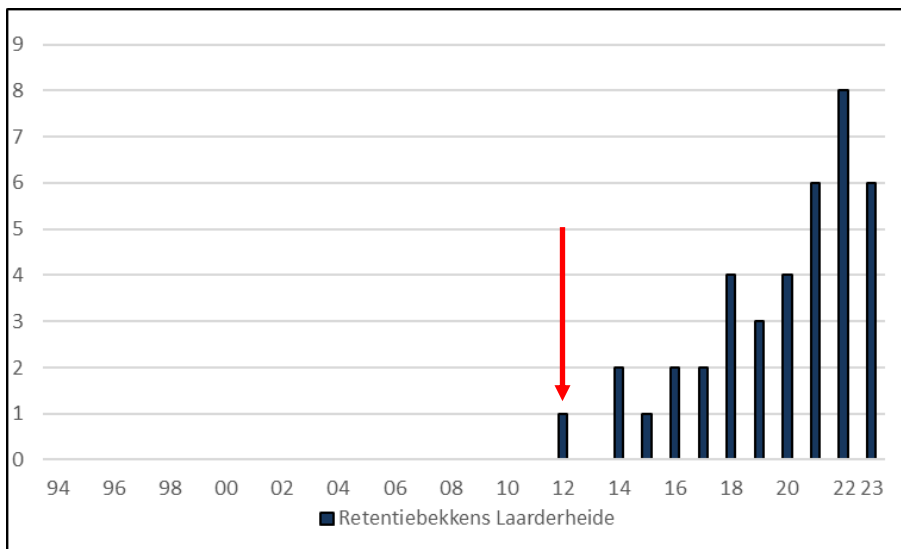
Figuur 161. Tungelroyse Beek: aantalsontwikkeling in 1994-2019 in relatie tot het beekherstel in 2011 (2020-2023 niet volledig onderzocht).

5) aanleg retentiebekkens;

In de onderzoeksperiode werden diverse retentiebekkens aangelegd. Door deze maatregel kunnen in neerslagrijke periodes piekafvoeren vanuit het agrarisch gebied (Buseweg, Laarderheide) of een industrieterrein (Eindhovense Baan) tijdelijk worden gebufferd.

Met name de bekkens in de Laarderheide, grenzend aan het Weerterbos, blijken voor de blauwborst geschikt. De bekkens bestaan uit compartimenten met variabele waterpeilen. Per compartiment verschilt de verhouding tussen het aandeel open water en het aandeel vegetatie. Door deze variatie werden de retentiebekkens in korte tijd een zeer waardevol broedgebied voor water- en moerasvogels. De vegetatie wordt bepaald door lisdodde, pitrus, gele lis, riet, wilg en berk.

De successie van de vegetatie is af te lezen aan het aantal territoria van de blauwborst. In 2012-2017 werden 0-2 territoria vastgesteld, in 2018-2022 was ze met 3-8 territoria aanwezig.

Figuur 162. Blauwborst: aantalsontwikkeling in de retentiebekkens Laarderheide in 2012-2023 in relatie tot het moment van uitvoering in 2012.

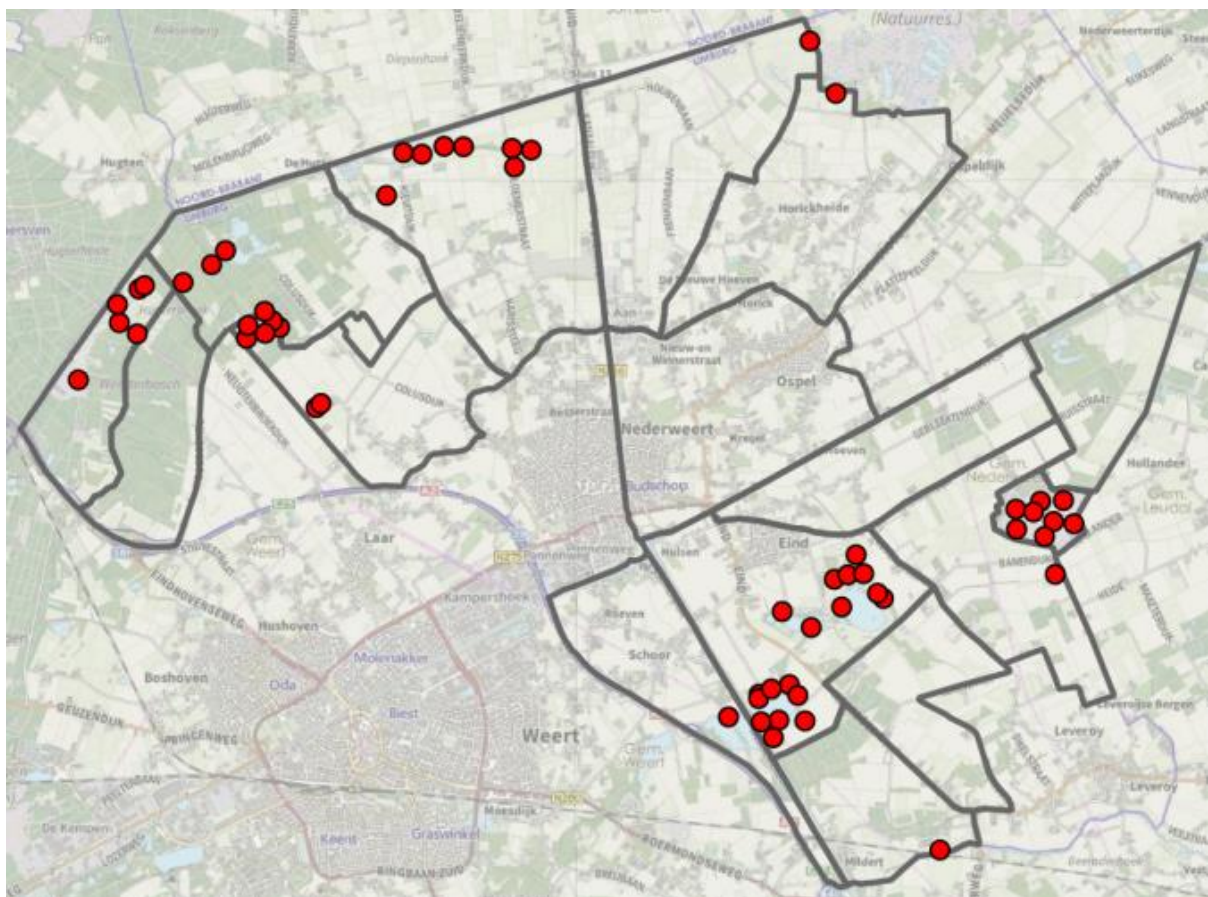
6) ontwikkelingen in het cultuurland

Het intensief gebruikte cultuurland is van geringe betekenis voor de blauwborst. In het gedraineerde landschap ontbreekt het langs sloten aan ruigte, belangrijk als zangpost en als nestlocatie. In het onderzoeksgebied zijn enkele plaatsen waar onder marginale

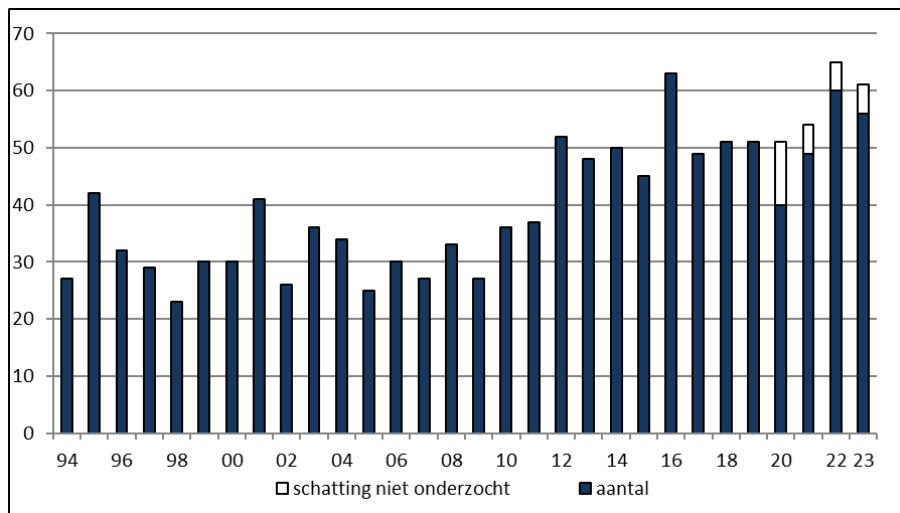
omstandigheden territoria worden vastgesteld. De locaties die het meest bezet worden zijn akkerland in de omgeving van de Heugterbroekdijk/Laarderheideweg (1-6) en 't Bientje (0-2).

Onderzoek 2023

Het vele natuurherstel in de afgelopen decennia wordt door de blauwborst verzilverd met een florerende populatie. Binnen de onderzochte telgebieden werden 56 territoria geregistreerd waarvan 55 in een natuurgebied. In het Weerterbos werden 9 territoria vastgesteld waarvan 5 in de Grashut. In De Kievit werden 8 territoria bezet en ook in De Zoom waren 8 territoria aanwezig. De Zoom stond in maart zo goed als droog en was daardoor minder geschikt. In de Schoorkuilen werden 10 territoria geregistreerd waarvan 9 in de Kwegt. De meeste territoria werden gevonden in de drassige verbindingzone tussen het ven en Wellenstein en de gevarieerde vegetatie op de oever aan de noordzijde van het gebied. In De Banen herstelt ze van de werkzaamheden die in 2017 werden uitgevoerd en waarbij het meeste struweel verdween. Vooral op de oostelijke oever vindt een interessante ontwikkeling plaats. De oeverzone werd hier flink opgerekt en vooral wilgen en berken schieten massaal uit. Naast de hoogte van het waterpeil, en daarmee de hoeveelheid beschikbare oever bepaalt het maaibeheer hoeveel blauwborsten zich kunnen vestigen. Binnen de natuurgebieden werden verder territoria vastgesteld in de Mussenbaan (2), de Leegde (1) en de Tungalroyse Beek (1). Een deel van deze beek tussen de Ellerweg en Molenstraat werd door de provincie Limburg onderzocht. In dit voorheen goede blauwborstenbiotoop werd slechts 1 territorium gevonden. In cultuurland werden alleen in de Laarderheide (2) territoria vastgesteld.

Figuur 163. Blauwborst: verspreiding in 2023.

Figuur 164. Blauwborst: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Zwarte roodstaart (*Phoenicurus ochruros*)

Verspreiding en biotoop

De zwarte roodstaart wordt in een groot deel van Nederweert als broedvogel vastgesteld. De aanwezigheid van bebouwing is een vereiste. De beste gebieden liggen aan de rand van de woonkernen Nederweert, Budschop, Ospel, Ospeldijk, Nederweert-Eind, Leveroy en het aangrenzend agrarisch bebouwd gebied. Tevens worden alle industrieterreinen bezet. In cultuurland zijn clusters te vinden in Horick en de Nieuwstraat/Winnerstraat. Ze worden vooral gevonden bij woonwijken in aanbouw, boerderijen, woningen en bedrijven met geschikte stallen, schuren of loodsden.

Het buitengebied van Nederweert lijkt door de sloop van schuurtjes en stallen minder geschikt te worden. Op basis van de territoria die ook bij de moderne bedrijven worden vastgesteld blijkt de zwarte roodstaart inventief genoeg om nieuwe locaties te ontdekken. Nieuwbouwwijken zijn tijdelijk geschikt als broedhabitat. Als de bouwwerkzaamheden zijn afgerond, zijn ze snel verdwenen.

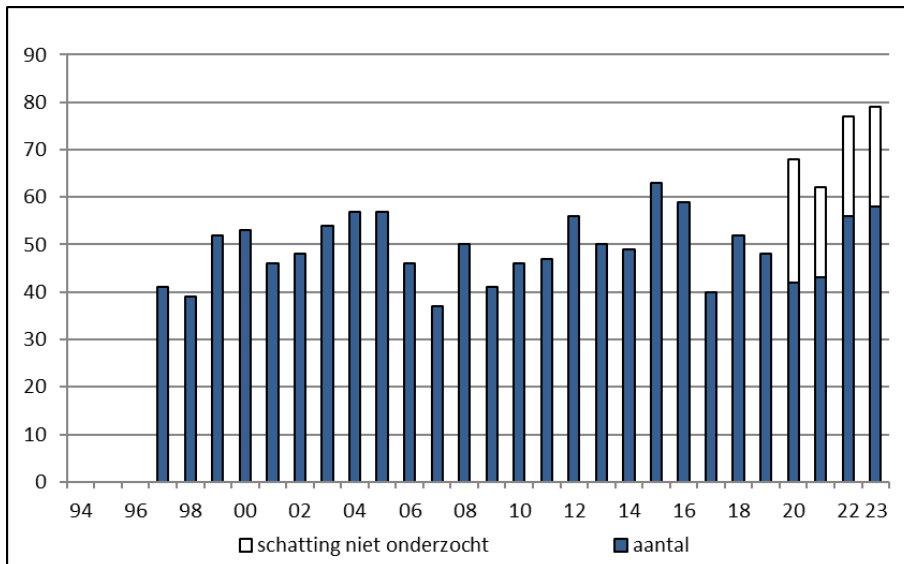
Onderzoek 1997-2022

De aantalsontwikkeling van de zwarte roodstaart heeft een grillig verloop (1997-2014: 37-57; 2015-2022: 37-77). De reeks in Nederweert volgt op hoofdlijn de landelijke trend waarbij de laatste jaren een opvallende toename wordt geconstateerd. In de telgebieden die in 2020-2022 werden onderzocht werden respectievelijk 42, 43 en 56 territoria vastgesteld. Voor het hele onderzoeksgebied wordt de populatie op basis van eerdere tellingen en landelijke ontwikkelingen op 68, 62 en 77 territoria geschat.

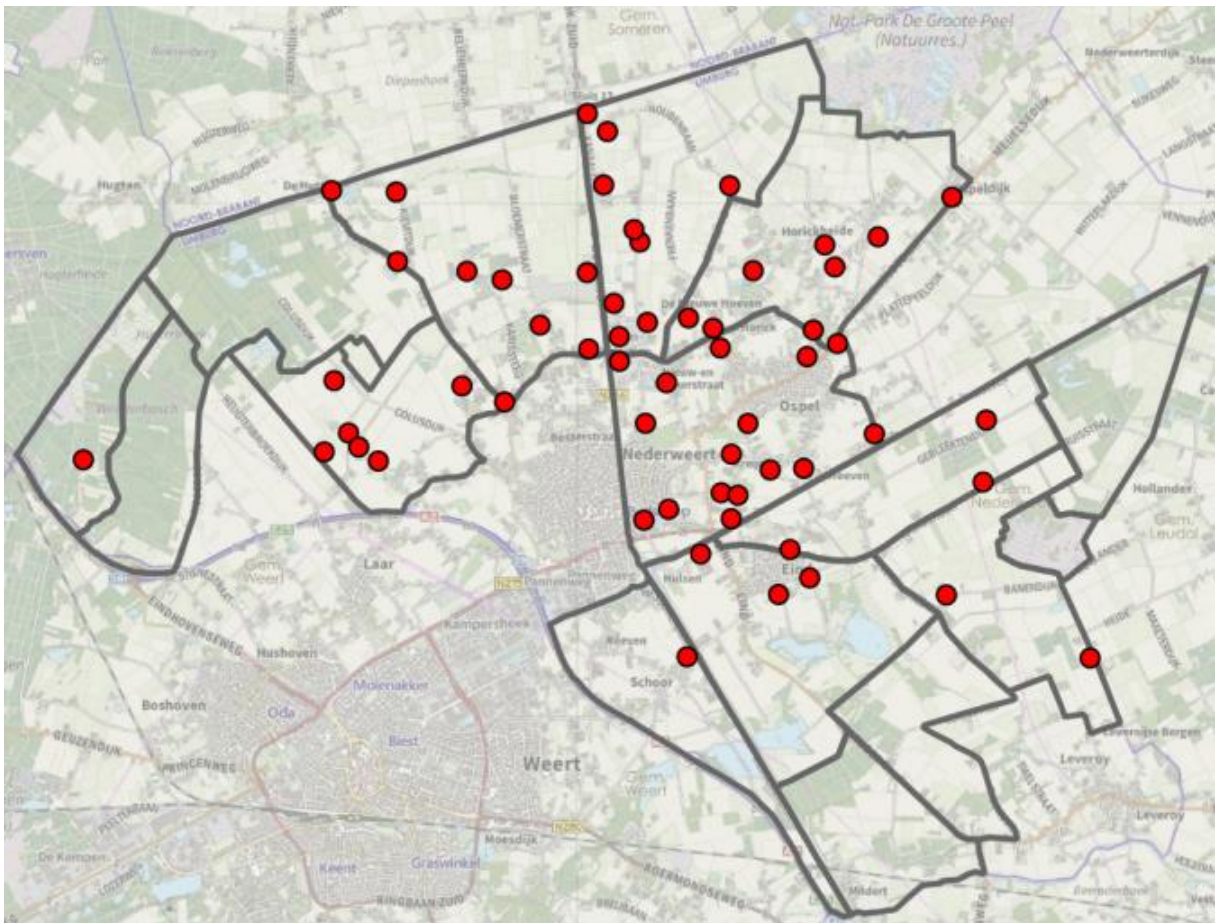
Binnen de onderzochte gebieden zijn vanaf 2019 enkele kleine bouwprojecten gestart, die voor de zwarte roodstaart van geringe betekenis waren. De 4 industrieterreinen worden jaarlijks bezet. Het aantal varieert van 1 tot 3 territoria per gebied.

Onderzoek 2023

In 2023 werden in de onderzochte gebieden 58 territoria geteld en wordt de populatie daarbuiten met enige armslag op ten minste 21 territoria geschat. Net als in andere jaren waarin de soort bovengemiddeld aanwezig was, was de zangactiviteit op plekken waar clustervorming plaatsvindt het grootst. Op die plaatsen was deze typische schemerzangvogel ook laat in de ochtend opvallend actief. Fraaie clusters waren te vinden rond de Hoofstraat/Schansstraat, de Nieuwstraat/bedrijventerrein Aan Veertien en de omgeving van de Grasdijk. De locatie in het Weerterbos werd bij een horecazaak met opstallen vastgesteld [figuur 166].

Figuur 165. Zwarte roodstaart: aantalsontwikkeling in 1997-2023.

Figuur 166. Zwarte roodstaart: verspreiding in 2023.

Gekraagde roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*)

Verspreiding en biotoop

De gekraagde roodstaart heeft een beperkte verspreiding in Nederweert maar breidt het broedgebied wel uit. Het overgrote deel broedt in bos en halfopen cultuurland. In de rest van Nederweert komt ze sporadisch voor. Droge naaldbossen en gemengde bossen hebben de voorkeur. Kerngebieden zijn het Maarheezerveld en Wellenstein. Het belang van de bossen

in landgoed 't Kruis/ bossen Gebleektendijk, de omgeving van De Zoom en het kleinschalige landschap tussen de Reulisweg en de Houtsberg neemt toe.

De soort verlangt enige openheid binnen het territorium. Permanent geschikt zijn bosranden, brede zandwegen, houtwallen en kleine bosjes. Kapvlaktes en gedund bos met open plekken zijn tijdelijk geschikt. In erfbeplanting of grote tuinen met oude bomen worden soms territoria bezet.

Ospeldijk Anselberg mei 2021, foto: Ron de Wit.

Onderzoek 2002-2022

Nederweert was in het verleden op de Limburgse verspreidingskaart van de gekraagde roodstaart dun bezet met territoria ten opzichte van de omliggende gebieden (www.natuurgegevensprovincielimburg.nl). De huidige situatie ziet er veel rooskleuriger uit. Het aantal territoria neemt gestaag toe, waarbij het aantal per jaar nog steeds behoorlijk kan fluctueren (2002-2011: 7-17; 2012-2019: 12-25; 2020-2022: 25-43). De aantallen die tijdens het onderzoek worden vastgesteld zijn structureel te laag. Gekraagde roodstaarten zingen vanaf een uur tot anderhalf uur voor zonsopgang. In Nederweert worden de meeste gebieden vanaf een half uur voor, of vanaf zonsopkomst onderzocht. Hierdoor en door de omvang van de telgebieden worden territoria gemist. De trend die wordt vastgesteld is reëel en volgt de landelijke trend (Boele *et al.*, 2022). De landelijke toename wordt in verband gebracht met relatief natte jaren in de Sahel, het overwinteringsgebied van de gekraagde roodstaart. Het stijgende aanbod van natuurlijke holtes in de steeds oudere bossen is eveneens gunstig (zie ook boomklever en bonte vliegenvanger).

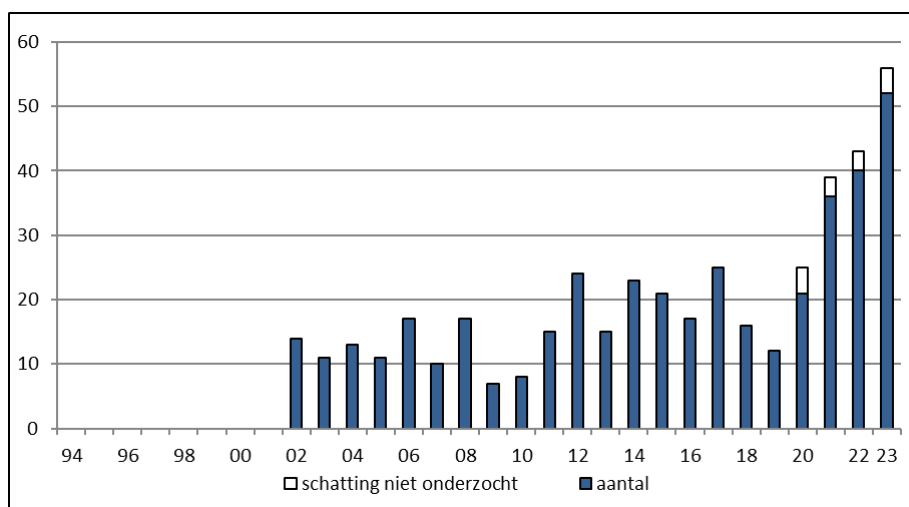
Bos en halfopen cultuurland blijven veruit de belangrijkste broedgebieden. Binnen deze biotopen worden in recente jaren steeds meer plekken bezet en is in sommige delen sprake van clustervorming. In het zuidoosten van Nederweert is dat vooral de strook tussen Wellenstein en de bossen Reulisweg (2020-2022: 7, 17, 17), maar ook het gebied landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk/De Zoom wint aan populariteit (2020-2022: 6, 5, 11). In het Weerterbos wordt eveneens een positieve tendens geconstateerd waarbij vooral het Maarheezerveld en de oostelijke helft van In den Vloed worden bezet (2020-2022: 8, 11, 9).

Wellenstein is een van de kerngebieden voor de gekraagde roodstaart. 3 september 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

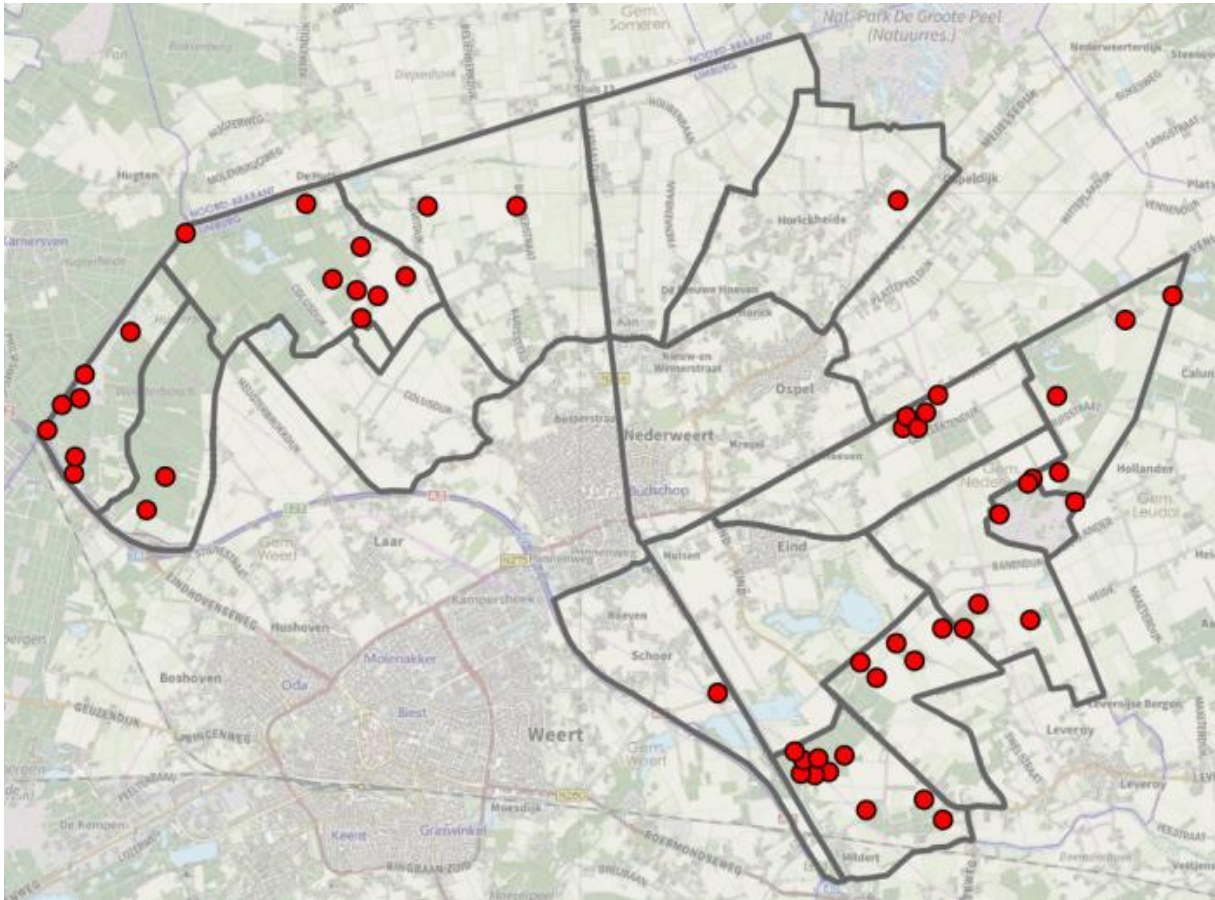
In 2023 kon het record opnieuw naar boven worden bijgesteld. In de onderzochte gebieden waren 52 territoria aanwezig, in de niet onderzochte delen wordt de populatie op ten minste 4 territoria geschat. In het zuidoosten van Nederweert werd door karteerders van de provincie Limburg in bossen, heidevennen en moeras een extra telling uitgevoerd. Door het vroegere begin en de veel grotere tijdsbesteding per hectare werden, zoals verwacht, meer territoria vastgesteld. Los daarvan was 2023 sowieso een bijzonder goed jaar en werd ook in het Weerterbos (17) een record vastgesteld.

Figuur 167. Gekraagde roodstaart: aantalsontwikkeling in 2002-2023.

Het verschil met de aantallen in de eerste jaren dat de soort werd onderzocht is erg groot. De toename wordt toegeschreven aan betere omstandigheden in het overwinteringsgebied

waarbij de omstandigheden in de winter van 2022/23 kennelijk zeer gunstig waren (zie ook boompieper en grasmus). De 4 territoria die buiten de reguliere biotopen werden vastgesteld bevonden zich in erfbeplanting (2) en kleine bosjes (2).

Figuur 168. Gekraagde roodstaart: verspreiding in 2023.

Roodborsttapuit (*Saxicola rubicola*)

De Kwegt mei 2021, foto: Ron de Wit.

Roodborsttapuiten waren na de beroerde jaren tachtig van de vorige eeuw op veel plaatsen verdwenen in Nederweert. In de tijdreeks vindt een krachtig herstel plaats en wordt het onderzoeksgebied heroverd. De meeste territoria worden in intensief open en halfopen cultuurland vastgesteld (Laarderheide, de Groote Heide, de Kruisvennen en het zuidoosten van Nederweert). In het cultuurland zijn vooral de vochtige en insectenrijke weidevogelpercelen van belang (omgeving Broenenhoup/Moostdijk). Het talud van sloten is de belangrijkste nestplaats. Struwelen, ruigtekruiden, solitaire boompjes, maar ook weipalen en prikkeldraad zijn van belang als zang- en uitkijkpost.

In natuurgebieden worden territoria gevonden in percelen met vochtig en insectenrijk extensief gras- en hooiland (De Grashut, De Kievit, Mussenbaan, omgeving De Banen/Sarsven). Heidevelden met struik- en dopheide worden eveneens bezet (Maarheezerveld, De Zoom). Percelen met bosaanplant zijn tijdelijk geschikt.

Roodborsttapuiten ontbreken of zijn zeer schaars in de omgeving van bebouwing, in monotone graslanden, graszodenpercelen en gebieden met structuurarme (berm)sloten.

Onderzoek 1994-2022

Onder de zangvogels zijn de roodborsttapuiten de helden van het cultuurland. Ondanks de gigantische omslag die het landschap de afgelopen 100 jaar heeft ondergaan, lieten ze zich niet uit het veld slaan. De periode 1970-1990 was een zwarte bladzijde voor de roodborsttapuit. Ruilverkavelingen waarbij de kleinschaligheid verdween en 3 opeenvolgende koude tot zeer koude winters in 1984/85-1986/87 die tot ver in de overwinteringsgebieden doordrongen, waren niet fataal maar decimeerde de populatie tot een fractie van wat ze ooit was geweest. Het begin van het onderzoek in Nederweert legt het herstel gedetailleerd vast waarbij de bronpopulatie in het Nationaal Park de Groote Peel en de restpopulatie in het cultuurland van de Laarderheide vermoedelijk de basis vormden: 1994-2001 (53-157); 2002-2009 (125-154); 2010-2018 (176-230); 2019-2022 (200-236, deels geschat). Een verbod op het afbranden van bermen in de jaren negentig van de vorige eeuw en een duidelijk gemeentelijk bermbeheerplan in 1996-2002 was gunstig voor grondbroeders zoals de roodborsttapuit. Natuurherstel in en aan de randen van de natuurgebieden en de introductie van akker- en weidevogelbeheer vanaf 2012 waren eveneens gunstig en droegen eraan bij dat in Nederweert een florerende populatie aanwezig is. Dichtheden van 9/10 terr./100ha werden vastgesteld in natuurgebieden en de directe omgeving daarvan (de Grashut, Moostdijk/Mussenbaan, de omgeving van De Banen/Sarsven, De Zoom en Leveroy. In cultuurland zijn deze dichtheden ook in de Laarderheide vastgesteld.

Gelet op de vele alarmerende ouderparen en paren die met jongen worden gezien slaagt menige roodborsttapuit erin om succesvol te broeden. Of het ook lukt om voldoende tweede broedsels of zelfs een derde broedsel groot te brengen is buiten de natuurgebieden een ander verhaal. Het succes van vervolglegels wordt mede bepaald door maaiwerkzaamheden en de periode waarin die worden uitgevoerd. De grote populatie die in het reguliere cultuurland broedt is hierdoor veel kwetsbaarder. De taluds van bruggen en berm- en perceelsloten zijn feitelijk de enige geschikte plekken waar ze kunnen broeden. De kans dat het eerste broedsel slaagt is het grootst, zeker als in een zacht voorjaar vroeg wordt genesteld. Paren die in mei/juni broeden lopen een aanzienlijk groter risico om uitgemaaid te worden. Met name bij paren die in mei/ juni langs de waterschapssloten broeden is die kans aanzienlijk. Dat geldt ook voor paren die in de wegbermen broeden. Ondanks alle aandacht in de media zijn er nog steeds te veel grondgebruikers die bermen grenzend aan hun gewas maaien of zelfs klepelen.

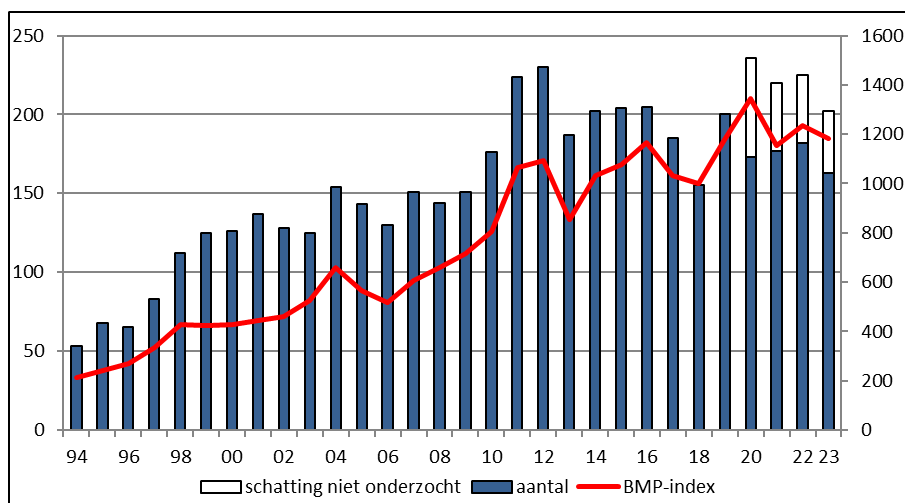

In een geaccidenteerd verruigd perceel waar eerder stallen zijn gesloopt wordt soms door de roodborsttapuit gebreed. Kreijelmusweg, Ospel 6 mei 2020, foto: Thijs Loven.

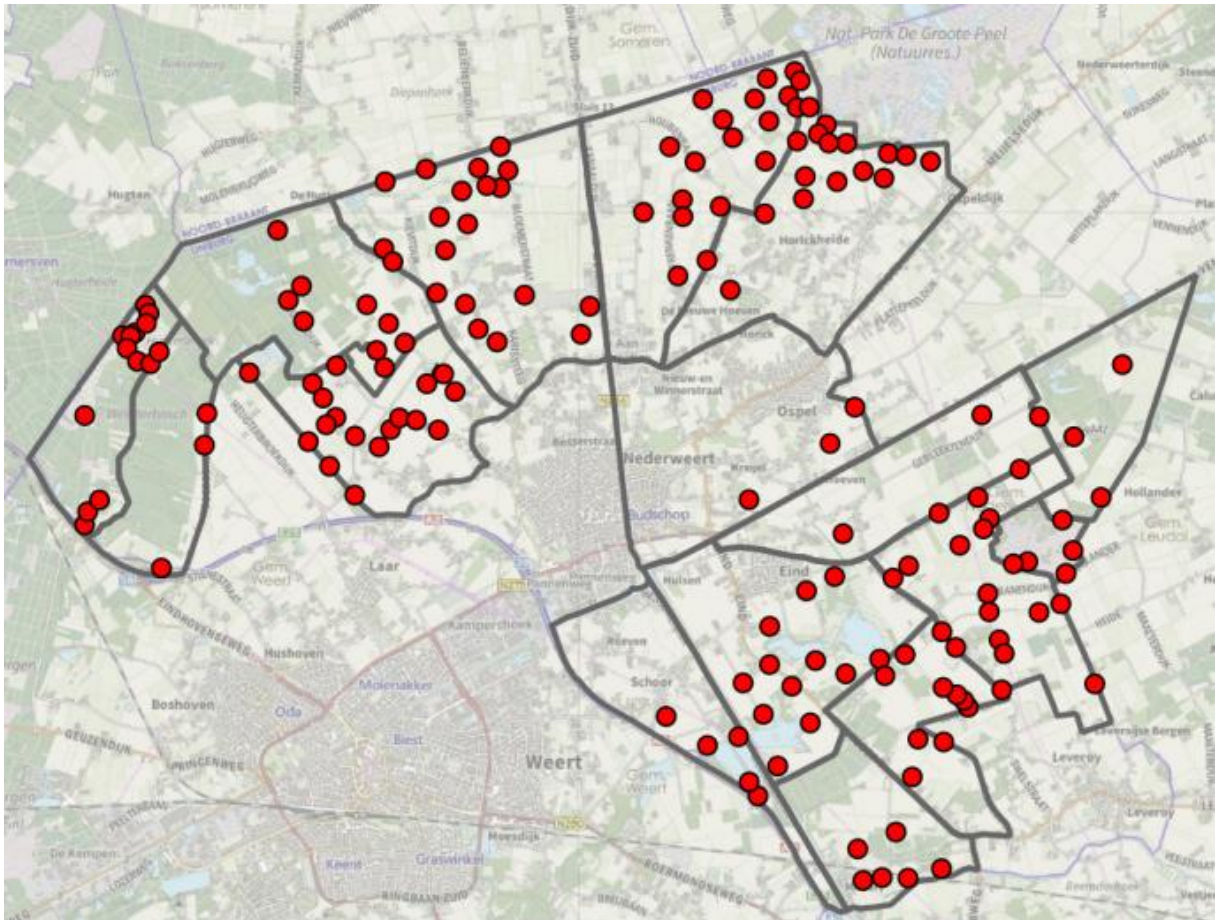
Onderzoek 2023

De roodborsttapuiten blijven het goed doen in Nederweert. In 2023 werden in de onderzochte gebieden 163 territoria gevonden. In de niet onderzochte gebieden wordt het aantal op 39 territoria geschat. Vanaf 2020 is het overzicht voor het hele onderzoeksgebied niet meer volledig. De aantallen in de 16 onderzochte gebieden zijn hoog en liggen structureel hoger dan vóór 2020; een aanwijzing dat het aantal territoria nog steeds lijkt toe te nemen. De schatting voor de niet onderzochte gebieden is waarschijnlijk de ondergrens van wat daadwerkelijk aanwezig was.

De roodborsttapuit heeft een fraaie verspreiding in Nederweert. Minder interessant zijn de graslanden in de Wetering, de omgeving van de Eindhovense Baan en het agrarisch bebouwde gebied in Horick. De beste broedgebieden zijn momenteel de natuurgebieden de Mussenbaan en de Grashut. Het is interessant om uit te zoeken waar de toename van de roodborsttapuit eigenlijk plaatsvindt; in de natuurgebieden, in het cultuurland of beide; een uitdaging voor een volgend verslag.

Figuur 169. Roodborsttapuit: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de landelijke ontwikkeling (BMP-index).

Figuur 170. Roodborsttapuit: verspreiding in 2023.

Kramsvogel (*Turdus pilaris*)

Verspreiding en biotoop

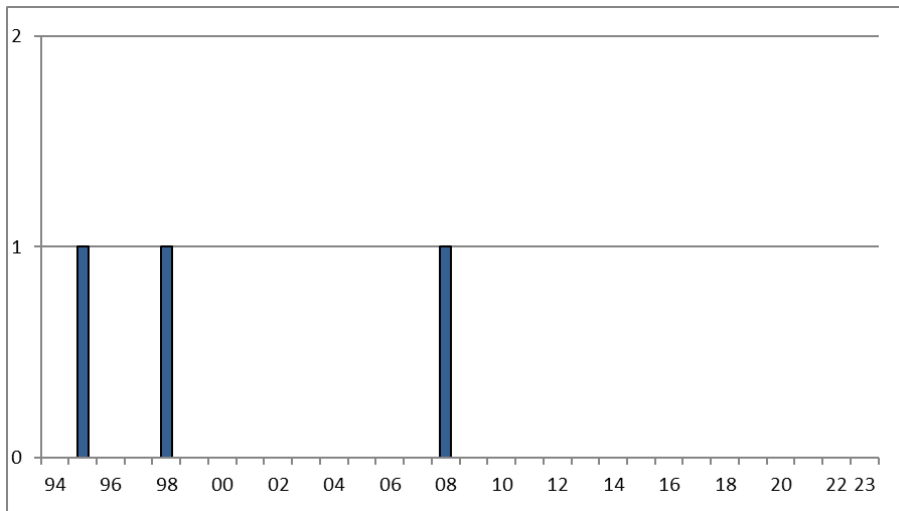
De enkele territoria die tijdens de onderzoeksperiode werden vastgesteld hebben wat betreft biotoop overeenkomsten met de territoria die in de periode 1984-1992 werden gevonden. Kramsvogels hadden een voorkeur voor bosjes aan de rand van de natuurgebieden (Weeterbos, De Banen, de Houtsberg) en in het cultuurland (omgeving Ospeldijk, Horick). In alle gevallen was vochtig gras- of hooiland in de nabijheid aanwezig.

Onderzoek 1994-2022

De kans om in Nederweert een territoriale kramsvogel aan te treffen is in de onderzoeksperiode danig afgenomen. Territoria werden vastgesteld in 1995, 1998 en 2008. In slechts één geval werd nestindicatief gedrag waargenomen. Soms worden eind april nog 'late' kramsvogels waargenomen, maar dit zijn ongetwijfeld exemplaren op doortrek. De hoogtijdagen van deze lijst waren rond eind jaren tachtig van de vorige eeuw. Daarna namen ze gestaag af en worden landelijk steeds minder territoria gemeld. In 2018-2020 wordt de populatie op hooguit 10-25 territoria geschat (Boele *et al.*, 2024).

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 171. Kramsvogel: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Grote lijster (*Turdus viscivorus*)

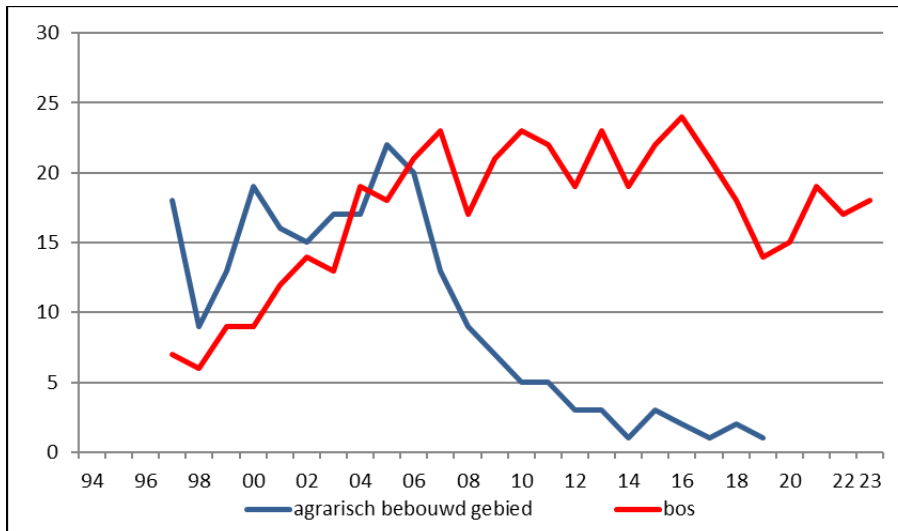
Wellenstein 23 juni 2023, foto: Huub Janssen.

Verspreiding en biotoop

Het verspreidingsgebied van de grote lijster staat behoorlijk onder druk. Tot en met 2007 werden in vrijwel alle landschapstypen territoria vastgesteld. Daarna verdwijnen ze steeds meer uit agrarisch bebouwde gebieden zoals Horickheide en de omgeving rond de buurtschappen. De populatie in bos houdt eerst nog stand maar laat vanaf 2017 ook een terugval zien.

In bos zijn het Weerterbos, landgoed 't Kruis en Wellenstein de kerngebieden. In halfopen cultuurland worden territoria gevonden in de omgeving van de bossen Kolenhofweg en De Zoom. In beide biotopen werden vooral de randen van de loofbossen en gemengde bossen

bezet. De populatie die in agrarisch bebouwd gebied werd gevonden maakte gebruik van wegbepanting, erfbepantingen, grote tuinen, parken en kleine bosjes. Kortgrazig grasland was vermoedelijk belangrijk als foerageergebied. Op de kaart [figuur 176] wordt cumulatief de situatie in 2014-2019 weergegeven. De bossen springen eruit waarbij clusters van territoria de meest geschikte delen weergegeven. De schaarse territoria in het cultuurland spreken voor zich en tonen het kwalitatieve verval aan. De leegloop in het agrarisch bebouwde gebied heeft dan al grotendeels plaatsgevonden [figuur 172].

Figuur 172. Grote lijster: aantalsontwikkeling in agrarisch bebouwd gebied in 1997-2019 en in bos in 1997-2023.

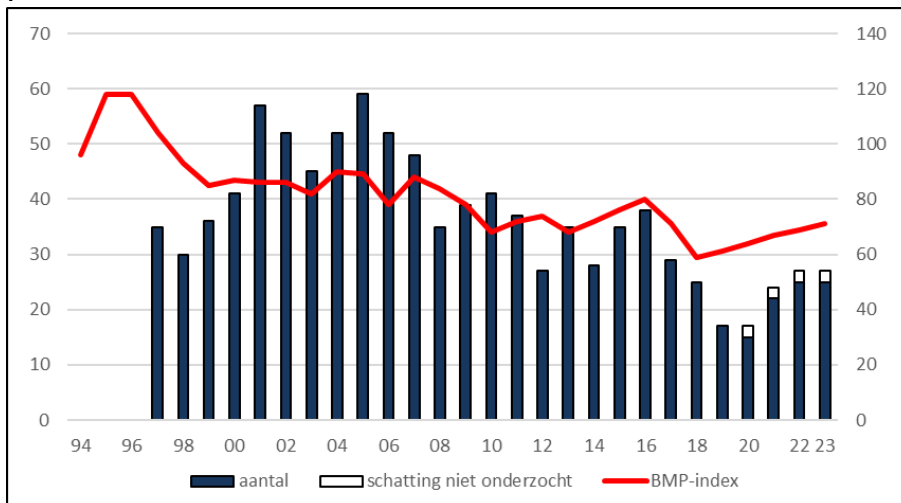
Onderzoek 1997-2022

De aantalsontwikkeling van de grote lijster wordt bepaald door positieve ontwikkelingen in bos en halfopen cultuurland en negatieve ontwikkelingen in de rest van Nederweert. In 1997-2001 neemt de populatie toe en worden 30-57 territoria vastgesteld. Mogelijk was hier sprake van enig herstel na twee koude winters in 1995/96 en 1996/97 al is daar landelijk geen bewijs voor. In 2002-2007 blijft het aantal op een hoog niveau en worden tussen de 45-59 territoria gevonden. Vanaf 2008 (48) neemt het aantal territoria sterk af naar een dieptepunt in 2019 (17). In 2020-2022 blijft het aantal laag en worden niet meer dan 18-28 territoria geteld (deels geschat).

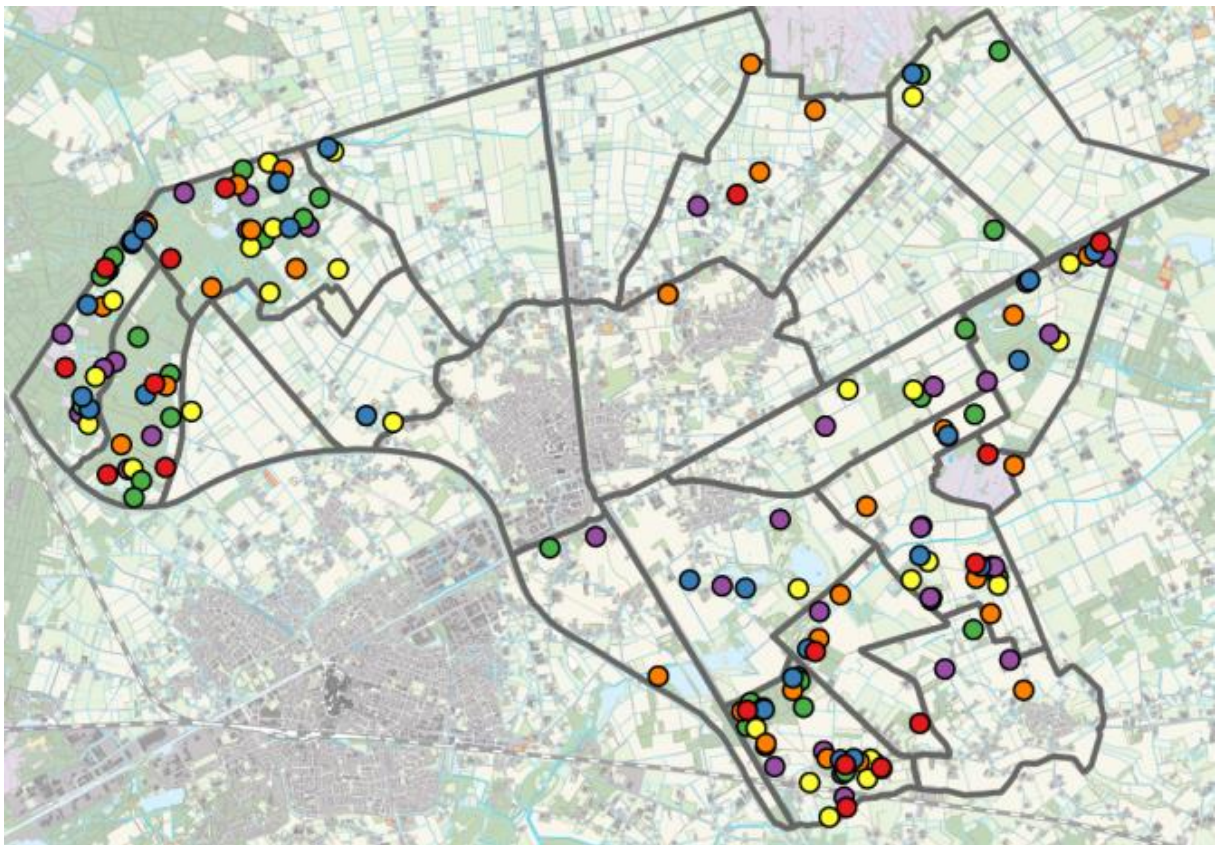
Binnen de biotopen worden de grootste verschillen vastgesteld tussen de populatie in bos en die in het agrarisch bebouwde gebied. In bos namen ze toe van 7 territoria in 1997 naar 24 in 2016. In 2017-2022 lag het aantal met 21-14 territoria ook hier op een lager niveau. Het lagere aantal is mogelijk te wijten aan het enorme neerslagtekort waardoor bodems uitdroogden en voedsel, vooral regenwormen, veel minder beschikbaar was. In agrarisch bebouwd gebied is de ontwikkeling ronduit dramatisch. Op het hoogtepunt in 2005 werden 22 territoria bezet. Daarna volgt een vrije val en werden in de onderzochte gebieden in 2014-2022 slechts 1-3 territoria gevonden, in de niet onderzochte telgebieden wordt het aantal op 2 territoria geschat. De resultaten in Nederweert passen in het landelijke beeld van een soort die het op de zandgronden moeilijk heeft. Te lage grondwaterstanden en omzetting van grasland naar akkerland worden als oorzaken genoemd (Boele *et al.*, 2022). De zwaar bemeste graslanden in het onderzoeksgebied met snelgroeïende grassen zijn bovendien ongeschikt om te foerageren.

Onderzoek 2023

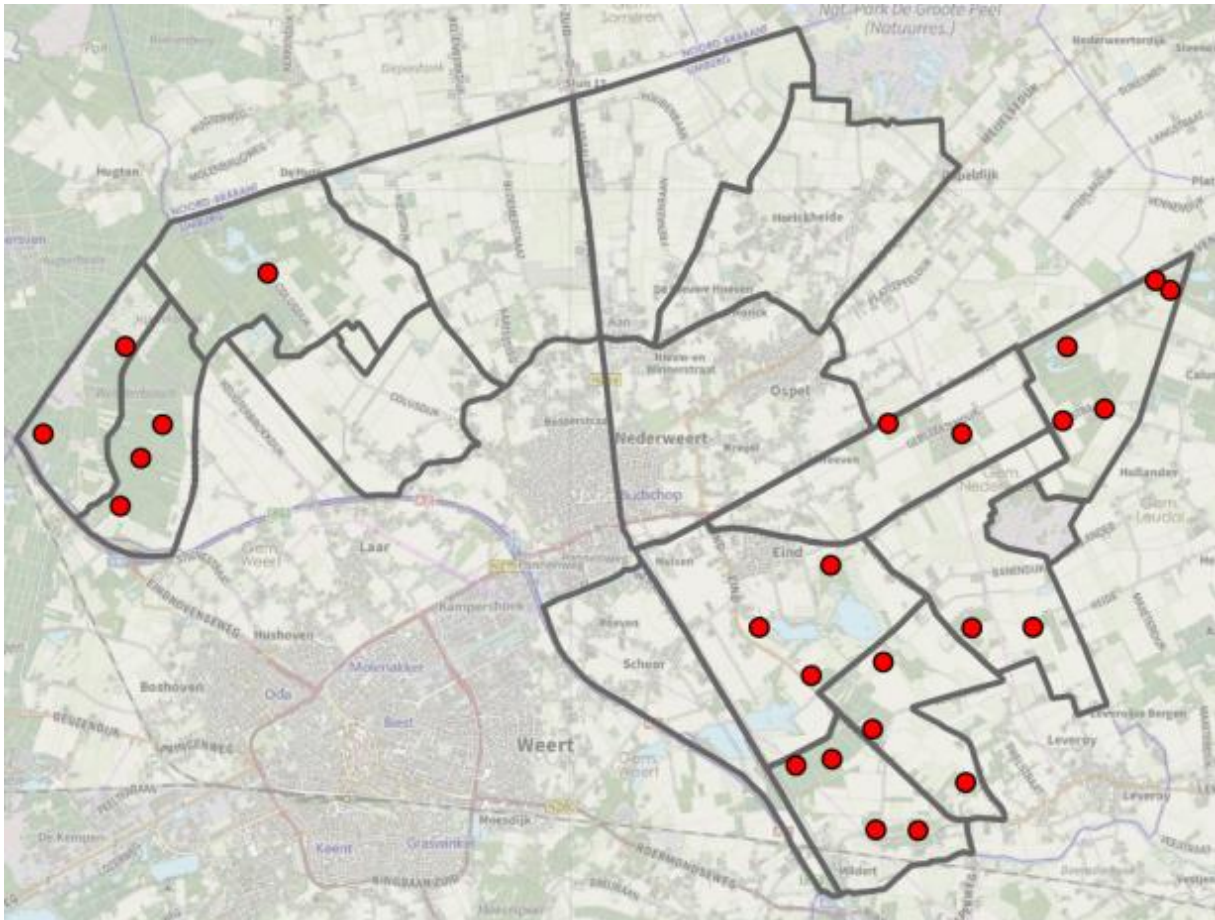
In 2023 werden 25 territoria vastgesteld, allen in bos of halfopen cultuurland. In de niet onderzochte gebieden wordt de populatie op 3 territoria geschat. Het zuidoosten van Nederweert is nog steeds het meest favoriet. In In den Vloed, het meest vochtige deel in het Weerterbos werd opmerkelijk genoeg slechts 1 territorium gevonden.

Figuur 173 Grote lijst: aantalsontwikkeling in 1997-2023 in relatie tot de landelijke trend (BMP-index).

Figuur 174. Grote lijst: cumulatieve verspreiding in alle telgebieden in 2014-2019.

Figuur 175. Grote lijster: verspreiding in 2023.

Orpheusspotvogel (*Hippolais polyglotta*)

Verspreiding en biotoop

De orpheusspotvogel is aangetroffen in intensief cultuurland in de Kruisvennen waarbij de zangpost zich bevond in een berm met struwelen en wegbeplanting met eikenbomen. In de natuurgebieden de Mussenbaan en De Banen was ze aanwezig in struwelen omgeven door vrij open kruidenrijk grasland. Op deze locaties was sprake van vochtige omstandigheden.

Onderzoek 1994-2022

De orpheusspotvogel is een zeldzame broedvogel in Nederland. De vestigingen in Nederland hangen samen met een toename in België waarbij het verspreidingsgebied langzaam in noordelijke richting opschuift. De soort heeft zich in 1990 als broedvogel gevestigd en neemt langzaam toe. In 2018-2020 wordt de populatie op 10-25 territoria geschat (Boele *et al.*, 2024). De meeste territoria hebben betrekking op zingende mannetjes in geschikt biotoop. Zekere broedgevallen van zuivere paren of mengparen zijn schaars. Orpheusspotvogels zijn waarschijnlijk in een groter aantal aanwezig dan wordt vastgesteld. De zang lijkt op die van de bosrietzanger en spotvogel en wordt door veel waarnemers niet herkend.

In 2006 werd in de Kruisvennen het eerste territorium in Nederweert vastgesteld. Dit territorium werd abusievelijk niet eerder opgevoerd maar voldeed wel aan de criteria (2 waarnemingen binnen de datumgrenzen). Het ging vermoedelijk om een ongepaard mannetje dat van 16 juni tot en met 5 juli aanwezig was.

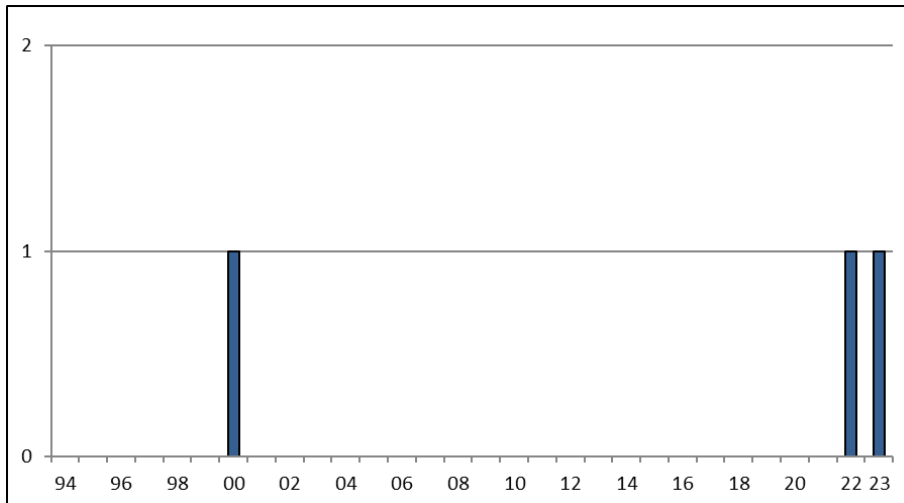
Daarna worden waarnemingen gedaan van zingende mannetjes die niet aan de criteria voldeden en slechts enkele dagen aanwezig waren (Mussenbaan 2014: 26 mei t/m 30 mei; landgoed Philomenahoeve 2021: 29 mei t/m 31 mei, bron: waarneming.nl).

Op 20 mei 2021 werd in de Mussenbaan opnieuw een zingend mannetje ontdekt. De vogel werd tot en met 21 juni vrijwel dagelijks zingend tussen de struwelen waargenomen.

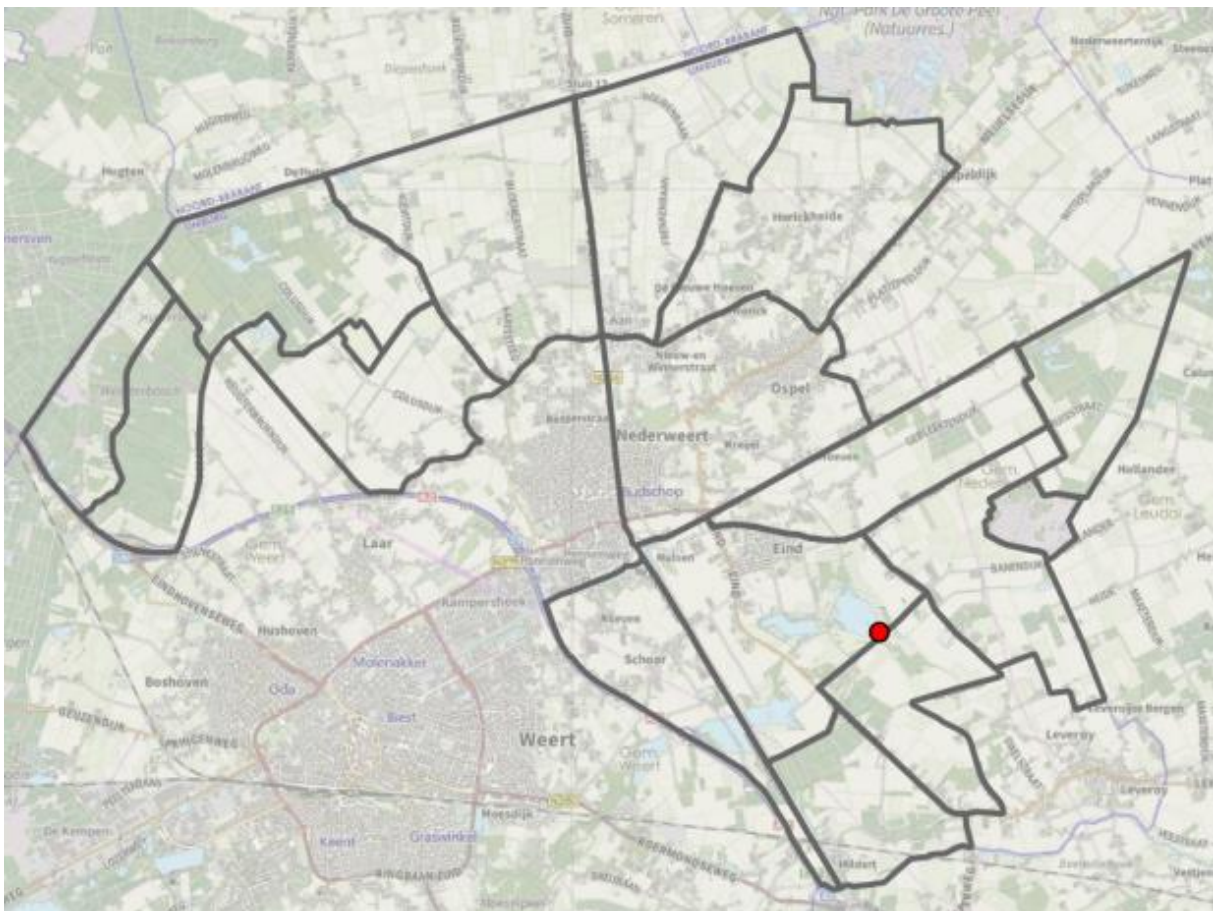
Omdat steeds meer waarnemers bekend zijn met de zang en het gedrag van deze soort is de kans groot dat ze vaker in Nederweert worden vastgesteld.

Onderzoek 2023

In 2023 werd bij De Banen het derde territorium voor Nederweert vastgesteld. Vlak langs de Banendijk was van 21 mei tot en met 31 mei een zingend mannetje aanwezig. Het was een marginaal territorium dat maar net aan de criteria voldeed. Door deze 'territoria' toch op te voeren kan de verdere ontwikkeling in Nederweert beter gevolgd worden.

Figuur 176. Orpheusspotvogel: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 177. Orpheusspotvogel: verspreiding in 2023.

Graszanger (*Cisticola juncidis*)

Verspreiding en biotoop

De graszanger heeft een zeer beperkte verspreiding in Nederweert. Territoria zijn alleen gevonden in De Zoom en in de Mussenbaan. In De Zoom was ze aanwezig in delen begroeid met pitrus, hennegras en riet. In de Mussenbaan werd de balts(vlucht) waargenomen in een ondiepe laagte met vochtige kruidenrijke hooilanden en zandwegen met struwelen.

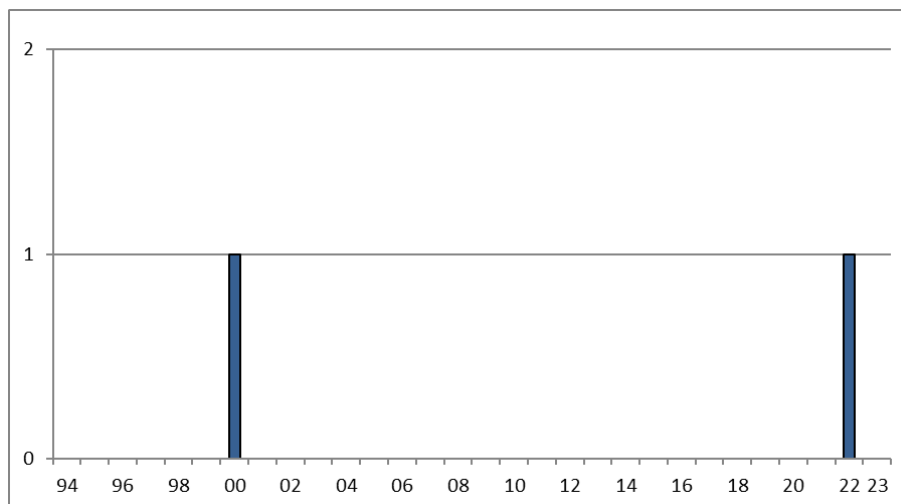
Onderzoek 1994-2022

De graszanger is een zeldzame broedvogel in Nederweert. In 2000 werd een baltsende vogel in De Zoom ontdekt, het eerste territorium ooit in Limburg. De vogel was van 16 mei tot en met 24 augustus aanwezig. In 2022 werd opnieuw een territorium bezet en dit keer in de Mussenbaan. De territoriale activiteiten vonden plaats tussen 7 mei en 8 augustus en hadden ook hier betrekking op een baltsend mannetje. De zang van de graszanger stelt niet veel voor en kan tussen het ochtendconcert van alle andere zangvogels gemakkelijk gemist worden. De karakteristieke golvende baltsvlucht maakt het een stuk gemakkelijker om de soort te ontdekken en werd zowel in De Zoom als de Mussenbaan regelmatig waargenomen.

De kans om een graszanger in het onderzoeksgebied aan te treffen is gezien de landelijke verspreiding nog steeds erg klein, maar neemt wel toe. De provincie Zeeland, in het bijzonder het verdrinken land van Saefthinge, is het kerngebied in Nederland. Graszangers zijn erg gevoelig voor streng winterweer. Door een milder winterklimaat dan in de rest van Nederland en de aanwezigheid van geschikt broedbiotoop, kunnen ze zich daar het beste handhaven. Door de opwarming van het klimaat wordt de uitval door koude en strenge winters steeds kleiner, al kunnen korte periodes met stevige vorst nog steeds voor een behoorlijke terugval zorgen. In 1980-2000 lag het aantal landelijk tussen de 1-25 territoria, na 2000 neemt de populatie in golfbewegingen toe tot een geschatte populatie van 180-200 territoria in 2023, waarvan 123 in de provincie Zeeland (Boele *et al.*, 2024).

Onderzoek 2023

Begin juli was in de Mussenbaan opeens een zingende graszanger aanwezig. De periode was echter te kort om als territorium te kunnen aanmerken.

Figuur 178. Graszanger: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Sprinkhaanzanger (*Locustella naevia*)

Verspreiding en biotoop

Sprinkhaanzangers hebben een beperkte verspreiding en broeden vooral in de natuurgebieden. De Zoom en het Weerterbos met de aangrenzende retentiebekkens zijn de kerngebieden. De Mussenbaan, De Banen, de Kwegt, De Kievit en landgoed 't Kruis worden

onregelmatig of incidenteel bezet. De broedhabitat voor de sprinkhaanzanger dient vrij open en bij voorkeur vochtig tot drassig te zijn, al worden drogere delen soms ook benut. Struwelen zijn steeds aanwezig en belangrijk als zangpost. In De Zoom wordt gebroed in vegetatie met wilg, vuilboom, hennegras, pitrus en pijpenstrootje. In de overige broedbiotopen komen ze voor in verruigde extensief beheerde percelen, moerassige laagtes, bosaanplant, kapvlaktes, open populierenbos en schaars begroeide brede oevers bij vennen en retentiebekkens.

Onderzoek 1994-2022

Door natuurherstel vanaf begin jaren negentig van de vorige eeuw zijn de omstandigheden voor de sprinkhaanzanger aanzienlijk verbeterd in Nederweert. Het verspreidingsgebied werd vergroot en het aantal territoria nam toe. Fluctuaties in de stand kunnen optreden door wisselende waterstanden, tijdelijk geschikt biotoop en omstandigheden in de Afrikaanse overwinteringsgebieden.

Tijdens het onderzoek dienen waarnemers alert te zijn op dubbeltellingen. De zang van de sprinkhaanzanger lijkt voor het gehoor, zeker met winderig weer, soms uit meerdere richtingen te komen terwijl het om hetzelfde exemplaar gaat. Een extra controle is dan ook geen overbodige luxe.

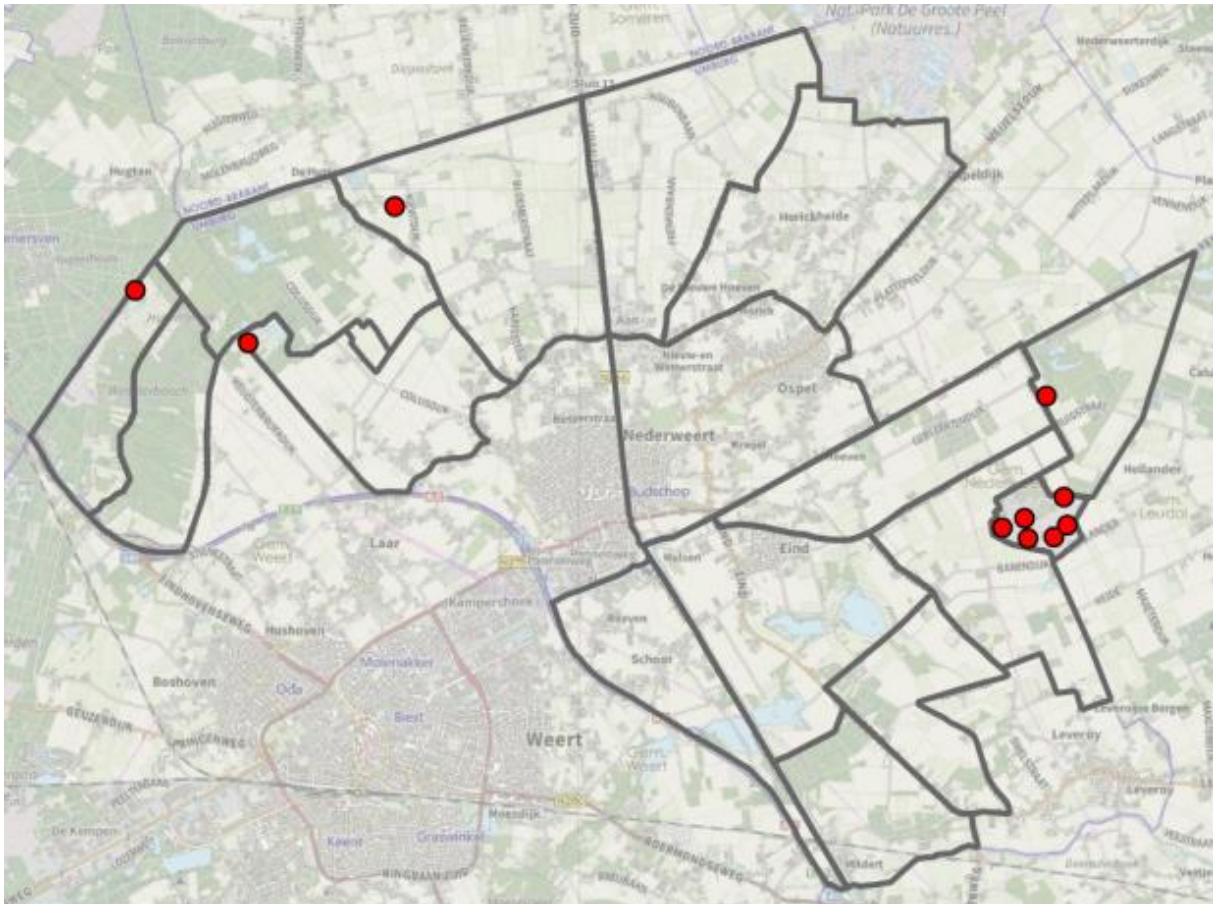
In De Zoom maakt de sprinkhaanzanger een interessante ontwikkeling door. In dit voorheen open peellrestant met ondiepe vennen werden in de periode 1963-2002 niet meer dan 0-4 territoria vastgesteld. Door verdroging en verruiging verdwenen de meeste watervogels maar ontstonden voor de sprinkhaanzanger juist kansen. In de periode 2003-2022 schommelt het aantal tussen de 1-12 territoria. Bij ongewijzigd beheer zal het reservaat echter verder dichtgroeien, wordt de broedbiotoop minder geschikt en zal het aantal territoria afnemen.

In het Weerterbos zijn door natuurherstel lokaal geschikte plekken aanwezig en is een lichte toename vastgesteld. In 1994-2002 (0-1) is ze onregelmatig aanwezig, in 2003-2022 (0-13) wordt ze vrijwel jaarlijks vastgesteld. De 13 territoria die in 2017 werden vastgesteld zijn niet goed te verklaren. Sprinkhaanzangers werden toen ook op plekken gevonden waar ze niet eerder werden waargenomen. Met name de Grashut en de aangrenzende laagte richting het Maarheezerveld (7) was goed bezet. In De Zoom werden toen 8 territoria vastgesteld, meer dan in gemiddeld jaar.

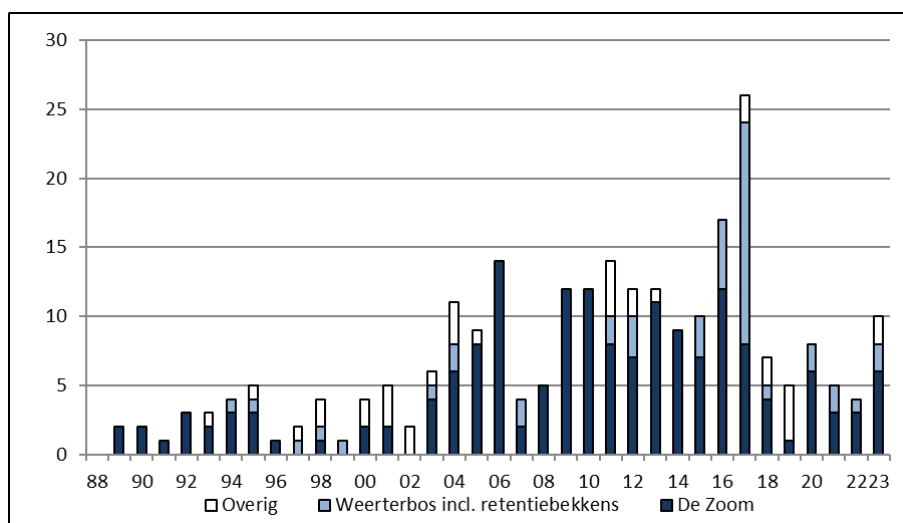

De Zoom hét kerngebied voor de sprinkhaanzanger in Nederweert. 6 mei 2023, foto: Thijs Loven.

Bij De Banen/Sarsven/de Kwegt werden tot en met 2012 onregelmatig 1-2 territoria gevonden. Door venherstel verdwenen hier geschikte locaties en is de soort vanaf 2013 afwezig. Ook in De Kievit is ze een onregelmatige broedvogel met territoria in 2000, 2003, 2011 en 2012. In de Mussenbaan wordt vanaf 2018 onregelmatig 1 territorium vastgesteld. In de overige gebieden waar territoria zijn gevonden gaat het om incidentele vestigingen. In de telgebieden die in 2020-2022 niet werden onderzocht is de kans op een territorium op basis van historische gegevens vrijwel nihil.

Figuur 179. Sprinkhaanzanger: verspreiding in 2023.

Figuur 180. Sprinkhaanzanger: aantalsontwikkeling in De Zoom (1988-2023), het Weerterbos inclusief de retentiebekkens en overig Nederweert (1994-2023).

Onderzoek 2023

In 2023 werden 10 territoria vastgesteld. Op basis van de laatste 2 decennia kan van een gemiddeld jaar gesproken worden. In De Zoom werd de ratelende zang op 6 locaties gehoord, in het gebied Weerterbos/retentiebekkens waren 2 territoria aanwezig. In landgoed 't Kruis werd 1 territorium vastgesteld in vochtig extensief hooiland met struwelen. Ter hoogte van De Kievit werd 1 territorium gevonden aan de rand van een rietveldje met wilgen.

Rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*)

Verspreiding en biotoop

Rietzangers hebben een beperkte verspreiding in Nederweert en worden alleen in natuurgebieden vastgesteld. De territoria bevinden zich in rietveldjes, stroken met riet of in rietkragen. In alle gevallen werd gebruik gemaakt van overjarig riet. Gebieden waar territoria worden gevonden zijn de retentiebekkens Laarderheide, de vennen In den Vloed, de Grashut, het Sarsven, en de vennen in de Schoorkuilen.

Onderzoek 1994-2022

De rietzanger is een vrij zeldzame broedvogel in Nederweert. Uit historische gegevens blijkt dat de soort eind jaren zeventig van de vorige eeuw veel talrijker was. In sommige gebieden werden toen zelfs 10 of meer territoria gevonden. Het Weerterbos, de Noordervaart en de peelrestanten in het zuidoosten van Nederweert waren bekende broedplaatsen. In de periode daarna namen ze landelijk sterk af. Langdurige extreme droogte in overwinteringsgebieden in de Sahel wordt als belangrijkste oorzaak genoemd (Boele *et al.*, 2022). Rietzangers maakten in Nederland een terugtrekkende beweging waarbij het zuiden en oosten grotendeels verlaten werden. Hierdoor veranderde de status van de rietzanger in Nederweert van een regelmatige naar een incidentele broedvogel. Door gunstigere omstandigheden in de winterkwartieren trad in de jaren negentig van de vorige eeuw in de westelijke helft van Nederland herstel op. Dit herstel zet ook na 1995 door ondanks een onveranderde situatie in het overwinteringsgebied. De reden hiervan is nog niet bekend. Mogelijke verklaringen zijn uitbreiding van de broedhabitat door moerasontwikkeling, steeds vroeger terugkerende rietzangers produceren een tweede legsel, of er vestigen zich meer rietzangers van elders doordat het verspreidingsgebied in zijn geheel in noordelijke richting is opgeschoven (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2024). In het oosten en zuidoosten van het land is daar overigens weinig van te merken.

In 1994-2002 werd in het onderzoeksgebied slechts 1 territorium vastgesteld. De omstandigheden in Nederweert waren toen minder gunstig dan in de periode daarvoor. Voormalige broedgebieden als het Weerterbos, landgoed 't Kruis en De Zoom waren door verdroging en verruiging niet meer geschikt en in De Banen werd tijdens venherstel in 1991-1992 en 1998 het meeste riet verwijderd.

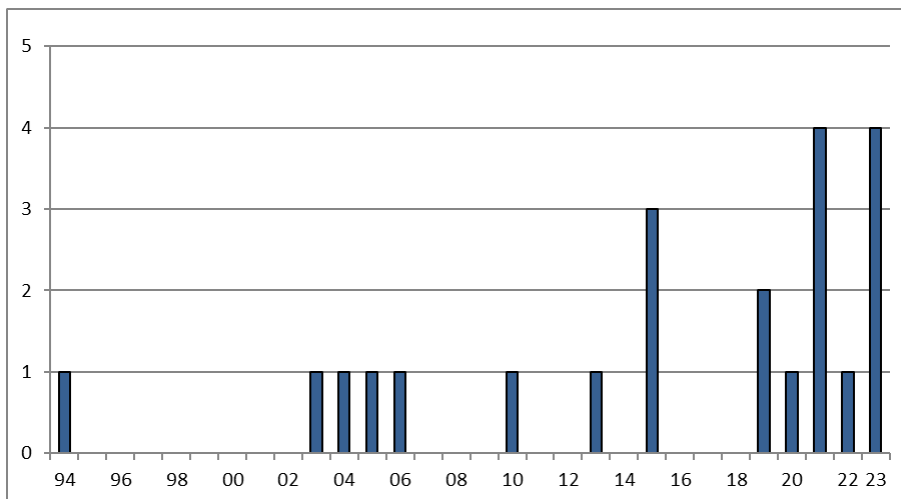
Na 2002 is in een aantal gebieden op grote schaal venherstel uitgevoerd. Het beheer in deze gebieden is gericht op het in stand houden van voedselarme tot matig voedselrijke waarden. In randen waar voedselrijke lagen waren achtergebleven of door uitspoeling van aangrenzende voedselrijke grond nam het areaal riet op een aantal plaatsen toch weer toe. Dit is met name het geval in bij de twee vennen aan de Schroodijk, het Sarsven en het Weerterbos. De aanvankelijk ijle rietkragen worden steeds robuuster en delen zijn potentieel geschikt voor de rietzanger. Dat geldt ook voor de retentiebekkens op de Laarderheide aan de rand van het Weerterbos. In deze bekkens wordt voedselrijk water gebufferd en ontwikkelen zich geschikte rietkragen. Door deze nieuwe ontwikkelingen en de landelijke toename worden rietzangers in 2003-2022 (0-4) steeds vaker en in een voorzichtig toenemend aantal vastgesteld. Territoria zijn gevonden in In den Vloed in het Weerterbos, de Schoorkuilen, de retentiebekkens Laarderheide, het Sarsven en de Leemkuilen. In De Banen werd in 2017 opnieuw grootschalig venherstel uitgevoerd en werd vrijwel al het riet verwijderd. Of dat zo blijft zal de toekomst uitwijzen.

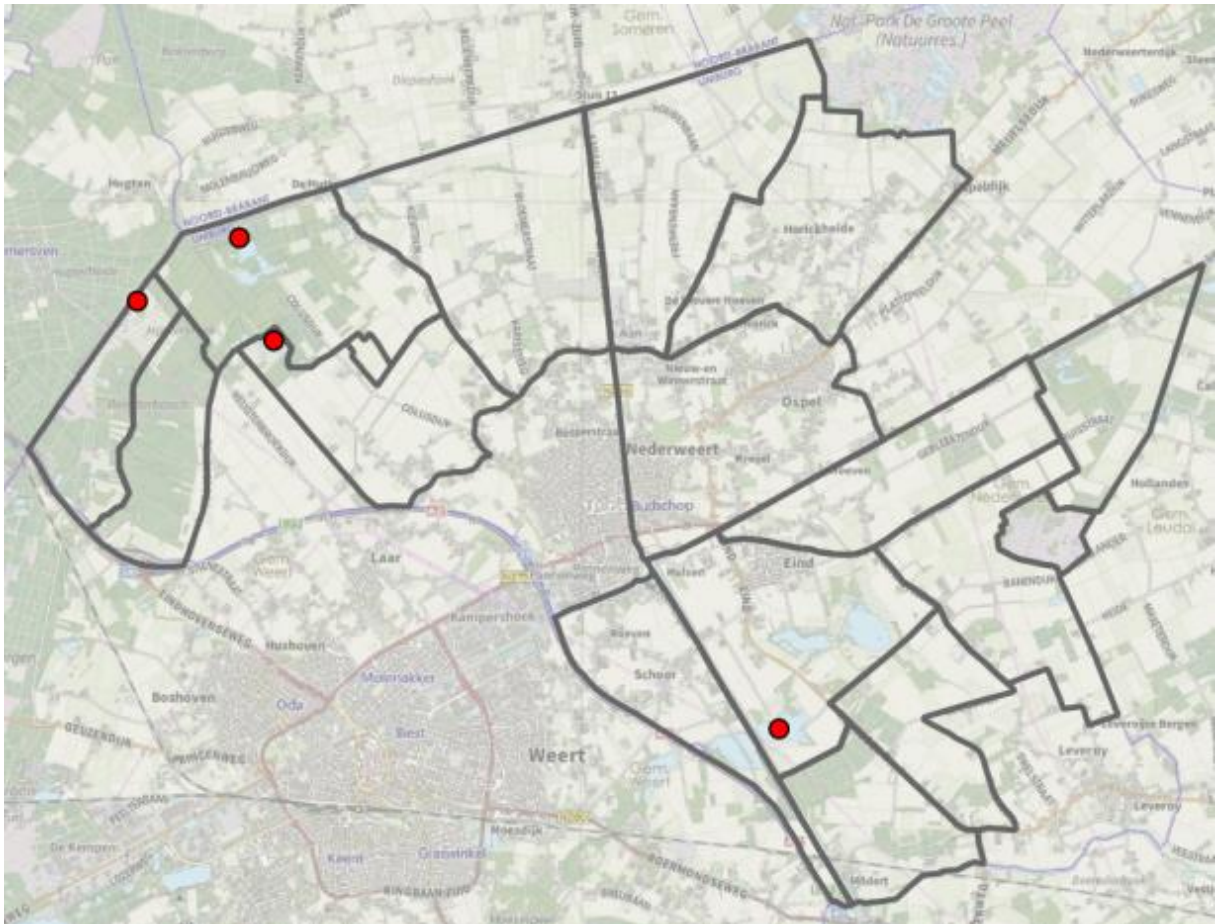
In de Grashut worden in slotjes met overjarig riet territoria gevonden van de blauwborst, rietgors en rietzanger. 2 mei 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

De rietzanger weet Nederweert steeds beter te vinden en was voor het vijfde jaar op rij aanwezig. Territoria werden vastgesteld op bekende plekken in de Kwegt (1), in In den Vloed (1) en de retentiebekkens Laarderheide (1). Een nieuwe locatie werd bezet in de Grashut in het Weerterbos. Hier werd 1 territorium vastgesteld in een sloot met overjarig riet.

Figuur 181. Rietzanger: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 182. Rietzanger: verspreiding in 2023.

Bosrietzanger (*Acrocephalus palustris*)

Ospeldijk Anselberg 15 juni 2024, Foto: Maurice Sijben.

Verspreiding en biotoop

De bosrietzanger broedt jaarlijks in een aantal kerngebieden in Nederweert maar kan zich als opportunistische soort bij uitstek, ook op tijdelijk geschikte plekken vestigen. Territoria worden gevonden in de buurt van open water, moeras, en open en halfopen cultuurland. Ook in de andere biotopen kunnen ze zich onder de juiste omstandigheden vestigen. Belangrijke broedgebieden zijn De Kievit, de omgeving van de Mussenbaan, de Schoorkuilen, de Tungelroyse Beek, de Noordervaart en het Kanaal Wesseem-Nederweert.

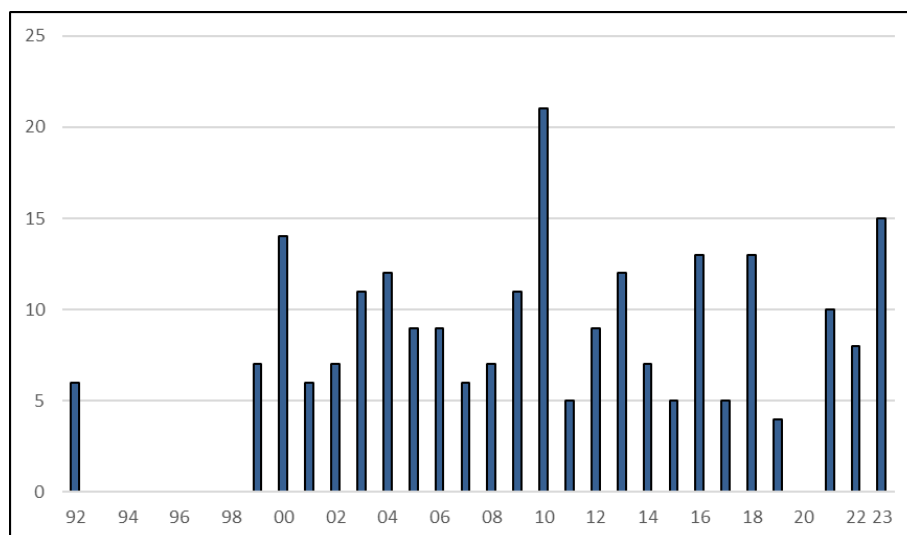
Territoria worden gevonden in verruigde oevers en taluds van de kanalen en heringerichte beken, in verruigd moeras, jonge bosaanplant, braakliggend terrein, extensief beheerd gras/hooiland, open populierenopstanden, verruigde sloten en meer recent ook in verruigde percelen met akkervogelbeheer. De broedbiotoop is over het algemeen vochtig tot drassig en vrij open. Stevige overjarige ruigtekruiden, struwelen of rietvegetaties zijn belangrijk als nestplaats en zangpost.

Onderzoek 1999-2022

In 1991-1992 werden door karteerders van de provincie Limburg 60 territoria in Nederweert vastgesteld. Vanaf 1999 wordt de soort in het reguliere onderzoek meegenomen. De aantallen kunnen jaarlijks behoorlijk fluctueren en liggen tussen de 33 en 89 territoria. De trend is licht positief.

Het aantal territoria dat in de tijdreeks is vastgesteld is consequent te laag. Bosrietzangers zijn zeer vroeg in de ochtend actief. In de meeste telgebieden begint het onderzoek een half uur vóór of tijdens zonsopkomst. Door dit voor de bosrietzanger 'late' begin en de omvang van de telgebieden worden territoria gemist.

In vergelijking met de situatie tijdens het onderzoek in 1991-1992 zijn de omstandigheden in het voordeel van de bosrietzanger gewijzigd. Dit is een gevolg van beekherstel, herstel van natte natuur, extensivering van het grondgebruik in de natuurgebieden en een minder stringent maaibeheer langs sommige sloten en beken dan voorheen. Daarnaast spelen droge of natte omstandigheden in het overwinteringsgebied ook een rol. Omdat bosrietzangers sterk op veranderingen in het broedgebied kunnen reageren is de onzekerheid groot, hoeveel paren zich jaarlijks vestigen. Het verruigde moerasgebied De Kievit is een goed voorbeeld. De omstandigheden in dit gebied zijn tamelijk constant, maar het aantal territoria laat stevige schommelingen zien met uitersten van 4 en 21 territoria [figuur 183].

Figuur 183. Bosrietzanger: aantalsontwikkeling in De Kievit en omgeving in 1991 (provincie Limburg) en in 1999-2023. (2020: niet onderzocht).

Voorheen bosrietzangerarme broedgebieden als de Mussenbaan en Tungelroyse Beek behoren inmiddels tot de kerngebieden. De Mussenbaan is van intensief agrarisch gebruik getransformeerd naar een extensief beheerd gebied met een verhoogde grondwaterstand.

Voor de bosrietzanger ontstonden hier mogelijkheden door een combinatie van vochtige hooilanden, bermstruwelen, ruigtekruiden en akkervogelpercelen. De herinrichting van de Tungelroyse Beek was eveneens zeer gunstig. Langs de voorheen rechtgetrokken beek werd vóór 2009 nauwelijks een bosrietzanger vastgesteld. Door herinrichting met meanders, brede oevers en de opkomst van struwelen en ruigtekruiden werd het traject in korte tijd het beste broedgebied van Nederweert. Door vegetatiesuccessie werden delen vervolgens te ruig en ongeschikt en nam het aantal weer af. Voor de rond half mei terugkerende bosrietzangers is het klepelen in de broedtijd van een deel van de oeverzone zeer ongunstig en ongewenst. Dat geldt ook voor alle andere fauna die in deze periode in het beektraject aanwezig is.

Grootschalig venherstel heeft een bescheiden effect op de bosrietzanger. De venoevers zijn in de regel te nat en worden jaarlijks grotendeels gemaaid om de juiste omstandigheden voor de bijzondere flora te behouden. Het fraaie cluster bij het ven de Schoordijk zijn bosrietzangers die in de rietkraag langs de Einderbeek broeden.

Braakliggend terrein heeft tijdelijk een grote aantrekkingskracht op de bosrietzanger. Fraaie voorbeelden zijn een braakliggende akker in de Kruisvennen (1999-2010: maximaal 9) en braakliggend industrieterrein op Panneweg II (2000-2004: maximaal 7).

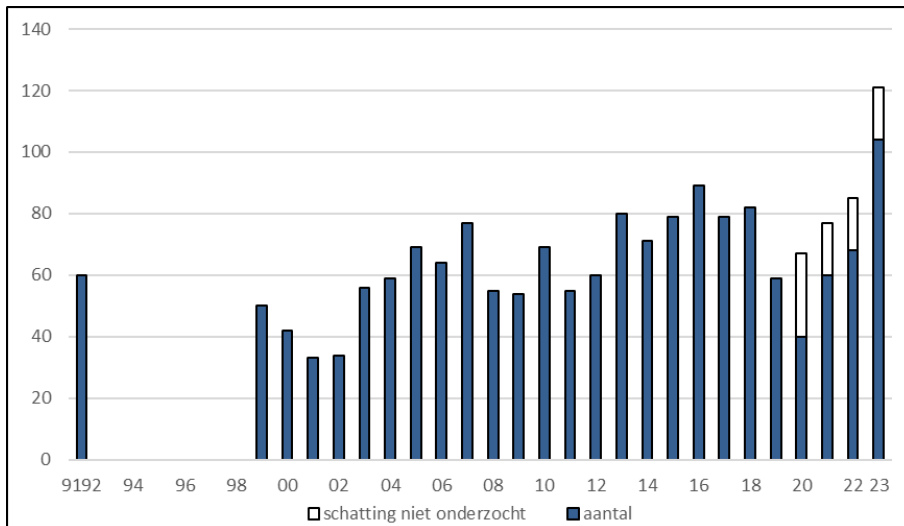
Onderzoek 2023

Het aantal territoria van de bosrietzanger bereikte een absoluut hoogtepunt. Dit komt vermoedelijk door gunstige omstandigheden in de Afrikaanse overwinteringsgebieden en door een hogere telinspanning in het zuidoosten van Nederweert. Tellers van de provincie Limburg brachten hier een extra vroege bezoekeronde waardoor meer territoria werden ontdekt dan in andere jaren. Op de verspreidingskaart van 2023 springen de clusters eruit.

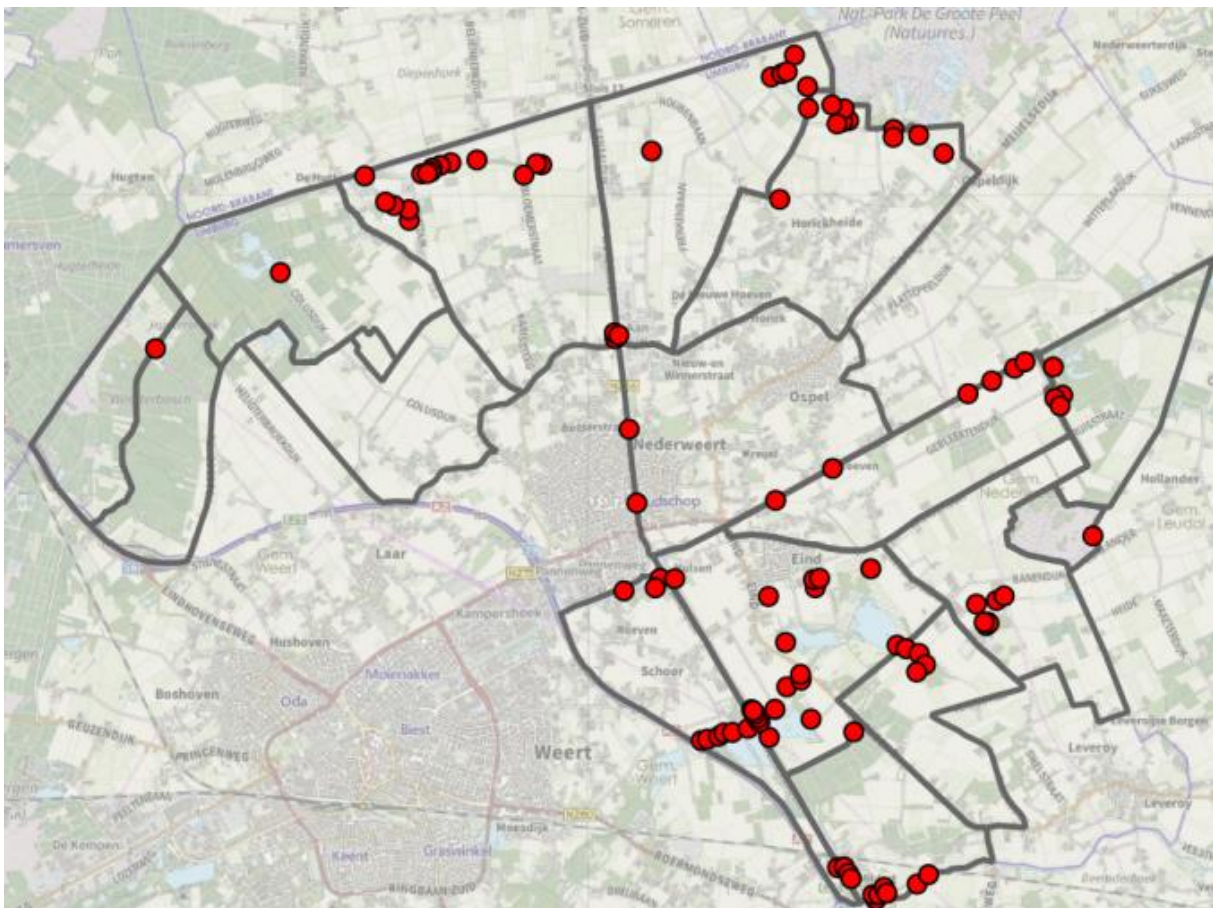
Goed bezet waren bekende plekken als De Kievit en omgeving (15), de beheersgebieden tussen de Moostdijk en Groote Peel (14), de Tungelroyse Beek (7) en 2 rietkragen in de Schoorkuilen (Schoordijk/Einderbeek: 6, Kwegt: 8). Opvallend is het geringe aantal in het Weerterbos (2). Hier zijn vrijwel zeker territoria gemist.

De ruige oever langs de Einderbeek; een ideaal broedbiotoop voor bosrietzangers. 14 juli 2023, foto: Thijs Loven.

Figuur 184. Bosrietzanger: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 1999-2023.

Figuur 185. Bosrietzanger: verspreiding in 2023.

Kleine karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*)

Verspreiding en biotoop

De kleine karekiet heeft het verspreidingsgebied vanaf 1999 flink uitgebreid. Deze uitbreiding vindt plaats door herstel van natte natuur, veranderingen in het waterbeheer en het plaatselijk minder intensief maaien van slootkanten. Territoria worden vastgesteld langs de kanalen,

vennen en laagtes, in verruigd moeras en retentiebekkens maar ook plassen, visvijvers, sloten en beken worden bezet.

Overjarig riet heeft de voorkeur, maar ook in eenjarig riet kunnen flinke aantallen worden vastgesteld. Kleine karekieten die eind april/begin mei terugkeren zijn vooral aangewezen op overjarig riet. Eenjarig riet is pas in een later stadium geschikt om een nest aan te bevestigen. Deze situatie doet zich vooral voor langs de kanalen. Voor de bevestiging van het nest is het bovendien van belang dat de rietkraag niet te ijl is. Daarnaast prefereren ze puur in water staand riet boven rietkragen vermengd met ruigtekruiden en struwelen of tegen bosranden. In natuurgebieden met heidevennen en laagtes wordt naar voedselarme waarden gestreefd en is de dichtheid van het riet over het algemeen lager dan in voedselrijke wateren. Het areaal overjarig riet is ook afhankelijk van het toegepaste maaibeheer.

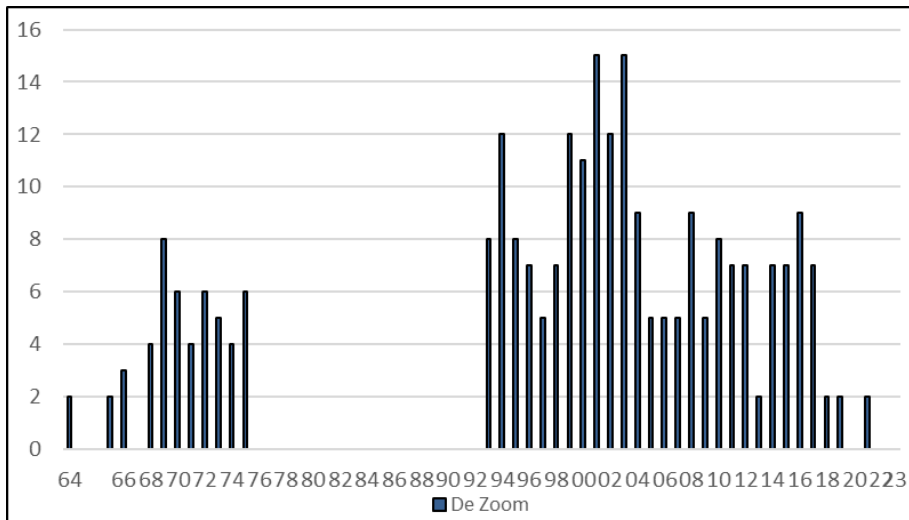

De Kwegt 3 juni 2024, foto: Maurice Sijben.

Onderzoek 1999-2022

De aantalsontwikkeling van de kleine karekiet wordt voor een groot deel bepaald door veranderingen in de broedbiotoop. Omstandigheden in de overwinteringsgebieden en broedsucces in het voorafgaande jaar spelen ook een rol (Boele *et al.*, 2023). De grafiek met het overzicht voor heel Nederweert, verhult de grote veranderingen die in de verschillende broedgebieden hebben plaatsgevonden en nog steeds plaatsvinden [figuur 193]. De belangrijkste ontwikkelingen worden hieronder per habitat beschreven:

1) Ontwikkelingen in verruigd moeras. De Zoom werd door verdroging en verruiging een steeds minder aantrekkelijk broedgebied. In dit van oorsprong open hoogveenrestant was geen geschikt broedbiotoop aanwezig. Door externe omstandigheden werd het gebied voedselrijker en voor de kleine karekiet geschikt door de opkomst van rietveldjes en rietkragen (1964-1975: 2-8; 1993-2003: 5-15). Door verdroging en verruiging werd het riet verdrongen en daarmee ook het leef- en broedgebied van de kleine karekiet (2004-2022: 0-9).

Figuur 186. Kleine karekiet: aantalsontwikkeling in De Zoom in 1964-1975 en in 1993-2023.

In De Zoom is bijna geen geschikt riet meer aanwezig en neemt het aantal territoria af. 16 april 2020, foto: Thijs Loven.

In De Kievit en omgeving is door de aanvoer van voedselrijk water eveneens sprake van sterke verruiging. Omdat de oevers langs de beek deels worden gemaaid blijven de omstandigheden min of meer gelijk. In 1994-2018 werden 28-35 territoria vastgesteld, in 2019-2022 niet meer dan 15-17. Een verklaring voor dit opvallende verschil is niet bekend.

De Kievit is een van de gebieden waar jaarlijks wordt gebreed. 21 april 2021, foto: Thijs Loven.

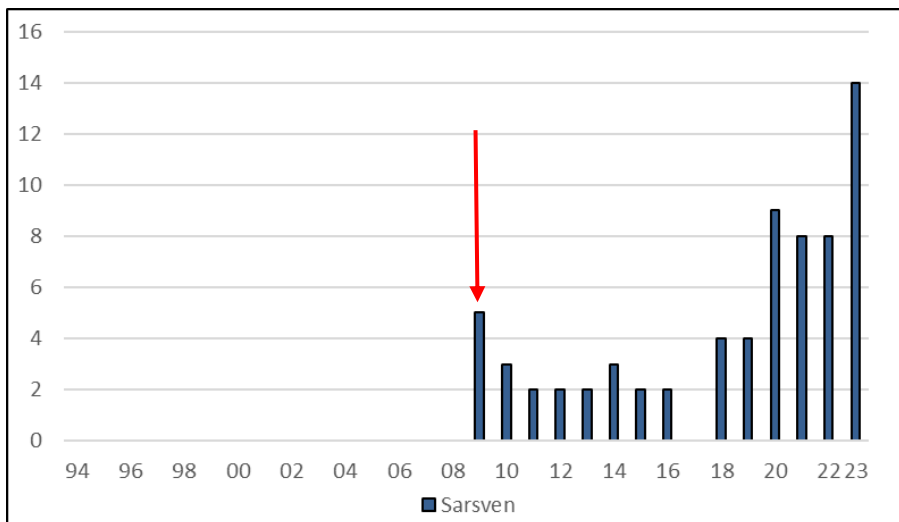
2) Venherstel in bestaande heidevennen. In 1991 werden door de provincie Limburg in De Banen en het Sarsven in totaal 138 territoria vastgesteld. De voorheen voedselarme vennen werden door invloeden van buitenaf steeds voedselrijker. Hierdoor kon zich in beide gebieden een dichte meest overjarige rietkraag ontwikkelen; een ideaal broedbiotoop voor de kleine karekiet.

De Banen omstreeks 1980-1985. Dichte rietkragen omzoomden destijds het ven, foto: Thijs Loven.

Tijdens venherstel in De Banen in 1992 en in 1998 werd voedselrijke bagger uit het ven verwijderd en werd een deel van de oeverzone opgeschoond. Hierdoor werd het rietareaal fors minder. Door de voedselarme omstandigheden nam het riet nog verder af of werden de overgebleven rietfragmenten steeds ijler. Bovendien nam in die periode ook de grauwe gans flink toe en heeft vraat het proces waarschijnlijk versneld. Na het laatste venherstel in 2017/2018 was alleen riet aanwezig in een geïsoleerd ven ten noorden van het grote ven. In 2018-2022 worden in De Banen niet meer dan 0-3 territoria gevonden.

In het Sarsven was het meeste riet na het venherstel in 2009 verwijderd. Na enkele jaren kwam in de oeverzone op een aantal plekken ijle rietvegetatie tot ontwikkeling. Vanaf 2020 vermeerdert het riet zich snel. De rietkraag wordt ook steeds dichter en daarmee geschikter voor de kleine karekiet (2009-2019: 0-5; 2020-2022: 8-9). Overigens is de flinke toename van riet geen goed signaal voor een ven waar naar voedselarme waarden wordt gestreefd.

Figuur 187. Kleine karekiet: aantalsontwikkeling Sarsven in 2009-2023 in relatie tot venherstel in 2009 (Rode pijl).

Langs de oevers van het Sarsven groeit steeds meer riet. 10 juni 2023, foto: Thijs Loven.

3) Venherstel in voormalige vennen en laagtes. Het vennencomplex de Schoorkuilen werd in de jaren twintig van de vorige eeuw gedempt tijdens de aanleg van het Kanaal Wessem-Nederweert.

In de periode 2007-2017 werd in deelgebied de Kwegt en deelgebied Schoordijk venherstel uitgevoerd. Het eertijds gedumpte zand werd tot op de oude venbodems opnieuw afgegraven en beken met voedselrijk water werden verlegd.

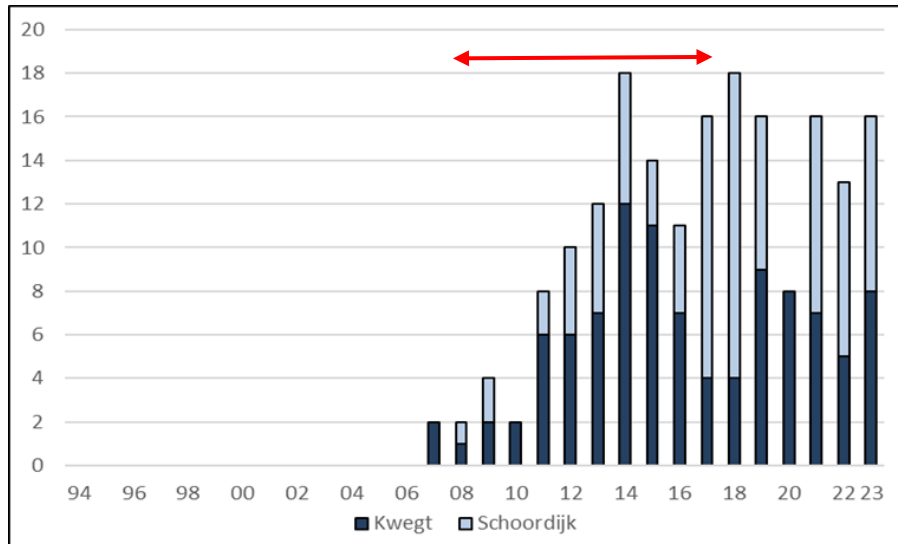

In 2016 (boven) was in het oostelijke deel van de Kwegt een rietkraag aanwezig. In 2022 (beneden) is riet zo goed als verdwenen. 6 mei 2016 en 16 mei 2022, foto's: Thijs Loven.

Het deelgebied Schoordijk bestaat uit 2 vennen. De oevers van het ven tussen de Schoordijk en het Kanaal Wessem-Nederweert zijn met uitzondering van de zuidelijke oever begroeid met riet. De dichtheid van de rietvegetatie varieert van ijl tot dicht en hier en daar is ook lisdodde

aanwezig. Aan de lange zijdes staan struwelen en bomen tot vlak tegen de rietkraag. Langs de oevers van het ven tussen de autosnelweg A-2 en de Schoordijk staat riet vooral langs de Schoordijk. De overige oevers worden beheerd als open heide of zijn begroeid met struwelen en bos. Hier werden maximaal 14 territoria vastgesteld.

In het ven de Kwegt komt tot nu toe veel minder riet tot ontwikkeling. Door plaatselijke opkomst van wilg is riet verdwenen en mogelijk werd het ven ook minder voedselrijk. In 2008-2017 werden 1-12 territoria vastgesteld. Door aanvullende werkzaamheden in de venranden verdween een deel van het riet en werden in 2018-2022, 4-8 territoria gevonden.

Figuur 188. Kleine karekiet: aantalsontwikkeling in de Schoorkuilen, deelgebied Kwegt en Schoordijk in relatie tot venherstel in 2007-2017 (rode balk). (Opmerking: de Schoordijk werd in 2020 niet onderzocht).

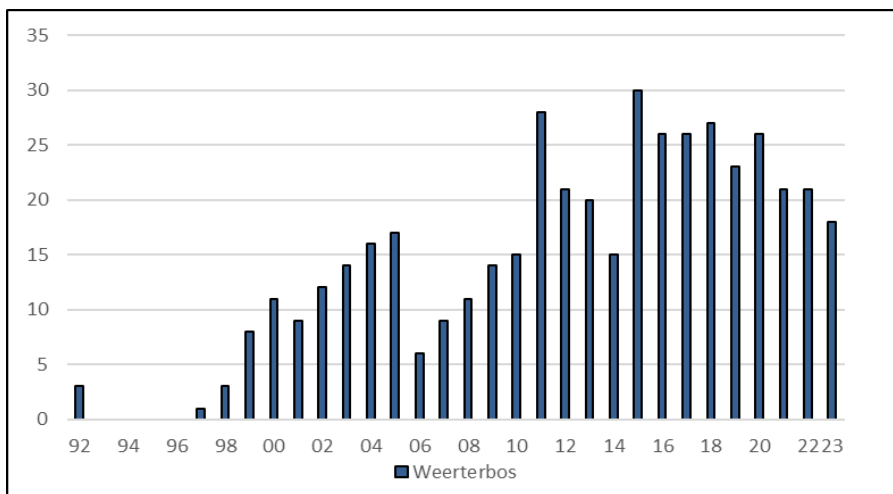
In het Weerterbos was in de jaren negentig van de vorige eeuw weinig geschikt biotoop aanwezig. Tijdens onderzoek door de provincie Limburg in 1992 werden slechts 3 territoria vastgesteld. In 1997 en 1998 (1-3) was het aantal nog steeds laag. Door natuurherstel in de periode daarna kwam hier snel verandering in.

In de laagte de Slenk in In den Vloed broedt een kleine populatie kleine karekieten. 1 april 2020, foto: Thijs Loven.

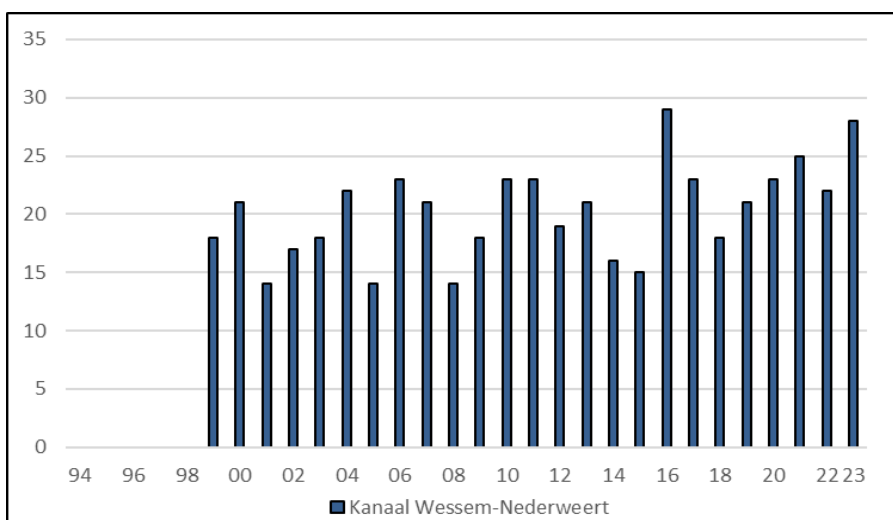
In 1998-2012 werden meerdere dichtgegroeide vennen uitgebaggerd en werden laagtes in voormalige landbouwgronden afgegraven. Daarnaast werd de waterhuishouding in delen van het Weerterbos verbeterd door stuwen te plaatsen en sloten af te dammen of te dempen. Door lokale vernatting kwam riet ook in sommige populierenbossen tot ontwikkeling. In dezelfde periode werden de Oude Graaf en de Rosveldlossing minder intensief gemaaid en kwam sporadisch riet tot ontwikkeling. Door de grote verscheidenheid binnen deze biotopen is de dynamiek in het Weerterbos groot en kan het aantal territoria per locatie behoorlijk fluctueren; gebieden worden geschikter, tijdelijk geschikt, of ongeschikt.

Het aantal territoria nam voor het hele bosgebied eerst toe (2015: 30 territoria) om daarna geleidelijk af te nemen (2022: 21) [figuur 189]. Hoe de rietvegetatie zich zal ontwikkelen is onzeker. Met name bij de vennen In den Vloed neemt het areaal toe, maar zijn hele stukken (nog) te ijl en ongeschikt voor de kleine karekiet. Bij hoge waterstanden wordt voedselrijker water vanuit omringende bossen naar de vennen aangevoerd en via een stuw weer afgevoerd. Of dit voldoende is om de vennen voedselarm te houden zal de toekomst uitwijzen.

Figuur 189. Kleine karekiet: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1992 (provincie Limburg) en in 1997-2023.

4) De kanalen. De 3 kanalen tekenen zich af als een karekietenlint in het landschap van Nederweert. De oevers van de Zuid-Willemsvaart zijn door verhoogde taluds, harde oeverbeschoeiing en struweelvorming grotendeels ongeschikt. De meeste territoria worden in naastgelegen sloten gevonden. Op het hele traject tussen de autosnelweg A2 en Sluis 13 te Someren worden 10-19 territoria vastgesteld.

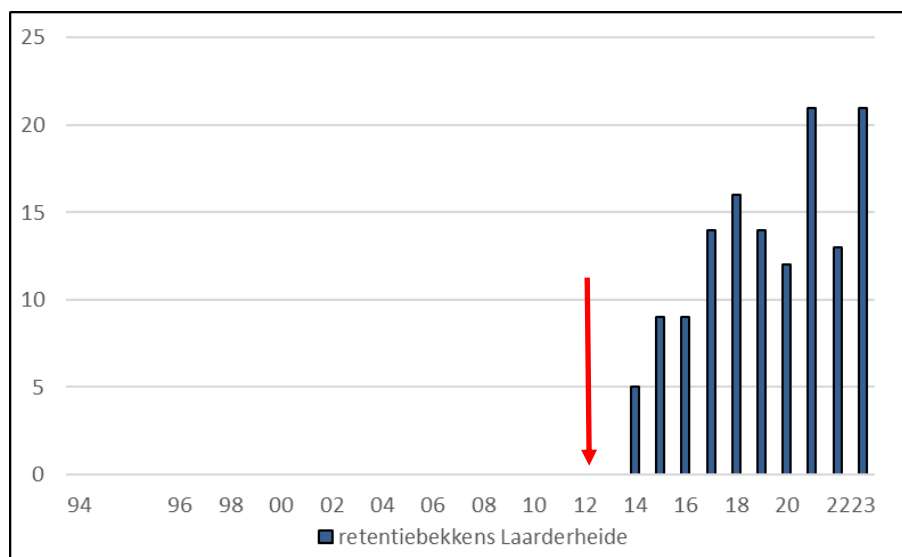
Figuur 190. Kleine karekiet: aantalsontwikkeling Kanaal Wessem-Nederweert in 1999-2023.

Het Kanaal Wesseem-Nederweert is een belangrijk broedgebied. Het aantal territoria wordt bepaald door de natuurvriendelijk ingerichte oostelijke oever. Deze oever heeft een flauw oplopend talud en is niet beschoeid, dit in tegenstelling tot de westelijke beschoeide oever waar weinig riet aanwezig is. In de periode 1999-2022 zijn uitersten van 14 tot 29 territoria vastgesteld. De trend is licht positief.

De Noordervaart is door een rietkraag aan beiden zijden van het kanaal het belangrijkste broedbiotoop in Nederweert. Door verruiging met brandnetel, braam en akkerwinde zijn sommige stukken minder geschikt. Het riet langs de Noordervaart wordt jaarlijks gemaaid. Daarbij zijn er per jaar grote verschillen in de lengte die niet wordt gemaaid. Het is aannemelijk dat dit beheer van invloed is op het aantal territoria (1999-2007: 39-57; 2008-2018: 21-46; 2019-2022: 40-47).

5) Herinrichting van beken. In het onderzoeksgebied is beekherstel uitgevoerd in de Neerpeelbeek en de Tungelroyse Beek. Met name langs de Tungelroyse Beek ontstonden mogelijkheden. Voor de inrichting werden amper territoria (0-3) vastgesteld. Na de herinrichting in 2009 kwam plaatselijk riet tot ontwikkeling en nam het aantal territoria snel toe (2009-2012: 1-6; 2013-2019: 14-27). In 2020-2022 werd alleen het traject tussen het Kanaal Wesseem-Nederweert en de Ellerweg onderzocht (6-9). In de periode 2014-2019 werden daar 8-16 territoria gevonden. Omdat het hele beektraject op dezelfde wijze wordt beheerd is het aannemelijk dat het aantal ook op het niet onderzochte traject onder Leveroy is afgenomen. Langs de Neerpeelbeek kwam snel na de oplevering riet beschikbaar. Door de opkomst van wilgen is het meeste riet verdrongen. In 2012-2017 nam het aantal toe (1-9), in 2018-2022 nam het aantal af (6-0).

6) Aanleg retentiebekkens. In de onderzoeksperiode werden enkele retentiebekkens aangelegd. Het bekken langs de Eindhovense Baan (2003) en de bekkens op de Laarderheide (2012) zijn belangrijk voor de kleine karekiet. De bekkens bevatten voedselrijk water. Op beide locaties kwam riet in de oeverzone spontaan tot ontwikkeling. Bij de Eindhovense Baan wordt in 2011 een maximum van 14 territoria vastgesteld. In 2012-2022 ligt het aantal tussen de 2-11 territoria. De aantallen liggen op een lager niveau door de opkomst van dicht wilgenstruweel en beheersmaatregelen om de waterplas open te houden.

Figuur 191. Kleine karekiet: aantalsontwikkeling retentiebekkens Laarderheide in 2012-2023 in relatie tot de oplevering in 2012 (rode pijl).

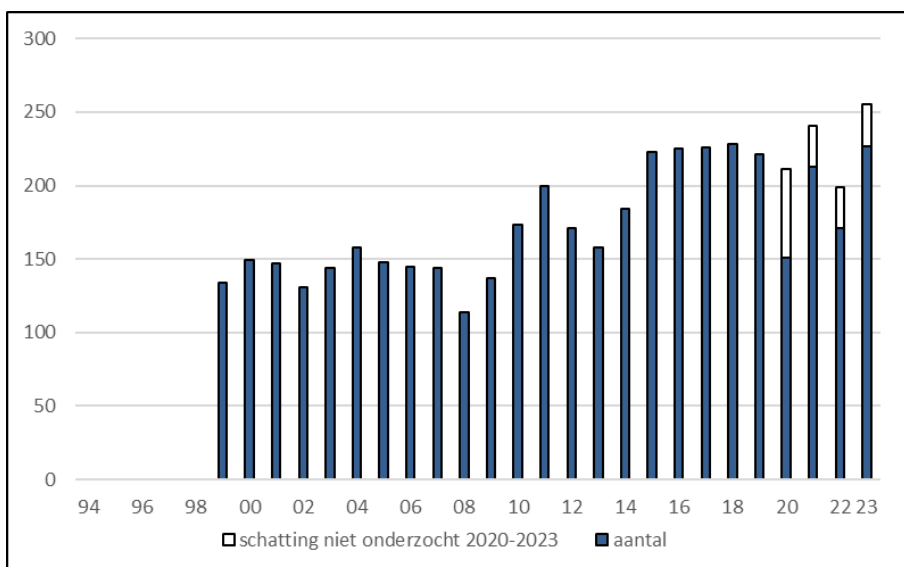
De retentiebekkens op de Laarderheide zijn verdeeld in 4 compartimenten met verschillende waterniveaus. De bekkens worden doorsneden door de Rosveldlossing. De hoeveelheid riet verschilt per compartiment. Vanaf de oplevering in 2012 is een extensief beheer toegepast.

Mede hierdoor werden de bekkens een belangrijk broedgebied voor water- en moerasvogels. In 2012 en 2013 was amper riet aanwezig en ontbrak de soort, vanaf 2014 worden de omstandigheden gunstiger en nemen ze toe tot 21 territoria in 2021. De dip in 2022 is te verklaren door het deels verwijderen van een brede rietkraag met overjarig riet. Deze ingreep was noodzakelijk na een illegale lozing in de Rosveldlossing.

7) Overige gebieden. Het cultuurland en de bebouwde gebieden zijn van geringe betekenis. Een enkele karekiet broedt in een rietfragment langs een sloot, op een oude vuilstort, vijver of in een wadi op een industrieterrein of woonwijk. Permanent watervoerende en rechtgetrokken beken zijn van geringe betekenis. Op plaatsen waar minder intensief wordt gemaaid ontstaan mogelijkheden zoals langs de Einderbeek en de Visschensteert.

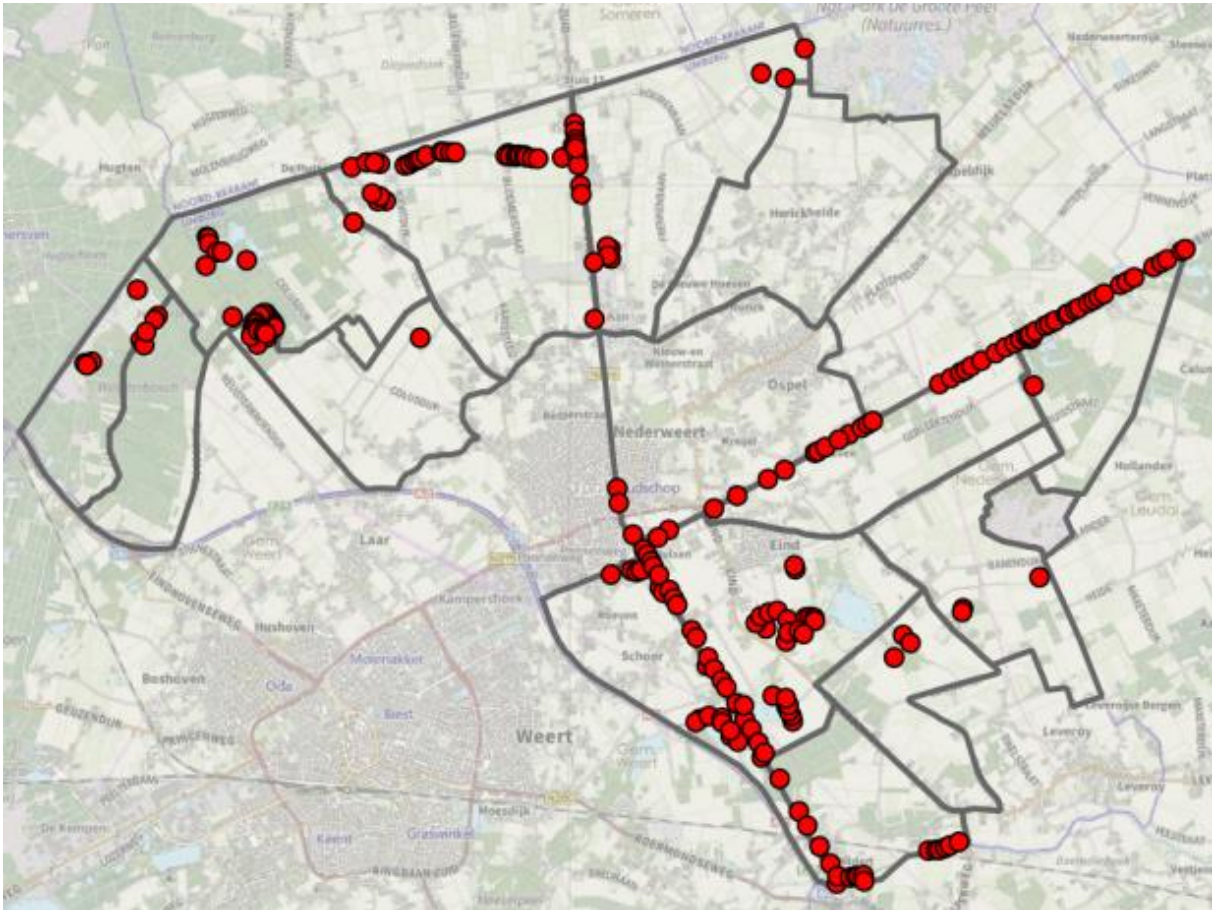
In het verleden werden de beekkanten van de Visschensteert volledig gemaaid. Tegenwoordig worden hele stukken in het broedseizoen ongemoeid gelaten. Dat biedt kansen voor de kleine karekiet, maar ook kraakeend, wilde eend en waterhoen. 27 mei 2023, foto: Thijs Loven.

Figuur 192. Kleine karekiet: aantalsontwikkeling in 1999-2023.

Onderzoek 2023

In 2023 was een recordaantal territoria aanwezig. In de onderzochte gebieden werden 227 territoria vastgesteld, 1 territorium minder dan in 2018 toe 228 territoria werd gevonden en Nederweert in zijn geheel werd onderzocht. Inclusief de niet onderzochte gebieden wordt het aantal in 2023 op tenminste 255 territoria geschat. In alle telgebieden was ze meer dan gemiddeld aanwezig, vooral langs de Noordervaart en het Kanaal Wessem-Nederweert. Ook in De Kievit was het goed toeven en werden na enkele magere jaren weer 30 territoria gevonden.

Figuur 193. Kleine karekiet: verspreiding in 2023.

Grote karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*)

Verspreiding en biotoop

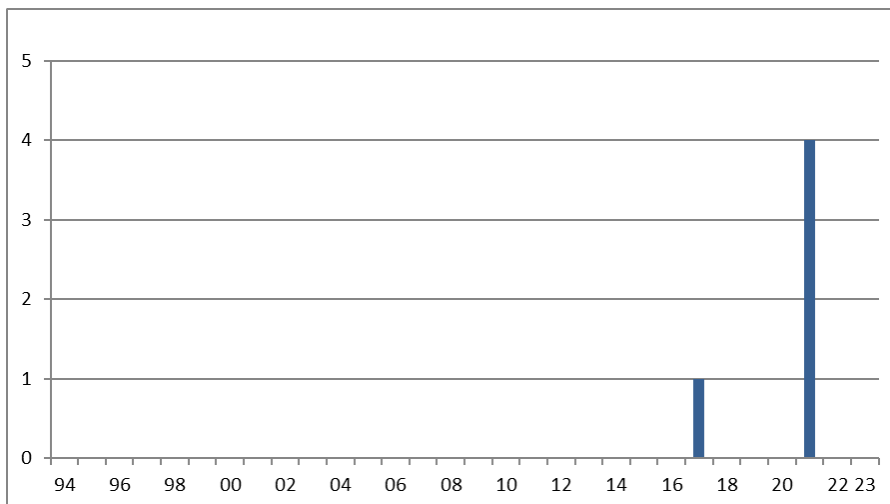
De grote karekiet is een incidentele broedvogel in Nederweert. De verspreiding bleef beperkt tot de vennen langs de Schoordijk, een laagte in de Mussenbaan en de retentiebekken op de Laarderheide. De territoria bevonden zich in overjarige rietvegetatie.

Onderzoek 1994-2022

Nederweert was in het verleden voor Limburgse begrippen een belangrijk broedgebied met in sommige jaren enkele tientallen territoria. Belangrijke broedgebieden waren De Kievit, De Banen, het Sarsven, De Zoom, de Noordervaart tussen Ospel en Meijel, het Kanaal Wessem-Nederweert en de karpervijvers bij Stokershorst. In 1950 werd de Nederlandse populatie op 5000 territoria geschat. Door een verslechtering van de broedbiotoop nam het areaal waterriet sterk af en daarmee ook de grote karekiet. In 2023 wordt de landelijke populatie op niet meer dan 135-150 territoria geschat (Boele *et al.*, 2024). In de oostelijke en zuidoostelijke helft van het land zijn ze vrijwel weggevaagd. De kans op een vestiging in Nederweert is daarom klein.

In 2017 was een territoriale vogel aanwezig bij de vennen langs de Schoordijk. De vogel was van 20 mei tot en met 21 juni aanwezig en vermoedelijk ongepaard. In 2021 werden liefst 4 territoria in Nederweert vastgesteld. In de Mussenbaan werd met zekerheid gebroed en werden de jongen geringd (mededeling Frank Meeuwissen). Bijzonder was ook de vestiging bij de retentiebekkens Laarderheide. Hier werden in een brede rietkraag langs de Rosveldlossing zelfs 2 territoria vastgesteld. De vogels waren aanwezig van 9 mei tot 30 mei en 9 mei tot en met 2 juli (bron: waarneming.nl). Ook bij de Schoordijk werd toen wederom een zingend mannetje ontdekt. Dit exemplaar was aanwezig van 7 mei tot en met 19 juni (bron: waarneming.nl).

Onderzoek 2023
Niet vastgesteld.

Figuur 194. Grote karekiet: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Braamsluiper (*Sylvia curruca*)

Verspreiding en biotoop

Braamsluipers hebben een beperkte verspreiding in Nederweert. Verreweg de meeste territoria worden gevonden in de omgeving van de woonkernen Nederweert, Budschop en Ospel en in het relatief kleinschalige agrarisch bebouwde gebied daaromheen. In halfopen en open cultuurland worden weinig territoria aangetroffen. In bos is ze na 2006 niet meer vastgesteld. De meest favoriete broedlocaties zijn grote tuinen met beuken- of laurierhagen en erfbeplantingen met een dichte ondergroei. Ook worden territoria vastgesteld in (braam)struwelen of aanplant van boomkwekerijen.

Onderzoek 2002-2022

De braamsluiper wordt vanaf 2002 in het onderzoek meegenomen. Ze is een zeldzame tot schaarse broedvogel in Nederweert. De aantalsontwikkeling verloopt bijzonder grillig (2002-2022: 1-10). Door de korte zangpiek en de omvang van de meeste telgebieden worden territoria gemist. De trend is echter reëel en duidt op een lichte afname.

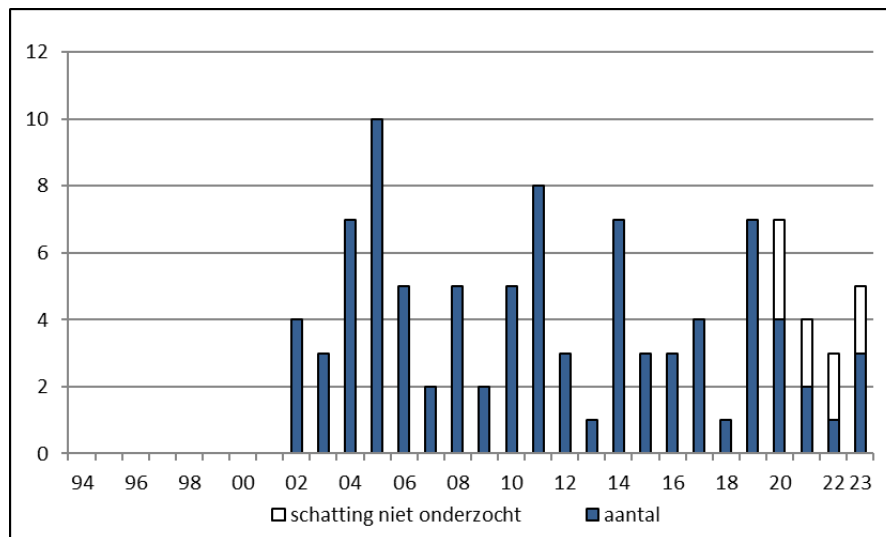
Het wisselvallige aantal en de licht afnemende trend passen binnen de langjarige ontwikkeling in onze regio. Dit blijkt uit 3 landelijke onderzoeken in 1973-1977, 1998-2000 en in 2013-2015. De resultaten toonden aan dat grote delen van Noord-Brabant en westelijk Midden-Limburg verlaten waren (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018). Recent lijkt de soort het op de zandgronden iets beter te doen (Boele *et al.*, 2023) maar in Nederweert is daar niets van te merken.

Opvallend is dat in de natuurgebieden nauwelijks territoriale braamsluipers worden aangetroffen, terwijl ogenschijnlijk wel geschikt biotoop aanwezig is. Met name de dichte

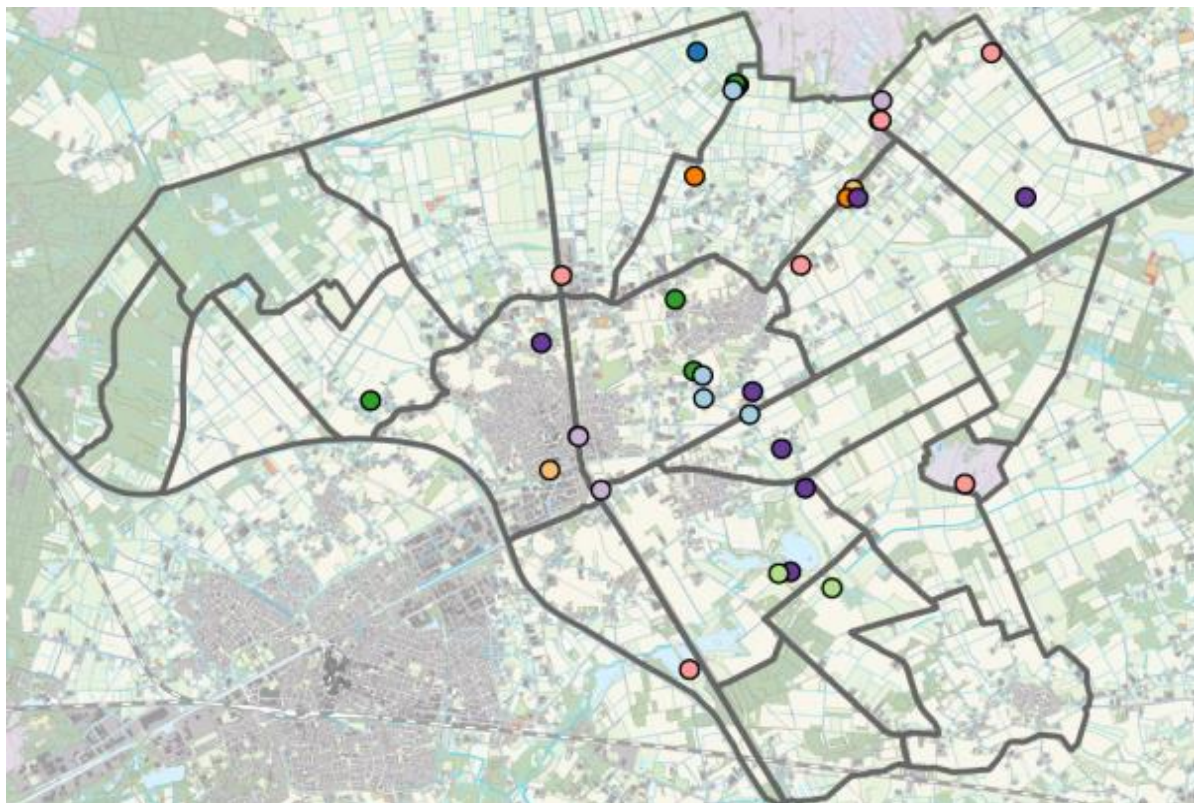
struwelen in de Mussenbaan en het kleinschalige landschap rond De Banen en de Mildert lijken geschikt. Braamsluipeers zijn echter meer af- dan aanwezig (0-1).

Onderzoek 2023

In 2023 lagen de gevonden territoria vrij dicht bij elkaar. Ten zuiden van Ospel werden in erfbeplantingen 2 territoria vastgesteld en werd 1 territorium opgevoerd bij struwelen langs de Noordervaart. In 2023 werden 5 telgebieden waaronder een voor de braamsluiper 'belangrijk' broedgebied als Nederweert-dorp en omgeving niet onderzocht. Het aantal voor het hele onderzoeksgebied wordt op basis van historische gegevens op niet meer dan 5 territoria geschat.

Figuur 195. Braamsluiper: aantalsontwikkeling in 2002-2023.

Figuur 196. Braamsluiper: cumulatieve verspreiding in 2014-2023. Opmerking: 2020 gebied 4, 5, 9, 10, 12, 16 en 18 niet onderzocht. 2021-2023 gebied 3a, 5, 9, 10 en 18 niet onderzocht.

Grasmus (*Sylvia communis*)

De Banen 11 juni 2024, foto: Maurice Sijben.

Verspreiding en biotoop

De grasmus heeft van alle onderzochte soorten de meest ruime verspreiding in Nederweert. Belangrijke broedgebieden liggen in open en halfopen cultuurland en in moeras. De agrarisch bebouwde gebieden zijn minder geschikt. Ze ontbreken of zijn nauwelijks aanwezig in gesloten bos, zeer open cultuurland en stedelijk gebied. Bolwerken zijn te vinden bij de natuurgebieden de Mussenbaan, De Banen/Sarsven en De Zoom. Het Kanaal Wessem-Nederweert en de heringerichte Tungelroyse Beek zijn ook kerngebieden. In open cultuurland zijn de Laarderheide, de Kruisvennen/'t Bientje en de omgeving van de Broenenhoup van belang. De hoogste dichtheden worden bereikt in vochtige, vrij open en insectenrijke extensieve gebieden met struwelen en ruigte.

De biotoop van de grasmus heeft een breed spectrum aan situaties waar territoria kunnen worden gevonden namelijk: bermstruwelen, struwelen in perceelsscheidingen, verruigd en verdroogd moeras, open houtwallen en houtsingels, oevers van kanalen en heringerichte beken, gevarieerde bosranden, kapvlaktes, jonge bosaanplant, erfbeplantingen, aanplant van boomkwekerijen, braakliggend terrein en aanplant langs sportparken. Gesubsidieerde akkervogelpercelen worden vanaf 2012 bezet.

Onderzoek 1999-2022

De Grasmus is de afgelopen decennia flink toegenomen in Nederweert. Eigenlijk is er sprake van herstel. Grasmussen overwinteren in de Sahel. Droge of natte winters in dit gebied zijn van invloed op de aantallen die daar overleven, naar onze gebieden trekken en hier broeden. De zeer droge periode in de Sahel vanaf eind jaren zestig van de vorige eeuw met een dieptepunt midden jaren tachtig had enorme gevolgen en zorgde voor een flinke afname. In die periode deed in het onderzoeksgebied ook de schaalvergroting in de landbouw zijn intrede. Door de ruilverkavelingen verdwenen struwelen, ruigte en landschapselementen en kregen ze een extra klap te verwerken.

Toen de grasmus in 1999 voor de eerste keer werd onderzocht werden in Nederweert 375 territoria geregistreerd. In de jaren daarna werden de omstandigheden in de Sahel in het algemeen gunstiger en nam het aantal flink toe [figuur 197]. In 2011 werd een voorlopig hoogtepunt bereikt en werden 654 territoria vastgesteld. Deze toename is niet alleen een overwinteringseffect, maar ook terug te voeren op beekherstel en positieve ontwikkelingen in en rond de natuurgebieden. Fraaie voorbeelden zijn de Mussenbaan (1992: 7; 2006:16 ; 2014-2022: 14-30) en de Tungelroyse Beek (1992: 2, 1999-2011: 0-2, 2012-2019: 7-33).

Bermstruwelen in de Mussenbaan; kerngebied voor de grasmus in Nederweert. 1 augustus 2023, foto: Thijs Loven.

In De Zoom is uitgezonderd kleinschalig heideherstel geen natuurherstel uitgevoerd. Door verdroging en verruiging werden de voorheen natte en open delen voor de grasmus geschikt en nam het aantal ook hier flink toe (1994-2013: 4-24; 2014-2018: 20-38). Door een enorm neerslagtekort in de periode 2019-2022 was De Zoom kurkdroog en werden niet meer dan 15-20 territoria gevonden. Bij ongewijzigd beheer zal De Zoom verder dichtgroeien en zullen steeds minder territoria worden vastgesteld. Dit speelt vooral in de noordwestelijke helft van het gebied waar een enorm wilgenbos in omvang alleen maar groter wordt.

In het cultuurland van Nederweert zijn nog steeds gevarieerde bermen aanwezig. De territoria van de weinig eisen stellende grasmus tonen aan waar de meest geschikte broedplaatsen liggen. Opvallend is de negatieve omslag in de Kruisvennen/'t Bientje. In 2010-2017 is het aantal vrij constant (60-73) maar in 2018-2019 (42-55) ligt het aantal gevoelig lager. Deze gebieden zijn in 2020-2022 niet onderzocht waardoor een actueel overzicht ontbreekt.

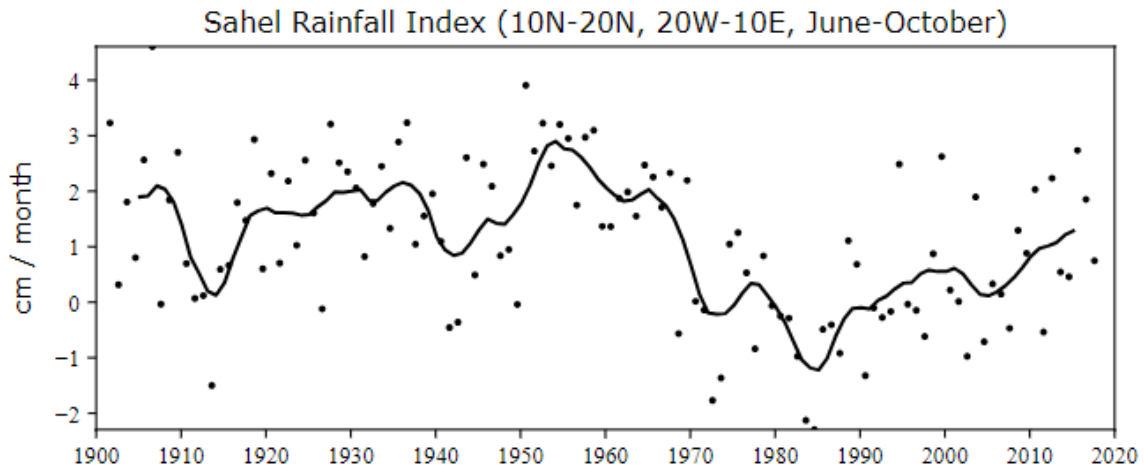
De presentie in het cultuurland valt of staat met een goed uitgevoerd berm- en slotenbeheer. Het beheer laat echter te wensen over (te grote kaalslag in de winter, maaien in het broedseizoen). Daarbovenop worden bermen door grondgebruikers op grote schaal in het broedseizoen gemaaid. Deze ingrepen zorgen ervoor dat het voor bermbroeders een grote uitdaging is om succesvol jongen groot te brengen.

Onderzoek 2023

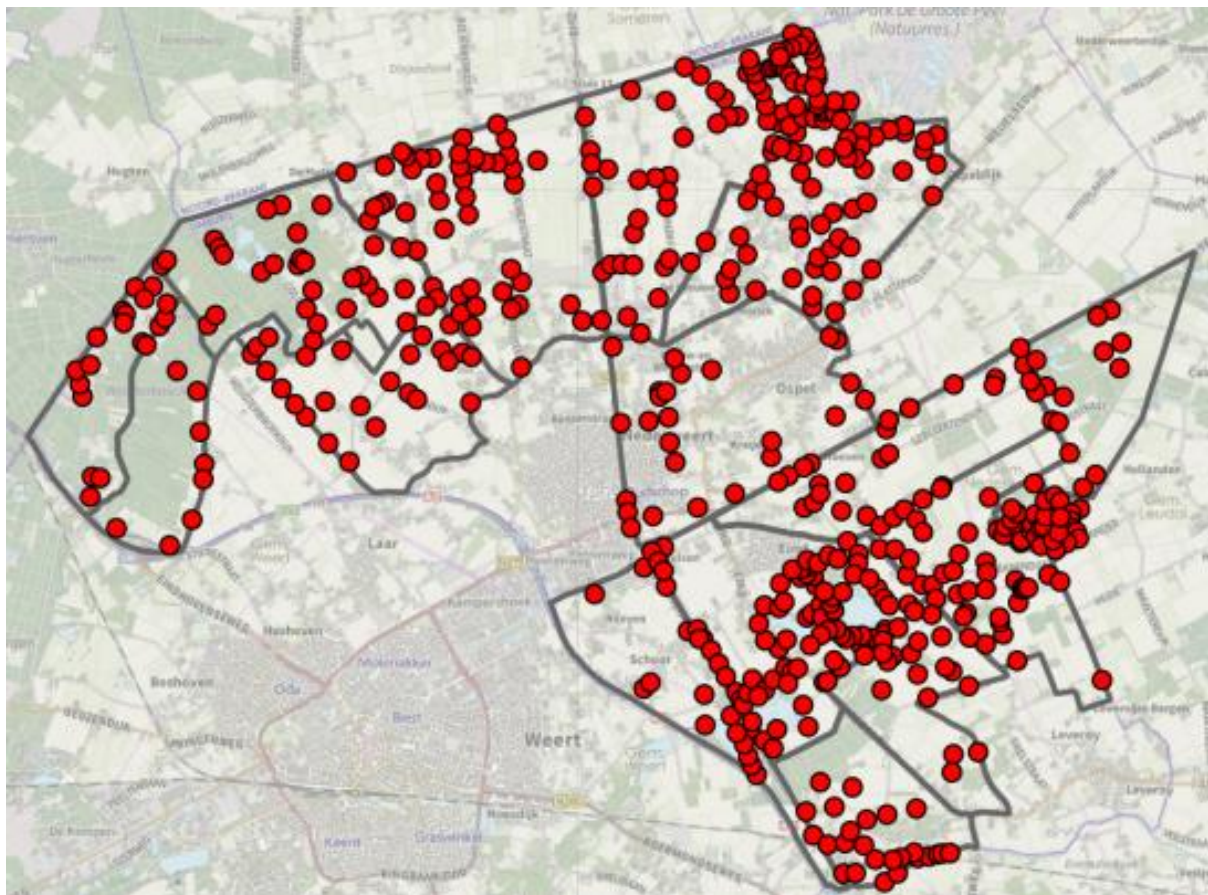
Na een flinke dip in 2022 (476 territoria) was het afwachten hoeveel grasmussen in 2023 zouden worden vastgesteld. Het onderzoeksjaar blijkt tot de betere jaren te behoren. Inclusief

een schatting voor de niet onderzochte gebieden wordt het aantal op ten minste 642 territoria geschat.

In de Mussenbaan blijken de met struwelen omzoomde zandwegen optimaal broedbiotoop voor de Grasmus en werden 38 territoria geteld. In De Zoom (32) was het aantal na 2 mindere jaren weer terug op het normale niveau. Het kleinschalige landschap tussen de Kwegt en De Zoom is uitermate geschikt en goed voor 128 territoria. Locaties in het cultuurland die amper voor de grasmus geschikt zijn liggen in de Wetering, de Houbenbaan, een deel van de Kruisstraat, Roeven en Schoor en de omgeving van De Koelen.

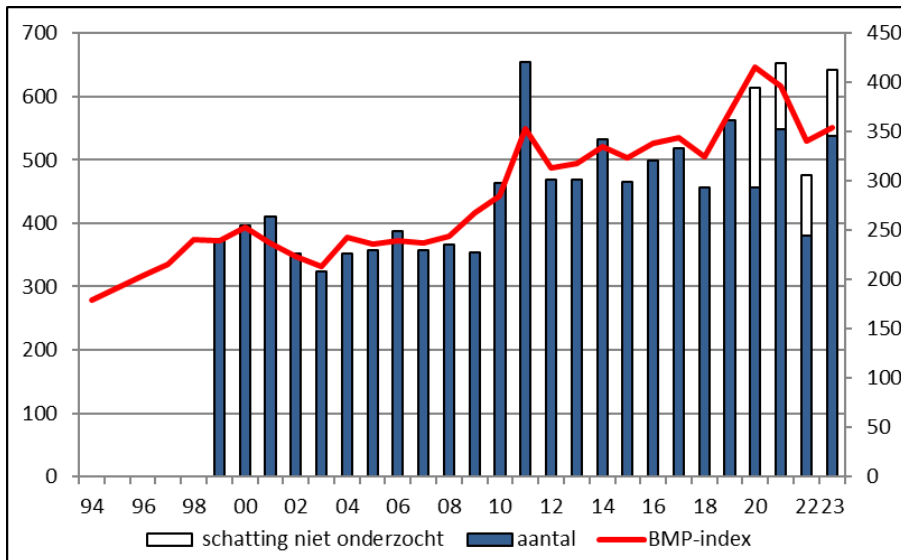
Figuur 197: Sahel: neerslag index in 1900-2020 (nl.wikipedia.org).

Figuur 198. Grasmus: verspreiding in 2023.

Gefaseerd bermonderhoud is van belang voor stabiele populaties en zou leidend moeten zijn in het bermbeheer. Laarderheideweg, 24 februari 2020 (boven), 5 november 2017 (beneden), foto: Thijs Loven.

Figuur 199. Grasmus: aantalsontwikkeling in 1999-2023 in relatie tot de BMP-index.

Fluiter (*Phylloscopus sibilatrix*)

Verspreiding en biotoop

Fluiters zijn echte bosvogels (99%, n=341). Het Weerterbos is het belangrijkste broedgebied in Nederweert. De bossen Kolenhofweg/Wellenstein zijn eveneens van belang. De overige bossen worden onregelmatig bezet. Fluiters broeden vooral in ouder loofbos en gemengd bos met zomereik en ruwe berk als dominante bomen. In de schaarse beukenopstanden worden ze onregelmatig aangetroffen. Bospercelen met grove den of lariks en een ijle struiklaag worden incidenteel bezet.

Om de baltsvlucht te kunnen uitvoeren mag de struiklaag met onder andere vlierbes niet te dicht zijn. Natte bossen en populierenopstanden worden gemedend. Dat geldt ook voor bossen met een dichte onderlaag van bosbes, braam en varen.

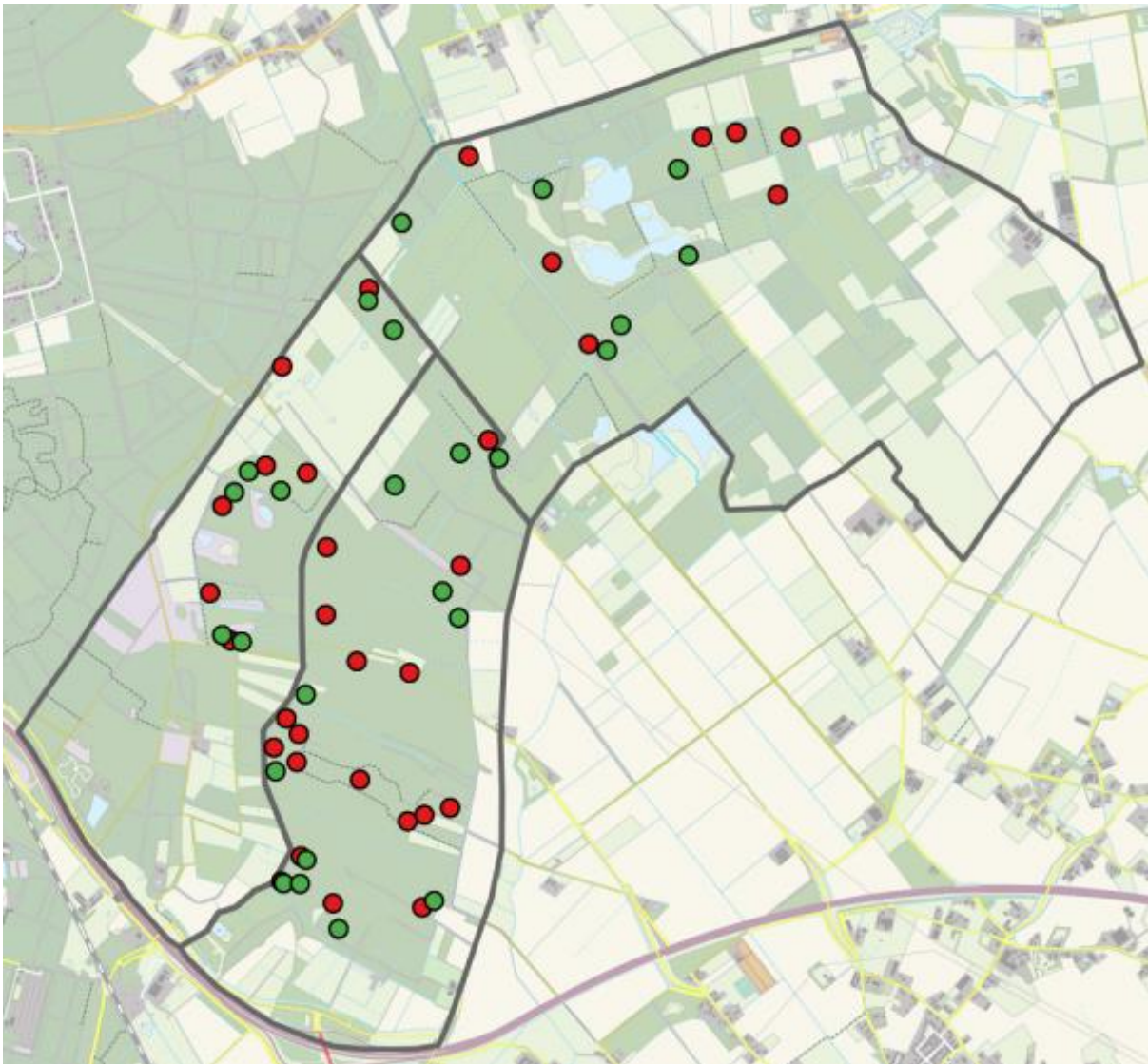

De vegetatiestructuur van de bosbodems verandert door de sterke opkomst van braam en varen. Middelste Hout 10 juni 2022, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

De trend van de fluiters verloopt negatief. In 1991-1992 werd de soort door de provincie Limburg onderzocht en werden 74 territoria vastgesteld waarvan 53 in het Weerterbos. Fluiters werden destijds in vrijwel alle grote en middelgrote bossen vastgesteld. Vanaf 1994 is het verloop erg wisselvallig en wordt in sommige jaren zelfs geen enkel territorium gevonden (1994-1999: 10-33; 2000-2009: 0-3; 2010-2018: 12-41; 2019-2022: 0-6). In de tijdreeks zijn in het Weerterbos maximaal 34 territoria vastgesteld en in Wellenstein maximaal 9. In de overige geschikte bossen werden niet meer dan 1-3 territoria geregistreerd.

In het Weerterbos worden de meeste territoria gevonden in de oudere wat hoger gelegen bossen ten zuiden van de Heugterbroekdijk (www.apps.arcgisonline.nl) De jongere lager gelegen bossen in In den Vloed ten noorden hiervan zijn veel minder in trek. Deze bossen zijn veel natter en bovendien liggen hier grote aaneengesloten populierenbossen die niet geschikt zijn [figuur 200].

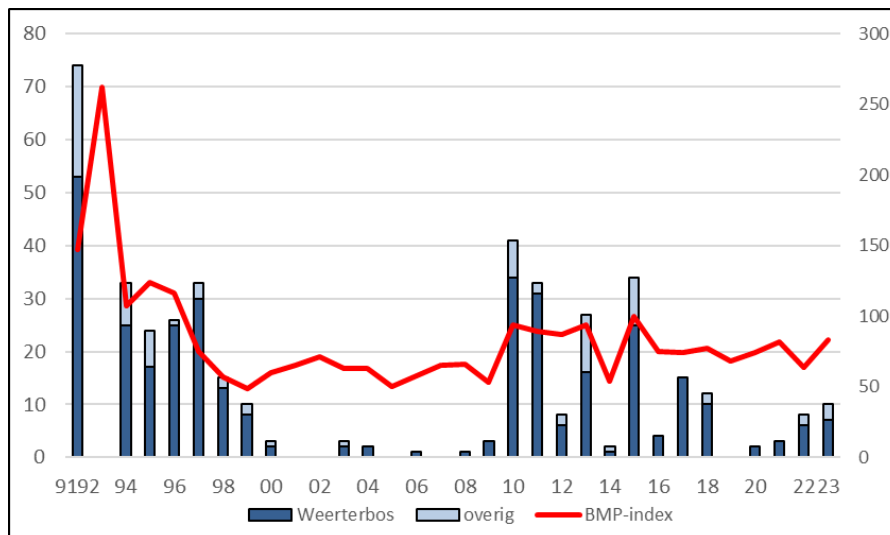
Figuur 200. Fluiters: verspreiding in het Weerterbos in de goede fluitersjaren 1994 (groene stip: 25 territoria) en 2015 (rode stip: 32 territoria).

De grote jaarlijkse verschillen van deze bodembroeder zijn moeilijk te verklaren. Er zijn meerdere stellingen zoals de presentie van de fluiters afhankelijk van verschuivingen van het voedselaanbod (rupsenpieken), maar ook het mijden van de broedgebieden in muizenrijke jaren. Tegenstrijdige ontwikkelingen binnen regionale broedgebieden in Nederland, maken het geheel nog complexer (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018). In het onderzoeksgebied

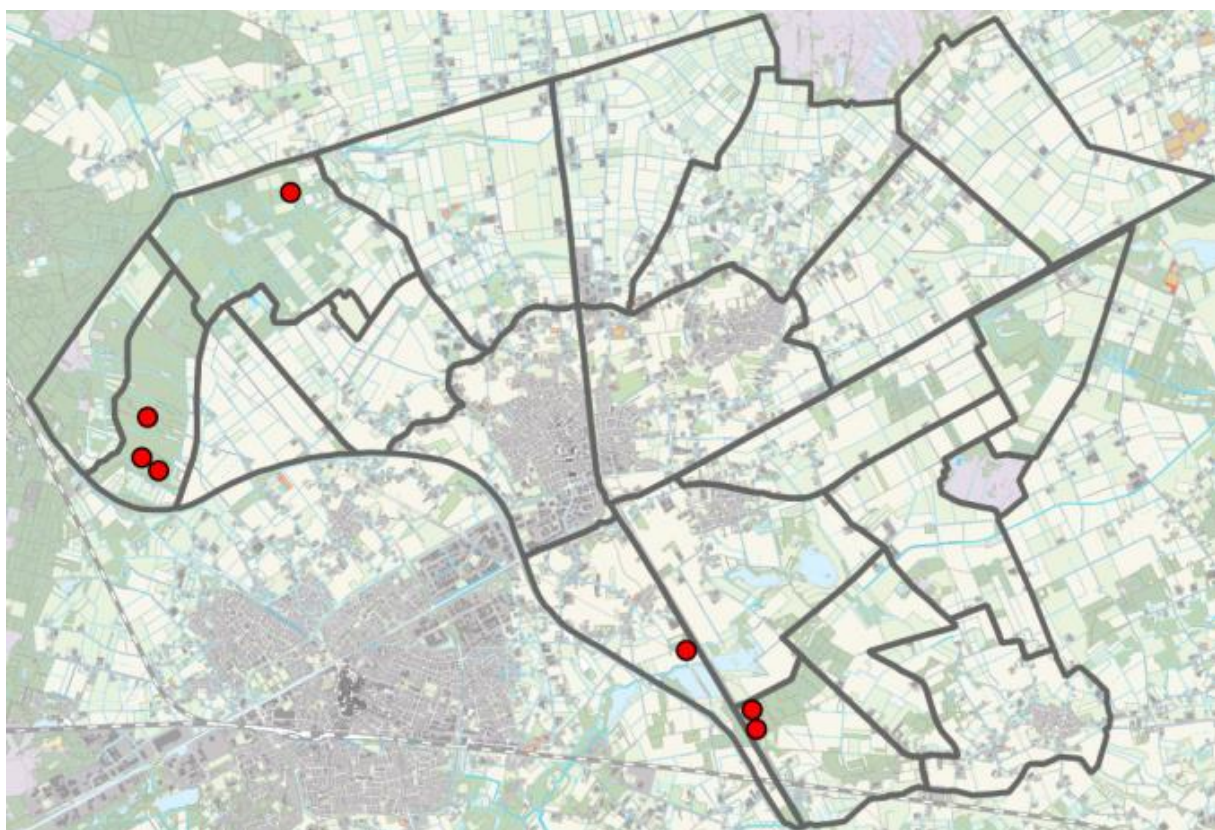
kan herstel van natte natuur lokaal voor te natte omstandigheden zorgen, maar ook verdichting van de bosbodem door de razendsnelle opkomst van varen en braam kan een rol spelen. Welke factoren doorslaggevend zijn voor het sterk wisselende aantal is nog steeds een raadsel.

Onderzoek 2023

Het zijn magere jaren voor de fluitier in Nederweert. In 2023 werden 7 territoria vastgesteld, waarvan 4 in het Weerterbos en 2 in Wellenstein. Opvallend was een vestiging in een gemengd bosje ten westen van de Wessemerdijk. Vestigingen buiten de grote bosgebieden worden zelden vastgesteld.

Figuur 201. Fluitier: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023 in relatie tot de landelijke trend (BMP-index).

Figuur 202. Fluitier: verspreiding in 2023.

Vuurgoudhaan (*Regulus ignicapillus*)

Verspreiding en biotoop

De vuurgoudhaan heeft een beperkte verspreiding in Nederweert en wordt meestal in de grote bosgebieden vastgesteld. Territoria worden vooral in het Weerterbos gevonden, maar ook landgoed 't Kruis, de bossen Gebleektendijk en Wellenstein worden bezet.

Sparren zijn in Nederweert belangrijk voor de vuurgoudhaan. Territoriale vogels bevinden zich vrijwel zonder uitzondering in sparrenopstanden, boomgroepen met spar of solitaire sparren. In de onderzoeksperiode nam het areaal sparrenbos af door houtkap en werden nieuwe sparren nauwelijks aangeplant. In 2018 en 2019 voltrok zich onder de sparren een regelrechte ramp. In beide jaren was het extreem droog en sloeg een kever, de letterzetter, genadeloos toe. Gevolg was dat in het hele studiegebied sparrenbomen werden aangetast. De bomen kwijnden binnen een jaar weg en exemplaren die de dans ontsprongen waren een gemakkelijke prooi voor de eerste de beste storm. Hierdoor is voor de vuurgoudhaan amper geschikt broedbiotoop meer aanwezig.

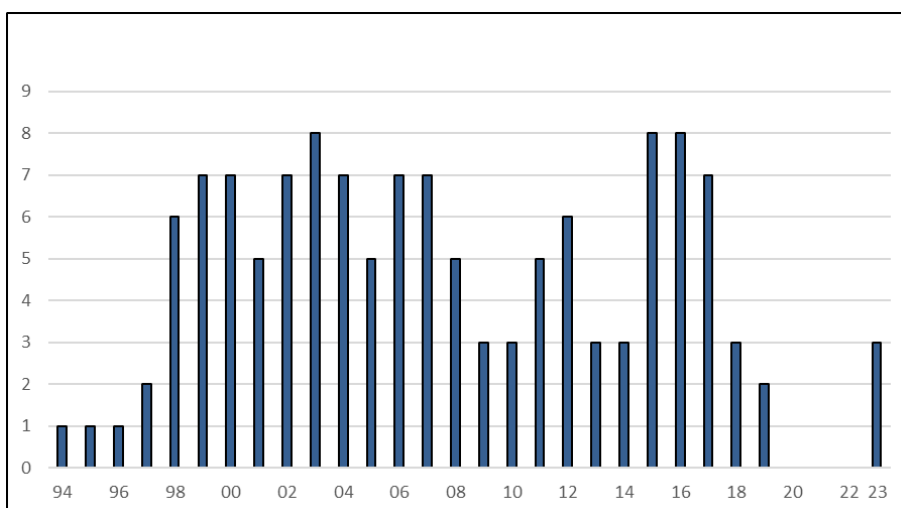
Onderzoek 1994-2022

De vuurgoudhaan behoort tot de schaarse broedvogels in het onderzoeksgebied. Het schaarse voorkomen in Nederweert is mede te verklaren door de lage bezetting in westelijk Midden-Limburg en de aangrenzende Brabantse regio (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018).

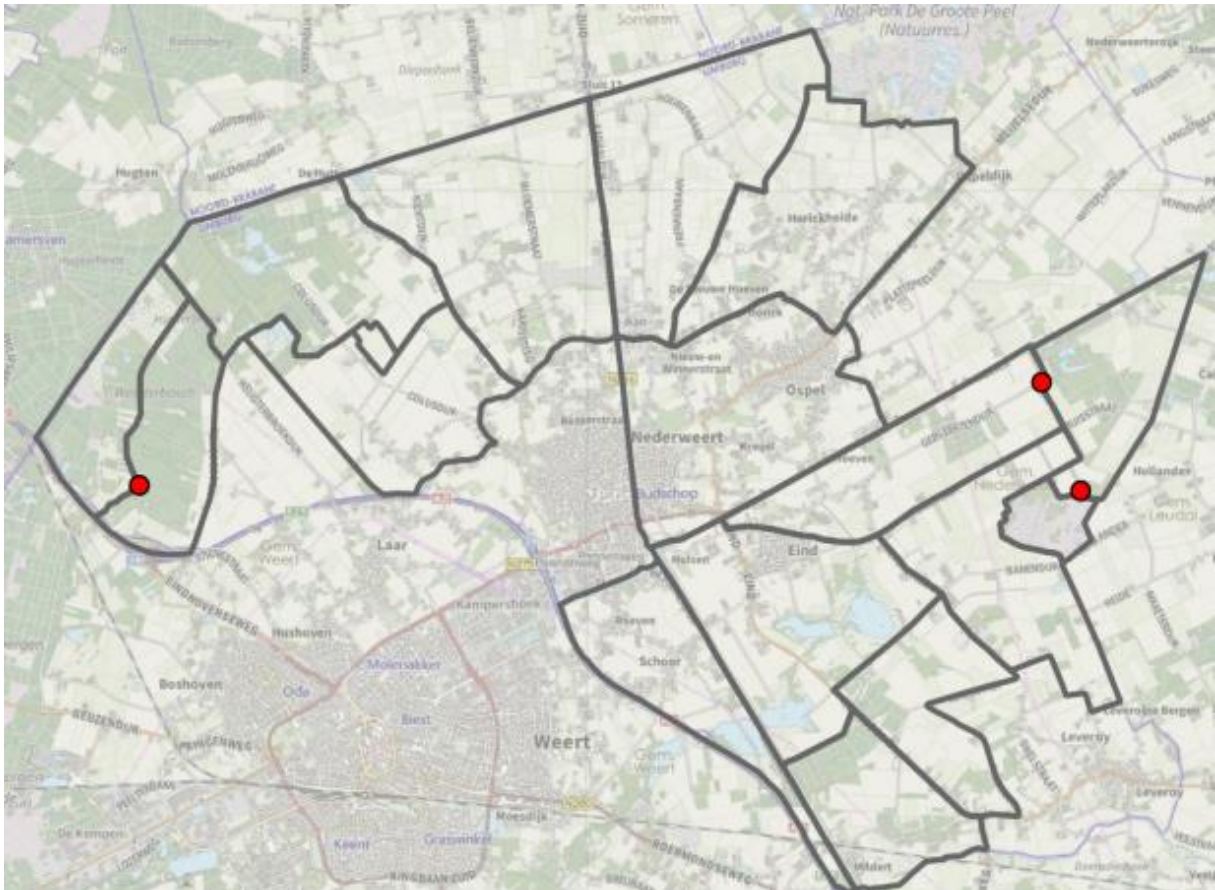
In 1994-1996 (1) zijn waarschijnlijk territoria gemist door onvolledig onderzoek. In de periode 1998-2017 schommelt het aantal tussen de 3-8 territoria. Het areaal aan sparren(bosjes) nam in deze periode snel af in Nederweert door houtkap en stormschade. De afname in 2018-2022 (0-3) is reëel en te wijten aan het aantasten en verdwijnen van het grootste deel van het sparrenareaal.

Onderzoek 2023

Na een afwezigheid van 2 jaar kon de vuurgoudhaan weer als broedvogel worden opgevoerd. Territoria werden gevonden in enkele oude sparren in het Voorste Hout in het Weerterbos (1) en in overstaande sparren in een kapvlakte aan de rand van De Zoom (1). In landgoed 't Kruis werd een territorium vastgesteld in een houtwal bij een woning. De zangpost bevond zich in een grove den waarvan de stam was overwoekerd met klimop. In de directe omgeving staan enkele solitaire sparren.

Figuur 203. Vuurgoudhaan: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 204. Vuurgoudhaan: verspreiding in 2023.

Bonte vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*)

Weerterbos In den Vloed 16 mei 2020, foto: Ron de Wit.

Verspreiding en biotoop

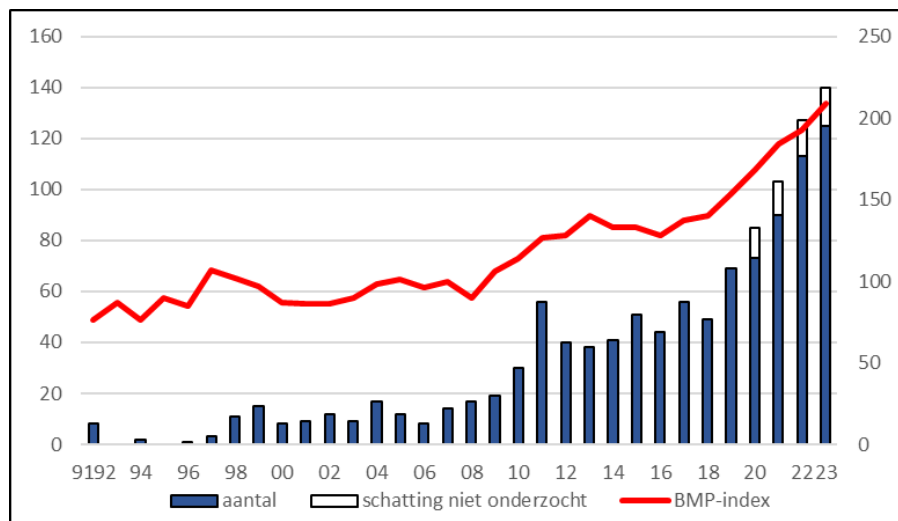
De bonte vliegenvanger heeft het verspreidingsgebied in de tijdreeks enorm uitgebreid. Het overgrote deel van de populatie broedt in bos en halfopen cultuurland, maar agrarisch en stedelijk bebouwd gebied wordt ook steeds vaker bezet. De belangrijkste broedgebieden zijn het Weerterbos, Wellenstein/Kolenhofweg, de bossen Gebleektendijk, landgoed 't Kruis en de omgeving van Leveroy. In recente jaren blijkt ook de omgeving van de kern Nederweert-Eind een aantrekkelijk broedbiotoop.

De meeste paren broeden in vochtig loofbos of gemengd bos. Aftakelende populierenbossen met veel holtes en rijk insecten hebben eveneens een grote aantrekkingskracht. In puur naaldbos broeden aanzienlijk minder paren. In de omgeving van bebouwing broeden ze in plantsoenen, erfbeplantingen en grote tuinen. Meestal is een nestkast aanwezig.

Nestkasten zijn drempelverlagend en vergroten de kans op vestiging aanzienlijk ook op die plaatsen waar ze niet worden verwacht. Bij een overdaad aan nestkasten en voldoende voedsel kunnen de dichtheden extreem oplopen.

Onderzoek 1994-2022

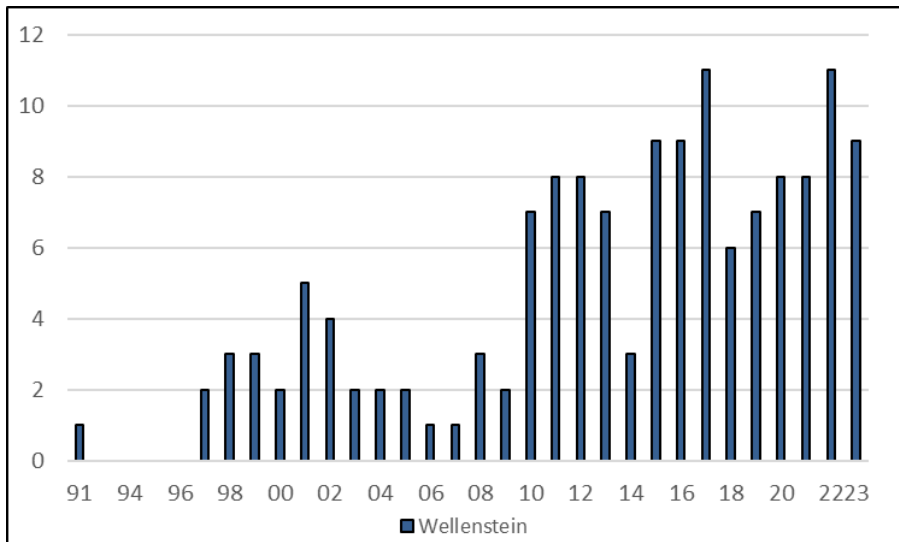
De bonte vliegenvanger maakt een stormachtige ontwikkeling door. De aantallen in 1994-1997 (0-3) zijn vermoedelijk te laag door onvolledig onderzoek. In 1998-2009 is ze een vrij schaarse broedvogel (8-19) en nemen de aantallen langzaam toe. In de jaren daarna zet de positieve trend door waarna ze explosief toenemen (2010-2018: 30-56; 2019-2022: 69-113). Deze toename past in het beeld van een flinke expansie die in heel Noord- en Midden-Limburg wordt geregistreerd (www.natuurgegevensprovincielimburg.nl)

Figuur 205. Bonte vliegenvanger: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023 in relatie tot de landelijke trend (BMP-index).

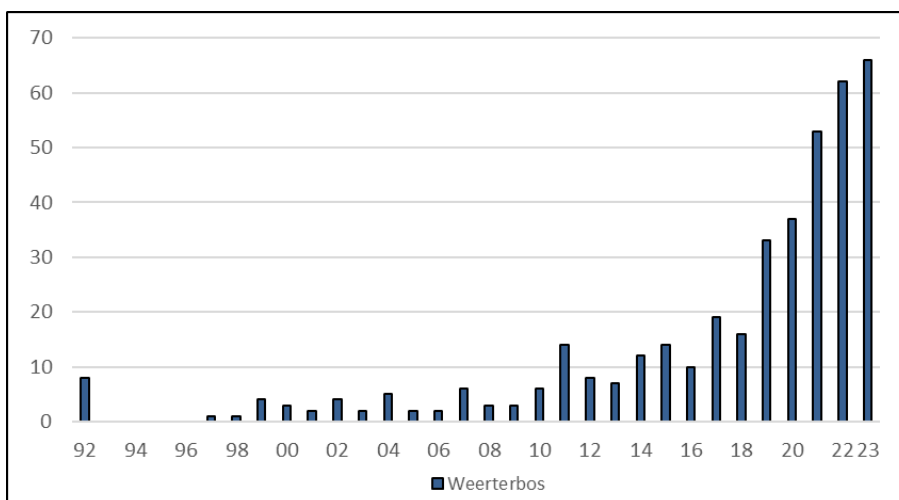
Het Weerterbos en Wellenstein zijn de beste broedgebieden in Nederweert. De toename in Wellenstein is afgevlakt en het gebied lijkt in 2016-2022 maximaal bezet (6-11). De aanwezigheid van nestkasten heeft de soort hier zeker een handje geholpen [figuur 207].

In het Weerterbos gaat de toename onverminderd door. Bonte vliegenvangers hebben profijt van het ouder worden van de bossen. De vochtige en in slechte staat verkerende populierenopstanden vervullen hierin een belangrijke rol. Deze bossen zijn vrij open, hebben een weelderige ondergroei, zijn rijk aan insecten en nestholtes of spontane uitsparingen zijn talrijk aanwezig; een ideaal broedbiotoop voor de bonte vliegenvanger.

Figuur 206. Bonte vliegenvanger: aantalsontwikkeling in Wellenstein in 1994-2023.

In het Weerterbos is bij de meeste territoria (2022: 43) geen nestkast in de directe omgeving aanwezig. Daar waar wel nestkasten aanwezig zijn (2022:18) is de kans op vestiging groot mits de kast niet is bezet is door een mees of boomklever die eerder met broeden beginnen. Bij een hoge dichtheid aan nestkasten kan het aantal broedgevallen flink oplopen. Dat is het geval in de omgeving van de Daatjeshoeve (4-6) en in een particulier terrein van 1.23 ha ter hoogte van de retentiebekkens (2019-2022: 6-12 nestkasten bezet).

Figuur 207. Bonte vliegenvanger: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023.

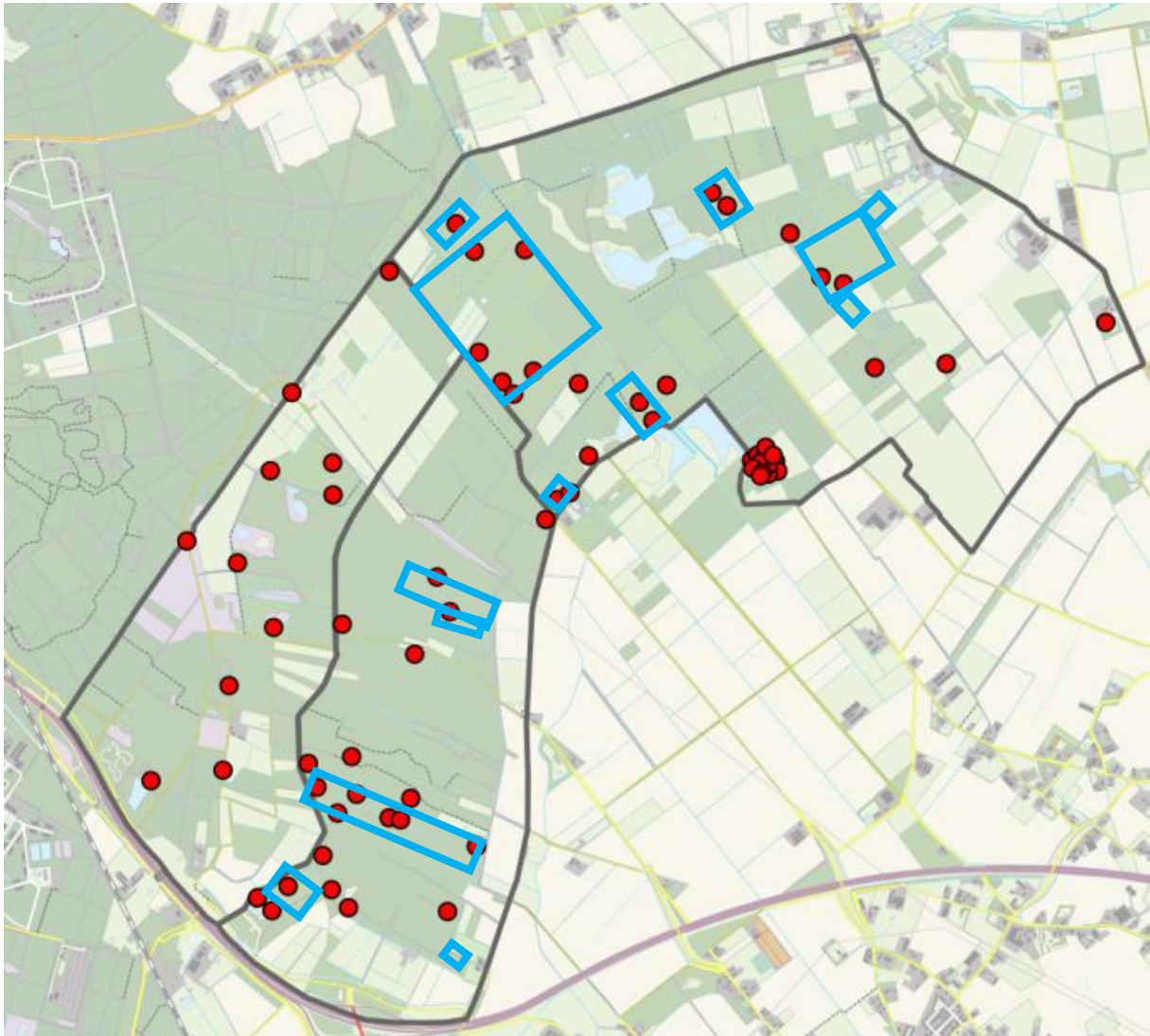
Ook in de andere bossen van Nederweert neemt het aantal territoria gestaag toe. In de bossen Gebleektendijk werden in een bosperceel bij de Hoeven meer territoria gevonden nadat nestkasten waren geplaatst. Ook op landgoed 't Kruis nemen ze toe. Indien in bos en halfopen cultuurland het maximum is bereikt kunnen de bonte vliegenvangers uitwijken naar de rand van de dorpskernen en buurtschappen met geschikte tuinen, erfbeplantingen en geen gebrek aan nestkasten. Het voedselaanbod voor deze insecteneter kan hier bepalend zijn of ze zich wel of niet vestigen.

Onderzoek 2023

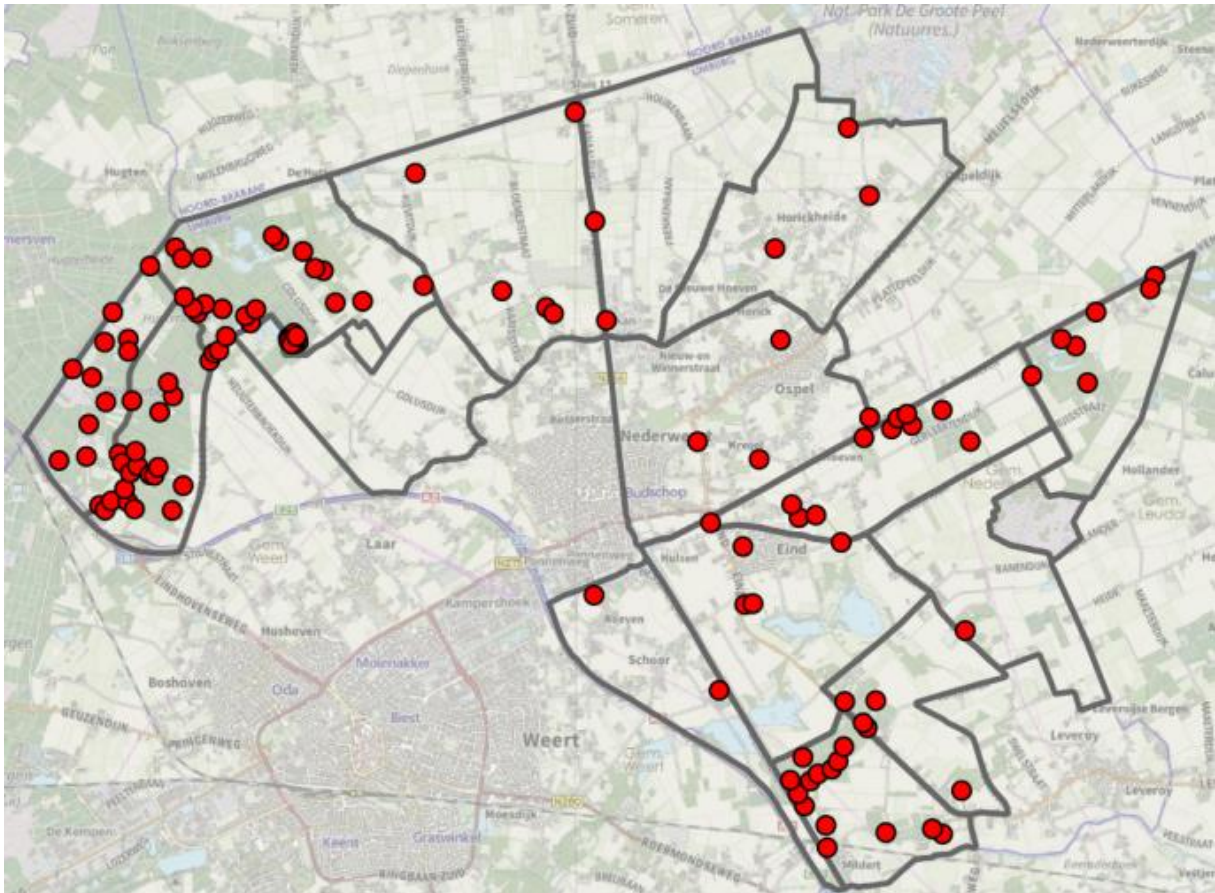
In de onderzochte gebieden werden 125 territoria op de veldkaart gezet, in de niet onderzochte gebieden wordt het aantal op ten minste 15 territoria geschat; een nieuw record in Nederweert.

In Wellenstein werden 9 territoria opgetekend en is de populatie stabiel. In het Weerterbos kent de bonte vliegenvanger momenteel geen maat en werden 66 territoria vastgesteld [figuur 207]. Het belang van de populierenbossen blijkt uit de territoria die binnen de blauwe kaders vallen [figuur 208]. De populieren werden rond de jaren zeventig van de vorige eeuw als productiebos aangeplant. De opstanden worden echter niet gekapt maar zullen via een natuurlijk proces uiteindelijk verdwijnen.

De toename in met name agrarisch bebouwd gebied en stedelijk gebied tekent zich steeds duidelijker af. Territoria worden met name vastgesteld rond de Lage Kuilen/Peelsteeg, het gebied tussen Budschop en Ospeldijk en de omgeving van de kern Nederweert-Eind. Deze nieuwe ontwikkeling is zeer interessant en gaat mede bepalen waar het plafond in Nederweert komt te liggen.

Figuur 208. Bonte Vliegenvanger: verspreiding in het Weerterbos ten opzichte van de populierenbossen (Blauwe kader).

Figuur 209. Bonte vliegenvanger: verspreiding in 2023.

Boomklever (*Sitta europaea*)

Verspreiding en biotoop

De Boomklever is een van de meest succesvolle soorten in de tijdreeks en heeft het verspreidingsgebied in bos en halfopen cultuurland enorm uitgebreid. Daarbuiten zijn ze schaars aanwezig in de agrarisch en stedelijk bebouwde gebieden. Open cultuurland is soms geschikt mits geschikte bomen, meestal bij een grote tuin of erf, aanwezig zijn.

De meeste territoria bevinden zich in 50-100 jaar oud loofbos en gemengd bos met eiken, eiken/berken en populieren. Monotoon naaldbos wordt gemedend. Boomklevers broeden ook in kleine solitaire bosjes, landschapselementen, erfbeplanting, parken, grote tuinen met oude bomen en in wegbeplanting met eiken. Ze maken ook gebruik van nestkasten en kunnen dan op plaatsen worden aangetroffen waar ze niet werden verwacht.

De belangrijkste broedgebieden zijn het Weerterbos, landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk, Wellenstein/Houtsberg en de bossen Kolenhofweg. De bossen rond De Banen, het Sarsven en de Kwegt zijn eveneens van betekenis.

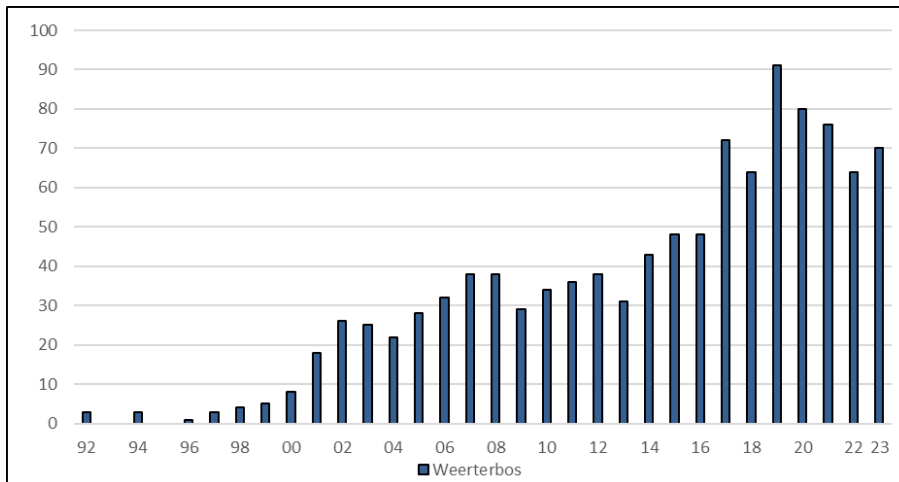
Onderzoek 1994-2022

Door het ouder worden van de loofbossen en het opschuiven van populaties die aan de randen van het onderzoeksgebied broedden heeft de boomklever Nederweert in enkele decennia veroverd. Het tempo waarin dat gebeurde is verbluffend.

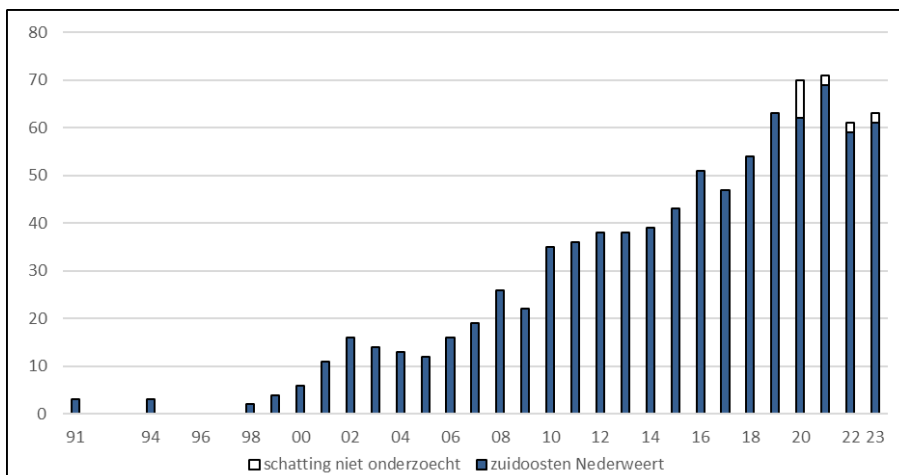
In 1994-2000 (0-12) is een kleine en langzaam toenemende populatie aanwezig. Deze toename werd waarschijnlijk vertraagd door 2 koude winters in 1995/96 (1) en 1996/97 (3). Vanaf 2001 nemen ze flink toe, eerst in bos en halfopen cultuurland, later ook daarbuiten. De groeispurt gaat gepaard met blokken van jaren waarin eerst kleine vorderingen worden gemaakt (2001-2006: 25-41; 2007-2010: 58-66; 2011-2013:78-79). Daarna vindt een zeer sterke toename plaats en verdubbelt de populatie in slechts 6 jaar tijd (2014-2019: 88-169). In

de periode daarna vlakt de toename af. Hoewel er een onzekerheid zit in de schatting voor gebieden die in 2020-2022 (138-166) niet werden onderzocht, zijn er aanwijzingen dat de top (tijdelijk) is bereikt. Dit blijkt uit de afvlakking van het aantal territoria in het Weerterbos én in de kerngebieden in het zuidoosten van Nederweert [figuur 210, figuur 211]. Op termijn is uitbreiding van de populatie nog mogelijk binnen de jongere bossen in In den Vloed in het Weerterbos, maar ook in grote tuinen, erf- en wegbeplantingen en kleine bospercelen met ouder wordende bomen. Vooral de Grootte Heide, Horickheide en delen in het zuidoosten van Nederweert, lijken kansrijk.

Binnen de kerngebieden is de aantalsontwikkeling vrij volledig in kaart gebracht. Daarbuiten worden zeker enkele territoria gemist. Bij lage dichtheden zijn boomklevers minder territoriaal en kunnen ze door de omvang van de telgebieden aan de aandacht ontsnappen.

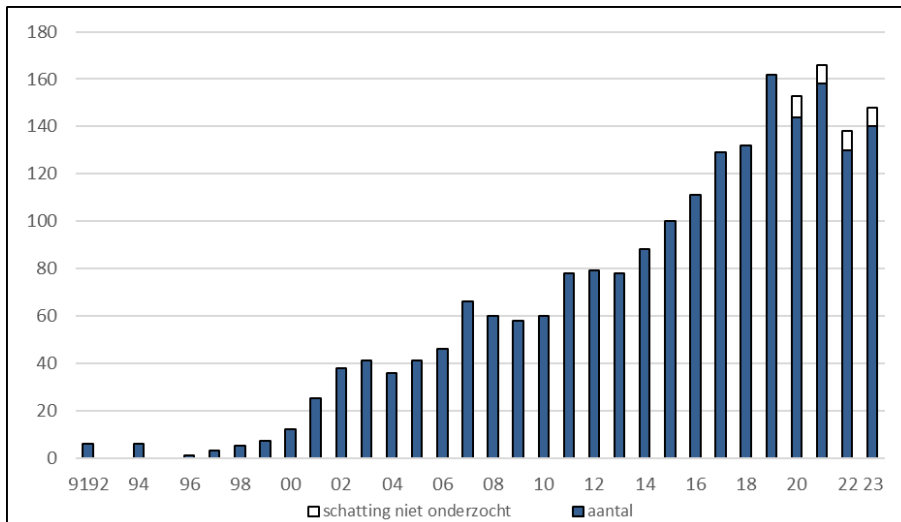
Figuur 210. Boomklever: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023.

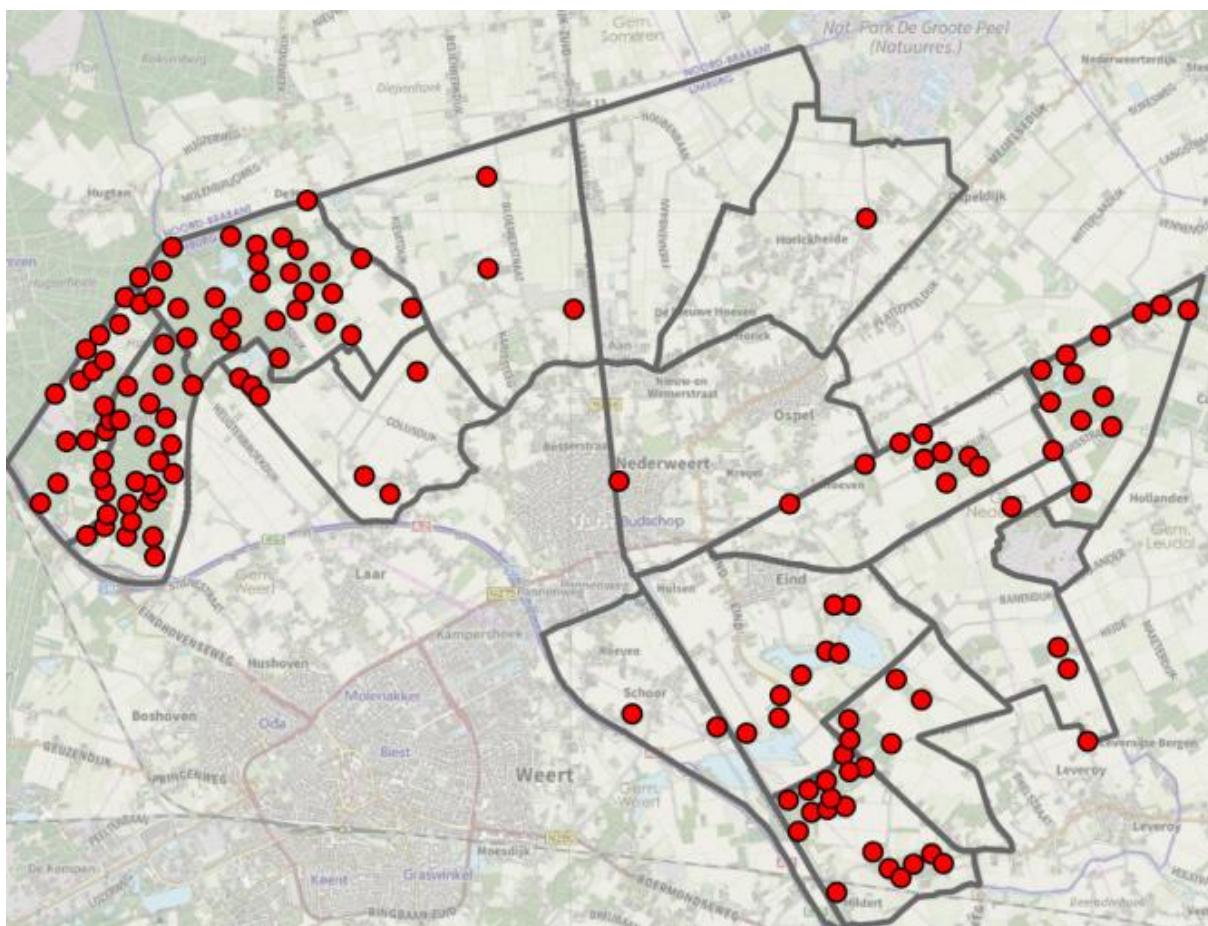
Figuur 211. Boomklever: aantalsontwikkeling in het zuidoosten van Nederweert in 1991 (provincie Limburg) en in 1994-2023.

Onderzoek 2023

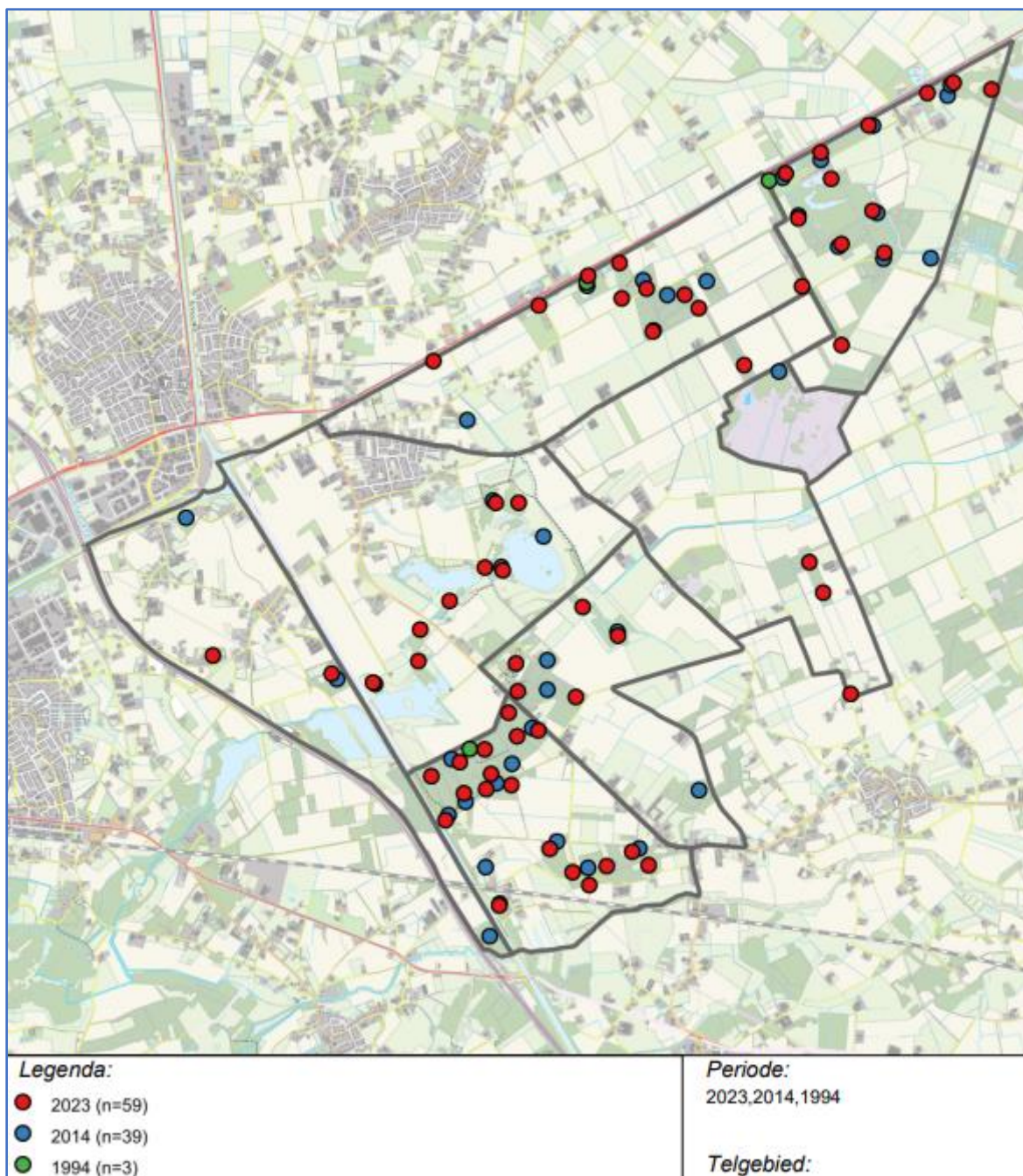
In 2023 werden in de onderzochte gebieden 140 territoria vastgesteld en in de niet onderzochte gebieden wordt het aantal op ten minste 8 territoria geschat. Het resultaat lijkt te bevestigen dat de boomklever een pas op de plaats maakt.

Figuur 212. Boomklever: aantalsontwikkeling in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023.

Figuur 213. Boomklever: verspreiding in 2023.

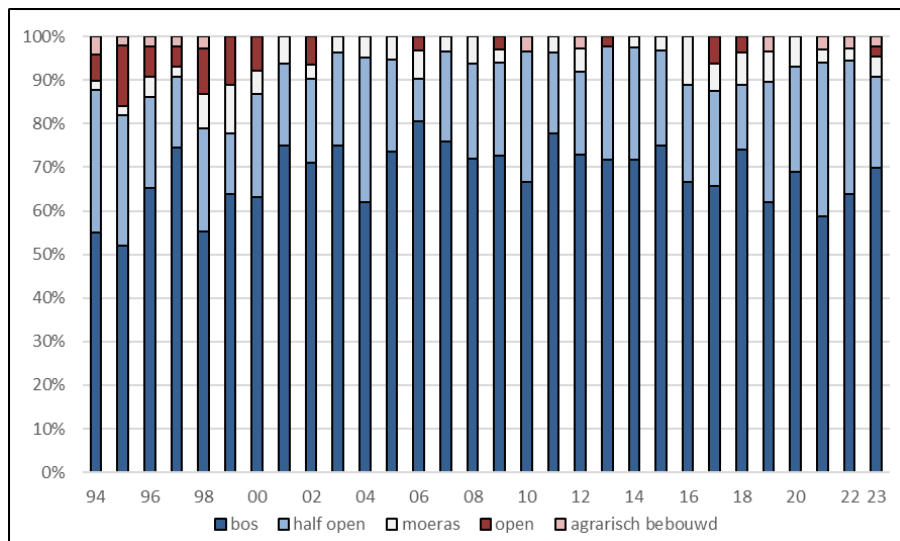
Figuur 214. Boomklever: verspreiding in het zuidoosten van Nederweert in 1994, 2014 en 2023, exclusief telgebied 18 (Leveroy).

Wielewaal (*Oriolus oriolus*)

Verspreiding en biotoop

De wielewaal heeft een vrij beperkte verspreiding in Nederweert. De meeste territoria worden in de natuurgebieden gevonden. Wielewalen broeden in bos (Weerterbos, landgoed 't Kruis, bossen Gebleektendijk, Wellenstein/Houtsberg en de bossen Kolenhofweg) en halfopen cultuurland (omgeving De Banen/Sarsven/Het Vlakwater, omgeving van De Zoom en Leveroy). Enkele territoria worden gevonden in moeras (De Kievit, De Zoom). Bosjes aan de randen van open cultuurland (Laarderheide, de Kruisvennen) en in agrarisch bebouwd gebied (de Lage Kuilen, omgeving Braakpeel) worden onregelmatig bezet [figuur 215].

Vochtig loofbos en gemengd bos is favoriet. De territoria bevinden zich meestal in bossen met eiken, eiken/berken, populieren of in gemengd bos. Soms worden territoria in beuk en zwarte els gevonden. Percelen met monotoon naaldbos worden gemedend.

Figuur 215. *Wielewaal: aantalsontwikkeling (%) per biotoop in 1994-2023.*

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de *Wielewaal* liet in de periode 1994-2004 (51-21) een flinke afname zien. In de periode daarna is de populatie de meeste jaren vrij stabiel (2005-2011: 32-39; 2012-2015: 35-46; 2016-2022: 27-34). Nederweert volgt op hoofdlijn de landelijke trend. In de mindere jaren worden vooral bos en halfopen gebieden benut.

In het kerngebied het Weerterbos (8-15) is het aantal territoria vrij stabiel en is ook in de minder goede jaren, een fraaie populatie aanwezig. Populierenbossen behoren hier tot de favoriete biotoop. Deze bossen zijn in verval en zullen op termijn verdwijnen. Dit zal ongetwijfeld gevolgen hebben voor de *wielewaal*.

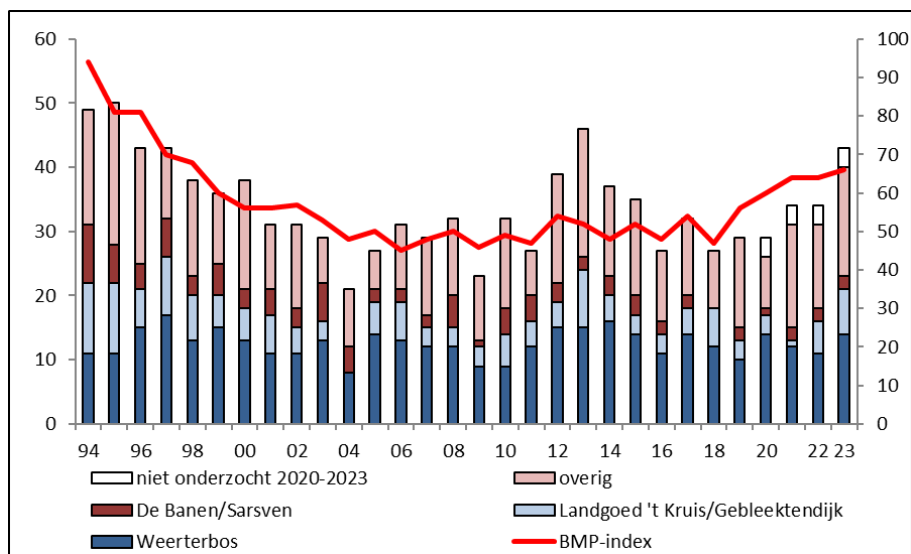
De bossen landgoed 't Kruis/Gebleektendijk zijn ondanks een afname van het aantal territoria nog steeds van betekenis. In beide bosgebieden verdween broedbiotoop door het kappen van populierenopstanden. Daartegenover staat dat een van de grotere populierenopstanden in het onderzoeksgebied, tussen de Kruisstraat en De Zoom, steeds interessanter wordt voor de *wielewaal*. Dat geldt ook voor een strook eiken- en berkenbos aan de noordzijde van De Zoom. Een ander kerngebied is de omgeving van De Banen/Sarsven. Hier en in de omgeving van de Schoorkuilen zijn in verband met venherstel vochtige loofbosjes gekapt, verdwenen berken na peilverhoging en is in 2017 de bosgordel langs het oude traject van de Rietbeek gekapt. De gevolgen voor de *wielewaal* waren vrij groot (1994-2004: 9-3; 2005-2014: 5-3; 2015-2022: 0-3) [figuur 218].

In halfopen cultuurland in het gebied tussen Leveroy en De Zoom worden vooral kleine bosjes bezet. In 1994-2002 (0-7) werden *wielewalen* regelmatig in kleine bosjes in het open cultuurland vastgesteld. In 2003-2022 (0-2) werden hier steeds minder territoria gevonden en is ze onregelmatig aanwezig. In agrarisch bebouwd gebied is de *wielewaal* in de hele periode een onregelmatige broedvogel (0-2).

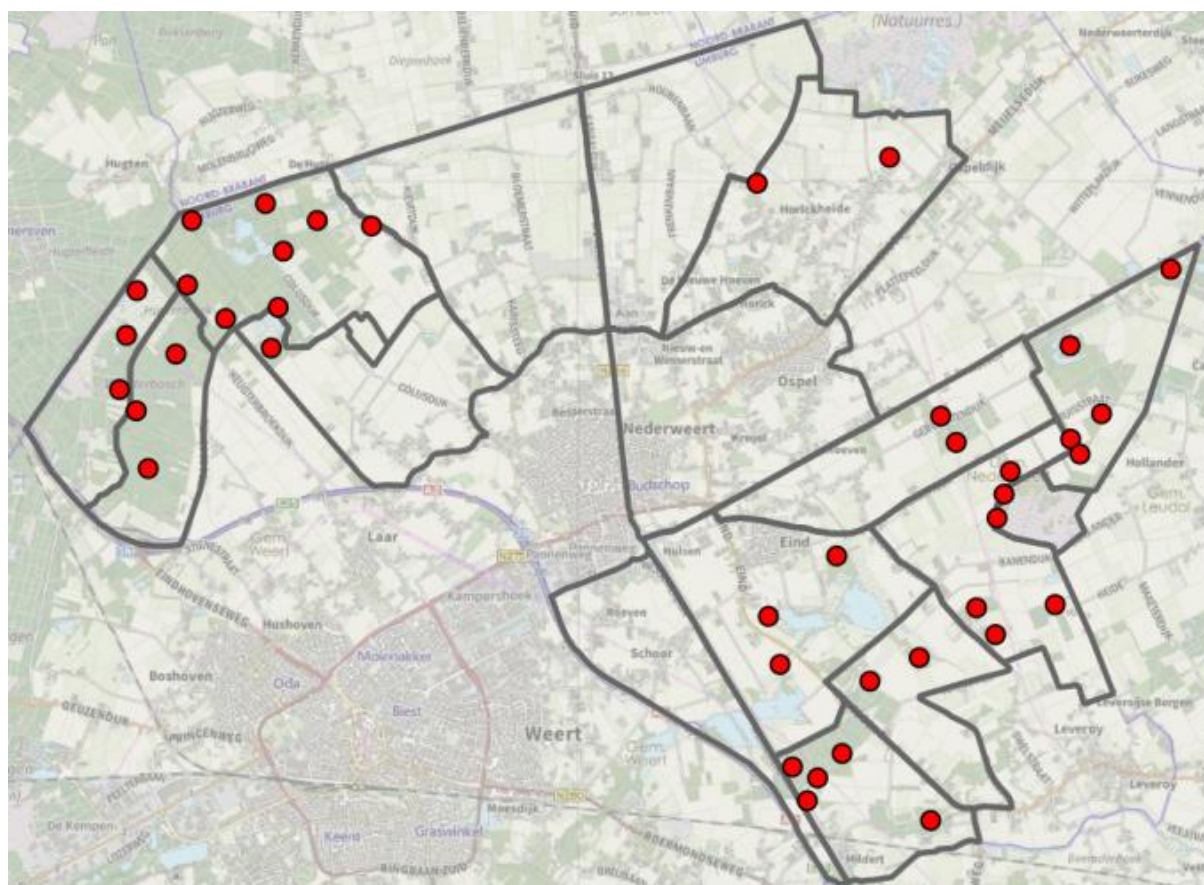
Onderzoek 2023

De *wielewaal* was in 2023 goed vertegenwoordigd in Nederweert. Binnen de onderzochte gebieden werden 40 territoria vastgesteld. Daarbuiten werd het aantal op ten minste 3 territoria geschat. In het Weerterbos (13) blijft de populatie bijzonder constant. In De Zoom en aangrenzende bossen was het 'druk' en werd een fraai cluster van 5 territoria ontdekt. Ook in Wellenstein (4) liet de soort zich bovengemiddeld horen in de loof- en gemengde bossen aan de zuidkant van het gebied. Buiten de reguliere broedgebieden werden territoria vastgesteld

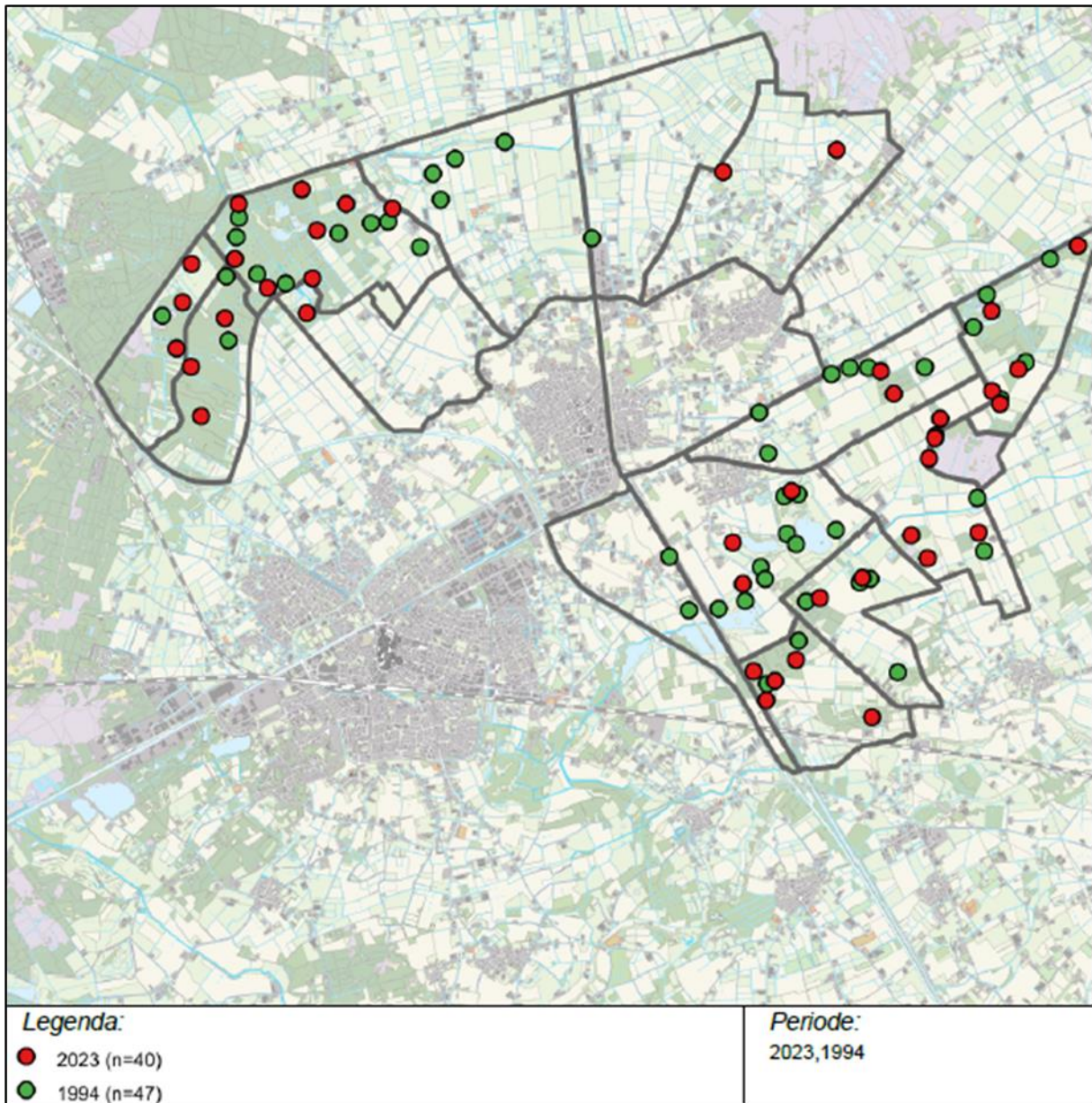
in erfbeplanting ter hoogte van de Kampersweg (1) en in de populieren op de oude vuilstort langs de Ontginningsdijk ter hoogte van Ospeldijk (1).

Figuur 216. Wielewaal: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de landelijke ontwikkeling (BMP-index).

Figuur 217. Wielewaal: verspreiding in 2023.

Figuur 218. Wielewaal: verspreiding in 1994 en in de onderzochte gebieden in 2023.

Raaf (*Corvus corax*)

Verspreiding en biotoop

De raaf heeft zich pas vanaf 2019 in Nederweert gevestigd. Territoriale raven zijn aangetroffen in bos (Weerterbos, Houtsberg, bossen Reulisweg, landgoed 't Kruis) en in open cultuurlandschap (Broenenhoup). Binnen de bosgebieden lijkt de meeste aandacht uit te gaan naar naaldbos en gemengd bos. Nesten zijn aangetroffen in een grove den en in een hoogspanningsmast. Landelijk werden in 2023 van de 102 nestvondsten 36 nesten gevonden in een grove den, 25 in een hoogspanningsmast en 23 in een Douglas (Vos Burchart, 2023).

Onderzoek 1994-2022

In de periode 1994-2018 waren geen territoriale raven in Nederweert aanwezig. Dat was ook niet vreemd voor een soort waarvan in 1966 een landelijke herintroductie werd opgezet en die aanvankelijk stroef verliep. De Veluwe werd hét kerngebied van Nederland en van hieruit vond langzaam uitbreiding plaats naar aangrenzende provincies, met name Utrecht, Drenthe en Overijssel. De herovering van de zuidelijke helft van het land verliep eveneens moeizaam

(Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018). Het eerste territorium in Limburg werd in 2013 op de Hamert gevonden. In 2014 werd hier daadwerkelijk gebroed; het eerste broedgeval in Limburg na een afwezigheid vanaf 1870 (Kikkert, 2014).

De Mussenbaan 26 mei 2024, foto: Huub Janssen.

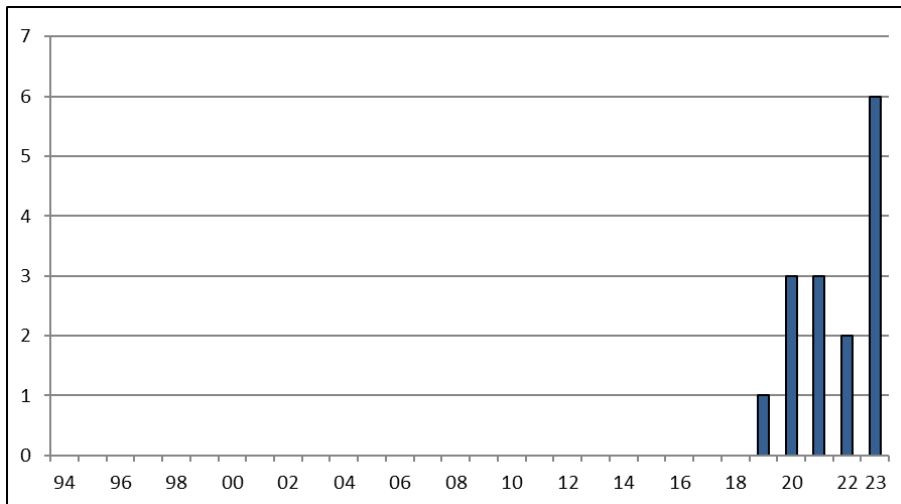
In 2019 werd in de omgeving van de Mussenbaan/Broenenhoup, het eerste territorium van de raaf ontdekt. In 2020 en 2021 werd hier opnieuw een territorium vastgesteld waarbij vermoedelijk aan de Brabantse zijde van de provinciegrens is gebroed. In 2020-2022 werden jaarlijks 2 territoria gevonden in het Weerterbos. De territoria bevonden zich in In den Vloed en het gebied Grashut/Maarheezerveld/Achterste Hout. In 2022 was bij een aantal grove dennenpercelen in In den Vloed nadrukkelijk een paar aanwezig. Een nest werd niet gevonden, maar in mei/juni werden opeens 3 vliegvlugge jongen met oudervogels waargenomen.

De Nederlandse broedpopulatie groeit gestaag. Midden jaren negentig waren ruim 100 paren aanwezig, in 2013-2015 ging het om 110-145 paren en in 2022 werd het aantal op 200-220 paren geschat (Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018; Boele *et al.*, 2023).

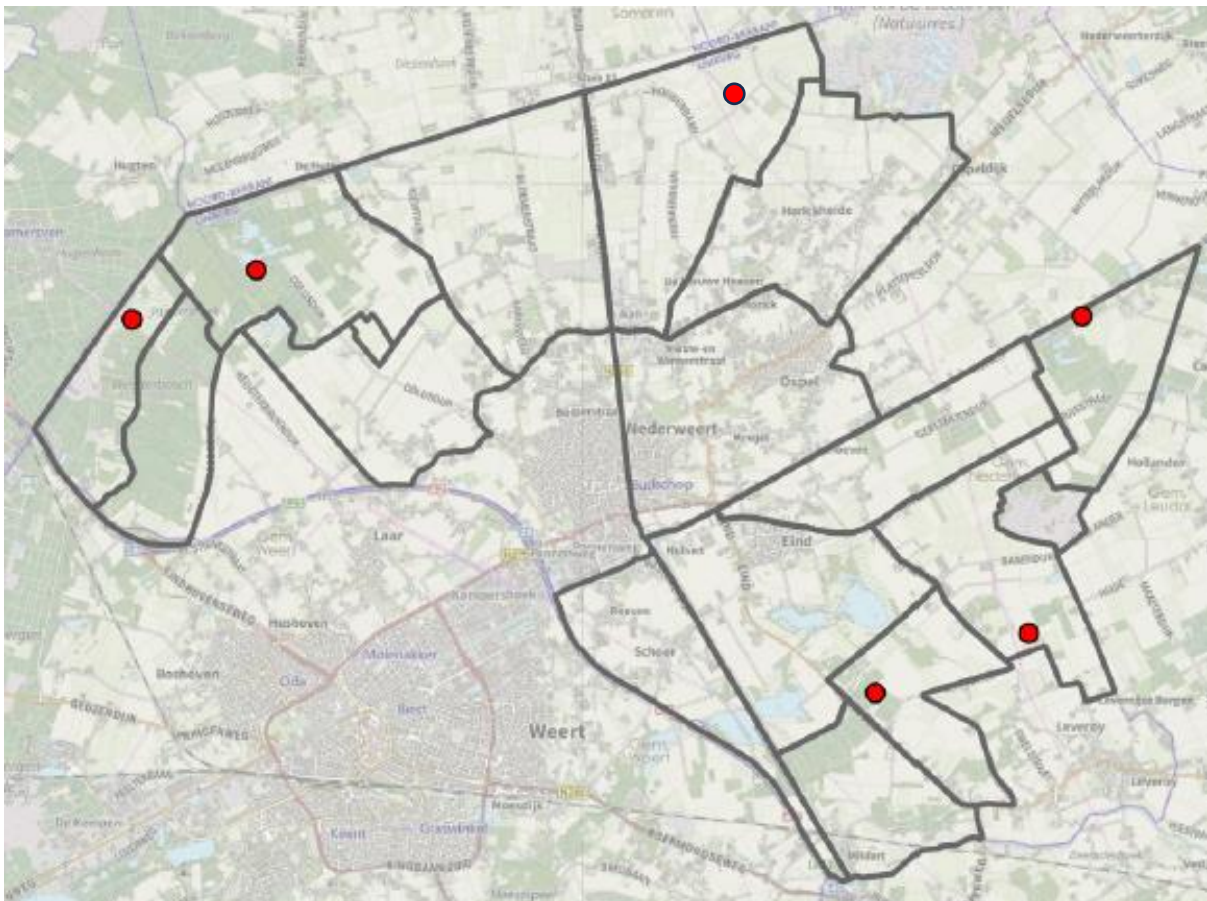
Onderzoek 2023

In 2023 werden liefst 6 territoria van de raaf gelokaliseerd. Er werden 2 nestvondsten gedaan. Eén paar broedde in een hoogspanningsmast langs de Broenenhoup, het andere paar broedde succesvol in een grove dennenbos in de Houtsberg en bracht 3 jongen groot.

Territoriale paren waren verder aanwezig ter hoogte van de verlaten blauwe reigerkolonie bij landgoed 't Kruis en de omgeving van de bossen Reulisweg. In het Weerterbos werden opnieuw territoria vastgesteld in de omgeving van de Grashut (1) en in In den Vloed (1).

Figuur 219. Raaf: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 220. Raaf: verspreiding in 2023.

Grauwe klauwier (*Lanius collurio*)

Verspreiding en biotoop

De grauwe klauwier heeft een zeer beperkte verspreiding, maar breidt zijn verspreidingsgebied wel uit. Ze worden hoofdzakelijk in natuurgebieden gevonden. Gebieden die aan de specifieke eisen voldoen liggen in het Weerterbos, De Kievit, de Mussenbaan, omgeving Putteris bij Ospeldijk, De Banen, Het Vlakwater, de Leegde langs de Leveroydijk en De Zoom. Al deze locaties zijn in eigendom van terreinbeheerders. In regulier cultuurland zijn territoria incidenteel vastgesteld in braamstruweel langs de Broenenhoup en een houtwal langs de Visschensteert.

Belangrijke vestigingsvoorwaarden die de biotoop kunnen bepalen zijn: vochtige omstandigheden, water in de vorm van een sloot, poel of ven, extensief insectenrijk hooi- of grasland, heide, (braam)struwelen, houtwallen en houtsingels en begrazing door runderen, paarden, schapen, of edelherten. Een permanent aanbod van grote insecten is cruciaal.

Ospeldijk Anselberg 17 juni 2024, foto: Maurice Sijben.

Onderzoek 1994-2022

Ruilverkavelingen en intensief grondgebruik in de tweede helft van de vorige eeuw hadden grote gevolgen voor de grauwe klauwier. De potentiële nestplaatsen verdwenen door het ruimen van struwelen en een permanent aanbod van grote insecten, cruciaal in het broedseizoen, was niet meer gegarandeerd. Het aantal territoria in Limburg nam sterk af en bereikte rond 1990 een dieptepunt toen de populatie op 5-10 territoria werd geschat. Door vermoedelijke aanwas vanuit groeiende populaties in de Eifel en Wallonië en natuurherstel is het tij gekeerd en nam het aantal territoria vanaf de eeuwwisseling toe (Hustings *et al.*, 2006). In Nederweert was de vestiging in De Zoom in 2003 een voorbode van een definitieve terugkeer binnen de gemeentegrenzen. Vanaf 2010 is de grauwe klauwier een jaarlijkse en in aantal toenemende broedvogel (1-9).

De Mussenbaan ten zuiden van de Groote Peel (maximaal 5), is het belangrijkste broedgebied. De inrichting, het beheer en de omvang van het gebied zijn zeer gunstig waardoor territoria op korte afstand van elkaar worden gevonden. Ook De Banen (1) is in 2016-2021 een vaste locatie. Grenzend aan De Banen werd in 2022 een territorium in Het Vlakwater gelokaliseerd. Het betrof een broedgeval in vochtig extensief beheerd grasland met schapenbegrazing. Omdat eenmalig 2 mannetjes werden waargenomen is niet uitgesloten dat in De Banen toen een territorium is gemist. In het Weerterbos werden territoria gevonden in de Grashut (2010; 1; 2020: 1) en in In den Vloed (2010: 1; 2022: 1). Op beide locaties is vochtig extensief hooiland aanwezig en vindt begrazing plaats met edelherten, paarden of runderen.

In De Zoom werd in 2010-2013 en in 2017 een territorium vastgesteld. De grauwe klauwier vestigde zich in struwelen aan de rand van een heideveld. Of het terrein nog geschikt is valt te betwijfelen. Het heideveld wordt al enkele jaren niet meer begraasd, de verruiging neemt snel toe en in de winter van 2021/22 werd geklepeld waardoor pijpenstrootje nog meer de

overhand kreeg. In het moerasgebied De Kievit werd in 2013 een territorium gevonden aan de rand van extensief hooiland aan de noordzijde van het moerasgebied.

Buiten de natuurgebieden werd 2 keer een territorium gevonden. In 2020 werd in braamstruwelen langs de Broenenhoup een territorium vastgesteld. De struwelen grensden aan een perceel waarop weidevogelbeheer wordt toegepast. Een locatie van de buitencategorie was een territorium in 2022 langs de Visschensteert. Bij de watervoerende beek is evenwijdig aan het schouwpad een houtwal met struwelen aanwezig. Het gegeven dat het beektalud deels werd gemaaid en aan de overzijde van de beek een graszodenperceel lag was geen belemmering om een territorium te bezetten. Op deze locatie werd meerdere keren een wakend mannetje waargenomen.

De toename vanaf 2020 komt niet zomaar uit de lucht vallen en is een gevolg van opeenvolgende warme zomers in 2018-2022. Hierdoor was het broedsucces gunstig. Landelijke namen ze sterk toe van 530-610 territoria in 2018 naar 1100-1350 territoria in 2022 (Boele *et al.*, 2023).

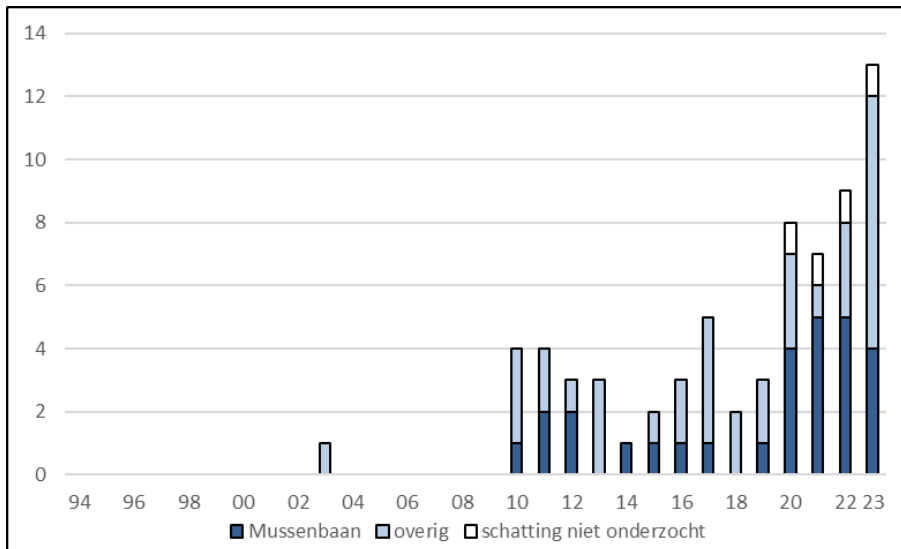
Grauwe klauwieren vestigen soms territoria waar je ze niet verwacht. Visschensteert 17 mei 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

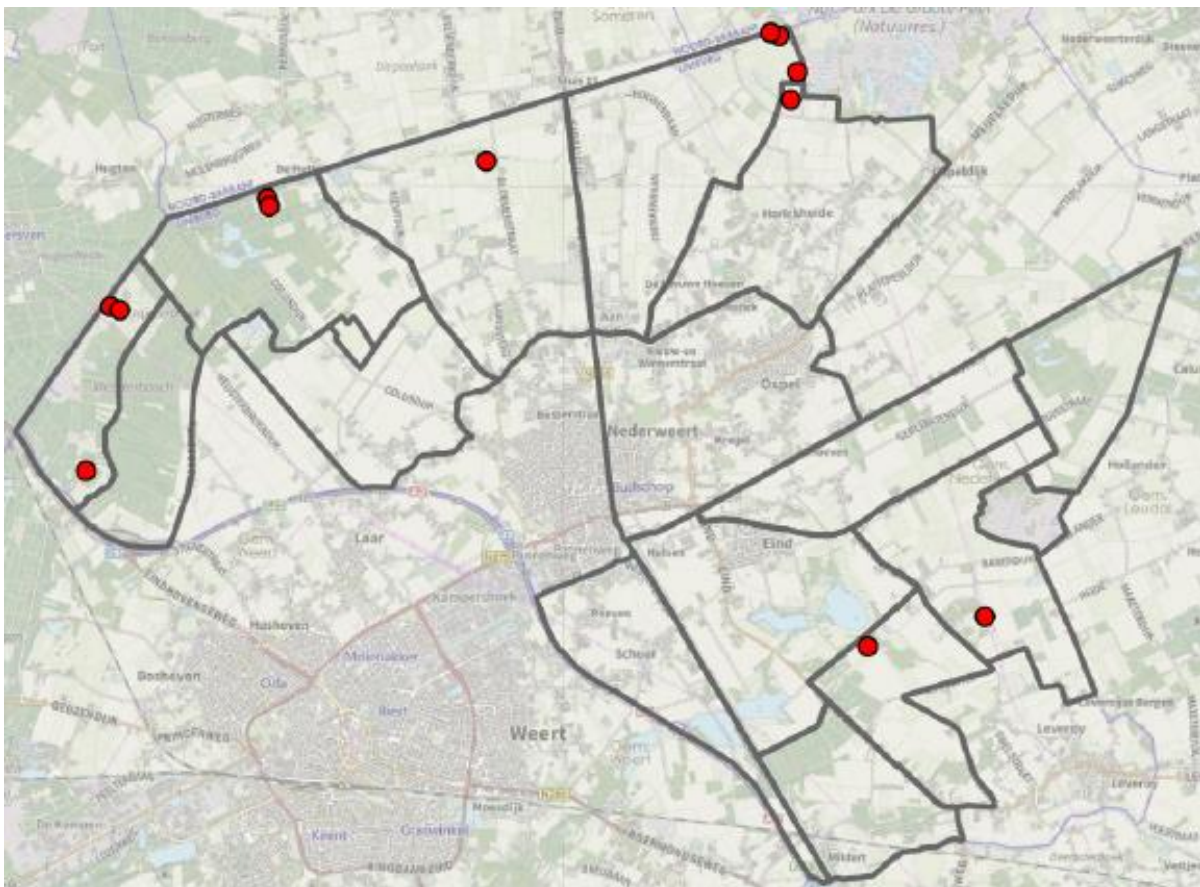
2023 was een bijzonder goed jaar voor de grauwe klauwier. In de onderzochte gebieden werden liefst 12 territoria ontdekt, daarbuiten wordt het aantal op ten minste 1 territorium geschat. Meest opvallend zijn de bevindingen in het Weerterbos waar 5 territoria werden gevonden: Grashut (2), In den Vloed (2), omgeving Peerkesbosch (1). De 2 territoria in In den Vloed bevonden zich in (braam)struwelen die als scheiding tussen 2 hooilanden dienen. De vestiging tussen de autosnelweg A2 en Peerkesbosch werd pas eind juni ontdekt en bevond zich in vochtig extensief begraasd hooiland met een poel. In de randzone waren struwelen en een bosaanplant aanwezig. In De Kievit werd nestindicerend gedrag waargenomen in braamstruwelen langs de Kievitsdijk. De schapenweide in Het Vlakwater werd net als in 2021 bezet. Opnieuw deed zich hier de situatie voor dat een mogelijk aangrenzend broedgeval in De Banen niet uitsluitend bevestigd kon worden. Nieuw was de vestiging in het natuurgebied de Leegde ter hoogte van de Leveroyesdijk. Hier bevinden zich op de kop van een hoge

zandrug talrijke braamstruwelen en werden nestindicerende waarnemingen gedaan. Het kleinschalige kruiden- en insectenrijke hooiland wordt met paarden begraasd. Het onderzoeksjaar was een topjaar voor de grauwe klauwier in Nederland. De populatie werd op 1250-1550 territoria geschat, fors hoger dan in 2022 (Boele *et al.*, 2024).

Met het oplopen van het aantal territoria wordt de kans groter dat voorheen wat minder geschikte gebieden toch bezet worden.

Figuur 221. Grauwe klauwier: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 222. Grauwe klauwier: verspreiding in 2023.

Europese kanarie (*Serinus serinus*)

Verspreiding en biotoop

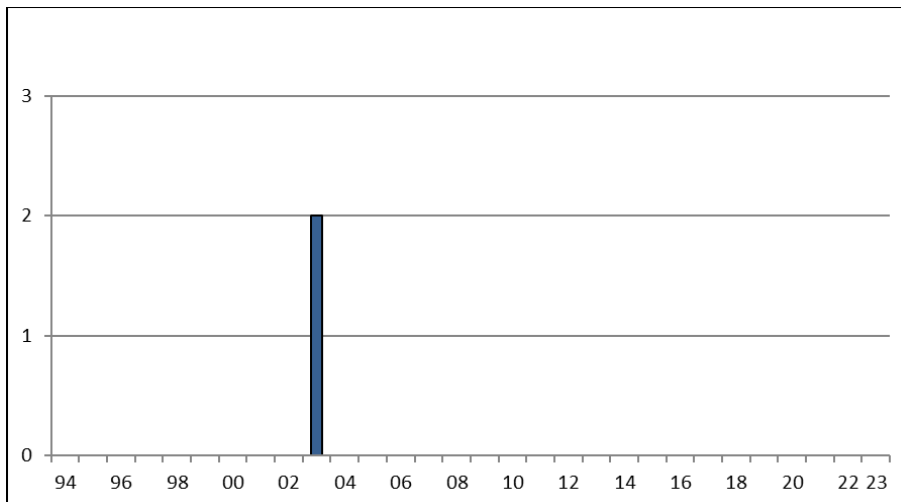
De Europese kanarie was alleen in 2003 in het onderzoeksgebied als territoriale vogel aanwezig. Een territorium werd gevonden in een tuin in buurtschap Schoor, het andere in een loofbosje in halfopen cultuurland ter hoogte van De Zoom.

Onderzoek 1994-2022

In 2003 waren in het onderzoeksgebied 2 zingende mannetjes aanwezig. In beide gevallen ging het om eenmalige waarnemingen en zijn het marginale territoria. Nederweert is zover bekend eigenlijk nooit van enige betekenis geweest. Bronpopulaties lagen op grote afstand van het onderzoeksgebied en bevonden zich in Noord- en Midden-Limburg ten oosten van de Maas of in Zuid-Limburg. In 2018-2020 werd de Nederlandse populatie op 10-20 territoria geschat, maar het is de vraag of die aantallen nog steeds worden gehaald. In 2023 werden landelijk slechts 2 territoria gevonden, beiden in Limburg (Boele *et al.*, 2024). Een nieuwe vestiging in Nederweert is niet waarschijnlijk.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 223. Europese kanarie: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Putter (*Carduelis carduelis*)

Verspreiding en biotoop

In de periode 1994-1999 kwam de putter niet als broedvogel voor in Nederweert. In 2000-2011 kwam daar langzaam verandering in en werden territoria vooral in stedelijk gebied vastgesteld. Vanaf 2012 wordt Nederweert over een steeds groter gebied bezet en worden ze behalve in bos en halfopen cultuurland in toenemende mate ook in agrarisch bebouwd gebied vastgesteld. Zeer open cultuurland of gesloten bos wordt gemedend. Territoria worden gevonden bij plantsoenen, parken, tuinen, erfbeplantingen, industrieterreinen, wegbeplanting en de omgeving van akkervogelpercelen. Binnen de broedbiotoop zijn bomen belangrijk als zangpost en hebben kruidenrijke vegetaties een grote aantrekkingskracht.

De Kwegt 3 mei 2023, foto: Huub Janssen.

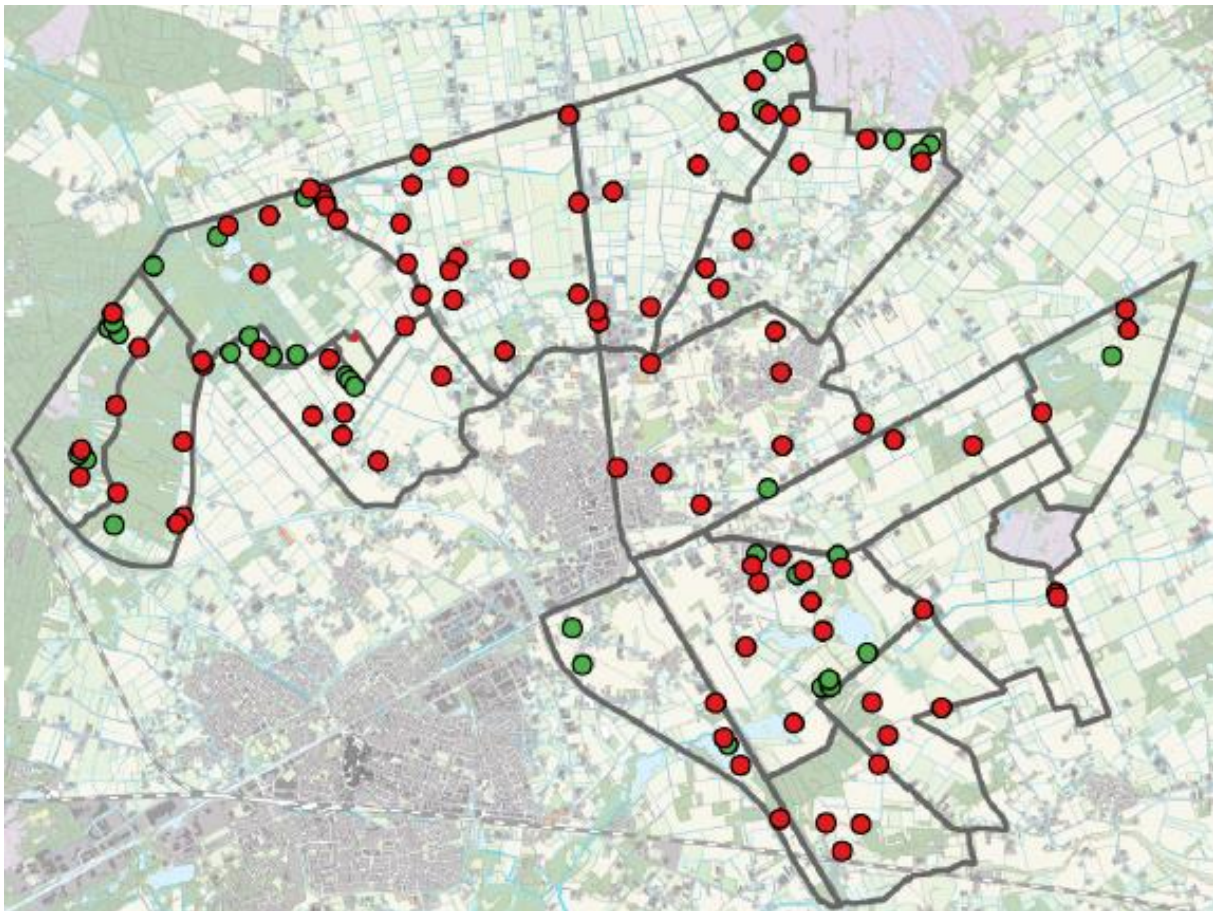
Het park op Budschoop is geschikt broedhabitat voor de Putter. 20 juli 2020, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 1994-2022

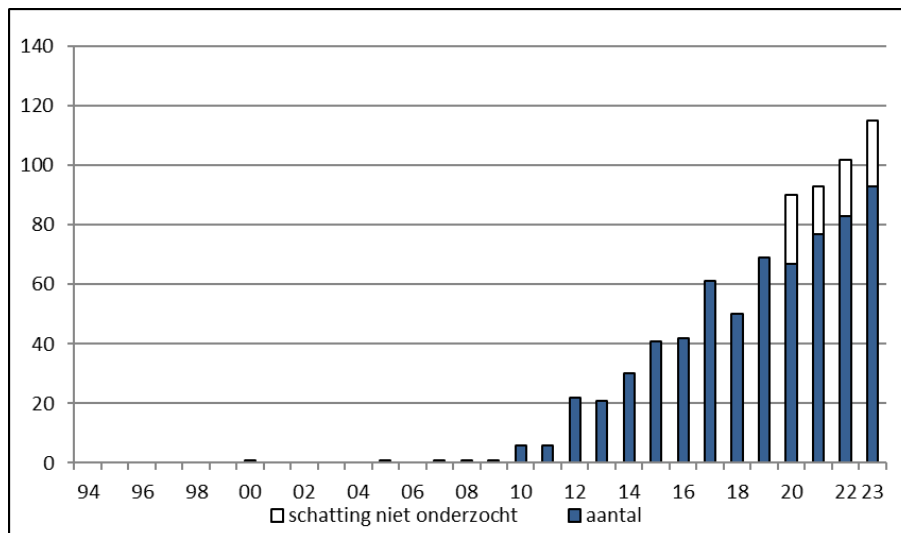
De aantalsontwikkeling van de putter is ronduit spectaculair. Hoewel in de periode 1994-2009 geschikte biotopen in Nederweert aanwezig waren, was ze niet meer dan een zeldzame en onregelmatige broedvogel (0-1). Het zeldzame voorkomen in die periode kwam door het ontbreken van bronpopulaties die zich vooral in de westelijke helft van het land bevonden. In Limburg kwam ze vooral voor ten oosten van de Maas. Vanaf circa 2000 begon de landelijke populatie in oostelijke richting op te schuiven en werd uiteindelijk ook Nederweert bereikt.

In 2010-2011 werden 6 territoria gevonden en werd vooral stedelijk gebied bezet (Nederweert, Budschop, Nederweert-Eind). In de periode 2012-2022 (22-102) nemen ze sterk toe en worden alle telgebieden bezet. De aantallen in 2020-2023 zijn voor de niet-onderzochte gebieden deels geschat. Omdat 2019 als peiljaar geldt en de soort daarna sterk toenam is de schatting voor die gebieden minder zeker.

In het voorjaar worden rond zonsopkomst kleine clusters van zingende mannetjes waargenomen, die zich vervolgens verspreiden. Bij het noteren van de waarnemingen is het opletten dat geen dubbeltellingen worden genoteerd omdat putters behoorlijke afstanden kunnen overbruggen. In open en zeer open gebieden worden putters niet of in klein aantal vastgesteld (de Wetering, delen Laarderheide, omgeving Houbenbaan, cultuurland ten oosten en zuiden van De Zoom). Dat geldt ook voor de buurtschappen Roeven/Schoor en een groot deel van Horickheide hoewel hier ogenschijnlijk mogelijkheden liggen.

Figuur 224. Putter: verspreiding in 2018 (33 territoria: groene stip) en in 2023 (93 territoria: rode stip) in gebieden die beide jaren werden onderzocht.

Figuur 225. Putter: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

De putter had wederom een topjaar in Nederweert. Deze zaadeter is een aanwinst voor het onderzoeksgebied en op steeds meer plekken te bewonderen. Bij velen is ze inmiddels als tuinsoort bekend, een situatie die 15 jaar geleden ondenkbaar was. In de onderzochte gebieden werden 93 territoria vastgesteld. Het aantal in de niet onderzochte gebieden wordt op 22 ten minste territoria geschat en is eerder te laag dan te hoog. Toekomstig onderzoek zal uitwijzen waar de bovengrens komt te liggen.

Sijs (*Carduelis spinus*)

Verspreiding en biotoop

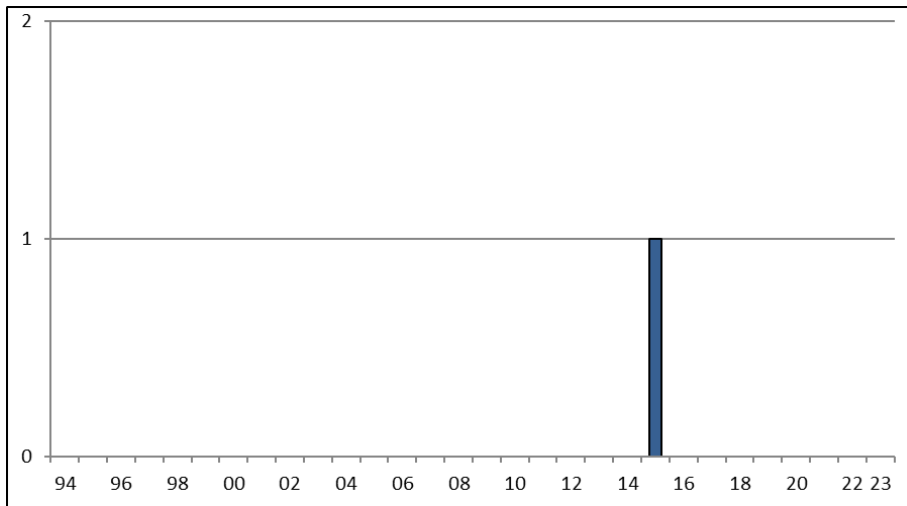
Het enige territorium in Nederweert werd ter hoogte van de Grashut in het Weerterbos vastgesteld. Deze locatie bevindt zich aan de rand van de naaldbossen in het Maarheezerveld en het aangrenzende Hugten aan de Brabantse kant. In het onderzoeksgebied is de grove den de meest voorkomende naaldboom. Sijzen hebben een voorkeur voor oudere spar en lariks. Beide boomsoorten zijn beperkt in het onderzoeksgebied aanwezig en de opstanden zijn vaak niet groter dan 1 hectare. Gekapte sparrenpercelen worden door de terreinbeheerder bovendien niet meer met spar herbeplant. Vanaf 2018 werd Nederweert nog minder interessant omdat vrijwel alle sparren door de letterzetter werden aangetast en binnen een jaar afstierven.

Onderzoek 1994-2022

Het enige territorium in Nederweert werd in 2015 vastgesteld. Het onderzoeksgebied wordt door afname van het areaal naaldhout, in het bijzonder sparrenbomen steeds minder interessant. Daarnaast zijn Limburg en de aangrenzende bossen in Noord-Brabant bijzonder mager bezet (www.natuurgegevensprovincielimburg.nl; Sovon Vogelonderzoek Nederland, 2018). De kans op een nieuwe vestiging is erg klein.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 226. Sijts: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Kruisbek (*Loxia curvirostra*)

Weerterbos omgeving Maarheezerveld 27 februari 2022, foto: Meinse van der Velde.

Verspreiding en biotoop

De kruisbek heeft een zeer beperkte verspreiding in Nederweert. Territoria zijn alleen in het Weerterbos en landgoed 't Kruis gevonden. In het Weerterbos worden het Maarheezerveld en de aangrenzende naaldbospercelen in de Achterste Banen en Middelste Hout het vaakst bezet. Het Maarheezerveld is binnen het onderzoeksgebied het grootste naaldboscomplex, met grove den als overheersende boomsoort. Het gebied sluit aan op de uitgestrekte naaldbossen aan de Brabantse kant en bestaat uit een mix van ouder en jonger naaldbos. In de bossen van In den Vloed is het areaal naaldbos kleiner, meer versnipperd en bovendien zijn de percelen over het algemeen jonger. In landgoed 't Kruis is veel minder naaldbos aanwezig, zijn de bossen jonger, maar is de variatie aan naaldbossoorten verhoudingsgewijs groter.

Het vooruitzicht voor de kruisbek op basis van geschikt biotoop is ongunstig. Grove dennenbossen werden gekapt in het kader van heideherstel of ze worden gedund en geleidelijk omgezet in loofbos. Herbeplanting met grove den past niet in het huidige beheer. Dat geldt ook voor de talrijke sparrenbosjes die vanaf 2018 verdwenen nadat ze door droogte werden aangetast door de letterzetter. Het areaal lariksbos is eveneens beperkt. Gekapte percelen worden soms met lariks herbeplant.

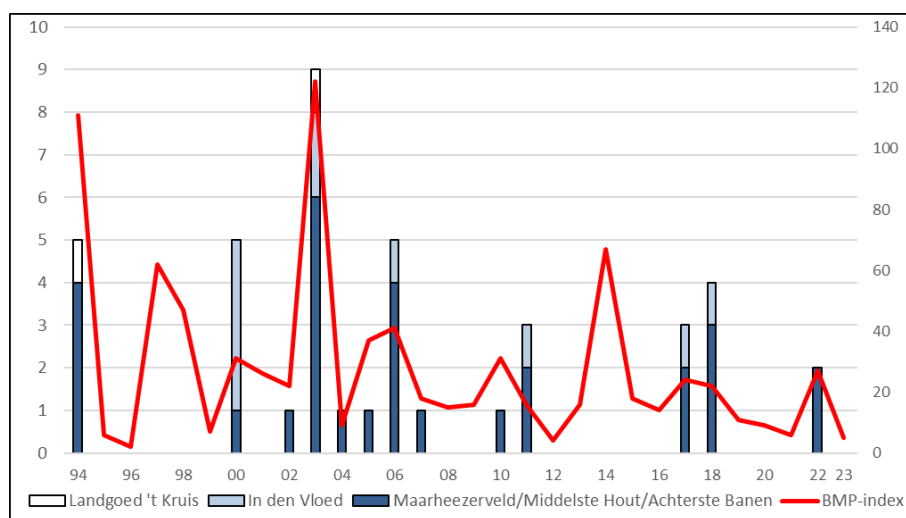
Onderzoek 1994-2022

De trend van de kruisbek verloopt negatief; het aantal territoria neemt af en de frequentie van jaren waarin geen territoria worden gevonden neemt toe. Het invasieve karakter van deze soort speelt ongetwijfeld ook een rol. De bevindingen in Nederweert volgen op hoofdlijn de landelijke trend.

Het onderzoek in het Weerterbos begint in de regel tussen 1 en 21 maart. Dat is voor een soort die zeer vroeg in het jaar kan broeden aan de late kant. Hierdoor worden territoria gemist. Het Maarheezerveld en de aangrenzende bossen in de Achterste Banen en het Middelste Hout zijn het kerngebied (maximaal 6). Kruisbekken werden hier in 13 van de 30 jaren als broedvogel opgevoerd. In de bossen In den Vloed (maximaal 4) werden ze in slechts 6 jaren gevonden. Op landgoed 't Kruis was de soort alleen in de topjaren 1994 en 2003 aanwezig en werd slechts 1 territorium gevonden [figuur 227]. Paren met jongen werden enkele malen waargenomen (2011:1, 2017: 2, 2018: 2, 2022:1).

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 227. Kruisbek: aantalsontwikkeling in 1994-2023 in relatie tot de landelijke trend (BMP-index).

Goudvink (*Pyrrhula pyrrhula*)

Verspreiding en biotoop

De goudvink heeft een beperkte verspreiding in Nederweert en wordt vooral in bos vastgesteld (Weerterbos, bossen Gebleektendijk, landgoed 't Kruis). In de overige bossen is ze een onregelmatige broedvogel (Wellenstein, Houtsberg). In het moerasgebied De Zoom worden soms territoria bezet. Bij vennen en laagtes worden territoria gevonden in de overgang van droge oever naar aangrenzende bosrand met struwelen (In den Vloed, Sarsven, De Banen). Goudvinken hebben een voorkeur voor middeloud vochtig loofbos met een onderlaag van struwelen. Broeden in droog naaldbos komt voor (Maarheezerveld).

In de ouder wordende bossen lijken de omstandigheden lokaal minder gunstig. Jong sparrenbos was in het verleden belangrijk broedhabitat. Sparrenopstanden waren in het verleden overal aanwezig in Nederweert. Door houtkap en aantasting door de letterzetter is

het areaal zeer sterk geslonken. Een ander wijze van bosbeheer kan mogelijk uitkomst bieden. Door bospercelen te dunnen in plaats van kappen, komen op de open plekken struwelen en uitschietende berken massaal tot ontwikkeling. Dit zijn tijdelijk gunstige omstandigheden voor de goudvink die voldoende dekking voor de nestplaats belangrijk vindt.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling verloopt met soms sterke golfbewegingen waarbij de trend positief is. De resultaten in Nederweert volgen de landelijke en provinciale bevindingen. Binnen deze ontwikkeling zijn de flinke dips in 2008, 2009 en 2022, die ook in de landelijke trendlijn naar voren komen niet goed te verklaren [figuur 228]. Door het stiekeme gedrag en de vrij zachte zang zijn goudvinken niet eenvoudig op te sporen en worden territoria gemist.

Het aantal territoria in het Weerterbos en in landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk is bepalend voor de situatie in het onderzoeksgebied. In 1992 werden door de provincie Limburg in het Weerterbos 7 territoria vastgesteld. In de periode 1994-2009 werden tijdens het reguliere onderzoek 1-15 territoria gevonden. In 2010-2021 neemt het aantal structureel toe en wordt een fraaie oplopende reeks van 10 naar 26 territoria geregistreerd. In 2022 (14) is er een onverwacht scherpe daling waarvoor geen verklaring is te geven.

In landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk is de goudvink op zijn retour. Dit gebied was in 1991 (15) het belangrijkste broedgebied in Nederweert. Het aantal lag in 1994-1997 (4-9) lager en neemt ook in 1998-2022 (0-4) verder af. In landgoed 't Kruis waren de bossen rondom het ven niet toegankelijk. Tot en met 2022 werd hier geen onderzoek gedaan en zijn enkele territoria gemist.

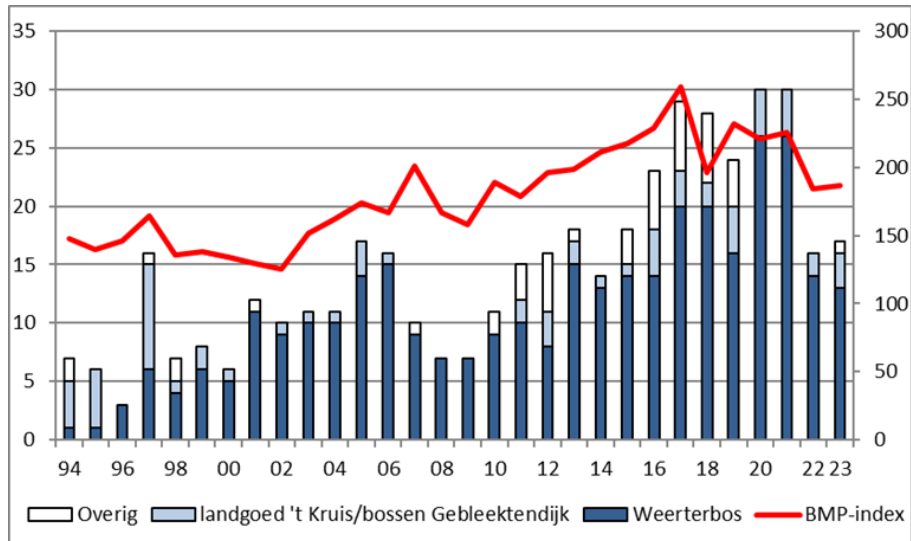
In 2010-2019 werden goudvinken steeds vaker buiten de 2 kerngebieden vastgesteld. Territoria (1-3) werden gevonden in Wellenstein, de bossen Kolenhofweg, de Leegde, de bossen Ingstraat, De Zoom, De Banen en in kerstdennen van een boomkwekerij. In de telgebieden die in 2020-2022 niet werden onderzocht worden ze zelden vastgesteld.

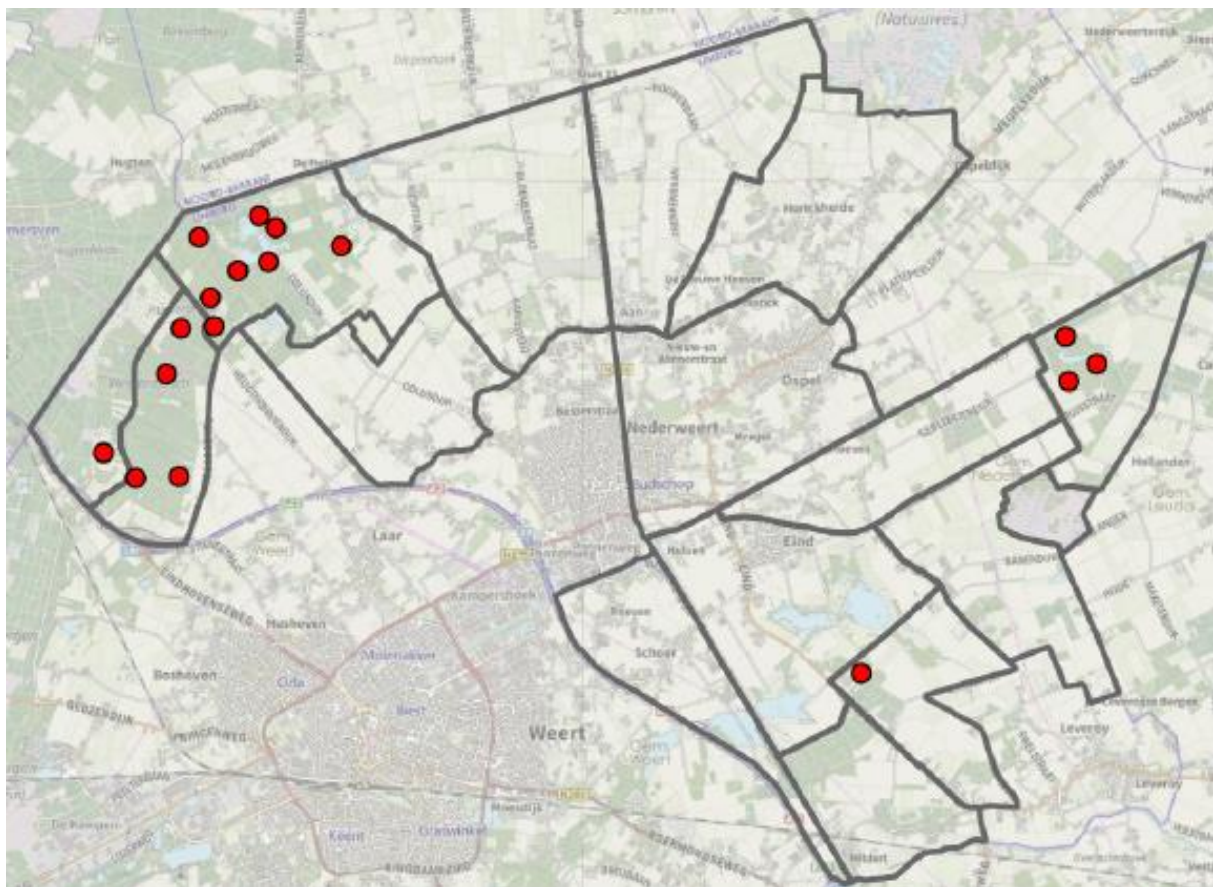
Na het dunnen van een bosperceel zijn massaal opkomende berken na enkele jaren tijdelijk geschikt voor de goudvink. Weerterbos Middelste Hout 16 mei 2021, foto: Thijs Loven.

Onderzoek 2023

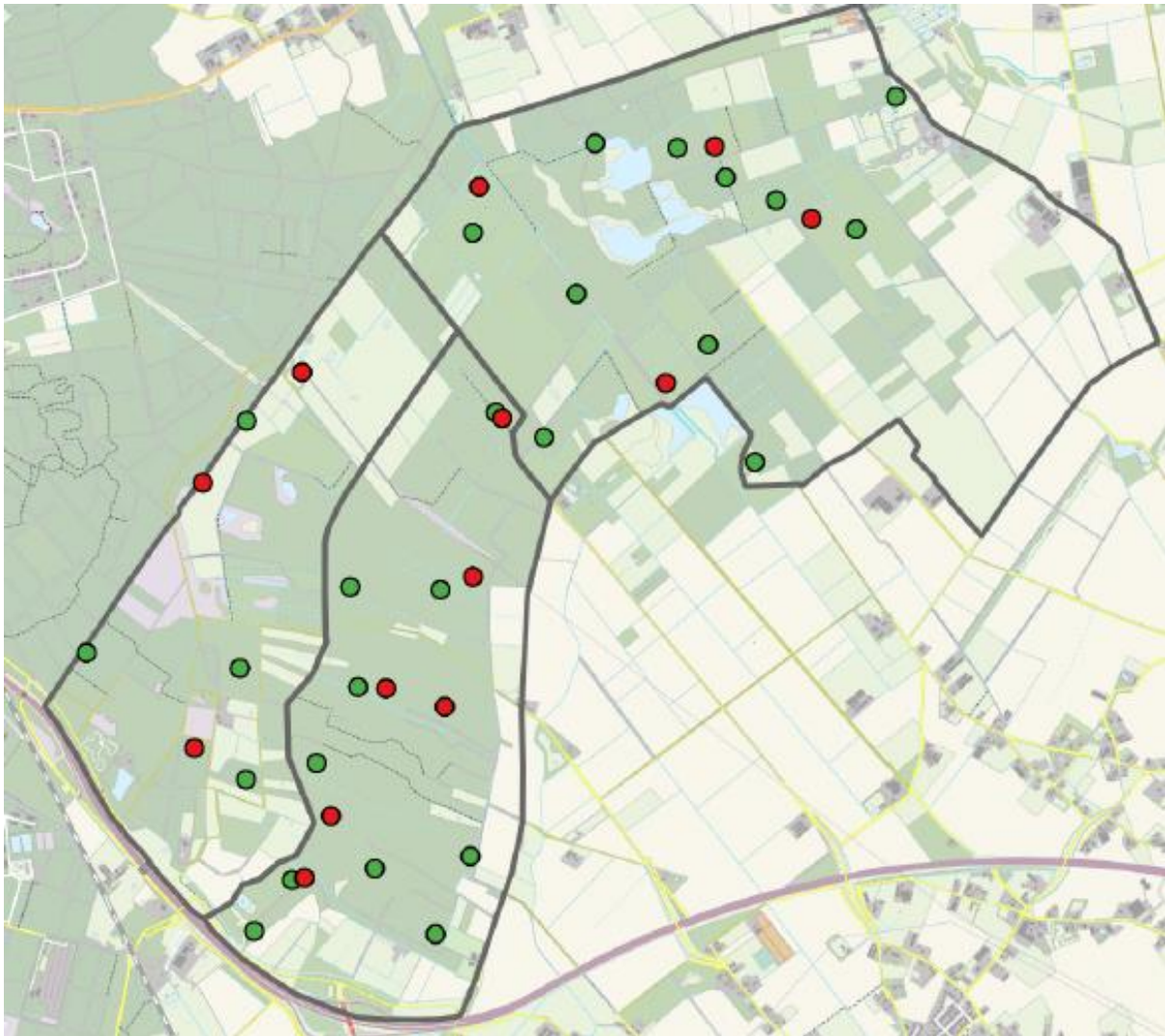
Na een aantal goede jaren in 2020 en 2021 (beide 30 territoria) viel de populatie in 2022 ver terug naar 16 territoria. Ook in 2023 blijven de aantallen laag en worden slechts 17 territoria gevonden. Een waarnemerseffect of lagere onderzoeksintensiteit is niet aan de orde, en weersomstandigheden hebben zover bekend geen rol gespeeld. De oorzaak blijft vooralsnog onbekend [figuur 230]. In de kerngebieden het Weerterbos en landgoed 't Kruis werden respectievelijk 13 en 3 territoria vastgesteld. Buiten de kerngebieden was het karig en werd alleen in de bossen Houtsberg 1 territorium geregistreerd.

Figuur 228. Goudvink: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 229. Goudvink: verspreiding in 2023.

Figuur 230: Goudvink: verspreiding in het Weerterbos in 2021 (groene stip) en in 2022 (rode stip).

Appelvink (*Coccothraustes coccothraustes*)

Verspreiding en biotoop

De appelvink heeft het verspreidingsgebied in Nederweert fors uitgebreid. Territoria werden eerst vooral in bos vastgesteld, maar worden ook steeds vaker in halfopen cultuurland gevonden. De kerngebieden zijn het Weerterbos, landgoed 't Kruis/bossen Gebleektendijk en Wellenstein/Houtsberg. In de overige kleinere bossen zoals de beboste zone rond De Banen/Sarsven en De Zoom maar ook in de bossen Reulisweg, Kolenhofweg en Ingstraat, worden steeds vaker territoria gevonden. Vestigingen in agrarisch bebouwd en stedelijk bebouwd gebied zijn schaars. Open cultuurland is ongeschikt.

Appelvinken worden vooral in de oudere loofbossen en gemengde bossen vastgesteld. Bossen met eiken zijn het meest in trek. Territoria worden ook gevonden in erfbeplantingen en grote tuinen met oude bomen en bij parken.

Onderzoek 1994-2022

De appelvink was lange tijd een vrij onbekende broedvogel in Nederweert. De dichtstbijzijnde populatie die als brongebied kon fungeren bevond zich tot begin jaren tachtig van de vorige eeuw ten oosten van de Maas. In het onderzoeksgebied was, voor een soort die de oudere bossen preferereert, in die tijd beperkt broedbiotoop aanwezig.

In 1991-1992 werd Nederweert door de provincie Limburg onderzocht en werden territoria vastgesteld in het Weerterbos (1) en de omgeving van De Banen/Het Vlakwater (4). In de periode 1994-2007 was de appelvink een onregelmatige broedvogel (0-4). Hierbij moet worden vermeld dat ze bij lage dichtheden moeilijk zijn op te sporen en niet iedere waarnemer met het broedgedrag bekend was. De vastgestelde aantallen waren daardoor iets te laag, maar de trend is reëel. In de daaropvolgende jaren is de appelvink een regelmatige broedvogel en nemen de aantallen flink toe (2008-2018: 5-18; 2018-2022: 26-36). Appelvinken vertonen soms semi-koloniaal broedgedrag, wat het extra lastig maakt om het aantal territoria te bepalen.

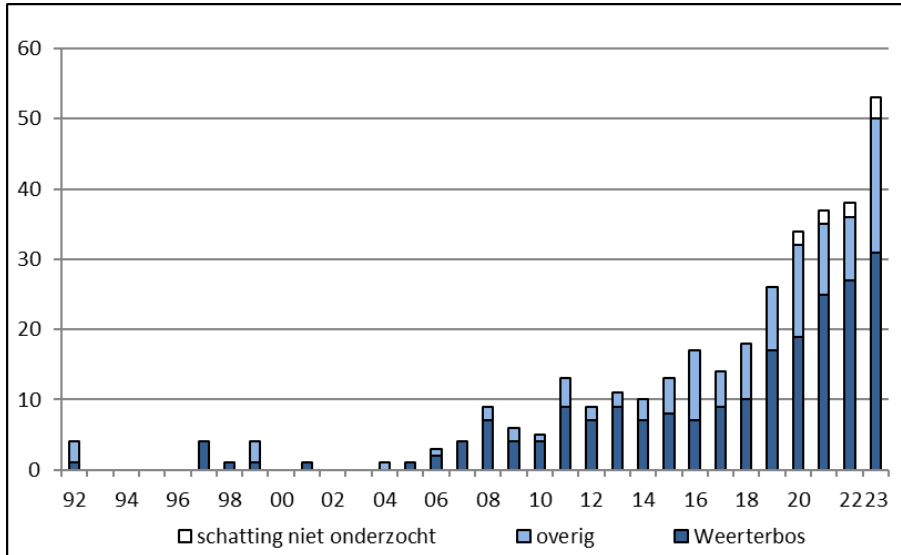
Ospeldijk Anselberg 12 mei 2012, foto: Meinse van der Velde.

Het Weerterbos is het belangrijkste broedgebied. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in de oudere bossen in de zuidelijke helft tussen de Hoogbosweg en Oude Graaf. De monotone naaldbossen in het Maarheezerveld worden zo goed als gemeden [figuur 233]. Buiten het Weerterbos worden ze vooral in het zuidoosten van Nederweert gevonden. Belangrijk zijn de bossen Gebleektendijk/landgoed 't Kruis (maximaal 9 in 2020) de omgeving van De Banen/de Kwegt (maximaal 4 in 2022) en Wellenstein/Houtsberg (maximaal 2 in 2020). In de overige bossen is per locatie maximaal 1 territorium vastgesteld en is het voorkomen onregelmatig. In het cultuurland en de bebouwde gebieden worden appelvinken onregelmatig of incidenteel vastgesteld. Locaties waar territoria zijn gevonden zijn: omgeving Ospeldijk (2011, 2015, 2016), park Budschop (2006, 2018), omgeving Kleine Steeg (2018), visvijver Krommedijk (2021), loofbosje Kievitsdijk (2022) en Schoor (2014). De verwachting is dat de appelvink, gezien het potentieel aan geschikt broedbiotoop, verder zal toenemen.

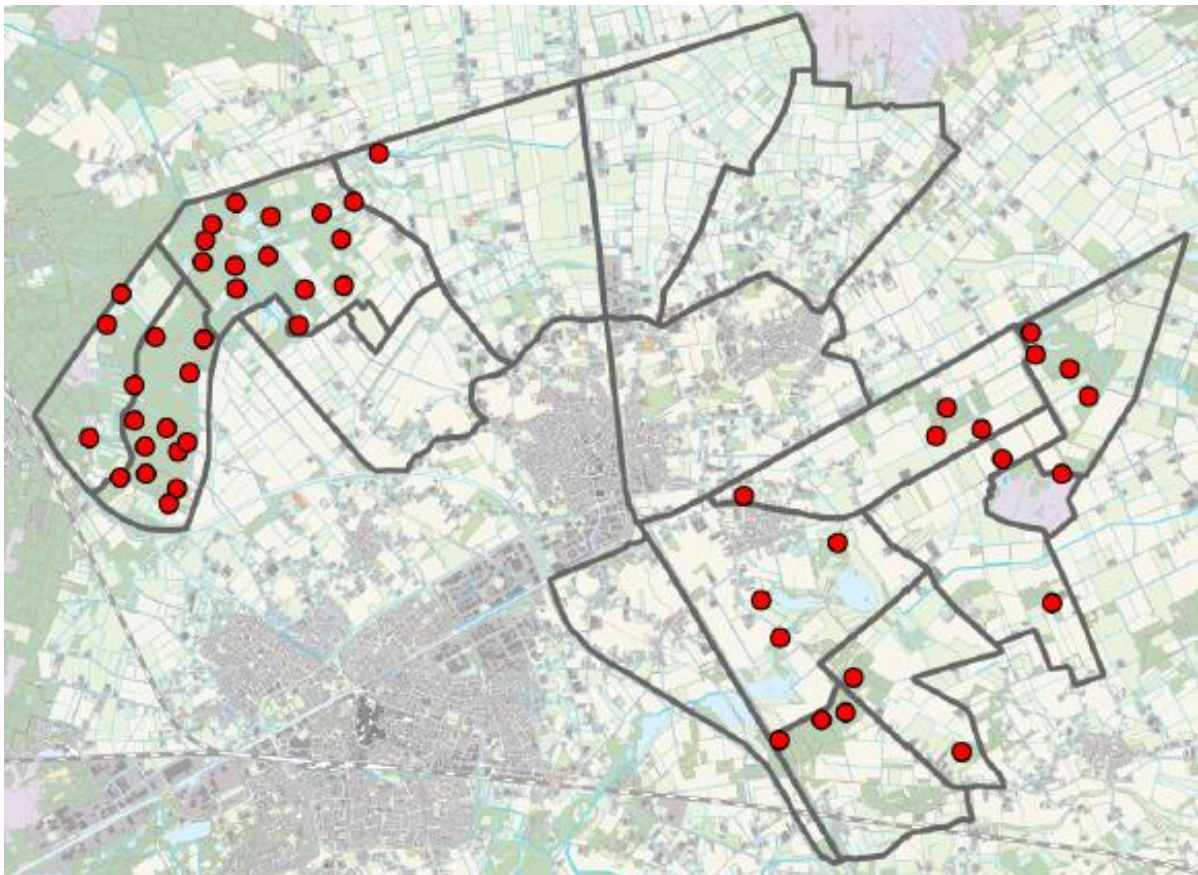
Onderzoek 2023

De toename van de appelvink gaat gestaag door. In het Weerterbos werden 31 territoria in kaart gebracht en in het zuidoosten van Nederweert werden 19 territoria gevonden. In het zuidoosten werden verhoudingsgewijs meer territoria vastgesteld dan in recente jaren. Dit kwam door een extra bezoekeronde door tellers van de provincie Limburg en meer tijdsbesteding per telling door de reguliere waarnemers. Territoria werden gevonden in de

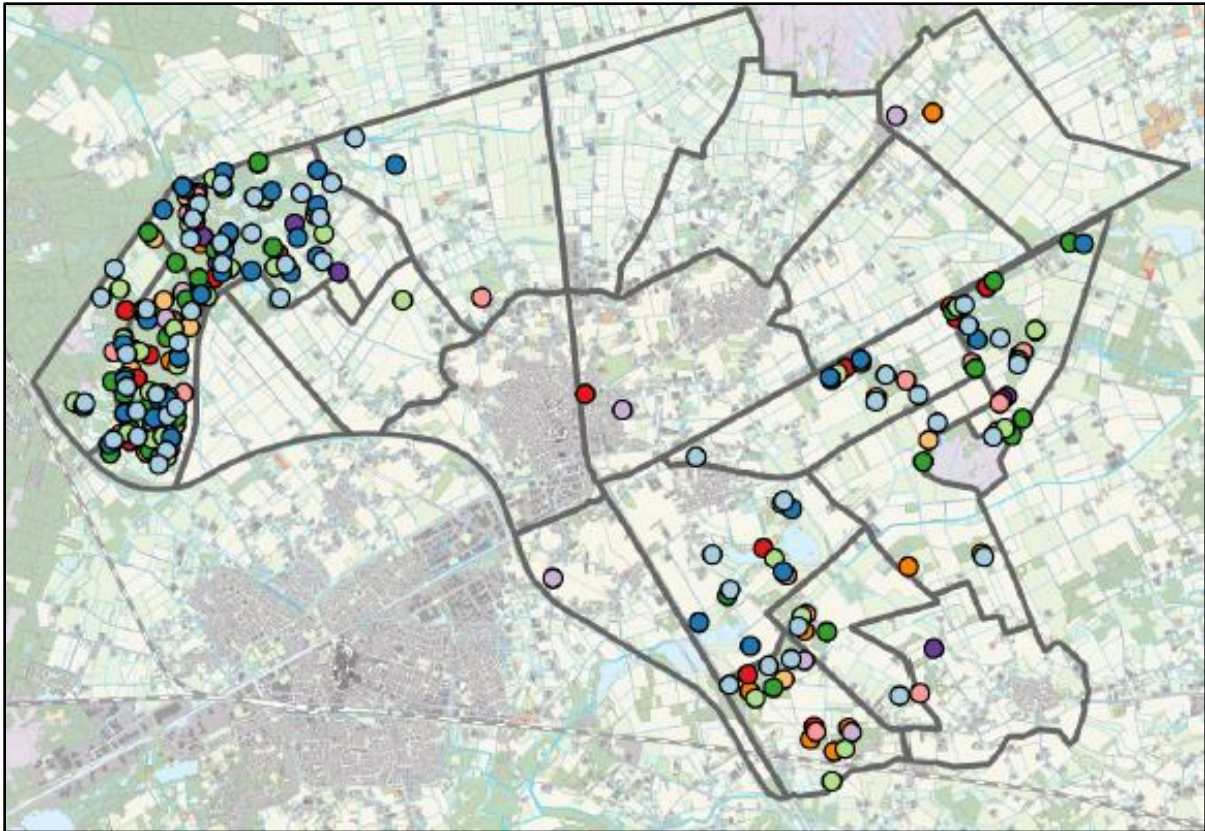
bossen Gebleektendijk/landgoed 't Kruis (8), de omgeving De Banen/de Kwegt (3) en in Wellenstein/Houtsberg (4). In De Zoom, de bossen Reulisweg en de bossen Ingstraat werd per gebied 1 territorium geregistreerd. Het enige territorium in de omgeving van bebouwing werd in Nederweert-Eind vastgesteld. Hier werd op de Kruisstraat in een tuin met grote bomen een voluit zingend mannetje waargenomen.

Figuur 231. Appelvink: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Figuur 232. Appelvink: verspreiding in 2023.

Figuur 233. Appelvink: cumulatieve verspreiding in 2014-2023. Opmerking: niet onderzocht 2020 gebied 04, 05, 09, 10, 12, 16 en 18; 2021-2023 gebied 03a, 05, 09, 10, en 18.

Geelgors (*Emberiza citrinella*)

De Banen 2022, foto: Ron de Wit.

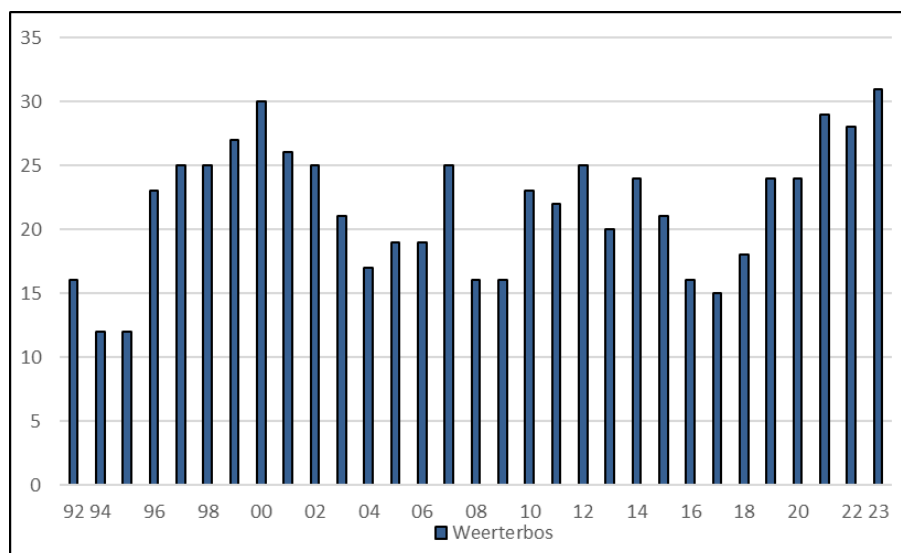
Verspreiding en biotoop

De geelgors heeft een vrij ruime verspreiding in Nederweert. Territoria worden vastgesteld in bos (Weerterbos, bossen Gebleektendijk/landgoed 't Kruis, Wellenstein/bossen Kolenhofweg), halfopen cultuurland (omgeving De Banen/Sarsven/de Kwegt, omgeving de Leegde/Het Vlakwater), moeras (De Kievit, De Zoom) en in open cultuurland (omgeving Laarderheideweg/Molswingelsdwarsdijk, omgeving Moostdijk/Broenenhoup/Kampersweg, de Kruisvennen/'t Bientje). Gesloten bos en zeer open cultuurland wordt gemeden. Binnen de broedbiotoop worden territoria gevestigd in heideveldjes, gevarieerde bosranden, kapvlaktes, kruidenrijk extensief hooiland, landschapselementen en struweelrijke bermen met wegbeplanting met een voorkeur voor zand- en stolwegen. De omstandigheden variëren van droog tot vochtig.

Onderzoek 1994-2022

De aantalsontwikkeling van de geelgors verloopt met schommelingen waarbij in de mindere jaren rond de 150 territoria worden vastgesteld en in de goede jaren rond de 200 territoria worden gevonden. Binnen het onderzoeksgebied is de populatie voortdurend in beweging en kunnen de aantallen per telgebied en binnen de verschillende biotopen behoorlijk fluctueren. Belangrijke oorzaken zijn natuurherstel en ontwikkelingen in het cultuurland. Koude tot vrij koude winters in 1995/96 en 1996/97 en koude tot normale winters in 2009/10-2012/13 waren van geringe invloed op het aantal territoria. De ontwikkelingen in de verschillende broedgebieden worden hieronder besproken.

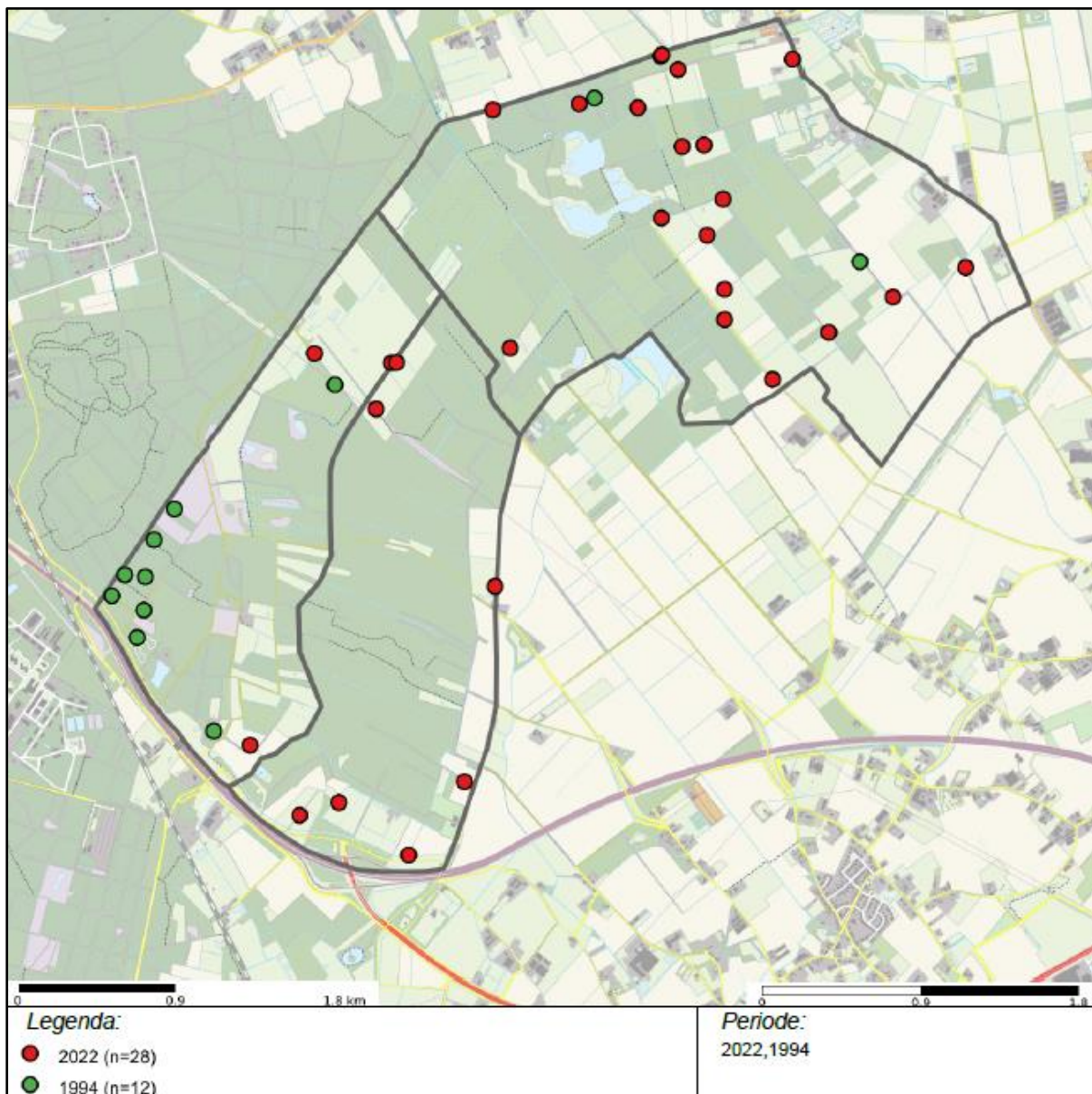
In het Weerterbos worden sterk wisselende aantallen vastgesteld (12-31 territoria). Een belangrijke oorzaak is het vele natuurherstel dat vanaf eind jaren negentig van de vorige eeuw is uitgevoerd. Hierdoor ontstonden, afhankelijk van de ingreep, tijdelijke of meer permanente broedgebieden, maar werden locaties door vernatting ook minder geschikt. Belangrijk voor de geelgors was de verwerving van landbouwgronden waarbij intensief gebruikt gras- en akkerland werd omgezet naar extensief beheerd kruiden- en insectenrijk hooiland. Langs deze hooilanden maar ook elders in het Weerterbos werd in 2012 10 kilometer bosrand over een breedte van 5-30 meter vrij gekapt. Enkele overstaanders werden gespaard waarna de stroken met struwelen werden aangeplant; een ideaal broedhabitat voor de geelgors.

Figuur 234. Geelgors: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1992 (provincie Limburg) en in 1994-2023

Ook veranderingen in het bosbeheer spelen een rol. In het verleden werden hele bospercelen gekapt en kwam tijdelijk geschikt biotoop beschikbaar. Na herplant werden deze percelen door vegetatiesuccessie ongeschikt (Maarheezerveld: naaldbos, In den Vloed: populierenbos). Kaalkap komt echter nauwelijks meer voor en in plaats daarvan worden percelen selectief

gedund. In de Grashut (2012) en de laagte tussen het Kleinven en het Maarheezerveld (2000) heeft grootschalig herstel van natte natuur plaatsgevonden. In de Grashut broeden geelgorzen in wisselend aantal op de overgangen van nat naar droog. Bij de vennen In den Vloed worden amper territoria vastgesteld. Deze gebieden zijn in de regel te nat [figuur 234, 235].

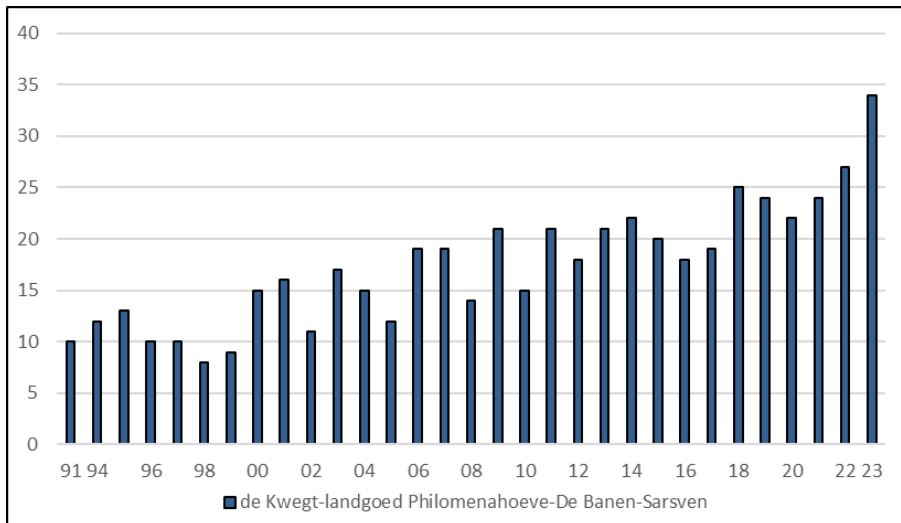

Figuur 235. Geelgors: verspreiding in het Weerterbos in 1994 (groene stip) en in 2022 (rode stip).

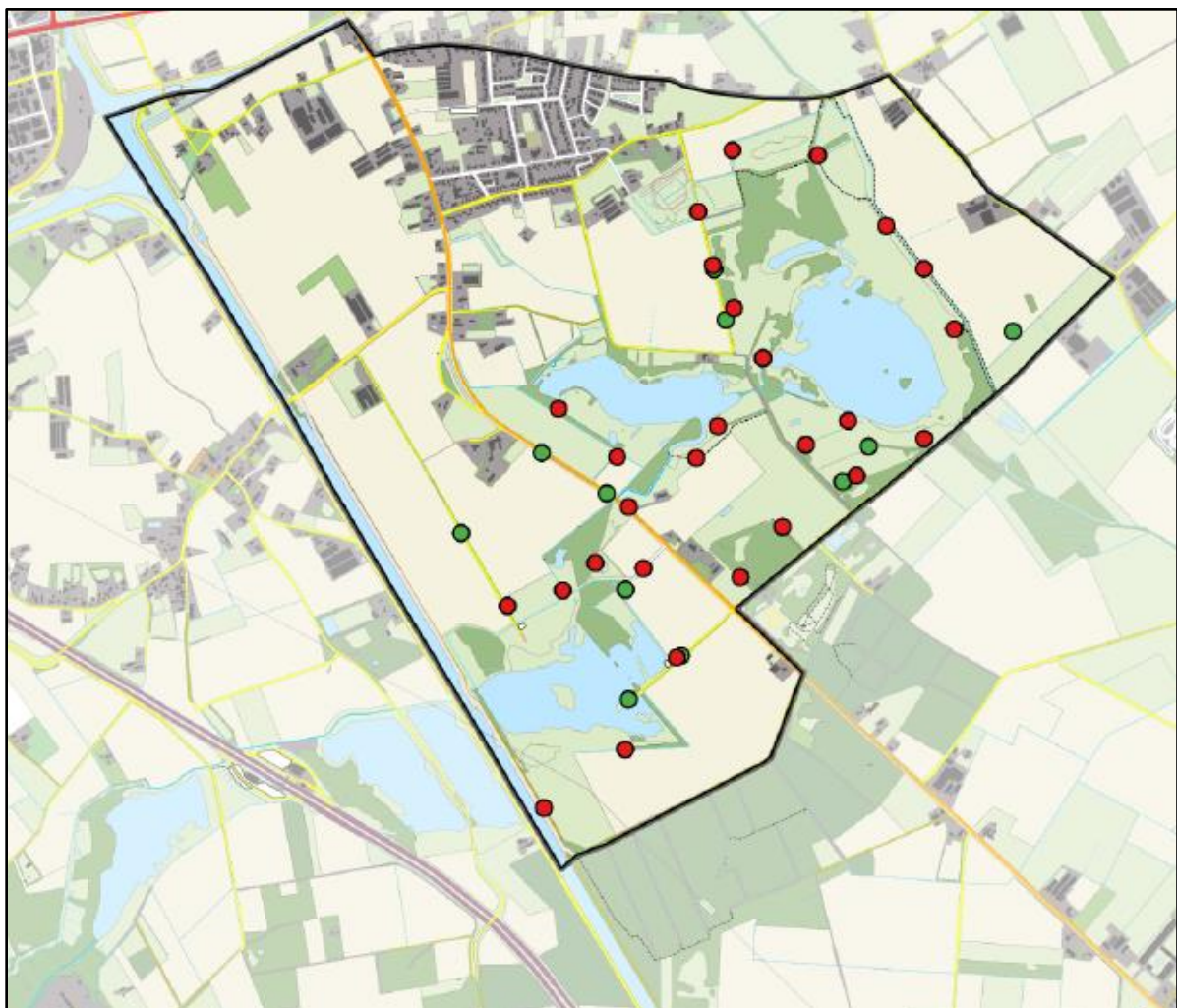
Het gebied de Kwegt/landgoed Philomenahoeve/De Banen/Sarsven is dankzij natuurherstel een van de beste geelgorsbiotopen van Nederweert. Door aankoop en uitruil van percelen ontstond een groot aaneengesloten en voor de geelgors erg aantrekkelijk biotoop. De gestage toename van het aantal territoria past in de tijdlijn waarbij in een steeds groter gebied projecten werden uitgevoerd en hoogwaardige natuur tot ontwikkeling kwam: De Banen 1991/1992, De Banen 1998, de Kwegt 2007-2017, Sarsven 2009, landgoed Philomenahoeve 2011 en de Banen 2017.

In 1994 werden 11 territoria vastgesteld, in 2022 liep dit aantal op naar 27 territoria. Het gebied kenmerkt zich door kleinschalig cultuurlandschap met extensief beheerde kruiden- en insectenrijke hooilanden, struwelen, houtwallen, houtsingels, gevarieerde bosranden, bosaanplant en gevarieerde wegbermen met eiken als wegbeplanting. Het geaccidenteerde

terrein met oude stuifduinen tussen De Banen en de Philomenahoeve zorgt voor een extra dimensie.

Figuur 236. Geelgors: aantalsontwikkeling in 1991 (provincie Limburg) en in 1994-2023 in de omgeving van De Kwegt, landgoed Philomenahoeve, De Banen en het Sarsven.

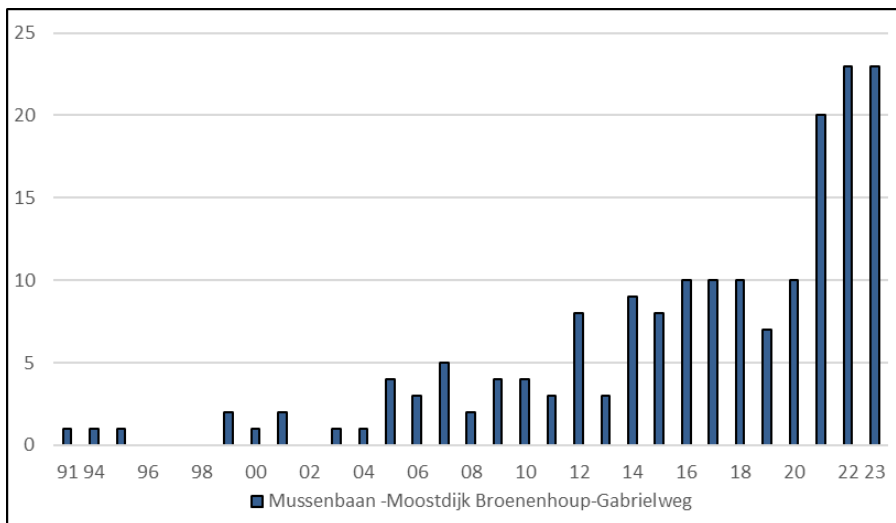

Figuur 237. Geelgors: verspreiding in de omgeving van de Kwegt, landgoed Philomenahoeve, De Banen, en het Sarsven in 1994 (groene stip) en in 2022 (rode stip).

Landgoed Philomenahoeve 12 mei 2023, foto: Thijs Loven.

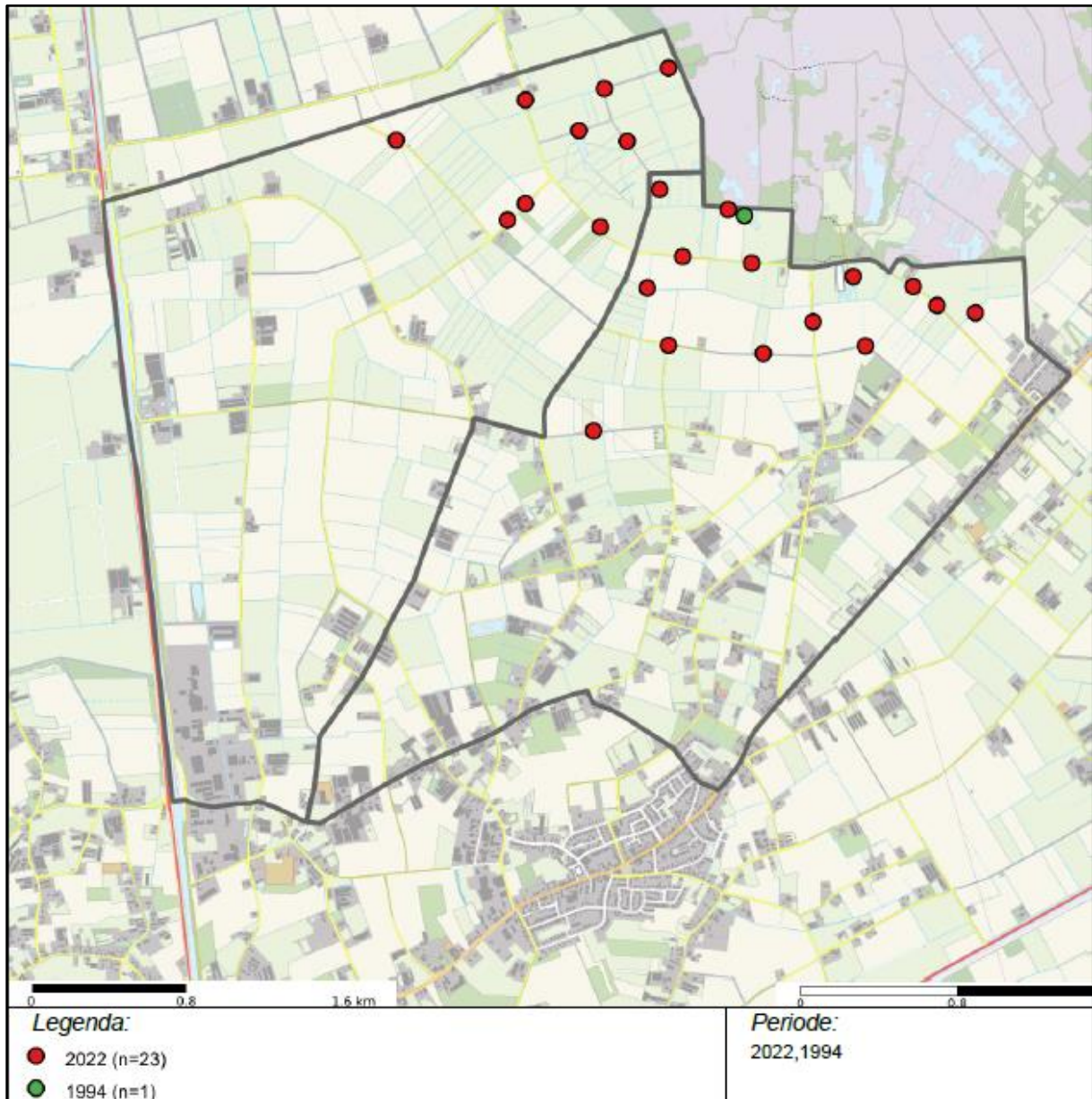
In het cultuurland worden bijzondere ontwikkelingen vastgesteld. Geelgorzen hebben nieuwe broedgebieden ontdekt in de beheersgebieden de Mussenbaan en de Moostdijk ter hoogte van Ospeldijk en in het aangrenzende intensieve open cultuurland. Het verspreidingsgebied is flink uitgebreid en dient mogelijk als overloop van de sterk toegenomen populatie die in de Grote Peel broedt (1992/1993: 69; 2016: 99) (van Noorden, 2017) [figuur 239]. In de Mussenbaan is sprake van kleinschalig cultuurlandschap en worden territoria bezet langs zandwegen met struweel en doorschietende berken en elzen. Het intensieve grondgebruik binnen het gebied is na verwerving beëindigd waarna door de terreinbeheerder extensief beheer kon worden toegepast. De meeste percelen worden als vochtig hooiland beheerd. Ondanks maatregelen die voor een verhoging van de grondwaterstand hebben gezorgd blijven delen voor de geelgors geschikt.

Figuur 238. Geelgors: aantalsontwikkeling ten zuiden van de Grote Peel in 1991 (provincie Limburg) en in 1994-2023.

De buitengrens van het verspreidingsgebied wordt gemarkeerd door de zandwegen Broenenhoup en Gabrielweg. Langs de Broenenhoup is wegbeplanting met eiken en struwelen aanwezig. Langs de Gabrielweg bevinden zich struwelen en boomgroepen.

Een voor de geelgors gunstige ontwikkeling in dit gebied is de toename van percelen met weide- en akkervogelbeheer. De zadenrijke akkervogelpercelen zijn tijdens de winter een belangrijk foerageergebied en gunstig voor de overleving van geelgors en andere zaadeters. In het onderzochte gebied werden in 1991 en 1994-2011, 1-5 territoria gevonden. In 2012-2022 werden 5-22 territoria vastgesteld [figuur 238].

Figuur 239. Geelgors: verspreiding ten zuiden van de Grote Peel in 1994 (groene stip) en 2022 (rode stip).

In de Kruisvennen/ 't Bientje zijn de resultaten minder fraai. Deze populatie broedt geheel in intensief open en halfopen cultuurlandschap. Langs de meeste wegen is wegbeplanting met eik aanwezig en er zijn relatief veel zandwegen met fraaie structuurrijke bermen. De geelgors nam eerst flink toe (1991 en 1994-2008: 19-49) om daarna weer af te nemen (2009-2019: 20-36). In 2019-2022 werd het gebied niet onderzocht waardoor een actueel overzicht ontbreekt. De oorzaak van de afname is vooralsnog onbekend.

In het halfopen cultuurland tussen Kruisstraat-Reulisweg-Bergdijk-Leveroyesdijk heeft de geelgors flink ingeleverd. In 1991 werden door de provincie Limburg 20 territoria gevonden. In de periode daarna lopen de aantallen eerst op (1994-2007: 18-36) om vervolgens weer af te nemen (2008-2022: 10-26).

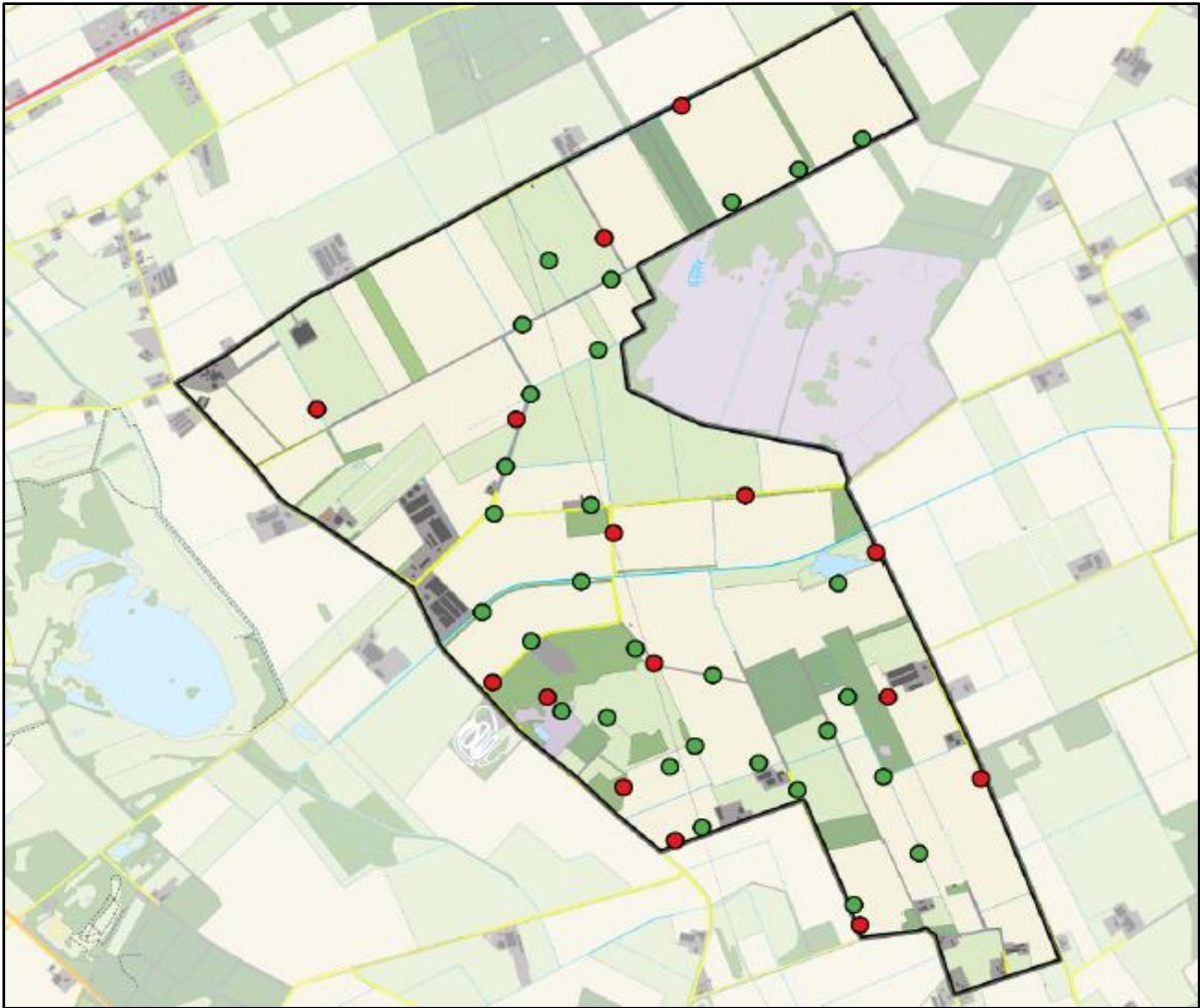
Een belangrijk broedbiotoop is het natuurgebied de Leegde en omgeving. Het natuurgebied ontstond na afronding van de ruilverkaveling eind jaren tachtig van de vorige eeuw en werd aangeplant met houtsingels en kleine bosjes. Centraal in het gebied ligt een poel met vochtige heide en een schraal hooiland. Aan de noordzijde lag een vuilstort die later met loofbomen werd aangeplant. De Leegde werd door het kleinschalige karakter zeer geschikt voor de geelgors en boompieper.

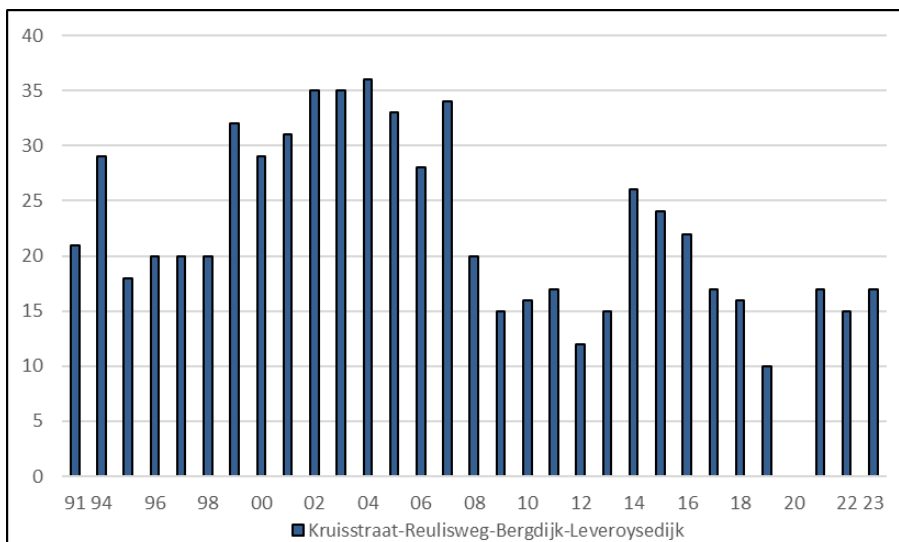
De Leegde 15 juli 2014, foto: Thijs Loven.

In het agrarisch gebied daaromheen lagen meerdere houtwallen, houtsingels, kleine loofbosjes en zandwegen met struwelen en boomgroepen of solitaire bomen. In de bossen Reulisweg werden percelen met grove den en populier aangeplant. Het agrarisch gebied was in 1994 voor circa de helft als grasland in gebruik (www.toporeis.nl). In de afgelopen 30 jaren is er landschappelijk voor de geelgors veel veranderd. Er verdween circa 1000 meter aan houtsingels, langs zandwegen en tussen perceelstroken verdwenen bomen en struwelen en door vegetatiesuccessie werden houtwallen minder geschikt. Het agrarisch grondgebruik werd steeds intensiever waarbij grasland praktisch is verdwenen (2022 geschat minder dan 10% ten opzichte van 1994) en omgezet naar akkerbouw. De huidige teelten zijn ecologisch gezien van geen waarde. In het gebied deden grote eenvormige graszodenpercelen hun intrede en nam het areaal sierbloemen- en aspergeteel flink toe. De plasticering van deze teelten zal ongetwijfeld goed zijn voor de opbrengst, maar is slecht nieuws voor de geelgors en andere soorten die hier broeden [figuur 240, figuur 241].

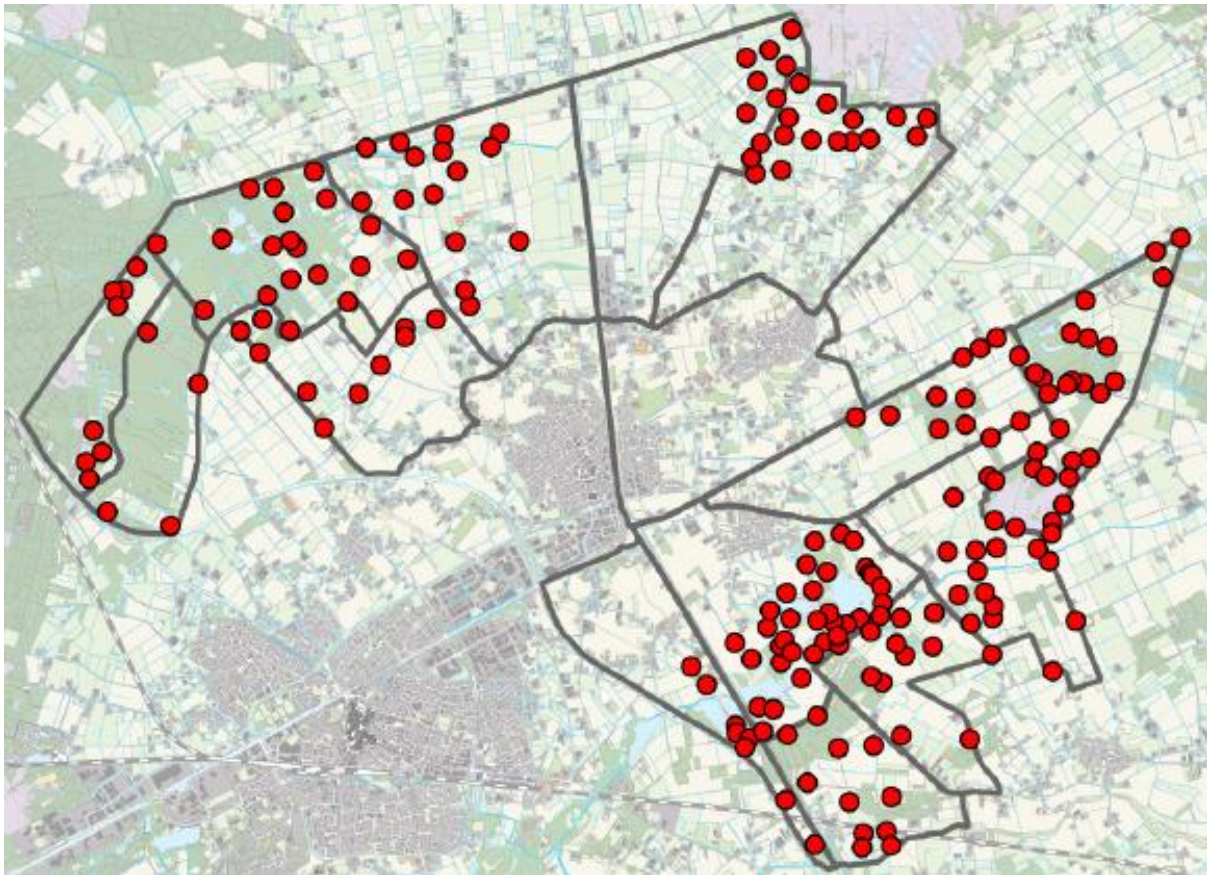
Lichtpuntjes zijn de herplant van 2000 meter met struwelen langs een zandweg richting De Zoom (2024), de herinrichting van de Leveroyesdijk met struwelen en diverse boomsoorten (2019) en een strook nieuwe natuur tussen de Reulisweg en de Leegde (2018). Wat dit voor de geelgors gaat betekenen zal de toekomst uitwijzen.

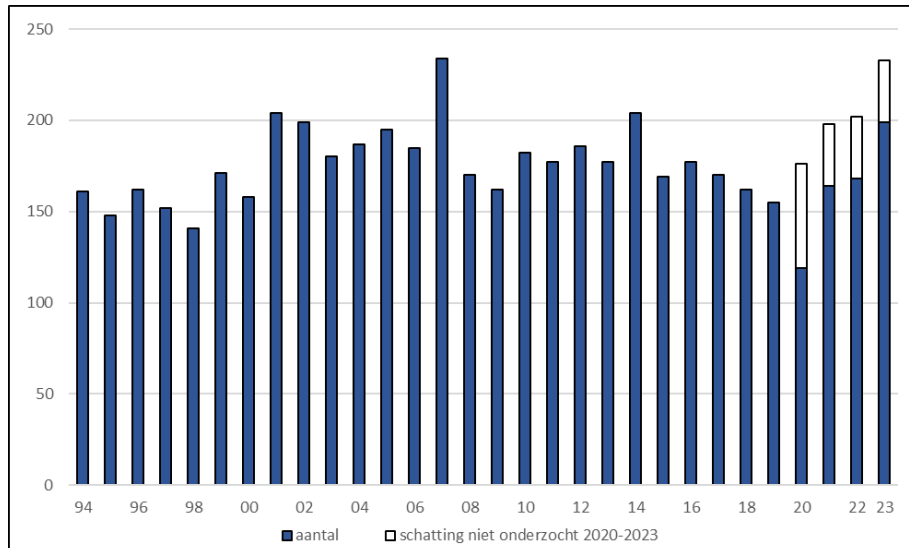
Figuur 240. Geelgors: aantalsontwikkeling in halfopen cultuurland in de omgeving van De Zoom (telgebied 16) in 1994 (groen) en in 2022 (rood).

Geelgors 241: aantalsontwikkeling in halfopen cultuurland in de omgeving van De Zoom in 1991 (provincie Limburg) en in 1994-2023. Opmerking: 2020 niet onderzocht.

Figuur 242. Geelgors: verspreiding in 2023.

Figuur 243. Geelgors: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Onderzoek 2023

In de onderzochte gebieden werden 199 territoria vastgesteld. In de overige 5 niet onderzochte gebieden wordt de populatie op 34 territoria geschat. Het onderzoeksjaar behoort tot de betere jaren met de aantekening dat het aantal in delen van het zuidoosten van Nederweert hoger uitviel door intensiever onderzoek.

Met uitzondering van Wellenstein (-3) was het aantal in alle (tel)gebieden gelijk of hoger dan in 2022. Extra goed deden ze het in het gebied De Banen/de Kwegt (+7), de telgebieden Gebleektendijk/landgoed 't Kruis (+12) en het telgebied Vlakwater/Houtsberg (+6).

In het recent gekoloniseerde gebied ten zuiden van de Grote Peel werd na de forse toename in 2021 (20) en 2022 (23) in 2023 (23) een pas op de plaats gemaakt.

Cirlgors (*Emberiza cirlus*)

Verspreiding en biotoop

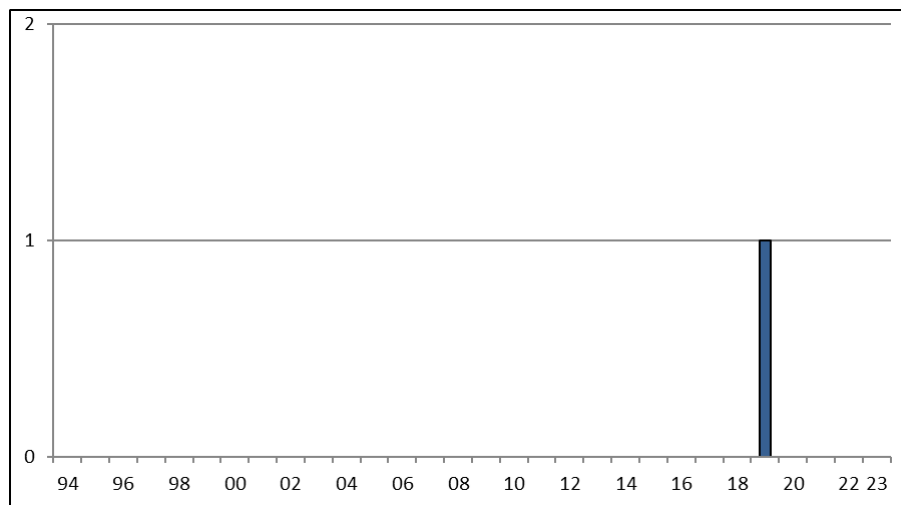
De enige vestiging in Nederweert vond plaats in een landbouwenclave in het Weerterbos met overwegend grasland en enkele akkers. Deze percelen zijn in de regel vrij vochtig maar waren in 2019 door een flink neerslagtekort sterk verdroogd. De vogel werd zingend waargenomen in een perceelsscheiding met (braam)struwelen en in de aangrenzende bosrand van een gemengd bos.

Onderzoek 1994-2022

Tijdens een avondbezoek op 20 juni 2019 werd door een alerte waarnemer een zingende cirlgors ontdekt. De vogel was tot en met 22 juli aanwezig en liet zich regelmatig zingend horen. Er zijn geen waarnemingen gedaan die op broeden duiden. Binnen het territorium waar de cirlgors werd vastgesteld zijn ook territoria van boompieper, grasmus roodborsttapuit en geelgors aanwezig. In 2018 werd tussen 18 april en 10 juli in de buurgemeente Weert eveneens een zingend mannetje ontdekt. Cirlgorzen nemen in Duitsland toe en de rand van hun verspreidingsgebied ligt op slechts 100 kilometer van Zuid-Limburg (Boele *et al.*, 2021). In 2020-2022 zijn in Nederland zover bekend geen nieuwe territoria gevonden.

Onderzoek 2023

Niet vastgesteld.

Figuur 244. Cirlgors: aantalsontwikkeling in 1994-2023.

Rietgors (*Emberiza schoeniclus*)

Verspreiding en biotoop

De rietgors heeft een beperkte verspreiding in Nederweert. De meeste territoria worden in natuurgebieden vastgesteld. Territoria worden gevonden in verruigd moeras (De Zoom, De Kievit), in brede natuurlijke oevers langs open water (De Banen, het Sarsven, de Schoorkuilen, vennen en laagtes in het Weerterbos, Tungalroyse Beek en retentiebekkens). Soms worden verruigde bermen bezet (Mussenbaan). Rietgorzen broeden op de grens van vochtig tot nat terrein. Ze maken gebruik van struwelen, rietveldjes en rietkragen waarbij enige openheid van het terrein wordt verlangd. Dichte wilgenbossen zoals in delen van landgoed 't Kruis, De Zoom en de Kwegt worden gemeden. Dat geldt ook voor de rietkragen en struwelen langs de kanalen. In intensief cultuurland worden ze zelden gevonden.

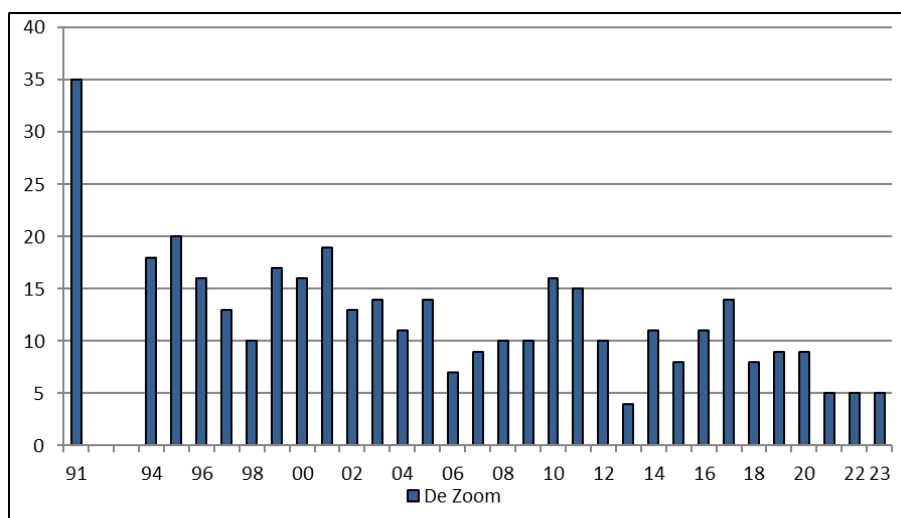
Onderzoek 2002-2022

In de onderzoeksperiode is de broedbiotoop van de rietgors flink gewijzigd. Het aantal gebieden waar territoria worden gevonden is aanzienlijk uitgebreid. De populatieontwikkelingen die de afgelopen decennia zijn vastgesteld zijn terug te voeren op natuurherstel of het uitblijven daarvan, beekherstel en veranderingen in het waterbeheer. In 1991 en 1992, vlak voor de uitvoering van de vele natuurherstelprojecten, werd Nederweert door de provincie Limburg voor de eerste keer vlakdekkend onderzocht. De peelrestanten bevonden zich destijds in een desolate toestand en waren voedselrijk en verdroogd en verruigd. In Nederweert werden 75 territoria vastgesteld. Het overgrote deel bevond zich in De Zoom (35), De Banen (21) en het Sarsven (10). In De Kievit (5) werd een kleine populatie vastgesteld en elders in Nederweert waren 4 territoria aanwezig.

In de periode 1992-2017 werden vennen opgeschoond en gedempte vennen en laagtes in ere hersteld. In de nieuwe situatie die daardoor ontstond verdween veel broedbiotoop. De aantallen namen in de bestaande gebieden sterk af (De Banen, het Sarsven), en nieuwe gebieden waren in de eerste jaren amper geschikt (de Schoorkuilen, vennen en laagtes in het Weerterbos). Afname vond ook plaats in De Zoom en De Kievit. Door de samenloop van een aantal processen namen de aantallen in Nederweert verder af en werd in 2005 een dieptepunt bereikt met slechts 11 territoria.

Bij de aantalsontwikkeling in De Zoom moet wel een kanttekening worden geplaatst. In 1991 werden door de provincie Limburg 35 territoria vastgesteld. Tijdens vervolgonderzoek in 1994 en 1995 werden respectievelijk 18 en 20 territoria gevonden. Dit verschil was gezien het proces van een afnemende populatie te verklaren. In 2001 werden tijdens het reguliere onderzoek in De Zoom 19 territoria vastgesteld terwijl door waarnemers van de provincie Limburg liefst 42 territoria werden geregistreerd. Voor het (te) grote verschil van 23 territoria is geen verklaring bekend. Rietgorzen worden vanaf 2002 in het onderzoek meegenomen. Het aantal neemt langzaam toe (2002-2015: 11-40; 2016-2022: 46-53 - deels geschat -). De ontwikkelingen binnen de verschillende broedgebieden zijn als volgt:

De Zoom: uit onderzoek in de periode 1961-1976 blijkt dat De Zoom in die jaren al een goed broedbiotoop voor de rietgors was. In het broedseizoen werden destijds aantallen tussen de 15-30 rietgorzen opgegeven. De Zoom was toen nog vrij open en er lagen grote waterplassen. Uit de aanwezigheid van territoria van kleine karekiet, rietzanger, blauwborst en sprinkhaanzanger kan worden afgeleid dat rietvelden en struwelen aanwezig waren. Vanaf 1994 is de soort jaarlijks onderzocht.

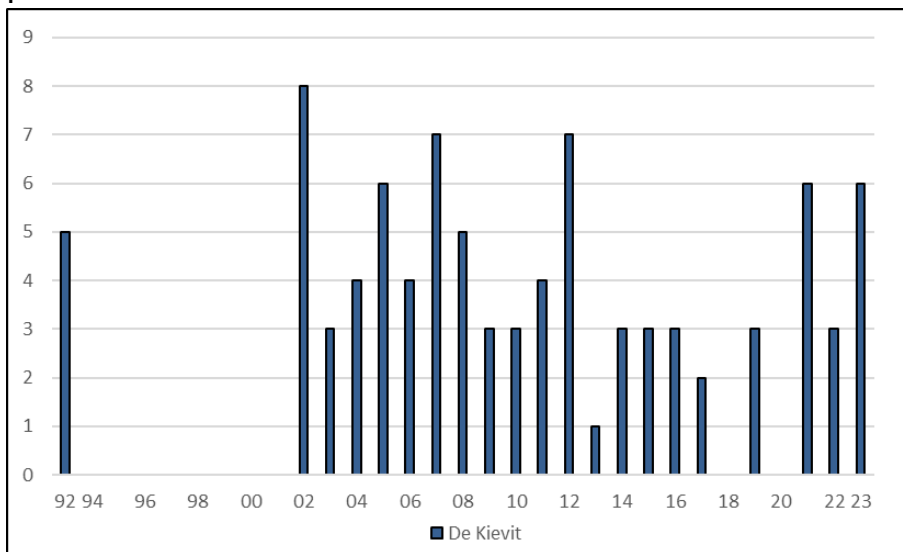

Figuur 245. Rietgors: aantalsontwikkeling in De Zoom in 1991 (provincie Limburg) en in 1994-2023.

De langjarige trend is sterk afnemend. In feite zijn de aantallen die worden vastgesteld een graadmeter van de voortschrijdende verdroging en verruiging. Omdat er geen plannen zijn om

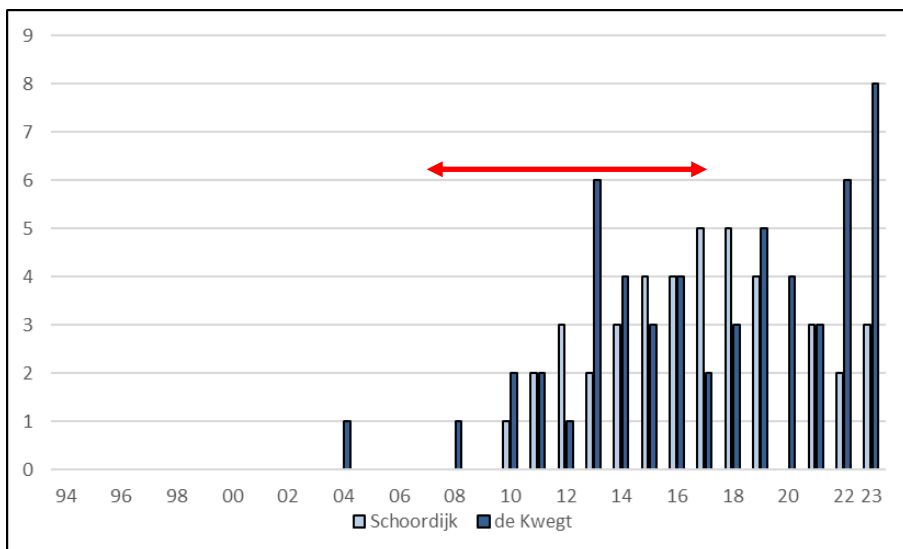
venherstel uit te voeren wordt het gebied steeds minder geschikt voor de rietgors. De lage tot extreem lage waterstanden in 2018-2022 (3-9 territoria) hebben het verruigingsproces alleen maar versneld.

De Kievit: In De Kievit worden de meeste rietgorzen vastgesteld in de smalle verruigde strook langs de Kievitsbeek. Het beheer is vooral gericht op het verschrallen van de vochtige tot natte hooilanden aan weerszijden van de beek. Het centrale moerassige deel bestaat vooral uit riet, pitrus en wilg met hier en daar elzen. Door een permanente aanvoer van water uit het agrarisch achterland is het water voedselrijk. Een enkel territorium wordt gevonden in de aangrenzende sterk verruigde relictten langs de Kievitsdijk en het aangrenzende landbouwgebied De Wetering. De aantalsontwikkeling verloopt met golfbewegingen en is licht negatief

Figuur 246. Rietgors: aantalsontwikkeling in De Kievit en omgeving in 1992 (provincie Limburg) en in 2002-2023. Opmerking: 2020 niet onderzocht.

De Schoorkuilen, deelgebied Kwegt en Schoordijk: In 2007-2017 werd grootschalig natuurherstel uitgevoerd in de Schoorkuilen. Tijdens de uitvoering van het project ontstonden in de oeverzones nieuwe mogelijkheden voor de rietgors, maar zijn tussentijds door werkzaamheden ook broedlocaties verdwenen.

Figuur 247. Rietgors: aantalsontwikkeling in de Schoorkuilen in 2001-2023 in relatie tot venherstel in 2007-2017 (rode pijl). Opmerking: vennen Schoordijk 2020 niet onderzocht.

De vegetatie in de Kwegt is na de afronding van het venherstel nog volop in ontwikkeling. Met name in de brede oevers aan de noord- en zuidzijde is geschikt broedbiotoop aanwezig in de vorm van wilg en opkomende berk en els. Zonder beheer zouden de oevers binnen enkele jaren dichtgroeien. Om dit te voorkomen worden door de terreinbeheerder jaarlijks vlakken gemaaid om het open karakter te behouden.

De oevers langs de Schoordijk zijn minder breed dan in de Kwegt. Het meest interessante stuk zijn de met riet en struwelen verruigde oevers aan weerszijden van de weg Schoordijk.

Door de wisselende omstandigheden kan het aantal territoria per jaar behoorlijk fluctueren met de grootste verschillen in de Kwegt (2007-2017: 0-6; 2018-2022: 3-6). In de vennen langs de Schoordijk werd het eerste territorium pas in 2010 vastgesteld. Het aantal neemt daarna toe tot 5 territoria in 2017 en 2018. In 2019-2022 liggen de aantallen op een iets lager niveau en werden 2-4 territoria gevonden.

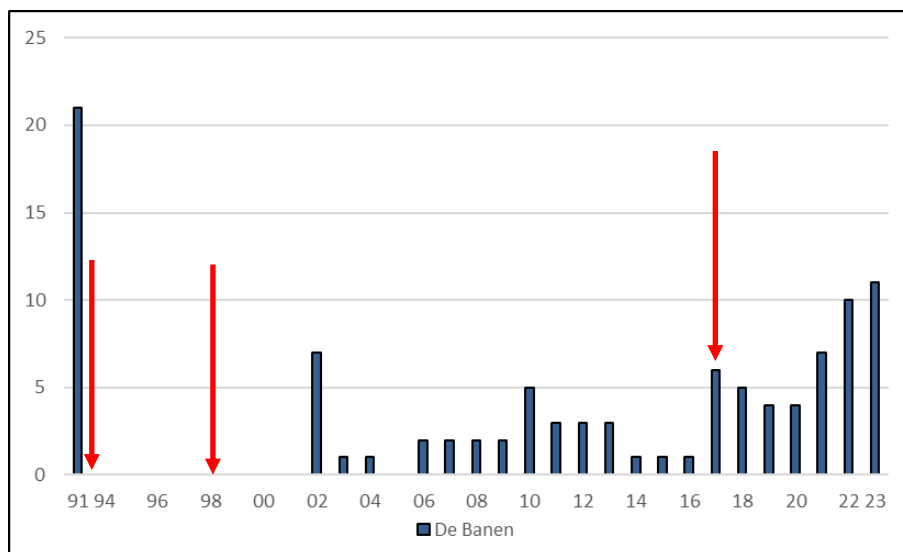
De Banen: In 1991, vlak voor het eerste venherstel werden door de provincie Limburg 22 territoria vastgesteld. In het aangrenzende Sarsven werden destijds 10 territoria geregistreerd. Beide vennen werden door vermessing en de invloed van gebiedsvreemd water zeer voedselrijk en groeiden vanuit de randzones dicht met riet en wilg. Voor de rietgors waren dat op zich gunstige omstandigheden. In De Banen was vooral de brede drassige oostoever met een tientallen meters brede rietkraag, struwelen en open plekken geschikt.

Tijdens het laatste venherstel in De Banen werd de oeverzone volledig opgeschoond. Juli 2016, foto: Thijs Loven.

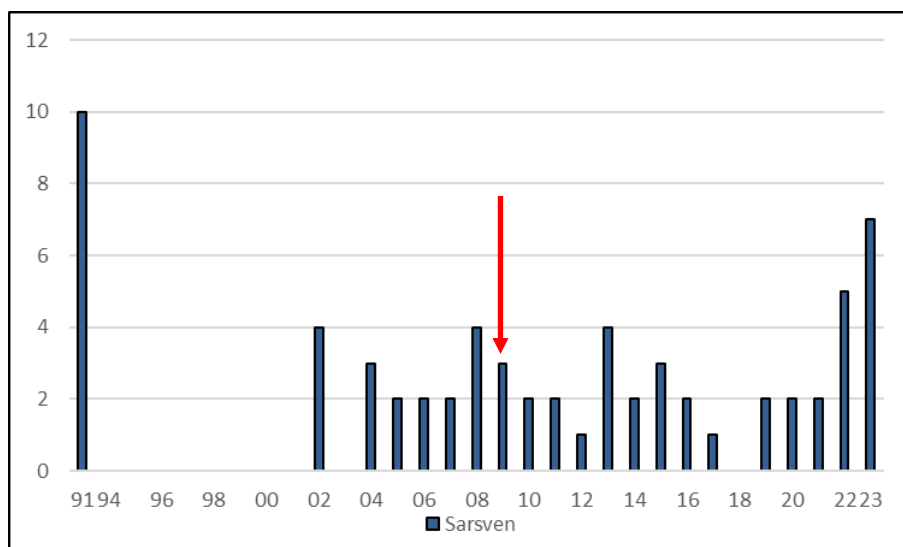
In De Banen werd in 1992, 1998 en 2017 natuurherstel uitgevoerd. De oeverzones werden opgeschoond, het ven werd iedere keer vergroot en het waterpeil verhoogd. De nieuwe omstandigheden waren veel minder gunstig voor de rietgors en niet te vergelijken met de situatie in 1991. Daarnaast werd de resterende rietvegetatie door de voedselarmere waterkwaliteit steeds ijler. In 2002-2017 werden in De Banen niet meer dan 1-7 territoria vastgesteld. Tijdens het laatste herstel in 2017/2018 werd opnieuw veel opslag in de randzones afgevoerd. Positief voor de rietgors was de uitbreiding van de venrand in oostelijke richting tot aan de nieuw gegraven Rietbeek. Door enkele droge jaren viel het ven in 2019-

2020 droog of grotendeels droog en kwamen wilgen op de brede oostoever massaal tot ontwikkeling. Hierdoor werd deze oever de meest interessante plek voor de rietgors. In 2021 werden in De Banen 7 territoria geregistreerd, in 2022 ging het om 10 territoria waarvan respectievelijk 5 en 8 op de oostoever.

Figuur 248. Rietgors: aantalsontwikkeling in De Banen in 1991 (provincie Limburg) en in 2002-2023 in relatie tot venherstel in 1992, 1998, en 2017 (rode pijl).

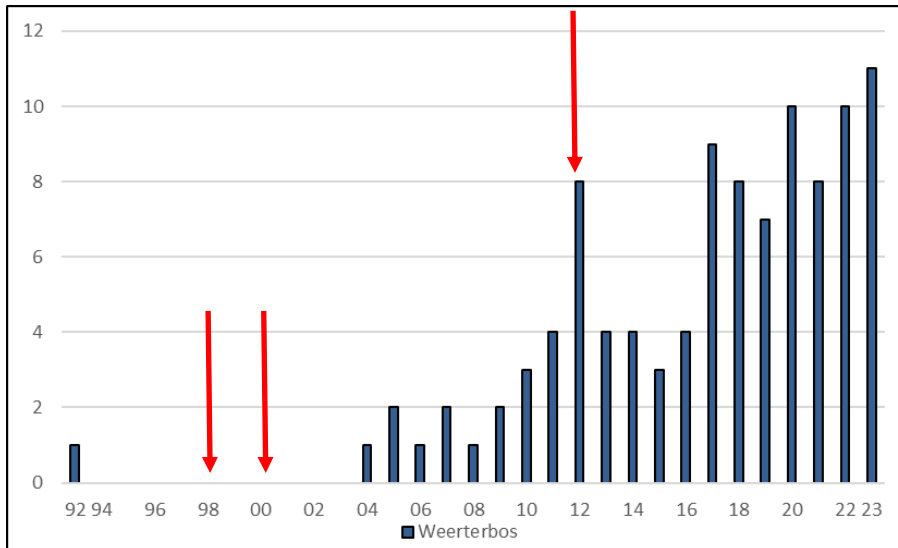
Sarsven: Door verruiging van de oevers werd het Sarsven tot 2009 steeds minder geschikt voor de rietgors (0-4). In 2009 werd het ven en de bijbehorende oever opgeschoond. Langs de venrand bleven enkele struwelen gespaard waaronder een strook met gagel. In de jaren daarna werden delen van oeverzone gemaaid waarbij boomgroepen en clusters met gagel- en wilgenstruwelen werden ontzien. Het Sarsven blijft daardoor geschikt voor een kleine populatie rietgorzen. In 2010-2022 schommelt het aantal tussen de 0-5 territoria.

Figuur 249. Rietgors: aantalsontwikkeling in het Sarsven in 1991 (provincie Limburg) en in 2002-2023 in relatie tot venherstel in 2009 (rode pijl).

Weerterbos: door venherstel zijn de omstandigheden voor de rietgors in het Weerterbos flink verbeterd. De meeste projecten werden in 1998-2012 uitgevoerd (Koolespeelke, het Grootven en Kleinven, de Slenk, vennen In den Vloed, de Grashut). Vóór de uitvoering van deze werkzaamheden was nauwelijks geschikt biotoop aanwezig. Dat bleek tijdens onderzoek door

de provincie Limburg in 1992 toen slechts 1 territorium werd vastgesteld. In 2002-2022 nam het aantal toe van 0-10 territoria. De voormalige landbouwenclave de Grashut is het beste broedgebied met vanaf 2017 4-6 territoria. Rietgorzen broeden hier in struwelen aan de randen van het gebied, maar ook in ondiepe slotjes met riet. Op de andere locaties worden 1-3 territoria vastgesteld.

Figuur 250. Rietgors: aantalsontwikkeling in het Weerterbos in 1992 (provincie Limburg) en in 2004-2023 in relatie tot venherstel in 1998, 2000 en 2012 (rode pijl).

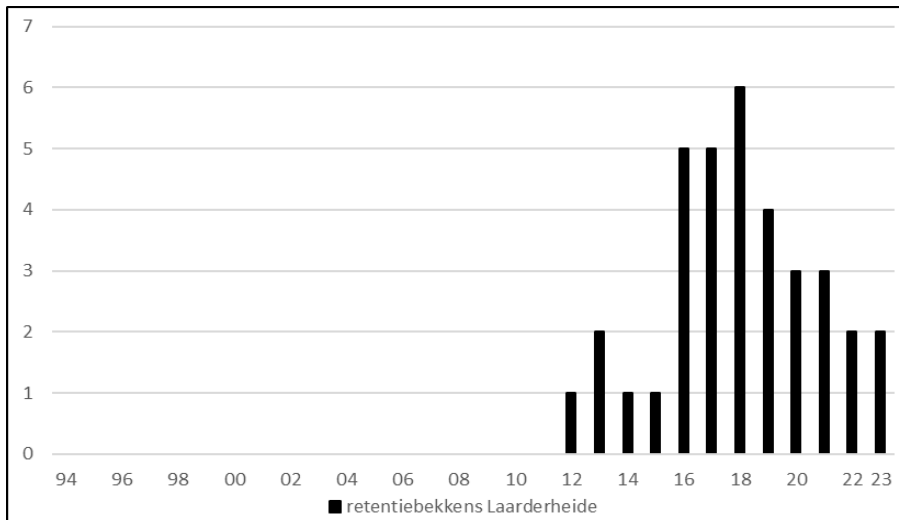
De vennen in den Vloed zijn voor de rietgors van geringe betekenis. 4 mei 2016, foto: Thijs Loven.

Tungelroyse Beek: in 2009-2011 werd beekherstel uitgevoerd in de Tungelroyse Beek. De in het verleden rechtgetrokken beek kreeg weer een natuurlijk karakter met meanders en brede natuurlijke oevers. In korte tijd trad behoorlijke verruiging op met vooral wilg, els en riet en ontstond voor de rietgors een nieuw broedbiotoop. In 2010-2016 nam het aantal toe en werden 0-12 territoria vastgesteld, in 2017-2019 werden 8-6 territoria gevonden. Sommige delen werden vermoedelijk te ruig, maar ook intensiever beheer in de oeverzone vanaf 2017 kan een rol spelen. In 2020-2023 werd het traject onder Leveroy niet onderzocht en ontbreekt een volledig overzicht.

Tungelroyse Beek ter hoogte van Leveroy 15 juni 2019, foto: Thijs Loven.

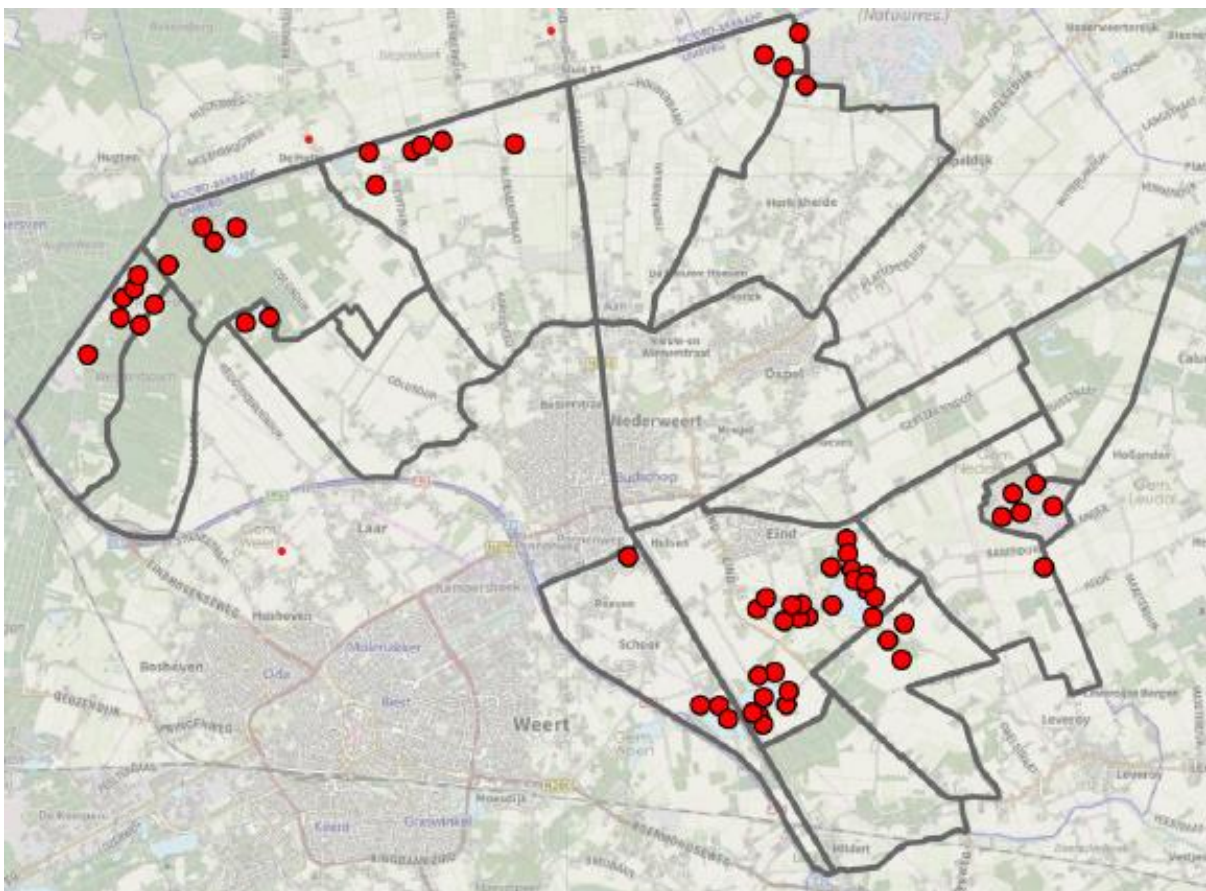
Retentiebekkens: In 2012 ontstond aan de rand van het Weerterbos een nieuw broedgebied voor de rietgors. Door het Waterschap Limburg werden retentiebekkens aangelegd, verdeeld over een aantal compartimenten en met verschillende waterniveaus. In droge periodes kunnen ze deels droogvallen. De bekkens bevatten voedselrijk water uit het agrarisch achterland. De aantalsontwikkeling wordt bepaald door toenemende verruiging en het beheer. Territoriale rietgorzen worden vooral in wilgenstruwelen en riet aangetroffen en in de brede rietkraag langs aangrenzende Rosveldlossing. Op de meeste plekken is sprake van overjarig riet. Het aantal nam in 2012-2018 toe tot 1-6 territoria. In 2019-2022 werden 4-2 territoria vastgesteld.

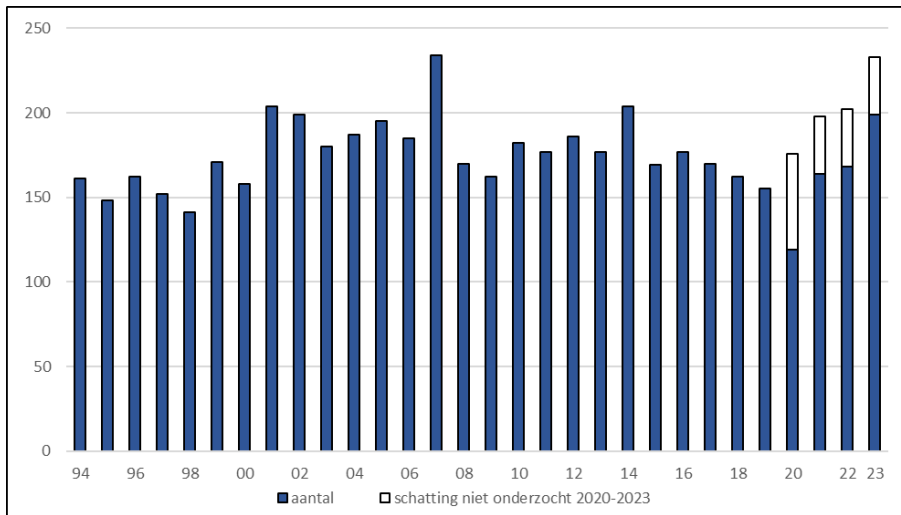
Figuur 251. Rietgors: aantalsontwikkeling in de retentiebekkens Laarderheide in 2012-2023.

Onderzoek 2023

2023 was voor rietgorzen een uitstekend jaar in Nederweert. In het Weerterbos, het Sarsven, De Banen en de Kwegt werden de hoogste aantallen vastgesteld nadat dat venherstel werd uitgevoerd. Met name op de oostelijke oever in De Banen (9) waren de omstandigheden gunstig. De vegetatie is hier volop in ontwikkeling. Het aantal territoria dat wordt gevonden is mede afhankelijk van het beheren van massaal uitschietende wilgen.

Figuur 252. Rietgors: verspreiding in 2023.

Figuur 253. Rietgors: aantalsontwikkeling in Nederweert in 1991-1992 (provincie Limburg) en in 2002-2023.

Literatuurlijst

- Akkermans, R.W., H.W.M. Suilen, R. Bruinsma-Fortuin & O.P.J.H. Op den Camp (redactie), 2022. Het Eiland van Weert. Ontdek de natuur in Weert en Nederweert. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Boele A., van Bruggen J., Hustings F., van Kleunen A., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2021. Broedvogels in Nederland in 2019. Sovon-rapport 2021/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
 - Boele A., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Kleyheeg E., Koffijberg K., Schoppers J., van Turnhout C., Vergeer J.W. & Jansen D. 2022. Broedvogels in Nederland in 2020. Sovon-rapport 2022/05. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen
 - Boele A., Vergeer J.W., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Koffijberg K., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2022. Broedvogels in Nederland in 2021. Sovon-rapport 2022/59. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
 - Boele A., van Bruggen J., Goffin B., Kavelaars M., Kleyheeg E., Louwe Kooijmans J., Koffijberg K., & van Kleunen A., K., Schoppers J., van Turnhout C., & Jansen D. 2023. Broedvogels in Nederland in 2022. Sovon-rapport 2023/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
 - Boele A., van Bruggen J., Vergeer J.W., Goffin B., Koffijberg K., van Oosterveen C., Schoppers J., & Jansen D. 2024. Broedvogels in Nederland in 2023. Sovon-rapport 2024/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen
 - Diermen, J. van, W. van Manen & S. van Rijn, 2016. Wespindief in Limburg. ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.
 - Ekers P. 2023, kastoverzicht kerkuilenbescherming vogelwerkgroep Nederweert.
 - Hustings F., van der Coelen J., van Noorden B., Schols R. & Voskamp p. 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
 - Kikkert J., 2014. Eerste broedgeval van de raaf in Limburg sinds 144 jaar. Limburgse vogels, jaargang 24, editie 2014: 38-44.
 - Loven M.M.H., W. Maris, F.A.N. Meeuwissen & R.A.J. Pahlplatz. 2018. Broedvogels van Nederweert, onderzoek naar zeldzame en schaarse soorten in 1994-2018. Vogelwerkgroep Nederweert, Nederweert.
 - Luyten, H. 2022 Verslag steenuilenwerkgroep Nederweert in 2022.
 - Luyten, H. 2023 Verslag steenuilenwerkgroep Nederweert in 2023.
 - Maris W. 2020. 2^e weidevogelupdate. Nieuwsbrief, Natuurrijk Limburg 2020.
 - Maris W. 2021. 2^e weidevogelupdate. Nieuwsbrief, Natuurrijk Limburg 2021.
 - Maris W. 2022. Weidevogelupdate 2022.
 - Maris W. 2023. Wedevogels en zenderonderzoek patrijs. Nieuwsbrief Natuurrijk Limburg 2023.
 - Nijssen M. & Geertsma M., 2014. Het dieet van Limburgse grauwe klauwier. Limburgse vogels, jaargang 24, editie 2014: 45-53.
 - Noorden B. van, 2017. Broedvogelinventarisatie van de Groote Peel, 2016. Provincie Limburg, cluster Natuur en Water, Maastricht.
 - Noorden B van & van den Munckhof P., Eerste broedende kraanvogels in Noord-Brabant en Limburg in 2018. Natuurhistorisch Maandblad. 108 (10): 285-289.
 - Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000.- Nederlandse fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum, Naturalis KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
 - Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
 - Sovon Vogelonderzoek Nederland , 2024. Aalscholver op zijn retour. Sovonnieuws. 37e jaargang, maart 2024: 6-8.
 - Sovon Vogelonderzoek Nederland , 2024. Zonnige toekomst voor de rietzanger in Nederland Sovonnieuws. 37e jaargang, september 2024: 6-9.

- Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vos Burchart H. de & M. Hartman. 2023. De raaf *Corvus corax* in Nederland in 2023. Jaarverslag Ravenwerkgroep Nederland.
- Voskamp, P., Driessen J. 2003. De brilduiker *Bucephala clangula* als broedvogel in Nederland: populatieontwikkeling en habitatgebruik stand. *Limosa* jaargang 76-02; 59-68.
- Wassink G.J. 2023. De oehoe *Bubo bubo* in Nederland in 2023. Jaarverslag Stichting Oehowerkgroep Nederland (OWN) 2023.

Internetbronnen

<https://apps.arcgisonline.nl/hooqteviewer/AHN4/DTM/dynamisch/@175399.1052606647,367534.63340188685,8>
<https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/maand-en-seizoensoverzichten/>
<https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/geografische-overzichten/archief-neerslagoverschot>
<https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/maand-en-seizoensoverzichten/2013/maart>
<https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/maand-en-seizoensoverzichten/2013/winter>
<https://natuurgegevensprovincielimburg.nl/s2020/info/spec/logs/BV7240.HTM>
<https://natuurgegevensprovincielimburg.nl/s2020/info/spec/logs/BV11220.HTM>
<https://natuurgegevensprovincielimburg.nl/s2020/info/spec/logs/BV13490.HTM>
<https://natuurgegevensprovincielimburg.nl/s2020/info/spec/logs/BV16540.HTM>
https://www.natura2000.nl/sites/default/files/profielen/Profielen_Vogels_Actueel/Profiel_vogel_A005.pdf
<https://www.ravon.nl/Soorten/Soortinformatie/zonnebaars>
<https://stats.sovon.nl/stats/soort/1420>
<https://stats.sovon.nl/stats/soort/1440>
<https://www.topotijdreis.nl/kaart/1994/@185491,364980,9.46>
<https://www.topotijdreis.nl/kaart/1927/@175922,367268,8.76>
<https://www.waterschaplimburg.nl/uwbuurt/kaarten-meetgegevens/maaikalender/>
https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Sahel_rainfall_timeseries_en.svg